

İmâm Nevevî

EL-EZKÂR II

Prof. Dr.
Mehmet Yaşar Kandemir

TAHLİL
YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İstanbul-1441/2020

Tahlil Yayınları: 106

Kaynak Eserler Serisi: 8

Kitabın Adı

Hilyetü'l-ebrâr ve şî'âru'l-ahyâr fî telhîsi'd-de'avâti
ve'l-ezkârî'l-müstehabbeti fi'l-leyli ve'n-nehâr

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir

Yayın Yönetmeni

Sadullah Yıldız

Kapak Tasarım

Acar Matbaası

İç Tasarım

Şaban Muslu

Baskı - Cilt

Acar Basım ve Cilt San. A.Ş.

0212 422 18 34

Sertifika No: 11957

1. Baskı: Mart 2020

ISBN NO

978-605-7850-14-0 (2. cilt)

978-605-7850-12-6 (Takım)

İletişim Adresi

Kartaltepe Mah. 60. Sk. No.50 Bayrampaşa, İstanbul

Tel/faks: 0212 417 77 75

editor@tahlilyayinlari.com • tahlilyayinlari.com

الْأَذْكَارُ

İMÂM NEVEVÎ

EL-EZKÂR

DUÂLAR-ZİKİRLER
DİNÎ BİLGİLER

TERCÜME VE ŞERHİ-II

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir

TAHLİL
YAYINLARI

١٢- كِتَابُ أَذْكَارِ الْجِهَادِ

12. CİHAD ZİKİRLERİ BÖLÜMÜ

Cihada giderken ve cihaddan dönerken yapılacak zikirler, inşallah “Yolcunun Yapacağı Zikirler Bölümü”nde gelecektir. Burada ise cihad ile ilgili zikirler kısaca verilecektir.

١- بَابُ اسْتِخْبَابِ سُؤَالِ الشَّهَادَةِ

1. ŞEHİD OLMAYI İSTEMENİN SÜNNET OLDUĞU

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَّمَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي غَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا عَلَى الْأَسْرِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ لِي مِنْهُمْ، فَدَعَا لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

565. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Ümmü Haram radiyallahu anhânın evine geldi ve orada uyudu. Sonra gülerек uyandı. Bunun üzerine Ümmü Haram:

“Yâ Resûlallah! Niçin güldün?” diye sordu. Allah’ın Elçisi de:

“Ümmetimden bazı kimselerin tahtlarına kurulmuş sultanlar gibi^[1] Allah yolunda gazâ etmek için denize açıldığı bana gösterildi” buyurdu. Bunun üzerine Ümmü Haram,

“Yâ Resûlallah! Benim de onların arasında bulunmam için Allah’a duâ et!” dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de onun için duâ etti.”^[2]

Resûl-i Ekrem ile aralarında süt veya soy bakımından teyze-yeğen ilişkisi bulunan, bu sebeple de Türkler tarafından “Hala Sultan” diye anılan Ümmü Haram hakkında bilgi için bakınız: M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Haram”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, XXXXII, 341-342. Ayrıca bk. Baha Tanman, “Hala Sultan Tekkesi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, XV, 225-227

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَوْ قَتِلَ، فَإِنَّ لَهُ أَجْرَ شَهِيدٍ.

566. Muâz ibni Cebel radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlemiştir:

“Bir kimse bütün kalbiyle Allah Teâlâ’dan şehid olmayı ister, sonra da ölür veya öldürülürse, o kimseye şehid sevâbı verilir.”^[3]

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،

567. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse bütün kalbiyle şehid olmayı isterse, şehid edilmese bile ona şehid sevâbı verilir.”^[4]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ، وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ»

568. Sehl ibni Huneyf radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bütün kalbiyle şehid olmayı isteyen kişiyi, yatağında ölse bile, Allah Teâlâ şehidler mertebesine ulaştırır.”^[5]

Bu hadîs-i şerîfler şunu gösteriyor: Allah Teâlâ’ya dileğini sunarken iki şey çok önemlidir: Biri **samimî** olmak, diğeri de **düzgün bir niyete** sahip olmak. Samimî olarak şehitlik isteyen kimse, şehit olmasa bile, bu düzgün niyeti sebebiyle şehid sevâbı kazanır.

٢- بَابُ حَبِّ الْإِمَامِ أَمِيرِ الشَّرِيَّةِ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ تَعَالَى وَتَعْلِيمِهِ إِثَاءَ مَا
يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ أَمْرِ قِتَالِ عَدُوِّهِ وَمُصَالَحَتِهِمْ وَغَيْرِ ذَلِكَ

2. DEVLET BAŞKANININ BİRLİK KUMANDANINI ALLAH'TAN KORKMAYA TEŞVİK ETMESİ, DÜŞMANLA SAVAŞ VE BARIŞ GİBİ KONULARDA BİLMESİ GEREKENLERİ ONA ÖĞRETMESİ

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
بَطُولِهِ.

569. Büreyde bin Husayb el-Eslemî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir orduya veya askerî birliğe

kumandan tâyin edeceği zaman, ona özellikle takvâ sahibi olmasını ve emrindeki Müslümanlar’a iyi davranmasını tavsiye eder ve şöyle derdi:

“Allah’ın adıyla, Allah yolunda cihad edin. Allah’a inanmayanlarla savaşın. Cihad edin ama ganîmet malına hâinlik etmeyin, kimseye haksızlık etmeyin, öldürdüğünüz kimselerin burunlarını, kulaklarını kesmeyin, çocukları da öldürmeyin. Müşrik olan düşmanlarıyla karşılaştığınız zaman, onları üç şeye dâvet et.”^[6]

Düşmanla savaşmadan önce onlardan **İslâmiyet’i kabul etmeleri** istenir; bunu kabul ederlerse, kâfirlerin yaşadığı yerleri bırakıp **İslâm diyârına hicret etmeleri** teklif edilir (Bu şart, Mekke fethinden önce geçerliydi), bunu da kabul etmezlerse, kendilerinden **İslâm yönetimine boyun eğip cizye vermeleri** istenir.

۳- بَابُ بَيَانِ أَنَّ السُّنَّةَ لِلْإِمَامِ وَأَمِيرِ السَّرِيَّةِ إِذَا أَرَادَ غَزْوَةً أَنْ يُؤَرِّيَ بِغَيْرِهَا

3. GAZVEYE GİDİLECEĞİ ZAMAN DEVLET BAŞKANI VEYA KOMUTANIN ASIL HEDEFİ SÖYLEMEMESİ SÜNNETTİR

۵۷۰. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا

570. Kâ'b ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gazveye hazırlandığı zaman asıl hedefi söylemez, bir başka yere gittiği sanılırdı.^[7]

۴- بَابُ الدُّعَاءِ لِمَنْ يُقَاتِلُ أَوْ يَغْمَلُ عَلَى مَا يُعِينُ عَلَى الْقِتَالِ فِي وَجْهِهِ، وَذَكَرَ مَا يَنْشِطُهُمْ وَيُخَرِّضُهُمْ عَلَى الْقِتَالِ

4. SAVAŞANA VEYA SAVAŞANA YARDIM ETMEYE ÇALIŞANA YÜZLERİNE KARŞI DUÂ ETMEK VE ONLARI SAVAŞMAYA TEŞVİK EDECEK SÖZLER SÖYLEMEK

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾

“Ey Peygamber! Mü’minleri savaşa teşvik et.”^[8]

﴿وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Mü’minleri teşvik et.”^[9]

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ فِي غَدَاةٍ بَارِدَةٍ، فَلَمَّا رَأَى مَا بِهِمْ مِنَ النَّصَبِ وَالْجُوعِ، قَالَ: «اللَّهُمَّ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الْآخِرَةِ فَاعْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ».

571. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

(Hendek savaşına hazırlandıkları) Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hendek kazılan yere gitti. Muhâcirlerin ve Ensâr’ın soğuk bir kuşluk vakti hendek kazdıklarını gördü. Onların zor şartlar altında, aç-susuz çalıştıklarını görünce şöyle buyurdu:

“Allahım! Gerçek hayat âhîret hayatıdır. Sen Ensârın da Muhâcirlerin de günahlarını bağışla.”^[10]

هـ - بَابُ الدُّعَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَالتَّكْبِيرِ عِنْدَ الْقِتَالِ وَاسْتِئْجَارِ اللَّهِ
مَا وَعَدَ مِنْ نَصْرِ الْمُؤْمِنِينَ

5. SAVAŞ SIRASINDA DUÂ ETMEK, ALLAH'A YALVARIP YAKARMAK, TEKBİR GETİRMEK VE ALLAH TEÂLÂ'DAN MÜ'MİNLERE Vaad ETTİĞİ ZAFERİ GERÇEKLEŞTİRMESİNİ İSTEMEK

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبُجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
تُقْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

“Ey îmân edenler! Bir düşman birliğiyle karşılaştığınızda sebat edip direnin. Allah’ı çok zikredin ki ebedî kurtuluşa eresiniz. Allah’a ve Resûlüne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin; yoksa içinize korku düşer, dağılırsınız ve gücünüz kaybolur. Zorluklara sabredin; çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. Müslümanlar! Sizler, şımarıp çalım satmak, gösteriş yapmak ve insanları Allah’ın yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın.”^[11]

Bir âlim bu âyet-i kerîmelerin, savaş ahlâkını en derli toplu şekilde dile getirdiğini söylemiştir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَى الْأَسْرِ، أَوْ مِثْلِ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمْرٌ».

وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَ ذَلِكَ يَوْمَ بَدْرٍ، هَذَا لَفْظُ رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ.

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا عَلَيْهِ وَسَلَّمٌ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ حَتَّى سَقَطَ رِدَاؤُهُ».

572. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem çadırında şöyle duâ etti:

“Allahım! Peygamberine zafer nasîp edeceğine dâir vaadini yerine getirmeni senden isterim. Allahım! Şâyet bu topluluk helâk olursa, yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmaz.”^[12]

Bunun üzerine Ebû Bekir radiyallahu anh Resûl-i Ekrem’in elinden tuttu ve:

“Yâ Resûlallah! Bu kadar duâ yeter. Rabbine duâda çok ısrar ettin!” dedi. Allah’ın Resûlü şu âyet-i kerîmeleri okuyarak çadırdan çıktı:

“Yakında o topluluk hezimete uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklar. Onlara vaadolunan asıl cezâ kıyâmet günüdür. Kıyâmet günü ise daha büyük bir belâdır ve daha da acıdır.”^[13]

Bir başka rivâyete göre bu olay, Bedir savaşının yapıldığı gün meydana gelmiştir. *Sahîh-i Buhârî*’deki rivâyet böyledir.

Sahîh-i Müslim’deki rivâyet ise şöyledir:

Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem kibleye döndü, ellerini ileri doğru uzattı ve Rabbine şöyle duâ etti:

“Allahım! Bana vaadettiğin zaferi gerçekleştir. Allahım! Şâyet bu Müslüman topluluğunu helâk edersen, yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmaz.”

Resûl-i Ekrem kibleye döndü, ellerini ileri doğru uzattı ve omuzlarındaki cüppesi yere düşene kadar Rabbine yüksek sesle böyle duâ etti.^[14]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
إِهْزِمْهُمْ، وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ».

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
الْأَخْرَابَ. اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ».

573. Abdullah ibni Ebî Evfâ radıyallahu anhumâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, düşmanla karşılaştığı gazâlardan birinde, güneş tepe noktasından batıya doğru meyledinceye kadar bekledi, sonra ayağa kalktı ve insanlara şöyle hitap etti:

“Ey Müslümanlar! Düşmanla karşılaşmayı istemeyin; Allahtan âfiyet dileyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin ve şunu bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır.” Allah’ın Resûlü sonra şöyle duâ etti:

“Ey kitabı (Kur’an) indiren, bulutları gökyüzünde gezdiren ve düşman saflarını darmadağın eden Allahım, şu düşmanı perişan et ve bizi onlara karşı muzaffer kıl.”^[15]

Bir başka rivâyete göre Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Ey kitabı indiren, hesabı çabucak gören Allahım! Düşmanı hezîmete uğrat. Ey benim Allahım! Onları perişan eyle. Onları darmadağın eyle.”^[16]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّم وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
خَرَبْتُ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ، فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ».

574. Enes ibni Mâlik radiyallahu anı şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sabahleyin erkenden Hayber kalesine baskın verdi. Hayber yahudileri onu görünce, “Muhammed ve ordusu!” diyerek kalelerine sığındılar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ellerini kaldırarak şöyle buyurdu:

“Allâhü ekber, perişan oldu Hayber! Biz düşman bir kavmin yurduna baskın verip girince, önceden uyarılıp da yola gelmeyen o kâfirlerin hâli pek yaman olur!”^[17]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عِنْدَ النَّدَاءِ، وَعِنْدَ الْبَأْسِ حِينَ يُلْجِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا».

575. Sehl ibni Sa’d radiyallahu anıdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İki duâ geri çevrilmez veya pek nâdir geri çevrilir: Biri ezan okunurken yapılan duâ, diğeri de savaşta iki ordu birbirine saldıracağı sırada yapılan duâ.”^[18]

Duâların geri çevrilmediği pek değerli zaman dilimleri arasında şu vakitler de sayılmaktadır: Namaz kılmak üzere kâmet getirildiği zaman, yağmur yağdığı zaman.”

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
أَحُولُ، وَبِكَ أَصُولُ، وَبِكَ أَقَاتِلُ».

576. Enes radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem gazâyâ çıktığı zaman şöyle duâ ederdi:

Allàhümme ente adudî ve nasîrî, bike ehûlû ve bike esûlû ve bike ukâtîlû

“Allahım! Benim dayanağım ve yardımcım sadece sensin. Ben senin sâyende hareket ediyorum; senin yardımın sâyesinde düşmana hücum ediyorum; senin verdiğin güç ve kuvvet sâyesinde düşmanla savaşıyorum.”^[19]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ».

577. Ebû Mûsâ el-Eş'arî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir topluluktan kuşkulandığı zaman şöyle duâ ederdi:

Allàhümme innâ nec'alûke fî nuhûrihim ve neûzü bike min şürûrihim

“Allahım! Senden onların önünü kesmeni istiyoruz. Onların verecekleri zarardan sana sığınıyoruz.”^[20]

Bu hadîs-i şerîf, 371 nolu hadiste kısaca açıklandı.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ

عَبْدِي كُلُّ عَبْدِي الَّذِي يَذْكُرُنِي وَهُوَ مُلَاقٍ قِرْنَهُ».

578. Umâre bin Za‘kere radiyallahu anh şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyuruyor: **Benim gerçek kulum, savaşta düşmanımla karşılaştığında beni hatırlayandır.**”^[21]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
رَبُّنَا وَرَبُّهُمْ، وَقُلُوبُنَا وَقُلُوبَهُمْ بِيَدِكَ، وَإِنَّمَا تَغْلِبُهُمْ أَنْتَ».

579. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (Huneyn savaşının yapıldığı gün) şöyle buyurdu:

“Düşmanla karşılaşmayı istemeyin. Çünkü onlar yüzünden başınıza ne gibi sıkıntılar geleceğini bilemezsiniz. Düşmanla karşı karşıya geldiğiniz zaman şöyle deyin:

Allâhümme ente rabbünâ ve rabbühüm, ve kulûbünâ ve kulûbühüm biyedike, ve innemâ tağlibühüm ente

Allahım! Sen bizim de Rabbimizsin, onların da Rabbisin. Bizim kalbimiz de onların kalpleri de senin elindedir. Onları ancak sen yenersin.”^[22]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
تَضْرِبُهَا الْمَلَائِكَةُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهَا وَمِنْ خَلْفِهَا.

580. Enes radiyallahu anh şöyle dedi:

“Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile bir savaşta bulunuyorduk. Allah Resûlü’nün düşman ile karşı karşıya geldiği zaman şöyle dediğini duydum:

‘Yâ Mâlike yevmid dîn, iyyâke a‘büdü ve iyyâke estâîn

Ey hesap gününün tek hâkimi olan Allahım! Ben yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dilerim.’

Resûl-i Ekrem’in bu duâsından sonra düşman askerlerinin yere kapaklandığını gördüm. Melekler onlara önlerinden ve arkalarından vuruyordu.”^[23]

٥٨١. عَنْ مَكْحُولٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:
«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ الْتِقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
وَنُزُولِ الْغَيْثِ»

581. İmâm Şâfiî -Allah ona rahmet eylesin- *el-Üm* adlı eserinde senediyle birlikte, mürsel olarak (sahâbî râvisinin adını vermeden) şu hadîs-i şerîfi rivâyet etmiştir:

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ الْتِقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ».

(Tâbiîn fakîhi Mekhûl’den rivâyet edildiğine göre) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Duânın kabul edildiği şu üç yerde duâ edin: İki ordu savaşta birbirine girdiği zaman, namaz kılmak üzere kâmet getirildiği zaman ve yağmur yağdığı zaman.”^[24]

* Savaş sırasında elden geldiği kadar Kur’ân-ı Kerîm okumak, daha önce “Sıkıntılı Günlerde ve Önemli Anlarda Yapılacak Duâlar” bahsinde^[25] geçen ve *Sahîhayn*’de bulunan şu hadîs-i şerîfi okumak müstehaptır:

خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاقًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

Lâilâhe illallâhül azîmül halîm. Lâilâhe illallâhü rabbül arşil azîm.
Lâilâhe illallâhü rabbüs semâvâtî ve rabbül ardî ve rabbül arşil kerîm

“Azamet ve hilim sahibi olan Allah’tan başka ibâdete lââyık hiçbir ilâh yoktur. Azametli Arş’ın sahibi olan Allah’tan başka ibâdete lââyık hiçbir ilâh yoktur. Göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve yüce Arş’ın Rabbinden başka ibâdete lââyık hiçbir ilâh yoktur.”^[26]

Yine “Yöneticiden Korkan Kimsenin Okuyacağı Zikir” bahsinde geçen (372 numaralı) şu hadîs-i şerîfi okur:

فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

Lâilâhe illallâhül halîmül kerîm, sübhâne rabbis semâvâtis seb’î ve
rabbil Arşil azîm, lâilâhe illâ ente, azze câruke ve celle senâüke

Ceza vermede acele etmeyen ve hiçbir karşılık beklemeden veren yüce Allah’tan başka ilâh yoktur. Yedi göğün Rabbi ve muazzam Arş’ın Rabbi olan Allah her türlü kusurdan uzaktır. Allahım! Senden başka ilâh yoktur. Senin himâye ettiklerin güçlüdür ve senin şânın yücedir.”^[27]

Ayrıca “Yenilgiye Uğrayanın Ne Diyeyeceği” bahsinde geçen (337 numaralı) şu hadîs-i şerîfi okur:

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

Hasbünellâh ve ni’mel vekîl

“Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.”^[28]

Şöyle de duâ eder:

عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاقًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
بِاللَّهِ، اِعْتَصَمْنَا بِاللَّهِ، اسْتَعْنَا بِاللَّهِ، تَوَكَّلْنَا عَلَى اللَّهِ

Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil Azîzil Hakîm, mâ şâallah, lâ kuvvete illâ billâh, i'tesamnâ billâh, isteannâ billâh, tevekkelnâ alellâh

Günahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak karşı konulmayan kuvvet sahibi ve her işi yerli yerince yapan Allah'ın yardımıyla kazanılabilir. Allah'ın dilediği olur. Güç ve kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılır. Biz Allah'a sığındık. Allah'tan yardım diledik. Allah'a tevekkül ettik.

Ve şöyle der:

حَصَّصْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
عَنَّا الشُّوْءَ بِلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

Hassantünâ küllenâ ecmaîne bilhayyil kayyûmillezî lâ yemûtü ebeden, ve defa'tü annessûe bi lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm

Ben hepimizi, ebedî hayatla dâimâ diri olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı olan ve hiçbir zaman ölmeyen Allah ile korudum. Ve “***lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm***” zikriyle kötülüğü bizden defettim.

Ve şöyle der:

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَعَايِرُهُمْ، وَأَظْهَرْنَا عَلَيْهِمْ فِي عَافِيَةٍ وَسَلَامَةٍ عَاجِلًا.

Yâ kadîmel ihsân, yâ men ihsânühû fevka kulli ihsân, yâ mâliked dünyâ velâhıretı, yâ Hayyu yâ Kayyûmu, yâ Zelcelâli vel ikrâmi, yâ men lâ yu'cizühû şey'ün, velâ yete'âzamuhû şey'ün, unurnâ alâ a'dâinâ hâülâi ve gayrihim, ve azhirnâ aleyhim fî âfiyetin ve selâmetin âmmetin âcilen

Ey lütuf ve ihsânı ezelî olan Allahım! Ey iyilikleri bütün iyiliklerin üzerinde olan Rabbim! Ey dünyanın ve âhiretin sahibi! Ey her zaman diri, her şeyin varlığı kendisine bağlı olan ve kâinâtı idâre eden Allah! Ey azamet ve kerem sahibi, kendisini hiçbir şeyin âciz bırakmadığı, azametiyle kimsenin boy ölçüşemediği Allah! Karşımızda bulunan ve

bulunmayan bütün düşmanlarımıza karşı bize yardım eyle. Bizi kısa zamanda sağlık, âfiyet ve her bakımdan güvenlik içinde onlara gâlip getir, Rabbim!

Yukarıda zikredilen bütün duâlar hem tecrübe edilmiş hem de okunması ısrarla teşvîk edilmiştir.

٦- بَابُ النَّهْيِ عَنْ رَفْعِ الصَّوْتِ عِنْدَ الْقِتَالِ لِغَيْرِ حَاجَةٍ

6. SAVAŞ SIRASINDA GEREKMEDİĞİ HÂLDE SESİ YÜKSELTMENİN YASAKLANDIĞI

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُونَ الصَّوْتَ عِنْدَ الْقِتَالِ.

582. Tâbiîn muhaddislerinden Kays ibni Ubâd -Allah ona rahmet eylesin- şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashâb-ı kirâmı savaş sırasında bağırıp nâra atmayı doğru bulmazlardı.^[29]

Ashâb-ı kirâm, savaş sırasında yüksek sesle Allah'ı zikrederlerdi; fakat düşmanı korkutmak için nâra atmayı ve kendi yiğitliğinden söz etmeyi doğru bulmazlardı.

٧- بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ فِي حَالِ الْقِتَالِ: «أَنَا فُلَانٌ» لِإِزْعَابِ عَدُوِّهِ

7. SAVAŞ MEYDANINDA DÜŞMANI KORKUTMAK İÇİN “BEN FALANIM” DİYE BAĞIRMAK

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي يَوْمِ حُنَيْنٍ:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾

583. Berâ bin Âzib radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Huneyn savaşının yapıldığı gün şöyle dedi:

“Ben peygamberim yalan yok.

Ben Abdülmuttalib’in oğluyum”^[30]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
سَمَّيْنِي أُمِّي حَيْدَرَةَ

584. Seleme bin Ekva‘ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Ali radiyallahu anh Hayber savaşının yapıldığı gün Hayber’in ünlü savaşçısı Merhab ile karşı karşıya vuruşurken söylediği şiirde şöyle dedi:

“Ben o kimseyim ki, annem adımı Haydar (aslan) koymuştur.”^[31]

Sürü lideri olan aslana güçlü pençesi dolayısıyla “Haydar” denir. Rivâyet edildiğine göre Hz. Ali doğunca, annesi Fâtıma ona isim olarak kendi babası “Esed”in adını verdi. Esed aslan demektir. Yine aynı anlamdaki “Haydar” adını verdiği de söylenmektedir. Ona Ali adını ise babası Ebû Tâlib vermiştir. Haydar’ın Hz. Ali’nin lakabı olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ali bu sözüyle övünmemekte, rakibine adının aslan olduğunu hatırlatmaktadır.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
الَلِّقَاحُ:

أَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ ... وَالْيَوْمَ يَوْمُ الرُّضْعِ

585. Yine Seleme bin Ekva‘ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre o, Resûl-i Ekrem’in sağmal develerini kaçırانlarla çarpıştığı gün şöyle dedi:

“Ben Ekva‘ın oğluyum, bugün alçakların helâk olduğu gündür.”^[32]

۸- بَابُ اسْتِخْبَابِ الرَّجَزِ خَالَ الْمُبَارَزَةِ

8. SAVAŞIRKEN KÂFİYELİ SÖZLER SÖYLEMEK^[33]

Kâfiyeli sözlerin birkaç örneği bir önceki (7 nolu) bahiste geçti.

۵۸۶. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّمٌ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
بِلِجَامِهَا، وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ .... أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ»

586. Berâ bin Âzib radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, bir adam ona:

“Huneyn savaşının yapıldığı gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi yalnız bırakıp kaçtınız mı?” diye sordu. Berâ bin Âzib ona şu cevabı verdi:

“Fakat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hiç kaçmadı. Ben onu beyaz katırının üstünde gördüm. (Amcasının oğlu) Ebû Süfyân ibni Hâris katırın geminden tutmuştu. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle diyordu:

“Ben peygamberim yalan yok.

Ben Abdülmuttalib’in oğluyum”^[34]

Bir rivâyete göre “Allah’ın Resûlü katırından yere indi, duâ etti ve Allah’tan zafer niyâz etti.”^[35]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
وَهُوَ يَقُولُ:

«اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا ... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلِّينَا،

فَأَنْزِلْ سَكِينَةً عَلَيْنَا ... وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنَّ لَاقَيْنَا،

إِنَّ الْأُلَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا ... إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا».

587. Yine Berâ bin Âzib radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

“Hendek (Ahzâb) savaşının yapıldığı gün Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi gördüm, bizimle birlikte toprak taşıyordu. Toprak karnının beyazını örtmüştü. Bir yandan da şöyle diyordu:

Allahım! Bize doğru yolu göstermeseydin, ne zekât verir ne de namaz kılardık.

Üzerimize bir huzûr indir, düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı kaydırma.

Onlar bize saldırdı, fitne çıkarmak istediler ama biz bundan kaçındık.”[36]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَخْفِرُونَ الْخَنْدَقَ، وَيَنْقُلُونَ الثَّرَابَ عَلَى مُثُونِهِمْ، وَيَقُولُونَ:

رَبُّنَا وَرَبُّهُمْ، وَقُلُوبُنَا وَقُلُوبُهُمْ بِيَدِكَ، وَإِنَّمَا تَغْلِبُهُمْ أَنْتَ».

لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينُهُ، مُسْتَقْبَلًا
أَبَدًا،

وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجِيبُهُمْ وَيَقُولُ:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ

588. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Muhâcirler ve Ensâr hendeği kazıyor, çıkan toprağı sırtlarında taşıırken şöyle diyorlardı:

“Biz, yaşadığımız sürece, İslâm ile şereflenmek üzere Muhammed’e bîat etmiş kimseleriz.”

Bir başka rivâyete göre şöyle diyorlardı:

“Biz, yaşadığımız sürece, cihad etmek üzere Muhammed’e bîat etmiş kimseleriz.”

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de onlara şöyle cevap veriyordu:

“Allahım! Âhiret hayrından başka hayır yoktur. Ensâr’a ve Muhâcirler’e bereket ihsân eyle.”^[37]

٩- بَابُ اسْتِخْبَابِ إِظْهَارِ الصَّبْرِ وَالْقُوَّةِ لِمَنْ جُرِحَ، وَاسْتِيشَارِهِ بِمَا حَصَلَ لَهُ
عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ». وَأَنَّهُ لَا ضَيْرَ عَلَيْنَا فِي ذَلِكَ، بَلْ هَذَا هُوَ مَطْلُوبُنَا، وَهُوَ نَهَايَةُ أَمَلِنَا، وَغَايَةُ سَوْلِنَا

9. SAVAŞTA YARALANAN YİĞİDİN SABIRLI VE DAYANIKLI OLMASI, ALLAH YOLUNDA ALDIĞI BU YARANIN ARDINDAN GELEBİLECEK OLAN ŞEHİDLİĞE SEVİNMESİ, ZÂTEN ARANAN ŞEYİN BU OLDUĞUNUN ONA SÖYLENMESİ

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا ٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي يَمْسَسُهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ»

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü zannetme! Aksine onlar diridirler; Rableri yanında rızıklanmaktadırlar.

O şehitler, Rablerinin kendilerine bağışladığı nimetlerin mutluluğunu duyarlar, henüz kendilerine katılmamış mücâhid kardeşleri adına da “Onlara hiçbir korku yok, onlar üzülmecekler” diye sevinirler.

Yine onlar, Cenâb-ı Hakk’ın kendilerine olan büyük lütfu ve ihsanı yanında, O’nun, inananların mükâfâtını zâyî etmeyeceği yolundaki vaadinden dolayı da sevinç içindedirler.

Onlar, savaşta onca yara aldıktan sonra bile, Allah ve Resûlü’nün tekrar savaşa dâvetine olumlu cevap vermişlerdi. İşte bu güzel davranışlarda bulunanlarla, Allah’a ve Resûlü’ne karşı gelmekten sakınanları âhirette büyük mükâfâtlar beklemektedir.

Bazıları onlara, “Düşmanlar sizinle savaşmak için ordular topladı, onlardan korkun” demişti de ancak bu onların îmânını artırmış ve şöyle demişlerdi: ‘Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir.’

Sonra onlar savaştan kendilerine hiçbir zarar gelmeden, Allah’ın büyük nimet ve ihsanıyla döndüler, böylece Allah’ın hoşnutluğunu da kazandılar. Allah çok büyük lütuf sahibidir.”[38]

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
حَرَامٌ: اللَّهُ أَكْبَرُ، فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ.

589. Bi'rimaûne'de, kâfirlerin kalleşlik ederek (yetmiş kadar) kurrâyı şehit etmesine dâir hadîs-i şerîfte Enes radyallahu anh şöyle demiştir: Kâfirlerden biri Enes'in dayısı olan Haram ibni Milhân'ı mızrakla şehit edince, Haram:

“Allâhü ekber, Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki ben kazandım” dedi.
[39]

Hicretin 4. yılında (m. 625) Necidliler Peygamber aleyhisselâma, “Biz Müslüman olacağız, bize dini öğretecek öğretmenler gönderin” dediler. Peygamber Efendimiz de onlara, Kur'ân-ı Kerîm'i iyi bilen yetmiş kadar sahâbîyi gönderdi. Fakat Necidliler Bi'rimaûne denen yerde Müslümanlar'a tuzak kurup onları şehit ettiler. Enes ibni Mâlik'in dayısı olan Haram ibni Milhân, şehit olmaktan duyduğu sevinci “Ben kazandım” diyerek dile getirdi.

١٠- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا ظَهَرَ الْمُسْلِمُونَ وَعَلَبُوا عَدُوَّهُمْ

10. MÜSLÜMANLAR ÜSTÜN GELİP DÜŞMANLARINI YENİNCE NE DERLER

Müslümanlar düşmanlarını yenince Allah Teâlâ'ya çokça şükretmeli, O'na hamdû senâda bulunmalı, zaferi kendi güç ve kuvvetleriyle değil, Allah'ın lütfuyla kazandıklarını söylemeli, zaferin Allah'tan olduğunu bilmeli, sayılarının çok olmasıyla övünmekten sakınmalıdır. Zira öyle düşünenleri Allah Teâlâ'nın âciz bırakmasından korkulur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُذَبِّرِينَ»

“Allah, size Huneyn gününde yardım etmişti. O gün sayıca çokluğunuz sizi gururlandırmış, ama bunun size hiçbir faydası olmamıştı. Onca genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelmiş, sonra da arkanızı dönüp kaçmıştınız.”^[40]

١١- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى هَزِيمَةً فِي الْمُسْلِمِينَ وَالْعِيَاذُ بِاللَّهِ الْكَرِيمِ

11. ALLAH KORUSUN, BİR KİMSENİN MÜSLÜMANLAR'DA BİR YENİLGİ GÖRDÜĞÜ ZAMAN NE DİYECEĞİ

Müslümanlar'da bir bozulma gördüğü zaman, hemen Allah Teâlâ'yı zikretmeli, O'nu yardıma çağırmalı, O'na duâ edip kendisini bağışlamasını istemeli, Müslümanlar'a yardım edeceğine ve dinini güçlendireceğine dâir vaadini yerine getirmesi dilenmeli ve daha önce (357 numarayla) geçen “sıkıntılı günlerde yapılacak” şu duâyı yapmalıdır:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

Lâilâhe illallâhül azîmül halîm. Lâilâhe illallâhü rabbül arşil azîm. Lâilâhe illallâhü rabbüs semâvâti ve rabbül ardı ve rabbül arşil kerîm

“Azamet ve hilim sahibi olan Allah'tan başka ibâdete lâayk hiçbir ilâh yoktur. Azametli Arş'ın sahibi olan Allah'tan başka ibâdete lâayk hiçbir ilâh yoktur. Göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve yüce Arş'ın Rabbinden başka ibâdete lâayk hiçbir ilâh yoktur.”^[41]

Ayrıca daha önce geçen başka duâları ve ileride gelecek olan korku ve tehlikeli zamanlarda yapılacak duâları okumalıdır.

“Savaşırken Kâfiyeli Sözler Söylemek” bahsinde (586. hadiste) geçtiği üzere Allah’ın Resûlü Müslümanlar’ın bozguna uğradığını görünce katırından yere indi, Cenâb-ı Hak’tan düşmanlara karşı zafer kazandırmasını niyâz ve O’na duâ etti,^[42] bunun sonunda da Müslümanlar zafere nâil oldu. Çünkü Allah Teâlâ’nın buyurduğu gibi, **“Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı uman ve Allah’ı çok anan kimseler için, Allah’ın elçisinde size güzel bir örnek vardır.”**^[43]

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، وَسَلِّمْ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، بِضَعَا وَثَمَانِينَ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ أَوْ طَعْنَةً بِرُمَحٍ، أَوْ رَمِيَةً بِسَهْمٍ.

590. Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

“Uhud savaşının yapıldığı gün Müslümanlar bozguna uğrayınca, amcam Enes ibni Nadr, sahâbîleri kastederek, ‘Allahım! Bunların yaptıklarından dolayı sana özür beyân ederim’ dedi. Müşrikleri kastederek: ‘Bunların yaptıklarından da sana sığınırım’ dedi. Sonra düşman saflarına daldı ve şehid düşene kadar savaştı. Biz onun vücudunda seksen kadar kılıç darbesi, mızrak yarası ve ok izi gördük.”^[44]

١٢ - بَابُ ثَنَاءِ الْإِمَامِ عَلَى مَنْ ظَهَرَ ثَبَاتُ بَرَاءَةٍ فِي الْقِتَالِ

12. DEVLET BAŞKANININ SAVAŞTA YİĞİTLİK GÖSTERENLERİ TAKDİR ETMESİ

591. Seleme bin Ekva‘ radiyallahu anh, rivâyet ettiği uzun hadiste, kâfirlerin Medine’nin otlaklarına saldırmasını, Resûl-i Ekrem’in sağmal

develerini alıp götürmelerini, kendisinin ve Ebû Katâde'nin onların peşine düşmesini anlatmış ve sonunda şöyle demişti: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bugün süvarilerimizin en hayırlısı Ebû Katâde, yayalarımızın en hayırlısı da Seleme bin Ekva oldu.”^[45]

١٣ - بَابُ مَا يَقُولُهُ إِذَا رَجَعَ مِنَ الْعَزْوِ

13. SAVAŞTAN DÖNEN KİMSENİN NE DİYECEĞİ

Bu konudaki hadisler, inşallah (bir sonraki) “Yolcunun Yapacağı Zikirler Bölümü”nde verilecektir. Başarıyı nasip eden Allah’tır.

[1]. Hadisin metninde râvilerden birinin “tahtlarına kurulmuş sultanlar gibi” veya “sultanlar gibi” dediği görülmektedir. Tercümede bunlardan birincisini gösterdik.

[2]. Buhârî, Cihâd 3, nr. 2788; Müslim, İmâre 160-162, nr. 1912.

[3]. Ebû Dâvûd, Cihâd 40, nr. 2541; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 19, nr. 1654; Nesâî, Cihâd 25, nr. 3141; İbni Mâce, Cihâd 15, nr. 2792.

[4]. Müslim, Cihâd 156, nr. 1908.

[5]. Müslim, İmâre 157, nr. 1909.

[6]. Müslim, Cihâd 3, nr. 1731.

[7]. Buhârî, Cihâd 102, nr. 2947; Müslim, Tевbe 54, nr. 2769.

[8]. Enfâl 8/65.

[9]. Nisâ 4/84.

[10]. Buhârî, Cihâd 33, nr. 2834; Müslim, Cihâd 127-129, nr. 1805. **Bu hadis 588 numara ile tekrar gelecek.**

[11]. Enfâl 8/45-47.

[12]. Buhârî, Cihâd 89, nr. 2915, Tefsîr 54/6, 7, nr. 4875-4877.

[13]. Kamer 54/45-46.

[14]. Müslim, Cihâd 58, nr. 1763.

[15]. Buhârî, Cihâd 112, nr. 2965, 2966; Müslim, Cihâd 20, nr. 1742.

[16]. Buhârî, Cihâd 98, nr. 2933; Müslim, Cihâd 21, nr. 1742.

[17]. Buhârî, Cihâd 130, nr. 2991; Müslim, Nikâh 87 nr. 1365. Saffât 37/177.

[18]. Ebû Dâvûd, Cihâd 39, nr. 2540. **Bu hadis 113 numarayla daha önce geçti.**

[19]. Ebû Dâvûd, Cihâd 90, nr. 2632; Tirmizî, Da'avât 121; nr. 3584; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), VIII, 29, nr. 8576.

[20]. Ebû Dâvûd, Vitr 30, nr. 1537; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), nr. 8577. **Bu hadis 371 numarayla geçti, 619 numarayla tekrar gelecek.**

[21]. Tirmizî, Daavât 119, nr. 3580.

[22]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 617, nr. 668.

[23]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 297, nr. 334. **Bu hadis 373 numarayla daha önce geçti.**

[24]. Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Kal'acî), V, 186, nr. 7236. **Bu hadis 118 ve 535 numarayla geçti.**

[25]. Bakınız: 357-366 nolu hadisler.

[26]. Buhârî, Daavât 27, nr. 6345, 6346, Tevhîd 22, nr. 7426; Müslim, Zikir 83, nr. 2730.

[27]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 306, nr. 345.

[28]. Ebû Dâvûd, Akdiye 28, nr. 3627.

[29]. Ebû Dâvûd, Cihâd 102, nr. 2656.

[30]. Buhârî, Cihâd 97, 167, nr. 2930, 3042, Megâzî 54, nr. 4317; Müslim, Cihâd 78-80, nr. 1776.

[31]. Müslim, Cihâd 132, nr. 1807.

[32]. Buhârî, Cihâd 166, nr. 3041; Müslim, Cihâd 131, nr. 1806. 591 numaralı hadis de bu konuyla ilgilidir.

[33]. Bâb başlığının tam adı: **“Savaşırken recez söylemenin müstehap olduğu”**dur. **Recez**, arûz vezinlerinden biridir. Bir önceki bahiste Peygamber Efendimiz'in söylediğini gördüğümüz *“Ben peygamberim yalan yok. Ben Abdülmuttalib'in oğluyum”* sözü de recezdır.

[34]. Buhârî, Cihâd 97, 167, nr. 2930, 3042, Megâzî 54, nr. 4317; Müslim, Cihâd 78-80, nr. 1776

[35]. Müslim, Cihâd 79, nr. 1776.

[36]. Buhârî, Cihâd 34, nr. 2837, Megâzî 29, 4106; Müslim, Cihâd 125, 1803.

[37]. Buhârî, Cihâd 33, 34, nr. 2834, 2835. **Bu hadis 911 numara ile geçti.**

[38]. Âl-i İmrân 3/169-174.

[39]. Buhârî, Cihâd 9, nr. 2801; Müslim, İmâre 147, nr. 677. Hadisin sonunda İmâm Nevevî şu teknik bilgiyi vermiştir: «اللَّهُ أَكْبَرُ».

Sahîh-i Müslim’de “Allâhü ekber” ifâdesi yoktur.

[40]. Tevbe 9/25.

[41]. Buhârî, Daavât 27, nr. 6345, 6346, Tevhîd 22, nr. 7426; Müslim, Zikir 83, nr. 2730

[42]. Müslim, Cihâd 78-80, nr. 1776.

[43]. Ahzâb 33/21.

[44]. Buhârî, Cihâd 12, nr. 2805.

[45]. Müslim, Cihâd 132, nr. 1807. 585 numaralı hadis de bu konuyla ilgilidir.

13. YOLCUNUN YAPACAĞI ZİKİRLER BÖLÜMÜ

Daha önce de söylediğimiz gibi, yolcu olmayan kimsenin gece-gündüz ve muhtelif zamanlarda okuması müstehap olan duâ ve zikirler vardır. Bunları yolculuk yapan kimsenin okuması da müstehaptır. Yolcunun bunlardan başka okuyacağı duâ ve zikirler de vardır. Bu bahiste işte onlardan söz edilecektir. Yolcunun yapacağı pek çok duâ ve zikir muhtelif eserlerde bulunmaktadır. İnşallah ben onları, Allah'ın yardımıyla ve O'na tevekkül ederek uygun başlıklar altında ve nerede, ne zaman okunacaklarını belirterek derli toplu hâlde sunacağım.

١ - بَابُ الْإِسْتِخَارَةِ وَالْإِسْتِشَارَةِ

1. İSTİHÂRE^[46] VE İSTİŞÂRE

Yolculuk yapmayı düşünen kimsenin öğüt vereceğine inandığı, şefkatine, iyi niyetine, dindârlığına, bilgi ve tecrübesine güvendiği kimselere danışması müstehaptır. Çünkü Allah Teâlâ, “وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ” : Karara bağlanacak işlerde onlara danış^[47] buyurmaktadır. Akıl danışmanın gerekli olduğuna dâir böyle pek çok delil vardır.

Yaptığı istişâreler sonunda seyâhatin faydalı olacağı anlaşılnca, bu konuda Allah Teâlâ'ya şöyle istihâre yapmalıdır: Farz namazın dışında iki rekât namaz kılmalı ve daha önce ilgili konuda verdiğimiz (354. hadiste geçen) istihâre duâsını yapmalıdır.

İstihârenin önemini *Sahîh-i Buhârî*'de geçen, sözünü ettiğimiz bu hadis göstermektedir. Biz orada istihâre duâsının nasıl yapılacağını, istihâre namazının nasıl kılınacağını yazdık. Doğrusunu Allah bilir.

٢- بَابُ أَذْكَارِهِ بَعْدَ اسْتِقْرَارِ عَزْمِهِ عَلَى الشَّفَرِ

2. YOLCULUĞA KARAR VERDİKTEN SONRA YAPILACAK DUÂ VE ZİKİRLER

Yolculuğa karar verdikten sonra şu işleri yapmaya çalışmalıdır:

- Vasiyet etme gereği duyduğu konularda vasiyette bulunmalı ve vasiyetine birilerini şâhit tutmalıdır.

- Aralarında ticârî ilişki veya arkadaşlık bulunan kimselerle helâlleşmelidir.

- Anası, babası ve hocaları ile iyiliğini ve şefkatini gördüğü kimselerin rızâsını almalıdır.

- Allah Teâlâ'ya tövbe etmeli, bütün günahlarını ve uygun olmayan davranışlarını affetmesini niyâz etmelidir.

- Allah Teâlâ'dan bu yolculuk sırasında kendisine yardım etmesini istemelidir.

- Yolculuk sırasında nelere ihtiyacı olacağını öğrenmelidir. Şâyet yolcu savaşa gidiyorsa bir savaşçının bilmesi gereken şeyleri, meselâ savaştan önce düşmanı İslâmiyet'e dâvet etmesi gerektiğini, savaşta alınacak ganîmetler konusunda ne yapacağını, savaştan kaçmanın ne büyük günah olduğunu ve yolculuğu ile ilgili diğer hususları öğrenmelidir.

Hacca veya umre yapmaya gidiyorsa, hac ibadetlerinin nasıl yapılacağını öğrenmeli veya yanına bu konuları öğreten bir kitap almalıdır. Hac ibadetlerini hem öğrenmesi hem de yanına bir hac rehberi alması daha iyidir.

Savaşa giden bir gâzînin veya diğerlerinin, gittikleri yerde ihtiyaç duyacakları konuları anlatan bir kitabı yanlarına alması uygundur.

Yolculuk yapacak kimse tüccarsa, alışveriş konularını, doğru olan ve olmayan ticâret şekillerini, helâl, haram, müstehap, mekrûh ve mübâh olanı, bunlardan birbirine tercih edilmesi gereken şeyleri öğrenmelidir.

İbret almak için dünyayı dolaşan ve insanlardan uzak yaşamaya çalışan biriye, dinini düzgünce yaşamak için ihtiyacı olan şeyleri öğrenmelidir. Onun öğrenmesi gereken en önemli şey budur.

Avcı ise, avcılarının bilmesi gereken şeyleri, yenmesi helâl olan ve olmayan hayvanları, helâl olan ve olmayan avları, avlandıktan sonra bıçakla boğazlanması gerekenleri, köpeğin veya atılan okun öldürmesinin yeterli olduğu hayvanları öğrenmelidir.

Çoban ise, insanlardan uzak yaşamaya çalışan kimseler hakkında söylediğimiz gerekli bilgileri öğrenir. Hayvanlara yumuşak davranmayı, hem onların hem de sahiplerinin hakları konusunda bilmesi gerekenleri, hayvanları korumanın usûllerini öğrenir. Hayvanların kesilmesini gerektiren bazı durumlar meydana geldiğinde, onları kesmek için sahiplerinden izin almak gerektiğini öğrenir.

Bir devlet başkanı tarafından bir başka devlet başkanına veya böyle birine gönderilen bir elçi ise, devlet büyükleriyle konuşup görüşme esaslarını, bu sırada kendisine yöneltilen sorulara nasıl cevap vermesi gerektiğini öğrenir. Ziyâfetlerde ve karşılıklı hediyeleşmelerde nelerin helâl veya haram olduğunu, karşısındakilere iyi niyetli davranmasını, kendisine emânet edilen bilgilerden hangilerinin söylenip söylenmeyeceğini, görüştüğü kimseleri aldatmamak, onlara ihânet etmemek ve ikiyüzlülük yapmamak gerektiğini, vefâsızlığa veya benzeri bir harama yol açacak davranışlardan sakınması icap ettiğini ve benzeri konuları öğrenir.

Kâr paylaşımı esasına dayanan emek-sermaye ortaklığı gibi bir ticârî konuda birine vekâlet etmek için veya ortak çalışmak için bir yere gidiyorsa, neleri alıp satmanın câiz olduğunu veya olmadığını, tasarrufta bulunma yetkisini, hangi durumlarda şahit tutmanın gerekli olduğunu veya olmadığını, hangi sefere çıkıp çıkamayacağını öğrenir.

Yukarıdan beri kendilerinden söz edilen kimselerden deniz seferine çıkmak isteyenlerin, kendileri için deniz yolculuğuna çıkmanın câiz olup olmadığını öğrenmeleri gerekir.

Bütün bu bilgiler fıkıh kitaplarında bulunmaktadır. Onları burada ele almak uygun değildir. Burada benim maksadım, özellikle zikirleri bildirmektedir. Bu kitabın baş tarafında da söylediğim gibi, burada verdiğim bilgiler de zikir sayılacağı için, burada onlara temas ettim.

Allah'tan benim, dostlarım ve bütün Müslümanlar için muvaffakiyet ve hayırlı âkıbet niyâz ederim.

3. YOLCUNUN EVİNDEN ÇIKMAK İSTEDİĞİ ZAMAN YAPACAĞI ZİKİRLER

Yolcunun, aşağıdaki hadisten de anlaşılacağı üzere, evinden çıkmak istediği zaman iki rekât namaz kılması müstehaptır.

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَفْضَلَ مِنْ رَكَعَتَيْنِ يَزْكَعُهُمَا عِنْدَهُمْ حِينَ يُرِيدُ السَّفَرَ.

592. Ashâb-ı kirâmdan Mukattam ibni'l-Mikdâm radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse yolculuğa çıkmak istediğinde ailesine, onların yanında kılacağı iki rekât namazdan daha değerli bir şey bırakamaz.”^[48]

Âlimlerimizden biri, bu namazın birinci rekâtında Fâtiha'dan sonra Kâfirûn, ikinci rekâtında ise İhlâs sûresini okumanın müstehap olduğunu söylemiştir. Bir başka âlim de birinci rekâtta Felak, ikinci rekâtta Nâs sûresini, selâm verince de Âyetü'l-kürsî'yi okumanın uygun olacağını söylemiştir.

Bu konuda şöyle de bir rivâyet vardır: Bir kimse evinden çıkmadan önce Âyetü'l-kürsî'yi okursa, evine dönünceye kadar, onun başına hoşlanmadığı hiçbir şey gelmez.

Evinden çıkacağı zaman Kureyş sûresini okuması da müstehaptır.

Şâfiî fakîhi, kerâmetleri, üstün hâlleri ve derin bilgisiyle tanınan Ebü'l-Hasen el-Kazvîni (v. 442/1050) şöyle demiştir:

“Kureyş sûresini okumak, her kötülükten emîn olmaktır.”

Ebû Tâhir ibni Cahşûye şöyle dedi:

“Bir yolculuğa çıkmak istedim, fakat bu yolculuğun tehlikelerinden korkuyordum. Duâ istemek için Kazvîni'nin yanına gittim. Ben daha ağzımı açmadan şunu söyledi: ‘Bir kimse sefere çıkmak ister, ama düşmandan veya vahşî hayvanlardan korkarsa, Kureyş sûresini okusun. Çünkü bu sûreyi okumak, her kötülükten emîn olmaktır.’ Bunun üzerine ben de Kureyş sûresini okudum. Bugüne kadar başıma hiçbir kötülük gelmedi.”

Kureyş sûresinin konuyla ilgisi, son âyetinde şu ifâdenin bulunmasıdır: “Öyle bir Rab ki onları **açlıktan kurtarıp doyurmuş ve korkudan emin kılmıştır.**

Yolculuğa çıkacak kimsenin Kureyş sûresini okuduktan sonra samimiyetle ve duygulu bir şekilde duâ etmesi gerekir. Onun okuyacağı en güzel duâlardan biri şudur:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَجْمَعِينَ مِنْ كُلِّ سُوءٍ يَا كَرِيمُ

Allâhümme bike este‘înü ve aleyke etevkelü. Allâhümme zellil lî suûbete emrî, ve sehhl aleyye meşakkate seferî, verzuknî minel hayri eksera mimmâ etlubu, vasrif annî kulle şerrin, Rabbiş rahlî sadrî ve yessir lî emrî. Allâhümme innî estahfizuke ve estevdi‘uke nefsi ve dînî ve ehlî ve ekâribî ve kulle mâ en‘amte aleyye ve aleyhim bihî min âhîratin ve dünyâ, vehfaznâ ecma‘îne min külli sûin yâ kerîm

Allahım! Ben senden yardım diliyorum ve sana tevekkül ediyorum. İşimin zorluklarını kolaylaştır. Yolculuğumun sıkıntılarını hafiflet. Bana istediğimden daha fazla hayır ver. Benden bütün kötülükleri gider. Ey Rabbim! Gönlüme ferahlık ver ve işimi kolaylaştır. Allahım! Senden kendimi, dinimi, ailemi, akrabamı, bana ve onlara lütfettiğin dünya ve âhiretle ilgili bütün nimetleri korumanı niyâz ediyorum ve bunları sana emânet ediyorum. Ey hiçbir karşılık beklemeden veren, ikrâm sahibi Allahım! Bizi bütün kötülüklerden muhâfaza buyur.

Yaptığı bu duâyı “elhamdülillâhi rabbil âlemîn, vessalâtü vesselâmü alâ resûlinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmaîn” diye başlar, yine aynı şekilde bitirir.

Oturduğu yerden kalktığı zaman da şu hadîs-i şerîfte geçen duâyı okur:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
زَوْدَنِي التَّقْوَى، وَاعْفُزْ لِي ذَنْبِي، وَوَجِّهْنِي لِلْخَيْرِ أَيْنَمَا تَوَجَّهْتُ».

593. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir sefere çıkmak istediği zaman oturduğu yerden kalkınca şöyle duâ ederdi:

Allâhümme ileyke teveccehtü, ve bike i'tasamtü. Allâhümmekfinî mâ hemmenî vemâ lâ ehtemmü lehû. Allâhümme zevvidnî ettakvâ, vağfir lî zenbî, ve veccihnî lilhayri eynemâ teveccehtü

“Allahım! Sana yöneldim. Sana sığındım. Allahım! Dünyâ ve âhiret işlerinden önemsedğim ve önemsemediğim konularda bana yardım eyle. Allahım! Bana takvâ nasîb eyle. Günahlarımı affeyle. Hangi tarafa dönersem beni hayra yönelt.”^[49]

٤- بَابُ أَذْكَارِهِ إِذَا خَرَجَ

4. YOLCULUĞA ÇIKACAĞI ZAMAN YAPACAĞI ZİKİRLER

Evinden çıkan kimsenin hangi duâları okuyacağı kitabın baş tarafında verildi.^[50] Yolculuğa çıkan kimsenin bunları okuması müstehap olduğu gibi, bu duâları çokça okuması da müstehaptır. Aynı zamanda ailesi, akrabası, arkadaşları ve komşularıyla vedâlaşması, onlardan duâ etmelerini istemesi, kendisinin de onlara duâ etmesi müstehaptır.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا اسْتُودِعَ شَيْئًا حَفِظَهُ».

594. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ, kendisine bir şey emânet edildiği zaman o şeyi korur.”^[51]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
اللَّهُ الَّذِي لَا تَضِيعُ وَدَائِعُهُ.

595. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yolculuğa çıkmak isteyen kimse, geride bıraktıklarına:

Estevediukumullâh ellezî lâ tedî‘u vedâiuhû

‘Sizi, kendisine emânet edilenlerin hiçbir zarara uğramadığı Allah’a emânet ediyorum’ desin.”^[52]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَاعِلٌ فِي دُعَائِهِمْ خَيْرًا.

596. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz yolculuğa çıkmak istediği zaman din kardeşlerine vedâ etsin. Çünkü Allah Teâlâ onların duâları dolayısıyla hayır yaratır.”^[53]

Sünnet olan, kendisine vedâ edilen kimsenin, yolculuğa çıkana şöyle demesidir:

٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَى،
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
اللَّهُ دِينُكَ، وَأَمَانَتُكَ، وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ».

597. Tâbiîn muhaddislerinden Kaza‘a şöyle dedi: Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ bana dedi ki: Yanıma gel de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem benimle vedâlaştığı gibi seninle vedalaşalım:

Estevdiullâhe dîneke, ve emâneteke, ve havâtîme amelike

“Dinini koruyup emânetlerini îfâ etmen ve amellerini hayırla sonuçlandırman konusunda seni Allah’a emânet ediyorum.”^[54]

(Hadis âlimi ve hâfızı) Ebû Süleymân el-Hattâbî (v. 388/998) bu hadîs-i şerîfi açıklarken şöyle dedi:

“Bu hadîs-i şerîfte geçen ‘**emânet**’ ifâdesiyle kastedilen, yolculuğa çıkan kimsenin ailesi, geride bıraktığı kimseler ve güvenilir birine bıraktığı malıdır. Burada ‘**din**’den söz etmesinin sebebi de şudur: Yolculuk oldukça sıkıntılı bir iştir; bu yüzden yolculuk yapan kimse bazı dinî görevlerini ihmâl edebilir.”

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
«أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَآخِرَ عَمَلِكَ».

598. Tâbiîn âlimlerinden Nâfi‘, (efendisi) Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümânın şöyle dediğini söyledi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir kimseyi yolcu ederken onun elini tutar, o kimse elini çekmedikçe kendi elini çekmez ve ona şöyle duâ ederdi:

Estevdiullâhe dîneke, ve emâneteke, ve âhira amelike

“Dinini koruyup emânetlerini îfâ etmen ve amellerini hayırla sonuçlandırman konusunda seni Allah’a emânet ediyorum.”^[55]

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümânın oğlu Sâlim'in söylediğine göre, (babası) İbni Ömer bir yolculuğa çıkacak kimseye şöyle derdi:

Yanıma gel de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bizimle vedâlaştığı gibi seninle vedâlaşalım. Resûl-i Ekrem şöyle vedâlaşırdı:

Estevdiullâhe dîneke, ve emâneteke, ve havâtîme amelike

“Dinini koruyup emânetlerini îfâ etmen ve amellerini hayırla sonuçlandırman konusunda seni Allah’a emânet ediyorum.”^[56]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
قَالَ: «أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ».

599. Abdullah ibni Yezîd el-Hatmî radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem orduyla vedâlaşmak istediği zaman şöyle derdi:

Estevdiullâhe dînekum, ve emânetekum, ve havâtîme a‘mâlikum

“Dininizi koruyup emânetlerinizi îfâ etmeniz ve amellerinizi hayırla sonuçlandırmanız hususunda sizi Allah’a emânet ediyorum.”^[57]

Peygamber Efendimiz yukarıdaki dört hadiste, yolculuğa çıkacak kimseye üç konuda duâ etmiştir. Bunlar din, emânet ve işlerin hayırlı bir şekilde sonuçlanmasıdır. Meşakkatli bir iş olan yolculuk insana dinî görevlerini ihmâl ettirebilir. Yolcunun geride bıraktığı veya yola çıkarken birilerinin kendisine verdiği şeyler birer emânettir ve onların korunması gerekir. Sıkıntılarla dolu olan yolculuğun hayırlı bir şekilde bitmesi arzu edilir. İşte Allah’ın Resûlü bu üç önemli şeyi Allah’a emânet etmektedir.

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ قَالَ: زِدْنِي، قَالَ: «وَيَسِّرْ لَكَ حَيْثُ مَا كُنْتَ».

600. Enes radiyallahu anh şöyle dedi:
Bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,
“Yâ Resûlallah! Yolculuğa çıkıyorum; bana duâ et” dedi. Resûl-i Ekrem de:

“Allah sana takvâ nasîb etsin” buyurdu. Adam tekrar,

“Bana duâ et” deyince,

“Allah günahını bağışlasın” buyurdu. O yine,

“Bana duâ et” deyince de:

“Bulunduğun her yerde, kolayca hayır yapmanı sağlasın” buyurdu. [58]

٥- بَابُ اسْتِخْبَابِ طَلَبِ الْوَصِيَّةِ مِنْ أَهْلِ الْخَيْرِ

5. YOLCUNUN İYİ KİMSELERDEN ÖĞÜT İSTEMESİ

٦٠١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ فَأَوْصِنِي، قَالَ: «عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالتَّكْبِيرِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، وَهَوْنٌ عَلَيْهِ السَّفَرُ».

601. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre bir adam,
“Yâ Resûlallah! Ben yolculuğa çıkmak istiyorum, bana öğüt ver!” dedi.
Allah’ın Resûlü de ona,
“Allah’a karşı saygılı ol ve her tepeye çıktığında Allâhü ekber de” buyurdu.

Adam gittikten sonra arkasından şöyle duâ etti:

Allâhümmatvi lehül bu‘de ve hevvin aleyhis sefere

“Allahım, ona uzakları yakın et ve bu yolculuğu ona kolaylaştır.”^[59]

٦- بَابُ اسْتِجَابِ وَصِيَّةِ الْمُقِيمِ الْمَسَافِرِ بِالْدُّعَاءِ لَهُ فِي مَوَاطِنِ الْخَيْرِ
وَلَوْ كَانَ الْمُقِيمُ أَفْضَلَ مِنَ الْمَسَافِرِ

6. YOLCULUĞA ÇIKAN KİMSEDEN MÜBÂREK YERLERDE KENDİSİNE DUÂ ETMESİNİ İSTEMEK

Yolculuğa çıkmayan kimsenin, yolculuğa çıkandan daha hayırlı olsa bile, ondan duâ istemesi müstehaptır.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
مِنْ دُعَائِكَ» فَقَالَ كَلِمَةً مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا

602. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden umre yapmak için izin istedim. İzin verdi ve:

“Bizi duâdan unutma, sevgili kardeşim” buyurdu. Onun bu sözüne karşılık bana dünyayı verseler, bu kadar sevinmezdim.

Bir başka rivâyete göre ise şöyle buyurdu:

“Sevgili kardeşim! Bizi de duâna ortak et.”^[60]

٧- بَابُ مَا يَقُولُهُ إِذَا رَكِبَ دَابَّتَهُ

7. BİNEĞİNE BİNİNCE YAPACAĞI DUÂ

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ

“Bindiğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren de O’dur. Bu sayede onların sırtlarına kurulursunuz. Onlara bindiğinizde Rabbinizin nimetini hatırlayıp şöyle dersiniz: Bunu bizim hizmetimize veren Allah her türlü kusurdan uzaktır. Yoksa bizim buna gücümüz yetmezdi. Sonunda hepimiz Rabbimize döneceğiz.”^[61]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ
٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
«اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا ... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلِّينَا،

603. Tâbiîn muhaddislerinden Ali bin Rebîa şöyle dedi:

Ali bin Ebî Tâlib’i gördüm; binmesi için bir hayvan getirdikleri zaman, ayağını üzengiye koyunca ‘**bismillah**’ dedi. Hayvanın üzerine yerleşip doğrulunca şöyle dedi:

Elhamdülillâhillezî sehbara lenâ hâzâ vemâ künnâ lehû mukrinîn, ve innâ ilâ rabbînâ lemünkali bûn

“Bunu bizim hizmetimize veren Allah’a hamd olsun, Yoksa bizim buna gücümüz yetmezdi. Sonunda hepimiz Rabbimize döneceğiz.”

Sonra üç defa ‘*elhamdülillâh*’, üç defa ‘*Allahu ekber*’ dedi. Sonra da şunu okudu:

Sübhâneke innî zalemtü nefsî, fağfir lî, innehû lâ yağfiruz zünûbe illâ ente

‘Allahım! Senin yüceliğine yakışmayan kusurlardan çok uzak olduğunu söylerim. Ben kendime zulmettim, beni bağışla. Çünkü senden başka günahı bağışlayacak kimse yoktur.’ Ardından güldü.

Bunun üzerine,

“Ey mü’minlerin emîri! Niçin güldün?” dediler. O da şu cevabı verdi:

“Nebiyi-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem benim yaptığım gibi yaptığını ve benim güldüğüm gibi güldüğünü gördüm ve ona, ‘Niçin güldün ey Allah’ın Resülü?’ diye sordum; şöyle buyurdu:

“Senin yüce Rabbin, benden başka günahları bağışlayacak bir kimsenin olmadığını bilerek, ‘Günahlarımı bağışla’ diye duâ eden kulundan hoşnut olur.”^[62]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ: «آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ، لِرَبَّنَا حَامِدُونَ».

604. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yolculuğa çıkarken hayvanı üzerine binip iyice yerleşince üç kere tekbîr getirir, sonra da şöyle duâ ederdi:

Sübhânellezî sehharâ lenâ hâzâ vemâ künnâ lehû mukrinîn, ve innâ ilâ rabbinâ lemünkali bûn.

Allâhümme innâ nes’elûke fî seferinâ hâzel birra vettakvâ, ve minel ameli mâ terdâ.

Allâhümme hevvin aley nâ seferenâ hâzâ, vatvi annâ bu’dehû.

Allâhümme entes sâhibu fisseferi, velhalîfetü filehli.

Allâhümme innî eûzü bike min va’sâis seferi ve keâbetil manzari ve sûil münkalebi filmâli velehli

“Bunu bizim hizmetimize veren Allah her türlü kusurdan uzaktır. Yoksa bizim buna gücümüz yetmezdi. Sonunda hepimiz Rabbimize döneceğiz.”

Ey Allahım! Biz bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takvâ, bir de hoşnut olacağın ameller işlemeyi nasip etmeni dileriz.

Ey Allahım! Bu yolculuğumuzu kolay kıl ve uzağını yakın et.

Ey Allahım! Seferde bize yardımcı, geride kalan çoluk çocuğu koruyucu sensin.

Ey Allahım! Yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan ve dönüşte malımızda, çoluk çocuğumuzda kötü hâller görmekten sana sığınırım.”

Râvi diyor ki, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yolculuktan döndüğünde de aynı sözleri söyler ve onlara şu cümleleri de eklerdi:

Âyibûne tâibûne âbidûne, li rabbinâ hâmidûne

“Biz yolculuktan dönen, tövbe eden, kulluk eden ve Rabbimize hamd eden kişileriz.”^[63]

Ebû Dâvûd’un bu hadisi rivâyetinde şu ilâve vardır:

لَا تُعْبِدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلِ
وَإِذَا هَبَطُوا سَبَّحُوا

“Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile askerleri tepelere çıktıkları zaman ‘**Allâhü ekber**’ diye tekbîr getirirlerdi; düzlüklere indikleri zaman da ‘**sübhânallâh**’ diye Allah’ı tesbîh ederlerdi.”^[64]

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
لَا تُغْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينِي، مُسْتَقْبَلُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ.

605. Abdullah ibni Sercis radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yolculuğa çıkarken şunlardan Allah’a sığınırdı:

“Yolculuğun güçlüklerinden,
üzücü manzaralarla karşılaşmaktan,
iyiyken kötü olmaktan,
mazlûmun bedduâsından,
dönüşte mal ve çoluk çocuğu kötü hâllerde bulmaktan.”^[65]

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
وَسَلِّمْ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْمَظْلُومِ، وَمِنْ سُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ».

606. Yine Abdullah ibni Sercis radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yolculuğa çıkarken şöyle duâ ederdi:

Allâhümme entes sâhibü fisseferi, velhalîfetü filehli. Allâhümme innî eûzü bike min va'sâis seferi, ve keâbetil münkalebi, ve minel havri ba'del kevni, ve min da'vetil mazlûm, ve min sûil manzari filehli velmâli

“Ey Allahım! Seferde yardımcımız, geride bıraktığımız çoluk çocuğumuzu koruyucu sensin. Ey Allahım! Yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan, iyiyken kötü olmaktan, mazlûmun

bedduâsından, dönüşte malımızda, çoluk çocuğumuzda kötü hâller görmekten sana sığınırım.”^[66]

۸- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَكِبَ سَفِينَةً

8. GEMİYE BİNİNCE NASIL DUÂ EDER?

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

﴿وَقَالَ اذْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا﴾

“Nûh şöyle dedi: “Gemiye binin. Gemi akıp giderken de dururken de Allah’ın adını anın.”^[67]

﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ﴾

“Bindiğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren de O’dur.”^[68]

۵۸۴. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾ الْآيَةِ».

607. Hüseyin ibni Alî radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Gemiye bindikleri zaman şu âyet-i kerîmeleri okumaları, ümmetim için boğulmaya karşı bir güvencedir:

Bismillâhi mecrâhâ ve mursâhâ, inne rabbî legafûrur rahîm

“Geminin akıp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır. Elbette benim Rabbim çok bağışlayıcı, engin merhamet sahibidir.”

Vemâ kaderullâhe hakka kadrih

“Onlar Allah’ı gereği gibi takdir edemediler.”^[69]

٩- بَابُ اسْتِخْبَابِ الدُّعَاءِ فِي السَّفَرِ

9. YOLCULUKTA DUÂ ETMENİN MÜSTEHAAP OLDUĞU

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْمَظْلُومَ، وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ، وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ عَلَى وَلَدِهِ».

608. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Makbûl olduğunda şüphe bulunmayan üç duâ vardır:

Mazlûmun duâsı, misâfirin duâsı, babanın çocuğuna duâsı.”^[70]

Yolcu, gurbette olduğu için duyguludur, hassastır, duâsı makbûldür; onun duâsı alınmalı, bedduâsından sakınmalıdır. Yolcu da kendisine iyilik edenlerden duâsını esirgememelidir.

١٠- بَابُ تَكْبِيرِ الْمُسَافِرِ إِذَا صَعِدَ الثَّنَايَا وَشَبَّهَهَا،
وَتَسْبِيحِهِ إِذَا هَبَطَ الْأَوْدِيَةَ وَنَحْوَهَا

10. YOLCUNUN YÜKSEK YERLERE ÇIKINCA ALLÂHÜ EKBER, DÜZLÜĞE İNİNCE SÜBHÂNALLÂH DEMESİ

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
نَزَلْنَا سَبَّحْنَا.

609. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anh şöyle dedi:

“Biz yüksek bir yere çıkınca ‘Allâhü ekber’ derdik, düzlüğe inince de ‘sübhânallâh’ derdik.”^[71]

Yolcunun “Bineğine Binince Yapacağı Duâ” bahsinde şu hadîs-i şerîfi zikretmiştik.

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
النَّاسِ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
سَبَّحُوا

610. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, şöyle dedi:

“Nebiyi-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile askerleri tepelere çıktıkları zaman ‘**Allâhü ekber**’ diye tekbîr getirirlerdi; düzlüklere indikleri zaman da ‘**sübhânallâh**’ diye Allah’ı tesbîh ederlerdi.”^[72]

٥٦٥. عَنْ أَنَسِ بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَعَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّأْيِي: وَلَا
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوِ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّةٍ أَوْ فَذْفِدٍ: كَبَّرَ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْأَخْزَابَ وَخَدَهُ.

611. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Nebiyi-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hac veya umreden dönerken - râvî ‘gazveden dönerken’ dediğini söylemiştir- her yokuş veya yüksek yere çıktığında üç kere “**Allahü ekber**” der, sonra da şöyle buyururdu:

Lâilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehül mülkü ve lehül hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr. Âyibûne tâibûne, âbidûne sâcidûne, li rabbînâ hâmidûne, sadekallâhu va‘dehû ve nasara abdehû ve hezemel ahzâbe vahdehû

“Allah’tan başka ilâh yoktur, yalnız Allah vardır; O tektir, ortağı yoktur; Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O her şeye kâdirdir. Biz yolculuktan dönen, tövbe eden, kulluk eden, secde eden ve Rabbimize hamd eden kişileriz. Allah vaadini gerçekleştirdi. Kuluna (Muhammed aleyhisselâm) yardım etti. Düşman topluluklarını tek başına perîşan etti.”^[73]

۵۸۶. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
۵۸۴. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَيُّهَا النَّاسُ ازْبِعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا
غَائِبًا، إِنَّهُ مَعَكُمْ، إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ».

612. Ebû Mûsâ el-Eş’arî radiyallahu anh şöyle dedi:

Biz bir yolculukta Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte idik. Tepelere çıktıkça yüksek sesle **lâilâhe illallah, Allahü ekber** dedik. Bunun üzerine Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ey Müslümanlar! Kendinizi zorlamayın. Zira siz sağıra veya burada olmayan birine seslenmiyorsunuz. Allah daima sizinle beraberdir, işitir ve size sizden daha yakındır.”^[74]

613. “Yolcunun İyi Kimselerden Öğüt İstemesi” bahsinde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu gördük:

«عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالتَّكْبِيرِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ».

“Allah’a karşı saygılı ol ve her tepeye çıktığında Allâhü ekber de!”^[75]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
كُلَّ شَرِّفٍ، وَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى كُلِّ حَالٍ».

614. Enes ibni Mâlik radıyallahu anh şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yüksek bir yere çıktığı zaman şöyle derdi:

Allàhümme lekeş şerafû alâ kulli şerafin, velekel hamdû alâ kulli hâlin

“Allahım! Senin yüceliğin yüksek olan her şeyden daha üstündür. Her durumda hamd sadece sana mahsûstur.”^[76]

١١- بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْمُبَالَغَةِ فِي رَفْعِ الصَّوْتِ بِالتَّكْبِيرِ وَنَحْوِهِ

11. TEKBÎR GİBİ ZİKİRLERDE SESİ AŞIRI DERECEDE YÜKSELTMEMEK GEREKTİĞİ

Bu konuda, 612 numarayla geçen ve Ebû Mûsâ el-Eş‘arî tarafından rivâyet edilen hadîs-i şerîf vardır.

١٢- بَابُ اسْتِحْبَابِ الْخُذَاءِ لِلشَّرْعَةِ فِي السَّيْرِ وَتَنْشِيطِ النَّفْسِ وَتَرْوِيجِهَا
وَتَسْهِيلِ السَّيْرِ عَلَيْهَا

12. DEVENİN HIZLI YÜRÜMESİNİ, RUHLARIN CANLANIP DİNLENMESİNİ VE YOLCULUĞUN KOLAYLAŞMASINI SAĞLAMAK İÇİN EZGİLER SÖYLEMENİN UYGUN OLDUĞU

Bu konuda meşhûr pek çok hadis bulunmaktadır.

13. HAYVANI KAÇAN KİMSENİN NE DİYECEĞİ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّتِهِ أَوْ فَذَفِدَ: كَبَّرَ
وَجَلَّ فِي الْأَرْضِ حَاضِرًا سَيَحْبِسُهُ».

615. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Birinizin bindiği hayvan çölde kaçtığı zaman, ‘Ey Allah’ın kulları! Onu yakalayın! Ey Allah’ın kulları! Onu yakalayın!’ diye seslensin. Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah’ın yeryüzünde onu tutacak kulları vardır.”^[ZZ]

Peygamber Efendimiz’in “Allah’ın yeryüzünde onu tutacak kulları vardır” ifâdesiyle melekleri veya Müslüman olan cinleri, yahut başka insanları kastettiği anlaşılmaktadır. Önemli olan bu sözü, Allah Teâlâ’nın kendisine yardım edeceği inancıyla samimiyetle söyleyebilmektir.

Ben derim ki: Kendisinden ilim öğrendiğim büyük hocalarımdan biri anlatmıştı. Hatırimda kaldığına göre, onun bindiği katır kaçmıştı. O da bu hadîs-i şerîfi biliyormuş. Hadiste buyurulduğu şekilde yardım istemiş. Allah Teâlâ onun kaçan hayvanını durdurmuş. Bir defasında ben de bir kafilayla birlikteydim. Kafiledaki birinin hayvanı kaçtı, onu yakalayamadılar. Ben bu hadiste geçtiği şekilde Allah’tan yardım istedim. Hayvan olduğu yerde durdu. Söylediğim o sözden başka hayvanı durduracak başka bir şey de yoktu.

14. HUYSUZ HAYVANIN ÜZERİNDEYKEN OKUNACAK DUÂ

616. Güçlü hâfızası, dindarlığı, takvâsı ve temiz ahlâkıyla bilinen tâbiîn muhaddisi Ebû Abdillâh Yûnus ibni Ubeyd ibni Dînâr el-Basrî (v. 139/756)

-Allah ona rahmet eylesin- şöyle dedi:

Huysuz bir hayvanın sırtına binen bir kimse onun kulağına şu âyet-i kerîmeyi okursa, Allah'ın izniyle o hayvan mutlaka sâkinleşir:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ»

“Yoksa onlar Allah’ın dininden başka din mi arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde olanların hepsi ister istemez Allah’a boyun eğip teslim olmuşlardır ve sonunda hepsi O’na döndürüleceklerdir.”^[78]

١٥- بَابُ مَا يَقُولُهُ إِذَا رَأَى قَرْيَةً يُرِيدُ دُخُولَهَا أَوْ لَا يُرِيدُهُ

15. GİRMEK İSTEDİĞİ VEYA İSTEMEDİĞİ BİR BELDEYİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUÂ

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
حَضَّشْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَشَرَّ مَا فِيهَا».

617. Suheyb İbni Sinân radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem girmek istediği bir beldeyi görünce şöyle duâ ederdi:

Allâhümme rabbes semâvâtis seb‘i vemâ azlelne, velaradînes seb‘i vemâ aklelne, ve rabbeş şeyâtîni vemâ adlelne, ve rabber riyyâhi vemâ zerayne, es’elüke hayra hâzihil karyeti ve hayra ehlihâ, ve neûzü bike min şerrihâ ve şerri ehlihâ ve şerri mâ fihâ

“Ey yedi göğün ve onların gölgelediklerinin Rabbi, yedi yerin ve onların taşıdıklarının Rabbi, şeytanların ve onların baştan çıkardıklarının Rabbi, rüzgârların ve onların savurduklarının Rabbi olan Allahım! Ben senden bu beldenin ve orada yaşayanların hayrını istiyorum. Bu beldenin, orada yaşayanların ve orada bulunan şeylerin şerrinden sana sığınıyoruz.”^[79]

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَهْلَهَا إِلَيْنَا».

618. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem gitmek istediği beldeye yaklaştığı zaman şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî es'elüke min hayri hâzihil ardı ve hayri mâ cema'te fihâ, ve eûzü bike min şerrihâ ve şerri mâ cema'te fihâ. Allâhümmerzuknâ hayâhâ, ve eiznâ min vebâhâ, ve habbibnâ ilâ ehlihâ, ve habbib sâlihî ehlihâ ileynâ

“Allahım! Senden bu yerin hayrını ve burada topladıklarının hayrını isterim. Bu yerin şerrinden ve burada topladıklarının şerrinden sana sığınırım. Allahım! Bizi buranın bereketinden faydalandır. Buranın hastalığından bizi koru. Bizi buranın halkına sevdire, buranın sâlih insanlarını da bize sevdire.”^[80]

١٦- بَابُ مَا يَدْعُو بِهِ إِذَا خَافَ نَاسًا أَوْ غَيْرَهُمْ

16. İNSANLARDAN VEYA BAŞKA ŞEYLERDEN KORKAN KİMSENİN NASIL DUÂ EDECEĞİ

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ».

619. Ebû Mûsâ el-Eş'arî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir topluluktan kuşkulandığı zaman şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innâ nec'alûke fî nuhûrihim ve neûzü bike min şürûrihim

“Allahım! Senden onların önünü kesmeni istiyoruz. Onların verecekleri zarardan sana sığınıyoruz.”^[81]

Bu duâ ile birlikte “Sıkıntılı Günlerde ve Önemli anlarda Yapılacak Duâlar” bahsinde geçen (357-366 numaralı) hadisleri okumak uygundur.

١٧- بَابُ مَا يَقُولُ الْمَسَافِرُ إِذَا تَغَوَّلَتِ الْغِيْلَانُ

17. YOLCULUK YAPAN KİMSE CİN VE ŞEYTANI GÖRÜNCE NE YAPMALI?

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ: «إِذَا تَغَوَّلْتَ لَكُمُ الْغِيْلَانُ، فَتَادُوا بِالْأَذَانِ».

620. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Cin ve şeytan gibi varlıkları gördüğünüzde ezan okuyun.”^[82]

Ben derim ki: Cin ve şeytanların “gûl” denen bir cinsi vardır; bunlar onların sihirbazlarıdır. Onların vereceği zarardan ezan okuyarak korunmak mümkündür. Çünkü şeytan ezanı duyunca arkasını dönüp kaçar. Buna benzer bilgileri “Kendisini Şeytan Rahatsız Eden veya Ondan Korkan Kimsenin Okuyacağı Duâlar” bahsinde (374-375. hadisler) vermiştik. Orada da bazı örneklerini verdiğimiz üzere Kur’ân-ı Kerîm kırâatiyle meşgul olmalıdır.

Gül denen varlıklara dâir hadisler hakkında âlimlerin sözlerini ve farklı görüşlerini, meşhûr fıkıh kitaplarında da geçtiği üzere, ben *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât* adlı kitabımda açıkladım (IV, 65).

۸۱- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا نَزَلَ مَنْزِلًا

18. YOLCU BİR YERDE KONAKLADIĞI ZAMAN NASIL DUÂ ETMELİ?

۶۲۱. عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَزْتَجِلُ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ».

621. Havle binti Hakîm radiyallahu anhâ şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:
“Bir kimse bir yerde konaklar, sonra da şöyle derse oradan ayrılıncaya
kadar hiçbir şey ona zarar vermez:

Eûzü bikelimâtillâhit tâmmâti min şerri mâ halak

Yarattıklarının şerrinden Allah’ın mükemmel kelimelerine sığınırım.”^[83]

۵۷۰. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَمِنَ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ، وَمِنَ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَمِنَ الْوَالِدِ وَمَا وَلَدَ».

622. Abdullah ibni Ömer ibni'l-Hattâb radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yolculuk yaparken gece olunca şöyle derdi:

Yâ ardu, rabbî ve rabbukillâhu, eûzü billâhi min şerriki, ve şerri mâ fiki, ve şerri mâ hulika fiki, ve min şerri mâ yedibbu aleyki, ve eûzü billâhi min esedin ve esvede, ve minel hayyeti velakrabi, ve min sâkinil beledi, ve min validin vemâ veled

“Ey yeryüzü! Benim Rabbim de senin Rabbin de Allah’tır. Senin ve sendekilerin şerrinden, sende yaratılanların ve üzerinde dolaşıp duranların şerrinden Allah’a sığınırım. Aslanın, büyük yılanın, öteki yılan ve akreplerin şerrinden, burada yaşayanların, doğuran ve doğanların şerrinden Allah’a sığınırım.”^[84]

(Hadis âlimi ve hâfızı) Ebû Süleymân el-Hattâbî (v. 388/998) şöyle demiştir: **“Burada yaşayanların şerrinden”** ifâdesiyle Peygamber aleyhisselâm, orada yaşayan cinleri kastetmiştir. “Doğuranın şerrinden” ifâdesiyle İblis’i, “doğanların şerrinden” ifâdesiyle de şeytanları kastettiği anlaşılmaktadır.

Yerleşim yerleri dışındaki açık alanlarda konaklamak zorunda kalan yolcular, akşamla birlikte ortaya çıkan aslan, yılan, akrep ve diğer haşerelerin saldırısına uğrayabilirler. Gözle görülmeyen varlıkların tehlikesi onlardan daha az değildir. İşte bütün bunlardan korunmak için, Peygamber Efendimiz’in yaptığı gibi duâya sığınmalıdır.

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
سَبَّخْنَا حَتَّى نَحْطَ الرِّحَالَ.

623. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Biz bir yerde konakladığımız zaman, eşyamızı indirene kadar Allah’ı tesbîh ederdik.^[85]

19. YOLCULUKTAN DÖNEN KİMSENİN YAPACAĞI DUÂ

Sünnet olan, “Yolcunun Yüksek Yerlere Çıkınca Allâhü Ekber, Düzlüğe İnince Sübhânallâh Demesi” bahsinde verdiğimiz (609 numaralı) Abdullah ibni Ömer’in rivâyet ettiği hadisteki duâyı okumaktır.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ ذَلِكَ حَتَّى قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ.

624. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Ben ve (üvey babam) Ebû Talha Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte (Hayber’den) Medine’ye dönüyorduk. Safiyye annemiz de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem devesinin arkasına binmişti. Medine’nin üst taraflarına gelince Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, Medine’ye girinceye kadar şöyle dedi:

Âyibûne tâibûne âbidûne, li rabbînâ hâmidûne

“Biz yolculuktan dönen, tövbe eden, ibadet eden ve Rabbimize hamd eden kişileriz.”^[86]

20. YOLCUNUN SABAH NAMAZINDAN SONRA OKUYACAĞI DUÂ

Yolculuk yapmayan kimsenin sabah namazından sonra okuduğu duâyı yolcunun da okuması müstehaptır. Bu konuda “Sabah ve Akşam Yapılacak Zikirler” bahsinde bilgi verildi (bk. 202-238. hadisler).

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

فِي سَفَرٍ - رَفَعَ صَوْتَهُ حَتَّى يَسْمَعَ أَصْحَابُهُ:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،

لِي دُنْيَايَ الَّتِي جَعَلْتَ فِيهَا مَعَاشِي - ثَلَاثَ مَرَّاتٍ -

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ

مَرَّاتٍ -

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ

- ثَلَاثَ مَرَّاتٍ -

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ

الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ»

625. Ebû Berze radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sabah namazını kılınca -hadisin râvîsinin belirttiğine göre Resûl-i Ekrem bunu sadece seferde söyledi-ashâbı duyacak şekilde sesini yükselterek,

Üç kere şöyle duâ etti:

Allâhümme aslih lî dînillezî cealtehû ismete emrî. Allâhümme aslih lî dünyâyetî cealte fihâ maâşî

“Allahım! Bütün işlerimin koruyucusu kıldığın dinim konusunda hataya düşmekten beni koru. Allahım! Yaşamamı sağladığın şu dünyadaki işlerimin yolunda gitmesini sağla.”

Üç kere şöyle duâ etti:

Allâhümme aslih lî âhiritilletî cealte ileyhâ mercî

“Allahım! Beni tekrar döndüreceğin âhiretimi kazanmama yardım et.”

Üç kere şöyle dedi:

Allâhümme innî eûzü birızâke min sahatike. Allâhümme innî eûzü bike minke

“Allahım! Senin gazabından rızâna sığınırım. Allahım! Ben senden yine sana sığınırım.”

Sonra şöyle duâ etti:

Allàhümme lâ mânia limâ a'tayte, velâ mu'tıye limâ menâ'te, velâ yenfau zelceddi minkel ceddü

“Allahım! Senin verdiğine engel olacak, vermediğini de verecek bir kimse yoktur. Senin lütfun olmadan hiçbir zengine serveti fayda vermez.”^[87]

۲۱- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى بَلَدَهُ

21. KENDİ ŞEHRİNİ GÖRÜNCE OKUYACAĞI DUÂ

Yolcunun kendi şehrini görünce, bundan önceki babta (624 numarayla) zikrettiğimiz Enes ibni Mâlik'in rivâyet ettiği hadisi ve “Girmek İsteddiği veya İstemediği Bir Beldeyi Görünce Okunacak Duâ” bahsinde (617 numarayla) zikrettiğimiz duâyı okuması ve şöyle demesi müstehaptır:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لَنَا بِهَا قَرَارًا، وَرِزْقًا حَسَنًا.

Allàhümme c'al lenâ bihâ karâran ve rızkan hasenen

“Allahım! Bizi burada huzûr içinde yaşat ve helâl rızık ver.”^[88]

۲۲- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرِهِ فَدَخَلَ بَيْتَهُ

22. YOLCULUKTAN DÖNÜP EVİNE GİRİNCE NASIL ZİKRETMELİ?

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
«تَوْبًا تَوْبًا، لِرَبَّنَا أَوْبًا، لَا يُعَادِرُ حَوْبًا».

626. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhumâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yolculuktan dönüp evine girince şöyle duâ ederdi:

Tevben tevben, lirabbînâ evben, lâ yügâdiru havben

“Allahım! Tövbemizi kabul eyle, tövbemizi kabul eyle. Rabbimize dönüyoruz. Geriye hiçbir günah bırakma Rabbim.”^[89]

٢٣- بَابُ مَا يُقَالُ لِمَنْ يَقْدَمُ مِنْ سَفَرٍ

23. YOLCULUKTAN DÖNEN KİMSEYE NE DENİR?

Yolculuktan dönen kimseye: “أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَلَّمَكَ” : Seni sağ sâlim getiren Allah’a şükürler olsun” veya “أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَمَعَ الشَّوْكَ بِكَ” : Seninle eksikimizi gideren Allah’a şükürler olsun” demek veya benzeri sözler söylemek uygundur. Çünkü Allah Teâlâ, ﴿لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾ : Eğer şükrederseniz, elbette size daha çok veririm”^[90] buyurmaktadır.

Bundan sonraki bahiste gelecek olan ve Âişe radiyallahu anhâ tarafından rivâyet edilen (627 numaralı) hadis de bu konuyla ilgilidir.

٢٤- بَابُ مَا يُقَالُ لِمَنْ يَقْدَمُ مِنْ غَزْوٍ

24. SAVAŞTAN DÖNEN KİMSEYE NE DENİR?

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
بِاللَّهِ، اغْتَصَمْنَا بِاللَّهِ، اسْتَعْنَا بِاللَّهِ، تَوَكَّلْنَا عَلَى اللَّهِ

627. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gazveye^[91] gitmişti. Eve dönünce onu karşıladım, mübârek elini tutarak şöyle dedim:

Elhamdülillâhillezî nasarake ve eazzeke ve ekrameke

“Sana zafer nasip eden, seni üstün kılan ve sana ikrâmda bulunan Allah’a hamd olsun.”^[92]

٢٥- بَابُ مَا يُقَالُ لِمَنْ يَقْدَمُ مِنْ حَجٍّ وَمَا يَقُولُهُ

25. HACDAN DÖNEN KİMSEYE NE DENİR, O NASIL KARŞILIK VERİR?

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
وَعَفَرَ ذَنْبَكَ، وَأَخْلَفَ نَفَقَتَكَ».

628. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi: Bir genç Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme gelerek,

“Ben hacca gitmek istiyorum” dedi. O hacca giderken Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onu uğurlamak için birlikte yürüdü ve ona şöyle duâ etti:

Zevvedekellâhüt takvâ, ve vecceheke filhayri, ve kefâkel mühimme

“Ey delikanlı! Allah sana takvâ nasîp eylesin. Seni hayra yönlendirsın ve sıkıntılarını gidersin.”

O genç hacdan dönünce Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanına gelip selâm verdi. Allah’ın Resûlü ona şöyle duâ etti:

Kabilellâhü hacceke ve gafera zenbeke ve ahlefe nefekateke

“Allah haccını kabul eylesin. Günahlarını affeylesin ve harcadıklarının yerine yenisini versin.”^[93]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ».

629. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ buyurdu:

Allâhümmağfir lilhâcci ve limen istağfera lehül hâccü

“Allahım! Hac yapanın ve onun bağışlanması için duâ ettiği kimselerin günahlarını affeyle.”^[94]

[46]. İstihâre, hayırlı olanı Allah’tan istemek demektir.

[47]. Âl-i İmrân 3/159.

[48]. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), I, 424, nr. 4879. Bu kaynakta sahâbînın adı Mut’ım ibni Mikdâm olarak geçmektedir.

[49]. Ebû Ya’lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), V, 157-158, nr. 2770; Taberânî, *ed-Duâ* (Atâ), s. 255, nr. 805; Beyhakî, *ed-De‘avâtü’l-kebîr* (Bedr), II, 35, nr. 451.

[50]. “Evinden Çıkanın Yapacağı Duâlar” bahsinde geçen 56-58. hadislerle bakınız.

[51]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 87, nr. 5606.

[52]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 403, 9219; İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle* (Berenî), s. 453, nr. 505.

[53]. Ebû Ya’lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), XII, 42, nr. 6686; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat* (İvezullah), III, 175, nr. 2842.

[54]. Ebû Dâvûd, *Cihâd* 73, nr. 2600.

[55]. Tirmizî, *Daavât* 44, nr. 3442.

[56]. Tirmizî, *Daavât* 44, nr. 3443.

[57]. Ebû Dâvûd, *Cihâd* 73, nr. 2601.

[58]. Tirmizî, *Daavât* 43, nr. 3444.

[59]. Tirmizî, *Daavât* 45, nr. 3445; İbni Mâce, *Cihâd* 8; nr. 2771.

[60]. Ebû Dâvûd, *Vitir* 23, nr. 1498; Tirmizî, *Daavât* 110, nr. 3562. **Bu hadis 1196 numara ile tekrar gelecek.**

[61]. Zuhruf 43/12-14.

[62]. Ebû Dâvûd, *Cihâd* 74, nr. 2602; Tirmizî, *Daavât* 47, nr. 3446; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* (Şelebî), VIII, 105, nr. 8748.

[63]. Müslim, *Hac* 425, nr. 1342.

[64]. Ebû Dâvûd, *Cihâd* 72, nr. 2599.

- [65]. Müslim, Hac 426, nr. 1343.
- [66]. Tirmizî, Daavât 42, nr. 3439; Nesâî, İstiâze 41, nr. 5516; İbni Mâce, Duâ 20, nr. 3888.
- [67]. Hûd 12/41.
- [68]. Zuhurf 43/12.
- [69]. Zümer 39/67. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 449, nr. 500; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), XII, 124, nr. 12661.
- [70]. Ebû Dâvûd, Vitr 29, nr. 1536; Tirmizî, Daavât 47, nr. 3448; İbni Mâce, Duâ 11, nr. 3862
- [71]. Buhârî, Cihâd 132, 133, nr. 2992, 2993.
- [72]. Ebû Dâvûd, Cihâd 72, nr. 2599.
- [73]. Buhârî, Cihâd 133, nr. 2995; Müslim, Hac 428, nr. 1344.
- [74]. Buhârî, Cihâd 131, nr. 2992, Müslim, Zikr 44, nr. 2704.
- [75]. Tirmizî, Daavât 45, nr. 3445; İbni Mâce, Cihâd 8; nr. 2771.
- [76]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 468, nr. 522.
- [77]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 455, nr. 508.
- [78]. Âl-i İmrân 3/83. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 458, nr. 510.
- [79]. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), VIII, 117, nr. 8775-8776; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 472.
- [80]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 474, nr.
- [81]. Ebû Dâvûd, Vitr 30, nr. 1537; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), nr. 8577. **Bu hadis 371 ve 577 numarayla geçti.**
- [82]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 488, nr. 532.
- [83]. Müslim, Zikr 54, nr. 2708; Mâlik, *Muvatta'*, İsti'zân 13, nr. 34; Tirmizî, Daavât 41, nr. 3437.
- [84]. Ebû Dâvûd, Cihâd 75, nr. 2603.
- [85]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 476, nr. 529.
- [86]. Müslim, Hac 429, nr. 1345.
- [87]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 122, 463, nr. 127, 515.
- [88]. Nesâî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Hamâde), s. 372, nr. 553; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 473.
- [89]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 255, nr. 2311; Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), IV, 241, nr. 2353; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), VI, 431, nr. 2716.
- [90]. İbrâhim 14/7.

[91]. Peygamber Efendimiz'in katıldığı savaşlara "gazve", kendisi gitmeyip ashâbını gönderdiği seferlere ise "seriyye" denir.

[92]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 480.

[93]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 481, nr. 533.

[94]. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), V, 428, nr. 10381.

١٤ - كِتَابُ أَذْكَارِ الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ

14. YEME VE İÇME ZİKİRLERİ BÖLÜMÜ

١ - بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا قُرِبَ إِلَيْهِ طَعَامُهُ

1. YEMEĞİ ÖNÜNE GETİRİLEN NASIL DUÂ EDER?

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
إِلَيْهِ: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيْمَا رَزَقْتَنَا، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، بِسْمِ اللَّهِ»

630. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümânın Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet ettiğine göre, Allah'ın Elçisi önüne yemek getirildiğinde şöyle derdi:

Allâhümme bârik lenâ fîmâ razektenâ, ve kınâ azâben nâr, bismillâh

“Allâhım! Bize rızık olarak verdiğin nimeti bereketlendir, bizi cehennem azabından koru. Allah'ın adıyla yemeğe başlarım.”^[95]

٢ - بَابُ اسْتِخْبَابِ قَوْلِ صَاحِبِ الطَّعَامِ لِضَيْفَانِهِ عِنْدَ تَقْدِيمِ الطَّعَامِ:

كُلُوا، أَوْ مَا فِي مَعْنَاهُ

2. MİSAFİRLERİNE YEMEK İKRÂM EDERKEN “BUYURUN, ÂFİYET OLSUN” DEMEK VEYA BU ANLAMDA BİR ŞEY SÖYLEMEK

Misâfirine yemek ikrâm eden kimsenin, yemeğe başlanabileceğini gösteren “bismillâh”, “haydi buyurun”, “eller yıkanabilir” gibi bir sözle onları yemeğe dâvet etmesi uygundur. Bu tür sözleri söylemek şart değildir; yemeği onların önüne koyması yeterlidir. Ev sahibinin bir şey söylemesine gerek kalmadan misâfirler yemeğe başlayabilir. Mezhebimize mensup bazı âlimler, ev sahibinin misâfirleri buyur etmesi gerekir demişse de doğru olan ilk söylediğimizdir. Ev sahibinin yemek yenilmesine izin vermesine dâir hadîs-i şerîfler, böyle bir teklifin uygun olacağı şeklinde yorumlanmıştır.

۳- بَابُ التَّسْمِيَةِ عِنْدَ الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ

3. YERKEN VE İÇERKEN BESMELE ÇEKMEK

۶۲۰. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «سَمِ اللَّهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ».

631. Ömer ibni Ebî Seleme radiyallahu anhümâ şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana şöyle buyurdu:

“Besmele çek, sağ elinle ye.”^[96]

Bu hadisin râvisi Ömer ibni Ebî Seleme Resûl-i Ekrem Efendimiz’in üvey oğluydu ve yaşı çok küçüktü. Allah’ın Resûlü ona yemek yeme âdâbını öğretirken: “Yemeğe başlarken besmele çek, sağ elinle ye ve hep önünden ye” buyurmuştu.

النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ غَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا ۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

632. Âişe radiyallahu anhâ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğunu söyledi:

“Biriniz yemeğe başlarken besmele çeksin. Şayet yemeğe başlarken besmele çekmeyi unutursa, hatırladığı anda şöyle desin:

Bismillâhi evvelehû ve âhirahû

“Baştan sona bismillah.”^[97]

Yemeğe başlarken sofrada bulunan büyüklerden biri biraz yüksek bir sesle “bismillâh” derse, besmele çekmeyi unutan çocuklara bu görevleri pek zarif bir şekilde hatırlatılmış olur.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
قَالَ: أَذْرَكْتُمُ الْمَمِيتَ وَالْعِشَاءَ.»

633. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Bir kimse evine girerken ve yemek yerken besmele çekerse, şeytan kendi adamlarına:

‘Burada ne geceleyebilir ne de yemek yiyebilirsiniz’ **der.**

Şâyet o kimse eve girerken besmele çekmezse, şeytan kendi adamlarına:

‘Geceyi geçirecek bir yer buldunuz’ **der. O şahıs yemek yerken besmele çekmezse, şeytan kendi adamlarına:**

‘Hem barınacak yer hem de yiyecek yemek buldunuz’ **der.”**^[98]

634. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Talha ile hanımı Ümmü Süleym’in Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi yemeğe dâvet etmeleriyle ilgili bir hadisi Enes ibni Mâlik rivâyet etmiştir. Bu hadîs-i şerîf Allah’ın Resûlü’nün apaçık bir mûcizesini göstermektedir. Allah’ın Elçisi Ebû Talha’ya, “On kişiyi çağır”

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte yemek yiyeceğimiz zaman, o yemeğe dokunmadan elimizi yemeğe sürmezdik. Yine bir gün onunla birlikte yemek yiyecektik. Derken küçük bir kız çocuğu geldi. Sanki biri onu arkasından itiyormuş gibiydi. Hemen elini yemeğe uzattı; fakat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem elini tuttu. Daha sonra bir bedevî

geldi; o da arkasından itiliyormuş gibiydi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun da elini tuttu. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sonra şöyle buyurdu:

“Şeytan besmele çekilmeden başlanan bir yemeğe katılmayı pek arzu eder. O, şu yemeğe katılmak için bu câriyeyi getirdi. Fakat ben elini tuttum. Bu bedevî sâyesinde yemeğe katılmak için onu alıp getirdi; onun da elini tuttum. Nefsimi kudretiyle elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki şeytanın eli, onların eliyle birlikte avucumdaydı.”

Sonra Peygamber aleyhisselâm besmele çekip yemeğe başladı. [\[101\]](#)

٦٣٦. عَنْ أُمِّةَ بْنِ مَخْشَبٍ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرِ، مُلُوكًا
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
بَطْنَهُ».

636. Ashâb-ı kirâmdan Ümeyye ibni Mahşî radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem oturuyor, bir adam da yanında yemek yiyordu. Adam son lokmaya kadar besmele çekmedi. Son lokmayı ağzına götürürken,

Bismillâhi evvelehû ve âhirehû

‘Baştan sona bismillâh’ dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem güldü ve şöyle buyurdu:

“Şeytan onunla birlikte yemek yiyordu. Adam besmele çekince, şeytan yediklerini kustı.” [\[102\]](#)

Bu hadis şöyle yorumlanmaktadır: Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem o adamın yemeğe başlarken besmele çekmediğini ancak son anda fark etti. Şâyet onun besmele çekmediğini bilseydi, bu konuda sükût buyurmaz, onu uyarırdı.

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَّةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
لَوْ سَمَى لَكَفَاكُم».

637. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbından altı kişiyle birlikte yemek yiyordu. Bu sırada bir bedevî geldi ve yemeği iki lokmada bitiriverdi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Şayet o besmele çekseydi, yemek hepinize yeterdi.”^[103]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
إِذَا فَرَغَ.

638. Câbir radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yemeğe başlarken besmele çekmeyi unutan kimse, yemekten sonra İhlâs sûresini okusun.”^[104]

Ben de derim ki: İslâm âlimleri yemeğe başlarken besmele çekmenin müstehap olduğu konusunda görüş birliği etmiştir. Bir kimse yemeğin başında kasten, unutarak, zorlanarak veya başka bir sebeple besmele çekmemişse, daha sonra yemek yerken besmele çekme imkânı hâsıl olmuşsa, yukarıda geçen hadîs-i şerîfe göre besmele çekmesi ve “*bismillâhi evvelehû ve âhirehû*: Baştan sona bismillâh” demesi müstehaptır. Su, süt, bal şerbeti, çorba ve diğer meşrûbatı içerken besmele çekmek, yukarıda da söylediğimiz üzere yemekte besmele çekmek gibidir.

Bizim mezhebimize ve diğer mezheplere mensup âlimler, başkalarına kendisi gibi besmele çekmeyi hatırlatmak için yüksek sesle besmele çekmenin müstehap olduğunu söylemişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Yerken ve İçerken Besmele Çekmekle İlgili Tamamlayıcı Bilgi

Besmelenin nasıl çekileceğini ve besmele çekmenin asgarî miktarını bilmek önemlidir.

Fazîletli olan “لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ” : **Bismillâhirrahmânirrahîm**: Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla yemeğe başlıyorum” diye besmele çekmektir. Kısaca “bismillâh” demek de yeterlidir, böylece sünnet de yerine getirilmiş olur. Bu söylediğimiz cünüp olan, âdet gören ve benzerleri için de geçerlidir. Bir şey yiyen herkesin besmele çekmesi gerekir. Yemek yiyenlerden birinin besmele çekmesi, diğerleri için de yeterlidir. İmâm Şâfiî -Allah ona rahmet eylesin- böyle demiştir. Ben bunu *Muhtasaru Tabakâti’l-fukahâ* adlı eserimde İmâm Şâfiî’nin hâl tercümesini yazarken zikrettim. Bu tıpkı bir topluluğa verilen selâmı içlerinden birinin alması veya bir toplulukta aksırana içlerinden birinin yerhamükellâh demesinin yeterli olması gibidir.

٤- بَابُ لَا يَعْيبُ الطَّعَامَ وَالشَّرَابَ

4. YİYECEK VE İÇECEKTE KUSUR ARAMAMAK

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم تَرَكَّهُ.

639. Ebû Hüreyre radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yemekte hiçbir zaman kusur aramazdı. İştahı varsa yer, canı çekmiyorsa yemezdi. [\[105\]](#)

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
التَّضَرَّائِيَّةُ»

640. Ashâb-ı kirâmdan Hülb radiyallahu anh şöyle dedi:
Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi,
“Yâ Resûlallah! Ben bazı yemekleri (Hıristiyanlar’ın yaptığı yemekleri)
içim çekerek yiyemiyorum” diyen adama cevap verirken dinledim. Allah’ın
Resûlü ona şöyle buyurdu:

“İçinde herhangi bir yemekten dolayı kesinlikle böyle bir duygu meydana
gelmesin, yoksa bu yüzden Hıristiyanlar’a benzersin.”^[106]

Güzel dinimiz kolaylık dinidir. Bu sebeple helâl olan bir şeyde tereddüt
etmek ve şüphelenmek doğru değildir. Çünkü dinimize göre,
Hıristiyanlar’ın yaptığı yemek yenebilir. Helâl olanı yememe konusunda
tereddüt etmek Hıristiyan râhiplerinin âdetidir.

٥- بَابُ جَوَازِ قَوْلِهِ: “لَا أَشْتَهِي هَذَا الطَّعَامَ” أَوْ “مَا اغْتَذْتُ أَكَلَهُ”،
وَنَحْوِ ذَلِكَ، إِذَا دَعَتْ إِلَيْهِ حَاجَةٌ

5. GEREKTİĞİNDE “BEN BU YEMEKTEN HOŞLANMIYORUM” VEYA “BEN BUNU YEMEĞE ALİŞİK DEĞİLİM” GİBİ ŞEYLER SÖYLEMENİN CÂİZ OLDUĞU

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
بِأَرْضِ قَوْمِي، فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ».

641. Hâlid ibni Velîd radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kızartılıp getirilen keler hadisini rivâyet ederken şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kelere elini uzatınca,

“Yâ Resûlallah! O kelerdir” dediler. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem elini çekti. O zaman Hâlid ibni Velîd,

“Yâ Resûlallah! Keler yemek haram mıdır?” diye sordu. Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Hayır, haram değildir; fakat o benim kavmimin yaşadığı topraklarda bulunmadığı için onu yemeyi içim kabul etmiyor.”^[107]

Keler, kertenkeleye benzeyen bir sürüngendir.

٦- بَابُ مَذْحِ الْأَكْلِ الطَّعَامِ الَّذِي يَأْكُلُ مِنْهُ

6. YEDİĞİ YEMEĞİ ÖVMEK

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
بِهِ، وَيَقُولُ: «نِعْمَ الْأُدْمُ الْخَلُّ، نِعْمَ الْأُدْمُ الْخَلُّ»

642. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir gün Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ev halkından ekmekle birlikte yiyeceği bir katık istedi. Onlar da:

“Evde sirkeден başka bir şey yok” dediler.

Allah’ın Resûlü onu getirmelerini söyledi. Sonra da:

“Sirke ne güzel katık; sirke ne güzel katık!” diyerek yemeğini yemeye başladı.^[108]

٧- بَابُ مَا يَقُولُهُ مَنْ حَضَرَ الطَّعَامَ وَهُوَ صَائِمٌ إِذَا لَمْ يُفْطِرْ

7. ORUÇLU OLDUĞU İÇİN İKRÂM EDİLEN YEMEĞİ YEMEYEN NASIL DUÂ ETMELİ?

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

فَلْيُصَلِّ، وَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا، فَلْيُطْعَمْ»

643. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz yemeğe dâvet edildiği zaman gitsin; şâyet oruçluysa yemek sahibine duâ etsin; oruçlu değilse yesin.”^[109]

644. (Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anhdan rivâyet ettiği) bir başka hadiste Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

«فَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيَأْكُلْ، وَإِنْ كَانَ صَائِمًا دَعَا لَهُ بِالْبَرَكَاتِ»

“Yemeğe dâvet edilen kimse eğer oruçlu değilse yesin; şâyet oruçluysa dâvet sahibine, ‘Allah bereket versin!’ diye duâ etsin.”^[110]

٨- بَابُ مَا يَقُولُهُ مَنْ دُعِيَ لَطَّعَامٍ إِذَا تَبِعَهُ غَيْرُهُ

8. YEMEĞE DÂVET EDİLEN KİMSENİN PEŞİNE BİRİ TAKILDIĞI ZAMAN DÂVET SAHİBİNE NE DENECEĞİ

٥٨٦. عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:

لَا تُعْبِدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينِي، مُسْتَقْبَلٌ

لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ
٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
بَلَّ آذُنُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ.

645. Ebû Mes`ûd el-Ensârî radiyallahu anh şöyle dedi:

Sahâbeden biri Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem için yemek hazırladı ve onu dört kişiyle birlikte davet etti. Fakat bir adam peşlerine takılıp geldi. Kapıya gelince Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ev sahibine,

“Bu bizim peşimize takılıp geldi. İstersen girmesine izin verirsin. İstemezsen geri dönüp gitsin” dedi. Ev sahibi,

“Hayır, ona izin veriyorum yâ Resûlallah!” dedi.^[111]

٩- بَابُ وَغْظِهِ وَتَأْدِيبِهِ مَنْ يُسِيءُ فِي أَكْلِهِ

9. YEMEK YEME ÂDÂBINI BİLMEMEYENE BUNU TATLI DİLLE ÖĞRETMEK

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
غُلَامٌ، سَمَّ اللَّهَ، وَكُلَّ يَمِينِكَ، وَكُلَّ مِمَّا يَلِيكَ».

646. Ömer ibni Ebî Seleme radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

“Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in himâyesinde yetişen bir cocuktum. Yemek yerken elim yemek tabağının her yanına giderdi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana şöyle buyurdu:

“Oğlum, besmele çek. Sağ elinle ye. Hep önünden ye.”^[112]

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*’deki diğer bir rivâyet ise şöyledir:

عَرَضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ: «كُلْ مِمَّا يَلِيكَ»

Yine Ömer ibni Ebî Seleme radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

“Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte yemek yedim. Ben tabağın her tarafından yemeye başladım. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,

‘Önünden ye’ buyurdu.”^[113]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
نَهَى عَنِ الْإِقْرَانِ. ثُمَّ يَقُولُ: إِلَّا أَنْ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ أَخَاهُ.

647. Tâbiîn muhaddislerinden Cebele ibni Sühaym şöyle dedi:

Abdullah ibni’z-Zübeyr ile birlikte savaştığımız sene kıtlık oldu. Bize erzak olarak hurma dağıtıldı. Hurmayı yerken Abdullah ibni Ömer yanımızdan geçer ve bize şöyle derdi:

“Hurmayı bir lokmada çiftler çiftler yemeyin. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bize hurmayı bir lokmada çiftler çiftler yemeyi yasakladı. “Abdullah ibni Ömer sözlerine devamla şöyle derdi: “Şâyet birlikte yemek yedikleri arkadaşı izin verirse yiyebilir.”^[114]

Bu hadiste sözü edilen kıtlık, Emevî emîri Yezîd’e karşı Mekke’de halîfeliğini ilân eden Abdullah ibni’z-Zübeyr’in onlarla on yıl kadar süren mücâdelesini esnâsında meydana gelen kıtlıktır.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
لَوْ سَمَى لَكَفَّاكُمْ».

648. Seleme ibnü'l-Ekvâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında sol eliyle yemek yedi. Allah'ın Resûlü ona,

“Sağ elinle ye” buyurdu. Adam,

“Bir türlü yapamıyorum” dedi. Bunun üzerine Peygamber aleyhisselâm,

“Yapamaz ol” diye bedduâ etti.

Çünkü adamın Resûl-i Ekrem'i dinlememesi kibrinden dolayı idi. Bu bedduâ üzerine adam elini ağzına götüremez oldu.^[115]

Ben derim ki: Bu adam sahâbeden Büsr ibni Râî'dir. Onun durumunu ve bu hadisi *el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim* adlı kitabımda açıkladım.

Peygamber Efendimiz ashâbını, “Sol el ile yemeyin, çünkü şeytan sol eliyle yer”^[116] diye uyarıyordu. Allah'ın Elçisi'nin böyle bir uyarısına “Yapamıyorum” diye cevap vermek onun buyruğunu önemsememek sayılır. Ona yakışan, emredilene yapmaya çalışmak veya yapamadığını uygun bir dille anlatarak affını istemektir. Ama onun rahatsızlığı yapamaması değil, kibri ve inâdı idi.

١٠- بَابُ اسْتِخْبَابِ الْكَلَامِ عَلَى الطَّعَامِ

10. YEMEK YERKEN KONUŞMAK MÜSTEHAPTIR

“Yediği Yemeği Övmek” bahsinde (642 numara ile) geçen Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet ettiği hadis bu konudur.

Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 505/1111) *İhyâu ulûmi'd-dîn* adlı eserinde şöyle der: “Yemeğin âdâbından biri de yerken güzel şeylerden söz etmek, sâlih kimselerin yemekle ilgili olan veya olmayan hâllerinden bahsetmektir.”^[117]

۱۱- بَابُ مَا يَقُولُهُ وَيَفْعَلُهُ مَنْ يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ

11. YEDİĞİ HÂLDE DOYMAYAN NE DEMELİ VE NE YAPMALI?

۵۸۴. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عَلَيْهِ وَسَلِّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عَلَى طَعَامِكُمْ، وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ، يُبَارَكْ لَكُمْ فِيهِ».

649. Vahşî bin Harb radiyallahu anı şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbı,
“Yâ Resûlallah! Yemek yiyoruz, fakat doymuyoruz” dediler.
Resûl-i Ekrem onlara,
“**Herhâlde ayrı ayrı yiyorsunuz?**” diye sorunca,
“Evet, öyle yapıyoruz” dediler.
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:
“**Yemeği birlikte yiyin ve besmele çekin; işte o zaman yemeğiniz
bereketlenir.**”^[118]

۱۲- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا أَكَلَ مَعَ صَاحِبِ عَاهَةٍ

12. HASTALIKLI BİRİYLE YEMEK YİYEN KİMSE NE DEMELİ?

۶۲۰. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

بِسْمِ اللَّهِ، ثِقَةً بِاللَّهِ وَتَوَكُّلاً عَلَيْهِ.

650. Câbir ibni Abdillâh radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem cüzzamlı bir adamın elinden tuttu, elini onun eliyle birlikte tabağa koydu ve ona,

“Haydi besmele çekerek, Allah’a güvenerek ve O’na tevekkül ederek (benimle beraber) ye” buyurdu.^[119]

“Cüzzamlıdan aslandan kaçır gibi kaçın”^[120] buyuran Peygamber Efendimiz cüzzam hastalarına, hastalıklarının durumuna göre farklı davranmıştır. Durumunu iyi bulduklarına, dayanma gücü vermek için, hadisimizde gördüğümüz üzere yakın davranmış, hatta Muaykib adlı bu sahâbînin, hastalığın Peygamber aleyhisselâma bulaşabilir diye korktuğunu görünce, elini tutup yemek tabağına koymuş ve yemeği birlikte yemiştir. Öte yandan bir heyetle birlikte Efendimiz’e bâat etmek üzere Medine’ye gelen bir başka cüzzamlıya ise **“Sen geri dön! Biz senin bâatını kabul ettik”**^[121] diyerek onun elini tutmamıştır.

۱۳- بَابُ اسْتِجَابِ قَوْلِ صَاحِبِ الطَّعَامِ لِضَيْفِهِ وَمَنْ فِي مَعْنَاهُ إِذَا رَفَعَ يَدَهُ مِنَ الطَّعَامِ: “كُلْ”، وَتَكَرُّرِهِ ذَلِكَ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَتَحَقَّقْ أَنَّهُ اكْتَفَى مِنْهُ، وَكَذَلِكَ يَفْعَلُ فِي الشَّرَابِ وَالطَّيِّبِ وَنَحْوِ ذَلِكَ

13.YEMEK İKRÂM EDEN KİMSE, MİSAFİRİNİN VE MİSAFİRİ DURUMUNDA OLAN KİMSENİN YEMEK YEMEDİĞİNİ GÖRÜNCE ONA: “HAYDİ BUYUR” DEMELİ VE MİSAFİRİN DOYDUĞUNA KANÂAT GETİRMEDİKÇE, BU SÖZÜ ISRARLA SÖYLEMELİ, İÇECEK VE GÜZEL KOKU SÜRÜNME GİBİ KONULARDA DA BÖYLE DAVRANMALI

Misâfire böyle davranmak müstehaptır. Hatta pek az olmakla beraber, bir kimse eşinin veya aile fertlerinden birinin, iştahı olduğu hâlde yemediğini gördüğünde ona da yemesi için ısrar etmesi güzel bir davranıştır. Şu hadîs-i şerîf de bunu göstermektedir:

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
 ٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 ٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 ٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 حَصَّيْنًا كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّاوى: وَلَا
 ٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
 لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
 خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ»
 تَعَالَى، وَسَمَى وَشَرِبَ الْفَضْلَةَ.

651. Ebû Hüreyre radiyallahu anının rivâyet ettiği, *Sahîh-i Buhârî*'de geçen, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in apaçık mûcizelerini de ihtivâ eden uzun bir hadîs-i şerîf vardır. Buna göre bir gün Ebû Hüreyre radiyallahu anı pek acıkmıştı. Yola oturdu ve oradan geçenlere, aç olduğunu anlayıp onu evlerine götürebilecekleri ümidiyle bazı âyet-i kerîmelerin mânâsını sormaya başlamıştı. Kimse onun derdini anlamayınca, oradan geçen Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona ehl-i suffe'yi alıp getirmesini emretti, o da onları alıp Peygamber aleyhisselâmın evine getirdi. Allah'ın Resûlü bu fakirlerin hepsini bir bardak süt ile doyurdu.

Ebû Hüreyre radiyallahu anı bu hadisin son kısmında şunları söyledi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,

‘**Bir ben kaldım, bir de sen**’ buyurdu. Ben de:

“Doğru söyledin, yâ Resûlallah, dedim.

“**Otur da iç!**” buyurdu. Ben de oturdum ve içtim. Sonra yine,

“**İç**” buyurdu. Yine içtim. Resûl-i Ekrem durmadan,

“**İç**” buyuruyordu. Sonunda ben,

“Hayır. Seni hak peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki artık içecek yerim kalmadı” dedim.

“**Bana ver**” buyurdu. Süt kabını ona verdim; Allah Teâlâ’ya hamd etti, besmele çekti ve kalan sütü kendisi içti.”^[122]

İmâm Nevevî oldukça uzun ve ilginç bu hadîs-i şerîfi burada son derece özetleyerek vermiştir. Hadisin geniş rivâyeti için şu esere bakılabilir: Kandemir, Çakan, Küçük, Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, III, 266-270, nr. 503

١٤- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا فَرَغَ مِنَ الطَّعَامِ

14.YEMEKTEN SONRA YAPILACAK DUÂ

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:

٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ فِيهِ، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُودِّعٍ، وَلَا مُسْتَغْنَى عَنْهُ، رَبَّنَا.

652. Ebû Ümâme radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sofrasını kaldırdığı zaman şöyle derdi:

Elhamdülillâhi kesîren tayyiben mübâreken fîhi gayra mekfiyyin velâ müveddain velâ müstağnen anhü rabbenâ

“Ey Rabbimiz! Sana tertemiz duygularla, eksilmeyip artan, huzûrundan geri çevrilmeyip kabul edilen sayısız hamd ile hamd ederiz.”^[123]

Bir başka rivâyette Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yemeğini bitirince böyle duâ ederdi.

(Yine Ebû Ümâme radiyallahu anhdan rivâyet ettiği) Bir başka hadise göre Allah’ın Resûlü sofrasını kaldırıncaya şöyle derdi:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَّانَا وَأَرْوَانَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مَكْفُورٍ»

Elhamdülillâhillezî keffânâ ve ervânâ gayra mekfiyyin velâ mekfûrin

“Bize yetecek kadar nimet veren, bizi suya kandıran, doyuran ama doyurulmayan ve nimetlerine nankörlük edilmeyecek olan Allah’a hamd olsun.”^[124]

Peygamber Efendimiz’in yemek yedikten sonra yaptığı şu hadis de oldukça yaygındır: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ»

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَلَيْهَا، أَوْ يَشْرَبُ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدُهُ عَلَيْهَا».

653. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ, kulunun bir şey yedikten sonra hamd etmesinden, bir şey içtikten sonra hamd etmesinden hoşnut olur.”^[125]

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ».

654. Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yemeğini yedikten sonra şöyle derdi:

Elhamdülillâhillezî et‘amenâ ve sekânâ ve cealenâ müslimîn

“Bize yedirip içiren ve bizi İslâm ile şereflendiren Allah’a hamd olsun.”^[126]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَهُ مَخْرَجًا»

655. Ebû Eyyûb Hâlid ibni Zeyd el-Ensârî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir şey yediği veya içtiği zaman şöyle derdi:

“Yediren, içiren, bunları boğazdan kolayca geçirten ve bunlara bir çıkış yolu yaratan Allah’a hamd olsun.”^[127]

İmâm Tirmizî şöyle dedi: “Yemekten Sonra Yapılacak Duâ” bahsinde Ukbe bin Âmir, Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre de hadis rivâyet etmiştir.

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عُرْضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

656. Muâz ibni Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse yemek yedikten sonra şöyle derse, onun daha önce yaptığı günahlar affedilir:

Elhamdülillâhillezî et‘amenî hâzâ ve rezekanîhi min gayri havlin minnî velâ kuvvetin

Bana bu nimeti yediren, elde edecek bir gücüm ve kudretim olmadan onu bana nasip eden Allah’a hamd olsun.”^[128]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ: «آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ».

657. Tâbiîn muhaddislerinden Abdurrahmân ibni Cübeyr'den rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sekiz yıl hizmet eden bir zât ona şöyle dedi:

“Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemın önüne yemeğini getirdiğim zaman, yemeğe “**bismillâh**” diye başladır. Yemeğini yiyip bitirince de şöyle duâ ederdi:

Allâhümme et‘amte ve sekayte ve ağneyte ve akneyte ve hedeyte ve ahyeyte, felekel hamdü alâ mâ a‘tayte

“Allahım! Yedirdin, içirdin, zengin kıldın, ihtiyaçtan kurtardın, doğru yola ilettin ve hayat verdin. Bütün bu verdiklerin için sana hamd olsun.”^[129]

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْإِحْسَانِ آتَانَا».

658. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümânın Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet ettiğine göre, Allah'ın Elçisi yemeğini bitirdiği zaman şöyle derdi:

Elhamdülillâhillezî menne aleynâ ve hedânâ, vellezî eşbeanâ ve ervânâ, ve külle ihsânin etânâ

“Bize lütufta bulunup doğru yola ileten, yemeğe doyurup suya kandıran ve bize her iyiliği ihsân eden Allah’a hamd olsun.”^[130]

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَّمَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
مِنْهُ، فَإِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُجْزَى مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ غَيْرَ اللَّبَنِ».

659. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz yemek yediği zaman”, İbnü’s-Sünnî’nin rivâyetine göre ise şöyle buyurdu: “Allah bir kimseye yiyecek bir şey lütfettiği zaman şöyle duâ etsin:

Allâhümme bârik lenâ fîhi ve et‘imnâ hayran minhu

“Allâhım! Bize rızık olarak verdiğin bu nimeti bereketlendir ve bize ondan daha hayırlısını yedir.”

Allah kime süt içmeyi nasîb ederse,

Allâhümme bârik lenâ fîhi ve zid minhü

‘Allâhım! Bu sütü bize bereketlendir ve bize daha çok süt ver’ diye duâ etsin; çünkü süttten başka hem yiyecek hem içecek yerini tutan başka gıdâ yoktur.”^[131]

Bu duâda temennî edilen “ondan daha hayırlısı” cennet nimetidir.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
يَحْمَدُ اللَّهُ تَعَالَى فِي كُلِّ نَفْسٍ، وَيَشْكُرُهُ فِي آخِرِهِ.

660. Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah bir kaptan bir şey içtiği zaman üç defa nefes alırdı. Her nefeste Allah Teâlâ’ya hamd eder, sonunda O’na şükrederdi.^[132]

١٥- بَابُ دُعَاءِ الْمَدْعُوِّ وَالضَّيْفِ لِأَهْلِ الطَّعَامِ إِذَا فَرَغَ مِنْ أَكْلِهِ

15. YEMEĞE DÂVET EDİLEN KİMSENİN VE MİSAFİRİN, YEMekten SONRA DÂVET SAHİBİNE DUÂ ETMESİ

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
السَّابَّةُ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ، وَاعْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ».

661. Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Büsr radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem babama misâfir oldu. Ona yemek ve süt ikrâm ettik; onlardan yiyip içti. Sonra hurma getirildi. Hurmayı yiyor, çekirdeklerini başparmağı ile orta parmağının üzerine koyuyordu. -Hadisin râvilerinden tebe-i tâbiîn muhaddisi Şu‘be bin Haccâc, kanâatimce Allah’ın Resûlü hurmayı iki parmağının üzerine koyuyordu, dedi.- Sonra içecek bir şey getirildi, onu içtikten sonra sağ tarafında oturana verdi. Bunun üzerine babam,

“Yâ Resûlallah! Bize duâ et” dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle duâ etti:

Allâhümme bârik lehüm fîmâ rezaktehüm, vağfir lehüm verhamhüm

“Allahım! Onların rızkını bereketlendir. Günahlarını affeyle, kendilerine merhamet eyle.”^[133]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ».

662. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Sa'd ibni Ubâde radiyallahu anhdan evine geldi. O da Allah'ın Resûlü'ne biraz ekmekle zeytinyağı ikrâm etti. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bunları yedikten sonra şöyle duâ etti:

Eftare indekümüs sâimûn, ve ekele taâmekümül ebrâr, ve sallet aleykümül melâike

“Evinizde oruçlular iftâr etsin. Yemeğinizi iyi kimseler yesin. Melekler de duâcınız olsun.”^[134]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ»

663. Abdullah ibni'z-Zübeyr radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Sa'd ibni Muâz radiyallahu anhdan evinde iftâr etti ve onlara şöyle duâ etti:

Eftare indekümüs sâimûn, ve ekele taâmekümül ebrâr, ve sallet aleykümül melâike

“Evinizde oruçlular iftâr etsin. Yemeğinizi iyi kimseler yesin. Melekler de duâcınız olsun.”^[135]

Ben de derim ki: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hem Sa'd ibni Ubâde radiyallahu anhdan hem de Sa'd ibni Muâz radiyallahu anhdan evinde iftâr etmiştir.

٦٢٠. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
طَعَامَهُ، وَشَرِبَ شَرَابَهُ، فَدَعَا لَهُ، فَذَلِكَ إِثَابَتُهُ»

664. Câbir radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre ashâb-ı kirâmdan Ebü'l-Heysem Mâlik ibnü't-Teyyihân, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem için bir yemek hazırladı, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile arkadaşlarını yemeğe dâvet etti. Yemekten sonra Allah'ın Elçisi sahâbîlere,

“Kardeşinize mükâfâtını verin bakalım” buyurdu. Onlar,

“Bunun mükâfâtı nedir yâ Resûlallah?” diye sorunca Fahr-i Âlem Efendimiz şöyle buyurdu:

“Bir kimsenin evine girilerek yemeği yenip meşrûbâtı içilince, ona duâ edilir. İşte bu o iyiliğin karşılığıdır.”^[136]

671 numarayla gelecek olan uzun hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i misâfir eden sahâbî de Ebü'l-Heysem Mâlik ibnü't-Teyyihân'dır.

١٦- بَابُ دُعَاءِ الْإِنْسَانِ لِمَنْ سَقَاهُ مَاءً أَوْ لَبَنًا وَنَحْوَهُمَا

16. KENDİSİNE SU, SÜT GİBİ BİR ŞEY İKRÂM EDENE DUÂ ETMEK

٦٢٠. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
«اللَّهُمَّ أَطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنِي، وَاسْقِ مَنْ سَقَانِي».

665. Mikdâd ibni Esved radiyallahu anhin rivâyet ettiği oldukça meşhûr ve bir hayli uzun hadîs-i şerîfte geçtiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem mübârek başını semâya kaldırdı ve şöyle duâ etti:

Allàhümme et‘ım men et‘amenî, veskı men sekànî

“Allahım! Bana yiyecek verene sen de yiyecek ver. Su verene sen de su ver.”^[137]

Peygamber Efendimiz fakir Müslümanlar’dan olan Mikdâd ibni Esved ile onun gibi birkaç yoksula birer sağmal koyun vermiş, “Bunları sağıp sütünü için, benim hissemi de ayırın” buyurmuştu. Fahr-i Âlem Efendimiz geceleyin onların yattığı yere gelir, kendisi için ayrılan sütü içerdi. Bir gün Mikdâd radiyallahu anh sütte doymadı, Efendimiz’in hissesi olan sütü de içti, sonra yaptığına pişman oldu. O gece Allah’ın Resûlü süt kabının başına gelip de kabın boş olduğunu görünce, Mikdâd, şimdi bana bedduâ edecek, mahvolacağım diye perîşân oldu. Fakat Allah’ın Resûlü hadisimizde görüldüğü üzere bedduâ değil, duâ etti.

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عَلَيْهِ ثَمَانُونَ سَنَةً لَمْ يَرِ شَعْرَةٌ بَيَضاءَ

666. Amr ibnü’l-Hamık radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, o Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme süt ikrâm etti. Allah’ın Resûlü de ona,

Allàhümme emti‘hü bişebâbihî

“Allahım ona gençliğinin hayrını göster” diye duâ etti. Amr ibnü’l-Hamık seksen yıl yaşadığı hâlde saçında bir tek beyaz kıl görmedi.^[138]

عَلَيْهِ وَسَلَّم وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
قَالَ الرَّاوي: فرأيتُهُ ابنَ ثلاثٍ وتسعينَ أسودَ الرأسِ واللِّحية.

667. Amr ibni Ahtab radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem su istedi, ben de bir bardak su getirdim. Bardakta bir kıl vardı, o kılı çıkarıp attım. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,

Allâhümme cemmilhü

“Allahım! Onun yüzünü güzelleştir” diye duâ etti.

Hadisi rivâyet eden râvi (tâbiîn muhaddislerinden Ebû Nehîk) şöyle dedi:

“Ben onu doksan üç yaşında iken gördüm, saçı ve sakalı simsiyahtı.”^[139]

١٧- بَابُ دُعَاءِ الْإِنْسَانِ وَتَخْرِيصِهِ لِمَنْ يُضَيِّفُ ضَيْفًا

17. BİRİNİ MİSÂFİR ETMEYE TEŞVİK VE MİSÂFİR EDENE DUÂ ETMEK

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
فَانْطَلَقَ بِهِ... وَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

668. Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi:

Bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve onu misâfir etmesini istedi. Fakat onun yanında misâfire ikrâm edecek bir şey yoktu. Allah'ın Resûlü orada bulunan sahâbîlere,

“Bu zâtı misâfir edecek biri yok mu, Allah ona merhamet eylesin?” diye sordu. Ensârdan biri kalktı; o adamı alıp götürdü.” Râvi hadisin devamını zikretti.^[140]

Bu hadîs-i şerîfin tamamı bir sonraki bahiste 669 numarayla gelecektir.

18. MİSÂFİRİNE İKRÂM EDENİ ÖVMEK

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقَوْمِي إِلَى السَّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعَدُوا وَأَكَلْ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
خَصَاصَةً».

669. Ebû Hüreyre radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem gelerek,

“Ben açım” dedi.

Allah’ın Resûlü hanımlarından birine haber salarak yiyecek bir şey göndermesini istedi. O da:

“Seni peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki evde sudan başka bir şey yok” dedi.

Allah'ın Elçisi bir başka hanımından yiyecek bir şeyler istedi. O da aynı cevabı verdi. Daha sonra Resûl-i Ekrem'in öteki hanımları da evde sudan başka bir şey yok, diye haber gönderince, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ashâbına döndü ve:

“Bu gece bu şahsı kim misâfir etmek ister, Allah ona merhamet etsin?” diye sordu.

Ensârdan biri kalktı ve:

“Ben misâfir ederim yâ Resûlallah” diyerek o yoksulu alıp evine götürdü. Eve varınca karısına,

“Evde yiyecek bir şey var mı?” diye sordu. Hanımı,

“Hayır, sadece çocuklarımın yiyeceği kadar bir şey var” dedi. Sahâbî,

“Öyleyse çocukları oyala. Misâfirimiz içeri girince de lambayı söndür. Sofrada biz de yiyormuş gibi yapalım. O yemek yemeye başlayınca, bir şekilde lambayı söndür” dedi.

Sofraya oturdular. Misâfir karnını doyurdu.

Sabahleyin o sahâbî Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem yanına gitti. Onu gören Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bu gece misâfirinize yaptıklarınızdan Allah Teâlâ memnun oldu.”^[141]

Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

“Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler.”^[142]

Ben derim ki: Bu hadîs-i şerîf şöyle yorumlanır: O gün çocuklar mutlaka bir şey yemeleri gerekecek kadar aç değildi. Zira çocuklar tok bile olsa, yemek yiyen birini görünce, onlar da yemek ister. Hadîs-i şerîfteki zâtın ve karısının, kendi yiyeceklerini misâfirlerine ikrâm ederek onu kendilerine tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.

هـ - بَابُ جَوَازِ قَوْلِهِ: “لَا أَشْتَهِي هَذَا الطَّعَامَ” أَوْ “مَا اعْتَذْتُ أَكْلَهُ”،
حُضُولِهِ ضَيْفًا عِنْدَهُ، وَشُرُورِهِ بِذَلِكَ، وَتَنَائِهِ عَلَيْهِ لِكُزْنِهِ جَعَلَهُ أَهْلًا لِذَلِكَ

19. İNSANIN MİSÂFİRİNE İYİ DAVRANMASI, MİSÂFİR GÖNDERDİĞİ İÇİN ALLAH'A HAMD ETMESİ, BUNA

SEVİNMESİ VE BÖYLE BİR İMKÂNI VERDİĞİ İÇİN ALLAH'A ŞÜKRETMESİ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ».
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ».

670. Ebû Hüreyre ve Ebû Şüreyh el-Huzâî'den rivâyet edildiğine göre, Allah her ikisinden de râzı olsun, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah’a ve âhiret gününe îmân eden kimse misâfirine ikrâm etsin.”^[143]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
فَقَالَتُ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ: «مَا أَخْرَجَكُمَا مِنْ بُيُوتِكُمَا هَذِهِ السَّاعَةَ؟» قَالَا:
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
مَا أَحَدَ الْيَوْمَ أَكْرَمَ أَضْيَافًا مِنِّي... وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ.

671. Ebû Hüreyre radiyallahu anھ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gün veya bir gece evinden dışarı çıkmıştı. Baktı ki Ebu Bekir ve Ömer radiyallahu anhümâ oradalar. Onlara,

“Bu saatte sizi evinizden dışarı çıkaran sebep nedir?” diye sordu. Onlar:

“Açlık, yâ Resûlallah!” dediler. Allah’ın Resûlü,

“Gücü ve kudretiyle canımı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki sizi evinizden çıkaran sebep beni de evimden çıkardı; haydi kalkınız” buyurdu. İkisi de kalkıp Resûl-i Ekrem’le birlikte Ensâr’dan birinin evine geldiler. Fakat o zât evinde değildi. Ama hanımı Resûlullah’ı görünce,

“Hoş geldiniz, buyurunuz!” dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (kocasının adını söyleyerek),

“Falan nerede?” diye sordu. Kadın,

“Bize tatlı su getirmek için gitti” dedi. Tam o sırada evin sahibi olan Medineli sahâbî geldi, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme ve iki arkadaşına baktıktan sonra,

“Allah’a hamd olsun, bugün, hiç kimse misâfir yönünden benden daha bahtiyar değildir” dedi. ^[144]

Ensâr’dan olan bu varlıklı sahâbî Ebü’l-Heysem Mâlik ibnü’t-Teyyihân’dır. Bu hadîs-i şerîfin konumuzla ilgili yanı, Ebü’l-Heysem’in üç azîz misâfirini evinde görünce Allah’a hamd etmesidir. Burada şu husus da dikkatimizi çekmelidir: Peygamber Efendimiz gibi iki yakın arkadaşı da zaman zaman aç kalırdı; fakat onlar hâllerinden kimseye şikâyet etmedikleri için birbirinin durumunu dahi bilmezlerdi. Allah şefâatlerine nâil eylesin.

۲۰- بَابُ مَا يَقُولُهُ بَعْدَ انْصِرَافِهِ عَنِ الطَّعَامِ

20. YEMekten SONRA NE SÖYLEMELİ?

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
تَنَامُوا عَلَيْهِ فَتَقْسُو لَهُ قُلُوبُكُمْ».

672. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yediğiniz yemeği Azîz ve Celîl olan Allah’ı zikrederek ve namaz kılarak hazmedin. Yemeğin hemen ardından uyumayın. Aksi hâlde kalbiniz katılaşır.”^[145]

---

[95]. İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle* (Berenî), s. 406, nr. 457.

[96]. Buhârî, Et’ime 2, nr. 5373; Müslim, Eşribe 108, nr. 2022.

[97]. Ebû Dâvûd, Et’ime 15, nr. 3767; Tirmizî, Et’ime 47, nr. 1858.

[98]. Müslim, Eşribe 103, nr. 2018. **Bu hadis 62 numarayla daha önce geçti.**

[99]. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3578; Müslim, Eşribe 142, 143, nr. 2040.

[100]. Bu hadis burada özetlenerek verilmiştir. Hadisin geniş rivâyeti için şu esere bakılabilir: Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 304-310, nr. 522.

[101]. Müslim, Eşribe 102, nr. 2017.

[102]. Ebû Dâvûd, Et’ime 15, nr. 3768; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* (Şelebî), VI, 263, nr. 6725, IX, 114, nr. 10041.

[103]. Tirmizî, Et’ime 47, nr. 1858.

[104]. İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle* (Berenî), s. 409, nr. 460.

[105]. Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3563; Et’ime 21, nr. 5409; Müslim, Eşribe 187, 188, nr. 2330.

[106]. Ebû Dâvûd, Et’ime 23, nr. 3784; Tirmizî, Siyer 16, nr. 1565; İbni Mâce, Cihâd 26, nr. 2830.

[107]. Buhârî, Et’ime 10, nr. 5391; Müslim, Sayd 43, nr. 1945.

[108]. Müslim, Eşribe 167-169, nr. 2052.

[109]. Müslim, Nikâh 106, nr. 1431.

[110]. Nesâî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle* (Hamâde), s. 269, nr. 300; İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle* (Berenî), s. 438, nr. 489.

[111]. Buhârî, Büyû` 21, nr. 2081, Mezâlim 14, nr. 2456, Et’ime 34, nr. 5434; Müslim, Eşribe 138, nr. 2036.

[112]. Buhârî, Et’ime 2, nr. 5376; Müslim, Eşribe 108, nr. 2022.

[113]. Buhârî, Et’ime 3, nr. 5377; Müslim, Eşribe 109, nr. 2022.

[114]. Buhârî, Et’ime 44, nr. 5446, Mezâlim 14, nr. 2455; Müslim, Eşribe 150, nr. 2045.

[115]. Müslim, Eşribe 107, nr. 2021. **Bu hadis 902 numara ile tekrar gelecek.**

[116]. Müslim, Eşribe 105, nr. 2020.

[117]. *İhyâu ulûmi’d-dîn*, II, 7.

- [118]. Ebû Dâvûd, Et'ime 14, nr. 3764; İbni Mâce, Et'ime 17, nr. 3286.
- [119]. Ebû Dâvûd, Tıb 24, nr. 3925; Tirmizî, Et'ime 19, nr. 1817, İbni Mâce, Tıb 44, nr. 3542.
- [120]. Buhârî, Tıb 19, nr. 5707.
- [121]. İbni Mâce, Tıb 44, nr. 3544; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 389, 390, nr. 19697, 19803.
- [122]. Buhârî, Rikâk 17, nr. 6452.
- [123]. Buhârî, Et'ime 54, nr. 5458.
- [124]. Buhârî, Et'ime 54, nr. 5459
- [125]. Müslim, Zikr 89, nr. 2734.
- [126]. Ebû Dâvûd, Et'ime 52, nr. 3850; Tirmizî, Daavât 56, nr. 3457; İbni Mâce, Et'ime 16, nr. 3283.
- [127]. Ebû Dâvûd, Et'ime 52, nr. 3851; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), VI, 308, nr. 6867; IX, 115, nr. 10044.
- [128]. Ebû Dâvûd, Libâs 1, nr. 4023; Tirmizî, Daavât 56, nr. 3458; İbni Mâce, Et'ime 16, nr. 3285.
- [129]. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), VI, 310, nr. 6871; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 416, nr. 465.
- [130]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 416, nr. 466.
- [131]. Ebû Dâvûd, Eşribe 21, nr. 3730; Tirmizî, Daavât 50, nr. 3455; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 426, nr. 474.
- [132]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 424, nr. 471.
- Nevevî bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemiştir.**
- [133]. Müslim, Et'ime 146, nr. 2042.
- [134]. Ebû Dâvûd, Et'ime 54, nr. 3854. **Bu hadis 557 numara ile daha önce geçti.**
- [135]. İbni Mâce, Sıyâm 45, nr. 1747.
- [136]. Ebû Dâvûd, Et'ime 54, nr. 3853.
- [137]. Müslim, Et'ime 174, nr. 2055. **Bu hadis 685 numara ile tekrar gelecek.**
- [138]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 426, nr. 475.
- [139]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 428, nr. 477.
- [140]. Buhârî, Tefsîr 59/6, nr. 4889; Müslim, Eşribe 173, nr. 2054.
- [141]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 10, nr. 3798, Tefsîr 59/6, nr. 4889; Müslim, Eşribe 173, nr. 2054.
- [142]. Haşr 59/9.
- [143]. Buhârî, Edeb 31, nr. 6018; Müslim, İmân 74, 75, nr. 47.

[144]. Müslim, Eşribe 140, nr. 2038. **Bu hadîs-i şerîfin tamamını okumak için bakınız: Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 255-259, nr. 498.**

[145]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 437, nr. 488.

١٥ - كِتَابُ السَّلَامِ وَالِاسْتِئْذَانِ وَتَشْمِيتِ
الْعَاطِسِ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهَا

15. SELÂM VERMEK, BİR EVE GİRMEK İÇİN İZİN İSTEMEK, AKSIRANA DUÂ ETMEK VE BUNLARLA İLGİLİ KONULAR BÖLÜMÜ

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
طَيِّبَةً

“Evlere girdiğinizde, Allah katından hoş ve bereketli bir sağlık ve
esenlik dileğiyle birbirinize mutlaka selâm verin.”^[146]

﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾

“Size bir selâm verildiğinde, onu daha güzeliyle veya aynısıyla
alın.”^[147]

﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾

“Kendi evlerinizden başka evlere, izin almadan ve sahiplerine selâm
vermeden girmeyin.”^[148]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
مِنْ قَبْلِهِمْ»

“Çocuklarınız ergenlik çağına gelince, onlar da kendilerinden önceki büyüklerinin yaptığı gibi sizden izin istesinler.”^[149]

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ»

“İbrâhim’in saygın misâfirleriyle ilgili haber sana ulaştı mı? Onun yanına girdiklerinde “selâm” demişlerdi. O da “Size de selâm olsun” demişti.”^[150]

* Selâmlaşmanın gerekli olduğu; kitap, sünnet ve icmâ-i ümmet (İslâm âlimlerinin görüş birliği) ile ispatlanmıştır. Selâmlaşma ile ilgili meseleler sayılamayacak kadar çoktur. İnşallah ben selâmla ilgili ana konuları birkaç bahiste özetleyeceğim. Muvaffak olmak, doğru yolu bulmak, hedefe ulaşmak ve hakkı gözetmek ancak Allah’ın yardımıyla mümkündür.

١- بَابُ فَضْلِ السَّلَامِ وَالْأَمْرِ بِإِفْشَائِهِ

1. SELÂMLAŞMANIN FAZÎLETİ VE EMREDİLMESİ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
تَغَرَّفَ».

673. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhumâdan rivâyet edildiğine göre, bir kimse Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“Müslüman’ın hangi ameli daha hayırlıdır?” diye sordu. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de:

“Tanıdık-tanımadık herkese yemek yedirmen ve selâm vermendir” buyurdu.^[151]

۵۸۰. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
اللَّهُ، فَرَاذُوهُ: وَرَحْمَةُ اللَّهِ».

674. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Azîz ve Celîl olan Allah, Âdem’i görülen şekliyle yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zira‘ idi. Allah Teâlâ Âdem’i yaratınca ona,

‘Haydi git, şu oturmakta olan meleklerle selâm ver. Onların senin selâmına nasıl karşılık verdiklerini iyi dinle. Çünkü o senin ve soyunun selâmlaşma şekli olacaktır’ buyurdu. Âdem meleklerle,

‘**Selâmün aleyküm** (her türlü kötülükten selâmet içinde olasınız)’ diye selâm verdi. Onlar da selâmlarına ‘ve rahmetullâh’ sözünü ilâve ederek,

‘**Esselâmü aleyke ve rahmetullâh** (Selâmet ve Allah’ın rahmeti üzerine olsun)’ diye karşılık verdiler.”^[152]

Zira‘, dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsüdür.

۵۸۶. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
۵۸۴. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التِّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
السَّلَامِ، وَإِزْرَارِ الْقَسَمِ».

675. Berâ bin Âzib radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize şu yedi şeyi emretti: Hastayı ziyâret etmeyi, cenâzeye katılmayı, aksırana “yerhamükellâh” demeyi, zayıfa destek olmayı, zulme uğrayana yardım etmeyi, herkese selâm vermeyi ve yeminini kesinlikle bozmamayı.^[153]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
السَّلَامَ بَيْنَكُمْ».

676. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Siz îmân etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de îmân etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şeyi size söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayın.”^[154]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ».

677. Abdullah ibni Selâm radıyallahu anh şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken işittim:

“Ey insanlar! Herkese selâm verin. Yemek yedin. Akrabalarınızla alâkanızı ve onlara yardımınızı devam ettirin. İnsanlar uyurken siz namaz kılın. Bu sayede selâmetle cennete girersiniz.”^[155]

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ نُفْسِي السَّلَامُ»

678. Ebû Ümâme Suday ibni Aclân el-Bâhilî radıyallahu anh şöyle dedi: Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem bize, selâmı herkese yaymamızı emretti. ^[156]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، أَبِي بِنِ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ كَانَ يَأْتِي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ فَيَعْدُو السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ ٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَصَّشْنَا كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ غَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا حَصَّشْنَا كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ السَّلَامَ، نُسَلِّمُ عَلَى مَنْ لَقِينَا».

679. Tâbiîn muhaddislerinden İshak ibni Abdillâh ibni Ebî Talha'ya, yine kendisi gibi tâbiîn muhaddislerinden olan Tufeyl ibni Übey ibni Kâ'b şunları söyledi:

Abdullah ibni Ömer'e gelirdim ve onunla birlikte çarşıya çıkardık. Tufeyl sözüne şöyle devam etti:

Biz çarşıya çıktığımızda, Abdullah ibni Ömer, eski eşyâ satan, değerli mal satan, yoksul veya herhangi bir kimseye olsun, uğradığı herkese mutlaka selâm verirdi. Bir gün yine Abdullah ibni Ömer'in yanına gelmiştim. Çarşıya gitmek için kendisine arkadaş olmamı istedi. Ona,

“Çarşıda ne yapacaksın? Alışverişi bilmezsin, malların fiyatlarını sormazsın, bir şey satın almak istemezsin, çarşıdaki sohbet yerlerinde de oturmazsın? Şurada otur da birlikte konuşalım” dedim. Bunun üzerine İbni Ömer bana şunu söyledi:

“Ey koca göbekli!” -Tufeyl, iri göbekli bir kişi olduğu için ona böyle hitap etmiştir- “Biz çarşıya sadece selâm vermek için çıkıyoruz; karşılaştığımız herkese de selâm veriyoruz.”^[157]

قَالَ الرَّاوي: فرأيتُه ابنَ ثلاثٍ وتسعينَ أسودَ الرأسِ واللِّحية.
النَّاسِ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
مِنَ الْإِفْتَارِ.

680. Ammâr ibni Yâsir radiyallahu anh şöyle dedi:

“Üç şeyi kendisinde bir araya getiren, mükemmel bir îmâna sahip olur: Nefsine karşı olsa da insâfı elden bırakmamak, herkese selâm vermek, fakir iken de elinde olanı ihtiyaç sahipleriyle paylaşmak.”^[158]

Bu hadis, *Sahîh-i Buhârî*’den başka kitaplarda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemın sözü olarak rivâyet edilmiştir.

Ben derim ki: Dünya ve âhiretin bütün güzellikleri bu üç cümlede bir araya gelmiştir.

İnsâflı olmak, Allah Teâlâ’nın üzerimizdeki bütün haklarını yerine getirmeyi, O’nun emrettiği her şeyi yapmayı, yasakladığı her şeyden uzak durmayı, insanların haklarını vermeyi, hakkı olmayan bir şeyi istememeyi, aynı zamanda kendine karşı da insaflı davranıp nefsinin kötü duruma düşürmemeyi gerekli kılar.

Herkese selâm vermek ifâdesi, bütün insanlara selâm vermeyi kapsar. Kimseye kibirli davranmamayı, kendisiyle onlar arasında selâmı kesmeye yol açacak bir gönül kırgınlığına meydan vermemeyi gerekli kılar.

Fakir iken bile elinde olanı ihtiyaç sahipleriyle paylaşmak, Allah Teâlâ’ya güvenmeyi ve tevekkül etmeyi, Müslümanlar’a şefkatli davranmayı ve daha başka şeyleri gerekli kılar. Kerem sahibi yüce Allah’tan bütün bu güzellikleri bize lütfetmesini niyâz ederiz.

٢- بَابُ كَيْفِيَّةِ السَّلَامِ

2. SELÂMIN NASIL VERİLECEĞİ

Selâm vermenin en fazîletli şekli, selâm verilen bir kişi de olsa şöyle demektir:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

Esselâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtühû

“Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.”

Selâmı almanın en fazîletli şekli de buna bir “ve” ekleyerek şöyle karşılık vermesidir:

وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

Ve aleykümüs selâmü ve rahmetullâhi ve berekâtühû

“Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi sizin de üzerinize olsun.”

Selâm vermenin en fazîletli şeklinin “*Esselâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtühû*” şeklinde olduğunu söyleyenlerden biri ünlü âlim ve “akda’l-kudât”^[159] unvânıyla anılan Ebü’l-Hasen el-Mâverdî’dir (v. 450/1058). Bunu *el-Hâvi’l-kebîr* adlı eserinin “Kitâbü’s-Siyer” bahsinde söylemiştir. Ayrıca *Kitâbü Salâti’l-cum’a*’da âlimlerimizden Ebû Sa’d el-Mütevellî (v. 478/1085) ve başkaları da söylemiştir.

Bunun delilleri şu hadîs-i şerîflerdir:

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّاوى: وَلَا

أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوِ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَةٍ أَوْ فَدَفِدَ: كَبَّرَ

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَجَلَسَ، فَقَالَ: «ثَلَاثُونَ».

681. İmrân ibni'l-Husayn radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve:

“Es-Selâmü aleyküm” dedi. Allah’ın Resûlü onun selâmına aynı şekilde karşılık verdi, sonra adam oturdu. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,

“**On sevap kazandı**” buyurdu. Sonra bir başka adam geldi, o da:

“Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâh” dedi. Allah’ın Resûlü onun selâmını da aldı ve:

“**Yirmi sevap kazandı**” buyurdu. Daha sonra bir başka adam geldi ve:

“Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtüh” dedi. Peygamber Efendimiz onun selâmına da aynı şekilde karşılık verdi, adam da yerine oturdu. Resûl-i Ekrem Efendimiz,

“**Otuz sevap kazandı**” buyurdu. [\[160\]](#)

٦٨٢. عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زِيَادَةً عَلَى هَذَا، قَالَ:
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
فَقَالَ: «أَرْبَعُونَ» قَالَ: «هَكَذَا تَكُونُ الْفَضَائِلُ»

682. Muâz ibni Enes radıyallahu anhn rivâyetinde yukarıdaki hadise ilâve olarak şöyle denmiştir: Râvi dedi ki: Sonra bir adam daha geldi. O da:

“Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtühû ve mağfiratühû: Allah’ın selâmı, rahmeti, bereketi ve bağışlaması sizin üzerinize olsun” dedi. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü,

“**Kırk sevap kazandı**” buyurdu ve: “**Verilen selâmda kelimeler arttıkça sevaplar da artar**” diye ilâve etti. [\[161\]](#)

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
«وَمَا يَمْنَعُنِي مِنْ ذَلِكَ وَهُوَ يَنْصَرِفُ بِأَجْرِ بَضْعَةِ عَشَرَ رَجُلًا».

683. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Arkadaşlarının koyunlarını otlatan bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanına gelir ve ona, “es-Selâmü aleyke yâ Resûlallah!: Ey Allah’ın Resûlü! Allah’ın selâmı senin üzerine olsun” diye selâm verirdi. Nebiyy-i Muhterem sallallahu aleyhi ve sellem de ona şöyle buyururdu:

Ve aleykes selâmü ve rahmetullâhi ve berekâtühû ve mağfiratühû ve rıdvânühû

“Allah’ın selâmı, rahmeti, bereketleri ve bağışlaması ve rızâsı senin üzerine olsun.”

Ashâb-ı kirâm,

“Yâ Resûlallah! Bu adamın selâmını ashâbının selâmından farklı şekilde alıyorsun” dediler. Peygamber aleyhisselâm şöyle buyurdu:

“O, on küsûr adamın koyunlarını otlatmak sûretiyle birçok sevâbı alıp giderken ben ona niçin böyle selâm vermeyeyim?”^[162]

Âlimlerimiz şöyle dediler: İlk selâm veren “es-Selâmü aleyküm” derse, selâmı vermiş olur. “es-Selâmü aleyke: Allah’ın selâmı sana olsun” veya aynı anlamda “selâmün aleyke” derse, aynı şekilde selâm verme görevini yerine getirmiş olur.

Verilen bir selâmı gerektiği şekilde almış olmak için “ve aleykes selâm” veya “ve aleyküm selâm” demek gerekir. Selâmı alırken “ve” harfini söylemeden “aleykümüs selâm” dense, bu da yeterlidir ve verilen selâm alınmış olur. İmâmımız İmâm Şâfiî’nin -Allah ona rahmet eylesin- *el-Üm* adlı kitabında yazdığı, Şâfiî âlimlerinin **çoğunluğunun da kabul ettiği sahîh ve meşhûr görüş budur**. Âlimlerimizden Ebû Sa’d el-Mütevellî (v.

478/1085) *et-Tetimme* adlı kitabında bu görüşe karşı çıkmış, “aleykümüs selâm” demekle selâmın alınmış olmayacağını söylemiştir. Fakat bu zayıf ve yanlış bir görüş olup kitaba, sünnete, imâmımız İmâm Şâfiî’nin kanaatine aykırıdır.

Zira Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurmaktadır:

قَالُوا سَلَامًا، قَالَ سَلَامٌ: Melekler İbrâhim’e, “Sana selâm olsun” dediler. İbrâhim de: “Size de selâm olsun” dedi.^[163] Her ne kadar bu selâmlaşma bizden öncekilerin şerîatında böyle ise de bizim şerîatımız bunu kabul edip onaylamıştır. Daha önce geçen ve Ebû Hüreyre tarafından rivâyet edilen (674.) hadîs-i şerîfte bunu gördük. Allah Teâlâ Hz. Âdem’e, ‘Haydi git, şu oturmakta olan meleklerle selâm ver. Onların senin selâmına nasıl karşılık verdiklerini iyi dinle. **Çünkü o senin ve soyunun selâmlaşma şekli olacaktır**’ buyurmuştu.^[164] Bu ümmet de onun soyundandır. Doğrusunu Allah bilir.

Âlimlerimiz şu konuda görüş birliği etmiştir: Kendisine selâm verilen kimse, selam verene sadece “aleyküm” dese, selâmı almış sayılmaz. Peki, bir “ve” ilâvesiyle “ve aleyküm” dese, bu takdirde selâmı almış olur mu? Âlimlerimizin bu konuda şöyle iki görüşü vardır:

1. İlk selâm veren “Selâmün aleyküm” veya “es-Selâmü aleyküm” dese, selâmı alacak olan da aynı ifâdelerle “Selâmün aleyküm” veya “es-Selâmü aleyküm” diye karşılık verse, selâmı almış olur. Çünkü âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır: Melekler İbrâhim’e, “Sana selâm olsun” dediler. İbrâhim de “Size de selâm olsun” dedi.^[165]

2. Müfessir Ebü’l-Hasan el-Vâhidî (v. 468/1076) şöyle demiştir: “Sen ‘Selâmün aleyküm’ diye de ‘es-Selâmü aleyküm’ diye de selâm verebilirsin.”

Ben de derim ki: ‘es-Selâmü aleyküm’ demek daha uygundur.

Resûlullah’ın Selâmı Üç Defa Tekrarlaması

٥٨١. عَنْ مَكْحُولٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
عَلَى قَوْمٍ فَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ، سَلِّمْ عَلَيْهِمْ ثَلَاثًا.

684. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir söz söylediği zaman, iyi anlaşılması için o sözü üç defa tekrarlardı. Bir topluluğa selâm verirken de üç defa selâm verirdi. ^[166]

Ben derim ki: Bu hadis şöyle yorumlanmıştır: Selâm verdiği topluluk kalabalık olduğunda, Allah'ın Resûlü üç defa selâm verirdi. Bu hadisin açıklaması ve *el-Hâvî* yazarı Mâverdî'nin (v. 450/1058) bu konudaki görüşü ileride gelecektir. ^[167]

Selâmı Yüksek Sesle Vermek

Selâm verme sünnetini yerine getirmiş olmak için, selâm verdiği kimseye sesini duyurmak gerekir. Şâyet sesini ona duyuramazsa selâm vermiş olmaz, o selâmı alma sorumluluğu da bulunmaz.

(Selâmı vermek sünnet, almak farz olduğuna göre) Verilen selâmı alma farzını îfâ etmiş olmak için, sesini selâm verene duyuracak kadar yükseltmek gerekir. Eğer selâm veren kimse, selâmına verilen cevâbı duymazsa, o selâmı alan kimse, selâm alma farzını îfâ etmiş olmaz.

Bunları Ebû Sa'd el-Mütevellî (v. 478/1085) ve başkaları söylemiştir.

Ben de derim ki: Sesini, selâm verdiği kimseye veya kimselere kesinlikle duyuracak şekilde yükseltmek müstehaptır. Sesini onlara duyuracağından endişe ederse, tedbirli ve ölçülü davranarak sesini biraz daha yükseltir.

Şâyet yanlarında uyuyanların da bulunduğu bazı kimselere selâm veriyorsa, sünnet olan, uyuyanları uyandırmayacak ama uyanık olanlara duyuracak şekilde sesini ayarlamaktır.

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ»، بَلِ السَّاعَةُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ، فَسَلَّمَ كَمَا كَانَ يُسَلِّمُ.

685. Mikdâd ibni Esved radiyallahu anh rivâyet ettiği oldukça uzun hadîs-i şerîfte şöyle dedi:

“Biz Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemın sût hissesini ayırıp kaldırırdık. Resûl-i Ekrem geceleyin gelir, uyuyanı uyandırmayacak, uyanık olanlara işittirecek şekilde selâm verirdi. Fakat o gece beni bir türlü uyku tutmadı, iki arkadaşım ise rahat rahat uyuyordu. Nebiyy-i Muhterem sallallahu aleyhi ve sellem geldi ve her zaman yaptığı gibi selâm verdi.”^[168]

Bu hadîs-i şerîfin bir kısmı daha önce 665 numarayla geçti ve orada konuyla ilgili bir miktar açıklama yapıldı.

Verilen Selâmı Hemen Almak Gerekir

Kâdî Ebû Muhammed Hüseyin (v. 462/1069) ile Ebü'l-Hasan el-Vâhidî (v. 468/1076) ve diğer Şâfiî âlimleri şöyle demiştir:

Verilen selâmın hemen alınması gerekir. Bir kimse verilen selâmı hemen almayıp biraz geciktirdikten sonra alırsa, o selâm alınmış sayılmaz. Selâmı hemen almadığı için de günahkâr olur.

۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهَةِ الْإِشَارَةِ بِالسَّلَامِ بِالْيَدِ وَنَحْوِهَا بِلَا لَفْظٍ

3. DİL İLE DEĞİL DE ELLE VE İŞARETLE SELÂM VERMENİN MEKRÛH OLDUĞU

۵۸۴. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ»، بَلِ السَّاعَةُ
وَتَسْلِيْمُ النَّصَارَى الْإِشَارَةُ بِالْأَكْفِ.

686. Tâbiîn âlimi Amr ibni Şuayb'in dedesi Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet olunduğuna göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bizden olmayanlara benzeyen bizden değildir. Bu sebeple Yahudiler'e ve Hristiyanlar'a benzemeyin. Çünkü Yahudiler parmaklarıyla işaret ederek, Hristiyanlar da elleriyle işaret ederek selâm verirler.”^[169]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

687. Esmâ binti Yezîd radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gün mescide uğradı. Kadınlardan meydana gelen bir topluluk orada oturmaktaydı. Allah'ın Resûlü onlara eliyle işaret ederek selâm verdi. [\[170\]](#)

Ben derim ki: İmâm Tirmizî'ye göre bu hadisi şöyle anlamak gerekir: Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem kadınlara hem diliyle hem de eliyle selâm vermiştir. Çünkü Ebû Dâvûd'un rivâyetine göre (699. hadiste de geleceği üzere) Esmâ binti Yezîd radiyallahu anhâ, "Resûl-i Ekrem biz kadınlar topluluğunun yanından geçti ve bize selâm verdi" demiştir. [\[171\]](#)

٤- بَابُ حُكْمِ السَّلَامِ

4. SELÂMIN HÜKMÜ

Selâm vermek sünnettir, farz değildir; hem de sünnet-i kifâyedir. Şöyle ki selâm vermesi gerekenler bir topluluk ise içlerinden sadece birinin selâm vermesi yeterlidir; ama hepsi selâm verirse bu daha fazîletlidir.

Tanınmış âlimlerimizden Kâdî Hüseyin (v. 462/1069) *Kitâbü's-Siyer* adlı eserinin şerhinde, "Bize göre sünnet-i kifâye sadece budur" demiştir.

Ben de derim ki: Kâdî Hüseyin'in sünnet-i kifâyeyi selâm vermekten ibâret görmesi yadırganacak bir durumdur. Çünkü Şâfiî âlimlerimiz -Allah onlara rahmet eylesin- inşallah yakında açıklanacağı üzere, aksırana "yerhamükellâh" demek de sünnet-i kifâyedir demişlerdir. Yine Şâfiîler'den bir topluluk, hatta bütün Şâfiîler şöyle demiştir:

"Kurban kesmek, bir aile halkı için sünnet-i kifâyedir; ev halkından biri kurban keserse, bu ibadet îfâ edilmiş, kurban kesme görevi yerine getirilmiş olur."

Verilen selâmı alma konusuna gelince; kendisine selâm verilen sadece bir kişi ise selâmı onun alması şarttır. Kendilerine selâm verilenler bir topluluk ise onların selâmı alması farz-ı kifâyedir. Şâyet içlerinden biri selâmı alırsa diğerlerinden bu yükümlülük düşer. Verilen selâmı hiçbiri almazsa hepsi günahkâr olur. Şâyet verilen selâmı hepsi birden alırsa bu son derece güzel ve mükemmel bir davranıştır. Mezhebimizin âlimleri böyle söylemiştir. Bunun güzelliği son derece açıktır.

Âlimlerimiz şu konuda görüş birliği etmiştir: Kendilerine selâm verilen kimseler selâmı almasa da o selâmı başkaları alsa, selâmı alma farzı onların üzerinden düşmez; selâmı mutlaka almaları gerekir. Şâyet kendilerinin dışındaki birinin selâmı almasıyla yetinirlerse, hepsi günahkâr olur.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
عَنِ الْجُلُوسِ أَنْ يَرُدَّ أَحَدُهُمْ».

688. Ali radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir topluluk adına içlerinden birinin selâm vermesi yeterlidir; oturanlar adına da içlerinden birinin selâmı alması yeterlidir.”^[172]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
«أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَآخِرَ عَمَلِكَ».

689. Tâbiîn âlimi Zeyd ibni Eslem’den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir topluluktan bir kişinin selâm vermesi, diğerleri için de yeterlidir.”^[173]

Kendisine Selâm Verilenin Selâmı Alması Gerekir

Ünlü âlim Ebû Sa’d el-Mütevellî (v. 478/1085) ve başkaları şöyle demiştir:

Bir kimse bir başkasına perde veya duvar arkasından adıyla hitap ederek, “es-Selâmü aleyke ey falan!” veya yazdığı mektupta aynı şekilde: “es-Selâmü aleyke ey falan!” derse veya birine, “Falana selâm söyle” derse yahut bir adamı görevlendirip ona, “falana selâm söyle” derse, selâm verilen veya selâm gönderilen kimseye ses, mektup veya elçi ulaşırsa, kendisine selâm verilen veya selâm gönderilen kimsenin o selâmı alması farzdır.

Müfessir Ebü'l-Hasan el-Vâhidî (v. 468/1076) ve başkaları da aynı şekilde, mektupla selâm gönderilen kimsenin, selâm kendisine ulaştığı zaman o selâmı almasının farz olduğunu söylemişlerdir.

٦٢١. عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ
٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

690. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,

“Bak, Cebrâil sana selâm söylüyor” buyurdu. Ben de:

“Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi ona olsun” dedim. ^[174]

Uzakta bulunan birine selâm göndermek müstehaptır.

Selâmı Gönderene ve Getirene Selâmla Karşılık Vermek

Biriyle bir başkasına selâm gönderildiğinde, selâmı getiren elçi, “Falanın sana selâmı var” dediğinde, daha önce de söylediğimiz gibi, o selâmın hemen alınması gerekir; aynı zamanda selâmı getireni de kapsayacak şekilde: “وَعَلَيْكَ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ” : **Ve aleyke ve aleyhis selâm:** Allah’ın selâmı sana da ona da olsun” demek uygun olur.

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
«عَلَيْكَ وَعَلَى أَيْيِكَ السَّلَامُ».

691. Tâbiîn neslinden Gâlib el-Kattân bir adamın şöyle dediğini rivâyet etti: Babam, dedemin şöyle dediğini bana söyledi: Babam beni Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gönderdi ve:

“Resûl-i Ekrem’e git, ona benden selâm söyle” dedi. Ben de Allah’ın Resûlü’ne gelerek:

“Babamın sana selâmı var” dedim. Peygamber aleyhisselâm şöyle buyurdu:

“*Aleyke ve alâ ebîkes selâm*: Allah’ın selâmı sana ve babana olsun.”^[175]

Ben derim ki: Her ne kadar bu rivâyetin senedinde tanınmayan bir kişi varsa da, daha önce de söylediğimiz gibi, bütün İslâm âlimleri, amellerin fazîletleri konusundaki rivâyetleri müsâmaha ile karşılamışlardır.

Sağır ve Dilsiz Selâm Verme

Ebû Sa’d el-Mütevellî (v. 478/1085) şöyle demiştir:

“Bir kimse duymayan birine selâm verdiği zaman, ona selâm verdiğini göstermesi ve selâmına karşılık görebilmesi için hem ‘selâmün aleyküm’ demeli ki onun böyle söyleme imkânı vardır hem de duymayan kimseye eliyle selâm işareti yapmalıdır. Şâyet hem diliyle, hem de eliyle selâm vermezse, selâmına cevap alma hakkını da kaybeder.

“Bunun aksine, duymayan bir kimse kendisine selâm verdiği zaman, selâmını aldığını ona anlatabilmek ve selâm alma farzını yerine getirmiş olmak için hem ‘ve aleyküm selâm’ demeli hem de selâmı aldığını eliyle göstermelidir.

“Bir kimse dilsiz selâm verse, o da eliyle işaret ederek selâmı aldığını gösterse, selâm alma farzını îfâ etmiş olur. Çünkü dilsizin işareti konuşma yerine geçer. Bunun aksine dilsiz ona eliyle işaret ederek selâm verse, dediğimiz gibi onun selâmını almak farz olur.”

Çocuğa Selâm Verme

Ebû Sa'd el-Mütevellî şöyle demiştir:

“Bir kimse çocuğa selâm verse çocuk sorumlu (mükellef) olmadığı için, selâmı alması farz değildir. Evet, el-Mütevellî'nin dediği doğrudur fakat İslâm âdâbı gereği, çocuğun selâmı alması uygun olur.”

Kâdî Hüseyin (v. 462/1069) ve arkadaşı Ebû Sa'd el-Mütevellî (v. 478/1085) şöyle demişlerdir:

“Bir çocuk bir büyüğe selâm verse, o büyüğün bu selâmı alması farz mıdır değil midir? Bu sorunun iki cevabı vardır; bu cevaplar da çocuğun Müslümanlığının tam olup olmamasıyla ilgilidir. Şâyet çocuk tam ve mükemmel bir Müslüman ise onun verdiği selâm, bir büyüğün verdiği selâm gibidir; dolayısıyla onun selâmını almak da farzdır. Eğer çocuk tam ve mükemmel bir Müslüman değilse ona cevap vermek farz değildir; fakat onun verdiği selâmın alınması uygun olur.”

Ben de derim ki: Bu iki görüşten doğru olanı, çocuğun selâmını almanın farz olduğu görüşüdür. Çünkü Allah Teâlâ, *بِأَخْسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوْهَا وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا* : “Size bir selâm verildiğinde, onu daha güzeliyle veya aynısıyla alın”^[176] buyurmaktadır.

Bu iki âlimin, çocuğun selâmını almanın, onun Müslümanlığının tam olup olmamasıyla ilgili olduğu görüşüne gelince, Ebû Bekir Muhammed ibni Ahmed eş-Şâî (v. 507/1114) “bunun isâbetsiz bir görüş olduğunu” söylemiştir. Doğru olan da budur. Doğrusunu Allah bilir.

Ergin bir kimse aralarında bir çocuğun da bulunduğu topluluğa selâm verse, verilen selâmı sadece çocuk alsa, onların üzerinden selâmı alma borcu kalkar mı? Bu konuda iki görüş vardır.

Bu iki görüşten en doğru olanı, Kâdî Hüseyin ile arkadaşı Ebû Sa'd el-Mütevellî'nin görüşüdür; buna göre o topluluktan selâmı alma farzı kalkmaz; çünkü çocuk, farzı îfâ etme ehliyetine sahip değildir. Cenâze namazını çocuğun kılmasıyla bu farzın yetişkinlerden düşmemesi de böyledir.

İkinci görüş, mezhebimizin âlimlerinden *el-Müstazhiri*^[177] adlı eserin müellifi Ebû Bekir Muhammed ibni Ahmed eş-Şâî'nin görüşü olup çocuğun selâmı almasıyla o topluluktan selâmı alma farzı kalkar. Nitekim çocuğun okuduğu ezan sahîhtir ve onun okumasıyla bu görev büyükler adına îfâ edilmiş olur.

Ben de derim ki: Çocuğun cenâze namazı kılmasıyla bu görevin îfâ edilip edilmediği konusunda mezhebimizin âlimlerinin iki görüşü vardır. Bu

görüşlerin en sahîhine göre, çocuğun cenaze namazı kılmasıyla bu farz büyüklerden düşer. İmâm Şâfiî de böyle demiştir.

Her Karşılaşmada Selâm Verme

Bir kimse birine selâm verse de çok geçmeden onunla tekrar karşılaşırsa, ona ikinci ve üçüncü defa, hatta daha fazla selâm vermesi sünnettir. Mezhebimizin âlimleri bu konuda görüş birliği etmiştir. Şu hadisler de bunu göstermektedir:

٦٠١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! حَصَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

692. Ebû Hüreyre radıyallahu anh, namazını gerektiği şekilde kılmayan kimse hakkındaki rivâyetinde belirttiğine göre, o adam mescide gelip namaz kıldı, sonra Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanına geldi ve ona selâm verdi, Allah'ın Resûlü onun selâmını aldı ve kendisine,

“Dön ve namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın” buyurdu. Adam dönüp yeniden namaz kıldı, sonra Resûl-i Ekrem'in huzûruna gelip tekrar selâm verdi. Neticede bu durum üç defa tekrarlandı. [\[178\]](#)

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

693. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz din kardeşine rastladığında ona selâm versin. Eğer ikisinin arasına bir ağaç, duvar ve taş girer, sonra tekrar karşılaşırlarsa ona yine selâm versin.”^[179]

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
۵۷۲. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
بَعْضِ.

694. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashâbı yolda birlikte giderken önlerine bir ağaç veya bir tümsek çıksa da o engel dolayısıyla sağa sola ayrılıp tekrar karşılaştılar, birbirlerine yine selâm verirlerdi.^[180]

692 numaralı hadîs-i şerîfte kendisinden söz edilen Hallâd ibni Râfi' adlı sahâbî, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzûruna her gelişinde selâm vermiş, o da her defasında onun selâmını almıştır. Bu da mescidin içinde bile selâmı tekrar tekrar vermek gerektiğini göstermektedir.

Karşılaşan İki Kişinin Aynı Anda Birbirine Selâm Vermesi

İki kişi karşılaştı da her ikisi de birbirine aynı anda veya biri diğerinin arkasından selâm verse, Kâdî Hüseyin (v. 462/1069) ve arkadaşı Ebû Sa'd el-Mütevellî'ye (v. 478/1085) göre her ikisi de birbirine selâm verdiği için, her birinin diğerinin selâmını alması gerekir.

Ebû Bekir Muhammed ibni Ahmed eş-Şâî (v. 507/1114) ise bu görüşü isâbetli bulmamış, her birinin selâmının diğerine cevap mâhiyetinde olduğunu söylemiştir. Şâyet biri diğerinden sonra selâm vermişse bu da ötekine cevap olur. Eğer ikisi de aynı anda selâm vermişse biri ötekine cevap vermiş sayılmaz, demiştir. Doğru olan Şâî'nin söylediğidir.

Karşılaştığı Kimseye “Ve Aleyküm Selâm” Diyenin Durumu

İki kişi karşılaştığında biri ötekine “Ve aleykümüs selâm” dese, Ebû Sa'd el-Mütevellî bunun selâm olmadığını, bu sebeple cevap vermeyi hak etmediğini söylemiştir. Çünkü selâm böyle verilmez.

Ben de derim ki: Bir kimse diğetine bir “vav” ilâve etmeden “aleykes selâm” veya “aleyküm selâm” diye selâm verirse, Ebü'l-Hasan el-Vâhidî'ye (v. 468/1076) göre, bu bir selâm ifâdesidir ve kendisine böyle selâm verilen kimse de o selâmı almak zorundadır. Vâhidî böyle demiştir, doğru olan da budur. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (v. 478/1085) de böyle olduğunu kesin bir dille söylemiştir. Bu şekilde verilen selâmı almak farzdır; çünkü bu selâm demektir.

Şöyle denebilir: Bu sözün selâm olup olmadığına iki görüş vardır. Tıpkı namazı kılıp bitiren kimsenin, namazdan çıkmak için “aleyküm selâm” demesi hâlinde, namazdan çıkmış olup olmayacağı konusunda mezhebimizde iki görüş bulunduğu gibi. Doğru olan görüş, o kimsenin namazdan çıkmış olacağıdır. Diğer görüşe ise “aleykes selâm” veya “aleykümüs selâm” diye selâm veren kimsenin selâmını almak farz değildir. Şu hadis de bunu göstermektedir:

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾
۵۹۷. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَى،
«لَا تَقُلْ: عَلَيْكَ السَّلَامُ، فَإِنَّ عَلَيْكَ السَّلَامَ تَحِيَّةُ الْمَوْتَى».

695. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Cürey Câbir ibni Süleym radiyallahu anh şöyle dedi: -Onun adının Süleym ibni Câbir olduğu da söylenmektedir:-

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem huzûruna geldim ve ona:

“Aleykes selâm yâ Resûlallah: Sana selâm olsun ey Allah'ın Resûlü, dedim. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

“Aleykes selâm deme; çünkü aleykes selâm, ölümlere verilen selâmdır.

[181]

Ben derim ki: Bu hadîs-i şerîf, “aleykes selâm” ifâdesinin selâm olmadığını belirtmek için değil, muhtemelen selâm vermenin en güzel şeklini belirtmek için söylenmiştir.

İmâm Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 555/1111), *İhyâu ulûmi'd-dîn* adlı eserinde şöyle demiştir:

“Bu hadîs-i şerîfe göre selâm verirken ‘aleyküm selâm’ demek mekrûhtur.”^[182]

Tercih edilen görüşe göre, ‘aleyküm selâm’ diye selâm vermek mekrûhtur. Şâyet biri böyle selâm verirse onun selâmını almak farzdır; çünkü netice îtibârıyla o da bir selâmdır.

Selâm Kelâmdan Önce Gelir

Sünnet olan, Müslüman’ın konuşmadan önce selâm vermesidir. Sahîh hadîs-i şerîfler, selef dediğimiz ashâb-ı kirâm ve tâbiîn ile daha sonra gelen İslâm büyüklerinin uygulamaları bunu gösterir. Şu hadîs-i şerîf de bunu göstermektedir:

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ».

696. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Selâm, sözden önce gelir.”^[183]

Önce Selâm Vermenin Üstün Olduğu

Söze selâmla başlamak daha fazîletlidir. Peygamber aleyhisselâmın hadîs-i şerîfinde geçen şu ifâde bunu göstermektedir:

٦٩٧. وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَتَبَدَأُ بِالسَّلَامِ

697. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“(Birbirine dargın olup da) **yolda karşılaşanların en hayırlısı önce selâm verendir.**”^[184]

Yolda karşılaşanlardan her birinin önce selâm vermeye çalışması gerekir.

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمَّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلَامِ».

698. Ebû Ümâme radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İnsanların Allah katında en makbulü ve O’na en yakın olanı, önce selâm verendir.”^[185]

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ فَأَوْصِنِي، قَالَ: «عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالتَّكْبِيرِ
بِالسَّلَامِ؟ قَالَ: «أَوْلَاهُمَا بِاللَّهِ تَعَالَى».

Yine Ebû Ümâme Suday ibni Aclân el-Bâhilî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,

“Yâ Resûlallah! İki kişi birbiriyle karşılaşıncı onlardan hangisi daha önce selâm verir?” diye soruldu. Allah’ın Resûlü,

“Allah Teâlâ’ya daha yakın olan kimse” buyurdu.^[186]

هـ - بَابُ الْأَخْوَالِ الَّتِي يُسْتَحَبُّ فِيهَا: السَّلَامُ، وَالَّتِي يُكْرَهُ فِيهَا، وَالَّتِي يُبَاحُ

5. SELÂM VERMENİN MÜSTEHAP, MEKRÛH VE MÜBÂH OLDUĞU DURUMLAR

Daha önce de söylediğimiz gibi, biz herkese selâm vermekle yükümlüyük. Ancak selâm vermek bazı durumlarda son derece önem kazanırken bazı durumlarda daha az önemi olur. Kimi zaman da selâm vermek yasaklanır. Selâmın son derece önem kazandığı ve müstehap olduğu hâller sayılamayacak kadar çoktur. Çünkü esas olan selâm vermektir. İşte bu sebeple hangi durumlarda selâm verileceğini bir bir anlatmayacağız.

Selâm dirilere de verilir, ölümlere de verilir. Ölümlere nasıl selâm verileceğini “Kabirleri Ziyâret Edenin Okuyacağı Duâ” bahsinde (492-497 numaralı hadislerle) anlattık.

Selâm vermenin mekrûh olduğu veya önemli olmadığı yahut mübâh olduğu durumlar istisnâîdir; bu sebeple onları açıklamak gerekir. Şöyle ki:

Kendisine selâm verilen kimse abdest bozuyorsa veya cinsel ilişkide ise yahut benzeri bir şey yapıyorsa, ona selâm vermek mekrûhtur. Biri ona selâm verse bile, onun bu selâmı alması gerekmez.

Uyuyana ve uyuklayana selâm verilmez.

Namaz kılana, ezan okumakta ve kâmet getirmekte olana, hamamda bulunana veya kendilerine selâm vermenin uygun olmadığı kimselere selâm verilmez.

Yemek yerken ağzında lokma bulunana selâm verilmez.

Sayılan durumlarda olanlara selâm veren kimsenin selâmını almak gerekmez.

Yemek yemekte olan kimsenin ağzında lokma yoksa ona selâm verilebilir. Onun da verilen selâmı alması farzdır. Aynı şekilde alışveriş yapmakta olanlara veya benzeri işlerle meşgul olanlara selâm verilir, onların da verilen selâma karşılık vermesi gerekir.

Cuma hutbesi okunurken cemâate selâm verme konusuna gelince, mezhebimizin âlimleri bunun mekrûh olduğunu söylemişlerdir; çünkü cemâat hutbeyi dinlemek zorundadır. Buna rağmen hutbe dinleyene selâm verenin selâmı alınır mı? Âlimlerimiz bu konuda şöyle farklı görüşler bildirmişlerdir:

Onun selâmı alınmaz, çünkü yanlış yapmıştır.

Hutbeyi dinlemek farzdır dersek, selâm alınmaz.

Hutbeyi dinlemek sünnettir dersek, cemâatten biri selâmı alır. Ama kesinlikle birden fazla insan selâmı almaz.

Kur'ân-ı Kerîm okuyana selâm verme konusuna gelince; Ebü'l-Hasan el-Vâhidî (v. 468/1076) şöyle demiştir:

Kur'ân-ı Kerîm tilâvet ettiği için ona selâm vermemek daha uygundur. Şâyet ona selâm verilirse, onun işaretle selâmı alması yeterlidir. Şâyet selâmı sözle alırsa, tekrar eûzü çekerek okumaya devam eder. Vâhidî böyle demiştir; fakat bu görüş isâbetli değildir. Doğru olan şudur: Kur'ân-ı Kerîm okuyana selâm verilir, onun da selâmı sesli olarak alması farzdır.

Bir kimse duâ etmeye başlamış ve kendinden geçercesine duâyaya dalmışsa, onun da daha önce söylediğimiz üzere Kur'ân-ı Kerîm okuyan gibi olduğu söylenebilir ve bu durumdaki birine selâm vermek uygun olmaz. Çünkü o bu sırada bir sıkıntı içindedir ve ağzında lokma varken kendisine verilen selâmı almaya çalışan kimseden daha zor durumdadır.

İhrâmda olup telbiye getiren kimseye selâm vermek de doğru değildir. Çünkü onun telbiyeyi kesmesi mekrûhtur. Ama bu durumda iken kendisine selâm verilirse, selâmı sözlü olarak alır. Bunun böyle olduğunu İmâm Şâfiî ve âlimlerimiz söylemişlerdir, Allah hepsine rahmet eylesin.

Selâm Almanın Hükümleri

Hangi durumlarda selâm vermenin mekrûh olduğunu gördük. Bu durumlarda verilen selâmın alınmayacağını da söyledik. Bu durumda iken verilen selâmı almak isteyen kimse selâmı alabilir mi veya selâmı alması müstehap olur mu? Bunların açıklanması gerekir:

Abdest bozan veya benzeri bir şey yapan kimsenin verilen selâmı alması mekrûhtur. Bunu kitabın baş taraflarında söyledik.^[187]

Yemek yiyen ve buna benzer bir şey yapan kimse, ağzında lokma yoksa selâmı alması müstehaptır.

Namaz kılan kimsenin verilen selâmı “ve aleyküm selâm” diye alması haramdır. Böyle selâm almasının haram olduğunu biliyorsa, onun namazı da bozulur. Şâyet namazda “ve aleyküm selâm” diye selâm almanın haram olduğunu bilmiyorsa, mezhebimizin bu konudaki görüşlerinin en sahîhine göre namazı bozulmaz. Eğer verilen selâmı “ve aleyhis selâm: Ona selâm olsun” diye alırsa namazı bozulmaz; çünkü “ve aleyhis selâm” ifâdesi selâm verene cevap değil, bir duâdır.

Namaz kılarken verilen selâmı, konuşmadan işaretle almak müstehaptır. Verilen selâmı namaz kıldıktan sonra “Ve aleyküm selâm” diye alırsa bunda bir sakınca yoktur. Doğrusunu Allah bilir.

Ezan okuyan ve kâmet getiren kimseye gelince, onun verilen selâmı bilindiği şekliyle almasında bir sakınca yoktur. Çünkü onun selâmı alması kendisini meşgul etmez, ezana ve kâmete de zarar vermez.

٦- بَابُ مَنْ يُسَلِّمُ عَلَيْهِ وَمَنْ لَا يُسَلِّمُ عَلَيْهِ، وَمَنْ يُرَدُّ عَلَيْهِ وَمَنْ لَا يُرَدُّ عَلَيْهِ

6. KENDİSİNE SELÂM VERİLEN VE VERİLMİYENLER, SELÂMI ALINAN VE ALINMAYANLAR

Dinin emir ve yasaklarına aykırı davrandığı ve bid’at çıkardığı bilinmeyen bir Müslüman adam hem selâm verir hem verdiği selâm alınır. Onun selâm vermesi sünnet, verdiği selâmı almak farzdır.

Mezhebimizin âlimleri şöyle demiştir:

Kadınların birbirine selâm vermesi, tıpkı erkeklerin birbirine selâm vermesi gibidir. Kadınla erkeğin birbirine selâm vermesine gelince; bu konuda Ebû Sa’d el-Mütevellî (v. 478/1085) şöyle demiştir:

“Bir erkeğin karısı, câriyesi ve kendisine nikâh düşmeyen yakınıyla (mahremi) durumu, tıpkı erkeklerin birbiriyle olan durumu gibidir. Onların birbirlerine selâm vermesi sünnet, içlerinden birinin verdiği selâmı almak da farzdır.”

“Birbirine yabancı olan erkek ve kadının durumu ise şöyledir: Kadın güzelse ve aralarında fitne çıkmasından korkulursa erkek ona selâm vermez; şâyet selâm verirse kadının o selâmı alması câiz değildir. Böyle bir kadın da yabancı erkeğe ilk önce selâm vermez; verirse, selâmına cevap almayı hak etmez; erkek böyle bir hanımın verdiği selâmı alırsa, mekrûh işlemiş olur.”

“Şâyet kadın, aralarında fitne çıkmasından korkulmayacak kadar ileri bir yaşta ise onun erkeğe selâm vermesi câiz, erkeğin de onun selâmını alması gereklidir.”

Ben derim ki: Bir erkek toplu hâlde bulunan kadınlara selâm verirse veya çok sayıdaki erkek, yalnız başına olan bir kadına selâm verirse, her iki taraf arasında fitne çıkmasından korkulmadığı takdirde câizdir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نِسْوَةٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْنَا.

699. Esmâ binti Yezîd radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir gün biz kadınların yanına uğradı ve bize selâm verdi. [\[188\]](#)

Sünen-i Tirmizî’de yine Esmâ binti Yezîd radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gün mescide uğradı. Kadınlardan meydana gelen bir topluluk orada oturmaktaydı. Allah’ın Resûlü onlara eliyle işaret ederek selâm verdi. [\[189\]](#)

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى نِسْوَةٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِنَّ.

700. Cerîr ibni Abdillâh radıyallâhu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem kadınların yanına uğradı ve onlara selâm verdi. [\[190\]](#)

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرُ، مُلُوكًا
انْصَرَفْنَا نُسَلِّمُ عَلَيْهَا، فَتَقَدَّمَهُ إِلَيْنَا.

701. Sehl ibni Sa‘d es-Sâ‘idî radıyallâhu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

“Aramızda bir kadın -bir başka rivâyette yaşlı bir kadın- vardı. Pazı köklerini alır, onları çömleğe koyup pişirir, biraz da arpa öğütürdü. Biz cuma namazını kılıp döndüğümüz zaman ona gelip selâm verirdik. O da hazırladığı yemeği bize ikram ederdi.” [\[191\]](#)

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
تَسْتُرُهُ، فَسَلَّمْتُ ... وَذَكَرْتُ الْحَدِيثَ.

702. Ümmü Hânî binti Ebî Tâlib radıyallâhu anhâ şöyle dedi:

“Mekke’nin fethedildiği gün Nebiyy-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem yanına gelmiştim. Resûl-i Ekrem yıkanıyor, Fâtıma da elinde bir örtüyle ona perde tutuyordu. Ben selâm verdim.” [\[192\]](#) Ümmü Hânî hadisin devamını zikretti.

Zimmet Ehline Selâm Verme ve Selâm Alma

Zimmet ehli (zimmî), İslâm ülkesinde yaşayan gayr-i müslim demektir. Onlar, kendileriyle yapılan sözleşme gereği İslâm ülkesinde güven içinde yaşayan Yahudi ve Hıristiyanlardır.

Zimmet ehline selâm verme konusunda âlimlerimiz farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onların çoğu, zimmet ehline ilk defa selâm vermenin câiz olmadığını kesin bir dille belirtmişlerdir. Diğerleri ise onlara selâm vermenin haram değil, mekrûh olduğunu söylemişlerdir. Şâyet zimmîler bir Müslüman'a selâm verirlerse, Müslüman cevap olarak "ve aleyküm: Size de" demekle yetinir. Daha fazla bir şey söylemez.

Akda'l-kudât Ebü'l-Hasen el-Mâverdî (v. 450/1058), âlimlerimizden birinin şu görüşünü nakletmiştir: Müslüman'ın zimmîlere ilk olarak selâm vermesi câizdir. Ancak tekil olarak "es-Selâmü aleyke: Sana selâm olsun" demekle yetinmeli, bunun çoğul şekliyle "es-Selâmü aleyküm: Size selâm olsun" dememelidir.

Mâverdî bir başka görüş daha nakletmiştir. Buna göre bir Müslüman, kendisine selâm veren bir zimmîye sadece "ve aleyküm selâm" der, fakat "ve aleyküm selâm ve rahmetullâh" demez. Bu iki görüş de genel kabûle aykırı görülmüş ve reddedilmiştir.

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
لَقِيتُمْ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ، فَاضْطَرُّوهُ إِلَى أَضْيَقِهِ

703. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yahudiler’e ve Hıristiyanlar’a önce siz selâm vermeyin. Yolda onlardan biriyle karşılaştığınızda kendisini yolun en dar yerinde yürüme zorunda bırakın.”^[193]

Birine ilk önce selâm vermek, ona saygı göstermek, değer vermek, onurlandırmaktır. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konuda ölçülü olunmasını tavsiye buyurmuştur.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

704. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“**Kitap ehli olanlar size selâm verdiklerinde onlara ‘ve aleyküm’ deyin.**”^[194]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
السَّامُ عَلَيْكَ، فَقُلْ: وَعَلَيْكَ».

705. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yahudiler size selâm verdiklerinde, her biri: **‘es-sâmü aleyke:** Ölüm senin üzerine olsun’ der. Sen de **‘ve aleyke:** Senin de’ diye karşılık ver.”^[195]

Bu konuda zikrettiğimiz hadisler gibi daha birçok hadîs-i şerîf vardır. Doğrusunu Allah bilir.

Ebû Sa’d el-Mütevellî (v. 478/1085) şöyle demiştir:

“Bir kimse Müslüman olduğunu zannederek bir adama selâm verse, sonra da onun Müslüman olmadığını anlasa, selâmını geri isteyerek ona: “Selâmımı geri ver!” demesi uygun olur. Böyle yapmasından maksat ona yalnızlığını hissettirmek ve aralarında bir yakınlık bulunmadığını göstermektir.”

٧٠٦. وَرُوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهُ يَهُودِيٌّ، فَتَبِعَهُ وَقَالَ لَهُ: رُدَّ عَلَيَّ سَلَامِي.

706. Rivâyet edildiğine göre, Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ bir adama selâm verdi. İbni Ömer’e, “Selâm verdiğin bu adam Yahudi idi” dediler. Bunu öğrenince geri dönüp o adama,

“Selâmımı bana iâde et!” dedi. [\[196\]](#)

Ben de derim ki,

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
يَسْتَقِيلُهُ ذَلِكَ؟ فَقَالَ: لَا

707. İmâm Mâlik’e,

“Bir Yahudi veya Hristiyan’a selâm veren bir Müslüman, ondan selâmının geri verilmesini ister mi?” diye sordular. O da:

“Hayır” diye cevap verdi. [\[197\]](#)

Bu İmâm Mâlik’in mezhebinin görüşüdür. Mâlikî fakîhi Ebû Bekir İbnü’l-Arabî de (v. 543/1148) bu görüşü benimsemiştir.

Ebû Sa’d el-Mütevellî (v. 478/1085) şöyle demiştir:

“Bir Müslüman bir zimmîyi (Yahudi ve Hristiyan’ı) selâmlamak isterse, bunu ‘selâm’ sözünü kullanmadan da yapabilir. Ona ‘Allah sana hidâyet versin’ veya ‘hayırlı sabahlar’ diyebilir.”

Ben derim ki: İhtiyaç duyulduğunda Ebû Sa’d el-Mütevellî’nin dediğini yapmakta bir sakınca yoktur. Hatta onu şu ve benzeri sözlerle de selâmlayabilir: “İyi sabahlar”, “mutlu sabahlar”, “sağlıklı sabahlar”, “sabah-ı şerîfler hayırlı olsun”, “Allah seni mutlu ve zengin kılsın”, “neşeli sabahlar.” Böyle sözlerle selâmlamaya gerek duymazsa en iyisi bir şey söylememektir. Çünkü zimmîyi bu sözlerle selâmlamak ona iltifat etmek, muhabbet göstermek, kendisiyle yakınlık kurmak olur. Hâlbuki bizden onlara karşı sert davranmamız istenmiş, kendileriyle dostluk kurmamız yasaklanmıştır. Onlara böyle bir yakınlık gösteremeyiz. Doğrusunu Allah bilir.

Selâm Verilen Bir Toplulukta Hem Müslüman Hem de Gayr-i Müslim Varsa

Aralarında Müslümanlar’ın veya hem Müslüman hem de kâfirlerin bulunduğu bir toplulukla karşılaşıldığında sünnet olan, Müslümanlar’ı veya topluluğun içindeki bir Müslüman’ı kastederek onlara selâm vermektir.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَرِّضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

708. Üsâme bin Zeyd radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, Müslümanlar, müşrikler -puta tapanlar- ve yahudilerden oluşan bir topluluğa rastladı, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onlara selâm verdi. [198]

Bir Müslüman bir müşrike mektup yazdığında ve mektubunda ona selâm türünden bir şey yazmak istediğinde, aşağıdaki rivâyette görüldüğü gibi yazması gerekir:

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُونَ الصَّوْتَ عِنْدَ الْقِتَالِ.

709. Ebû Süfyân'ın, (Bizans kralı) Herakliyas'a gönderilen mektubu anlattığı hadîs-i şerîfe göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem mektubuna şöyle başlamıştı:

“Allah’ın kulu ve resûlü Muhammed’den Bizans büyüğü Herakliyas’a. Doğru yola girenlere selâm olsun.” [199]

“Bismillâhirrahmânirrahîm diye başlayan sevgili Efendimiz mektubu, **“Ben, seni İslâm’a dâvet ediyorum. Müslüman ol, kurtul. Allah Teâlâ da sana mükâfâtını iki kat versin”** diye devam ettirir. Mektubun tamamını görmek için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, el-Edebü'l-müfred, II, 479-481, nr. 1109

Gayr-i Müslim Ziyâret Edildiğinde Ne Denir?

Âlimlerimiz, zimmînin ziyâret edilip edilmeyeceği konusunda ihtilâf ettiler. Bir kısmı bu ziyâreti uygun gördü, bir kısmı böyle bir ziyâretin yapılamayacağını söyledi. Ebû Bekir eş-Şâî (v. 507/1114) bu ihtilâftan söz ettikten sonra şöyle dedi:

“Bana göre doğru olan şöyle demektir: Genel olarak kâfiri ziyâret etmek câizdir. Onu ziyâret etmenin sevâp olması, ziyâret edenle kâfir arasında komşuluk veya akrabalık gibi bir yakınlığın bulunmasıdır.”

Ben de derim ki, Ebû Bekir eş-Şâî’nin bu tesbîti yerindedir.

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنَ النَّارِ».

710. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hizmet eden Yahudi bir çocuk vardı. Bir gün bu çocuk hastalandı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onu ziyârete gitti, başucuna oturdu ve ona,

“**Müslüman ol!**” buyurdu. Çocuk, düşüncesini öğrenmek için, yanında bulunan babasının yüzüne baktı. Babası,

“Ebü’l-Kâsım’ın sözünü dinle!” dedi. Çocuk da Müslüman oldu.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,

“**Şu yavrucağı cehennemden kurtaran Allah’a hamd olsun**” diyerek dışarı çıktı. [\[200\]](#)

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
بَطُولِهِ.

711. Tâbiîn âlimi Saîd ibnü'l-Müseyyeb'in babası olan, ashâb-ı kirâmdan el-Müseyyeb ibni Hazn radiyallahu anh şöyle dedi:

“Ebû Tâlib vefât etmek üzereyken Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun yanına geldi ve:

‘Amcacığım! Haydi lâilâhe illallah de!’ buyurdu.”^[201] Râvi bu uzun hadîs-i şerîfin tamamını zikretti.

Ben derim ki: Zimmîyi ziyâret eden kimse, onu Müslüman olmaya özendirmeli, ona İslâmiyet'in güzelliklerinden söz etmeli, kendisini Müslüman olmaya teşvîk etmeli, tövbenin fayda etmediği bir zamana kalmadan bir an önce hidâyete ermesini tavsiye etmeli, şâyet ona duâ edecek olursa, hidâyete ermesi gibi hususlarda duâ etmelidir.

Bid'atçıya^[202] Ve Günahkâra Selâm Verilir mi?

Bid'atçıya ve büyük günah işleyip günahlarına tövbe etmeyenlere gelince, onlara hem selâm vermemek hem de verdikleri selâmı almamak gerekir. İmâm Buhârî ve diğer âlimler böyle demiştir. İmâm Buhârî *Sahîh*'inde, günahkâra selâm verilip verilmeyeceği konusunda şu hadîs-i şerîfi delil getirmiştir:

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
تَبَوَّكَ هُوَ وَرَفِيقَانِ لَهُ، قَالَ: وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ فَأَسْلَمَ عَلَيْهِ، فَأَقُولُ: هَلْ حَزَّكَ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلَامِ أَمْ لَا؟

712. Kâ'b ibni Mâlik radiyallahu anh, kendisiyle birlikte iki arkadaşının Tebük gazvesine gitmeyişleriyle ilgili kıssayı anlatırken şöyle dedi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâb-ı kirâmın bizimle konuşmasını yasakladı. Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yanına gelip selâm verir, acaba selâmımı alırken dudaklarını kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı diye bakardım.”^[203]

İmâm Buhârî'nin söylediğine göre, ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâ, “İçki içenlere selâm vermeyin!” demiştir.^[204]

Ben derim ki: Bir kimse zâlimlere, selâm vermediği takdirde kendisini yakalatmasından, dinine, dünyasına ve başka şeylere zarar vermesinden korkarak selâm vermek zorunda kalırsa, onlara selâm verir.

Mâlikî âlimi muhaddis Ebû Bekir ibnü'l-Arabî (v. 543/1148) şöyle dedi:

“Âlimler şöyle demişlerdir: Zâlimlerden korkan kimse onlara, Selâm'ın Allah'ın isimlerinden biri olduğunu düşünerek selâm verir. Bu durumda selâm verirken onlara, ‘Allah sizi gözetmektedir’ demiş olur.”

Çocuklara Selâm Vermek

Çocuklara selâm vermek sünnettir.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَقَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ.

713. Enes radiyallahu anh çocukların yanından geçerken onlara selâm verdi ve:

“Nebiy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de çocuklara böyle selâm verirdi” dedi.^[205]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
مَرَّ عَلَى غِلْمَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ.

İmâm Müslim'in de Enes radiyallahu anhdan rivâyetine göre Enes şöyle dedi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem çocukların yanından geçti ve onlara selâm verdi.”^[206]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ

Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem oynamakta olan çocukların yanından geçti ve onlara selâm verdi.

وَفِي رِوَايَةٍ: «أَلَلَّهُمْ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،

Yine Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem biz çocukların yanından geçti ve şöyle buyurdu:

“es-Selâmü aleyküm, çocuklar!”^[207]

٧- بَابٌ فِي آدَابِ وَمَسَائِلِ مِنَ السَّلَامِ

7. SELÂMIN ÂDÂBI VE SELÂMLA İLGİLİ BAZI MESELELER

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ»

714. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Binitli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olanlar çok olanlara selâm verir.”^[208]

İmâm Buhârî'nin bir başka rivâyeti ise şöyledir:

وَلَا تَغْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
الْكَثِيرِ

“Küçük büyüğe, yürüyen oturana, sayıca az olanlar çok olanlara selâm verir.”^[209]

Bizim mezhebimizin ve diğer mezheplerin âlimleri şöyle demişlerdir: “Sünnet olan, bu zikredilendir. Bu usûle aykırı olarak yaya binitliye, oturan yürüyene ve binitliye selâm verse mekrûh görülmez.”

Ebû Sa’d el-Mütevellî (v. 478/1085) ve başkaları da böyle söylediler. Buna göre sayıca çok olanların az olanlara, büyüğün küçüğe selâm vermesi mekrûh değildir. Böyle yapılması, asıl selâm vermesi gereken kimselerin hakkını gözetmemek olur. Sözünü ettiğimiz bu selâm verme âdâbı, iki tarafın yolda karşılaşması hâlinde söz konusudur. Ama oturanın veya oturanların yanından geçen veya geçenler ister küçük ister büyük olsun, ister az ister çok olsun, onlar oturana selâm verir. Akda’l-kudât Ebü’l-Hasen el-Mâverdî (v. 450/1058) bu son şeklin sünnet, daha öncekinin ise âdâb olduğunu söylemiş ve âdâbın fazîlet bakımından sünnetten sonra geldiğini belirtmiştir.

Bazı Kimselerin Adını Söyleyerek Selâm Verme

Ebû Sa’d el-Mütevellî şöyle dedi:

“Bir kimse bir toplulukla karşılaştığında, içlerinden bazılarının adını söyleyerek selâm vermesi mekrûh olur. Çünkü selâm vermekten maksat yakınlığı ve kaynaşmayı sağlamaktır. Selâmın herkese değil de bazı kimselere verilmesi diğerlerini üzer, tedirgin eder, hatta bu durum düşmanlığa bile yol açar.”

Kalabalık Yerlerde Selâm Verme Şekli

Bir kimse sokakta, birçok kimsenin yürüdüğü caddelerde giderken pek çok insanla karşılaşır. Akda’l-kudât Ebü’l-Hasen el-Mâverdî şöyle dedi:

“Böyle yerlerde herkese değil, ancak bazı kimselere selâm verilir. Çünkü insan karşılaştığı herkese selâm verse, hem işinden gücünden olur hem de âdete aykırı davranmış olur. İnsan böyle yerlerde ya ahablığı ilerletmek ya da bir kötülüğe engel olmak için selâm verir.

Bir Topluluğun Verdiği Selâmı Bir Defada Almak

Ebû Sa‘d el-Mütevellî şöyle dedi:

“Bir kimseye bir topluluk selâm verdiği zaman, o hepsine birden cevap verdiğini düşüncesiyle ‘ve aleyküm selâm’ derse, hepsinin selâmını almış ve selâm alma farzını îfâ etmiş olur. Bu tıpkı birkaç cenâzenin namazını bir defada kılmak gibidir. Böyle yapan kimse, o cenâzelerin hepsinin namazını kılma farzını îfâ etmiş olur.”

Bir Topluluğa Selâm Verme

Mâverdî şöyle dedi:

“Bir kimse az sayıdaki insanın yanına girdiğinde, verdiği selâm hepsi için yeterlidir. Ama bazılarını ayrıca selâm verirse, bu bir nezâket meselesidir. Onların içinden bir kişinin selâmı alması da yeterlidir. Ama onlardan daha fazla insanın selâmı alması da yine bir nezâket meselesidir. Gidilen yer bir câmi ve bir toplantı yeri ise ve verilen selâm hepsine ulaşmıyorsa, sünnet olan, o yere girdiğinde gördüğü kimselere selâm vermektir. Böylece o kimse, kendisini duyanların hepsine selâm verme görevini yerine getirmiş olur. Kendisini duyanlar da selâmını alma farz-ı kifâyesiyle karşı karşıyadır. Şâyet onların arasına oturmak isterse, kendisini duymayanlara da selâm verme borcundan kurtulmuş olur. Verdiği ilk selâmı duymayanların arasına geçip oturmak isterse, âlimlerimizin bu durumda iki farklı görüşü vardır:

Birinci görüş şudur: O yerde bulunanların hepsi aynı topluluk olduğu için, ilk gördüğü kimselere selâm vermek sûretiyle selâm verme sünnetini yerine getirmiş olur. Kendisini duymayanlara ayrıca selâm vermesi ise bir nezâket meselesidir. Orada bulunanlardan sadece biri verilen selâmı alırsa, selâmı alma farz-ı kifâyesi hepsinin üzerinden kalkar.

İkinci görüş şudur: Aralarına oturmak isterse, ilk verdiği selâmı duymayanlara selâm verme sünneti hâlâ üzerindedir. İkinci defa selâm verdiği kimselerin selâmını almasıyla, ilk olarak selâm verdiklerinin üzerinden selâmı alma farzı düşmez, onların da bu selâmı alması gerekir.

Eve Girince Selâm Vermek

Evine girince, içeride kimse bulunmasa bile şöyle selâm vermek müstehaptır:

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

Esselâmu aleynâ ve alâ ibâdillahis sâlihîn

Allah'ın selâmı bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun.^[210]

Bir kimsenin evine girince ne söylemesi gerektiğini bu kitabın baş taraflarında belirttik.^[211] Aynı şekilde mescide ve içeride kimse bulunmayan başkasına âit bir eve girince de şöyle selâm vermek müstehaptır:

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَلْسَلَامٌ عَلَيْكُمْ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ.

Esselâmu aleynâ ve alâ ibâdillahis sâlihîn. Esselâmu aleyküm ehlel beyti ve rahmetullâhi ve berekâtüh

Allah'ın selâmı bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Ey ev halkı! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi size olsun.

Bir Yerden Ayrılırken Selâm Vermek

İnsanlarla bir yerde otururken, oradan ayrılmak üzere ayağa kalkınca onlara selâm vermek sünnettir.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَرَادَ أَنْ يَقُومَ، فَلَيْسَ لِمَنْ، فَلَيْسَتْ الْأُولَى بِأَحَقَّ مِنَ الْآخِرَةِ»

715. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz bir meclise vardığında selâm versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selâm versin. Önce verdiği selâm, sonraki selâmından daha üstün değildir.”^[212]

Her devirde en çok muhtaç olduğumuz şey, güçlü bir din kardeşliğidir. Peygamber Efendimiz'in yaptığı ve bize tavsiye buyurduğu bu sünnet, kardeşliğimizin güçlenmesine büyük katkıda bulunacaktır.

Ben derim ki: Bu hadis bize şunu söylemektedir: Bir mecliste bulunanların, selâm vererek aralarından ayrılan kimsenin selâmını mutlaka almaları gerekir.

Kâdî Hüseyin (v. 462/1069) ve arkadaşı Ebû Sa‘d el-Mütevellî (v. 478/1085) şöyle dediler:

“Bazı kimseler birbirlerinden ayrılırken selâm vermeyi âdet hâline getirmişler. Ayrılırken verilen selâm bir duâdır ve o selâmı almak farz değil, müstehaptır. Çünkü asıl selâm, ayrılırken değil, karşılaşıldığı zaman verilen selâmdır.” Bu iki âlim böyle demiştir.

Mezhebimizin mensuplarından olup o iki âlimden sonra yaşayan Ebû Bekir eş-Şâî (v. 507/1114) ise onların görüşünü isâbetli bulmayıp şöyle demiştir:

“Bu görüş yanlıştır. Çünkü ilk karşılaşıldığı zaman verilen selâm gibi, ayrılırken verilen selâm da sünnettir. Bu hadis de (715 nolu hadis) onu göstermektedir.”

Doğru olan Ebû Bekir eş-Şâî’nin söylediğidir.

Vereceği Selâmın Alınmayacağı Düşünüldüğü Zaman Ne Yapılır?

Bir kimse, bir şahsın veya bir topluluğun yanından geçerken, ‘buna/bunlara selâm verirsem, kibirleri yüzünden veya beni yahut selâmı önemsemedikleri için yahut da bir başka sebeple selâmımı almazlar’ diye düşündüğü zaman bile selâm vermelidir; böyle bir zan yüzünden selâm vermeyi ihmâl etmemelidir. Çünkü selâm vermek dinin emridir. Bir yerden geçene, selâm vermesi emredilmiştir; selâmına cevap verilmesini sağlaması emredilmemiştir. Belki de yanından geçilen kimse, hakkında düşünülenin aksine, kendisine verilen selâmı alacaktır.

İşin esasını kavramayanların, ‘selâmı almayacak kimselere selâm vermek onları günaha sokar’ demeleri son derece açık bir câhillik ve geri zekâlılıktır. Çünkü dinî emirler, böyle hayal mahsûlü düşüncelerle mükellef olanların üzerinden düşmez. Böyle mânâsız hayalleri dikkate alırsak, o zaman câhilliği yüzünden veya bir kötülüğü, onun kötü olduğunu bilmeden yapan kimseyi de uyarmamak gerekirdi. Kötülük yapanları uyarma görevini bırakmayacağız; şöyle bir düşünceyi de dikkate almayacağız: ‘Kötülük yapan şu adam, bizi dinleyip de yaptığı kötülüğü bırakmaz. Şâyet yaptığı işin kötü olduğunu kendisine söylesek, o da bu işi hem bırakmasa hem de kötü olduğunu bile bile yapsa, onun günaha girmesine sebep oluruz.’

Elbette biz, böyle yanlış bir düşünceyle kötülük yapanları uyarmaktan vazgeçmeyeceğiz. Buna benzer örnekler çoktur. Doğrusunu Allah bilir.

Bir kimse selâm verdiği birine, sesini duyurduğu ve onun selâmı alması için bütün şartları yerine getirdiği hâlde, yine de selâmını almasa, cevap vermeme sorumluluğundan kurtarmak için ona hakkını helâl etmesi ve: “Verdiğim selâmı almadığı için ben onu selâm alma borcundan kurtardım” veya “Ona hakkımı helâl ettim” demesi veya buna benzer bir şey söylemesi uygun olur. Böylece selâmını almayan adamı da sorumluluktan kurtarmış olur. Doğrusunu Allah bilir.

۷۰۶. وَرَوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
لَهُ، وَمَنْ لَمْ يُجِبِ السَّلَامَ فَلَيْسَ مِنَّا.

716. Ashâb-ı kirâmdan Abdurrahmân ibni Şibl radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Verilen selâmı alan, sevâbını kazanır. Verilen selâmı almayan ise bizden değildir.”^[213]

Bir kimse verdiği selâmı almayan şahsı, nâzik bir ifâdeyle şöyle uyarmalıdır:

“Verilen selâmı almak farzdır. Senin üzerinden bu farzın düşmesi için verdiğim selâmı alman gerekir.” Doğrusunu Allah bilir.

۸- بَابُ الْإِسْتِثْنَانِ

8. BİR YERE GİRERKEN İZİN İSTEMEK

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
وَتَسَلَّمُوا عَلَى أَهْلِهَا»

“Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere; izin almadan ve sahiplerine selâm vermeden girmeyin.”^[214]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
مِنْ قَبْلِهِمْ»

“Çocuklarınız ergenlik çağına gelince, onlar da kendilerinden önceki büyüklerinin yaptığı gibi sizden izin istesinler.”^[215]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
فَارْجِعْ».

717. Ebû Mûsâ el-Eş’arî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin.”^[216]

Bu hadîs-i şerîf, yine *Sahîhayn*’de, Ebû Saîd el-Hudrî ve başka sahâbîler tarafından Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet edilmiştir.

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:

718. Sehl ibni Sa’d radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İzin istemek göz(ün evin ayıplarını görmemesi) için şart kılınmıştır.”^[217]

Güzel dinimiz, bir yere girerken izin istenmesini, gözleri haramdan korumak için emretmiş, başkasının evinin içine pencereden, anahtar

deliğinden veya başka yerden bakıp içeridekileri gözetlemeyi yasaklamıştır.

Bir yere girerken üç defa izin istenmesi gerektiğine dâir hadîs-i şerîfi birçok senedle rivâyet ettik.

Bu konuda sünnet şudur: Önce selâm verilir, sonra evin içindekileri görmeyecek şekilde kapının kenarında durulur ve: “es-Selâmü aleyküm, girebilir miyim?” diye sorulur. Kendisine kimse cevap vermezse, ikinci ve üçüncü defa aynı şekilde izin istenir. Yine kendisine cevap verilmezse oradan ayrılıp gidilir.

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السَّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعَدُوا وَأَكَلَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التِّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَدَخَلَ.

719. Muhterem tâbiî Rib’î bin Hirâş şöyle dedi:

Benî Âmir kabîlesinden bir adam bize haber verdi. Bu zât, anlattığına göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem evinde iken, “İçeri gireyim mi?” diye izin istedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de hizmetçisine,

“Dışarı çık ve bu adama izin istemeyi öğret! Önce ‘es-Selâmü aleyküm’ desin, sonra ‘Gireyim mi’ diye sorsun” buyurdu. O adam Peygamberimizin söylediklerini duydu ve:

“es-Selâmü aleyküm, girebilir miyim?” dedi. Bunun üzerine Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ona izin verdi, o da içeri girdi. [\[218\]](#)

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِرْجِعْ فَقُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَدْخُلْ؟

720. Ashâb-ı kirâmdan Kelede ibnü'l-Hanbel radıyallahu anh şöyle dedi:
“Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemın yanına gittim ve selâm vermeden huzûruna girdim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Geri dön ve ‘es-selâmü aleyküm, gireyim mi?’ de.”^[219]

Doğru olan, izin istemeden önce selâm vermenin gerektiği konusunda bu söylediklerimizdir.

Ebü'l-Hasen el-Mâverdî (v. 450/1058) bu konuda üç görüş nakletmiştir.

Birincisine göre, önce selâm verilir, sonra izin istenir.

İkincisine göre, önce izin istenir, sonra selâm verilir.

Üçüncüsüne göre, izin isteyen kimse içeri girmeden önce ev sahibini görmüşse, önce selâm verir; görmemişse, önce izin ister, sonra selâm verir; Mâverdî de bu görüştedir.

Bir kimse bir yere girmek için üç defa izin ister de girmesine izin verilmez, kendisi de içeridekilerin duymadığını düşünürse, üçten fazla izin ister mi?

Mâlikî âlimi Ebû Bekir ibnü'l-Arabî (v. 543/1148) bu konuda üç görüş nakletmiştir:

Birincisine göre, tekrar izin ister.

İkincisine göre, tekrar izin istemez.

Üçüncüsüne göre, hadiste anlatıldığı şekilde izin istemiş de izin verilmemişse, tekrar izin istemez. Hadîs-i şerîfe uygun şekilde izin istememişse, tekrar izin ister. En doğru olan, kesinlikle tekrar izin istememektir.

Sünnete uygun olan da Ebû Bekir ibnü'l-Arabî'nin doğru bulduğu bu uygulamadır. Doğrusunu Allah bilir.

İzin İsteme Âdâbı

Bir kimse selâm vererek veya kapı çalarak birinden izin istediğinde kendisine: “Kim o?” dendiği zaman “Ben falan oğlu falanım” veya “Falan

şehirden falanım” yahut “Kendisine şöyle denilen falanım” gibi ifâdelerle kendisini tam mânâsıyla tanınmasını sağlayacak şekilde târif etmesi gerekir.

Kapı çalınıp da “kim o?” diye sorulduğunda: “ben”, “hizmetçi”, “bir genç”, “seni sevenlerden biri” gibi belirsiz cevaplar vermek doğru değildir.

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَلَا تَغْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُحْرُ، مُلُوكًا
فَيَقُولُ: جَبْرِيلُ».

721. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’deki meşhûr İsrâ hadisinde bize rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sonra Cebrâîl beni dünya semâsına (yere en yakın semâya) çıkardı ve kapının açılmasını istedi.

“Kim o?” diye sordular.

“Cebrâîl” dedi.

“Yanında biri var mı?” diye sordular.

“Muhammed” dedi.

“Sonra ikinci, üçüncü ve diğer semâlara çıktı. Her semânın kapısında,

“Kim o?” diye sordular. O da:

“Cebrâîl” dedi. [\[220\]](#)

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
”مَنْ؟“ قَالَ عُمَرُ، ثُمَّ جَاءَ عُثْمَانُ كَذَلِكَ.

722. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radiyallahu anhdan şöyle dediği rivâyet edildi:
“Nebiyî-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bahçe kuyusunun kenarına oturduğu gün Ebû Bekir geldi, içeri girmek için izin istedi. Ben ona, ‘Kim o?’ diye sordum.
‘Ebû Bekir’ dedi.
Sonra Ömer geldi, içeri girmek için izin istedi. Ben ona, ‘Kim o?’ diye sordum.
‘Ömer’ dedi.
Sonra Osmân da aynı şekilde geldi.”[221]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
كَأَنَّهُ كَرِهَهَا.

723. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anh şöyle dedi:
Nebiyî-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem geldim ve kapısını çaldım.
Allah’ın Resûlü:
“**Kim o?**” diye sordu.
“Benim” diye cevap verdim. Resûl-i Ekrem Efendimiz,
“**Benim benim!**” diye benim sözümü tekrar etti. Galiba verdiğim cevaptan hoşlanmamıştı.”[222]

İzin İsterken Kendini Tanıtmak

Yanına girmek için izin istenen kimse kendisini başka türlü tanımıyorsa, makam ve mevkiini belirten ifâdelerle meselâ: “Ben falan müftüyüm”, “Falan kadıyım”, “Falan şeyhim” diye tanıtmakta bir sakınca yoktur.

۵۸۰. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
۶۳۵. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ

«مَنْ هَذِهِ؟» فَقُلْتُ: أَنَا أُمُّ هَانِيٍّ.

724. Ümmü Hânî binti Ebî Tâlib radiyallahu anhâ şöyle dedi (Onun en çok bilinen adı Fâhite'dir. Fâtıma veya Hind diye de bilinir):

“(Mekke fethinde) Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanına gelmişim. Resûl-i Ekrem yıkanıyor, Fâtıma da elinde bir örtüyle ona perde tutuyordu. Allah'ın Resûlü,

‘**Gelen kim?**’ diye sordu.

‘Ben Ümmü Hânî’yim’ dedim.”^[223]

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
أَبُو ذَرٍّ.

725. Ebû Zer radiyallahu anh şöyle dedi (Onun adı Cündeb'dir. Adının Büreyr olduğu da söylenir):

Bir gece dışarı çıkmışım. Bir de baktım ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tek başına yürüyor. Ben de ay ışığında yürümeye başladım. Allah'ın Resûlü başını çevirdi ve beni gördü:

“**Kim o?**” diye seslendi. Ben,

“Ebû Zer” dedim.”^[224]

726. Ebû Katâde Hâris ibni Rib'î radiyallahu anhın rivâyet ettiği birçok mûcizeyi ve çeşitli ilimleri ihtiva eden bir matara su hadisinde Ebû Katâde şöyle demiştir:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
إِذَا فَرَغَ».

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem mübârek başını kaldırdı ve:

“**Kim bu?**” diye sordu. Ben de:

“Ebû Katâde” dedim. ^[225]

Bu hadîs-i şerîf oldukça uzundur. Bir gazvede Fahr-i Âlem Efendimiz Ebû Katâde’ye, matarasındaki suyu kendisi için saklamasını söylemişti. Resûl-i Ekrem ve ashâbı o gece dinlenmeden yol almışlardı. Ebû Katâde ise gece boyunca Peygamber Efendimiz’in yanında yürümüş, bu sırada onun hayvanın üzerinde uyuklayıp yana doğru meylettiğini görünce, onu uyandırmadan üç defa doğrultmuştu. İşte o sırada Fahr-i Âlem Efendimiz, “Kim bu?” diye sormuş ve Ebû Katâde’ye duâ etmişti. Ertesi gün ashâb-ı kirâm susuz kalmış, Allah’ın Resûlü Ebû Katâde’den matarayı istemiş, onu mübârek ağzına dayayınca mataradaki su bereketlenmiş, yetmiş iki (veya 300) sahâbî bu bereketli sudan kana kana içmişti. (Bu olay için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, Şifâ-i Şerîf Şerhi; I, 604-606)

Ben derim ki: Bu hadislerin pek çok benzeri vardır. İhtiyaç duyulduğu zaman, övünme düşüncesi olmadan kendisini lakabıyla tanıtmakta sakınca yoktur. Şu hadîs-i şerîf de bu türdendir:

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
تَبُوكَ هُوَ وَرَفِيقَانِ لَهُ، قَالَ: وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ.

727. Ebû Hüreyre radiyallahu anh şöyle dedi: Ben,

“Yâ Resûlallah! Ebû Hüreyre’nin annesini hidâyete erdirmesi için Allah’a duâ et!” dedim.

Ebû Hüreyre hadisin tamamını rivâyet etti, sonunda da şöyle dedi: Dönüp Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’in yanına geldim ve ona şöyle dedim:

“Yâ Resûlallah! Allah senin duânı kabul etti ve Ebû Hüreyre’nin annesini hidâyete erdirdi.” ^[226]

9. SELÂMLA İLGİLİ BAZI MESELELER

Hamamdan Çıkana Sağlık Temennisi

Ebû Sa'd el-Mütevellî (v. 478/1085) şöyle dedi:

“Hamamdan çıkana ‘sıhhatler olsun (sağlık suları olsun)’ gibi bir temennide bulunmaya dâir bir rivâyet yoktur. Fakat Hz. Ali’nin hamamdan çıkan bir adama: ‘Temizlendin, kirlenmeyesin’ dediği söylenmektedir.”

Ben de derim ki: Bu konuda sahîh bir rivâyet yoktur. Ama bir kimsenin arkadaşına muhabbet, ülfet ve sevgiyi geliştirmek için “Allah üzerindeki nimetlerini eksiltmesin” gibi duâ etmesinde bir sakınca yoktur.

Selâm Kelimesini Kullanmadan Selâmlaşma

Karşılaştığı birine “Hayırlı sabahlar, mutlu günler, Allah gücünü artırsın, Allah sana hiç keder vermesin” gibi halkın kullandığı bir ifâdeyle selâmlasa, kendisine cevap vermeyi hak etmez. Fakat bu sözlerle karşılık ona duâ ederse güzel olur. Ancak dinin emrettiği selâmı terk ettiği için ona ve başkalarına ders olsun diye kendisine hiç cevap vermeyebilir.

El ve Yüz Öpme Konusu

Birinin elini; dünyaya önem vermediği, dinin yasaklarından uzak durduğu, âlim olduğu, toplumda şerefli bir yeri bulunduğu, takvâ sahibi olduğu için öpmekte bir sakınca yoktur hatta bu güzel bir davranıştır. Ama birinin elini zenginliği, üstün mevkisi, serveti, saltanatı, insanlar arasındaki îtibârı dolayısıyla öpmek ise son derece kötü bir davranıştır. Âlimlerimizden Ebû Sa'd el-Mütevellî bunun câiz olmadığını söylemiş ve haram olduğuna işaret etmiştir.

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرِجْلَهُ

728. Abdülkays heyetinde bulunan Zâri‘ radiyallahu anh şöyle dedi:

“Medine’ye geldiğimiz zaman binek hayvanlarımızdan çabucak indik, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem elini ve ayağını öpmeye başladık.”^[227]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
يَغْنِي مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَبَّلْنَا يَدَهُ.

729. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ naklettiği bir kıssada şöyle dedi:

“Biz Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme yaklaşıp elini öptük.”^[228]

İbni Ömer ve bazı arkadaşları bir gazvede bozguna uğramışlardı. Bundan dolayı çok utanıyor, bir daha Medine’ye gitmemeyi bile düşünüyorlardı. Sonunda Fahr-i Kâinât Efendimiz’in huzûruna çıkıp elini öptüler. (Bu hadis hakkında bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, el-Edebü’l-müfred, II, 344-345)

Bir kimsenin şefkat, merhamet, nezâket, muhabbet gibi duygularla küçük çocuğunun, kardeşinin yanağından veya benzeri bir yerinden öpmesi sünnettir. Bu konuda sahîh ve meşhûr pek çok hadîs-i şerîf vardır. Öpülen çocuğun erkek veya kız olması arasında fark yoktur. İnsan dostunun veya başkalarının küçük çocuklarını da aynı şekilde öpebilir. Şehvetle öpmeye gelince, bu bütün âlimlerin görüş birliği ettiği üzere haramdır. Böyle öpenin baba veya başka biri olması arasında fark yoktur. Yakını olan ve olmayan çocuklara şehvetle bakmak da ittifakla haramdır.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقَوْمِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِهِ، فَقَعَدُوا وَأَكَلَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْحَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
«مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ».

730. Ebû Hüreyre radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ı öptü. O sırada yanında Temîm kabilesinden Akra' bin Hâbis vardı. Akra', Resûl-i Ekrem'e:

“Benim on çocuğum var. Onlardan hiçbirini öpmedim.” dedi. Allah'ın Resûlü ona hayretle baktı, sonra da:

“**Merhamet etmeyene, merhamet olunmaz.**” buyurdu. [229]

قَالَ الرَّاوي: فرأيتُه ابنَ ثلاثٍ وتسعينَ أسودَ الرأسِ واللَّحْيَةِ.
عَلَيْهِ وَسَلَّم إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّتِهِ أَوْ فَدَفِدَ: كَبَّرَ
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم: «إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلَامِ».

731. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Çölde yaşayan bazı bedevîler Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem huzûruna geldiler ve:

“Siz çocuklarınızı öpüyor musunuz?” diye sordular. Ashâb-ı kirâm da:

“**Evet**” dediler. Bedevîler,

“Fakat biz Allah'a yemin ederiz ki onları öpmüyoruz” dediler. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“**Allah sizin kalblerinizden merhamet duygusunu çıkarıp almışsa ben ne yapabilirim ki!**” [230]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّم ابْنَهُ إِبْرَاهِيمَ، فَقَبَّلَهُ وَشَمَّهُ.

732. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah oğlu İbrâhim'i kucağına aldı, öptü ve kokladı. [231]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَلَى الْأَسِرَّةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
فَقَالَ: «كَيْفَ أَنْتِ يَا بُنَيَّةُ؟ وَقَبَّلَ خَدَّهَا».

733. Berâ bin Âzib radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

“Ebû Bekir radıyallahu anh Medine'ye ilk geldiğinde onunla birlikte evine girdim. Bir de baktım ki kızı Âişe radıyallahu anhâ sıtmaya yakalanmış, yatıyor. Ebû Bekir hemen onun yanına geldi ve:

‘Sevgili kızım nasılsın?’ diyerek onu yanağından öptü.” [232]

٦٤٠. عَنْ هُلُبِّ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
حَضَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا

734. Ashâb-ı kirâmdan Safvân ibni Assâl radıyallahu anh şöyle dedi:

Bir Yahudi, arkadaşına,

“Gel şu peygambere gidelim” dedi. İkisi birlikte Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yanına gelip ona dokuz âyetin ne olduğunu sordular. Safvân ibni Assâl hadisin tamamını rivâyet etti ve sonunda şöyle dedi: Sordukları sorunun cevâbını alan o iki Yahudi, Peygamber aleyhisselâmın elini ve ayağını öperek şöyle dediler:

“Şunu kesinlikle söyleriz ki sen gerçekten peygambersin.” [233]

On emir diye bilinen, dokuzu Müslümanlarla Yahudiler arasında ortak, **onuncusu Yahudiler’e mahsus olan** bu âyeti Peygamber Efendimiz şöyle açıklamıştır: “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayın, hırsızlık yapmayın, zinâ etmeyin, haksız yere Allah’ın haram kıldığı bir nefsi öldürmeyin, bir adamı öldürtmek için güç kudret sahibi bir kimsenin yanına gitmeyin, sihir yapmayın, faiz yemeyin, evli ve namuslu bir kadına iffetsizdir diye iftira etmeyin, savaşın kızıştığı gün harp meydanından kaçmayın. Bir de özellikle siz Yahudiler’e farz olduğu üzere, cumartesi gününe saygısızlık etmeyin.”

٧٠٦. وَرَوَى أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا.

735. Tâbiîn neslinden olan İyâs ibni Dağfel şöyle dedi:
“Ben (âlim ve zâhid tâbiî) Ebû Nadre’nin Hz. Ali’nin oğlu Hasan radiyallahu anhu yanağından öptüğünü gördüm.”^[234]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
وَيَقُولُ: اعْجَبُوا مِنْ شَيْخٍ يَقْبَلُ شَيْخًا.

736. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ oğlu Sâlim’i öper ve şöyle derdi:

“Bir ihtiyarın yaşlı birini öpmesine hayret edin.”^[235]

Bu ümmetin zâhid ve âbidlerinden biri olan müfessir Sehl ibni Abdillâh et-Tüsterî (v. 283/896) -Allah ondan râzı olsun- muhaddis İmâm Ebû Dâvûd’un yanına gelir ve ona,

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in hadislerini rivâyet eden şu dilini çıkar da onu öpeyim” der ve onun dilini öperdi.

İlk İslâm büyüklerinin bu konuda yaptıkları sayılamayacak kadar çoktur. Allah daha iyi bilir.

Ölünün ve Uzaktan Gelenin Yüzünü Öpmek

Ölen sâlih bir insanın yüzünü bereketine nâil olmak için öpmekte bir sakınca olmadığı gibi, seferden veya benzeri bir yolculuktan gelen arkadaşının yüzünü öpmekte de bir sakınca yoktur.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ، فَقَبَّلَهُ، ثُمَّ بَكَى.

737. Âişe radiyallahu anhâ, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem vefâtına dâir rivâyet ettiği uzun hadiste şöyle dedi:

Ebû Bekir radiyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bulunduğu odaya girdi. Mübârek yüzündeki örtüyü açtı, sonra üzerine kapanarak öptü, ardından da ağlamaya başladı. [236]

النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجُرُّ ثَوْبَهُ، فَأَعْتَنَقَهُ وَقَبَّلَهُ.

738. Yine Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem benim evimde iken Zeyd İbni Hârise Medîne'ye geldi. Sonra Resûl-i Ekrem'e gelip kapıyı çaldı. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de elbisesini sürüyerek ayağa kalktı, onu kucakladı ve öptü. [237]

Fahr-i Âlem Efendimiz kendisinin katılmadığı birçok seriyyeye evlâtlığı Zeyd'i komutan olarak görevlendirirdi. Hadisimizde onun böyle bir seferden döndüğü anlaşılmaktadır.

Çocuk olmayan, seferden veya benzeri bir yolculuktan gelmeyen birine sarılıp yüzünü öpmek mekrûhtur. Bunun mekrûh olduğunu âlimlerimizden Ebû Muhammed Ferrâ el-Begavî (v. 516/1122) ve başkaları söylemiştir. Şu hadis de bunu göstermektedir:

۵۷۰. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
 ۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
 «نَعَمْ».

739. Enes radiyallahu anh şöyle dedi: Bir adam,
 “Yâ Resûlallah! Bizden bir kişi din kardeşi veya arkadaşıyla
 karşılaştığında onun için eğilebilir mi?” diye sordu. Allah’ın Resûlü,
 “**Hayır, eğilemez**” buyurdu. Adam,
 “Ona sarılıp öpebilir mi?” diye sordu. Peygamber aleyhisselâm,
 “**Hayır**” buyurdu. Bu defa adam,
 “Elini tutup musâfaha edebilir mi?” dedi. Allah’ın Elçisi,
 “**Evet**” buyurdu. [238]

Ben derim ki: Öpme ve sarılmanın câiz olmasıyla ilgili olarak
 söylediklerimiz, seferden veya benzeri bir yerden gelenler içindir. Sefer
 veya ona benzer bir yerden gelmeyenlerin birbirine sarılıp öpmesi çirkin bir
 şeydir (tenzîhen mekrûhtur). Henüz bıyığı terlemeyen çocukları öpmekte
 sakınca yoktur. Güzel yüzlü genci, seferden dönmüş olsa bile öpmek
 haramdır. Böyle bir genci kucaklamak da onu öpmek gibi yasaktır. Birinin
 yüzünü öpen veya yüzü öpülen adamların sâlih veya fâsık kişiler olması
 veya birinin sâlih olması bu hükmü değiştirmez.

Mezhebimize göre sahîh olan görüş şudur: Bıyığı terlememiş güzel yüzlü
 gence şehvetsiz ve fitneden uzak bir şekilde de olsa bakmak haramdır.
 Kadına bakmak nasıl haramsa, aynı hükümde olduğu için böyle birine
 bakmak da haramdır.

Musâfaha (Tokalaşma, El Sıkışma)

İki kişinin karşılaştıkları zaman tokalaşmaları, âlimlerin üzerinde görüş
 birliği ettiği bir sünnettir.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ.

740. Tâbiîn âlimi Katâde bin Diâme es-Sedûsî şöyle dedi: Enes radiyallahu anha,
“Ashâb-ı kirâm birbirinin elini sıkar mıydı?” diye sordum. O da:
“Evet” dedi.^[239]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
صَافِحَيْنِي وَهَنَانِي.

741. Kâ'b ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, tövbe
etmesi olayını anlattığı hadîs-i şerîfte şöyle dedi:
“Talha bin Ubeydillah radiyallahu anh hemen ayağa kalktı, koşarak
yanıma geldi, elimi sıktı ve beni tebrik etti.”^[240]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ»

742. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:
Yemen halkı (Medine'ye) gelince, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem
şöyle buyurdu:
“Size Yemen halkı geldi, el sıkışma âdetini ilk başlatan onlardır.”^[241]

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقَا».

743. Berâ bin Âzib radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İki Müslüman karşılaştıklarında el sıkışırlarsa, birbirlerinden ayrılmadan önce günahları bağışlanır.”^[242]

٦٠١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنُشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
«نَعَمْ».

744. Enes radiyallahu anhdan şöyle dedi: Bir adam,
“Yâ Resûlallah! Bizden bir kişi din kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında onun için eğilebilir mi?” diye sordu. Allah’ın Resûlü,

“Hayır, eğilemez” buyurdu. Adam,

“Ona sarılıp öpebilir mi?” diye sordu. Peygamber aleyhisselâm,

“Hayır” buyurdu. Bu defa adam,

“Elini tutup musâfaha edebilir mi?” dedi. Allah’ın Elçisi,

“Evet” buyurdu.^[243]

Bu konuda pek çok hadîs-i şerîf vardır.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنُشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَتَذْهَبُ الشُّحْنَاءُ»

745. Tâbiîn muhaddislerinden Atâ bin Ebî Müslim Abdillâh el-Horasânî'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Birbirinizin elini sıkın ki içinizdeki kin kaybolsun. Hediyeleşin ki sevginiz artsın ve birbirinize olan nefretiniz yok olsun.”^[244]

Birbiriyle her karşılaştıkça el sıkışmak müstehaptır. Sabah ve ikindi namazından sonra halkın âdet hâline getirdiği birbiriyle musâfaha yapmanın dinde bir dayanağı bulunmamaktadır; ama bir sakıncası da yoktur; çünkü birbiriyle musâfaha yapmak sünnettir. Halkın bazen musâfahaya önem vermesi, kimi veya çoğu zaman onu ihmâl etmesi, musâfahanın dinde yerinin olduğu gerçeğini değiştirmez.

Ebû Muhammed ibni Abdisselâm -Allah ona rahmet eylesin- *el-Kavâ'id* adlı eserinde şöyle demiştir:

Bid'atler beş kısımdır: Vâcip, haram, mekrûh, müstehap ve mübah. Mübah bid'atlerden biri, sabah ve ikindi namazından sonra musâfaha yapmaktır. Doğrusunu Allah bilir.

Ben derim ki: Henüz bıyığı terlememiş güzel güzlü genç ile tokalaşmaktan sakınmak gerekir. Bundan önceki bahiste söylediğimiz gibi öyle birine bakmak haramdır. Âlimlerimiz, kendisine bakmak haram olan her şeye dokunmak da haramdır, dediler. Hatta dokunmak daha ağır bir haramdır. Kendisiyle evlenmek istenen bir kadına bakmak helâldir. Aynı şekilde kendisiyle alışveriş yapılan, bir şey alıp verilen kadına da bakmak helâldir. Ama bu durumlarda ona dokunmak hiçbir şekilde câiz değildir.

Musâfahanın Âdâbı

Musâfaha ederken güler yüzlü olmak, elini sıktığı kimseye duâ etmek müstehaptır.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرِ، مُلُوكًا
أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقِي».

746. Ebû Zer radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana şöyle buyurdu:

“Kardeşini gülüryüzle karşılamak şeklinde bile olsa, hiçbir iyiliği küçük görme.”^[245]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَتَكَاشَرَا بِوَدِّ وَنَصِيحَةٍ، تَنَازَرَتْ خَطَايَاهُمَا بَيْنَهُمَا».

747. Berâ bin Âzib radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İki Müslüman birbiriyle karşılaşp el sıkıştığı, muhabbetle ve birbirinin iyiliğini isteyerek tebessüm ettikleri vakit, günahları aralarına dökülür.”^[246]

(Yine Berâ bin Âzib radıyallahu anhümâdan gelen) diğer bir rivâyet ise şöyledir:

السَّبَابَةُ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
عَزَّ وَجَلَّ لَهُمَا»

“İki Müslüman birbiriyle karşılaşp el sıkıştıkları, Allah’a hamd edip bağışlanmalarını diledikleri zaman, Azîz ve Celîl olan Allah onları bağışlar.”^[247]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
حَصَّيْتَنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتَ
﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾

748. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Birbirini Allah için seven iki kul karşılaştıkları zaman el sıkışsınlar ve Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme salâtü selâm getirirlerse, daha oradan ayrılmadan geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır.”^[248]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
حَصَّشْنَا كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقَنَا عَذَابَ النَّارِ

749. Yine Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, şöyle dedi:

Resûlullah bir adamın elini tuttuğu zaman, şöyle demedikçe ondan ayrılmazdı:

Allâhümme âtinâ fiddünyâ haseneten ve filâhireti haseneten ve kınâ azâben nâr.

“Allahım! Bize dünyada da âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru.”^[249]

Başkasının Önünde Eğilmemeli

Ne sebeple olursa olsun birinin önünde eğilmek mekrûhtur. Daha önceki iki bahiste geçen ve Enes radiyallahu anhdan rivâyet edilen hadisteki şu ifâde bunu göstermektedir:

Bir adam, “Yâ Resûlallah! Bizden bir kişi din kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında onun için eğilebilir mi?” diye sordu. Allah’ın Resûlü,

“**Hayır, eğilemez**” buyurdu. Bu hasen hadisle çelişen bir başka rivâyet yoktur. Bu sebeple ona aykırı davranmak için de bir sebep yoktur. İlim adamlarından, sâlih kişilerden ve daha başka birçok kimsenin buna aykırı davranması seni aldatmasın. Kendisine uyulacak olan sadece Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ، وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾

“Peygamber size neyi emrettiyse ona uyun; neyi yasakladıysa ondan da kaçın.”^[250]

عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَذَابَ أَلِيمٍ

“Peygamber’in emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belâ gelmesinden veya elem verici bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”^[251]

“Cenâze Kabristana Götürülürken Okunacak Duâlar” bahsinde Fudayl ibni İyâz’ın (v. 187/803), Allah kendisinden râzı olsun, bu mânâdaki şu sözünü vermiştik:

“Sen doğru yolda yürümeye bak. Doğru yolda gidenlerin azlığı sana zarar vermez. Yanlış yola girmekten sakın. Mahvolup gidenlerin çokluğu seni yanıltmasın.”

Başarıyı nasip eden Allah’tır.

Fazîletli İnsanlar İçin Ayağa Kalkmak

Bir yere gelen kimseye hürmeten ayağa kalkmak meselesi bize göre şöyledir:

Çoğunluğun fazîletli olarak kabul ettiği bir kimse, bir âlim, sâlih veya şerefli biri, saygıdeğer bir yönetici, dede ve baba gibi soyca yakın biri veya akraba olan yaşlı biri içeri girince onun için ayağa kalkılır. Bu da iyilik, ikrâm veya hürmet etmek için yapılır. Yoksa riyâkârlık ve geleni değerinden fazla büyütme düşüncesiyle yapılmaz. İlk devir âlimleri ile daha sonra gelen âlimler de bu görüştedir. Ben bu konuda bir risâle yazdım ve orada bu meseleyle ilgili hadîs-i şerîfleri, sahâbe ve tâbiînin söz ve davranışlarını bir araya getirdim.^[252] Buna aykırı durumları orada belirttim ve gereken cevâbı da verdim. Bu konuda çözüme kavuşturulması gereken bir meselesi olan kimse bu risâleye başvurursa, müşkülünün hallolacağını umarım. Doğrusunu Allah bilir.

Sâlih Kimseleri Ziyâret Etmek

Sâlih kimseleri, kardeşleri, komşuları, dostları ve akrabayı ziyâret etmek, onlara iyilik ve ikrâmda bulunmak, kendilerine iyilik etmek ve onlarla irtibâtı kesmemek yapılması gerekli görülen müstehap bir davranıştır. Bu

ziyâret onların hâllerine, rütbelerine ve boş zamanlarına uygun olarak yapılmalıdır. Kendilerini hoşlanmayacakları şekilde ve istemedikleri zamanlarda ziyâret etmemelidir. Ziyâretle ilgili pek çok ve pek meşhûr hadîs-i şerîfler, ashâb ve tâbiîn sözleri vardır. Bunların en güzellerinden bir kısmı şöyledir:

۵۸۰. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي ۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ ۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ بِأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أَحَبَّتَهُ فِيهِ».

750. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir adam, başka bir köydeki din kardeşini ziyâret etmek için yola çıktı. Allah Teâlâ, onun geçeceği yola bir melek gönderdi. Adam meleğin yanına gelince, meleklerle aralarında şu konuşma geçti:

“Nereye gidiyorsun?”

“Şu ileriki köyde bir din kardeşim var, onu ziyârete gidiyorum.”

“O adamın senin üzerinde ödemen gereken bir iyiliği mi var?”

“Hayır, ben onu sırf Allah rızâsı için seviyorum.”

“Öyleyse şunu bil ki ben sana şu müjdeyi vermek için Allah Teâlâ’nın gönderdiği elçisiyim: Sen onu nasıl seviyorsan, Allah da seni öyle seviyor.”^[253]

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ غَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاقًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
مَنْزِلًا».

751. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir insan, bir hastanın hâlini hatırlarını sormaya gider veya Allah için sevdiği bir kişiyi ziyâret ederse, ona bir melek şöyle seslenir:

Sana ne mutlu! Güzel bir yolculuk yaptın. Kendine cennette barınak hazırladın.”^[254]

Sâlih Arkadaştan Kendisini Ziyâret Etmesini İstemek

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاقًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
مَا يَبِينُ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا».

752. Abdullah ibni Abbas radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Cebrâil aleyhisselama,

“Bizi neden daha sık ziyâret etmiyorsun?” diye sordu. Bunun üzerine şu âyet-i kerîme indi:

“Biz melekler, ancak Rabbinin emriyle ineriz. Çünkü geleceğimiz, geçmişimiz ve bu ikisi arasındaki her şeyin bilgisi ve tedbiri O’na âittir.”^[255]

١٠ - بَابُ تَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَحُكْمِ التَّائِبِ

10. AKSIRANA (HAPŞIRANA) DUÂ ETME VE ESNEME KONUSU

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ».

753. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah (sağlık belirtisi olan) **aksırıktan memnun olur fakat** (gaflet belirtisi olan) **esnemeyi hoş görmez.**

Sizden biriniz aksırır ve “elhamdülillâh” derse onun hamd ettiğini işiten her Müslüman’ın ona “yerhamükellâh” (Allah sana merhamet etsin) demesi üzerine borçtur.

Esnemeye gelince, o şeytandandır. Sizden birinizin esnemesi geldiği zaman, onu yapabildiği kadar engellemeye çalışsın. Çünkü biriniz esnediği zaman şeytan ona güler.”^[256]

Âlimler şöyle demiştir: İnsan hoş bir sebeple aksırır. Vücuttaki salgılar azaldığı ve hafif yemek yendiği zaman beden rahatlar. Bu da iyi bir şeydir. İşte o zaman şehvet azalır ve ibadet etmek kolaylaşır. Vücuttaki salgılar çoğaldığı ve çok yemek yendiği zaman da insan esnemeye başlar. Doğrusunu Allah bilir.

İnsan aksırdığı (hapşırdığı) zaman bütün vücudu sarsılır; ağzından ve burnundan nefes boşalır, burun yollarındaki yabancı maddeler temizlenir ve bütün vücut zindeleşir. Bu da aksırmanın sağlık belirtisi olduğunu gösterir. **Sağlık en büyük nimet olduğu için, verdiği sağlık nimetinden dolayı Allah’a hamd ve şükretmek gerekir.**

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلٌ
وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

754. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz aksırdığı zaman ‘elhamdülillâh’ desin. Onun ‘elhamdülillâh’ dediğini duyan din kardeşi veya arkadaşı ona ‘yerhamükellâh’ (Allah sana merhamet etsin) desin. Aksıran da ona ‘yehdîkümullâhu ve yuslihu bâleküm’ (Allah sizi hidâyette kılsın ve kalbinizi ıslâh etsin) diye cevap versin.”^[257]

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
فَقَالَ: «هَذَا حَمْدُ اللَّهِ تَعَالَى، وَإِنَّكَ لَمْ تَحْمَدِ اللَّهَ تَعَالَى».

755. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanında iki kişi aksırdı. Peygamber aleyhisselâm bunlardan birine “yerhamükellâh” dedi, diğerine demedi. Kendisine Resûl-i Ekrem’in yerhamükellâh demediği kişi,

“Yâ Resûlallah! Falan aksırdı, ona duâ ettin, ben de aksırdım, ama bana duâ etmedin?” diye sorduğunda, Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Çünkü o aksırdıktan sonra ‘elhamdülillâh’ dedi, sen ise Allah’a hamd etmedin.”^[258]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمَّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

يَخْفِرُونَ الْخَنْدَقَ، وَيَنْقُلُونَ التُّرَابَ عَلَى مُتُونِهِمْ، وَيَقُولُونَ:

756. Ebû Mûsâ radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken işittim:

“Biriniz aksırdığı zaman ‘elhamdülillâh’ derse ona ‘yerhamükellâh’ diye duâ edin. Şayet ‘elhamdülillâh’ demezse siz de ona ‘yerhamükellâh’ demeyin.”^[259]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ عَلَيْهِ وَسَلِّمْ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، عَرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا السَّلَامَ، وَنَضِرِ الْمَظْلُومَ، وَإِزَارِ الْقَسَمَ».

757. Berâ bin Âzib radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize şu yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı: Bize şunları emretti:

Hastayı ziyâret etmeyi,
cenâzenin arkasından yürümeyi,
aksırana “yerhamükellâh” demeyi,
dâvet edenin dâvetine katılmayı,
verilen selâmı almayı,
zulme uğrayana yardım etmeyi,
ve yeminini kesinlikle bozmamayı.^[260]

عَرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا ٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ، «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ اتِّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ».

758. Ebû Hüreyre radiyallahu anh şöyle dedi:
Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:
“Müslüman’ın Müslüman üzerindeki hakkı beştir:
Verilen selâmı almak,
hastayı ziyâret etmek,
cenâzenin arkasından yürümek,
dâvete icâbet etmek
ve aksırana ‘yerhamükellâh’ demek.”^[261]

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
فَاتَّبِعْهُ».

759. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre,
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:
“Müslüman’ın Müslüman üzerindeki hakkı altıdır:
Karşılaştığın zaman selâm ver.
Seni dâvet ederse git.
Senden nasîhat isterse nasîhat et.
Aksırınca ‘elhamdülillâh’ derse ‘yerhamükellâh’ de.
Hastalandığında onu ziyâret et.
Öldüğü zaman cenâzesinin ardından git.”^[262]

Aksıranın (Hapşıranın) Elhamdülillâh Demesi

Âlimler şu konuda görüş birliği etmiştir:
Aksıran kimsenin, aksırdığı zaman **“الْحَمْدُ لِلَّهِ: elhamdülillâh”** demesi müstehaptır.
“الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ: Elhamdülillâhi Rabbil âlemîn: Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur” derse daha güzel olur.

«الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ». **Elhamdülillâhi alâ külli hâlin:** Her durumda Allah’a hamd olsun” derse, daha fazîletli olur.

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَّمَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيُضْلِحُ بَالَكُمْ».

760. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz aksırdığı zaman şöyle desin:

Elhamdülillâhi alâ külli hâl

“Her durumda Allah’a hamd olsun.”

Kardeşi veya arkadaşı da ona şöyle desin:

Yerhamükellâh

“Allah sana merhamet etsin.”

Aksıran da ona şöyle cevap versin:

Yehdükümullâhu ve yuslihu bâleküm

“Allah sizi hidâyette kılsın ve kalbinizi ıslâh etsin.”^[263]

٦٨٢. عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زِيَادَةً عَلَى هَذَا، قَالَ: ٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا غَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا نَقُولُ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ».

761. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, bir adam onun yanında aksırdı ve:

“Elhamdülillâh vesselâmü alâ Resûlillah: Allah’a hamd, Resûlullah’a selâm olsun” dedi. İbni Ömer şöyle dedi:

“Ben de senin gibi ‘elhamdülillâh vesselâmü alâ Resûlillah’ derim. Fakat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem aksırdığımız zaman böyle değil, şöyle dememizi emretti:

Elhamdülillâhi alâ külli hâl

“Her durumda Allah’a hamd olsun.”[264]

Ben derim ki: Bir kimse aksırıp hamd eder, yanındaki de kendisine şu sözlerden biriyle karşılık verirse:

“**yerhamükellâh:** Allah sana merhamet etsin”,

“**yerhamükümullâh:** Allah size merhamet etsin”,

“**rahimekellâh:** Allah sana merhamet etsin”,

“**rahimekümullâh:** Allah size merhamet etsin”; o zaman kendisinin de ona şu sözlerden biriyle cevap vermesi müstehaptır:

“يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُضِلِّحْ بَالَكُمْ: **Yehdîkümullâhu ve yuslihu bâleküm:** Allah sizi hidâyette kılsın ve kalbinizi ıslâh etsin)”,

“يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ: **Yağfirullâhu lenâ ve lekum:** Allah bizi de sizi de affetsin.”

٧٦٢. عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ: إِذَا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَيَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ.

762. Tâbiîn âlimi Nâfi‘in Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet ettiğine göre, İbni Ömer şöyle dedi:

“Biriniz aksırır da ona ‘**yerhamükellâh:** Allah sana merhamet etsin’ denirse, onun şöyle karşılık vermesi gerekir:

Yerhamünallâhu ve iyyâküm ve yağfirullâhu lenâ ve lekum

“Allah bize de size de merhamet buyursun, Allah bizi de sizi de affetsin.”[265]

Bütün bunlar sünnettir, farz değildir.

Âlimlerimiz şöyle demiştir: “Teşmât” dediğimiz, aksırıp da elhamdülillâh diyene “yerhamükellâh” diye karşılık vermek sünnet-i kifâyedir. Orada bulunanlardan biri böyle derse hepsine kâfi gelir. Fakat fazîletli olan, orada bulunanların hepsinin “yerhamükellâh” demesidir. Çünkü daha önce (753 numara ile) geçen sahîh hadîs-i şerîfe göre Resûl-i Ekrem efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Sizden biriniz aksırır ve “elhamdülillâh” derse, onun hamd ettiğini işiten her Müslüman’ın ona, “yerhamükellâh” (Allah sana merhamet etsin) demesi üzerine borçtur.”^[266]

Bizim mezhebimize göre aksırıp da “elhamdülillâh” diyene “yerhamükellâh” diye cevap vermek müstehaptır. Mâlikî âlimleri bunun farz olup olmadığına ihtilâf ettiler.

Mâlikî fakîhi Kâdî Abdülvehhâb (v. 422/1031) bizim mezhebimizde olduğu gibi şöyle dedi: “Teşmât (aksırana “yerhamükellâh demek) sünnettir. Orada bulunan cemâatten birinin böyle söylemesi yeterlidir.”

Mâlikî fakîhi ve muhaddis İbni Müzeyn (diye bilinen Yahyâ bin İbrâhim [v. 259/873]) de şöyle dedi: “Aksıranın yanında bulunan herkesin ona cevap vermesi gerekir.”

Mâlikî âlimi muhaddis Ebû Bekir ibnü’l-Arabî de (v. 543/1148) bu görüşü tercih etmiştir.

Aksıran Elhamdülillâh Demezse

Bir kimse aksırıp da “elhamdülillâh” demezse (755 nolu) hadiste geçtiği üzere ona “yerhamükellâh” diye duâ edilmez.

Aksırınca Allah’a hamd ederken ve “yerhamükellâh” diye ona duâ ederken, yanındakine duyuracak kadar sesini yükseltmek gerekir.

Aksıran kimse “elhamdülillâh” demeyip onun yerine başka bir söz söylerse kendisine “yerhamükellâh” diye duâ etmeyi hak etmez.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
السَّبَابَةُ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ

763. Ashâb-ı kirâmdan Sâlim ibni Ubeyd el-Eşcaî radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında oturuyorduk. Orada bulunanlardan biri aksırdı ve “es-Selâmü aleyküm” dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“Allah’ın selâmı senin ve annenin üzerine olsun” buyurdu ve sözüne şöyle devam etti: “Biriniz aksırınca ‘**elhamdülillâh**’ desin. -Bu arada Allah’ın Resûlü bazı hamd sözleri öğretti ve sözüne şöyle devam etti- Aksıranın yanında oturan kimse de ona ‘**yerhamükellâh**’ desin. Aksıran da ona ‘**yağfirullâhu lenâ ve leküm**: Allah bizi de sizi de affetsin’ diye cevap versin.”^[267]

Namazda Aksırma

Namazda aksıran kimsenin kendisi duyacak kadar bir sesle “elhamdülillâh” demesi müstehaptır. Mezhebimizin görüşü budur.

Mâlikî mezhebi âlimlerinin bu konuda üç görüşü vardır: Birinci görüş budur. İkinci görüşe göre içinden hamd eder; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu görüştedir. Üçüncü görüşe göre ise açıktan da içinden de hamd etmez; Mâlikî fakîhi Sahnûn (v. 240/854) bu görüştedir.

Aksırma Âdâbı

Aksırmada **sünnet** olan şudur: Aksıracak olan kimse elini veya elbisesinin bir ucunu yahut mendilini ağzına koyar ve böylece sesini mümkün mertebe azaltır.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

أَوْ غَضَّ بِهَا صَوْتَهُ.

764. Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem aksırdığı zaman elini veya mendilini ağzına tutar, böylelikle sesini kısmaya -veya azaltmaya- çalışırdı.

[268]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
بِالتَّائُؤِ وَالْعُطَاسِ

765. Abdullah ibni'z-Zübeyr radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Azîz ve Celîl olan Allah yüksek sesle esnemekten ve aksırmaktan hoşlanmaz.”[269]

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
مِنَ الشَّيْطَانِ»

766. Ümmü Seleme radıyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Yüksek sesle esnemek ve şiddetle hapsirmek şeytandandır.”[270]

Esnemek, gafletin ve tembelliğin belirtisidir. Çok yiyip içenler hareket kabiliyetini kaybeder, uyuklamaya başlar. Bu sebeple Fahr-i Âlem Efendimiz esnemeye başlayanın, onu engellemeye çalışmasını tavsiye buyurmuş, esneyen kimsenin gülünç hâline şeytanın güldüğünü haber vermiştir.[271]

Çok Aksıranın Durumu

Bir kimse arka arkaya birkaç defa hapşırırsa sünnet olan, ona üç defaya kadar “yerhamükellâh” diye duâ etmektir.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
«الرَّجُلُ مَرْكُومٌ».

767. Seleme bin Ekva‘ radiyallahu anh, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında bir adamın aksırdığını, onun da bu kimseye, “**yerhamükellâh**: Allah sana rahmet etsin” diye karşılık verdiğini duydu. Bu adam bir kere daha aksırınca Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“**Bu adam nezle olmuş**” buyurdu. [\[272\]](#)

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ: «يَزْحَمُكَ اللَّهُ، هَذَا رَجُلٌ مَرْكُومٌ».

Seleme bin Ekva‘ radiyallahu anh şöyle dedi:

“Bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında aksırdı. Ben de oradaydım. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona ‘**yerhamükellâh**: Allah sana rahmet etsin’ diye karşılık verdi. Adam ikinci veya üçüncü defa aksırınca Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

‘Yerhamükellâh’, bu adam nezle olmuş.” [\[273\]](#)

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
زَادَ، فَإِنْ شِئْتَ فَشِئْتُهُ، وَإِنْ شِئْتَ فَلَا».

768. Ashâb-ı kirâmdan Ubeydullah ibni Rifâ‘a radıyallahu anh şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Aksırana üç defa ‘yerhamükellâh’ denir. Daha fazla aksırırsa, dilersen
ona ‘yerhamükellâh’ dersin, istemezsen söylemezsin.”^[274]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَإِنْ زَادَ عَلَى ثَلَاثٍ فَهُوَ مَزْكُومٌ، وَلَا يُشَمَّتُ بَعْدَ ثَلَاثٍ»

769. Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Biriniz aksırıp da ‘elhamdülillâh’ dediği zaman, yanında oturan ona
‘yerhamükellâh’ desin. Üç defadan fazla aksırırsa belli ki o nezledir; üç
defadan sonra ona ‘yerhamükellâh’ denmez.”^[275]

Âlimler üç defadan fazla aksırma konusunda farklı görüşler bildirdiler.
Mâlikî âlimi Ebû Bekir ibnü’l-Arabî (v. 543/1148) şöyle demiştir:

“Bazıları şöyle dedi: İkinci defa aksırana, ‘Sen nezle olmuşsun’ denir.
Bazılarına göre bu söz üçüncü defa aksırana, bazılarına göre ise dördüncü
defa aksırana denir. Doğru olan, üçüncü defa aksırana ‘Sen nezle olmuşsun’
denmesidir. Bunun anlamı şudur: Sana bundan sonra ‘yerhamükellâh’
denmez; çünkü sen aksırıktan dolayı değil, bir hastalık olan nezleden dolayı
hapşıırıyorsun.

Şâyet şöyle denirse: O adam hasta ise, ona duâ etmek ve ‘yerhamükellâh’
demek gerekir. Çünkü o, kendisine duâ edilmesini daha çok hak etmektedir.
Bu îtirâza şöyle cevap verilir: Elbette o hasta, kendisine duâ edilmesini
başkalarından çok hak etmektedir; ama ona aksırana yapılan duâdan başka
şekilde, Müslüman’ın Müslüman’a yaptığı gibi âfiyet, selâmet ve benzeri

temennîlerle duâ edilmelidir. Bu ise aksırana yapılan duâdan farklı bir şeydir.

Aksırana, Hamd Ettiği Takdirde Duâ Edilir

Daha önce de söylediğimiz gibi, aksırıp da ‘elhamdülillâh’ demeyene duâ edilmez. Aynı şekilde bir kimse aksırdıktan sonra ‘elhamdülillâh’ dediği hâlde sesini kimse duymazsa, ona da duâ edilmez. İnsanlar toplu hâlde oturdukları sırada, aksırdıktan sonra hamd edeni bir kısmı duymuş, bir kısmı duymamışsa, tercih edilen görüşe göre, sesini duyanlar ona duâ eder, duymayanlar etmez.

Mâlikî âlimi Ebû Bekir ibnü’l-Arabî şöyle bir ihtilâftan söz etmiştir. Aynı mecliste olduğu hâlde, aksıranın hamd ettiğini bizzat duymayan kimse, başkalarının ona duâ ettiğini görünce ne yapar? Bazı âlimler onun da duâ edeceğini, çünkü başkalarının ona duâ ettiğini görünce, o zâtın hamd ettiğini anlamış olacağını söylemişlerdir. Bazıları ise aksıranın hamd ettiğini duymayanın ona duâ etmeyeceğini söylemiştir.

Aksıran kimse hamd etmediği takdirde, yanında bulunan kimsenin ona hamd etmesi gerektiğini hatırlatması müstehaptır. Tercih edilen görüş budur. (Hadis âlimi ve hâfızı) Ebû Süleymân el-Hattâbî (v. 388/998), *Me‘âlimü’s-sünen* adlı eserinde, muhaddis ve fakih tâbiî İbrâhim en-Nehaî’den (v. 96/714) bu görüş nakledilmiştir. Çünkü böyle bir hatırlatma; kardeşinin iyiliğini isteme, ona iyi olanı emretme, iyilik ve takvâ üzere yardımlaşma konusuna girer.

Mâlikî âlimi Ebû Bekir ibnü’l-Arabî böyle bir hatırlatmanın yapılmayacağını, bunun câhilce bir hareket olduğunu ve yapanın câhilliğinden dolayı yapacağını söylemişse de kendisi bu konuda yanılmıştır. Doğru olan, aksırıp da hamd etmeyi unutana hamd etmesi gerektiğini hatırlatmak müstehaptır. Başarıyı nasip eden Allah’tır.

Birine, yapması gereken görevi hatırlatmanın pek güzel yolları vardır. Bir defasında fıkıh ve hadis âlimi İmâm Evzaî’nin (v. 157/774) yanında biri aksırmış fakat hamd etmemişti. Evzaî ona döndü ve: “Sen aksırdığın zaman ne dersin?” diye sordu. O da ‘elhamdülillâh’ derim, dedi. Ünlü âlim (dolaylı bir yoldan da olsa adama hamd ettirince) ‘yerhamükellâh’ dedi. ^[276]

Yahudi Aksırdığı Zaman

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
يَقُولَ لَهُمْ: يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ، فَيَقُولُ: «يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحَ بِالْكُم»

770. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radiyallahu anh şöyle dedi:

Yahudiler, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemine, kendilerine “yerhamükellâh: Allah sana rahmet etsin” diye duâ etmesi için onun yanında aksırmaya çalışırlardı. Fakat Allah’ın Elçisi onlara bekledikleri şekilde duâ etmek yerine şöyle cevap verirdi:

Yehdîkümüllâhu ve yuslihu bâleküm

“Allah sizi hidâyette kılsın ve kalbinizi ıslâh etsin.”^[277]

Konuşurken Aksırma

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
يَخْفِرُونَ الْخَنْدَقَ، وَيَنْقُلُونَ التُّرَابَ عَلَى مُتُونِهِمْ، وَيَقُولُونَ:

771. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse konuşurken aksırırsa söylediği söz doğrudur.”^[278]

Esnemenin Âdâbı

Daha önce geçen (753 nolu) sahîh hadis gereğince, insan esnediği zaman bunu “yapabildiği kadar engellemeye çalışması” sünnettir.

Esnerken ağzını eliyle kapatması da sünnettir.

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ فَمِهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ.

772. Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz esnediği zaman ağzını eliyle kapatsın. Çünkü şeytan ağzına girer.”^[279]

Ben derim ki: İnsan namazda veya namaz dışında esnediği zaman, ağzını eliyle kapatması müstehaptır. Esnemek gibi bir durum ve ihtiyaç yokken namazda elini ağzının üzerine koymak mekrûhtur. Doğrusunu Allah bilir.

۱۱- بَابُ الْمَدْحِ

11. BİR KİMSEYİ ÖVMEK

Bir kimse bazen yüzüne karşı, bazen de bulunmadığı yerde övülür ve güzel özellikleri dolayısıyla takdir edilir. Onu bulunmadığı yerde övmekte sakınca yoktur. Önemli olan övgünün aşırıya kaçmaması ve yalan denecek dereceye varmamasıdır. Övgüler, övgü olduğu için değil, içinde yalan bulunduğu için haramdır. Bir kimsenin bulunmadığı yerde yapılan ve yalan olmayan övgüler, şâyet bir fayda için yapılıyorsa ve övülenin kulağına gittiği zaman da onu ahlâk dışı bir davranışa itmiyorsa bu müstehaptır.

Birini yüzüne karşı övmeye gelince; bunun mübâh hatta güzel bir davranış olduğunu gösteren hadîs-i şerîf bulunduğu gibi, birini yüzüne karşı övmeyi yasaklayan hadîs-i şerîfler de vardır.

Âlimler, birbiriyle çelişir gibi görünen bu hadislerin arasında bir zıtlık bulunmadığını göstermek için şöyle demişlerdir:

Yüzüne karşı övülen kimse şâyet fitneye düşmeyecek, övüldüğü için gururlanmayacak ve nefsinin oyuncağı olmayacak derecede mükemmel bir îmâna, şüphe ve tereddütten uzak bir bilgi ve inanca, aynı zamanda nefis terbiyesine sahipse onu övmek haram olmadığı gibi mekrûh bile değildir. Fakat yüzüne karşı övülenin fitneye ve gurura düşüp nefsinin oyuncağı olacağından korkulursa, onu övmek kesinlikle mekrûhtur.

Birini yüzüne karşı övmenin yasak olduğuna dâir bazı hadisler şunlardır:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وُجُوهَهُمُ التُّرَابُ».

773. Mikdâd ibni Esved radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Osman radiyallahu anhu övmeye başladı. Bunun üzerine Mikdâd dizleri üstüne çökerek metheden kişinin yüzüne çakıl taşları atmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Osman ona,

“Ne yapıyorsun öyle?” deyince Mikdâd şu cevâbı verdi:

“Çünkü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, ‘**Meddahları gördüğünüz zaman yüzlerine toprak serpin!**’ buyurdu.”^[280]

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
فَقَالَ: «أَهْلَكْتُمْ أَوْ: قَطَعْتُمْ ظَهَرَ الرَّجُلِ».

774. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, bir adamın bir kişiyi övdüğünü ve övgüde çok ileri gittiğini işitti. Bunun üzerine Allah’ın Elçisi şöyle buyurdu:

“**Adamı mahvettiniz (veya adamın bel kemiğini kırdınız).**”^[281]

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا

775. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Bekre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında bir adamdan söz edildi. Orada bulunan bir kişi, o adamı iyi şeyler söyleyerek övdü. Bunun üzerine Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,

“Yazık sana! Arkadaşının boynunu kopardın!” buyurdu ve bu cümleyi defalarca tekrarlardı. Sonra Peygamber aleyhisselâm sözüne şöyle devam etti:

“Şâyet biriniz arkadaşını mutlaka övecekse ve onun söylediği gibi olduğuna da gerçekten inanıyorsa o takdirde, ‘Öyle sanıyorum ki o şöyle iyidir, böyle iyidir’ desin. Esasen övdüğü şahsı hesaba çekecek olan Allah’tır. Hiç kimse bir başkasını Allah’a karşı kusurlardan arıtıp temiz duruma getirmesin.”^[282]

Birini övmenin mübâh olduğuna dâir sayılamayacak kadar çok hadîs-i şerîf vardır. Biz bunlardan birkaçını zikredeceğiz:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَسَلَّمَ: «مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا؟».

776. Ebû Bekir radıyallahu anh, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in (Sevr Mağarasında kendisine) şöyle buyurduğunu söyledi:

“(Ey Ebû Bekir!) Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun?”^[283]

Hicret ettikleri sırada, Sevr Mağarası’na gizlendikleri zaman, müşriklerin ayak seslerini duyan Hz. Ebû Bekir telâşlanmıştı. İşte o zaman Allah’ın Resûlü ona üçüncüleri Allah olan iki kişinin biri kendisi, diğeri de Hz. Ebû Bekir olduğunu hatırlattı.

777. Bir hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, “Allah, büyüklük taslayarak elbisesinin eteklerini yerde sürüyen kimsenin kıyâmet gününde yüzüne bakmaz”^[284] buyurmuştu. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir, “Benim eteğimin de bir yanı yere sarkıyor” diye endişelenince, Allah’ın Resûlü ona, «لَسْتَ مِنْهُمْ» : Sen büyüklük taslayarak elbisesinin eteklerini yerde sürüyenlerden değilsin” buyurdu.^[285]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
أُمَّتِي لَا تَتَّخِذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا

778. Diğer bir hadîs-i şerîfte Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Ey Ebû Bekir, ağlama! Arkadaşlığı ve malıyla bana insanların en cömerti Ebû Bekir’dir. Ümmetimden birini dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir’i dost edinirdim.”^[286]

Peygamber Efendimiz vefâtından önce yaptığı son konuşmada, “Allah Teâlâ bir kulunu, dünya nimetleri ile kendi yanındaki nimetleri seçmekte serbest bıraktı. O kul da Allah’ın yanındaki nimetleri seçti” buyurunca, Hz. Ebû Bekir, bunun bir vedâ konuşması olduğunu anlayıp ağlamaya başlamıştı.

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا

779. Diğer bir hadîs-i şerîfte Allah’ın Resûlü Hz. Ebû Bekir’e hitâben şöyle buyurdu:

“Cennetin bütün kapılarından içeri girmesi için dâvet edilen bahtiyarlardan olmanı umarım.”^[287]

780. Diğer bir hadîs-i şerîfte Allah’ın Resûlü, yanına girmesi için izin isteyen Hz. Ebû Bekir hakkında, Ebû Mûsâ el-Eş‘arî’ye şöyle buyurdu:

«إِذْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ».

“Onun içeri girmesine izin ver ve kendisini cennetle müjdele.”^[288]

781. Diğer bir hadîs-i şerîfte Allah’ın Resûlü Uhud dağı sarsılınca ona hitâben şöyle buyurdu:

«أُثْبِتُ أَحَدٌ، فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ، وَصِدِّيقٌ، وَشَهِيدَانِ».

“Sâkin ol Uhud! Çünkü senin üzerinde bir Peygamber, bir Sıddîk, iki de şehid vardır.”^[289]

Peygamber Efendimiz’in işaret buyurduğu sıddîk Hz. Ebû Bekir, iki şehid ise Hz. Ömer ile Hz. Osman’dı. Allah’ın Resûlü, Hz. Ömer ile Hz. Osman’ın ileride şehit olacaklarını böylece haber vermiş oldu.

٦٢١. عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
أَعَلَيْكَ أَغَارُ؟

782. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“(Rüyamda) cennete girdim. Orada bir köşk gördüm.

‘Bu köşk kimin?’ diye sordum.

‘Ömer’in’ dediler. (İçeri girmek istedim) Fakat senin kıskançlığını hatırladım.” Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi:

“Anam babam sana fedâ olsun, ey Allah’ın Resûlü! Seni hiç kıskanır mıyım!”^[290]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
الشَّيْطَانُ قَطُّ سَالِكًا فَجًّا إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ»

783. Bir diğer sahîh hadiste Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:
“Ey Ömer! Şeytan yolda seninle karşılaştı mutlaka yolunu
değiştirirdi.”^[291]

٧٨٤. وَفِي الْحَدِيثِ الْآخِرِ: «افْتَحْ لِعُثْمَانَ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ».

784. Allah'ın Resûlü diğer bir hadîs-i şerîfte, yanına girmesi için izin
isteyen Hz. Osmân hakkında, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye şöyle buyurdu:
“Osman’a kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.”^[292]

٧٨٥. وَفِي الْحَدِيثِ الْآخِرِ: قَالَ لِعَلِيٍّ: «أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ».

785. Allah'ın Resûlü diğer bir hadîs-i şerîfte Hz. Ali'ye şöyle buyurdu:
“Sen bendensin, ben de sendenim.”^[293]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرْنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ،
مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى».

786. Allah'ın Resûlü diğer bir hadîs-i şerîfte Hz. Ali'ye şöyle buyurdu:
“Hârûn’un Mûsâ’ya yakınlığı ne ise sen de bana o kadar yakın
olmaktan memnun olmaz mısın?”^[294]

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فِي الْجَنَّةِ».

787. Allah'ın Resûlü diğer bir hadîs-i şerîfte Bilâl-i Habeşî'ye şöyle buyurdu:

“Cennette pabuçlarının tıkırtısını duydum.”^[295]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، يَا أَبَا الْمُنْذِرِ».

788. Allah'ın Resûlü diğer bir hadîs-i şerîfte Übey ibni Kâ'b'a şöyle buyurdu:

“Ey Ebû Münzir! İlim sana mübârek olsun.”^[296]

Peygamber aleyhisselâm ona, “Ezberinde bulunan âyetlerin en büyüğü hangisidir?” diye sormuş, onun “Âyetü'l-kürsî” demesi üzerine onu böyle tebrik etmişti.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، الْإِسْلَامَ حَتَّى تَمُوتَ».

789. Allah'ın Resûlü diğer bir hadîs-i şerîfte Abdullah ibni Selâm'a şöyle buyurdu:

“Sen ölünceye kadar İslâm üzere yaşayacaksın.”^[297]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ مَرَّ عَلَى غِلْمَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ.

790. Allah'ın Resûlü diğer bir hadîs-i şerîfte Ensâr'dan birine şöyle buyurdu:

“Bu gece (misâfirinize) yaptıklarınızdan Allah Teâlâ memnun oldu.”^[298]

669 nolu hadîs-i şerîfte geçtiği üzere Peygamber Efendimiz, kendileri ihtiyaç içinde oldukları hâlde, yoksul birini doyuran sahâbî ile hanımını böyle tebrik etmişti.

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
النَّاسَ إِلَيَّ.

791. Allah’ın Resûlü bir başka hadîs-i şerîfte Ensâr’a şöyle buyurdu:

“Sizler benim en sevdiğim insanlardansınız.”^[299]

٧٠٦. وَرَوَى أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
خَضَلْتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ تَعَالَى وَرَسُولُهُ: الْحِلْمُ وَالْأَنَاءُ.

792. Allah’ın Resûlü bir başka hadîs-i şerîfte Abdülkaysoğullarından Eşecc’e şöyle buyurdu:

“Sende Allah Teâlâ’nın sevdiği iki özellik var: Yumuşak huyluluk ve ölçülü davranmak.”^[300]

Yukarıda zikrettiğim sahîh hadisler çok meşhurdur. Bu sebeple onların râvilerini ve *Kütüb-i Sitte*’deki yerlerini belirtmedim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem insanların yüzlerine karşı medhettiği bu tür pek çok hadîs-i şerîf vardır. Ashâb-ı kirâmın, tâbiîn ve onlardan sona gelen ve arkalarından gidilen âlimlerin ve imâmların ise -Allah hepsinden râzı olsun- böyle övgüleri sayılamayacak kadar çoktur. Doğrusunu Allah bilir.

Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 555/1111), *İhyâu ulûmi’-d-dîn*’in zekât bölümünün sonunda şöyle demiştir:

“Bir kimse zekât verdiğinde, zekâtı alan duruma bakmalıdır: Şâyet zekât veren adam kendisine teşekkür edilmesinden ve yaptığı hayırdan başkalarına bahsedilmesinden hoşlanan biriyse, zekâtı alan bundan kimseye söz etmemelidir. Zira o adamın hakkını ödemek, zulümde ona yardım

etmemekle olur; çünkü onun başkasından teşekkür beklemesi zulümdür. Şâyet zekâtı veren kimse kendisine teşekkür edilmesinden hoşlanmayan biriye, hem ona teşekkür etmek hem de yaptığı hayrı başkalarına söylemek gerekir. (Müfessir, muhaddis ve zâhid) Süfyân es-Sevrî (v. 161/778) -Allah ona rahmet eylesin- şöyle demiştir: Kendini bilene, insanların övmesi zarar vermez.”^[301]

Ebû Hâmid el-Gazzâlî, bu bahsin baş tarafında geçenleri zikrettikten sonra şöyle demiştir:

“Kalbinin sağlığını gözeten kimse, bu incelikleri dikkate almalıdır. Zira bu incelikleri dikkate almadan ibadet eden kimse çok yorulduğu, eline de pek bir şey geçmediği için şeytanın maskarası olur. İşte bu sebeple şöyle denmiştir: Bu konuda bir mesele öğrenmek, bir yıl ibadet etmekten daha sevaptır. Çünkü öğrenilecek bu ilimle, hayat boyu yapılacak ibadetler kurtulur; bu ilim öğrenilmeden yapılan ibadetler ise yok olup gider.”^[302]

١٢- بَابُ مَدْحِ الْإِنْسَانِ نَفْسَهُ وَذِكْرِ مَخَابِيهِ

12. İNSANIN KENDİNİ ÖVMESİ VE İYİLİKLERİNİ ANLATMASI

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ﴾

“**Kendinizi temize çıkarmayın.**”^[303]

İnsanın kendi meziyetlerinden bahsedip övünmesi, biri kötü diğeri iyi olmak üzere ikiye ayrılır. Kötü olanı, övünmek, üstünlük taslamak, akranlarından daha değerli olduğunu ortaya koymak için yapılan övünmedir. İyi olanı ise dinî bir fayda için yapılan övünmedir. Meselâ iyiliği emredip kötülükten sakındırması, nasîhat etmesi, birine faydalı olan bir şeyi göstermesi, öğretmesi, terbiye etmesi, öğüt vermesi, bir görevi hatırlatması, kûsleri barıştırması, kendinden bir kötülüğü gidermesi gibi hususlardaki övünmedir. Sözlerinin başkası üzerinde daha etkili olacağını, öğütlerine daha fazla güvenileceğini düşünerek kendi iyiliklerinden

bahseder ve bu niyetle: “Bu söylediklerimi başkasından duyamazsınız, bunları iyi öğrenin” der. Bu mânâda, şu örneklerde olduğu gibi sayılamayacak kadar hadîs-i şerîf vardır. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

۷۹۳. «أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ».

793. “Ben peygamberim, yalan yok.”^[304]

۷۹۴. «أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ».

794. “Ben Âdemoğullarının efendisiyim.”^[305]

۷۹۵. «أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنَشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ».

795. “Kabri ilk açılacak kimse de ben olacağım.”^[306]

۷۹۶. «أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ وَاتِّقَاكُمْ».

796. “Allah’ı en iyi bilen ve O’na karşı gelmekten en çok korkanınız benim.”^[307]

۷۹۷. «إِنِّي أَبِيتُ عِنْدَ رَبِّي يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي».

797. “Yatıp uyurken de Rabbim beni yedirir, içirir.”^[308]

Buna benzer pek çok hadîs-i şerîf vardır.

Yûsuf aleyhisselâm (Mısır kralına) şöyle dedi:

﴿إِجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾

“Beni ülkenin hazînelerini yönetmekle görevlendir. Çünkü ben koruyup yönetmeyi iyi bilirim.”^[309]

Şuayb aleyhisselâm (Hz. Mûsâ’ya) şöyle dedi:

﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾

“İnşallah benim ahdine sâdık, dürüst bir insan olduğumu göreceksin.”^[310]

İsyancılar evini kuşatınca Hz. Osman onlara (kendi iyiliklerinden söz ederek) şöyle dedi:

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
فَقَالَ: «كَيْفَ أَنْتَ يَا بُنَيَّةُ؟ وَقَبْلَ خَدَّهَا».

798. Hz. Osman (evini kuşatan ve sonunda kendisini şehit eden isyancılara) şöyle demişti:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

‘Tebük savaşına giden orduyu (ceyşü’l-usre) kim teşhîz ederse ona cennet vardır’ buyurmuştu da onları ben donatmıştım. Bunu bilmiyor musunuz?

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

‘Rûme kuyusunu kim satın alırsa, ona cennet vardır’ buyurmuştu da o kuyuyu ben satın almıştım (ve vakfetmiştim). Bunu bilmiyor musunuz?” diye sordu. İsyancılar, “Doğru söylüyorsun” diye onu tasdik ettiler.^[311]

Peygamber Efendimiz Medine’ye hicret ettiğinde Medine’de Rûme kuyusundan başka içilebilecek tatlı su yoktu. Allah’ın Resûlü’nün hadîs-i şerîfteki teşvîki üzerine o kuyuyu Hz. Osman satın almış, sonra vakfetmişti.

O isyancılara işte bunu hatırlattı ve onlara, “Şimdi siz benim o kuyudan su içmeme engel oluyor, beni acı su içmeye mecbûr ediyorsunuz” diye sitem etti. (Bu hadisin geniş rivâyeti için bakınız: Tirmizî, Menâkıb 18, nr. 3703)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ.

799. Sa’d ibni Ebî Vakkàs radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Kûfeliler kendisini “namazı gerektiği şekilde kıldırıyor” diye halîfe Ömer ibnü’l-Hattâb radiyallahu anha şikâyet ettikleri zaman, Sa’d kendini savunarak,

“Vallâhi Allah yolunda ilk oku atan Arap benim ve biz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte gazveye giderdik...” diye söze başladı ve hadisin tamamını rivâyet etti. [\[312\]](#)

Hiz. Sa’d’ın Hiz. Ömer’e şikâyet edilmesiyle ilgili daha geniş bir rivâyet 903 numara ile gelecektir.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرْنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ،
أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعَدُوا وَأَكَلُ
يُحِبُّكَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُكَ إِلَّا مُنَافِقٌ».

800. (Hiz. Ali’ye “Yanında, Kur’ân-ı Kerîm’de yazılı olandan başka, yalnız senin bildiğin bir şey var mı?” diye sorulmuştu.)

Alî radiyallahu anh şöyle dedi:

“Taneyi toprağın içinde yaran ve insanı yaratan Allah’a yemin ederim ki yazılı olarak bende bir şey yoktur. Yalnız, o ümmî olan (okuma yazma bilmeyen) Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bana, ‘**Seni ancak mü’min olan sever ve sana ancak münâfık olan buğz eder**’ buyurmuştur.”^[313]

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرِ، مُلُوكًا
أَيُّهَا النَّاسُ ازْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَلَوْ أَعْلَمُ أَنَّ أَحَدًا أَعْلَمُ مِنِّي لَرَحَلْتُ إِلَيْهِ.

801. Tâbiîn âlimlerinden Ebû Vâil Şakîk ibni Seleme şöyle dedi:
Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anh bize bir konuşma yaptı ve dedi ki:
“Vallâhi ben yetmiş kadar sûreyi bizzat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in mübârek ağzından öğrendim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in ashâbı, onların en hayırlısı olmadığım hâlde, Allah’ın kitabını en iyi bilenlerden biri olduğumu bilir. Şâyet benden daha iyi bilen birinin olduğundan haberdâr olsam, elbette ondan faydalanmak için yanına giderdim.”^[314]

٦٢٠. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرِ، مُلُوكًا
الْحَدِيثِ.

802. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, biri ona, yolda yorulup kalan deveye ne yapmak gerektiğini sordu. O da kendisini kastederek,

“Meseleyi tam da bilene rastladın” dedi ve hadisin tamamını rivâyet etti.
[315]

Bu konuya dâir rivâyetler sayılamayacak kadar çoktur. Bunlar, daha önce de söylediğimiz gibi, övünmek için değil, sahip olduğu özelliği bildirmek için söylenmiş sözlerdir. Başarıyı nasip eden Allah’tır.

۱۳- بَابُ فِي مَسَائِلَ تَتَعَلَّقُ بِمَا تَقْدَمُ

13. DAHA ÖNCEKİ KONULARLA İLGİLİ BAZI MESELELER

* Bir kimsenin kendisine seslenen birine “buyur, emrindeyim (lebbeyk sa‘deyk) diye cevap vermesi veya sadece “buyur (lebbeyk)” demesi müstehaptır.

* Yanına gelen birine “merhaba” demek, kendisine iyilik edene veya **güzel bir davranışta bulunan** birine: **حَفِظَكَ اللَّهُ: hafizekallâh:** Allah seni korusun!”, **جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا: cezâkellâhü hayran:** Allah seni hayırla mükâfâtlandırırsın” demek veya benzeri sözlerle duâ etmek müstehaptır. Buna dâir sahîh ve meşhûr pek çok hadîs-i şerîf vardır.

* Ünlü bir âlime veya sâlih bir zâta yahut değerli birine “canım sana fedâ olsun” veya “anam babam sana fedâ olsun” gibi sözler söylemekte bir sakınca yoktur. Buna dâir sahîh ve meşhûr pek çok hadîs-i şerîf vardır; fakat ben konuyu uzatmamak için onları buraya almadım.

Bir Kadının Mahremi Olmayan Erkeklerle Konuşma Âdâbı

Bir kadın, alışveriş yaparken veya konuşmasında sakınca olmayan hususlarda mahremi olmayan bir erkekle konuşurken, onun kendisinden bir beklentiye girmesine fırsat vermemek için sesini kalınlaştırması, ifâdelerini yumuşatmayıp sertleştirmesi gerekir.

Müfessir Ebü'l-Hasan el-Vâhidî (v. 468/1076) *el-Basît* adlı tefsîrinde şöyle demiştir: “Mezhebimizin âlimleri, bir kadının yabancılarla yumuşak sesle konuşmamasının sünnet olduğunu ve bunun, erkeğin kadın hakkında yersiz bir ümide kapılmamasını sağlayacağını, kadının hısımlık dolayısıyla evlenemeyeceği erkekle de böyle konuşması gerektiğini söylemişlerdir.

Baksanıza, Allah Teâlâ evlenmeleri ebediyen yasak olduğu Peygamber hanımlarına şu tavsiyede bulunmuştur:

حَصَّيْنَاهُ كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ

“Ey Peygamber hanımları, siz başka kadınlar gibi değilsiniz. Eğer takvâyâ sarılacaksanız, cilveli bir şekilde konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan kimse bir ümide kapılmasın.”^[316]

Ben de derim ki: Yabancılarla konuşan kadının sesini kalınlaştırması gerektiği konusunda Vâhidî’nin söylediklerini, mezhebimizin diğer âlimleri de söylemiştir.

Âlimlerimizden İbrâhim el-Mervezî, kadının sesini kalınlaştırabilmesi için, elinin dışını ağzına koyarak konuşması gerektiğini söylemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Vâhidî’nin, hısımlık yoluyla mahrem olanların, konuşma hususunda yabancılar gibi olduğunua dâir görüşü zayıftır ve bizim âlimlerimizin meşhûr görüşüne de aykırıdır. Çünkü hısımlık yoluyla meydana gelen mahremlik, kadına bakma ve onunla yalnız kalma hususlarında kan akrabalığı gibidir.

Mü’minlerin annelerine (ümme-hâtü’l-mü’minîn) gelince, onlar sadece kendileriyle evlenmenin haram, saygı göstermenin farz oluşu bakımından mü’minlerin anneleridir. Kendileriyle evlenmek haramdır fakat kızlarıyla evlenmek helâldir. Doğrusunu Allah bilir.

---

[146]. Nur 24/61.

[147]. Nisâ 4/86.

[148]. Nur 24/27.

[149]. Nur 24/59.

[150]. Zâriyât 51/24-25.

[151]. Buhârî, Îmân 6, 20, nr. 12, 28; Müslim, Îmân 63, nr. 39.

[152]. Buhârî, Enbiyâ 1, nr. 3326; Müslim, Cennet 28, nr. 2841.

[153]. Buhârî, İsti’zân 8, nr. 6235; Müslim, Libâs 3, nr. 2066. **Bu hadis**

757 numarayla tekrar gelecek.

[154]. Müslim, Îmân 93, nr.54

[155]. Dârimî, Salât 156, nr. 1501; Tirmizî, Kıyâmet 42, nr. 2485; İbni Mâce, İkâmet 174, nr.1334.

[156]. İbni Mâce, Edeb 11, nr 3693; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 179, nr. 216.

[157]. Mâlik, *Muvatta'*, Selâm 3, nr. 6.

[158]. Buhârî, İmân 20, bâb başlığında.

[159]. “Akda'l-kudât”, Abbâsî halifesi el-Kâim-Biemrillâh'ın 429 (1038) yılında ve ilk defa Mâverdî'ye verdiği, ‘kadıların kadısı’ anlamında ve kâdıkudâtтан sonra gelen bir unvandır.

[160]. Ebû Dâvûd, Edeb 131, 132, nr. 5195; Tirmizî, İsti'zân 2, nr. 2689.

[161]. Ebû Dâvûd, Edeb 131, 132, nr. 5196.

[162]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 197, nr. 235.

Nevevî bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemiştir.

[163]. Zâriyât 51/25.

[164]. Buhârî, Enbiyâ 1, nr. 3326; Müslim, Cennet 28, nr. 2841.

[165]. Zâriyât 51/25.

[166]. Buhârî, İmân 30, nr. 94, 95. **Bu hadis 970 numara ile tekrar gelecek.**

[167]. Bu konu 7 nolu, **Selâmın Âdâbı ve Selâmla İlgili Bazı Meseleler** bahsinde ele alınacaktır.

[168]. Müslim, Et'ime 174, nr. 2055.

[169]. Tirmizî, İsti'zân 7, nr. 2695. **Nevevî bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemiştir.**

[170]. Tirmizî, İsti'zân 9, nr. 2697. **Bu hadîs-i şerîf, 699 numarada metniyle birlikte gelecek.**

[171]. Ebû Dâvûd, Edeb 136, 167, nr. 5204.

[172]. Ebû Dâvûd, 140, 141, nr. 5210.

[173]. Mâlik, *Muvatta'*, Selâm 1, nr. 1.

[174]. Buhârî, Bed'ü'l-halk 6, nr. 3217, Fezâilü ashâbi'n-nebî 30, nr. 3768, Edeb 111, nr. 6201; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 90, 91, nr. 2447.

[175]. Ebû Dâvûd, Edeb 153, 154, nr. 5231.

[176]. Nisâ 4/86.

[177]. Kitabın adı *Hilyetü'l-ulemâ' fî ma'rifeti mezâhibi'l-fukahâ'*dır. Eser Abbâsî Halifesi Müstazhir-Billâh'a ithaf edildiği için *el-Müstazhirî* ismiyle meşhur olmuştur.

[178]. Buhârî, Ezan 95, 122, nr. 757, 793; İsti'zân 18, nr. 6251, Eymân 15, nr. 6667; Müslim, Salât 45, nr. 397.

- [179]. Ebû Dâvûd, Edeb 134, 135, nr. 5200.
- [180]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 217, nr. 245.
- [181]. Ebû Dâvûd, Libâs 25, nr. 4084; Tirmizî, İsti'zân 28, nr. 2722.
- [182]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, II, 205.
- [183]. Tirmizî, İsti'zân 11, nr. 2699. **Nevevî bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.**
- [184]. Buhârî, Edeb 62, nr. 6077; Müslim, Birr 25, nr. 2560.
- [185]. Ebû Dâvûd, Edeb 133, nr. 5197.
- [186]. Tirmizî, İsti'zân 6, nr. 2694.
- [187]. "Tuvalette Zikredilmez ve Konuşulmaz" adlı bahse ve oradaki 71 ve 72 nolu hadislere bakınız.
- [188]. Ebû Dâvûd, Edeb 136, 137, nr. 5204; İbni Mâce, Edeb 14, nr. 3701.
- [189]. Tirmizî, İsti'zân 9, nr. 2697. **Bu hadîs-i şerîf 687 numarada metinsiz olarak geçti.**
- [190]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 185, nr. 225.
- [191]. Buhârî, Cum'a 40, nr. 938; Hars 21, nr. 2349; Et'ime 17, nr. 5403; İsti'zân 16, nr. 6248.
- [192]. Müslim, Hayz 70, 72, nr. 336. **Bu hadis 724 numarayla tekrar gelecek.**
- [193]. Müslim, Selâm 13, nr. 2167.
- [194]. Buhârî, İsti'zân 22, nr. 6258, Mürteddîn 4, nr. 6926; Müslim, Selâm 6-9, nr. 6163.
- [195]. Buhârî, İsti'zân 22, nr. 6258; Müslim, Selâm 6, nr. 2163.
- [196]. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 385, nr. 1115 (Bu rivâyette İbni Ömer'e o adamın Hıristiyan olduğunun söylendiği kaydedilmektedir); İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), V, 259, nr. 25868.
- [197]. Mâlik, *Muvatta'*, Selâm 2, nr. 3.
- [198]. Buhârî, İsti'zân 20, nr. 4566; Müslim, Cihâd 116, nr. 1798.
- [199]. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6, nr. 7; Müslim, Cihâd 74, nr. 1773.
- [200]. Buhârî, Cenâiz 80, nr. 1356; Merdâ 11, nr. 5657.
- [201]. Buhârî, Cenâiz 80, nr. 1360; Müslim, İmân 39, nr. 24.
- [202]. Bid'atçı, dinde olmayan şeyleri dinde varmış gibi gösteren kimsedir.
- [203]. Buhârî, Megâzî 79, nr. 4418; Müslim, Tevbe 53, nr. 2769.
- [204]. Buhârî, İsti'zân 21, bâb başlığında.
- [205]. Buhârî, İsti'zân 15, nr. 6247; Müslim, Selâm 15, nr. 2168.
- [206]. Müslim, Selâm 14, nr. 2168.

[207]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 189, nr. 227.
[208]. Buhârî, İsti'zân 4, 5, nr. 6231, 6232; Müslim, Selâm 1, nr. 2160.
[209]. Buhârî, İsti'zân 5-7, nr. 6234; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, nr. 1001.
[210]. Mâlik, *Muvatta'*, Selâm 3, nr. 8.
[211]. “Evine Girenin Okuyacağı Duâ” başlığı altında verilen 59-64. hadislere bakınız.

[212]. Ebû Dâvûd, Edeb 139, nr. 5208; Tirmizî, İsti'zân 15, nr. 2706.
[213]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 173, nr. 211.
[214]. Nur 24/27.
[215]. Nur 24/59.
[216]. Buhârî, İsti'zân 13, nr. 2062; Müslim, Edeb 33-37, nr. 2154. **Bu hadîs-i şerîf ile ilgili bir olay 984 numara ile gelecektir.**

[217]. Buhârî, İsti'zân 11, nr. 6241; Müslim, Edeb 40, 41, nr. 2156.
[218]. Ebû Dâvûd, Edeb 126, 127, nr. 5177
[219]. Ebû Dâvûd, Edeb 126, 127, nr. 5176; Tirmizî, İsti'zân 18, nr. 2710.
[220]. Buhârî, Salât 1, nr. 349; Müslim, İmân 259, nr. 162.
[221]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, nr. 3674; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 28, 29, nr. 2403.

[222]. Buhârî, İsti'zân 17nr. 6250; Müslim, Âdâb 38, nr. 2155.
[223]. Buhârî, Gusl 21, nr.280; Müslim, Hayz 70, nr. 336
[224]. Buhârî, Rikâk 13, nr. 6443; Müslim, Zekât 33, nr. 92 ı.
[225]. Müslim, Mesâcid 311, nr. 681. **Bu hadisin uzun bir rivâyeti 913 numara ile gelecektir.**

[226]. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 158, nr. 2491.
[227]. Ebû Dâvûd, Edeb 148, 149, nr. 5225.
[228]. Ebû Dâvûd, Edeb 147, 148, nr. 5223.
[229]. Buhârî, Edeb 18, nr. 5997; Müslim, Fezâil 65, nr. 2318.
[230]. Buhârî, Edeb 18, nr. 5998; Müslim, Fezâil 64, nr. 2317.
[231]. Buhârî, Cenâiz 43, nr. 1303.
[232]. Ebû Dâvûd, Edeb 146-147, nr. 5222.
[233]. Tirmizî, İsti'zân 33, nr. 2733; İbni Mâce, Edeb 16, nr. 3705; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), III, 449, nr. 3527.

[234]. Ebû Dâvûd, Edeb 146, 147, nr. 5221.
[235]. İbnü'l-Ca'd, *el-Müsned* (Haydar), s. 310, nr. 2103.
[236]. Buhârî, Cenâiz 3, nr. 1241, 1242.
[237]. Tirmizî, İsti'zân 32, nr. 2732.

[238]. Tirmizî, İsti'zân 31, nr. 2728; İbni Mâce, Edeb 15, nr. 3702. **Bu hadis 744 numarayla tekrar gelecek.**

[239]. Buhârî, İsti'zân 27, nr. 6263.

[240]. Buhârî, Megâzî 79, nr. 4418; Müslim, Tevbe 53, nr. 2769.

[241]. Ebû Dâvûd, Edeb 143, nr. 5213.

[242]. Ebû Dâvûd, Edeb 141, 142, nr. 5212; Tirmizî, İsti'zân 31, nr. 2727; İbni Mâce, Edeb 15, nr. 3703.

[243]. Tirmizî, İsti'zân 31, nr. 2728; İbni Mâce, Edeb 15, nr. 3702. **Bu hadis 739 numarayla daha önce geçti.**

[244]. Mâlik, *Muvatta'*, Hüsnü'l-huluk 4, nr. 16.

[245]. Müslim, Birr 144, nr. 2626. **Bu hadis 968 numara ile tekrar gelecek.**

[246]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 160, nr. 195.

[247]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 159 nr. 193.

[248]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 148, nr. 162.

[249]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 167, nr. 204.

[250]. Haşr 59/7.

[251]. Nur 24/63.

[252]. İmâm Nevevî, "Riyâkârlık ve değerinden fazla büyütme düşüncesi olmadan sırf hürmet etmek maksadıyla fazîletli ve değerli Müslümanlar için ayağa kalkma" anlamındaki bu risâlesine şu adı vermiştir: *et-Terhîs fi'l-ikrâmi bi'l-kıyâm li zevi'l-fazli ve'l-meziyyeti min ehli'l-İslâm `alâ ciheti'l-birri ve't-tevkîr ve'l-ihtirâm lâ `alâ ciheti'r-riyâ ve'l-i`zâm* (Kahire 1329; nşr. Ahmed Râtib Hammûş, Dımaşk 1402/1982; nşr. Keylânî Muhammed Halîfe, Beyrut 1409/1988).

[253]. Müslim, Birr 37, nr. 2567.

[254]. Tirmizî, Birr 64, nr. 2008; İbni Mâce, Cenâiz 2, nr. 1443.

[255]. Meryem 19/64; Buhârî, Tefsîr 19/2, nr. 4731.

[256]. Buhârî, Edeb 128, nr. 6226.

[257]. Buhârî, Edeb 126, nr. 6224.

[258]. Buhârî, Edeb 127, nr. 6225; Müslim, Zühd 53, nr. 2991.

[259]. Müslim, Zühd 54, nr. 2992.

[260]. Buhârî, Edeb 124, nr. 6222; Müslim, Libâs 3, nr. 2066.

[261]. Buhârî, Cenâiz 2, nr. 1240; Müslim, Selâm 4, nr. 2162.

[262]. Müslim, Selâm 5, nr. 2162.

[263]. Ebû Dâvûd, Edeb 91, nr. 5033.

[264]. Tirmizî, Edeb 2, nr. 2738.

- [265]. Mâlik, *Muvatta'*, İsti'zân 2, nr. 5.
- [266]. Buhârî, Edeb 128, nr. 6226.
- [267]. Ebû Dâvûd, Edeb 91, nr. 5031; Tirmizî, Edeb 3, nr. 2740.
- [268]. Ebû Dâvûd, Edeb 90, nr. 5029; Tirmizî, Edeb 6, nr. 2745
- [269]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 235, nr. 267.
- [270]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 233, nr. 264.
- [271]. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3289.
- [272]. Müslim, Zühd 55, nr. 2993.
- [273]. Ebû Dâvûd, Edeb 95, nr. 5037; Tirmizî, Edeb 5, nr. 2743.
- [274]. Ebû Dâvûd, Edeb 92, nr. 5036; Tirmizî, Edeb 5, nr. 2744. **Nevevî bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.**
- [275]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 221, nr. 251.
- [276]. Begavî, *Şerhü's-sünne* (Arnaût-Şâvîş), XII, 312.
- [277]. Ebû Dâvûd, Edeb 93, nr. 5038; Tirmizî, Edeb 3, nr. 2739.
- [278]. Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned* (Esed), XI, 234, nr. 6352.
- [279]. Müslim, Zühd 57-58, nr. 2995.
- [280]. Müslim, Zühd 69, nr. 3002.
- [281]. Buhârî, Şehâdât 17, nr. 2663, Edeb 54, nr. 6060; Müslim, Zühd 67, nr. 3001.
- [282]. Buhârî, Edeb 54, nr. 6061; Müslim, Zühd 65, nr. 3000.
- [283]. Buhârî, Fezâilü'l-ashâb 2, nr. 3653; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 1, nr. 2381.
- [284]. Buhârî, Libâs 1, 5, nr. 5783, 5788; Müslim, Libâs 43, 48, nr. 2085, 2087.
- [285]. Buhârî, Edeb 55, nr. 6062; Ebû Dâvûd, Libâs 25, nr. 4085.
- [286]. Buhârî, Salât 80, nr. 466; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 2, nr. 2382.
- [287]. Buhârî, Savm 4, nr. 1897; Müslim, Zekât 85, nr. 1027.
- [288]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, nr. 3674; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 29, nr. 2403.
- [289]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, nr. 3675.
- [290]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 6, nr. 3679; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 20, nr. 2394.
- [291]. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3294; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 22, nr. 2396.
- [292]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, nr. 3674; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 29, nr. 2403.
- [293]. Buhârî, Sulh 6, nr. 2699.

[294]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 9, nr. 3706; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 31, nr. 2404.

[295]. Buhârî, Teheccüd 17, nr. 1149; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 108, nr. 2458.

[296]. Buhârî, nr. ; Müslim, Müsâfirîn 258, nr. 810.

[297]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 19, nr. 3813; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 148, nr. 2484.

[298]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 10, nr. 3798; Müslim, Eşribe 173, nr. 2054.

[299]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 5, nr. 3785; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 174, nr. 2508.

[300]. Müslim, Îmân 25, 26, nr. 17, 18.

[301]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, I, 229.

[302]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, I, 229.

[303]. Necm 53/32.

[304]. Buhârî, Cihâd 52, 97, 167, nr. 2864, 2930, 3042; Müslim, Cihâd 78-80, nr. 1776.

[305]. Müslim, Fezâil 3, nr. 2287.

[306]. Buhârî, Husûmât 1, nr. 2412; Müslim, Fezâil 2, nr. 2278

[307]. Buhârî, Nikâh 1, 5063, Edeb 72, nr. 6101, İ'tisâm 5, nr. 7301; Müslim, Fezâil, 127, 128, nr. 2356.

[308]. Buhârî, Savm 48, nr. 1964; Müslim, Sıyâm 55, 61, nr. 1105. Hadîs-i şerîfe doğru mânâ verebilmek için onun devamını köşeli parantez içinde gösterdim. Bazı *El-Ezkâr* mütercimleri hadisin devamını dikkate almadıkları için onu; “Ben Rabbimin yanında gecelerim”, “Ben Rabbimin yanında yatarım”, “Ben geceyi Rabbimin yanında geçiririm” şeklinde tercüme etmişlerdir.

[309]. Yûsuf 12/55.

[310]. Kasas 28/27.

[311]. Buhârî, Vesâyâ 33, nr. 2778.

[312]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 15, nr. 3728; Müslim, Zühd 12, nr. 2966.

[313]. Müslim, Îmân 131, nr. 78.

[314]. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 8, nr. 5000; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 114, nr. 2462.

[315]. Müslim, Hac 377, nr. 1325.

[316]. Ahzâb 33/32.

١٦ - كِتَابُ أَذْكَارِ النِّكَاحِ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهِ

16. NİKÂH ZİKİRLERİ VE BUNUNLA İLGİLİ MESELELER BÖLÜMÜ

١ - بَابُ مَا يَقُولُهُ مَنْ جَاءَ يَخْطُبُ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِهَا لِنَفْسِهِ أَوْ لغيرِهِ

1. KENDİSİ VEYA BAŞKASI İÇİN BİR KADINI AİLESİNDEN İSTEMEYE GİDEN KİMSENİN NE DİYECEĞİ

Kız istemeye giden kimsenin söze Allah’a hamdû senâ, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme salâtü selâm ile başlaması ve şöyle demesi müstehaptır:

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Eşhedü enlâilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh, ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh

“Şunu kesin bir dille belirtirim ki Allah’tan başka ilâh yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Yine şunu kesin bir dille belirtirim ki Muhammed, Allah’ın kulu ve resûlüdür.”

“Ben kızın falanı istemeye geldim” veya “kerîmeniz falan kızı falanı istemeye geldim” yahut buna benzer bir söz söyler.

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ

يُبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ فَهُوَ أَجْزَمُ»، وَرُوِيَ: «أَقْطَعُ».

803. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah’a hamd ile başlamayan her söz bereketsizdir.” Bazı rivâyetlerde: “Allah’a hamd ile başlamayan her iş bereketsizdir” şeklindedir. “Bereketsiz” kelimesi “sonuçsuz” diye de rivâyet edilmiştir.^[317]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ

804. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İçinde kelime-i şehâdet bulunmayan her konuşma, çolak el gibidir.”^[318]

Elinin çolak olması insan için büyük bir eksikliktir. Kelime-i şehâdet ve Allah’a hamd ile başlamayan bir konuşma da öylesine bereketsiz ve değersizdir.

٢- بَابُ غَرْضِ الرَّجُلِ بِنْتِهِ وَغَيْرَهَا مِمَّنْ إِلَيْهِ تَرْوِيحُهَا عَلَى
أَهْلِ الْفَضْلِ وَالْخَيْرِ لِيَتَرَوُجُوهَا

2. BİR ADAMIN, KIZIYLA VEYA BİR YAKINIYLA EVLENMESİ İÇİN HAYIRLI VE FAZÎLETLİ BİRİNE TEKLİFTE BULUNMASI

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ.

805. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anh, kızı Hafsa radiyallahu anhânın kocası vefât ettikten sonra olanları şöyle anlattı: Osman ibni Affân ile karşılaştım ve ona Hafsa ile evlenmesini teklif ederek,

“İstersen Ömer’in kızı Hafsa’yı sana nikâhlayayım” dedim. O da:

“Bu işi bir düşüneyim” dedi. Birkaç gün sonra kendisiyle karşılaştığımda,

“Şimdilik evlenmemin uygun olmadığını anladım” dedi. Hz. Ömer sözüne devamla dedi ki: Ebû Bekir es-Sıddîk ile karşılaştım ve ona,

“İstersen Ömer ibnü'l-Hattâb’ın kızı Hafsa’yı sana nikâhlayayım” dedim. Fakat Ebû Bekir radiyallahu anh sükût etti.”

Hz. Ömer hadisin tamamını zikretti. [\[319\]](#)

Peygamber Efendimiz, Hz. Hafsa ile evlenmeyi düşündüğünü Hz. Ebû Bekir’e söylemişti. O da Resûl-i Ekrem’in sırrını duyurmak istemediği için, arkadaşı Hz. Ömer’in kendisine güceneceğini bildiği hâlde ona cevap verememişti.

۳- بَابُ مَا يَقُولُهُ عِنْدَ عَقْدِ النِّكَاحِ

3. NİKÂH KIYILIRKEN NE DENECEĞİ

Nikâh kıyılırken, geçen bahiste zikrettiğimiz zikirleri içeren ve ondan daha uzun olan bir konuşma yapmak müstehaptır. Bu konuşmayı nikâh kıyan da bir başkası da yapabilir. En fazîletli olan şöyle bir konuşma yapmaktır:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 ٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
 عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
 ٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَنِيَّةٍ أَوْ فَدْفِدٍ: كَبَّرَ
 خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
 عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
 ٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا».

806. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize nikâh kıyma ve benzeri sözleşmelerde yapılacak olan hâcet hutbesini şöyle öğretti:

“Allah’a hamd olsun. O’ndan yardım ister ve bizi bağışlamasını niyâz ederiz, nefislerimizin şerrinden O’na sığınırız. Allah kimi doğru yola iletirse hiç kimse onu saptıramaz; kimi de saptırırsa hiç kimse onu doğru yola iletmez. Şunu kesin bir dille belirtirim ki Allah’tan başka ilâh yoktur. Yine şunu kesin bir dille belirtirim ki Muhammed, Allah’ın kulu ve resûlüdür.

‘Ey insanlar! Sizi bir tek candan yaratan, ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizin emrine karşı gelmekten sakının. Adını söyleyerek birbirinizden istekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlıktan ve akrabalarla ilişkiyi kesmekten sakının. Şüphesiz ki Allah sizi dâimâ görüp gözetmektedir.’^[320]

‘Ey îmân edenler! Allah’ın emir ve yasaklarına gereği gibi saygılı ve duyarlı olun ve yalnız Müslüman olarak can verin.’^[321]

‘Ey îmân edenler! Allah’tan korkun ve gerçeği söyleyin. Böylece Allah işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve

Resûlü’ne itaat ederse, pek büyük bir murada ermiş demektir.’^[322]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
يَغْصِبُهُمَا، فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّ إِلَّا نَفْسَهُ، وَلَا يَضُرُّ اللَّهَ شَيْئًا».

Ebû Dâvûd, aynı hadisi bir başka rivâyetinde “ve resûlühû” kelimesinden sonra şu ilâve ile nakletmiştir:

“Allah Muhammed’i, kıyâmet yaklaştığı zaman dosdoğru bir söz ile, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdi. Kim Allah’a ve Resûlü’ne itâat ederse doğru yolu bulur; kim de Allah’a ve Resûlü’ne karşı gelirse ancak kendine zarar verir, Allah’a hiçbir zarar veremez.”^[323]

Bizim âlimlerimiz, bunun yanında şöyle demenin de müstehap olduğunu söylemişlerdir: Seni Azîz ve Celîl olan Allah’ın emrettiği üzere, güzelce geçinmek veya tatlılıkla ayrılmak üzere evlendiriyorum.

Hâcet hutbesinin en kısası şöyle demektir:

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
أَوْصِي بِتَقْوَى اللَّهِ

Allah’a hamd olsun, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme salât olsun. Size Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Doğrusunu Allah bilir.

* Hâcet hutbesi (nikâhtan önce bu konuşmayı yapmak) sünnettir. Bu konuşma yapılmasa bile, âlimlerin görüş birliği ettiği üzere nikâh sahîhtir. Ancak (Zâhirî mezhebinin kurucusu) **Dâvûd ez-Zâhirî**’nin (v. 270/884) - Allah ona rahmet eylesin- hâcet hutbesi yapılmadan kıyılan nikâhın sahîh olmayacağını söylediği nakledilmektedir. Ne var ki muhakkık (araştırmacı) âlimler, Dâvûd ez-Zâhirî’nin bu farklı görüşünü pek dikkate almamışlar ve onun bu düşüncesi yüzünden âlimlerin görüş birliğinin (icmâ) değişmeyeceğini söylemişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Dâmâdın durumuna gelince; kabul gören görüşe göre o bir konuşma yapmaz. Kızın velîsi kendisine “Seni falanla evlendirdim” dediği zaman,

hemen “Onunla evlenmeyi kabul ettim” der; isterse “Onun nikâhını kabul ettim” de diyebilir. Şâyet “Elhamdülillâh, vessalâtü alâ Resûlillahi sallallahu aleyhi ve sellem, kabul ettim” dese, yine nikâh sahîh olur.

Nikâh kıyıldığı sırada araya böyle küçük bir sözün girmesinde sakınca yoktur; çünkü bu söz de doğrudan nikâh ile ilgilidir. Bazı âlimlerimiz ise böyle bir sözün araya girmesiyle nikâhın bozulacağını söylemiştir. Bazıları da bu sözle nikâhın bozulmayacağını, hatta böyle bir konuşmanın faydalı olacağını söylemişlerdir. Doğru olan ise daha önce ifâde ettiğimiz gibi, böyle bir sözü söylememektir. Şâyet söylerse bu söz nikâha bir zarar vermez. Doğrusunu Allah bilir.

٤- بَابُ مَا يَقَالُ لِلزَّوْجِ بَعْدَ عَقْدِ النِّكَاحِ

4. NİKÂH KİYILDIKTAN SONRA DÂMÂDA NE DENİR?

Nikâh kıyıldıktan sonra dâmâda “بَارَكَ اللهُ لَكَ: *bârekellâhü leke*: Allah sana mübârek eylesin” veya (aynı anlamda) “بَارَكَ اللهُ عَلَيْكَ: *bârekellâhü aleyke*” yahut “وَعَلَيْكَ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ: *ve cemaâ beynekümâ fî hayr*: Allah ikinizi hayırda birleştirsın” demek sünnettir.

Nikâhları kıyılan karı kocanın her birine şöyle demek de müstehaptır: “بَارَكَ اللهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا فِي صَاحِبِهِ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ: *bârekellâhü liküllî vâhidin minkümâ fî sâhibihî ve cemaâ beynekümâ fî hayr*: Allah her birinize eşini mübârek kılsın ve ikinizi hayırda birleştirsın.”

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
تَزْوُجَ: «بَارَكَ اللهُ لَكَ».

807. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, evlendiğini haber verince, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ona,

“**Bârekellâhü leke**: Allah sana mübârek eylesin” diye duâ etti. ^[324]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَعُودَكَ،
أَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَزَوَّجَ: «بَارَكَ اللَّهُ عَلَيْكَ».

808. Câbir ibni Abdillâh radıyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem evlendiğini söyleyince, Allah’ın Elçisi ona,

“**Bârekellâhü aleyke**: Allah sana mübârek eylesin” diye duâ etti. ^[325]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ».

809. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem evlenen birini tebrik ettiği zaman ona şöyle derdi:

Bârekellâhü leke ve bâreke aleyke ve cema beynekümâ fî hayr

“Allah sana mübârek eylesin, her birinize eşini mübârek kılsın ve ikinizi hayırda birleştirsın.” ^[326]

“Allah Döllü Döşlü Eylesin”

Diye Kutlamanın Uygun Olmadığı

Evlenenleri “Allah döllü döşlü eylesin (çocuk ve torun sahibi kılsın) gibi sözlerle tebrîk etmenin neden uygun olmadığıнын delili, bu kitabın son taraflarındaki “Dili Koruma Bölümü”nde zikredilecektir. ^[327]

هـ - بَابُ مَا يَقُولُ الزَّوْجُ إِذَا أُدْخِلَتْ عَلَيْهِ امْرَأَتُهُ لَيْلَةَ الزِّفَافِ

5. ZİFÂF GECESİ KARISI YANINA GETİRİLİNCE ERKEK ONA NE DER?

Erkeğin karısıyla karşılaşınca besmele çektikten sonra hanımının alnından tutup ona şöyle duâ etmesi müstehaptır:

بَارَكَ اللَّهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا فِي صَاحِبِهِ. *bârekellâhü liküllî vâhidin minnâ fî sâhibihî*: Allah bizi birbirimize mübârek kılsın.”

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاقًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا بِهَا قَرَارًا، وَرِزْقًا حَسَنًا.

810. Tâbiîn muhaddisi Amr ibni Şuayb’in dedesi Abdullah ibni Amr ibni’l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet olunduğuna göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz bir kadınla evlendiğinde veya bir hizmetçi aldığında şöyle desin:

Allâhümme innî es’elüke hayrahâ ve hayra mâ cebeltehâ aleyhi, ve eûzü bike min şerrihâ ve şerri mâ cebeltehâ aleyhi

“Allahım! Senden bunun hayrını ve onda yarattığın huy ve özelliklerin hayrını niyâz ederim. Onun şerrinden ve onda yarattığın huy ve özelliklerin şerrinden sana sığınırım.”

Allah’ın Resûlü hadîs-i şerîfin devamında, “Biriniz deve satın aldığında da onun hörgücünün tepesinden tutarak aynı şekilde duâ etsin” buyurdu.

[328]

Diğer bir rivâyete göre Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

«ثُمَّ لِيَأْخُذْ بِنَاصِيَتِهَا، وَلِيَذْغُ بِالْبَرَكَاتِ فِي الْمَرْأَةِ وَالْخَادِمِ»

“Biriniz bir kadınla evlendiğinde veya bir hizmetçi aldığında, alnından tutarak hayırlı ve bereketli olması için duâ etsin.” [329]

۱۱- بَابُ مَا يَقُولُهُ وَيَفْعَلُهُ مَنْ يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ

6. HANIMIYLA ZİFÂFA GİREN ADAMA NE DENİR?

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَى الْأَسِرَّةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ».

811. Enes radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Zeyneb binti Cahş ile evlenip zifâfa girdi; et ve ekmekle bir düğün yemeği verdi. Enes, düğün yemeğinin nasıl olduğunu ve çok dâvetli bulunduğunu da anlattıktan sonra şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem oradan çıktı ve Âişe radiyallahu anhânın odasına gitti:

“Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtüh ey ev halkı!” diye selâm verdi. Hz. Âişe de:

“Ve aleykes selâm ve rahmetullâh, hanımını nasıl buldun? Allah onu sana mübârek eylesin” diye karşılık verdi.

Allah’ın Resûlü daha sonra hanımlarının odalarını bir bir dolaştı ve onları Hz. Âişe’yi selâmladığı gibi selâmladı; onlar da Resûl-i Ekrem’i Hz. Âişe gibi tebrîk ettiler. [\[330\]](#)

«مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ».

7. EŞİYLE BİRLEŞECEĞİ ZAMAN NE DENİR?

۷۰۶. وَرُوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
فَقُضِيَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ، لَمْ يَضُرَّهُ».

812. Birçok tarîk ile Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz eşiyle birleşeceği zaman şöyle derse ve bu beraberlikten çocukları olursa, şeytan ona zarar veremez.

Bismillâh, Allâhümme cennibne's-şeytâne ve cennibi's-şeytâne mâ razaktenâ

“Allahım! Şeytanı bizden ve bize vereceğin çocuktan uzaklaştır.”^[331]

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ: «لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ أَبَدًا».

İmâm Buhârî'nin bir rivâyetine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, “Şeytan o çocuğa hiçbir zaman zarar vermez” buyurmuştur.^[332]

۷- بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ فِي حَالِ الْقِتَالِ: «أَنَا فُلَانٌ!» لِإِزْعَابِ عَدُوِّهِ

8. ERKEĞİN KARISIYLA SEVİŞMESİ, ŞAKALAŞMASI VE ONUNLA TATLI DİLLE KONUŞMASI

عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

«هَلَّا تَزَوَّجْتَ بِكُرًا تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ».

813. Câbir radiyallahu anh şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,
“**Bâkire ile mi dul biriyle mi evlendin?**” diye sordu. Ben de:
“Dul bir kadınla evlendim” dedim. Bunun üzerine bana şöyle buyurdu:
“**Bâri bâkire biriyle evlenseydin, birbirinizle hoşça vakit geçirirdiniz.**”^[333]

٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَتْ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لِأَهْلِهِ

814. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:
“**Mü’minlerin îmân bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olan ve ailesine karşı en iyi davranandır.**”^[334]

٩- بَابُ بَيَانِ آدَبِ الزَّوْجِ مَعَ أَضْهَارِهِ فِي الْكَلَامِ

9. KOCANIN, EŞİNİN YAKINLARIYLA KONUŞMA ÂDÂBI

Hanımının akrabasından biriyle konuşurken cinsel ilişki, kadınları öpmek, kucaklamak ve onlardan çeşitki şekillerde faydalanmak gibi ifâdelerin geçtiği veya bunları hatırlatan yahut dolaylı da olsa bu anlama gelen sözleri kullanmaması müstehaptır.

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ».
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرِ، مُلُوكًا

فَأَمَرْتُ الْمُقَدَّادَ، فَسَأَلَهُ.

815. Ali radiyallahu anh şöyle dedi:

“Ben ‘mezî’si çok biriydim. Kızıyla evli olduğum için, bu durumda ne yapmak gerektiğini Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sormaya utandım. Mikdâd ibni Esved’den, akıntı gelince ne yapmak gerektiğini Resûl-i Ekrem’e sormasını istedim, o da ona sordu.”^[335]

Mezî, cinsel istek duyan kimsenin cinsel organından istenmeden gelen akıntıdır.

١٠- بَابُ مَا يُقَالُ عِنْدَ الْوِلَادَةِ وَتَأْلُمِ الْمَرْأَةِ بِذَلِكَ

10. KADIN DOĞUM SANCISI ÇEKERKEN NE DENİR?

Kadın doğum sancısı çekerken, daha önce zikrettiğimiz, (357-366. hadislerde geçen) sıkıntı zamanlarında okunacak duâları çokça okumalıdır.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
تَأْتِيَا فَتَقْرَأُ عِنْدَهَا آيَةَ الْكُرْسِيِّ، وَهِنَّ رَبُّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
النَّاسِ، لَا تَتَمَنَّوْنَ لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
بِالْمُعَوِّذَتَيْنِ.

816. Fâtıma radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Hz. Fâtımâ’nın doğum yapması yaklaşıncı, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ümmü Seleme ve Zeyneb binti Cahş’a, Fâtıma’nın yanına gelmelerini, Âyetü’l-kürsî’yi, şu âyet-i kerîmeyi ve Felak ve Nâs sûrelerini okumalarını emretti:

“Şüphesiz sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan; sonra Arş üzerine kurulan; gündüzü, durmadan kovalayan geceyle örtüp kuşatan; Güneş’i, Ay’ı ve yıldızları emrine baş eğdiren Allah’tır. Şunu iyi bilin ki her şeyi yaratmak ve yönetmek yalnız O’na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah yücelerin yücesidir.”^[336]

۱۱- بَابُ الْأَذَانِ فِي أُذُنِ الْمُؤَلَّدِ

11. DOĞAN ÇOCUĞUN KULAĞINA EZAN OKUMAK

أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعَدُوا وَأَكَلَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٦٣٦. عَنْ أُمِّةَ بْنِ مَخْشِيٍّ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ

817. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in âzatlı kölesi Ebû Râfi‘ radiyallahu anh şöyle dedi:

Hiz. Fâtımâ oğlu Hasan’ı dünyaya getirdiği zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in, çocuğun kulağına namaz ezanı gibi ezan okuduğunu gördüm.^[337]

Âlimlerimizden bir topluluk, çocuğun sağ kulağına ezan okunmasının, sol kulağına da kâmet getirilmesinin müstehap olduğunu söylemişlerdir.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
الْيُمْنَى، وَأَقَامَ فِي أُذُنِهِ الْيُسْرَى، لَمْ يَضُرَّهُ أُمُّ الصَّبِيَّانِ»

818. Hiz. Ali’nin oğlu Hiz. Hüseyin radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Çocuğu dünyaya gelen kimse, çocuğun sağ kulağına ezan okur, sol kulağına da kàmet getirirse ümmü’s-sıbyân o çocuğa zarar vermez.”^[338]

Ümm-i sıbyân, doğumdan sonra veya yalnızlıktan meydana gelen bir korku olup düşük yapmaya ve havale geçirmeye sebep olur.

١٢- بَابُ الدُّعَاءِ عِنْدَ تَحْنِيكِ الْوَلَدِ

12. ÇOCUĞU TAHNÎK EDERKEN YAPILACAK DUÂ

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
رِوَايَةً: فَيَدْعُو لَهُمْ بِالْبَرَكَاتِ.

819. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Yeni doğan çocukları Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem getirirlerdi, o da onlara duâ ederek tahnîk yapardı. Bir başka rivâyete göre, çocuklara bereket dileyerek duâ ederdi.^[339]

Tahnîk, ağızda yumuşatılan hurmanın veya bal gibi tatlı bir maddenin yeni doğmuş ve henüz süt emmeye başlamamış bebeğin damağına sürülmesi demektir. Geniş bilgi için bk. Zekerîya Güler, “Tahnîk”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, XXXIX, 416.

٦٢٠. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
بِالتَّمْرَةِ، ثُمَّ دَعَا لَهُ وَبَرَكَ عَلَيْهِ.

820. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Abdullah ibni'z-Zübeyr'e Mekke'de hâmile kalmıştım. Hicret edip Medine'ye gelirken Kubâ köyünde indim ve orada doğum yaptım. Sonra çocuğu alıp Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme getirdim. Allah'ın Resûlü çocuğu kucağına aldı, kendisine bir hurma getirilmesini emretti, çiğnediği hurmayı çocuğun ağzına püskürttü. Böylece çocuğun karnına ilk giren şey Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in tükürüğü oldu. Sonra çocuğun damağını çiğnediği hurma ile ovdu, ardından ona duâ edip hayır ve bereket diledi. [340]

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَخَنَكُهُ بِتَمْرَةٍ، وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكََةِ

821. Ebû Mûsâ el-Eş'arî radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir oğlum dünyaya gelmişti. Onu Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in yanına getirdim; Allah'ın Elçisi çocuğa İbrâhim adını verdi, hurma ile tahnîk yaptı ve Allah'ın ona bereket ihsân eylemesi için duâ etti. [341]

---

[317]. Ebû Dâvûd, Edeb 18, nr. 4840; İbni Mâce, Nikâh 19, nr. 1894. **Bu hadis 338 numara ile daha önce geçti.**

[318]. Ebû Dâvûd, Edeb 18, nr. 4841; Tirmizî, Nikâh 17, nr. 1106.

[319]. Buhârî, Megâzî 12, nr. 4005.

[320]. Nisâ 4/1.

[321]. Âl-i İmrân 3/102.

[322]. Ahzâb 33/70-71. Ebû Dâvûd, Nikâh 31, 32, nr. 2118; Tirmizî, Nikâh 17, nr. 1105; Nesâî, Cum'a 24, nr. 1404; İbni Mâce, Nikâh 19, nr. 1892.

[323]. Ebû Dâvûd, Nikâh 31, 32, nr. 2119.

- [324]. Buhârî, Nikâh 56, nr. 5155; Müslim, 79, nr. 1427.
- [325]. Buhârî, Daavât 53, nr. 6387; Müslim, Radâ' 55, nr. 715.
- [326]. Ebû Dâvûd, Nikâh 35 36, nr. 2130; Tirmizî, Nikâh 7, nr. 1091; İbni Mâce, Nikâh 23, nr. 1905.
- [327]. 1090 numaralı hadisin devamına bakınız.
- [328]. Ebû Dâvûd, Nikâh 44, 45, nr. 2160; İbni Mâce, Nikâh 27, nr. 1918; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 553, nr. 600.
- [329]. Ebû Dâvûd, Nikâh 44, 45, nr. 2160.
- [330]. Buhârî, Tefsîr 33/8, nr. 4793.
- [331]. Buhârî, Vudû' 8, nr. 141; Müslim, Nikâh 116, nr. 1434.
- [332]. Buhârî, Nikâh 66, nr. 5165.
- [333]. Buhârî, Büyû' 34, nr. 2097; Müslim, Radâ' 55, nr. 715. **Bu hadisin daha geniş bir rivâyeti 890 numara ile gelecek.**
- [334]. Tirmizî, İmân 6, nr. 2612; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), VIII, 256, nr. 9109.
- [335]. Buhârî, İlim 51, nr. 132; Müslim, Hayz 17, nr. 303.
- [336]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 577, nr. 620.
- [337]. Ebû Dâvûd, Edeb 106, 107, nr. 5105; Tirmizî, Edâhî 17, nr. 1514.
- [338]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 578, nr. 623.
- [339]. Ebû Dâvûd, Edeb nr. 5106.
- [340]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 45, nr. 3909; Müslim, Âdâb 25, nr. 2146.
- [341]. Buhârî, Akîka 1, nr. 5467; Müslim, Âdâb 24, nr. 2145.

17. İSİMLER BÖLÜMÜ

١ - بَابُ تَسْمِيَةِ الْمَوْلُودِ

1. ÇOCUĞA AD KOYMA

Çocuğa doğumunun yedinci gününde veya doğduğu günde ad koymak sünnettir. Yedinci günde ad koymanın delilleri şu hadîs-i şerîflerdir:

٥٨٦. عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُ، وَالْعَقَّ.

822. Tâbiîn muhaddisi Amr ibni Şuayb'ın dedesi Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhumâdan rivâyet olunduğuna göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem doğan çocuğa yedinci günde ad koymayı, saçını kesmeyi ve akîka kurbanı kesmeyi emretti. [\[342\]](#)

Hız. Fâtımâ, çocuğu dünyaya gelince, saçını kesti ve kesilen saçın ağırlığınca gümüş veya altın tutarında bir şeyi sadaka olarak verdi. [\[343\]](#)
Akîka kurbanı, çocuğun doğumunun ilk günlerinde Allah'a bir şükran ifâdesi olarak kesilen kurbandır ve bu kurbanı kesmek sünnettir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،

سَابِعِهِ، وَيُخْلَقُ وَيُسَمَّى».

823. Semüre bin Cündeb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Her bebek, kendisi için akıka kurbanı kesilinceye kadar rehindedir. Akıka kurbanı doğumun yedinci gününde kesilir. Bebeğin saçı traş edilir ve ad konur.”^[344]

Rehin verilen şey, rehinden kurtarılmadıkça ondan istifâde edilmez. Ünlü fakih ve muhaddis Ahmed ibni Hanbel’e göre bu hadîs-i şerîf bebeğin şefâat etmesiyle ilgilidir. Kendisi için kurban kesilmeden ölen bebek, anne ve babasına şefâatçi olmaz.

Bebeğe doğduğu gün isim verilmesi, daha önce (821 numarayla) geçen Ebû Mûsâ el-Eş‘arî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîf ile şu hadîs-i şerîften anlaşılmaktadır:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

824. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bu gece bir oğlum doğdu; ben de ona atam İbrâhim sallallahu aleyhi ve sellem adını koydum.”^[345]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَحَنَكَهُ وَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ.

825. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

(Üvey babam) Ebû Talha’nın bir oğlu oldu, onu Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme getirdim. Allah’ın Resûlü onu tahnîk etti

(çiğnediği hurmayı damağına sürdü) ve kendisine Abdullah adını verdi. [346]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبِلَ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
يَدِينُهُ، فَأَمَرَ أَبُو أُسَيْدٍ بِابْنِهِ فَاخْتَمَلَ مِنْ عَلَى فَخَذِ النَّبِيِّ صَلَّى
٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
يَوْمَئِذٍ الْمُنْذِرَ

826. Sehl ibni Sa'd es-Sâidî radiyallahu anh şöyle dedi:

Ebû Üseyd'in oğlu Münzir doğduğu zaman, onu Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem getirdiler. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem çocuğu kucağına aldı. Ebû Üseyd de orada oturuyordu. Allah'ın Resûlü önündeki bir işle meşgul olmaya başlayınca, Ebû Üseyd, çocuğu Resûl-i Ekrem'in kucağından almalarını söyledi, çocuğu alıp götürdüler. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem işini bitirince:

“Çocuk nerede?” diye sordu. Ebû Üseyd de:

“Yâ Resûlallah! Onu eve gönderdik.” dedi. Allah'ın Elçisi,

“Çocuğun adı ne?” buyurdu. Ebû Üseyd, çocuğun adını söyledi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem,

“Hayır, onun adı Münzir'dir” buyurdu ve o gün Ebû Üseyd de oğluna Münzir adını verdi. [347]

2. DÜŞÜĞE AD KOYMA

Düşük yapılan bebeğe ad koymak müstehaptır. Erkek mi kız mı olduğu bilinmediği takdirde, ona hem erkeğe hem de kıza verilebilecek bir ad konur: Esmâ, Hind, Hüneyde, Hârice, Talha, Umeyre ve Zür'a isimleri böyledir.

İmâm el-Ferrâ el-Begavî (v. 516/1122), bu konudaki hadis dolayısıyla düşüğe ad koymanın müstehap olduğunu söylemiştir.^[348] Başka âlimlerimiz de bunu belirtmiştir.

Begavî'nin Şerhu's-sünne'de, gösterilen yerde naklettiği rivâyete göre, düşük çocuk kıyâmet gününde babasının ardından koşarak, ona “beni ziyân ettin, bana ad vermedin” diye sitem edecektir. Peygamber Efendimiz'in düşük çocuğa ad koyduğu 857 nolu hadiste gelecektir.

Âlimlerimiz şöyle demiştir: Çocuk kendisine ad konmadan ölürse, ona yine de ad koymak müstehaptır.

۳- بَابُ اسْتِخْبَابِ تَحْسِينِ الْأَسْمَاءِ

3. ÇOCUĞA GÜZEL AD KOYMAK

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
آبَائِكُمْ، فَأَحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ»

827. Ebü'd-Derdâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kıyâmet gününde kendi adınızla ve babanızın adıyla çağrılacaksınız. Onun için kendinize güzel isimler koyun.”^[349]

۴- بَابُ بَيَانِ أَحَبِّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

4. AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH'IN EN ÇOK SEVDİĞİ İSİMLER

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاقًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَيُضْلِحُ بِالْكُفْمِ».

828. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Azîz ve Celîl olan Allah’ın en çok sevdiği isimleriniz: Abdullah ve Abdurrahmân’dır.”^[350]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «سَمِ ابْنَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ»

829. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Bizden birinin bir oğlu oldu, adını Kàsım koydu. Biz ona,

“Seni Ebü’l-Kàsım diye çağırmayız. (Peygamberimiz’in künyesini almakla) değerin de artmaz.” dedik. Bu durum Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme haber verildi. O da bu adama,

“Oğluna Abdurrahmân adını koy!” buyurdu.^[351]

Peygamber Efendimiz, ilk çocuğu Kàsım’dan dolayı “Kàsım’ın babası” anlamında “Ebü’l-Kàsım” künyesini almıştı. Bu sebeple ashâb-ı güzîn efendilerimiz, bir başkasının Ebü’l-Kàsım künyesiyle anılmasına karşı çıktılar.

۵۸۱. عَنْ مَكْحُولٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۶۰۴. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
حَارِثَ وَهَمَّامَ، وَأَقْبَحُهَا: حَزْبٌ وَمُرَّةٌ.»

830. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Vehb el-Cüşemî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Çocuklarınıza peygamber adlarını koyunuz. Allah Teâlâ’nın en sevdiği isimler Abdullah ve Abdurrahmân’dır. En doğru isimler (çalışıp kazanan anlamına gelen) Hâris ile (işini düşünen anlamına gelen) Hemmâm’dır. İsimlerin en çirkini ise (öldürmeyi hatırlatan) Harb ile (acıyı hatırlatan) Mürre isimleridir.”^[352]

۵- بَابُ اسْتِجَابِ التَّهْنِئَةِ وَجَوَابِ الْمُهْنَأِ

5.ÇOCUĞU OLANI TEBRİK ETME VE TEBRİK EDENE DUÂ ETME

Çocuğu dünyaya gelen kimseyi tebrîk etmek müstehaptır. Âlimlerimiz şöyle dediler: Müstehap olan Hz. Hüseyin’in bir şahsa öğrettiği şekilde tebrîk etmektir. Hz. Hüseyin bir adama şöyle tebrîk etmesini söylemiştir:

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَرَزَقَتْ بَرَّةً

Bârekellâhü leke filmevhûbi leke, ve şekertel vâhibe, ve belağa eşüddehû, ve ruzikte birrahu

“Allah Teâlâ’nın sana lütfettiği evlat mübârek olsun. Onu sana bağışlayana şükredesin. Evlâdın olgunluk çağına gelsin. Sen de onun hayrını ve iyiliğini göresin.”

Tebrîk edilen kimsenin de tebrîk edene şöyle sözlerle karşılık vermesi müstehaptır:

“بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ” *Bârekellâhü leke ve bâreke aleyke*: Allah sana da hayır ve bereket versin.

“جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا” *Cezâkellâhü hayran*: Allah seni hayırla mükâfâtlandırırsın.”

“رَزَقَكَ اللَّهُ مِثْلَهُ” *Razekakellâhü mislehû*: Allah aynını sana da ihsân eylesin.”

“أَجَزَلَ اللَّهُ ثَوَابَكَ” *Eczelellâhu sevâbeke*: Allah sana çok sevap versin.”

٦- بَابُ النَّهْيِ عَنِ التَّسْمِيَةِ بِالْأَسْمَاءِ الْمَكْرُوهَةِ

6. ÇOCUĞA GÜZEL OLMAYAN İSİM VERMEMELİ

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

٧٩٦. «أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ وَأَتَّقَاكُمْ».

831. Semüre bin Cündeb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Oğluna kesinlikle (bolluk anlamındaki) Yesâr, (kâr anlamındaki) Rebâh, (kurtuluş anlamındaki) Necâh ve (felâh bulan anlamındaki) Eflah isimlerini koyma! Çünkü sen bu isimlerden biri söylenerek ‘falan burada mı?’ diye sorarsın; o da orada bulunmadığında ‘O burada yok’ cevabını alırsın (bu uygun değildir). Bunlar dört isimdir; bunları bana nispet ederek çoğaltmayın.”^[353]

Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yasakladığı adlardan biri de “Bereket” ismidir.^[354]

Bu isimlerin anlamı üzerinden hareketle söyleyelim: Bir yerde bu şahısları arayan kimse: “Burada bolluk, kâr, kurtuluş, felâh bulan var mı?”

diye sorup da “Hayır, yok” cevabını aldığında meydana gelecek olumsuz hava, çocuğa bu adları koymanın ne kadar yersiz olduğunu gösterecektir.

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْأَمْلَاكِ.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَبْدِي كُلُّ عَبْدِي الَّذِي يَذْكُرُنِي وَهُوَ مُلَاقٍ قِرْنَهُ.

832. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ katında en kötü isim, Melikü’l-emplâk (melikler meliki) diye isimlendirilen kimsenin adıdır.”^[355]

İmâm Müslim’in diğer bir rivâyetine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Kıyâmet gününde Allah Teâlâ’nın en fazla gazap edeceği en pis ve en kindar adam Melikü’l-emplâk adını alan kimsedir. Çünkü Allah’tan başka melik yoktur.”^[356]

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

833. (Tebe-i tâbiîn neslinin hadis âlimi) Süfyân ibni Uyeyne (v. 198/814) şöyle dedi:

Melikü’l-emplâk” ifâdesi (Farsça’daki) şâhânşâh (şehinşâh) tâbiri gibidir.^[357]

٧- بَابُ ذِكْرِ الْإِنْسَانِ مَنْ يَتَّبِعُهُ مِنْ وَلَدٍ أَوْ غُلَامٍ أَوْ مُتَعَلِّمٍ أَوْ نَحْوِهِمْ بِاسْمِ قَبِيحٍ لِيُؤْذِبَهُ وَيَرْجُرَهُ عَنِ الْقَبِيحِ وَيُرَوِّضَ نَفْسَهُ

7. BİR İNSANIN OĞLUNA VEYA KÖLESİNE YAHUT TALEBESİNE YAHUT DA KENDİNE YAKIN BİRİNE ONU EĞİTMEK, KÖTÜ DAVRANIŞTAN SAKINDIRMAK VE NEFSİNE HÂKİM OLMASINI SAĞLAMAK İÇİN KÖTÜ BİR İSİMLE ÇIKIŞMASI

٦٤٠. عَنْ هُلُبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ فَقَالَ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي حَصَصْتُنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ وَقَالَ: «يَا غُدْرُ».

834. Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Büsr radiyallahu anh şöyle dedi:

Annem bana Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme götürmek üzere bir salkım üzüm verdi. Onu Resûl-i Ekrem'e götürmeden önce bir kısmını yedim. Üzümü Allah'ın Resûlü'ne götürdüğüm zaman kulağımdan tuttu ve bana,

“Ya guder (ey emânete riâyet etmeyen)!” dedi. [\[358\]](#)

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ ٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا ٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا! فَأَقْبَلَ عَلَى ابْنِهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، فَقَالَ: يَا غُنْثَرُ! فَجَدَّعَ وَسَبَّ

835. Ebû Bekir es-Sıddîk radiyallahu anhin oğlu Abdurrahmân'ın rivâyet ettiği, Ebû Bekir radiyallahu anhin açık kerâmetini gösteren uzun bir hadîs-i şerîfin özeti şöyledir:

Ebû Bekri's-Sıddîk radiyallahu anh bir cemâati, onlara yemek yedirmek üzere alıp evine götürdü, kendisi de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem evine gitti (yemeğini orada yedi). Bu sebeple evine dönmesi gecikti. Döndüğü zaman ev halkına,

“Misâfirlere yemek yedirdiniz mi?” diye sordu. Onlar da:

“Hayır” dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir oğlu Abdurrahmân'a,

“Be hey anlayışsız herif!” diye bağırdı. Verdi veriştirdi. [\[359\]](#)

Allah'ın Resûlü o gün ashâbına, fakir sahâbîleri evlerine götürmelerini tavsiye buyurmuş, kendisi on, Hz. Ebû Bekir de üç fakiri evine götürmüştü. Onları evine bıraktıktan sonra Resûl-i Ekrem'in yanına dönmüş, geç vakte kadar da orada kalmıştı. Fakat Hz. Ebû Bekir'in misâfirleri ev sahibi gelmedikçe yemek yemeyeceklerini söylemiş ve kurulan sofraya oturmamışlardı. Hz. Ebû Bekir eve dönüp durumu öğrenince hem ev halkına hem de yemek yemeyen misâfirlere kızmış, o akşam yenilen yemeğin hiç azalmadığı, hatta üç misli arttığı görülmüştü. Hadisin tamamı için bkz. Kandemir, Çakan, Küçük, Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, VI, 402-408, nr. 1506.

٨ - بَابُ نِدَاءِ مَنْ لَا يُعْرِفُ اسْمَهُ

8. ADI BİLİNMEYEN KİMSEYE SESLENME

Adı bilinmeyen birine onu üzmeyecek, yalan olmayacak ve yaltaklanma yapılmayacak bir şekilde seslenmelidir. Seslenen veya kendisine seslenilen kimsenin durumuna göre şu ifâdelerden biriyle seslenmek mümkündür: “Kardeşim, ey fakih, ey fakîr, efendim, üstâd, ey şu elbiseyi giyen, ey şu ayakkabıyı giyen, ey şu atın sahibi, ey şu devenin sahibi, ey şu kılıcın sahibi, ey şu mızrağın sahibi...”

836. İbnü'l-Hasâsiye diye bilinen Beşîr ibni Ma'bed radiyallahu anh şöyle dedi:

“Ben bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte yürüyordum. Allah'ın Elçisi tabaklanmış deri ayakkabılarıyla kabristanda

yürüyen bir adam gördü ve ona,

“Ey deriden yapılmış ayakkabı giyen, çıkar ayakkabılarını” buyurdu.

[360] Râvi hadisini tamamını zikretti.

Bu hadis 499 numarayla geçmiş ve orada açıklama yapılmıştır.

٧٠٦. وَرَوَى أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّاوى: وَلَا
الرَّجُلُ، قَالَ: «يَا ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ».

837. Ashâb-ı kirâmdan (Yezîd ibni) Cârîye el-Ensârî radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında bulunuyordum. Allah'ın Resûlü bir adamın adını bilmediği zaman ona,

“Ey Abdullah'ın oğlu! (Ey Allah'ın kulunun oğlu!)” diye hitap ederdi. [361]

Hadisin Taberânî, el-Mu‘cemü'l-evsat (III, 373, nr. 3436) ve Heysemî, Mecma‘u'z-zevâid'deki (VIII, 56) rivâyetlerinde sahâbîn'in adının Yezîd ibni Cârîye el-Ensârî olduğu görülmektedir.

خَرَبْتُ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ، فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ».

9. ÇOCUĞUN BABASINI, TALEBENİN HOCASINI, MÜRİDİN ŞEYHİNİ ADIYLA ÇAĞIRMAMASI GEREKTİĞİ

٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَلَا تَدْعُهُ بِاسْمِهِ».

838. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanında bir çocuk bulunan bir adam gördü ve çocuğa,

“Bu adam senin neyin olur?” diye sordu. O da:

“Babam olur” dedi. Allah’ın Resûlü ona şöyle öğüt verdi:

“Babanın önünde yürüme, onun sana kızıp kötü söz söylemesine fırsat verme, o oturmadan önce oturma ve ona adıyla hitap etme.”^[362]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
تُسْمِيَّ أَبَاكَ بِاسْمِهِ، وَأَنْ تَمْشِيَ أَمَامَهُ فِي طَرِيقٍ.

839. (Tâbiîn nesliyle aynı dönemde yaşayan) değerli insan, sâlih kul ve mükemmel bir insan olduğunda görüş birliği edilen Ubeydullah ibni Zahr el-İfrîkî -Allah ondan râzı olsun- şöyle dedi:

“Şöyle söylenir: Babana adıyla hitap etmen ve yolda onun önünde yürümen ona en büyük saygısızlıktır.”^[363]

١٠- بَابُ اسْتِحْبَابِ تَغْيِيرِ الْإِسْمِ إِلَى أَحْسَنَ مِنْهُ

10. BİR İSMİ DAHA GÜZELİYLE DEĞİŞTİRMEK

“Çocuğa Ad Koyma” bahsinde, Ebû Üseyd’in oğlu Münzir kıssasında geçen ve Sehl ibni Sa’d es-Sâidî radiyallahu anh tarafından rivâyet edilen (826 nolu) hadis burada da geçerlidir.

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
فَقِيلَ: تُزَكِّي نَفْسَهَا، فَسَمَّاها رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

840. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Ümmü Seleme radiyallahu anhânın kızı Zeyneb'in adı (hayırlı kadın anlamında) Berre idi. 'Bu kız (bu isimle) kendini beğenir' dediler. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona Zeyneb adını verdi.^[364]

٦٢١. عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّاسَ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ وَدَخَلْتُمْ عَلَيْهِ زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ وَاسْمُهَا بَرَّةٌ، فَسَمَّاها زَيْنَبَ.

841. (Resûl-i Ekrem'in üvey kızı) Zeyneb binti Ebî Seleme radiyallahu anhâ şöyle dedi: Adım Berre idi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, **“Ona Zeyneb adını verin”** buyurdu. Zeyneb sözüne şöyle devam etti: “Zeyneb binti Cahş'ın adı da Berre idi. Resûl-i Ekrem ile evlendiğinde Allah'ın Resûlü ona Zeyneb adını verdi.”^[365]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْتَقِلُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينِي، مُسْتَقْبَلٌ وَكَانَ يَكْرَهُ أَنْ يُقَالَ: خَرَجَ مِنْ عِنْدِ بَرَّةَ

842. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi: (Resûl-i Ekrem'in hanımı) Cüveyriye'nin adı (hayırlı kadın anlamında) Berre idi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun adını (küçük kız anlamında) Cüveyriye olarak değiştirdi. Çünkü Allah'ın Resûlü, “Berre'nin (hayırlı kadının) yanından çıktı” denmesinden hoşlanmıyordu.^[366]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
فَمَا زَالَتِ الْحُزُونَةُ فِينَا بَعْدُ.

843. Tâbiîn fakîhi Saîd ibnü'l-Müseyyeb'in babasından, o da dedesinden rivâyet ettiğine göre, dedesi Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem huzûruna çıktığında Allah'ın Elçisi ona,

“**Adın ne?**” diye sordu. O da:

“Adım Hazn'dir.” dedi. Peygamber aleyhisselâm,

“**Hayır, senin adın Sehl'dir.**” buyurdu. O da:

“Babamın bana verdiği adı değiştirmem!” dedi.

Saîd ibnü'l-Müseyyeb şöyle dedi:

“O günden sonra ailemizde keder ve hüznün eksik olmadı.”^[367]

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَسَلَّمَ غَيَّرَ اسْمَ عَاصِيَةَ وَقَالَ: «أَنْتِ جَمِيلَةٌ».

844. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir hanımın (isyankâr anlamındaki) “Âsiye” olan ismini değiştirdi ve ona,

“**Senin adın bundan sonra Cemîle'dir**” buyurdu.^[368]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَسَمَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمِيلَةً.

Yine İmâm Müslim'in bir başka rivâyetine göre, Hz. Ömer'in “Âsiye” adında bir kızı vardı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun (isyankâr anlamındaki) adını değiştirdi ve ona Cemîle adını verdi.^[369]

Âsiye (عَاصِيَةُ) adının, Firavun'un karısı Hz. Âsiye'nin (آسِيَّة) ismiyle bir ilgisi yoktur. Bu iki ismin Türkçe okunuşları aynı olmakla beraber, Arapça yazılışları farklıdır.

٨٤٥. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ أَخْذَرِيٍّ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
قَالَ: أَنَا أَضْرَمُ، قَالَ: «بَلْ أَنْتَ زُرْعَةٌ».

845. Ashâb-ı kirâmdan Üsâme bin Ahdarî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem gelen bir heyetin içinde Asram adında bir adam vardı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona,

“Senin adın ne?” diye sordu. O da:

“Asram” dedi. Allah’ın Resûlü ona,

“Hayır, senin adın Zür‘a’dır” buyurdu. [\[370\]](#)

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ».
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
«فَأَنْتَ أَبُو شَرِيحٍ»

846. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Şüreyh Hânî' el-Ensârî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, o kavmiyle birlikte Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir heyet hâlinde geldiklerinde, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, heyette bulunanların ona, (Hakem'in babası anlamında) "Ebû'l-Hakem" diye hitap ettiklerini duymuş. Bunun üzerine onu yanına çağırmış ve:

"Hakem olan Allah'tır. Hükümü veren de O'dur. Sen niçin 'Ebû'l-Hakem' künyesini aldın?" diye sormuş. O da:

"Kavmim bir konuda anlaşmazlığa düşünce bana gelirler, ben de onların arasındaki anlaşmazlığı hallederim; böylece her iki taraf da verdiğim hükme râzı olur. (İşte bu sebeple bana 'Ebû'l-Hakem' dediler.)" diye cevap vermiş. O zaman Allah'ın Elçisi,

"Bu yaptığın ne güzel!" diye iltifat buyurmuş. Sonra aralarında şu konuşma geçmiş:

"Senin kaç çocuğun var?"

"Benim üç oğlum var. Adları: Şüreyh, Abdullah ve Müslim."

"En büyüğünün adı ne?"

"Şüreyh."

"O zaman senin künyen Ebû Şüreyh'tir."^[371]

İmâm Ebû Dâvûd şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şu isimleri de değiştirdi:

Âsî, Azîz, Atle, Şeytân, Hakem, Gurâb, Hubâb, Şihâb.

Allah'ın Elçisi Şihâb ismini Hâşim, savaş anlamındaki Harb'i barış anlamında Silm, tembel anlamındaki Muztaci' adını çalışkan anlamında Münba'is, çorak anlamındaki Akıra adlı yerin ismini yeşillik anlamında Hadıra, sapıklık yolu anlamındaki Şi'bü'd-dalâle'yi hidâyet yolu anlamında Şi'bü'l-hüdâ, zina oğulları anlamındaki Benü'z-zinye'yi helâl oğulları anlamında Benî Rişde, ayartan oğulları anlamındaki Benî Muğviye'yi doğru yolda gidenler anlamında Benî Rişde ile değiştirdi.

İmâm Ebû Dâvûd, sözü uzatmamak için bu rivâyetlerin senedlerini zikretmediğini söylemiştir.

Ensâb âlimi Abdülganî el-Ezdî (v. 409/1018), Resûl-i Ekrem'in, ashâb-ı kirâmdan Utbe bin Abdi's-Sülemî'nin "Atele" olan adını "Utbe" diye

değiştirdiğini söylemiştir.^[372]

۱۱- بَابُ جَوَازِ تَرْخِيمِ الْإِسْمِ إِذَا لَمْ يَتَأَذَّ بِذَلِكَ صَاحِبُهُ

11. SAHİBİ ALINMADIĞI TAKDİRDE İSMİN SONDAN BAZI KELİMELERİNİ KISALTARAK SÖYLEMEK

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem birçok sahâbînin adını kısaltarak söylemiştir. Bu sahâbîlerden bazıları şunlardır:

۶۳۵. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ
«يَا أَبَا هِرٍّ».

847. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Hüreyre radıyallahu anha, “yâ ebâ hir (ey kedicik babası)!” demiştir.^[373]

النَّاسِ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَائِشُ».

848. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Âişe radıyallahu anhâya, “yâ Âiş!” diye hitap etmiştir.^[374]

۸۴۹. وَلِأَنْجَسَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «يَا أَنْجَسُ».

849. Enceşe radıyallahu anha, “yâ Enceş!” demiştir.^[375]

٨٥٠. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأُسَامَةَ: «يَا أُسَيْمُ»

850. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Üsâme bin Zeyd’e, “yâ Üseym” diye seslenmiştir.^[376]

٨٥١. وَلِلْمِقْدَامِ: «يَا قُدَيْمُ»

851. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Mikdâm ibni Ma’dîkerib’e, “yâ Kudeym” buyurmuştur.^[377]

١٢- بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْأَلْقَابِ الَّتِي يَكْرَهُهَا صَاحِبُهَا

12. BİR KİMSEYİ HOŞLANMADIĞI LAKAPLA ÇAĞIRMAMAK

﴿وَلَا تَتَابَرُزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Birbirinize kötü lakaplar takmayın.”^[378]

Âlimler, bir kimseye hoşlanmadığı lakap takmanın haram olduğunda görüş birliği etmişlerdir.

Şahsın hoşlanmadığı lakap onun bir sıfatı olabilir:

A‘meş (bulanık gören), Eclah (dazlak), A‘mâ (kör), A‘rec (topal), Ahvel (şaşı), Ebras (ala tenli), Eşec (yara izli), Asfer (sarı), Ahdeb (kambur), Esam (sağır), Ezrak (çakır), Eftas (yassı burun), Eşter (göz kapakları ters çevrilmiş), Esrem (gedik), Akta‘ (çolak), Zemin (kötürüm), Muk‘ad (sakat), Eşel (çolak)

Şahsın hoşlanmadığı lakap onun babasının, anasının yahut da onun hoşlanmadığı başka bir şey olabilir. Şâyet bir kimse sadece o sıfatıyla tanınıyorsa, âlimler, kendisini bilmeyenlere o lakabıyla târif etmenin câiz olduğunu söylemişlerdir. Bu söylediklerimin her birinin delilleri çok ve

meşhurdur. Hem sözü uzatmamak hem de bunlar çok iyi bilindiği için o delilleri zikretmedim.

۱۳- بَابُ جَوَازِ وَاسْتِخْبَابِ اللَّقَبِ الَّذِي يُحِبُّهُ صَاحِبُهُ

13. BİR KİMSEYE HOŞLANDIĞI LAKAPLA HİTAP ETMENİN CÂİZ VE UYGUN OLDUĞU

Bir kimseye hoşlandığı lakapla hitap etmenin örneklerinden biri, Ebû Bekir es-Sıddîk radiyallahu anhtır; onun ismi Abdullah ibni Osmân, lakabı ise Atîk'dir. Hadis, siyer, târîh ve diğer ilimlerde söz sahibi olan âlimlerin büyük çoğunluğu bu görüştedir, doğru olan da budur. (Hadis hâfızı ve tarihçi) Ebü'l-Kâsim ibni Asâkir (v. 571/1176) *el-Etrâf* adlı eserinde Hz. Ebû Bekir'in asıl adının Atîk olduğunu nakletmişse de doğru olan ilk söylediğimizdir. Âlimler, değerli insan (tutsaklıktan veya cehennemden âzat edilmiş kimse) anlamındaki Atîk lakabının ona verildiğini söylemiş, bununla beraber ona bu lakabın neden verildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
۶۰۴. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
فَمِنْ يَوْمَئِذٍ سُمِّيَ عَتِيقًا.

852. Âişe radiyallahu anhâdan birkaç tarîk ile rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ebû Bekir, Allah'ın cehennemden âzat ettiği kimsedir.”^[379] O günden sonra da ona Atîk denildi.

Mus'ab ibnü'z-Zübeyr (v. 72/691) ve diğer ensâb âlimlerinin söylediğine göre, Hz. Ebû Bekir'in Atîk lakabıyla anılmasının sebebi, soyunda ayıplanacak bir şeyin bulunmamasıdır. Bundan başka sebepler de söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Bir kimseye hoşlandığı lakapla hitap etmenin örneklerinden bir diğeri de Alî bin Ebû Tâlîb'e verilen (toprağın babası anlamındaki) Ebû Tûrâb lakabıdır. Hz. Ali'nin künyesi ise Ebü'l-Hasen'dir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
فَلَزِمَهُ هَذَا اللَّقْبُ الْحَسَنُ الْجَمِيلُ.

853. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ali'yi mescidde uyumuş, üstüne de toprak bulaşmış hâlde gördü ve ona,

“Kalk Ebû Tûrâb (toprağın babası)! Kalk Ebû Tûrâb (toprağın babası)!” buyurdu. O günden sonra Hz. Ali hep bu lakap ile anılmıştır.^[380]

Ashâb-ı kirâmdan Sehl ibni Sa'd es-Sâidî radiyallahu anhin rivâyetine göre, Hz. Ali'nin en sevdiği isim 'Ebû Tûrâb' idi. O kendisine Ebû Tûrâb denmesinden çok hoşlanırdı.^[381]

854. Kendisine hoşlandığı lakapla hitap edilmesinden memnun olanlardan biri de ellerinden biri uzun olan Hirbâk adlı bedevîdir. Bu sebeple Resûl-i Ekrem ona “iki elli adam” anlamında Zülyedeyn diye hitap ederdi.^[382]

١٤- بَابُ جَوَازِ الْكُنَى وَاسْتِخْبَابِ مُحَاطَبَةِ أَهْلِ الْفَضْلِ بِهَا

14. KÜNYE KULLANMANIN CÂİZ OLDUĞU VE FAZÎLETLİ KİMSELERE KÜNYELERİYLE HİTAP ETMENİN UYGUN OLDUĞU

Bu konu, ilgili rivâyetleri zikretmeye gerek bırakmayacak kadar meşhûrdur. Çünkü bunun delillerini seçkin kişiler de halk da bilir. Fazîletli kimselere ve o seviyedeki şahıslara künyeleriyle hitap etmek görgü kuralının gereğidir. Böylesi şahsiyetlere mektup yazıldığı veya onlardan bir haber nakledildiği zaman künyelerini de kullanarak şöyle veya benzeri bir ifâde kullanmalıdır: “Falan şeyh veya imâm Ebû Fülân falan oğlu falan bize

haber verdi.” Bir kimse yazdığı mektupta (övündüğü düşünülmesin diye) künyesini kullanmamalıdır. Ancak sadece künyesiyle biliniyorsa veya künyesi isminden daha meşhursa o zaman künyesini kullanmakta sakınca yoktur.

Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs (v. 338/950) şöyle demiştir: “Bir kimsenin künyesi adından daha meşhûrsa, kendi seviyesindeki insanlara mektup yazarken künyesini, kendisinden daha üstün kimselere yazarken de ismini kullanmalıdır; ardından da künyesine işaretle ‘ben Ebû Fülân diye tanınan falanım’ demelidir.”

İmâm Nevevî’nin bu bahiste yazdıkları tamamen Arap kültürüyle ilgilidir. Zira bizim künye kullanmak gibi bir geleneğimiz yoktur.

١٥- بَابُ كُنْيَةِ الرَّجُلِ بِأَكْبَرِ أَوْلَادِهِ

15. ADAMIN EN BÜYÜK ÇOCUĞUNUN ADIYLA KÜNYE ALMASI

Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem, en büyük oğlu Kâsım’ın adıyla Ebü’l-Kâsım diye künyelenmiştir. “Bir İsmi Daha Güzeliyle Değiştirmek” bahsinde (846 numarayla) geçen Ebû Şüreyh Hânî’ el-Ensârî hadisi bu bahisle de ilgilidir.

١٦- بَابُ كُنْيَةِ الرَّجُلِ الَّذِي لَهُ أَوْلَادٌ بِغَيْرِ أَوْلَادِهِ

16. ÇOCUKLARI OLAN ADAMIN, KENDİ ÇOCUKLARINDAN BAŞKASIYLA KÜNYELENMESİ

Bu bahis oldukça geniştir. Kendi çocuğundan başkasıyla künyelenen pek çok kimse vardır. Bunun bir sakıncası da yoktur.

١٧- بَابُ كُنْيَةِ مَنْ لَمْ يُولَدْ لَهُ، وَكُنْيَةِ الصَّغِيرِ

17. ÇOCUĞU OLMAYAN KİMSENİN VE ÇOCUĞUN KÜNYE ALMASI

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم

855. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ahlâkı en güzel insandı. Benim Ebû Umeyr adında bir kardeşim vardı. -Râvî “Zannedersem Enes onun sütten kesilmiş olduğunu söyledi” demiştir.- Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bize geldiği zaman kardeşime, onun oynadığı serçe türü yavru kuşu kastederek,

“Ebû Umeyr! Ne yaptı nugayr?” diye sorardı. [\[383\]](#)

Araplar’da çocuklara künye verme âdeti yoktur. Fakat Allah’ın Elçisi bu küçük çocuğa, büyük bir adammış gibi değer vermiş ve ona “Ömerciğin babası” anlamında “Ebû Umeyr” diye seslenmiştir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
صَوَاحِبِي لَهُنَّ كُنَى، قَالَ: «فَاكْتَنِي بِابْنِكَ عَبْدِ اللَّهِ».

856. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

“Yâ Resûlallah! Bütün arkadaşlarımdan bir künyesi var” dedi (kendisi de bir künye almak istediğini belirtti.) Allah’ın Resûlü de ona,

“Sen de oğlun demek olan (kız kardeşinin) oğlu Abdullah ile künye al” buyurdu. [\[384\]](#)

Râvî şöyle dedi: Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu ifâdesiyle, Hz. Âişe’nin kız kardeşi Esmâ binti Ebî Bekr’in oğlu Abdullah ibni’z-Zübeyr’i kastetti. O günden sonra Hz. Âişe Ümmü Abdullah künyesini aldı.

Ben derim ki: Bu konuda en sahîh ve meşhûr olan rivâyet budur.

Bu hadîs-i şerîf, teyzenin anne demek olduğunu, dilimizdeki “Teyze anne yarısıdır” sözünün de bu gerçeği ifâde ettiğini göstermektedir.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَقَطًا، فَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ، وَكُنَّانِي بِأُمِّ عَبْدِ اللَّهِ.

857. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile evlendikten sonra bir çocuk düşürdüm. Allah’ın Elçisi ona Abdullah adını, bana da (Abdullah’ın annesi anlamında) Ümmü Abdullah künyesini verdi.^[385]

Bir önceki hadisin sahîh olduğunu söyleyen İmâm Nevevî, bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

Ashâb-ı kirâmdan birçokları, bir çocuk sahibi olmadan önce de künye kullanmışlardır. Ebû Hüreyre ve Ebû Hamza künyesiyle anılan Enes ibni Mâlik radiyallahu anhümâ bunlardandır. Sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki nesiller arasında bu durumda olan pek çok kimse vardır. Çocuk sahibi olmadan önce bir künye kullanmakta sakınca yoktur. Yalan ve asılsız olmamak kaydıyla böyle bir künye almak arzû edilen bir şeydir.

١٨- بَابُ النَّهْيِ عَنِ التَّكْنِي بِأَبِي الْقَاسِمِ

18. EBÜ’L-KÂSİM DİYE KÜNYE ALMANIN YASAKLANDIĞI

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
بِاسْمِي، وَلَا تَكُنُّوا بِكُنِّيَّتِي.

858. Aralarında Câbir ibni Abdillâh ve Ebû Hüreyre radiyallahu anhümânın da bulunduğu birçok sahâbîden rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Çocuklarınıza adımı koyun, fakat künyemi kullanmayın.”^[386]

Ben derim ki: Ebü'l-Kâsım künyesini alma konusunda âlimler üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir:

Birinci görüş: İmâm Şâfiî -Allah ona rahmet eylesin- ve onun görüşüne katılan âlimlere göre Ebü'l-Kâsım künyesini almak hiç kimseye helâl değildir. Bu künyeyi alacak adamın adının Muhammed olması veya olmaması bir şeyi değiştirmez. Bu görüşü İmâm Şâfiî'den rivâyet edenler arasında mezhebimize mensup önde gelen imâmlar, hadis hâfızları, güvenilir fakihler ve muhaddisler bulunmaktadır. Ebû Bekir el-Beyhakî (v. 458/1066),^[387] Ebû Muhammed el-Ferrâ el-Begavî (v. 516/1122) (Şâfiî fıkhnın belli başlı kaynaklarından) *et-Tehzîb*'in nikâh bölümünün baş taraflarında, Ebü'l-Kâsım İbni Asâkir de (v. 571/1176) *Târîhu Dımaşk*'ta^[388] rivâyet etmiştir.

İkinci görüş: Bu İmâm Mâlik'in görüşüdür, Allah ona rahmet eylesin. Ona göre adı Muhammed olsun veya olmasın, herkesin bu künyeyi alması câizdir. Ona göre Ebü'l-Kâsım künyesini almanın yasak oluşu Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in hayatıyla sınırlı idi; onun vefâtından sonra bu yasak kalkmıştır.

Üçüncü görüş: Adı Muhammed olanların Ebü'l-Kâsım künyesini alması câiz değildir; fakat adı Muhammed olmayanların alması câizdir.

Âlimlerimizden Ebü'l-Kâsım er-Rafiî (v. 623/1226) şöyle dedi: Bu üç görüşün en sahihi öyle sanıyorum ki üçüncü görüştür. Çünkü insanlar asırlar boyunca hiç yadırganmadan Ebü'l-Kâsım künyesini kullanmışlardır. Böyle olmakla beraber üçüncü görüş, konumuzla ilgili (858.) hadîs-i şerîfe açıkça aykırı düşmektedir.

Öteden beri halkın Ebü'l-Kâsım künyesini kullanması, bir de bu künyeyi kullananlar ve kullanılmasına izin verenler arasında tanınmış âlimlerin, insanlar arasında ortaya çıkan en önemli meselelerde söz sahibi olan şahsiyetlerin, dinin en önemli meselelerinde görüşlerine uyulan kimselerin bulunması, Ebü'l-Kâsım künyesini kullanmanın câiz olduğunu söyleyen İmâm Mâlik'in görüşünü kuvvetlendirmektedir. Bu âlimler, Ebü'l-Kâsım künyesini kullanma yasağının Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in hayatıyla sınırlı olduğunu anlamışlardır. Bu yasağın sebebi şuradan da anlaşılmaktadır: Yahudiler sırf Allah'ın Resûlü'ne eziyet etmek için bu

künyeyi almış ve birbirlerine “ey Ebü’l-Kàsım” diye seslenmişlerdir. Resûl-i Ekrem’in vefâtıyla birlikte bu sakınca da ortadan kalkmıştır. Doğrusunu Allah bilir.

١٩- بَابُ جَوَازِ تَكْنِيَةِ الْكَافِرِ وَالْمُبْتَدِعِ وَالْفَاسِقِ إِذَا كَانَ لَا يُعْرَفُ إِلَّا بِهَا،
أَوْ خِيفَ مِنْ ذِكْرِهِ بِاسْمِهِ فِتْنَةً

19. KÂFİR, BİD’ATÇI VE FÂSIK OLAN BİRİ SADECE KÜNYESİYLE TANINIYORSA VEYA İSMİYLE ANILDIĞI ZAMAN BİR FİTNENİN ÇIKMASINDAN KORKULUYORSA ONU KÜNYESİYLE ÇAĞIRMANIN CÂİZ OLDUĞU

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾

“Ebû Leheb’in iki eli de helâk olsun; nitekim oldu da.”

Ebû Leheb’in adı (Uzzâ’nın kulun anlamında) Abdüluzzâ idi. Bazı âlimler, Ebû Leheb’in adıyla değil de künyesiyle tanındığı için, âyet-i kerîmede künyesiyle anıldığını söylemişlerdir.

Bazı âlimler de onun adı Uzzâ putunun adı olduğu için, adını zikretmemek maksadıyla künyesiyle anıldığını söylemişlerdir.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّةٍ أَوْ فَذَفِدٍ: كَبَّرَ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ»، بَلِ السَّاعَةُ
أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ كَانَ يَأْتِي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ فَيَعْغِدُو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
يُرِيدُ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ أَبِي - قَالَ كَذَا وَكَذَا»، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

859. Üsâme bin Zeyd radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hasta olan Sa'd ibni Ubâde radiyallahu anhu ziyâret etmek için bir merkebe bindi. Hadisin râvisi Üsâme radiyallahu anhu Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in münâfık Abdullah ibni Übey ibni Selûl'un yanından geçtiğini anlattıktan sonra şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Sa'd ibni Ubâde'nin evine varıp yanına girdi ve ona şunu söyledi:

“Ey Sa'd! (Abdullah ibni Übey ibni Selûl'ü kastederek) **Şu Ebû Hubâb'ın ne dediğini duymadın mı? O, şöyle şöyle söyledi**” dedi (diyerek aralarında geçen konuşmayı anlattı). Hadisin râvisi Üsâme radiyallahu anhu bu uzun hadisin tamamını zikretti.^[389]

Ben derim ki: Hadislerde Ebû Tâlib künyesi defalarca geçmektedir. Hâlbuki onun adı Abdümenâf'tır.

860. Sahîh hadislerde «هَذَا قَبْرُ أَبِي رِغَالٍ» : Bu Ebû Rigâl'in kabridir» ifâdesi geçmektedir.^[390]

Ebû Rigâl, Ebrehe Kâbe'yi yıkmak üzere sefere çıktığında ona kılavuzluk eden Tâifli biridir. Araplar'ın lânet ettiği bir kimse olduğu hâlde hep künyesiyle anılmıştır.

Bunun benzeri pek çok rivâyet vardır. Bâb başlığında söylediğimiz şart bulunduğu zaman bu kimseler künyeleriyle anılır; o şart bulunmadığı zaman da sadece isimleri söylenmekle yetinilir.

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً عَلَى نِسْوَةٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِنَّ.

861. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (709. hadiste geçtiği üzere) Bizans kralı Herakliyas’a gönderdiği mektubuna, “**Allah’ın kulu ve resûlü Muhammed’den Bizans büyüğü Herakliyas’a**” diye başlamıştı.^[391]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Herakliyas’un adını kullanmış, Bizanslıların onun hakkında kullandığı Bizans imparatoru demek olan ‘Kayser’ lakabını zikretmemişti. Bunun da örnekleri çoktur. Peygamber Efendimiz’in böyle yazmasının sebebi, kâfirlere karşı sert davranmakla emrolunmamızdır. Bu sebeple onlara saygı ifâdesi olan künyeleriyle hitap etmemiz, kendilerine yumuşak ifâde kullanmamız, sevgi ve yakınlık göstermemiz gerekmez.

۲۰- بَابُ جَوَازِ تَكْنِيَةِ الرَّجُلِ بِأَبِي فَلَانٍ وَأَبِي فَلَانَةَ،
وَالْمَرْأَةِ بِأُمِّ فَلَانٍ وَأُمِّ فَلَانَةَ

20. ERKEĞİN ‘EBÛ FÜLÂN’ VE ‘EBÛ FÜLÂNE’, KADININ DA ‘ÜMMÜ FÜLÂN’ VE ‘ÜMMÜ FÜLÂNE’ DİYE KÜNYE ALMASININ CÂİZ OLDUĞU

Erkeğin, oğlu veya kızının adıyla, kadının da aynı şekilde oğlu veya kızının adıyla künye almasında sakınca yoktur. Bu ümmetin sahâbe, tâbiîn ve onlardan sonra gelen İslâm büyüklerinden pek çoğu ‘Ebû Fülân’ (falan oğlanın babası) veya ‘Ebû Fülâne’ (falan kızın babası) diye künye almışlardır. Meselâ Osman ibni Affân radiyallahu anhın Ebû Amr, Ebû Abdullah ve Ebû Leylâ diye üç künyesi vardır.

Bunun bir diğer misâli de Ebü’-d-Derdâ ve onun Hayre adındaki ashâb-ı kirâmdan olan hanımı büyük Ümmü’-d-Derdâ’dır. Ebü’-d-Derdâ’nın Hüceyme adındaki diğer hanımı da küçük Ümmü’-d-Derdâ’dır. Tâbiîn neslinden olan bu hanım son derece değerli bir fıkıh âlimidir; çok akıllı olmasıyla ünlüdür ve pek fazîletli bir hanımdır.

Tâbiîn âlimi Abdurrahmân ibni Ebî Leylâ’nın babasının künyesi Ebû Leylâ, annesinin künyesi de Ümmü Leylâ’dır. Babası da annesi de ashâb-ı kirâmdandır.

Ashâb-ı kirâmdan Ebû Ümâme künyesiyle bilinen pek çok insan vardır.

Hepsi de ashâb-ı kirâmdan olan Ebû Reyhâne, Ebû Rimse, Ebû Rîme, Ebû Amre Beşîr ibni Amr ve isminin Abdullah ibni Üneys olduğu söylenen Ebû Fâtıma el-Leysî, Ebû Meryem el-Ezd'i, Ebû Rukayye Temîm ed-Dâri ve Ebû Kerîme Mikdâm ibni Ma'dîkerib de böyledir.

Tâbiîn neslinden Ebû Âişe Mesrûk ibni Ecda' ile daha sayılamayacak kadar çok kimse vardır. Mesrûk hakkında *el-Ensâb* adlı eserinde bilgi veren es-Sem'ânî (v. 562/1166), onun henüz çocukken biri tarafından çalındığını, sonra bulunduğunu, bu sebeple kendisine 'çalınmış' anlamında Mesrûk dendiğini söylemiştir.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in Ebû Hüreyre'ye 'Ebû Hüreyre' künyesini verdiği sahîh hadislerde belirtilmektedir.^[392] Doğrusunu Allah bilir.

---

[342]. Tirmizî, Edeb 63, nr. 2832.

[343]. İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî*, IX, 596.

[344]. Ebû Dâvûd, Dahâyâ 20, 21, nr. 2837; Tirmizî, Edâhî 23, nr. 1522; Nesâî, Akîka 5, nr. 4149; İbni Mâce, Zebâih 1, nr. 3165.

[345]. Müslim, Fezâil 62, nr. 2315.

[346]. Buhârî, Akîka 1, nr. 5470; Müslim, Âdâb 22, nr. 2144.

[347]. Buhârî, Edeb 108, nr. 6191; Müslim, Âdâb 29, nr. 2149.

[348]. Begavî, *Şerhu's-sünne* (Arnaûd-Şâvîş), XI, 271, nr. 2819.

[349]. Ebû Dâvûd, Edeb 61, nr. 4948.

[350]. Müslim, Âdâb 2, nr. 2132.

[351]. Buhârî, Edeb 105, nr. 6186; Müslim, Âdâb 7, nr. 2133.

[352]. Ebû Dâvûd, Edeb 61, nr. 4950; Nesâî, Hayl 3, nr. 3565.

[353]. Müslim, Âdâb 12, nr. 2137.

[354]. Ebû Dâvûd, Edeb 62, nr. 4960.

[355]. Buhârî, Edeb 114, nr. 6206; Müslim, Âdâb 20, nr. 2143. **Bu hadis 1073 numara ile tekrar gelecek.**

[356]. Müslim, Âdâb 21, nr. 2143.

[357]. Buhârî, Edeb 114, nr. 6206.

[358]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 356, nr. 401.

[359]. Buhârî, Mevâkitü's-salât 41, nr. 602; Müslim, Eşribe 176, 177, nr. 2057.

[360]. Ebû Dâvûd, Cenâiz 72, 74, nr. 3230; İbni Mâce, Cenâiz 46, nr. 1568.

[361]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 224, nr. 360.

[362]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 353, nr. 395. İmâm Buhârî bu hadisi Ebû Hüreyre radiyallahu anhın sözü olarak rivâyet etmiştir (*el-Edebü'l-müfred*, s. 30, nr. 44; Mehmet Yaşar Kandemir, *el-Edebü'l-müfred Şerhi*, I, 94-95).

[363]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 353, nr. 396.

[364]. Buhârî, Edeb 108, nr. 6192; Müslim, Âdâb 17, nr. 2141.

[365]. Müslim, Âdâb 18-19, nr. 2142

[366]. Müslim, Âdâb 16, nr. 2140.

[367]. Buhârî, Edeb 107, 108, nr. 6190, 6193.

[368]. Müslim, Âdâb 14, nr. 2139.

[369]. Müslim, Âdâb 15, nr. 2139.

[370]. Ebû Dâvûd, Edeb 62, nr. 4954.

[371]. Ebû Dâvûd, Edeb 62, nr. 4955; Nesâî, Kudât 7, nr. 5387.

[372]. İbni Mâkûlâ, *el-İkmâl*, VI, 308.

[373]. Buhârî, Gusl 24, nr. 285.

[374]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 30, nr. 3768; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 91 nr. 2447.

[375]. Buhârî, Edeb 111, nr. 6202.

[376]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 364, nr. 411.

[377]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 351, nr. 393.

[378]. Hucurât 49/11.

[379]. Tirmizî, Menâkıb 16, nr. 3679; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 450, nr. 3557, III, 424, nr. 5611.

[380]. Buhârî, Salât 58, nr. 441; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 38, nr. 2409. Bu olay hakkında geniş bilgi için bk. **Mehmet Yaşar Kandemir, “Ebû Türâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, X, 243.**

[381]. Buhârî, Edeb 113, nr. 6204; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 38, nr. 2409.

[382]. Buhârî, Edeb 45, nr. 6051.

[383]. Buhârî, Edeb 112, nr. 6203; Müslim, Âdâb 30, nr. 2150. **Bu hadis 971 numara ile tekrar gelecek.**

[384]. Ebû Dâvûd, Edeb 70, nr. 4970.

[385]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 370, nr. 417. **Nevevî bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.**

[386]. Buhârî, Büyü' 49, nr. 2120, Farzu'l-humüs 7, nr. 3114, 3115, Menâkıb 20, nr. 3539; Müslim, Âdâb 1, 3, nr. 2131, 2133.

[387]. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), IX, 519, nr. 19324.

[388]. İbni Asâkir, *Târîhu Dımaşk* (Amrî), III, 43.

[389]. Buhârî, Tefsîr 3/15, nr. 4566; Müslim, Cihâd 166, nr. 1798. Bu uzun hadîs-i şerîfin tamamı için bk. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, XI, 71-73, nr.1687.

[390]. Ebû Dâvûd, Harâc 41, nr. 3088; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XIV, 79, nr. 6198.

[391]. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6, nr. 7; Müslim, Cihâd 74, nr. 1773.

[392]. Buhârî, Et'ime 1, nr. 5375; Müslim, Îmân 52, nr. 31.

18. ÇEŞİTLİ ZİKİRLER ve DUÂLAR BÖLÜMÜ

İnşallah bu kitapta, belli bir sıralamaya gitmeden çeşitli başlıklar altında pek çok duâ ve zikir nakledeceğim. İnşallah bu duâ ve zikirler son derece istifâdeli olacaktır. Başarıyı nasip eden Allah'tır.

١ - بَابُ اسْتِخْبَابِ حَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ عِنْدَ الْبَشَارَةِ بِمَا يَسُرُّهُ

1. KENDİSİNİ SEVİNDİREN BİR MÜJDE ALDIĞINDA ALLAH TEÂLÂ'YA HAMDÜ SENÂ ETMEK

Allah Teâlâ'nın lütfettiği yeni bir nimete kavuşan veya başındaki bir sıkıntıdan kurtulan kimsenin Cenâb-ı Hakk'a şükür secdesine kapanması ve O'na lâayık olduğu şekilde hamdü senâ etmesi müstehaptır. Bu konuda pek çok ve pek meşhûr hadîs-i şerîf ve İslâm büyüklerinin sözleri vardır.

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعِ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عُرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَهَمَّ إِلَيَّ مِنْ ذَلِكَ.

862. Tâbiîn muhaddislerinden Amr ibni Meymûn, Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anhin şehit edilmesi ve onun yerine halîfe seçilmesine dâir uzun şûrâ hadisinde şöyle dedi:

Ömer radiyallahu anh, oğlu Abdullah'ı Âişe radiyallahu anhâya gönderdi ve ondan iki arkadaşının (Resûl-i Ekrem ile Hz. Ebû Bekir) yanına defnedilmesine müsâade etmesini istedi. Abdullah Hz. Âişe ile görüşüp dönünce Hz. Ömer ona,

“Ne haber getirdin?” diye sordu. O da:

“Ey mü'minlerin emîri! Sevineceğin haberi getirdim, Hz. Âişe istediğin izni verdi” deyince Hz. Ömer,

“Allah'a hamd olsun, benim için bundan daha önemli bir şey yoktu” dedi.

[393]

٢- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ صَيْحَ الدَّيْكِ وَنَهْيَ الْجَمَارِ وَنُبَاحَ الْكَلْبِ

2. HOROZUN ÖTMESİNİ, EŞEĞİN ANIRMASINI VE KÖPEĞİN HAVLAMASINI DUYAN KİMSE NE DER?

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَضْلِهِ، فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا».

863. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Eşegin anırdığını duyduğunuzda, anlayın ki o bir şeytan görmüştür. Siz de (eûzü billâhi mine's-şeytânî'r-racîm diyerek) şeytandan Allah'a sığınınız. Horozların öttüğünü duyduğunuzda, şunu bilin ki o bir melek görmüştür. Bu sebeple siz de o sırada dileklerinizi Allah'ın lütuf ve kereminden isteyin.”[394]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَنِيَّةٍ أَوْ فَدْفِدٍ: كَبَّرَ
بِاللَّيْلِ، فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ، فَإِنَّهُنَّ يَرِينَ مَا لَا تَرُونَ».

864. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“Geceleyin köpeklerin ulumasını, eşeklerin anırmasını işittiğiniz zaman (eûzü billâhi mine’ş-şeytânî’r-racîm diyerek) Allah’a sığınınız; çünkü o hayvanlar sizin görmediklerinizi görürler.”^[395]

Hayvanların deprem gibi bazı felâketleri daha önce hissettiklerini bilmekteyiz. Onların bizim göremediğimiz şeyleri gördüğünü, dolayısıyla köpeğin boşuna ulumadığını, eşeğin gereksiz yere anırmadığını da bu hadîs-i şerîften öğrenmekteyiz.

٣- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى الْحَرِيقَ

3. YANGINI GÖREN KİMSE NE DER?

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَكَبِّرُوا؛ فَإِنَّ التَّكْبِيرَ يُطْفِئُهُ»

865. Tâbiîn muhaddisi Amr ibni Şuayb’ın dedesi Abdullah ibni Amr ibni’l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yangın gördüğünüz zaman (Allâhü ekber diye) tekbîr getirin. Çünkü tekbîr yangını söndürür.”^[396]

Böyle bir olay meydana geldiğinde, tekbîrin yanında, “Başa Gelen Bazı Durumlar Sebebiyle Okunacak Zikirler ve Duâlar Bölümü”nde geçen duâ ve zikirleri okumak da müstehaptır.^[397]

Yangın görülünce neden tekbîr getirilmelidir? Birçok kötülüğün sebebi olan ve ateşten yaratılan^[398] şeytan, yangın çıkmasında da etkili olabilir. Şeytan, 99. hadiste açıklandığı üzere, tekbîr ve ezan sesinden son derece rahatsız olur ve oradan uzaklaşır. Bu arada ateşe atıldığı zaman Hz. İbrâhim'in söylediği *حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ* **Hasbünellah ve ni'mel vekil** : “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir” zikrini okumak da faydalı olur.

٤- بَابُ مَا يَقُولُهُ عِنْدَ الْقِيَامِ مِنَ الْمَجْلِسِ

4. BİR MECLİSTE OTURAN KİMSENİN, ORADAN KALKARKEN OKUYACAĞI DUÂ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَلَيْهِ وَسَلِّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ».

866. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kim bir mecliste oturur ve orada bir sürü faydasız ve mânasız sözlerle vakit öldürür de o meclisten kalkmadan önce şöyle derse, o mecliste yapmış olduğu hataları bağışlanır:

Sübhânekellâhümme ve bihamdik, eşhedü enlâilâhe illâ ente, estağfiruke ve etûbü ileyke

“Ey benim Allahım! Ben senin yüceliğine yakışmayan kusurlardan çok uzak olduğunu söyler, sana hamd ederim. Şunu kesin bir dille belirtirim ki senden başka ilâh yoktur. Senden günahlarımı bağışlamanı ve tövbemi kabul buyurmanı niyâz ederim.”^[399]

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
عَلَيْهِ وَسَلِّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
كَفَّارَةً لِمَا يَكُونُ فِي الْمَجْلِسِ».

867. Ebû Berze Nadle bin Ubeyd el-Eslemî radiyallahu anh şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem oturduğu meclisten kalkmak
istediğinde, son söz olarak şöyle duâ ederdi:

**“Sübhânekellâhümme ve bihamdike eşhedü en lâilâhe illâ ente
estağfiruke ve etûbu ileyke**

“Ey benim Allahım! Ben senin yüceliğine yakışmayan kusurlardan çok
uzak olduğunu söyler, sana hamd ederim. Şunu kesin bir dille belirtirim ki
senden başka ilâh yoktur. Senden günahlarımı bağışlamayı ve tövbemi
kabul buyurmanı niyâz ederim.”

Bunun üzerine bir adam,

“Ey Allah’ın Resûlü! Şüphesiz ki sen, daha önce söylemediğin bir söz
söylüyorsun, dedi. Resûl-i Ekrem de:

“Bu söylediğim sözler, mecliste işlenen hata ve kusurlara kefârettir”
buyurdu. [\[400\]](#)

عَلَيْهِ وَسَلِّمْ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلِ
الْعَالَمِينَ»

868. Ali bin Ebî Tâlib radiyallahu anh şöyle dedi:

“Büyük derecelerde sevap kazanmak isteyen kimse, oturduğu meclisin sonunda veya oradan kalkmak istediğinde şöyle desin:

Sübhâne rabbike rabbil izzeti ammâ yesifûn, ve selâmün alel mürselîn, velhamdülillâhi rabbil âlemîn

İzzet sahibi Rabbin, onların yakıştırdıklarından münezzektir. Selâm olsun peygamber olarak gönderilenlere. Ve hamd olsun âlemlerin Rabbi olan Allah’a.”^[401]

٥- بَابُ دُعَاءِ الْجَالِسِ فِي جَمْعٍ لِنَفْسِهِ وَمَنْ مَعَهُ

5. BİR TOPLULUKTA OTURANIN HEM KENDİNE HEM DE YANINDAKİLERE DUÂ ETMESİ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ».
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
مَنْ لَا يَرْحَمُنَا».

869. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şu duâları yapmadan önce bir meclisten kalktığı pek az olurdu:

“Allahım! Bize, günahla aramıza engel olacak kadar korkundan hisse ver. Bizi, cennetine ulaştıracak kadar tâatini nasib eyle. Dünya musîbetlerini hafifletecek güçlü îmân ver. Allahım! Bizi yaşattığın

müddetçe kulaklarımız, gözlerimiz ve kuvvetimizden faydalandır; ölümümüze kadar da onları devamlı kıl. Bize zulmedenlerden öcümüzü sen al. Bize düşmanlık edenlere karşı bize yardım et. Bizi dinimizde musîbete uğratma. Dünyayı en büyük düşüncemiz ve gayemiz, ilmimizin sonu kılma. Bize acımayanları üzerimize musallat etme.”^[402]

Hadisimizde geçen korku yani “haşyet”, Allah Teâlâ’nın ne kadar yüce ve ulu bir varlık olduğu şuuruyla, bilinçli bir şekilde O’ndan korkmaktır. Bunu şu âyet-i kerîme en güzel şekilde ifâde etmektedir: **“Kulları içinden ancak âlimler, Allah’tan gereğince korkarlar.”**^[403] Bu hadisin geniş açıklaması için bk. Kandemir, Çakan, Küçük, Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, IV, 381-385, nr. 835

٦- بَابُ كَرَاهَةِ الْقِيَامِ مِنَ الْمَجْلِسِ قَبْلَ أَنْ يَذْكُرَ اللَّهُ تَعَالَى

6. BİR MECLİSTEN ALLAH TEÂLÂ’YI ZİKRETMEDEN KALKMANIN MEKRÛH OLDUĞU

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فِيهِ، إِلَّا قَامُوا عَنْ مِثْلِ جِيفَةِ حِمَارٍ، وَكَانَ لَهُمْ حَسْرَةٌ.

870. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Herhangi bir topluluk oturdukları meclisten Allah’ı zikretmeden kalkarlarsa, merkep leşi yanından kalkmış gibi olurlar. O meclis de onlar için bir pişmanlık olur.”^[404]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ

أَيُّهَا النَّاسُ ارْزِعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمًّا وَلَا
اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ، كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى تِرَةً».

871. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse bir mecliste oturur da orada Allah Teâlâ’nın ismini anmazsa Allah’a karşı eksik bir iş yapmış, bir günah işlemiş olur. Bir kimse yatağa yatar da orada Allah Teâlâ’yı zikretmezse yine Allah Teâlâ’ya karşı bir kusur işlemiş olur.”^[405]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَلَيْهِ وَسَلَّم وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَإِنْ شَاءَ عَفَّرَ لَهُمْ».

872. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir topluluk oturduğu yerde Allah’ı anmaz ve peygamberlerine salât ve selâm getirmezlerse, o yer onlar için bir pişmanlık olur. Allah dilerse onlara azap eder, dilerse affeder.”^[406]

٧- بَابُ الذِّكْرِ فِي الطَّرِيقِ

7. YOLDA ZİKRETMEK

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَجَلَّ فِيهِ إِلَّا كَانَتْ عَلَيْهِ تِزَّةٌ.

873. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir topluluk bir yerde oturur ve orada Azîz ve Celîl olan Allah’ı zikretmezlerse, o yer onlar için bir pişmanlık olur. Bir adam bir yola girer de orada Azîz ve Celîl olan Allah’ı anmazsa, o yol onun için bir pişmanlık olur.”^[407]

٨٤٥. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ أَخْذَرِيٍّ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا
لَا تُغْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَا تُغْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلِ
السَّبَابَةِ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
النَّاسِ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّةٍ أَوْ فَدَفِدٍ: كَبَّرَ
أَحَدٌ، قَائِمًا وَرَاكِبًا وَمَاشِيًا.

874. Ebû Ümâme el-Bâhilî radiyallahu anh şöyle dedi:

Cebrâil sallallahu aleyhi ve sellem Tebuk’ta bulunan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yanına geldi ve ona,

“Ey Muhammed! Muâviye bin Muâviye el-Müzenî’nin cenâzesine katıl” dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun cenâzesine katılmak üzere yola çıktı; Cebrâil aleyhisselâm da yetmiş bin melek ile oraya indi; sağ kanadını dağların üzerine koydu, dağlar eğildi. Sol kanadını

yeryüzüne koydu, yeryüzü dümdüz oldu; o kadar ki Allah'ın Resûlü Mekke ve Medine'yi gördü. Muâviye bin Muâviye'nin cenâze namazını Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Cebrâil, (Allah'ın selâmı hepsinin üzerine olsun) ve melekler kıldılar. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem cenâze namazını kılınca Cebrâil aleyhisselama,

“Ey Cibrîl! Muâviye bu mertebeye nasıl ulaştı?” diye sordu. O da şu cevabı verdi:

“O İhlâs sûresini (kulhü vallâhü ahad) ayakta iken, binitliyen ve yolda yürürken okuması sebebiyle bu mertebeye ulaştı.”^[408]

Muâviye bin Muâviye el-Müzenî hakkında bilgi için bk. İbni Hacer el-Askalânî, el-İsâbe (Türkî), X, 240-244.

٨- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا غَضِبَ

8. İNSAN KIZDIĞI ZAMAN NE DEMELİ?

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

﴿وَالكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ﴾

“O takvâ sahipleri öfkelerini yenerler.”^[409]

﴿وَإِذَا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ، إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

“Şeytan seni kışkırtacak olursa hemen Allah'a sığın. Çünkü O her şeyi duyan, her şeyi gerçek mâhiyetiyle bilendir.”^[410]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ فَكَبِّرُوا؛ فَإِنَّ التَّكْبِيرَ يُطْفِئُهُ»

875. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Gerçek babayiğit, güreşte rakîbini yenen değil, öfkелendiği zaman nefsine hâkim olan kimsedir.”^[411]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ عِنْدَ الْغَضَبِ.

876. Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbına,

“Sizce babayiğit kimdir?” diye sordu. Biz de:

“Kendisini hiçbir yiğidin yenemediği adamdır” dedik. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi şöyle buyurdu:

“Hayır, gerçek babayiğit, öfkелendiği zaman nefsine hâkim olandır.”^[412]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ غَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُخَيَّرَهُ مِنَ الْخُورِ الْعَيْنِ مَا شَاءَ.

877. Ashâb-ı kirâmdan Muâz ibni Enes el-Cühenî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İntikamını almaya gücü yettiği hâlde öfkесini yenen kimseyi Allah sübhânehû ve teâlâ, kıyâmet günü herkesin gözü önünde çağırır ve

hûriler arasından dilediğini seçmekte serbest bırakır.”^[413]

٧٠٦. وَرُوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
تُفْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْعَزْوِ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَنِيَّةٍ أَوْ فَدَفِدٍ: كَبَّرَ
مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»، فَقَالَ: وَهَلْ بِي مِنْ جُنُونٍ؟

878. Ashâb-ı kirâmdan Süleyman ibni Surad radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir gün Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında oturuyordum. İki kişi birbirine sövüp duruyordu. Bunlardan birinin yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuş, boyun damarları şişip dışarı fırlamıştı.

Bunu gören Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ben bir söz biliyorum, eğer bu kişi onu söylerse, üzerindeki bu kırgınlık hâli geçer. Eğer o, “Eûzü billâhi mine’ş-şeytânirracîm: Allah’ın rahmetinden kovulmuş olan şeytandan Allaha sığınırım” derse, üzerindeki hâl kaybolur.”

Oradakiler Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in ona, **“eûzü billâhi mine’ş-şeytânirracîm”** demesini tavsiye ettiğini söylediler. Fakat adam,

“Ben deli miyim?” diyerek bu teklifi kabul etmedi.^[414]

لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلٌ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
غَيْظَ قَلْبِي، وَأَجْزِنِي مِنَ الشَّيْطَانِ».

879. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Bir gün öfkelendiğim sırada Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanıma geldi, burnumun bir kanadını tutup ovdu ve bana,

“Âişecik! Şöyle de” buyurdu:

Allâhümmağfir lî zenbî, ve ezhîb gayza kalbî ve ecirnî mineş şeytânî

Allahım! Günahımı affet, kalbimdeki öfkeyi gider ve beni şeytandan koru.”^[415]

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ.

880. Ashâb-ı kirâmdan Atıyye bin Urve es-Sa'dî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Öfke şeytandandır; şeytan ise ateşten yaratılmıştır; ateş su ile söner; biriniz öfkelendiğinde abdest alsın.”^[416]

Öfkenin şeytandan olması, onun telkîni sonucunda meydana gelmesi demektir.

٩- بَابُ اسْتِخْبَابِ إِغْلَامِ الرَّجُلِ مَنْ يُجِبُّهُ أَنَّهُ يُجِبُّهُ، وَمَا يَقُولُهُ لَهُ إِذَا أَعْلَمَهُ

9. SEVDİĞİ KİMSEYE SEVDİĞİNİ SÖYLEMENİN MÜSTEHAP OLDUĞU VE ONUN NE CEVAP VERECEĞİ

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

يُحِبُّهُ».

881. Mikdâm ibni Ma'dîkerib radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Din kardeşini seven kişi, ona sevdiğini bildirsin.”^[417]

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
أَخْبَيْتَنِي لَهُ.

882. Enes ibni Mâlik radıyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem huzûrunda bir adam vardı. Oradan bir şahıs geçti. Resûl-i Ekrem'in yanında bulunan kimse,

“Ey Allahın Resûlü! Ben bu adamı gerçekten seviyorum” dedi. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ona:

“Peki, sevdiğini ona bildirdin mi?” buyurdu. Adam,

“Hayır” dedi. Allah'ın Elçisi,

“Sevdiğini ona bildir” buyurdu.

Adam derhâl kalkıp o şahsın arkasından yetişti ve ona,

“Ben seni Allah için seviyorum” dedi. O da:

“Beni kendisi için sevdiğin Allah da seni sevsin” diye karşılık verdi.^[418]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
مُعَاذُ: لَا تَدْعَنِي فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ تَقُولُ:

اَللّٰهُمَّ اَعِنِّيْ عَلٰى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ».

883. Muâz ibni Cebel radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun elini tuttu ve şöyle buyurdu:

“Ey Muâz! Vallahi seni gerçekten seviyorum. Ey Muâz! Sana her namazdan sonra şöyle duâ etmeyi ihmâl etmemeni tavsiye ediyorum:

Allâhümme einnî alâ zikrike ve şükrike ve husni ibâdetik

Allahım! Seni zikretmeme, sana şükretmeme ve sana güzelce ibadet etmeme yardım eyle.”^[419]

يَكُوْنُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُوْلُ:
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللهِ، يَزْكَبُوْنَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَبِيهِ وَمِمَّنْ هُوَ، فَإِنَّهُ أَوْصَلَ لِلْمَوَدَّةِ».

884. Ashâb-ı kirâmdan Yezîd ibni Na‘âme ed-Dabbî’den^[420] rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İki şahıs birbiriyle arkadaş olduğu zaman birbirine adını, babasının adını ve nereli olduğunu sorsun. Çünkü bu daha iyi kaynaşmalarını sağlar.”^[421]

١٠- بَابُ مَا يَقُوْلُ إِذَا رَأَى مُبْتَلىً بِمَرَضٍ أَوْ غَيْرِهِ

10. BİR HASTALIĞA VEYA BENZERİ BİR DERDE YAKALANAN BİRİNİ GÖRENİN YAPACAĞI DUÂ

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللهُ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
الْبَلَاءُ».

885. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir hastalığa yakalanmış birini gören kimse (içinden) şöyle duâ ederse, o hastalık onun başına gelmez:

Elhamdülillâhillezî âfânî mimmebtelâke bihî, ve faddalenî alâ kesîrin mimmen haleka tafdîlâ

“Seni imtihan ettiği hastalıktan beni koruyan ve beni yarattığı birçoklarından üstün tutan Allah’a hamd olsun.”^[422]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
تَفْضِيلًا، إِلَّا غُوفِي مِنْ ذَلِكَ الْبَلَاءِ كَاثِنًا مَا كَانَ مَا عَاشَ».

886. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir belâya uğramış birini gören kimse şöyle duâ ederse, yaşadığı sürece o hastalık onun başına gelmez:

Elhamdülillâhillezî âfânî mimmebtelâke bihî, ve faddalenî alâ kesîrin mimmen haleka tafdîlâ

“Seni imtihan ettiği hastalıktan beni koruyan ve beni yarattığı birçoklarından üstün tutan Allah’a hamd olsun.”^[423]

Bütün mezheplerin âlimleri şöyle demiştir: “Bu duâ sadece kendisi duyacak, başkası kesinlikle işitmeyecek şekilde gizlice yapılmalıdır. Aksi hâlde bu sözleri duyan hasta incinir, kalbi kırılır. Şâyet birinin başına bu hastalık, onun işlediği günahlar yüzünden gelmişse ve bu sözleri açıktan söylediği takdirde bir sıkıntı doğmasından korkmuyorsa, bu duâyı onun duyacağı şekilde açıkça yapmakta bir sakınca yoktur.” Doğrusunu Allah bilir.

١١- بَابُ اسْتِخْبَابِ حَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى لِلْمَسْئُولِ عَنْ حَالِهِ وَحَالِ مَحْبُوبِهِ مَعَ
جَوَابِهِ إِذَا كَانَ فِي جَوَابِهِ إِخْبَارٌ بِطَيْبِ حَالِهِ

11. BİR KİMSEYE KENDİSİNİN VEYA BİR SEVDİĞİNİN HÂLİ SORULDUĞUNDA İYİ OLDUĞUNU SÖYLEYECEKSE, ELHAMDÜLİLLAH DİYE CEVAP VERMELİDİR

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّاوى: وَلَا
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ: أَضْبَحَ بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى بَارِتًا.

887. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhumâdan rivâyet olunduğuna göre Ali bin Ebî Tâlib radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in son hastalığı sırasında yanından çıkınca sahâbîler,

“Ey Ebû Hasan! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem nasıl oldu, bu geceyi nasıl geçirdi?” diye sordular. O da:

“Elhamdülillâh iyileşti” dedi. [\[424\]](#)

١٢- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا دَخَلَ الشُّوقَ

12. ÇARŞIYA GİRİNCE NASIL DUÂ ETMELİ?

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيِّ وَيُمِيتُ، وَهُوَ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
أَلْفَ دَرَجَةٍ».

888. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse çarşıya girdiği zaman şöyle duâ ederse, Allah Teâlâ ona bir milyon sevap yazar, bir milyon günahını affeder ve derecesini bir milyon defa yükseltir:

Lâilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehül mülkü velehül hamdü, yuhyî ve yümît, vehüve hayyün lâ yemût, biyedihil hayr vehüve alâ külli şey'in kadîr

“Allah’tan başka ilâh yoktur, O tektir, ortağı yoktur; mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur, diriltten ve öldüren O’dur, O ölümsüzdür, her zaman diridir, hayır O’nun elindedir ve O her şeye kâdirdir.”^[425]

Hâkim en-Nîsâbü'rî bu hadîs-i şerîfi *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* adlı eserinde birçok tarîkten rivâyet etmiş ve bu tarîklerden birinde şu ifâdeyi ilâve etmiştir: «وَبَنَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ»: Allah Teâlâ ona cennette bir köşk verir.^[426]

Hadisin râvisi şöyle dedi: “Horasan’a gittim ve (Horasan vâlisi) Kuteybe bin Müslim’in (v. 96/715) huzûruna girerek ona, ‘Sana bir hediye getirdim’ diyerek bu hadîs-i şerîfi okudum. Kuteybe heyetiyle birlikte çarşıya gider, bu duâyı okur, sonra geri dönerdi.”^[427]

Hâkim en-Nîsâbü'rî bu konuda ashâb-ı kirâmdan Câbir ibni Abdillâh, Ebû Hüreyre, Büreyde el-Eslemî ve Enes ibni Mâlik’in de rivâyetleri bulunduğunu ve *el-Müstedrek* adlı eserinin şartlarına en uygun olanın Büreyde el-Eslemî’nin farklı lafızlarla rivâyet ettiği şu hadis olduğunu söyledi:

٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَى
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
أَرَادَ أَنْ يَقُومَ، فَلَيْسَ لِمَنْ، فَلَيْسَتْ الْأُولَى بِأَحَقَّ مِنَ الْآخِرَةِ»

889. Büreyde bin Husayb el-Eslemî radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sokağa girince şöyle duâ ederdi:

Bismillâh, Allâhümme innî es'elûke hayra hâzihis sûki, ve hayra mâ fîha, ve eûzü bike min şerrihâ ve şerri mâ fîhâ. Allâhümme innî eûzü bike en usîbe fîhâ yemînen fâcîraten ev safekaten hâsiraten

“Bismillâh. Allahım! Senden bu çarşının hayrını ve burada olan hayırlı şeyi isterim. Bu çarşının şerrinden ve burada yapılan kötü işlerden sana sığınırım. Allahım! Bu çarşıda bana yalan yere yemin edilmesinden ve burada dünya ve âhiretime zarar verecek alışveriş yapmaktan sana sığınırım.”^[428]

۱۳- بَابُ اسْتِخْبَابِ قَوْلِ الْإِنْسَانِ لِمَنْ تَزَوَّجَ تَزَوُّجًا مُسْتَحَبًّا أَوْ اشْتَرَى أَوْ
فَعَلَ فِعْلًا يَسْتَحْسِنُهُ الشَّرْعُ: «أَصَبْتُ» أَوْ «أَحْسَنْتُ» وَنَحْوَهُ

13. DİNİN UYGUN GÖRDÜĞÜ BİR EVLİLİK YAPAN VEYA BİR ŞEYİ SATIN ALAN YAHUT DÜZGÜN BİR İŞ YAPAN KİMSEYE “DOĞRU YAPTIN” VEYA “İYİ ETTİN” DEMENİN MÜSTEHAAP OLDUĞU

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
«أَصَبْتُ». وَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

890. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,

“Ey Câbir! Evlendin mi?” diye sordu. Ben de:

“Evet, evlendim” dedim.

“Bâkire ile mi dul biriyle mi evlendin?” diye sordu. Ben de:

“Dul bir kadınla evlendim, yâ Resûlallah” dedim. Bunun üzerine bana,

“Bâri bâkire biriyle evlenseydin, birbirinizle eğlenir, hoşça vakit geçirirdiniz” veya “Sen onunla, o seninle gülüp eğlenirdiniz” buyurdu.

Bunun üzerine ben de:

“Babam Abdullâh (ibni Amr ibni Haram), geride dokuz veya yedi kız bırakarak vefât etti. Onların yanına kendi yaşlarında tecrübesiz birini getirmeyi doğru bulmadım; onlarla meşgul olacak, saçlarını, başlarını tarayacak, evi çekip çevirecek biriyle evlenmeyi daha uygun gördüm” dedim. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü bana,

“Doğru yaptın!” buyurdu.^[429]

Câbir ibni Abdillâh hadisini tamamını rivâyet etti.

١- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا قُرِبَ إِلَيْهِ طَعَامُهُ

14. AYNAYA BAKINCA YAPILACAK DUÂ

٧٦٢. عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ: إِذَا
﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾
خَلَقِي فَحَسِّنْ خُلُقِي.

891. Ali bin Ebî Tâlib radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem aynaya bakınca şöyle duâ ederdi:

Elhamdülillâh, Allâhümme kemâ hassente halki fehassin huluki

“Allah’a hamd olsun. Allahım! Beni güzel yarattığın gibi huyumu da güzelleştir.”^[430]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلُ
وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ»

892. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem aynada yüzüne bakınca şöyle duâ ederdi:

Elhamdülillehillezî sevvâ halkî feadelehû, ve kerrame sûrete vechî fehassenehâ, ve cealenî minel müslimîn

“Beni düzgün ve ölçülü bir şekilde yaratan, yüzümün şekline değer verip onu güzelleştiren ve beni Müslümanlar’dan eyleyen Allah’a hamd olsun.”^[431]

١٥- بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ الْحِجَامَةِ

15. HACAMAT YAPTIRIRKEN OKUNACAK DUÂ

حَصَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
حَصَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
حِجَامَتِهِ».

893. Ali radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Hacamat yaptırırken Âyetü’l-kürsîyi okuyan kimse, yaptırdığı hacamatın faydasını görür.”^[432]

١٦- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا طَنَّتْ أُذُنُهُ

16. KULAĞI ÇINLAYANIN OKUYACAĞI DUÂ

عَلَيْهِ وَسَلَّم بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ،
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّأَوِيُّ: وَلَا
بِخَيْرٍ مَنْ ذَكَرَنِي».

894. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in âzatlı kölesi Ebû Râfi'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Birinizin kulağı çınladığı zaman beni hatırlasın, bana salavât getirsin ve şöyle desin:

Zekerallâhü bihayrin men zekeranî

Beni ananı, Allah da hayırla ansın.”^[433]

١٧ - بَابُ مَا يَقُولُهُ إِذَا خَدِرَتْ رِجْلُهُ

17. AYAĞI UYUŞANIN OKUYACAĞI DUÂ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لَا تُغْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ
فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ.

895. Tâbiîn muhaddislerinden Heysem ibni Haneş şöyle dedi:
Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümânın yanında bulunduğumuz
sırada ayağı uyuştı. Bir adam ona,
“En çok sevdiğin insanın adını an” dedi. Onun,
“Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem” demesi üzerine ayağındaki bağ
çözülmüş gibi rahatladı.”^[434]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

فَقَالَ: مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَهَبَ خَذَرُهُ.

896. Tâbiîn müfessiri Mücâhid ibni Cebr şöyle dedi:

Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümânın yanında bir adamın ayağı uyuştı. İbni Abbâs radiyallahu anhümâ ona,

“En çok sevdiğin insanın adını an” dedi. O zât,

“Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem” deyince, ayağının uyuşukluğu geçti. [\[435\]](#)

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

مِنْ حُسْنِ بَيْتِ أَبِي الْعَتَاهِيَّةِ:

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

يَذْهَبُ الْخَذَرُ

897. İmâm Buhârî'nin *es-Sahîh*'inde kendilerinden rivâyette bulunduğu hocalarından İbrâhim ibni Münzir el-Hizâmî şöyle dedi:

Medineliler (Abbâsî devri şairlerinden) Ebü'l-Atâhiye'nin şu beytinin güzelliğine hayran idiler:

Bazı zamanlar onun ayağı uyuşur

“Yâ Utbü!” demezse, ayağının uyuşukluğu geçmez. [\[436\]](#)

١٨- بَابُ جَوَازِ دُعَاءِ الْإِنْسَانِ عَلَى مَنْ ظَلَمَ الْمُسْلِمِينَ أَوْ ظَلَمَهُ وَخَدَهُ

18. BİR KİMSENİN MÜSLÜMANLAR'A VEYA SADECE KENDİSİNE ZULMEDENE BEDDUÂ ETMESİNİN CÂİZ OLDUĞU

Bu konu son derece geniştir. Kitap ve Sünnet'teki deliller ile ilk devir âlimlerinin ve daha sonraki âlimlerin uygulamaları şunu göstermektedir: Müslümanlar'a zulmedenlere bedduâ etmek câizdir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde, peygamberlerin kâfirlere bedduâ ettiklerini haber vermektedir.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ،
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلٌ
عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى».

898. Ali bin Ebî Tâlib radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hendek savaşının yapıldığı gün şöyle buyurdu:

“Müşrikler ikindi namazını kılmamıza engel oldular; Allah da onların kabirlerini ve evlerini ateşle doldursun.”^[437]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
فَمِنْ يَوْمَئِذٍ سُمِّيَ عَتِيقًا.

899. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (Bi'rimaûne'de yetmiş kadar) kurrâyı şehid eden müşriklere bir ay boyunca bedduâ ederek şöyle buyurdu:

“Allahım! Ri'l ve Zekvân kabileleri ile Usayye oğullarına sen lânet et!”^[438]

Adı geçen kabilelerin temsilcileri Peygamber aleyhisselâma geldiler ve kendilerine Kur'an'ı ve Sünnet'i öğretecek muallimler göndermesini istediler. Allah'ın Resûlü de onlara Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyan yetmiş kadar Müslüman'ı gönderdi. Fakat o kâfirler bu Müslümanlar'ı pusuya düşürerek şehid ettiler. Bunun üzerine Fahr-i Âlem Efendimiz onlara bir ay boyunca bedduâ etti.

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّاوى: وَلَا فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، حَصَصْتَنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتَ السَّبْعَةَ وَتَمَامَ الْحَدِيثِ.

900. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anh, Ebû Cehil ile Kureyş kabilesinden olan arkadaşlarının Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemın sırtına deve işkembesi koymaları olayını rivâyet ettiğİ uzun hadiste açıkladığına göre, Allah'ın Elçisi onlara bedduâ etti. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem duâ ettiğİ zaman, duâsını üç defa tekrar ederdi. Sonra yine üç defa “Allahım! Kureyş kabilesini sana havâle ederim” dedi. Ardından “Allahım! Ebû Cehil'i, Utbe bin Rebîa'yı sana havâle ederim” buyurdu ve oradaki yedi kişinin adlarını bir bir saydı.^[439]

Fahr-i Kâinât Efendimiz'in adlarını saydığı kâfirler şunlardı: **Ebû Cehil, Utbe bin Rebîa, Şeybe bin Rebîa, Velîd ibni Utbe, Ümeyye bin Halef, Ukbe bin Ebû Muayt.** Hadisin râvisi Abdullah ibni Mes'ûd yedinci kişiyi hatırlamadığını söylemiş ve bunların çoğunun, Bedir gazvesinde, ölümler çukuruna atıldığını gözleriyle gördüğünü söylemiştir. Bu uzun rivâyetin tamamını okumak için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, Hayatımıza Peygamber Modeli, s. 32-33

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ اجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسَنِي يُوسُفَ».

901. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

“Allahım! Mudar kabilesine olan baskını daha da artır. Onlara Yûsuf aleyhisselâm zamanında yaşanan kıtlık yılları gibi kıtlık ver.”^[440]

Mudar kabilesi bazı Müslümanlar’a işkence ediyordu. Allah’ın Elçisi onlara bu yüzden bedduâ etmiştir.

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
النَّاسِ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
لَوْ سَمَى لَكَفَاكُمُ.

902. Seleme ibnü’l-Ekvâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in yanında sol eliyle yemek yedi. Allah’ın Resûlü ona,

“**Sağ elinle ye**” buyurdu. Adam,

“Bir türlü yapamıyorum” dedi. Bunun üzerine Peygamber aleyhisselâm,

“**Yapamaz ol**” diye bedduâ etti.

Çünkü adamın Resûl-i Ekrem’i dinlememesi, kibrinden dolayı idi. Bu bedduâ üzerine adam elini ağzına götüremez oldu.^[441]

Ben derim ki: Bu adam sahâbeden Büsr ibni Râi el-Eşca’i’dir. Bu hadîs-i şerîf şer’î hükümlere aykırı davranan kimseye bedduâ etmenin câiz olduğunu göstermektedir.

Bu hadîs-i şerîf 648 numara ile geçti ve orada açıklama yapıldı.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
دَعْوَةُ سَعْدٍ.

903. Ashâb-ı kirâmdan Câbir ibni Semüre radıyallahu anh şöyle dedi:

Kûfeliler (Kûfe vâlisi olan) Sa'd ibni Ebî Vakkàs radıyallahu anhı halîfe Hz. Ömer'e şikâyet ettiler. Hz. Ömer de onu görevden aldı, Kûfe'ye (Ammâr ibni Yâsir'i) vâli tâyin etti. Râvi Câbir ibni Semüre hadisin tamamını rivâyet etti ve şöyle dedi: Hz. Ömer, Sa'd ibni Ebî Vakkàs ile birlikte Kûfe'ye bir veya birkaç kişiyi tahkîkat yapmak üzere gönderdi. Müfettişler bütün mescidleri dolaşarak Sa'd ibni Ebî Vakkàs hakkında sorular sordular; herkes ondan memnun olduğunu söyledi. Nihâyet Benî Abs'in mescidine vardılar. Orada bu kabileden Ebû Sa'de Üsâme bin Katâde adlı biri ayağa kalktı ve şöyle dedi:

“Mâdem bize soruyorsunuz, ben de söyleyeyim: Sa'd savaşılar gitmez, ganimetleri eşit bir şekilde dağıtmaz ve âdil hüküm vermez.” Bunun üzerine Sa'd ibni Ebî Vakkàs da şunu söyledi:

“(Madem sen böyle dedin) Ben de senin hakkında vallahi üç dilek dileyeceğim: ‘Allahım! Eğer bu kulun yalan söylüyorsa, başkaları görsün ve işitsin diye konuşuyorsa, ömrünü uzat, fakirliğini çoğalt ve onu fitnelere uğrat!’ dedi.

Daha sonraki yıllarda Hz. Sa'd'ın bedduâ ettiği bu adam, kendisine neden bu hâlde olduğunu soranlara şöyle derdi:

“Ben kocamış, fitneye uğramış zavallı bir ihtiyarım. Sa'd ibni Ebî Vakkàs'ın bedduâsına tutuldum.”

Bu hadisi Câbir ibni Semüre'den rivâyet eden tâbiîn muhaddisi Abdülmelik ibni Umeyr şöyle dedi:

Sa'd ibni Ebî Vakkàs'ı şikâyet eden o adamı yıllar sonra gördüm; yaşlılıktan dolayı kaşları gözlerinin üzerine düşmüştü, kendisi de yoldan geçen kızlara sataşır, onları çimdiklerdi. [\[442\]](#)

Sa'd ibni Ebî Vakkàs, Peygamber Efendimiz'in cennetle müjdelediği on kişiden biriydi. Uhud savaşında vücudunu Allah'ın Resûlü'ne siper etmişti.

Irak'ı fethedip Sâsâni devletine son veren İslâm ordusunun komutanıydı. Duâsı makbûl bir insan olarak bilinirdi. Ona iftirâ eden kişi büyük haksızlık yapmıştı.

٦٢٠. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيَهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
حَصَصْتُنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
«مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ».

904. Tâbiîn âlimlerinden Urve bin Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre, tâbiîn neslinden Ervâ binti Evs (veya Üveys), kendi arazisinden bir parçayı gasbettiği iddiasıyla ashâb-ı kirâmdan Saîd ibni Zeyd radiyallahu anhu (Medine vâlisi) Mervân ibnü'l-Hakem'e şikâyet etti. Bu şikâyet üzerine Saîd radiyallahu anh,

“Ben bu konuda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in söylediklerini dinledikten sonra, onun hakkını üzerime geçirir miyim hiç!” dedi. Mervân,

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den ne duydun?” diye sordu. O da:

“Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in, **‘Kim haksız olarak bir karış yer alırsa, kıyâmet gününde o yerin yedi katı o kişinin boynuna**

dolanır' buyurduğunu işittim, dedi. Bunun üzerine Mervân Saîd ibni Zeyd'e hitâben,

“Artık senden, bundan başka delil istemiyorum” dedi.

Dâva bu noktaya gelince Saîd,

“Allahım! Eğer bu kadın yalancı ise sen onun gözünü kör et, kendisini de o arazisinde öldür!” diye bedduâ etti.

Hadisin râvisi Urve bin Zübeyr şunu söyledi: “O kadın ölmeden önce kör oldu ve bir gün o dâva konusu yerde gezinirken bir çukura düşüp öldü.”^[443]

Saîd İbni Zeyd radiyallahu anh da bir önceki hadiste geçen Sa'd ibni Ebî Vakkâs radiyallahu anh gibi cennetle müjdelenen on bahtiyârdan ve duâsı makbûl ashâb-ı kirâmdan biriydi. Kadının sahip çıktığı arâziyi de ona bırakmıştı.

١٩- بَابُ التَّبَرِّيِّ مِنْ أَهْلِ الْبِدْعِ وَالْمَعَاصِي

19. BİD'ATÇI VE GÜNAHKÂRLARDAN UZAK DURMAK

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَرِئَ مِنَ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقَةِ.

905. Ebû Mûsâ el-Eş'arî radiyallahu anhin oğlu Ebû Bürde şöyle dedi:

(Babam) Ebû Mûsâ hastalandı ve başı hanımlarından birinin kucagında iken bayıldı. Bunun üzerine hanım, bir çığlık atıp yüksek sesle ağlamaya başladı. Fakat Ebû Mûsâ, kadını bundan men edecek durumda değildi. Ayılınca şunu söyledi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hoşlanmayıp uzak kaldığı şeyden ben de hoşlanmam ve uzak olurum. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem feryât ederek ağlayan, saçını yolan, üstünü başını yırtan kadınlardan uzaktı.”^[444]

عَرِّضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
فَأَخْبِرْهُمْ أَنِّي بَرِيءٌ مِنْهُمْ، وَأَنَّهُمْ بُرَاءٌ مِنِّي.

906. Tâbiîn muhaddislerinden Yahyâ bin Ya‘mer şöyle dedi:

Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâya şöyle dedim:

“Ey Ebû Abdurrahmân! Bizim oralarda bazı kimseler türedi; bunlar Kur’an okuyorlar, fakat kadere inanmıyorlar ve olayların daha önce yazılıp takdir edilmediğini, bunların kendiliğinden meydana geldiğini ileri sürüyorlar.” Bunun üzerine İbni Ömer şunları söyledi:

“Kaderi kabul etmeyen o kimseleri gördüğünde kendilerine şunu haber ver: Benim onlarla hiçbir ilgim olmadığı gibi, onların da benimle hiçbir ilgisi ve yakınlığı yoktur.”^[445]

Ben derim ki: Bir olay meydana gelmeden önce Allah Teâlâ’nın onu bilemeyeceğini ve kader diye bir şeyin olmadığını ileri süren sapkınlar yalan söylüyor. Onların iddiâlarının aksine Allah Teâlâ olup biten her şeyi, onlar daha meydana gelmeden önce bilir.

Kaderi inkâr edenlerin aşırıları, bugün de benzerleri görüldüğü üzere, Allah Teâlâ’nın hiçbir şeyi daha önce bilmediğini, bir şey olup bittikten sonra ondan haberi olduğunu iddiâ ederler.

٢٠- بَابُ مَا يَقُولُهُ إِذَا سَرَعَ فِي إِزَالَةِ مُنْكَرٍ

20. KÖTÜ BİR ŞEYİ ORTADAN KALDIRIRKEN NE OKUNACAĞI

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
نُضْبًا، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِغُودٍ كَانَ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ:

﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ، إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾

﴿جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾

907. Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anh şöyle dedi:

Mekke’nin fethedildiği gün Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Mekke’ye girdiğinde, Kâbe’nin etrafında 360 put vardı. Allah’ın Resûlü elindeki bir sopayla onları dürtmeye ve şu âyet-i kerîmeleri okumaya başladı:

“Hak geldi, bâtil yıkılıp gitti. Şüphesiz ki bâtil yok olmaya mahkûmdur.”^[446]

“Hak geldi; artık bâtil ne yeni bir şey ortaya koyabilir ne de gideni geri getirebilir.”^[447]

٢١- بَابُ مَا يَقُولُ مَنْ كَانَ فِي لِسَانِهِ فُحْشٌ

21. KIRICI DİLLİ OLANIN NE OKUYACAĞI

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْإِسْتِغْفَارِ؟ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ».

908. Huzeyfe ibnü’l-Yemân radiyallahu anh şöyle dedi:

Dilimin kırıcı olduğunu Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme şikâyet ettim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

“İstiğfâr ile aran nasıl? Ben Allah Teâlâ’ya her gün yüz defa istiğfâr ederim.”^[448]

٢٢- بَابُ مَا يَقُولُهُ إِذَا عَثَرَتْ ذَاتُهُ

22. DEVESİ SÜRÇENİN NE DİYECEĞİ

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيَهْزُمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ» «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، ٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ اللَّهُ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ تَصَاغَرَ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الذُّبَابِ».

909. Tanınmış tâbiîlerden Ebü'l-Melîh'ten rivâyet edildiğine göre, sahâbeden biri şöyle dedi:

Nebiyi-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in tergisine binmiştim. Hayvanı tökezledi, ben de:

“Hay kahrolası şeytan!” dedim. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Kahrolası şeytan deme! Sen öyle dersen şeytan gururlanır, ev gibi oluncaya kadar şişer ve ‘Bu iş benim gücümle oldu’ der. Öyle diyeceğine ‘bismillâh’ de. Çünkü sen bismillâh deyince o şeytan küçülür, sinek kadar kalır.”^[449]

İbnü's-Sünnî kitabında kaydettiğine göre,^[450] tâbiîn muhaddisi Ebü'l-Melîh bu hadisi babasından rivâyet etmiştir. Sahîh rivâyete göre babası sahâbî olup adı Üsâme'dir. Babası hakkında başka görüşler bulunduğu da söylenmektedir.

٢٣- بَابُ بَيَانِ أَنَّهُ يُسْتَحَبُّ لِكَبِيرِ الْبَلَدِ إِذَا مَاتَ الْوَالِي أَنْ يَخْطُبَ النَّاسَ وَيُسَكِّنَهُمْ وَيَعْظَمَهُمْ، وَيَأْمُرَهُمْ بِالصَّبْرِ وَالثَّبَاتِ عَلَى مَا كَانُوا عَلَيْهِ

23. BİR ŞEHRİN VÂLİSİ ÖLÜNCE O ŞEHRİN BÜYÜĞÜNÜN HALKI SÂKİNLEŞTİRMESİ, ONLARA ÖĞÜT VERMESİ, SABRİ VE SÜKÛNETİ TAVSİYE ETMESİ

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
النَّاسِ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،

910. Sahîh ve meşhûr hadîs-i şerîfte rivâyet ettiğimiz üzere, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem vefât ettiği gün Ebû Bekir radıyallahu anh bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

Kim Muhammed’e tapıyorsa, şunu bilsin ki o öldü.

Kim de Allah’a ibadet ediyorsa, şüphesiz O diridir, ölmez.”^[451]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
تُفْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينِي، مُسْتَقْبَلِ
لَهُ، وَالْوَقَارِ وَالسَّكِينَةِ حَتَّى يَأْتِيَكُمْ أَمِيرٌ، فَإِنَّمَا يَأْتِيَكُمْ الْآنَ.

911. Cerîr ibni Abdillâh radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Basra ve Kûfe vâlisi Mugîre bin Şu‘be radıyallahu anhnın vefât ettiği gün Cerîr radıyallahu anh bir konuşma yaptı. Allah’a hamd ve senâdan sonra şunları söyledi:

“Başınıza bir emîr gelinceye kadar, bir ve ortağı bulunmayan Allah Teâlâ’dan korkmanızı, vakar ve sekînet üzere bulunmanızı tavsiye ederim. Çünkü emîriniz buraya gelmek üzeredir.”^[452]

Basra ve Kûfe vâlisi olan Mugîre bin Şu‘be radıyallahu anhnın vefât etmesi üzerine, anlaşılan Cerîr radıyallahu anh bazı kötü niyetli kişilerin bir

kargaşa çıkarabileceğini düşündü ve buna engel olmak için böyle bir konuşma yapma gereğini duydu.

٢٤- بَابُ دُعَاءِ الْإِنْسَانِ لِمَنْ صَنَعَ مَغْرُوفًا إِلَيْهِ أَوْ إِلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ أَوْ
بَعْضِهِمْ، وَالتَّنَاءُ عَلَيْهِ، وَتَخْرِيبُهُ عَلَى ذَلِكَ

24. KENDİSİNE VEYA BÜTÜN İNSANLARA YAHUT BAZI KİMSELERE İYİLİK YAPANA DUÂ ETMEK, ONU ÖVMEK VE İYİLİK YAPMAYA TEŞVİK ETMEK

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
«فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ».

912. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi: Nebiyy-i Muhterem sallallahu aleyhi ve sellem bir defasında tuvalete girdi. Ben de elini yıkaması (veya abdest alması) için su bıraktım. Tuvaletten çıkınca,

“Bunu buraya kim koydu?” diye sordu. Onu benim koyduğumu haber verdiler: “Allahım! Onu anlayış sahibi kıl” diye duâ etti. Buhârî’nin ilâvesine göre: “Allahım! Onun dinde anlayışını artır” diye duâ buyurdu.

[453]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَّمَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
النَّاسَ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَبْدِي كُلُّ عَبْدِي الَّذِي يَذْكُرُنِي وَهُوَ مُلَاقٍ قِرْنَهُ».

913. Ebû Katâde radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in birkaç mûcizesini ihtivâ eden oldukça uzun rivâyetinde şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında yürürken gece yarısı oldu. Resûlullah uyuklamaya başladı ve binitinin üzerinde yana doğru meyletti. Yanına geldim ve onu uyartmadan binitinin üzerinde doğrulttum. Allah'ın Resûlü gecenin çoğu geçene kadar yola devam etti, yine binitinin üzerinde yana meyletti. Onu uyartmadan doğrulttum, binitinin üzerinde doğruluncaya kadar onu tuttum. Seher vaktinin sonuna kadar yine yoluna devam etti. İşte o zaman ilk ikisinden daha fazla yana doğru meyletti ve neredeyse düşeyazdı. Hemen yanına gelip kendisini doğrulttum. Mübârek başını kaldırdı ve:

“**Kim bu?**” diye sordu. Ben de:

“Ebû Katâde” dedim.

“**Ne zamandan beri yanımda yürüyorsun?**” diye sordu. Ben de:

“Bu gece başladığından beri yürüyorum” dedim.

“**Peygamberini koruduğun için Allah da seni korusun**” diye duâ buyurdu.

Ebû Katâde hadisin tamamını rivâyet etti.^[454]

Bu uzun hadisin devamında Ebû Katâde radiyallahu anh, ertesi günü ashâb-ı kirâmın suzuz kaldığını, Peygamber aleyhisselâmın kendisinin matarasında kalan bir miktar suyu isteyip onu bir bardağa döktüğünü, bereketlenen bu sudan herkesin kana kana içtiğini anlatmıştır.

٧٠٦. وَرَوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
لَا تُغْبِذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينِي، مُسْتَقْبَلٌ
عَلَيْهِ وَسَلَّمٌ أَنَّ نَفْسِي السَّلَامُ»

914. Üsâme bin Zeyd radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kendisine iyilik edilen bir kimse o iyiliği yapana şöyle duâ ederse ona en iyi şekilde teşekkür etmiş olur:

Cezâkellâhü hayran

Allah seni hayırla mükâfâtlandırınsın.”^[455]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
جَزَاءُ السَّلَفِ الْحَمْدُ وَالْأَدَاءُ».

915. Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Ebî Rebî‘a radiyallahu anı şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sallallahu aleyhi ve sellem benden kırk bin (dirhem) ödünç almıştı. Kendisine bir yerden mal gelince, bana olan borcunu ödedi ve şöyle buyurdu:

“Allah aileni ve malını sana mübârek eylesin. Alınan borcu ödemenin şekli, borcu ödemek ve borç verene teşekkür etmektir.”^[456]

Resûl-i Ekrem Efendimiz adı geçen borcu Huneyn savaşına giderken, savaş hazırlığı yapmak için almıştı.^[457]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
السَّبَّابَةُ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ». «
اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
فَدَعَا لَنَا وَلِأَخْمَسَ.

916. Cerîr ibni Abdillâh el-Becelî radiyallahu anh şöyle dedi:

Câhiliye döneminde Has'am kabîlesinin Yemen Kâbesi diye anılan (ve Beytullah'a denk tutulan) bir tapınağı vardı. Bu tapınağa Zülhalesa tapınağı da denirdi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,

“Beni Şu Zülhalesa Tapınağı'ndan kurtarır mısınız?” diye sordu.

Ahmes kabîlesinden 150 atlı ile Zülhalesa Tapınağı'na gittik. O putu kırdık ve orada bulduklarımızı öldürdük. Geri dönüp durumu Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'e haber verdik. O da bize ve Ahmes kabîlesi halkına duâ buyurdu. [458]

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
خَيْلٍ أَخْمَسَ وَرِجَالَهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ.

Bir başka rivâyet ise şöyledir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ahmes kabîlesinin atlarına ve adamlarına beş defa bereket diledi. [459]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
«اعْمَلُوا فَإِنَّكُمْ عَلَى عَمَلٍ صَالِحٍ».

917. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zemzem kuyusuna geldi. O sırada

insanlar çalışıyor ve halka su veriyorlardı. Onlara,
“Çalışın! Siz çok iyi bir iş yapıyorsunuz” buyurdu. [460]

٢٥- بَابُ اسْتِجَابِ مُكَافَأَةِ الْمُهْدِي بِالدُّعَاءِ لِلْمُهْدِي لَهُ
إِذَا دَعَا لَهُ عِنْدَ الْهَدِيَّةِ

25. KENDİSİNE HEDİYE VERİLEN KİMSENİN HEDİYE VERENE DUÂ ETTİĞİ ZAMAN, HEDİYE VERENİN DE ONA DUÂ ETMESİ

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَيَبْقَى أَجْرُنَا لَنَا.

918. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme bir koyun hediye edilmişti.
Allah'ın Resûlü bana,

“Onu paylaştırp komşulara dağıt” buyurdu. (Hz. Âişe kendisinden
bahisle) Hizmetçi payları dağıtıp geldikçe Âişe ona,

“Payları götürdüğün kimseler ne dedi?” diye sorardı. Hizmetçi de:

“Allah bereket versin” dediklerini söyledi. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi:

“Allah da onlara bereket versin. Biz de onlar için aynı duâda bulunalım.
Sevâbımız bize kalsın.” [461]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
يَكُونُ قَاضِيًا، أَوْ وَاِلْيَا، أَوْ كَانَ فِيهَا شُبُهَةٌ، أَوْ كَانَ لَهُ عُذْرٌ غَيْرُ ذَلِكَ

26. KENDİSİNE HEDİYE VERİLEN KİMSENİN, KADI VEYA VÂLİ OLMASI YAHUT HEDİYEYİ ŞÜPHELİ BULMASI GİBİ ŞER'Î BİR SEBEPLE ONU GERİ VERİRKEN, HEDİYEYİ GETİRENE ÖZÜR BEYAN ETMESİ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِمَارَ
٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لَقَبَلْنَاهُ مِنْكَ».

919. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Sa'b ibni Cessâme radiyallahu anh Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir yaban eşiği hediye etti. O sırada Allah'ın Resûlü ihrâmda bulunuyordu. Ona hediyesini geri verdi ve şöyle özür beyân etti:

“İhrâmdaydık, elbette hediyeni kabul ederdik.”^[462]

٢٧- بَابُ مَا يَقُولُ لِمَنْ أَرَاكَ عَنْهُ أَدَى

27. KENDİSİNİ RAHATSIZ EDEN BİR ŞEYİ GİDERENE DUÂ ETME

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَبَا أَيُّوبَ مَا تَكْرَهُ».

920. Tâbiîn fakîhi Saîd ibnü'l-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre, Ebû Eyyûb el-Ensârî radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem

mübârek sakalındaki benek gibi bir şeyi aldı. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona,

“Ey Ebû Eyyûb! Allah da hoşlanmadığın bir şeyi senden gidersin” diye duâ etti.^[463]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
يَكُنْ بِكَ الشُّؤْمُ يَا أَبَا أَيُّوبَ، لَا يَكُنْ بِكَ الشُّؤْمُ.

Yine tâbiîn fakîhi Saîd ibnü'l-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre, Ebû Eyyûb el-Ensârî Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in üzerinde gördüğü toz gibi bir şeyi aldı. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona şöyle duâ etti:

“Ey Ebû Eyyûb! Başına bir kötülük gelmesin, başına bir kötülük gelmesin”^[464]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
حَصَصْتُنَا كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
لَا تُعْبِدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلِ
أَخَذَ عَنْكَ شَيْءٌ فَقُلْ: أَخَذْتُ يَدَاكَ خَيْرًا.

921. Tebe-i tâbiîn râvilerinden Abdullah ibni Bekr el-Bâhilî şöyle dedi:

Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anı bir adamın sakalına veya başına bulaşan bir şeyi alınca, adam ona,

“Allah da senden kötülüğü gidersin” diye duâ etti. Bunun üzerine Hz. Ömer de ona şunu söyledi:

“Allah, Müslüman olduğumuz günden beri bizden kötülüğü giderdi. Fakat bir kimse seni rahatsız eden bir şeyi üzerinden alınca ona ‘Ellerin hayır toplansın’ de.”^[465]

٢٨- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى الْبَاكُورَةَ مِنَ الثَّمَرِ

28. TURFANDA MEYVE GÖREN NASIL DUÂ ETMELİ?

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
تُفْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
فِي مَدِينَا»، ثُمَّ يَدْعُو أَصْغَرَ وَلِيدٍ لَهُ فَيُعْطِيهِ ذَلِكَ الثَّمَرِ.

922. Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi:

Ashâb-ı kirâm turfanda meyveyi görünce, onu alıp Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem getirirlerdi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem meyveyi alınca şöyle duâ ederdi:

Allâhümme bârik lenâ fî simârinâ ve bârik lenâ fî medînetinâ ve bârik lenâ fî sâ'inâ ve bârik lenâ fî müddinâ

“Allahım! Meyvelerimizi bereketlendir, şehrimizi bereketlendir, ölçeklerimizi (şâmımızı ve müddümüzü) bereketlendir.”

Sonra orada bulunan en küçük çocuğu çağırır ve o meyveyi ona verirdi.

[466]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَخْضُرُهُ مِنَ الْوَلْدَانِ.

Yine *Sahîh-i Müslim*'deki bir başka rivâyete göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem duâsında, “**Bereket üstüne bereket ver**” der, sonra o meyveyi orada bulunan en küçük çocuğa verirdi.”[467]

وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ: أَصْغَرَ وَلِيدٍ يَرَاهُ

Sünen-i Tirmizî”deki rivâyete göre, meyveyi gördüğü en küçük çocuğa verirdi.^[468]

حَصَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
فَقَالَتُ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
آخِرَهُ»، ثُمَّ يُعْطِيهِ مَنْ يَكُونُ عِنْدَهُ مِنَ الصَّبِيَّانِ.

İbnü's-Sünnî'nin rivâyeti ise şöyledir:

Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi kendisine turfanda meyve getirdikleri zaman görmüştüm; meyveyi önce gözlerinin, sonra dudaklarının üzerine koyar ve şöyle duâ ederdi:

Allâhümme kemâ eraytenâ evvelehû feerinâ âhirahû

“Allahım! Bize bu meyvenin ilk zamanını gösterdiğin gibi, son zamanını da göster.”

Sonra o meyveyi yanında bulunan çocuklara verirdi.^[469]

٢٩ - بَابُ اسْتِخْبَابِ الْإِقْتِصَادِ فِي الْمَوْعِظَةِ وَالْعِلْمِ

29. VAAZ EDERKEN VE İLİM ÖĞRETİRKEN ZAMANI ÖLÇÜLÜ KULLANMAK

Bir cemâate vaaz eden veya onlara ilim öğreten kimsenin bu konuda ölçülü olması, orta yolu tutması gerekir. Vaazını ve dersini onları usandıracak ve bıktıracak kadar uzatmamalıdır; aksi hâlde o dersin zevki kaçır, dinleyenlerin gönlündeki yeri kaybolur; insanların ilimden ve hayırlı sözden soğumasına ve dinin uygun görmediği bir sonucun doğmasına yol açar.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
فَقَالَتُ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ

923. Muhadramûn muhaddislerinden Ebû Vâil Şakik ibni Seleme şöyle dedi:

Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anh bize perşembe günleri vaaz ederdi. Adamın biri ona,

“Ebû Abdurrahman! Keşke bize her gün vaaz etsen” dedi.

İbni Mes'ûd ona şunları söyledi:

“Sizi usandırmamak için her gün vaaz etmiyorum. Nitekim Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de bıkip usanmayalım diye, dinlemeye istekli olduğumuz günleri kollardı.”^[470]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
«أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ .... أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ»

924. Ammâr ibni Yâsir radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Bir adamın namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesmesi dini iyi bildiğini gösterir. Bu sebeple namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesin.”^[471]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
لِلشَّيْطَانِ فِيهِ نَصِيبٌ.

Tâbiîn muhaddislerinden İbni Şihâb ez-Zührî -Allah ona rahmet eylesin- şöyle dedi:

“Bir meclis uzarsa şeytan orada etkili olur.”

30. HAYIRLI İŞE ÖNAYAK OLMANIN VE ONA TEŞVİK ETMENİN FAZÎLETİ

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾

“İyilik ve takvâda yardımlaşın.”^[472]

925. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İnsanları doğru yola (hidâyet) çağıran kimseye, kendisine uyanların sevabı kadar sevap verilir. Bu, onların sevaplarından bir şey azaltmaz. Başkalarını doğru yoldan çıkmaya (dalâlet) çağıran kimseye de kendisine uyanların günahı kadar günah yazılır. Ona uyanların günahlarından da hiçbir şey eksilmez.”^[473]

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ».

926. Bedir gazvesine katılan sahâbîlerden Ebû Mes'ûd el-Ensârî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir iyiliğe öncülük eden, o iyiliği yapan kadar sevap kazanır.”^[474]

Birine iyilik yapacak parası ve gücü olmayan kimse, ona yardım edecek birini bulabilir, böylece bir iyiliğe öncülük etmiş olur.

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعْدُوا وَأَكَلْ
رَجُلًا وَاحِدًا، خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ».

927. Sehl ibni Sa'd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ali radiyallahu anh şöyle buyurdu:

“Allah’a yemin ederim ki Cenâb-ı Hakk’ın senin aracılığınla bir tek kişiyi hidayete kavuşturması, senin, (en kıymetli dünya nimeti olan) kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır.”^[475]

928. Sahîh bir hadîs-i şerîfte Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ

“Mü'min kul, din kardeşinin yardımına koştuğu sürece Allah da o kulun yardımcısıdır.”^[476]

Bu konuda pek çok sahîh ve meşhûr hadîs-i şerîf vardır.

٣١- بَابُ حَيْثُ مَنْ سُئِلَ عِلْمًا لَا يَغْلُمُهُ وَيَعْلَمُ أَنَّ غَيْرَهُ يَغْرِفُهُ عَلَى أَنْ يَدُلَّهُ عَلَيْهِ

31. KENDİSİNE BİLMEDİĞİ BİR ŞEY SORULAN, FAKAT ONU BİLENİ TANIYAN KİMSENİN, BİLENE YÖNLENDİRMESİ

Bu konu ile ilgili pek çok sahîh hadis bundan önceki konuda bulunmaktadır. Bu hadislerden biri şudur:

٩٢٩. الدِّينُ النَّصِيحَةُ

929. “Din nasihattir (samîmiyettir).”^[477]

Kendisine bilmediği bir soru sorulduğu zaman, o soruyu bilen birini göstermek de nasîhattir.

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
حَصَصْنَا كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ»، بَلِ السَّاعَةُ
وَسَلَّمَ، فَسَأَلْنَاهُ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

930. Muhadramûn muhaddislerinden Şüreyh ibni Hâni’ şöyle dedi:

Âişe radiyallahu anhâya gelerek mestler üzerine mesh etmeyi sordum. O da bana, “Sen bu konuyu Ali bin Ebî Tâlib’e sor; çünkü o seferlerde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte bulunurdu” dedi. Biz de bu konuyu ona sorduk. Şüreyh ibni Hâni’ hadisin tamamını rivâyet etti.^[478]

قَالَ الرَّاوي: فرَأَيْتُهُ ابنَ ثَلَاثٍ وَتِسْعِينَ أَسْوَدَ الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ.
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
۶۰۴. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
وَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

931. *Sahîh-i Müslim*'de Sa'd ibni Hişâm ibni Âmir'in kıssasının anlatıldığı uzun hadîs-i şerîfte şöyle rivâyet ettik:

Tâbiîn râvilerinden Sa'd ibni Hişâm ibni Âmir Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in vitir namazını öğrenmek istediği zaman Abdullah ibni Abbâs'a gelerek bunu sordu. İbni Abbâs da ona,

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in vitir namazını yeryüzünde en iyi bilen kimseyi sana bildireyim mi?” dedi. O,

“Kim o?” diye sorunca İbni Abbâs şöyle dedi:

“O Âişe'dir; ona git ve bu konuyu ona sor.”

Daha sonra Sa'd ibni Hişâm hadisin tamamını zikretti. [\[479\]](#)

۶۲۰. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْآخِرَةَ».

932. Tâbiîn neslinden İmrân ibni Hittân şöyle dedi:

Âişe radiyallahu anhâya ipek hakkında soru sordum. Bana,

“İbni Abbâs’a git, ona sor” dedi. Abdullah ibni Abbâs’a gidip sordum, o da:

“Abdullah ibni Ömer’e sor” dedi. Ben de İbni Ömer’e sordum. İbni Ömer şöyle dedi:

“Bana Ebû Hafs (Ömer ibni’l-Hattâb) radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğunu söyledi:

“Dünyada ipeği, âhiretten nasîbi olmayan erkekler giyer.”^[480]

Böyle pek çok sahîh ve meşhûr hadîs-i şerîf vardır.

Birçok hadîs-i şerîften öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz Müslüman erkeklere ipekten yapılmış giyeceklerin dünyada haram olduğunu, buna karşılık ümmetin kadınlarına ipeğin her çeşidinin helâl olduğunu belirtmiştir. Cennette erkeklerin elbiselerinin ipekten olduğunu dile getiren âyet-i kerîmeler vardır.^[481]

۳۲- بَابُ مَا يَقُولُ مَنْ دَعِيَ إِلَى حُكْمِ اللَّهِ تَعَالَى

32. ALLAH’IN VERDİĞİ HÜKME UYMAYA DÂVET EDİLEN NE DEMELİDİR?

Bir kimseye aralarında anlaşmazlık bulunan biri, “Aramızda Allah’ın kitâbı hakem olsun” veya “Aramızda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in sünneti hakem olsun” yahut “Aramızda Müslüman âlimlerin sözleri hakem olsun” gibi bir şey söylediği zaman yahut “Gel, aramızdaki anlaşmazlığı halletmek için Müslümanlar’ın hâkimine veya müftüsüne gidelim” dediği zaman, onun “başüstüne” veya “Tamam öyle yapalım” yahut “Evet, böylesi daha iyi olur” gibi bir şey söylemesi gerekir.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve Resûlü’ne çağrıldıkları zaman mü’minlerin sözü sadece “Duyduk ve uyduk” şeklinde olur. İşte kurtuluşa erecek olanlar da yalnız onlardır.”^[482]

Aralarında Anlaşmazlık Olan Kimseye Kırıcı Davranmamak

Aralarında anlaşmazlık veya çekişme olan kişilerden biri diğerine şöyle diyebilir: “Allah’tan sakın”, “Allah’tan kork”, “Allah’ı gözet”, “Yaptığın her şeyden Allah’ın haberdâr olduğunu bil”, “Söylediğin bu sözün yazıldığını ve bir gün ondan dolayı hesaba çekileceğini unutma”, “Bak Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: **Kıyâmet gününde herkes dünyada iken yaptığı iyiliği ve kötülüğü karşısında hazır bulacak.**^[483]”, “Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: **Allah’ın huzûruna çıkarılacağınız günden sakının.**”^[484]

Karşısındaki insan tarafından böyle sözlerle uyarılan kimse nezâketini korumalı ve ona şu tür sözlerle karşılık vermelidir: “Başüstüne”, “Bu hususta Allah’ın yardımını dilerim”, “Cömert olan Allah’tan lütfunu niyâz ederim.” Sonra kendisine bu sözleri söyleyene nâzik davranmalı, bu esnâda onu incitecek bir söz söylememelidir. Çünkü birçokları böyle durumlarda uygun olmayan sözler söylemekte hatta bazıları İslâm inanç esaslarına aykırı sözler sarf etmektedir.

Bir kimseye karşısındaki şahıs, “Senin bu yaptığın Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hadîs-i şerîfine aykırıdır” gibi bir uyarıda bulunduğu zaman, ona, “Bu hadis beni bağlamaz” veya “Ben hadisle amel etmiyorum” gibi hoş olmayan karşılıklar vermemelidir. O hadis başka mânâyâ tahsîs veya te’vîl edilmiş, bu sebeple zâhirine göre amel edilmemiş olsa bile: “Bu hadisin mânâsı genel değildir, tahsîs edilmiştir”, “Bu hadis te’vîl edilmiştir”, “Bu hadisin zâhirine göre amel edilmeyeceğinde ittifak edilmiştir” gibi bir şey söylememelidir.

۳۳- بَابُ الْأَعْرَاضِ عَنِ الْجَاهِلِينَ

33. CÂHİLLERE ALDIRMAMAK

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾

“Sen af yolunu tut, iyiliği emret, kendini bilmez câhillere aldırma.”^[485]

عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
سَلَامٌ عَلَيْكُمْ، لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ»

“Lüzumsuz bir söz işittiklerinde ondan yüz çevirirler ve bu sözün sahiplerine: “Bizim işimiz bize, sizin işiniz size. Size selâm olsun! Biz kendini bilmez câhillerle düşüp kalkmak istemiyoruz!” derler.”^[486]

أَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَزَوَّجَ: «بَارَكَ اللَّهُ عَلَيْكَ».

“Bizim zikrimizden yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şeye önem vermeyenlere aldırma.”^[487]

﴿فَاضْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ﴾

“Sen onlara iyi davran.”^[488]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
عَلَى الْأَسِرَّةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
ثُمَّ قَالَ: «يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرِ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ».

933. Abdullah ibni Mes’ud radiyallahu anh şöyle dedi:

Huneyn savaşının yapıldığı gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ganimetleri bölüşürürken, Arap eşrâfından bazılarına diğerlerinden fazla pay verdi. Bunun üzerine bir kişi,

“Vallahi bu paylaşırma adâletli yapılmamış, Allah rızâsı gözetilmemiştir” dedi. Ben de:

“Allah’a yemin ederim ki bunu ben Resûlullah’a söyleyeceğim” dedim. Gittim, adamın söylediklerini anlattım.

Bunun üzerine, kızgınlığından dolayı Resûlullah’ın yüzü kıpkırmızı kesildi. Sonra şöyle buyurdu:

“Allah ve Resûlü de âdil davranmazsa hiç kimse âdil davranmaz.” Daha sonra şöyle buyurdu:

“Allah, Mûsâ’ya rahmet etsin. O bundan daha ağır bir şekilde ithâm edilmişti de sabretmişti.”^[489]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
الْجَاهِلِينَ، وَاللَّهُ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِينَ تَلَاهَا عَلَيْهِ، وَكَانَ وَقَافًا
عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى».

934. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Uyeyne bin Hısn Medine'ye geldi ve yeğeni Hür ibni Kays'a misâfir oldu. Hür, Ömer radiyallahu anının danışma meclisi üyelerindendi. Zâten genç olsun yaşlı olsun âlimler (kurrâ), Ömer radiyallahu anının danışma meclisinde bulunurlardı. Bu sebeple Uyeyne, yeğeni Hür ibni Kays'a,

“Yeğenim, senin devlet başkanı yanında önemli bir yerin vardır. Beni kendisiyle görüştür” dedi.

Hür, Hz. Ömer'den izin aldı. Uyeyne halîfenin yanına girince,

“Ey Hattâb oğlu, Allah'a yemin ederim ki bize fazla bir şey vermi-yorsun. Aramızda adâletle de hükmetmiyorsun” dedi.

Ömer radiyallahu anı hiddetlendi, Uyeyne'ye ceza vermek istedi.

Bunun üzerine Hür,

“Ey müminlerin emîri, Allah, peygamberine '**Affı seç, iyiliği emret, câhilleri cezâlandırmaktan vazgeç**' buyurdu. Benim bu amcam da câhillerdendir” dedi.

Allah'a yemin ederim ki Hür bu âyeti okuyunca Ömer, Uyeyne'yi cezalandırmaktan vazgeçti. Zaten Ömer, Allah'ın kitabına son derece bağlı idi. [\[490\]](#)

۳۴- بَابُ وَغَضِ الْإِنْسَانِ مَنْ هُوَ أَجَلُ مِنْهُ

34. İNSANIN KENDİNDEN ÜSTÜN BİRİNE NASÎHAT ETMESİ

Bir önceki konuda geçen, İbni Abbâs'ın Hz. Ömer ile ilgili anlattığı olay bu konuyla da ilgilidir. Kendinden üstün de olsa birine nasîhat etmek son derece önemli bir meseledir. Vereceği öğütten dolayı kötü bir sonuçla karşılaşmayacağını düşünen bir kimsenin, küçük-büyük herkese öğüt vermesi, onlara iyiliği emredip kötülükten sakındırması gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış.”^[491]

Bu konuyla ilgili sayılamayacak kadar çok hadîs-i şerîf vardır.

Bazılarının kendinden üstün birine öğüt vermenin hayâ ile ilgili olduğunu zannetmesi son derece yanlıştır, çirkin bir cehâlettir. **“Hayânın hepsi hayırdır.”**^[492] **“Hayâ ancak hayır kazandırır.”**^[493] Başkalarına öğüt vermemek ise şer kazandırır ve bunun hayâ ile bir ilgisi yoktur. Gönlnü Allah’a bağlamış âlimlere ve muhakkık (araştırmacı) imâmlara göre hayâ öyle bir huydur ki insanı kötü olanı terk etmeye yönlendirir ve hak sâhiplerinin hakkını alma konusunda gevşek davranılmasını önler.

935. Kuşeyrî’nin *Risâle*’sinde Cüneyd-i Bağdâdî’den -Allah ona rahmet eylesin- rivâyet edildiğine göre hayânın mânâsı işte budur. Cüneyd şöyle demiştir:

“Hayâ, kendisi üzerindeki ilâhî nimetleri görmek ve bu nimetlere şükretmekten âciz olduğunun farkına varmaktır. Bunun sonucunda meydana gelen duyguya hayâ denir.”^[494]

Ben bu konuyu *Şerhu Sahîh-i Müslim* adlı kitabımın baş tarafında geniş bir şekilde açıkladım. Allah’a hamd olsun. O daha iyi bilir.

٣٥ - بَابُ الْأَمْرِ بِالْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ وَالْوَعْدِ

35. VERDİĞİ SÖZÜ TUTMAK, VaadİNİ YERİNE GETİRMEK

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ﴾

“Aranızda sözleşme yaptığınızda Allah’a verdiğiniz sözü tam olarak tutun.”^[495]

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾

“Ey îmân edenler! Yaptığınız sözleşmeleri yerine getirin.”^[496]

﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ، إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا﴾

“Verdiğiniz sözde durun. Çünkü herkes verdiği sözden mutlaka sorguya çekilecektir.”^[497]

Bu konuda pek çok âyet-i kerîme vardır. Onların içinde verdiği sözü tutma ve vaadini yerine getirme konusunda en etkili olanı şu âyet-i kerîmedir:

خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
«مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ».

“Ey îmân edenler, yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir gazap sebebidir.”^[498]

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا أَوْثَمَنَ حَانَ».

936. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Münâfığın alâmeti üçtür:

Konuşunca yalan söyler.

Söz verince sözünde durmaz.

Kendisine bir şey emânet edilince hıyânet eder.”^[499]

يَخْفِرُونَ الْخَنْدَقَ، وَيَنْقُلُونَ التُّرَابَ عَلَى مُثُونِهِمْ، وَيَقُولُونَ:

İmâm Müslim’in bir rivâyetinde şu ilâve vardır:

“Oruç da tutsa, namaz da kılsa ve Müslüman olduğunu söylese bile münâfıktır.”^[500]

Bu mânâda daha pek çok hadîs-i şerîf vardır. Zikrettiklerimiz ise yeterlidir.

Âlimler şu konuda görüş birliği etmiştir: Bir kimse birine dinin yasaklamadığı bir şeyi vaad ederse, vaadini yerine getirmesi gerekir.

Peki, vaadini yerine getirmesi vâcip mi yoksa müstehap mıdır? Âlimler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmâm Şâfiî, İmâm Ebû Hanîfe ve âlimlerin büyük çoğunluğu, vaadini yerine getirmenin müstehap olduğunu söylemişlerdir.

Ya vaadini yerine getirmezse? O zaman fazîletli olanı yapmamış, çok çirkin bir şeyi (ileri derecede tenzîhen mekrûh) işlemiş olur. Ancak günah işlemiş sayılmaz. Bazı âlimler ise vaadini yerine getirmenin vâcip olduğunu söylemiştir.

Mâlikî âlimi Ebû Bekir ibnü'l-Arabî (v. 543/1148) şöyle demiştir:

“Bu görüşte olanlar içinde en tanınmış şahsiyet Ömer ibni Abdilazîz'dir.” Ebû Bekir ibnü'l-Arabî sözüne şöyle devam etmiştir: “Mâlikîler üçüncü bir görüşe sahiptir. Şöyle ki şâyet yapılan vaad, ‘Evlenirsen sana şunu şunu vereceğim’, ‘Bana sövmeyeceğine yemin et, sana şunu vereceğim’ gibi bir sebebe dayanıyorsa, o zaman vaadi yerine getirmek vâciptir. Böyle bir sebebe dayanmıyorsa vâcip değildir.”

Vaadi yerine getirmenin vâcip olmadığını ileri sürenler, vaadi hibeye benzetmişlerdir. Hibe ise âlimlerin büyük çoğunluğuna göre, verilen şeyi teslim almakla gerçekleşir. Mâlikîler'e göre hibe, teslim almadan önce de gerçekleşmiş sayılır.

۳۶- بَابُ اسْتِجَابِ دُعَاءِ الْإِنْسَانِ لِمَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ مَالُهُ أَوْ غَيْرُهُ

36. MALINI VEYA BAŞKA BİR ŞEYİ KENDİSİNE VERMEK İSTEYENE DUÂ ETMENİN MÜSTEHAAP OLDUĞU

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعْدُوا وَأَكَلَ

عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَمَالِكًا.

937. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Mekkeli muhâcirler Medine'ye hicret edince, Abdurrahmân ibni Avf Saîd ibni Rebî'in evine misâfir oldu. Saîd ibni Rebî ona şöyle dedi:

“Malımı aramızda taksîm edelim. İki eşimden birini senin evlenmen için boşayayım.” Abdurrahmân ibni Avf (bu teklîfi kabul etmedi), ona şu cevabı verdi:

“Aileni de malını da Allah sana mübârek eylesin.”^[501]

۳۷- بَابُ مَا يَقُولُهُ الْمُسْلِمُ لِلذِّمِّيِّ إِذَا فَعَلَ بِهِ مَغْرُوفًا

37. MÜSLÜMAN, KENDİSİNE İYİLİK YAPAN ZİMMÎ'YE^[502] NE DEMELİ?

Müslüman, kendisine iyilik yapan bir gayr-i müslime, kâfirlere söylenmesi câiz olmayacak şekilde “Allah seni affetsin” gibi sözler söylememeli, buna karşılık ona “Allah sana hidâyet, vücuduna âfiyet versin” demelidir.

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ
فَمَا رَأَى الشَّيْبَ حَتَّى مَاتَ

938. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem su istedi, bir Yahudi ona su getirdi. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ona,

“Allah seni güzelleştirsin” diye duâ etti. O Yahudi'nin ölene kadar saçı, sakalı ağarmadı.^[503]

١٨- بَابُ جَوَازِ دُعَاءِ الْإِنْسَانِ عَلَى مَنْ ظَلَمَ الْمُسْلِمِينَ أَوْ ظَلَمَهُ وَخَدَهُ
فَأَعْجَبَهُ، وَخَافَ أَنْ يُصِيبَهُ بِغَيْنِهِ، وَأَنْ يَتَضَرَّرَ بِذَلِكَ

38. BİR KİMSE KENDİNDE, ÇOCUKLARINDA, MALINDA VEYA BAŞKA ŞEYDE HOŞUNA GİDEN BİR ŞEY GÖRÜP DE ONA GÖZÜNÜN DEĞMESİNDEN, O KONUDA ZARAR GÖRMESİNDEN KORKTUĞU ZAMAN HANGİ DUÂYI OKUMALI?

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
وَسَلَّمَ قَالَ: «الْعَيْنُ حَقٌّ».

939. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Göz değmesi inkâr edilemez bir gerçektir.”^[504]

Göz değmesi, diğer adıyla **nazar** haktır ve inkâr edilemez bir gerçektir. Aşağıda bu konuda çeşitli hadisler gelecektir. Bazı hasetçi insanların gözü, kıskandığı kimseyi hasta edebildiği gibi, kendi sevdiklerine de değebilir.

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لَهَا، فَإِنَّ بِهَا النَّظْرَةَ».

940. Ümmü Seleme radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Ümmü Seleme radiyallahu anhânın odasında, yüzünde sarılık izi bulunan bir kız çocuğu gördü ve şöyle buyurdu:

“Bu kızcağızı okutunuz; ona nazar değmiştir.”^[505]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْعَيْنُ، وَإِذَا اسْتُغْسِلْتُمْ فَاغْسِلُوا».

941. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Göz değmesi inkâr edilemez bir gerçektir. Şâyet kaderde yazılanı önlemek mümkün olsaydı, bunu nazar önlerdi. Size biri ‘nazarın değdi, elbiseni yıka’ derse, yıkayın.”^[506]

Peygamber Efendimiz zamanında, kendisine göz değen kimse, göz değdiren şahıstan, gözlerinin etrafını ve gömleğinin iç tarafını yıkamasını ister, aldığı o suyu başından aşağı dökerdi. Bu hadîs-i şerîfte işte o uygulamaya işaret vardır.

Ben derim ki: Âlimler şöyle dediler: Birinden elbisesini yıkamasını istemek şöyle olur: Bir şeye beğenerek ve imrenerek bakan, bu yüzden de gözü değdiği tahmin edilen adama, “Gömleğinin vücuduna temâs eden kısmını yıka” denir, gömleğin yıkandığı su alınır ve kendisine göz değen kimsenin başından aşağı dökülür. (Şu hadis de bunu göstermektedir:)

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ نَفْسِي السَّلَامُ»

942. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

(Asr-ı Saâdet’te birine nazar değince) Gözü değen kimseye abdest alması söylenirdi; onun abdest aldığı su ile kendisine göz değen kimse yıkanırdı.

^[507]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
نَزَلَتْ «الْمُعَوِّذَتَانِ»، فَلَمَّا نَزَلْتُ أَخَذَ بِهِمَا وَتَرَكَ مَا سِوَاهُمَا.

943. Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem cinlerden ve göz değmesinden Allah'a sığınırđı. Nihayet Muavvizeteyn (kul eûzü birabbi'l-felak ile kul eûzü birabbi'n-nâs) nâzil oldu. Ondan sonra Muavvizeteyn ile Allah'a sığınmaya başladı ve diğerk duâları bıraktı. [508]

Muavvizeteyn hakkında bilgi için 204 nolu hadise bakılabilir.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَى الْأَسِرَّةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
أَبَاكُمْأ كَانَ يُعَوِّذُ بِهَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ».

944. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem torunları Hasan ile Hüseyin'i şeytanın etkisinden korumak için şu duâyı okurdu:

Uîzükü mâ bikelimâtillâhit tâmmе, min külli şeytânin ve hâmmе ve min külli aynin lâmmе

“Sizi şeytanlardan, zararlı ve zehirli hayvanlardan ve kem gözlerden Allah'ın tam ve mükemmel kelimeleriyle korurum.” Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onlara şunu da söylerdi:

“Atanız İbrâhim Peygamber de oğulları İsmâil ve İshâk'ı bu sözlerle zararlılardan korurdu.” [509]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
فِيهِ وَلَا تَضُرَّهُ».

945. (Tâbiîn neslinden) Saîd ibni Hakîm radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir şeye gözünün değmesinden korkarsa şöyle duâ ederdi:

Allàhümmè bârik fîhi velâ tedurrehû

“Allahım! Onu mübârek kıl ve ona zarar verme.”^[510]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
بِاللَّهِ، لَمْ يَضُرَّهُ.

946. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse hoşuna giden bir şey gördüğü zaman şöyle derse, ona gözü değmek sûretiyle bir zarar vermez:

Mâsâallah, lâ kuvvete illâ billâh

“Allah’ın dilediği olur. Kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılır.”^[511]

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَضُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

947. Sehl ibni Huneyf radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz kendisinde veya malında hoşuna giden bir şey gördüğü zaman, ‘mübârek olsun’ diye duâ etsin; çünkü göz değmesi inkâr edilemez bir gerçektir.”^[512]

İnsanın kendine veya çok sevdiği bir malına da gözü değebilir. Böyle bir şey hisseden kimse “bârekellâh: Allah mübârek eylesin” veya “mübârek olsun” demelidir.

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
مَا يُعْجِبُهُ، فَلْيَدْعُ بِالْبَرَكَةِ».

948. Âmir ibni Rebîa radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz kendisinde veya malında hoşuna giden bir şey gördüğü zaman, ‘mübârek olsun’ diye duâ etsin.”^[513]

Âlimlerimizden Ebû Muhammed (veya Ebû Alî) Kâdî Hüseyin (v. 462/1069) -Allah ona rahmet eylesin- *et-Ta’lîk fi’l-mezheb* adlı eserinde şöyle dedi:

Peygamberlerden biri, Allah’ın ve meleklerin salâtı onların hepsinin üzerine olsun, kavmine baktı, onların sayıca çok olduğunu gördü ve bundan çok hoşlandı. Bunun üzerine o anda ümmetinden yetmiş bin kişi öldü ve Allah Teâlâ ona şöyle vahyetti:

“Onlara senin gözün değdi. Onlara hayran hayran baktığın zaman kendilerini korusaydın, helâk olmazlardı.” Peygamber Allah Teâlâ’ya,

“Onları nasıl koruyabilirdim?” diye sorunca, Allah Teâlâ ona şu duâyı okumak sûretiyle koruyabileceğini söyledi:

حَصَّصْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
الشُّوءَ بِلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

“Sizi hiçbir zaman ölmeyen, ebedî hayatla dâimâ diri olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı olan Allah ile korurum. Sizden kötülüğü şu sözlerle gideririm: *Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm* (Günahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak yüce ve ulu Allah’ın yardımıyla kazanılabilir.)”

Kâdî Hüseyin’in eserine ta’lîk yazan zât şöyle dedi: “Kâdî Hüseyin -Allah ona rahmet eylesin- talebelerine bakıp onların güzel hâllerinden ve

davranışlarından hoşlandığı zaman, bu duâyı okuyarak onları nazardan korurdu.” Doğrusunu Allah bilir.

۳۹- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى مَا يُحِبُّ أَوْ مَا يَكْرَهُ

39. HOŞLANDIĞI VEYA HOŞLANMADIĞI BİR ŞEY GÖREN NASIL DUÂ ETMELİ?

۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
۵۸۶. عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:

949. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sevdiği bir şey gördüğü zaman şöyle duâ ederdi:

Elhamdülillâhillezî bini‘metihî tetimmüs sâlihât

Faydalı şeyler, verdiği nimetlerle tamamlanan Allah’a hamd olsun.

Hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman da şöyle duâ ederdi:

Elhamdülillâhi alâ külli hâl

“Her durumda Allah’a hamd olsun.”^[514]

۴۰- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا نَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ

40. GÖKYÜZÜNE BAKINCA OKUNACAK ÂYETLER

Gökyüzüne bakınca şu âyet-i kerîmeleri okumak müstehaptır:

تُقْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَا تُغْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينُهُ، مُسْتَقْبَلٌ
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: «أَمَرْنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ،
يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ»
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»

“O akıl sahipleri ayakta iken, otururken ve yatarken dâimâ Allah’ı zikrederler; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler ve derler ki: Rabbimiz! Sen bunları boş yere yaratmadın. Sen hikmetsiz bir şey yaratmaktan uzaksın. Bizi cehennem azabından koru.

Rabbimiz! Sen kimi cehenneme sokarsan onu rezil edersin. Zâlimlerin ise hiçbir yardımcısı olmayacaktır.

Rabbimiz! Doğrusu biz, ‘Rabbimize îmân edin!’ diyerek îmâna çağıran peygamberi duyduk, derhâl îmân ettik. Rabbimiz! Büyük günahlarımızı bağışla, küçük günahlarımızı ört. Bize iyilerin ölümünü nasip et.

Rabbimiz! Elçilerin vasıtasıyla vaadettiğin mükâfâtları bize ver; kıyâmet gününde bizi rezil etme. Çünkü sen aslâ sözünden caymazsın.

Bunun üzerine Rableri de onların duâlarına şöyle karşılık verdi: “Erkek olsun kadın olsun, sizden çalışan hiçbir kimsenin emeğini boşa çıkarmayacağım. Zira siz birbirinizi tamamlayan parçalarsınız. Hicret edenler, vatanlarından çıkarılanlar, benim yolumda ezâ-cefâ görenler, hakarete uğrayanlar, savaşp şehit olanların da günahlarını mutlaka affedeceğim ve onları Allah katından bir mükâfât olmak üzere içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Zâten güzel mükâfât da ancak Allah katındadır.”

Kâfirlerin ülke ülke dolaşıp durmaları, ticaret yaparak kazanç sağlamaları seni aldatmasın. Bu, çok kısa süreli bir faydalanmadan ibârettir. Ama sonunda o kâfirlerin varacağı yer cehennemdir. Orası ne fena bir dölsektir.

Ancak Rablerinden korkan ve O’na karşı gelmekten sakınanlar için, Allah katından bir ikrâm olmak üzere, içinde ırmaklar akan cennetler vardır. Allah katında olanlar, iyi kullar için daha hayırlıdır.

Gerçekten ehl-i kitap içinde öyleleri vardır ki hem Allah’a hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene -Allah’a büyük bir saygı içerisinde- îmân ederler. Allah’ın âyetlerini değersiz dünya menfaati ile değıştirmezler. İşte onların, Rableri katında mükâfâtları vardır. Şüphesiz Allah insanları çok hızlı bir şekilde hesâba çeker.

Mü’minler! Sabırlı olun; sabırda düşmanlarınızı geride bırakın. Dâima savaşa hazır olun. Allah’a karşı gelmekten sakının ki böylece ebedî kurtuluşa eresiniz.”^[515]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَلِكَ، وَقَدْ سَبَقَ بَيَانُهُ.

950. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu âyet-i kerîmeleri okurdu (bk. 65 hadis). Doğrusunu Allah bilir.

فَمَا زَالَتِ الْحُزُونَةُ فِينَا بَعْدُ.

41. UĞURSUZLUK HİSSEDİNCE OKUNACAK DUÂ

٦٤٠. عَنْ هُلُبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ النَّاسِ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ، فَلَا يَصُدُّهُمْ.

951. Ashâb-ı kirâmdan Muâviye ibnü'l-Hakem es-Sülemî radiyallahu anh şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Resûlü! Bizde öyle kimseler var ki bazı şeyleri uğursuzluk sayarlar” dedim. Şöyle buyurdu:

“Bu, onların içlerinde hissettikleri bir duygu, bir vesvesedir; bu duygu onları yapacakları işten kesinlikle alıkoymasın.”^[516]

Uğursuzluk diye bir şey yoktur. Uğursuzluk anlayışı bir vehimden ibârettir. İnsanlar bazı şeyleri önce kötüye yormuşlar, sonra da bu anlayışın esîri olmuşlardır. Peygamber Efendimiz böyle sakat bir anlayışa karşı çıkmıştır.

٧٠٦. وَرَوَى أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ، فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ ﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾»

١٧ - كِتَابُ الْأَسْمَاءِ

952. Ukbe bin Âmir el-Cühenî radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme uğursuzluğa yormayı sordular. Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“En doğrusu hayra yormadır. Uğursuzluk anlayışı, hiçbir Müslüman’ı girişeceği işten vazgeçirmesin. Uğursuzluk anlayışının etkisiyle hoşlanmadığınız bir şey gördüğünüz zaman şöyle duâ edin:

Allâhümme lâ ye’tî bilhasenâti illâ ente, velâ yezhebü bisseyyiâti illâ ente, velâ havle velâ kuvvete illâ billâh

Allahım! İyilikleri sadece sen verirsin; kötülükleri yalnız sen giderirsin. Günahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak senin yardımınla kazanılabilir.”^[517]

٤٢- بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ دُخُولِ الْحَمَّامِ

42. BANYOYA (HAMAMA) GİREN KİMSENİN NE DİYECEĞİ

Bazı âlimler şöyle demiştir: Banyoya girerken besmele çekmek, Allah Teâlâ’dan cenneti istemek ve cehennemden O’na sığınmak uygun olur.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَأَنْزَلُنَا سَكِينَةً عَلَيْنَا ... وَثَبَّتِ الْأَقْدَامَ إِنَّ لَاقَيْنَا،

953. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Banyo (hamam) ne güzel yerdir. Müslüman oraya girer, girince Azîz ve Celîl olan Allah’tan cenneti ister ve cehennemden O’na sığınır.”^[518]

٤٣- بَابُ مَا يَقُولُهُ إِذَا اشْتَرَى غُلَامًا أَوْ جَارِيَةً أَوْ دَابَّةً، وَمَا يَقُولُهُ إِذَا قَضَى دَيْنًا

43. UŞAK, HİZMETÇİ VEYA BİNEK SATIN ALDIĞINDA VE BORCUNU ÖDEDİĞİNDE NE DEMELİDİR?

Bunları satın alan kimsenin onların alnından tutup şöyle duâ etmesi müstehap kabul edilmiştir:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
وُجُوهُهُمْ التُّرَابَ».

***Allàhümmë innî es'elüke hayrahû ve hayra mâ cubile aleyhi, ve eûzü
bike min şerrihî ve şerri mâ cübile aleyhi***

“Allahım! Senden bunun hayrını ve onun huy ve özelliklerinin hayrını
niyâz ederim. Onun şerrinden ve onun huy ve özelliklerin şerrinden sana
sığınırım.”

Bu hadisın bir benzeri, “Nikâh Zikirleri Bölümü”nde (810 numara ile)
zikredilmişti.

Borç alınan kimseye borç öderken şöyle demelidir:

﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ﴾

Barekellâhü leke fî ehlike ve mâlike

“Allah aileni ve malını sana mübârek eylesin.”^[519]

Şöyle de denebilir:

جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا

cezâkellâhü hayran

“Allah seni hayırla mükâfâtlandırırsın.”^[520]

٤٤- بَابُ مَا يَقُولُ مَنْ لَا يَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ وَيُدْعَى لَهُ بِهِ

44. AT SIRTINDA DURAMAYAN KİMSENİN NE DİYECEĞİ VE ONA YAPILACAK DUÂ

٦٤٠. عَنْ هُلُبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِمَارَ

بَيْدِهِ فِي صَدْرِي، وَقَالَ: «اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا».

954. Cerîr ibni Abdillâh el-Becelî radıyallâhu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem at sırtında duramadığımdan şikâyet ettim. Mübârek eliyle göğsüme vurdu ve şöyle duâ buyurdu:

Allâhümme sebbithü vec‘alhü hâdiyen mehdiiyyen

“Allahım onun at sırtında durmasını sağla. Onu doğru yolu gösteren ve doğru yolda giden biri eyle.”^[521]

٤٥ - بَابُ نَهْيِ الْعَالِمِ وَغَيْرِهِ أَنْ يُحَدِّثَ النَّاسَ بِمَا لَا يَفْهَمُونَهُ أَوْ يُخَافُ عَلَيْهِمْ مِنْ تَحْرِيفِ مَعْنَاهُ وَحُمْلِهِ عَلَى خِلَافِ الْمُرَادِ مِنْهُ

45. ÂLİMLER VE BAŞKA KİMSELER, İNSANLARA ANLAMAYACAKLARI VEYA MÂNÂSINI BOZUP DEĞİŞTİREBİLECEKLERİ ŞEYLERİ ANLATMAMALIDIR

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ﴾

“Biz her peygamberi, kendi toplumlarına gerçeği iyice anlatmaları için o toplumun diliyle gönderdik.”^[522]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ طَوَّلَ الصَّلَاةَ بِالْجَمَاعَةِ: «أَفْتَانُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟»

955. Muâz ibni Cebel radıyallâhu anh cemâate kıldırıldığı namazı uzatınca, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona,

“Ey Muâz! Sen fitne mi çıkarmak istiyorsun?” buyurdu.^[523]

Muâz radıyallâhu anh, mahallesinde namaz kıldırırken uzun sûre veya uzun âyetler okuduğu için namazı biraz uzatmış, bundan rahatsız olanlar onu Peygamber Efendimiz’e şikâyet etmişlerdi. O zaman Allah’ın Resûlü ona, namaz kıldırırken cemâati usandırmamak gerektiğini hatırlatmıştı.

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
أَتَجِبُونَ أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

956. Ali radiyallahu anh şöyle dedi:

Halka anlayacakları şekilde konuşunuz. (Onların anlamayacağı sözü söyleyip de) Allah'ı ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi yalanlamalarını arzu eder misiniz?^[524]

İnsanlara hitap eden kimse, onların anlayış seviyesini göz önünde bulundurmamak zorundadır. Aksi hâlde halk âyeti de hadisi de anladığı şekilde yorumlamaya başlar ve onlara farklı mânâlar yükler.

۴۶- بَابُ اسْتِنَاصَاتِ الْعَالِمِ وَالْوَاعِظِ حَاضِرِي مَجْلِسِهِ لِيَتَوَفَّرُوا عَلَى اسْتِمَاعِهِ

46. ÂLİMİN VE VÂİZİN, KENDİSİNİ DAHA İYİ DİNLEMELERİ İÇİN, YANINDA BULUNANLARI SUSMAYA DÂVET ETMESİ

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ

957. Cerîr ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Vedâ haccında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana,

“**Halkı sustur da dinlesinler**” dedikten sonra şöyle buyurdu:

“**Benden sonra, birbirinin boynunu vuran kâfirlere benzemeyin.**”^[525]

Allah'ın Resûlü bu hadîs-i şerîfte, Müslümanlar'ın birbirini asla öldürmemesi gerektiğini, birbirini ancak kâfirlerin öldürebileceğini

hatırlatmaktadır.

٤٦- بَابُ مَا يَقُولُهُ الرَّجُلُ الْمُقْتَدَى بِهِ إِذَا فَعَلَ شَيْئًا فِي ظَاهِرِهِ
مُخَالَفَةً لِلصَّوَابِ مَعَ أَنَّهُ صَوَابٌ

47. ARKASINDAN GİDİLEN KİMSE, DOĞRU OLAN FAKAT DOĞRU DEĞİLMİŞ GİBİ GÖRÜNEN BİR ŞEY YAPTIĞI ZAMAN NE DEMELİDİR?

Âlim, öğretmen, kadı, müftü, şeyh, eğitici olan, ardınca gidilen, sözü tutulan kimseler, haklı bile olsalar, görünüşte doğru olmayan bir şey söylemekten ve yapmaktan sakınmalıdır. Zira onlar böyle bir şey yaparsa, bundan çeşitli sakıncalar doğar. Şöyle ki:

Kendisine değer verdiği zâtın söylediği yanlış söze veya yaptığı hatalı davranışa bakan **birçokları**, o sözü kendilerinin de söyleyebileceği, o davranışı kendilerinin de her zaman yapabileceği sonucunu çıkarır.

Değer verdiği insanın yaptığı yanlış gören bazıları, o zâtın kusurlu biri olduğu sonucunu çıkarır, buna inanır ve onda gördüğü yanlış her yerde söylemeye başlar.

İnsanlar onu suçlamaya, kendisinden nefret etmeye, başkalarının da onun ilminden faydalanmasını engellemeye başlar; böylece onun rivâyetlerine, şâhitliklerine, verdiği fetvâlara kimse îtibâr etmez ve ilmî görüşlerine îtimat etmez. Bu saydıklarımız son derece kötü şeylerdir ve onların her birinden sakınmak gerekir; tamamından ise şiddetle kaçınmak icap eder.

İnsanların değer verdiği kimse, onların yanlış anlayabileceği ama yapılmasında sakınca olmayan bir şeyi yapmak zorunda kalırsa, bunu halka göstermemelidir. Şâyet bu davranışı onlara göstermek isterse veya onlar bunu görürse yahut da bunu yapmanın câiz olduğunu ve dinî bakımdan bir sakınca bulunmadığını başkalarının da bilmesini isterse, o zaman şöyle bir açıklama yapmalıdır: “Bakınız, benim bu yaptığım haram değildir.” “Ben bunun, benim yaptığım gibi yapılması hâlinde haram olmadığını öğrenmeniz için yaptım. Bu şöyle şöyle yapılmalıdır; delili de şunlardır.”

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوِ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّةٍ أَوْ فَذَفِدٍ: كَبَّرَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
هَذَا لِتَأْتُمُوا بِي، وَلِتَعْلَمُوا صَلَاتِي».

958. Sehl ibni Sa'd es-Sâ'idî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi gördüm, minberin üzerine çıktı. (Kibleye döndü) namaza başlama tekbîri aldı, arkasındaki cemâat de tekbîr aldı. (Fâtiha ve zamm-ı sûreyi) okuyup rükûa vardı, ardındaki cemâat de rükûa vardı. Sonra rükûdan doğruldu, (yüzünü kibleden çevirmeden) geri geri adım atarak yere indi ve yere secde etti. Sonra yine minbere çıktı ve namazı böyle tamamladı. Namaz bitince halka yöneldi ve şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Bunu, bana uymanız ve nasıl namaz kıldığımı anlamanız için yaptım.”^[526]

Bu konuda pek çok hadîs-i şerîf vardır.

959. Resûl-i Ekrem'in, yanındaki hanımın eşi Safiyye olduğunu söylediği hadis de böyledir.^[527]

Allah'ın Resûlü itikâfta bulunduğu sırada hanımı Hz. Safiyye ziyâretine gelmişti. Resûl-i Ekrem geç vakitte onu evine götürürken yolda iki kişiyle karşılaştı. Onların hatırına yanlış bir şey gelmesini önlemek için kendilerine yanındaki hanımın eşi Safiyye olduğunu söyledi.

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ كَمَا رَأَيْتُمُونِي فَعَلْتُ.

960. Ali radiyallahu anh (Bâbü'r-rahbe'ye gelerek) ayakta su içti ve şöyle dedi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem benim içtiğimi gördüğünüz gibi su içtiğini gördüm.”[528]

Bu mânâda sahîh hadis kitaplarında meşhûr hadîs-i şerîfler, sahâbe ve tâbiîn sözleri bulunmaktadır.

آخِرُهُ»، ثُمَّ يُعْطِيهِ مَنْ يَكُونُ عِنْدَهُ مِنَ الصَّبِيَّانِ.

48. ARKASINDAN GİTTİĞİ ZÂTIN BİR DAVRANIŞINI YANLIŞ ZANNEDEN KİMSE ONA NE DEMELİ?

Bir kimse şeyhinin, hocasının veya ardınca gittiği zâtın görünüşte dine aykırı bir işini gördüğü zaman, doğrusunu öğrenmek maksadıyla ona bunu neden yaptığını sormalıdır. Şâyet o zât bu hareketi unutarak yapmışsa hatasını telâfî edecektir. Öyle değil de aslında doğru olan bir şeyi bilerek yapmışsa, bunu neden yaptığını ona açıklayacaktır.

٧٠٦. وَرَوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
أَمَامَكَ.

961. Üsâme bin Zeyd radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Arafât’tan döndü. Caddeye girince binitinden inip küçük abdestini yaptı. Sonra abdest aldı. Ben,

“Yâ Resûlallah! Namaz mı kılacaksın?” diye sordum.

“**Namaz ileride** (Müzdelif’e) **kılınacak**” buyurdu.[529]

Ben derim ki: (O sırada Resûl-i Ekrem’in terkisinde bulunan) Üsâme, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem akşam namazını kılmayı unuttuğunu sandı ve bunun için “Namaz mı kılacaksın?” diye sordu. Hâlbuki akşam namazının vakti girmiş, hatta çıkması yaklaşıyordu.

Hacda akşam namazı, yatsı vakti girdikten sonra, yatsı namazıyla birlikte Müzdelif’e kılınır.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَاللَّهُ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا.

962. Sa‘d ibni Ebî Vakkàs,

“Yâ Resûlallah! Falana neden (bu maldan) vermedin? Vallâhi onu ben mü’min biliyorum” dedi.^[530]

Resûl-i Ekrem Efendimiz, İslâmiyet’e ısındırmak istediği bazı kimselere dünyalık bir şeyler veriyordu. Bunu bilmeyen Hz. Sa‘d, sevdiği bir sahâbîye neden bir şey verilmediğini merak edip sordu. O zaman Allah’ın Resûlü, kendisinin de sevdiği birçok kimseye bir şey vermediğini söyledi.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
تَصْنَعُهُ، فَقَالَ: «عَمْدًا صَنَعْتُهُ يَا عَمْرُ».

963. Büreyde bin Husayb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Mekke’nin fethedildiği gün beş vakit namazı bir abdestle kıldı. Bunun üzerine Hz. Ömer,

“Yâ Resûlallah! Bugün daha önce yapmadığın bir şeyi yaptın” deyince, Allah’ın Resûlü,

“Yâ Ömer! Ben bunu kasten yaptım” buyurdu.^[531]

Hz. Ömer, Resûl-i Ekrem’in hemen her namaz için abdest aldığını biliyordu. O gün beş vakit namazı neden bir abdestle kıldığını merak edip sordu. Allah’ın Elçisi de bir abdestle birkaç namazın kılınabileceğini ümmetine göstermek için bunu bile bile yaptığını söyledi.

Bu hadislerin benzeri pek çok meşhûr sahîh hadis vardır.

٤٩ - بَابُ الْحَثِّ عَلَى الْمَشَاوَرَةِ

49. İSTİŞÂREYE TEŞVÎK ETMEK

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

«وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ»

“Karara bağlanacak işlerde onlara danış.”^[532]

İstişâre etme konusunda meşhûr pek çok sahîh hadis vardır.

Bu âyet-i kerîme başka söze ihtiyaç bırakmamaktadır. Çünkü Allah Teâlâ yüce kitabında, yaratılmışların en mükemmeli olduğu hâlde, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemine başkalarıyla istişâre etmesini açıkça emretmektedir. Şu hâlde diğer insanların birbiriyle istişâre etmesinin gereği son derece açıktır.

Bir şey yapmak isteyen kimsenin dindarlığına, tecrübesine, becerisine, samimiyetine, takvâsına ve şefkatine güvendiği biriyle o konuda istişâre etmesi müstehaptır.

Sayılan özelliklere sahip birden fazla kimseyle istişâre etmesi ve istişâre edeceği insanların sayısını artırması, onlara bu işi niçin yapmak istediğini anlatması, şâyet o konuda bilgisi varsa yapmak istediği işin iyi ve kötü taraflarını onlara söylemesi uygun olur.

İstişâre, devlet başkanı ve kadı gibi yöneticiler için daha da önemlidir. Hz. Ömer radiyallahu anhın ashâb-ı kirâm ile istişâre ettiği ve onların tavsiyelerine uyduğuna dâir sahîh ve meşhûr pek çok hadîs-i şerîf vardır.

İstişârenin faydasına gelince; kendisine danışılan kimse, yukarıda sayılan özelliklere sahipse ve tavsiyelerinde bir fenalık yoksa danışan kimsenin onun tavsiyelerini kabul etmesi gerekir. Kendisine görüşü sorulan kimsenin (müsteşâr), yerinde bir tavsiyede bulunmak için elinden gelen bütün gayreti göstermesi gerekir.

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

اللَّهُ؟ قَالَ: «لِلَّهِ، وَكِتَابِهِ، وَرَسُولِهِ، وَأَئِمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ، وَعَامَّتِهِمْ».

964. Temîm ibni Evs ed-Dârî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“**Din nasihattir** (samîmiyettir)” buyurdu. Sahâbîler kendisine,
“Kimin için nasihattir? diye sordular. Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:
“**Allah için, kitabı için, resûlü için, mü’minlerin yöneticileri ve bütün Müslümanlar için nasihattir**” buyurdu.^[533]

Peygamber Efendimiz dini yaşatan şeyin nasîhat olduğunu belirtiyor. Nasihat, iyi şeylere dâvet etmek, kötü işlerden sakındırmak, kendisine danışan kimseye bütün samimiyetiyle cevap vermek ve istediği yardımı yapmaktır.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ».

965. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“**Kendisiyle istişâre edilen insan, güvenilen bir kimse olmalıdır.**”^[534]

Görüşüne başvurulanan kimse, kendisine danışana bildiği doğruları söylemeli, onu kesinlikle aldatmamalıdır.

٥٠- بَابُ الْحَقِّ عَلَى طَيْبِ الْكَلَامِ

50. GÜZEL SÖZ SÖYLEMEYE TEŞVİK ETMEK

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

“Mü’minlere kol kanat ger.”^[535]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
النَّاسَ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ».

966. Adî bin Hâtim radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yarım hurma ile de olsa kendinizi cehennemden koruyun. Bunu da bulamayan, kendini güzel bir sözle korusun.”^[536]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
الَّذِي عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ»

967. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İnsanların her bir eklemi için her gün bir sadaka vermesi gerekir. İki kişi arasında adâletle hükmetmesi sadakadır. Bineğine binmek isteyene yardım ederek bindirmesi yahut yükünü bineğine yüklemesi sadakadır. Güzel söz sadakadır. Namaz için mescide giderken attığı her adım bir sadakadır. Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermesi de sadakadır.”^[537]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ».

968. Ebû Zer radıyallahu anh şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana şöyle buyurdu:
“Kardeşini güler yüzle karşılamak şeklinde bile olsa hiçbir iyiliği
küçük görme.”^[538]

٥١- بَابُ اسْتِخْبَابِ بَيَانِ الْكَلَامِ وَإِضَاحِهِ لِلْمُخَاطَبِ

51. AÇIK SEÇİK KONUŞMAK VE KARŞISINDAKİNE NE DEDİĞİNİ İZÂH ETMEK

النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللّٰهَ الْعَافِيَّةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ كَلَامًا فَضْلًا يَنْفَعُهُمْ كُلُّ مَنْ سَمِعَهُ.

969. Âişe radıyallahu anhâ şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in konuşması, herkesin anlayacağı
şekilde açık seçikti.^[539]

٥٨١. عَنْ مَكْحُولٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، يَرْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَى قَوْمٍ فَسَلَّمْ عَلَيْهِمْ، سَلَّمْ عَلَيْهِمْ ثَلَاثًا.

970. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre:
Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir söz söylediği zaman, iyi
anlaşılması için o sözü üç defa tekrarladı. Bir topluluğa selâm verirken de
üç defa selâm verirdi.^[540]

٥٢- بَابُ الْمَزَاحِ

52. ŞAKA YAPMAK (MİZÂH)

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ

971. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Enes'in küçük kardeşine,
“Ebû Umeyr! Ne yaptı nugayr?” diye takılırdı. [541]

٦٠١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
«يَا ذَا الْأُذُنَيْنِ».

972. Yine Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ona,
“ey iki kulaklı!” diye takıldı. [542]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَهَلْ تَلِدُ الْإِبِلَ إِلَّا التُّوقُ».

973. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem geldi ve:

“Bana bir binek devesi ver!” dedi. Allah'ın Elçisi ona:

“Seni dışı devenin yavrusuna bindireceğim” diye latîfe yaptı. Deve isteyen adam:

“Yâ Resûlallah! Ben deve yavrusunu ne yapayım?” deyince Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

“Canım, her deveyi bir dışı deve doğurmaz mı?” buyurdu. [543]

٦٠١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
إِنَّكَ تُدَاعِبُنَا، قَالَ: «إِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا».

974. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, ashâb-ı kirâm:

“Yâ Resûlallah! Sen de bizimle şakalaşıyorsun!” dediler. Resûl-i Ekrem Efendimiz de onlara:

“Ben şaka yaparken bile doğruyu söylerim” buyurdu.^[544]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَتُخْلَفُهُ».

975. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemın şöyle buyurduğunu söyledi:

“Müslüman kardeşinle çekişme. Onunla aşırı şekilde şakalaşma. Ona yerine getirmeyeceğin bir şeyi vaadetme.”^[545]

Âlimler şöyle dediler: Dinin yasakladığı şaka, aşırı şekilde ve devamlı sûrette yapılan şakadır. Böylesi şaka gülmeye ve kalbin katılaşmasına yol açar; insanı Allah Teâlâ'yı zikretmekten ve dinî görevleri düşünmekten alıkor. Çoğu zaman da eziyete dönüşür. Kendisine şaka yapılan kimsenin şaka yapana kin beslemesine, ona saygısını yitirmesine yol açar ve şaka yapanın îtibârını ve saygınlığını yitirmesine sebep olur.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemın yaptığı mübâh olan şakanın böyle sakıncaları yoktur. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem pek az şaka yapardı. Onu da kendisine şaka yaptığı kimsenin gönlünü hoş etmek, onunla yakınlık kurmak maksadıyla yapardı. Bu tür şakanın yasaklanacak bir yanı yoktur. Hatta bu özellikleri taşıyan şaka sünnettir. Sen âlimlerden naklettiğimiz bu bilgilere, hadîs-i şerîflerden çıkardığımız sonuçlara güven.

Çünkü bu tür şakalara son derece ihtiyaç vardır. Başarıyı nasip eden Allah'tır.

۵۳- بَابُ الشُّفَاعَةِ

53. ARACILIK ETMEK (ŞEFÂAT)

Müslümanlar'ın işlerinin görülmesine yardım etmek üzere yöneticilere, alacaklılara ve onların işlerini tâkip edenlere giderek şefâatçi olmak (aracılık etmek) müstehaptır. Ancak bu aracılık mahkemeye intikal etmiş bir cezanın affedilmesi ve mutlaka yapılması gereken bir işin yapılmaması için olmamalıdır. Meselâ bir çocuğun, bir delinin veya bir vakfın yahut benzeri bir şeyin hakları üzerinde tasarruf yetkisine sahip olan birine giderek, ondan bazı yetkilerini kullanmamasını istemek haramdır. Onların hakları üzerinde tasarruf yetkisine sahip olanların böyle bir teklifi kabul etmesi de haramdır. Daha başkalarının söz konusu haksızlıkların yapılmasını istemeleri de haramdır.

Söylediğim bütün bu konuların delilleri kitapta, sünnette ve ümmetin âlimlerinin sözlerinde mevcuttur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَغْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

“Kim bir iyiliğe aracılık ederse onun sevabından ona da bir pay vardır. Kim de kötülüğe aracılık ederse onun günahından ona da bir pay vardır. Allah her şeyi görüp gözetmektedir.”^[546]

Bu âyet-i kerîmede sözü edilen aracılık, âlimlerin büyük çoğunluğuna göre, bir işin görülmesi için insanların birbirine yaptığı ve herkesçe bilinen aracılıktır. Âyette geçen “iyiliğe aracılık etme”, bir kimsenin kâfirlerle savaşmak sûretiyle îmânlı olduğunu göstermesidir, diyen de olmuştur.

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَنِيَّةٍ أَوْ فَدْفِدٍ: كَبَّرَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَحَبَّ». وَفِي رِوَايَةٍ: «مَا شَاءَ».

976. Ebû Mûsâ el-Eş'arî radiyallahu anh şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sıkıntı içinde bulunan biri geldiği zaman, yanındakilere döner ve şöyle buyururdu:

“Bu adama yardım edin, sevap kazanırsınız. Allah Teâlâ hoşnut olduğu şeyi peygamberine söyler.”^[547]

Bir başka rivâyete göre şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ istediği şeyi peygamberine söyler.”

Birinci hadisi açıklayan bir diğer rivâyete göre ise şöyle buyurdu:

“Bana bir şey sormak isteyenlerin yanıma gelmelerine aracılık edin, sevap kazanırsınız.”^[548]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ
٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

977. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ Berîre ile kocasının birbirinden ayrılma olayına dair şunları söyledi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Berîre'ye,

“Tekrar kocana dönseydin!” buyurdu. Berîre,

“Yâ Resûlallah! Böyle yapmamı bana emrediyor musun?” diye sordu. Allah'ın Resûlü,

“Hayır, sadece aracılık ediyorum” buyurdu. Bunun üzerine Berîre,

“Benim ona ihtiyacım yok” dedi.^[549]

Berîre köle idi ve Mugîs adında kendi gibi bir köle ile evliydi. Hz. Âişe, Berîre'yi efendilerinden satın aldı ve âzat etti. Hürriyetine kavuşan Berîre, kocasından ayrılma hakkına sahip olduğunu öğrenince bu hakkını kullandı.

Mugîs ise Peygamber Efendimiz’e gelerek kendilerini yeniden birleştirmesi için yalvardı. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü, hadisimizde görüldüğü üzere ikisi arasında aracılık etti.

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَبِيَّةٍ أَوْ فَذَفِدٍ: كَبَّرَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
الْجَاهِلِينَ، وَاللَّهِ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِينَ تَلَاهَا عَلَيْهِ، وَكَانَ وَقَافًا
وَكَانَ وَقَافًا عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى».

978. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Uyeyne bin Hısn ibni Huzeyfe bin Bedr Medine’ye gelince yeğeni Hür ibni Kays’a misâfir oldu. Hür, Ömer radiyallahu anının danışma meclisi üyelerindendi. Bu sebeple Uyeyne, yeğeni Hür ibni Kays’a,

“Yeğenim, senin şu devlet başkanı yanında önemli bir yerin vardır. Beni kendisiyle görüştür” dedi.

Bunun üzerine Hür, Hz. Ömer’den izin aldı. Uyeyne halîfenin yanına girince,

“Ey Hattâb oğlu, Allah’a yemin ederim ki bize fazla bir şey vermiyorsun. Aramızda adâletle de hükmetmiyorsun” dedi.

Ömer, Uyeyne’ye ceza vermek istedi. Bunun üzerine Hür,

“Ey müminlerin emîri, Azîz ve Celîl olan Allah, peygamberine ‘**Affı seç, iyiliği emret, câhilleri cezâlandırmaktan vazgeç**’ buyurdu. Benim bu amcam da câhillerdendir” dedi.

Allah’a yemin ederim ki Hür bu âyeti okuyunca Ömer, Uyeyne’yi cezalandırmaktan vazgeçti. Zaten Ömer, Allah’ın kitabına son derece bağlı idi. [\[550\]](#)

٥٤ - بَابُ اسْتِخْبَابِ التَّبَشِيرِ وَالتَّهْنِئَةِ

54. MÜJDELEMEK VE TEBRÎK ETMEK MÜSTEHAPTIR

Aşağıdaki âyet-i kerîmelerde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِّبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَبْخِيئُ

“Zekeriya mâbedde ibâdet ederken melekler ona şöyle seslendi: “Yüce Allah sana Yahya adında bir evlâdın olacağını müjdeliyor.” [\[551\]](#)

﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى﴾

“Elçilerimiz İbrâhim’e müjdeyi getirince...” [\[552\]](#)

﴿وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى﴾

“İbrâhim’e de elçilerimiz müjdeyi getirdi.” [\[553\]](#)

﴿فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ﴾

“Biz de ona yumuşak huylu, uysal bir erkek evlât müjdesi verdik.” [\[554\]](#)

﴿قَالُوا لَا تَخَفْ، وَبَشِّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ﴾

(Melekler İbrâhim’e) “Korkma” dediler ve ona bilge bir oğul müjdesi verdiler.” [\[555\]](#)

فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَاعِلٌ فِي دُعَائِهِمْ خَيْرًا».

(Melekler İbrâhim’e) “Korkma” dediler. Biz sana derin bilgi sahibi bir oğlun olacağını müjdeliyoruz.” [556]

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِّيَنِي مِنْ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَغْفِقُونَ

“Ayakta onları dinleyen İbrâhim’in hanımı buna güldü. Biz de ona İshâk’ı, onun ardından da Yakub’u müjdeledik.” [557]

«إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ»

“Hani melekler şöyle demişti: “Meryem! Şüphesiz Allah sana, Kendinden bir kelime ile meydana gelecek Meryem oğlu İsâ Mesih’in müjdesini veriyor.” [558]

١٩- بَابُ جَوَازِ تَكْنِيَةِ الْكَافِرِ وَالْمُبْتَدِعِ وَالْفَاسِقِ إِذَا كَانَ لَا يُعْرِفُ إِلَّا بِهَا،

“İşte bu, îmân eden ve sâlih ameller yapan kullarına Allah’ın müjdelediği şeydir.” [559]

«فَبَشِّرْ عِبَادِ، الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»

“Müjdele o kullarımı! Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar.” [560]

«تَوْبًا تَوْبًا، لِرَبِّنَا أَوْبًا، لَا يُعَادِرُ حَوْبًا».

“Size vaadedilen cennetle sevinin.” [561]

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِّيَنِي مِنْ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَبِأَيِّمَانِهِمْ بُشْرَاكُمْ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

“O gün mü’min erkekleri ve mü’min kadınları görürsün ki nurları önlerinde ve sağ taraflarında onları aydınlatmaktadır. Onlara, “Bugün sizin müjdeniz, içlerinde ırmaklar akan cennetlerdir, denir.”^[562]

وَحَدَّثَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيِّبُ وَيُمِيتُ، وَهُوَ

“Rableri onları rahmetiyle, hoşnutluğuyla ve içinde ebedî nimetler bulunan cennetlerle müjdeler.”^[563]

Müjdeleme konusunda pek çok sahîh ve meşhûr hadîs-i şerîf vardır.

Bunlardan biri, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Hz. Hatice’ye, cennette, içinde hiçbir gürültünün, çalışıp yorulmanın bulunmadığı oyulmuş inciden yapılma bir köşk bağışlanacağı müjdesini verdiği hadîs-i şerîftir.^[564]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعْدُوا وَأَكَلَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَجُوهِهِمُ التُّرَابُ».

979. Kâ'b ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir kimsenin var gücüyle:

“Kâ'b ibni Mâlik! Müjde!” diye bağırdığını duydum. İnsanlar beni tebrîk etmeye başladılar. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi görmek üzere

yola koyuldum. Beni grup grup karşılayan sahâbîler tövbemin kabul edilmesi sebebiyle tebrik ediyor ve “Allah Teâlâ’nın seni bağışlaması kutlu olsun” diyorlardı. Nihayet mescide girdim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbın ortasında oturuyordu. Talha bin Ubeydillah hemen ayağa kalktı, koşarak yanıma geldi, elimi sıktı ve beni tebrik etti. Kâ’b, Talha’nın bu davranışını hiç unutmazdı. Kâ’b sözüne şöyle devam etti:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme selâm verdiğimde yüzü sevinçten parıldayarak şöyle buyurdu:

“Dünyaya geldiğinden beri yaşadığın bu en hayırlı gün kutlu olsun!”^[565]

Kâ’b ibni Mâlik ve iki arkadaşı, Tebük gazvesine gitmedikleri için, Peygamber Efendimiz onlarla konuşulmasını yasaklamıştı. Elli gün sonra nâzil olan Tevbe sûresinin 118. âyet-i kerîmesi bu üç sahâbînin affedildiğini bildirmişti.

فَعَلَ فِعْلًا يَنْتَحِيزُهُ الشَّرُّ: «أَصَبْتُ» أَوْ «أَحْسَنْتُ» وَنَحْوَهُ

55. “SÜBHÂNALLÂH”, “LÂİLÂHE İLLALLAH” GİBİ SÖZLERLE HAYRETİN İFÂDE EDİLEBİLECEĞİ

۵۷۰. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
حَتَّى أَغْتَسِلَ، فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ».

980. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, kendisi cünüpkken Resûlullah onunla karşılaştı. Ebû Hüreyre hemen savuşup gitti ve boy abdesti aldı. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onun gittiğini fark etti, gelince de:

“Ey Ebû Hüreyre! Neredeydin?” diye sordu. O da:

“Yâ Resûlallah! Benimle karşılaştığın zaman cünüptüm. Bu sebeple yıkanmadıkça yanında oturmak istemedim” dedi. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü,

“Sübhânallâh! Mü’min hiç pis olur mu?” buyurdu. ^[566]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبِلَ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ كَمَا رَأَيْتُمُونِي فَعَلْتُ.

981. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, bir kadın Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme hayızdan sonra nasıl yıkanacağını sordu. Resûl-i Ekrem ona nasıl yıkanacağını târif ederek,

“**Bir tutam misk al ve onunla temizlen**” buyurdu. Kadın,

“Onunla nasıl temizleneyim?” diye sorunca,

“**Onunla temizlen**” buyurdu. Kadın tekrar,

“Ama nasıl?” deyince,

“**Sübhânallâh! Temizlen işte!**” buyurdu.

Bunun üzerine kadını tutup kendime doğru çektim ve:

“(Miski) kanın olduğu yerde gezdir!” dedim. ^[567]

İmâm Nevevî’nin açıklamasına göre, pamuk veya bez gibi bir şeyin içine konan bir miktar misk, hoş olmayan kokuyu gidermek için cinsel organa konur.

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ».
يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعِ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعِ: «أَمَرْنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ،

خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ يَا أُمَّ الرَّبِّيعِ! الْقِصَاصُ كِتَابُ اللَّهِ».

982. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Ümmü Hârise Rubeyyi‘ binti Nadr’ın kız kardeşi bir kimseyi (dişini kırarak) yaralamıştı. Dâvâlarına bakması için Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme başvurdular. Resûl-i Ekrem de:

“**Kısâs** (misilleme) **gerekir, kısâs yapın!**” buyurdu. Bunun üzerine Ümmü’r-Rubeyyi‘:

“Yâ Resûlallah! Hiç falan kadına kısâs yapılır mı? Vallâhi ona kısâs yapılmaz” dedi. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem:

“**Sübhânallâh! Ey Ümmü Hârise, kısâs Allah’ın emridir**” buyurdu. [568]

Ümmü’r-Rubeyyi‘, “Hiç falan kadına kısâs yapılır mı?” derken Resûl-i Ekrem’e îtiraz etmemiş, öyle değerli bir kadının affedilmesini, Resûl-i Ekrem’in de bu yönde şefâat etmesini arzu ettiğini söylemek istemiştir. Neticede misilleme yapma hakkına sahip olanlar bundan vazgeçip diyeti kabul ettiler.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
الطَّوِيلُ فِي قِصَّةِ الْمَرْأَةِ الَّتِي أُسْرَتْ،

فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
نَجَّاهَا اللَّهُ تَعَالَى لَتَنْحَرَّتْهَا، فَجَاءَتْ، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! بِشَسْمَا جَزَتْهَا».

983. İmrân ibni’l-Husayn radiyallahu anhümâ, kâfirler tarafından esir edilen, bir yolunu bulup kurtulduktan sonra Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem (yine kâfirlerin elinde bulunan Adbâ adındaki) devesine binerek oradan kaçan kadın olayını anlattığı uzun hadiste şöyle dedi:

Kadın, “Şâyet Allah Teâlâ beni kurtarırsa bu deveyi keseceğim’ diye adakta bulundu. Kadın kurtulup (Medine’ye) gelince bu olayı Resûlullah

sallallahu aleyhi ve selleme anlattılar. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü,
“Sübhânallâh! (Kendisini kurtaran) **deveyi ne kötü ödüllendirmiş!**”
buyurdu. [569]
İnsanın kendine âit olmayan bir şeyi adaması da geçerli değildir.

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
فَأَخْبِثُ أَنْ أَتَبَيَّنَ.

984. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radiyallahu anhnın, bir yere girmek için izin
isteme konusunda rivâyet ettiği hadîs-i şerîfin sonunda, (Übey ibni Kâ‘b)
Hz. Ömer’e şöyle dedi:

“Ey İbnü’l-Hattâb! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in ashâbına
eziyet verme!” Bunun üzerine Hz. Ömer,

“Sübhânallâh! Ben (Resûlullah’a nisbet edilen) bir söz işittim; onu
gerçekten Resûl-i Ekrem’in söyleyip söylemediğini öğrenmek istedim”
dedi. [570]

Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, halîfe Hz. Ömer ile görüşmek için evine gitti. Üç
defa izin istedi. Cevap alamayınca geri döndü. Hz. Ömer ona niçin
beklemediğini sorunca, o da hadîs-i şerîf gereğince üç defa izin istediğini
söyledi. Bu hadisi bilmeyen Hz. Ömer, onu Resûl-i Ekrem’den duyan bir
şâhit getirmesini istedi. Ebû Mûsâ da şâhit olarak Übey ibni Kâ‘b’ı getirdi.
Übey radiyallahu anh da halîfeyi, “ashâb-ı kirâma böyle eziyet etme” diye
uyardı.]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي

يَقُولُ مَا لَا يَعْلَمُ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

985. Abdullah ibni Selâm radiyallahu anhın rivâyet ettiği uzun hadîs-i şerîfte geçtiği üzere ona,

“Sen cennetliksin” dedikleri zaman,

“Sübhânallâh! İnsan bilmediği şeyi söylememeli!” dedi. [571]

٥٦- بَابُ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ

56. İYİLİĞİ EMRETMEK, KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMAK

En önemli konu işte budur veya bu, en önemli konulardan biridir. Çünkü bu konunun dindeki yerini ve son derece önemli olduğunu belirten pek çok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf vardır. Buna rağmen insanların çoğu bu konuya gereken önemi vermiyorlar. İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma konusundaki her şeyi burada nakletmek mümkün değildir. Fakat biz burada söylenmesi gereken şeyleri eksik bırakmadan zikredeceğiz. Âlimler bu mevzûda çeşitli eserler kaleme almışlardır. Ben bu mevzûda söylenmesi gerekenlerin bir kısmını *Şerhu Sahîh-i Müslim* adlı kitabımın baş tarafında zikrettim ve mutlaka bilinmesi gereken meselelere işaret ettim. [572]

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»

“Müslümanlar! İçinizden hayra çağıran, iyiliği teşvik edip kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erecekler onlardır.” [573]

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ﴾

“Sen af yolunu tut, iyiliği emret.” [574]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ»

“Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostu ve yardımcısıdır: Onlar iyiliği emir ve tavsiye eder, kötülükten sakındırırlar.”^[575]

«كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنِ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ»

“Yaptıkları fenalıklardan birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı.”^[576]
Bu mânâda çok bilinen âyet-i kerîmeler vardır.

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ». .
وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ».

986. Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anh şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse kalbiyle onu reddettiğini gösterebilir ki bu îmânın en zayıf derecesidir.”^[577]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
تَدْعُوهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ».

987. Huzeyfe radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Canımı kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki ya iyilikleri emreder ve kötülüklerden sakındırırınız ya da Allah kendi katından yakın zamanda üzerinize bir azap gönderir. Sonra Allah’a yalvarıp duâ edersiniz ama duânız kabul edilmez.”^[578]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
السَّبَابَةِ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَأْخُذُوا عَلَيَّ يَدَيْهِ، أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ».

988. Ebû Bekir es-Sıddîk radiyallahu anh şöyle dedi:

Ey insanlar! Şüphesiz siz şu âyet-i kerîmeyi okuyorsunuz:

“Ey îmân edenler! Siz kendinizi düzeltmeye bakın. Siz doğru yolda iseniz doğru yoldan çıkanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır; neler yaptığınızı O size bildirecektir.”^[579] Oysa ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Şüphesiz ki insanlar zâlimi görüp de onun zulmüne engel olmazlarsa, Allah’ın kendi katından göndereceği bir azabı hepsine umumîleştirmesi yakındır.”^[580]

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
قَالَ: «أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ».

989. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Cihadın en fazîletlisi, zâlim sultanın karşısında hakkı ve adâleti söylemektir.”^[581]

Ben derim ki: Bu bölümdeki hadîs-i şerîfler, zikretmeye gerek duyulmayacak kadar meşhûrdur. Birçok câhil de **“Siz kendinizi düzeltmeye bakın. Siz doğru yolda iseniz doğru yoldan çıkanlar size zarar veremez”** âyet-i kerîmesini yanlış anlayıp yorumluyor. Hâlbuki âyet-i kerîmede anlatılan şudur: Şâyet siz kendinize emredileni yaparsanız, doğru yoldan çıkanların yanlış size zarar veremez.

Müslümanlar’a emredilen şeylerden biri, iyiliği tavsiye etmek, kötülükten sakındırmaktır. Söz konusu âyet-i kerîme, **“Peygamber’in görevi açıkça tebliğ etmekten ibârettir”** âyetiyle yakından ilgilidir.

İyiliği emredip kötülükten sakındırmanın bilinen bazı şartları ve özellikleri vardır. Fakat onları açıklamamanın yeri burası değildir. Bu şartlar ve özellikler *İhyâu ulûmi'd-dîn*'de pek güzel açıklanmıştır. Ben bunların en önemlilerini *Şerhu Sahîh-i Müslim*'de açıkladım.^[582] Başarıyı nasip eden Allah'tır.

---

[393]. Buhârî, Cenâiz 96, nr. 1392.

[394]. Buhârî, Bed'ü'l-halk 15, nr. 3303; Müslim, Zikir 79, nr. 2729.

[395]. Ebû Dâvûd, Edeb 105, 106, nr. 5103.

[396]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 256, 257, nr. 294-297.

[397]. 357 nolu hadise bakınız.

[398]. A`raf 7/12.

[399]. Tirmizî, Daavât 39, nr. 3433.

[400]. Ebû Dâvûd, Edeb 27, nr. 4859.

[401]. Saffât 37/180-182; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, VII, 123.

[402]. Tirmizî, Daavât 80, nr. 3502.

[403]. Fâtır 35/28.

[404]. Ebû Dâvûd, Edeb 25, nr. 4855.

[405]. Ebû Dâvûd, Edeb 25, nr. 4856. **Bu hadis 287 numarayla daha önce geçti.**

[406]. Tirmizî, Daavât 8, nr. 3380.

[407]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 147, nr. 179.

[408]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 148, nr. 180; Beyhakî, *ed-Delâilü'n-nübüvve*, V, 245.

[409]. Âl-i İmrân 3/134.

[410]. Fussilet 41/36; A'râf 7/200.

[411]. Buhârî, Edeb 76, nr. 6114; Müslim, Birr 107, nr. 2609.

[412]. Müslim, Birr 106, nr. 2608.

[413]. Ebû Dâvûd, Edeb 3, nr. 4777; Tirmizî, Birr 74, nr. 2021; Kıyâmet 48; İbni Mâce, Zühd 18, nr. 4186.

[414]. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3282, Edeb 44, 76, nr. 6048, 6115; Müslim, Birr 109, nr. 2610.

[415]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 578, nr. 622.

[416]. Ebû Dâvûd, Edeb 3, nr. 4784.

[417]. Ebû Dâvûd, Edeb 112, 113, nr. 5124; Tirmizî, Züh Yezîd ibni Na'âme ed-Dabbî d 54, nr. 2393.

[418]. Ebû Dâvûd, Edeb 112, 113, nr. 5125.

[419]. Ebû Dâvûd, Vitr 26, nr. 1522; Nesâî, Sehv 60, nr. 1303. **Bu hadis 190 numarayla daha önce geçti.**

[420]. İmâm Buhârî ve İbni Hibbân, Yezîd ibni Na'âme (Nuâme) ed-Dabbî'nin sahâbî, diğer hadis âlimleri de onun sahâbî değil tâbiî olduğunu söylemektedir (İbni Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe* (Türkî), XI, 431-432).

[421]. Tirmizî, Zühd 53, nr. 2392.

[422]. Tirmizî, Daavât 38, nr. 3432.

[423]. Tirmizî, Daavât 38, nr. 3431.

[424]. Buhârî, Megâzî 83, nr. 4447, İsti'zân 29, nr. 6266. **Bu hadis 398 numara ile daha önce geçti.**

[425]. Tirmizî, Daavât 36, nr. 3428.

[426]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 721-723, nr. 1974-1976.

[427]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 721, nr. 1974.

[428]. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (İvezullah), V, 354, nr. 5534; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 149, nr. 181.

[429]. Müslim, Rada' 53-57, nr. 710. **Bu hadisin daha kısa bir rivâyeti 813 numara ile geçti.**

[430]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 138, nr. 163; Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), IX, 9, nr. 5075; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), III, 239, nr. 959

[431]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 139, nr. 165.

[432]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 140, nr. 167.

[433]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 140, nr. 166.

[434]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 141, nr. 170.

[435]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 141, nr. 169.

[436]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 142, nr. 171.

[437]. Buhârî, Cihâd 98, nr. 2931; Müslim, Mesâcid 202, nr. 627.

[438]. Buhârî, Cihâd 9, nr. 2801; Müslim, Mesâcid 294,297, 301-303, 307, nr. 675, 677, 679. **Bu hadis 1053 numara ile tekrar gelecek.**

[439]. Buhârî, Vudû' 69, nr. 240; Müslim, Cihâd 107, nr. 1794.

[440]. Buhârî, Tefsîr 3/9, nr. 4560; Müslim, Mesâcid 294, nr. 675.

[441]. Müslim, Eşribe 107, nr. 2021. **Bu hadîs-i şerîf 648 numara ile daha önce geçti.**

[442]. Buhârî, Ezan 95, nr. 755.

[443]. Buhârî, Bed'ül-halk 2, nr. 3198; Müslim, Müsâkât 138-142, nr. 1610-1612.

[444]. Buhârî, Cenâiz 37, nr. 1296; Müslim, İmân 167, nr. 104. **Bu hadisin bir kısmı 446 numara ile geçti.**

[445]. Müslim, İmân 2, nr. 8.

[446]. İsrâ 17/81.

[447]. Sebe' 34/49. Buhârî, Mezâlim 31, nr. 2478; Müslim, Cihâd 22, nr. 1781.

[448]. İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3817; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 321, nr. 362.

[449]. Ebû Dâvûd, Edeb 77, nr. 4982.

[450]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 457, nr. 509.

[451]. Buhârî, Cenâiz 3, nr. 1242, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, nr. 3668.

[452]. Buhârî, İmân 42, nr. 58.

[453]. Buhârî, Vudû' 10, nr. 143; Müslim, Fezâilü's-sahâbe nr. 2477.

[454]. Müslim, Müsâfirîn 311, nr. 681.

[455]. Tirmizî, Birr 87, nr. 2035. **Bu hadis 1195 numara ile tekrar gelecek.**

[456]. Nesâî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Hamâde), s. 300, nr. 372; İbni Mâce, Sadakât 16, nr. 2424; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî),

s. 244, nr. 277.

[457]. İbni Mâce, Sadakât 16, nr. 2424.

[458]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 21, nr. 3823; Müslim, nr. 3020.

[459]. Buhârî, Cihâd 154, nr. 3020.

[460]. Buhârî, Hac 75, nr. 1635.

[461]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 244, nr. 278.

[462]. Müslim, Hac 53, nr. 1194.

[463]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 248, nr. 281.

[464]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 248, nr. 282.

[465]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 249, nr. 283.

[466]. Müslim, Hac 473, nr. 1373.

[467]. Müslim, Hac 474, nr. 1373.

[468]. Tirmizî, Daavât 54, nr. 3454.

[469]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 247, nr. 280.

[470]. Buhârî, İlim 12, nr. 70; Müslim, Münâfikîn 83, nr. 2821.

[471]. Müslim, Cum`a 47, nr. 869.

[472]. Mâide 5/2.

[473]. Müslim, İlim 16, nr. 2674. **Bu hadîs-i şerîfin daha kısa bir rivâyeti 1 numara ile geçti.**

[474]. Müslim, İmâre 133, nr. 1893.

[475]. Buhârî, Cihâd 102, nr. 2842; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 34, nr. 2406.

[476]. Müslim, Zikr 38, nr. 2699; Ebû Dâvûd, Edeb 60, nr. 4946; Tirmizî, Hudûd 3, nr. 1425; İbni Mâce, Mukaddime 17, nr. 225. **Bu hadis 458 numara ile geçti, 1028 numara ile tekrar gelecek.**

[477]. Müslim, İmân 95, nr. 55; Ebû Dâvûd, Edeb 59, nr. 4944; Nesâî, Bey'at 31, 41, nr. 4197-4200; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), X, 435, nr. 4574. **Bu hadisin daha geniş bir rivâyeti 964 ve 1222 numara ile gelecek.**

[478]. Müslim, Tahâret 85, nr. 276.

[479]. Müslim, Mûsâfirîn 139, nr. 746.

[480]. Buhârî, Libâs 25, nr. 5835.

[481]. Kehf 18/31; Hac 22/23; Fâtır 35/33.

[482]. Nur 24/51.

[483]. Âl-i İmrân 3/30.

[484]. Bakara 2/281.

[485]. A'râf 7/199.

- [486]. Kasas 28/55.
- [487]. Necm 53/29.
- [488]. Hicr 15/85.
- [489]. Buhârî, Farzu'lhumüs 19, nr. 3150; Müslim, Zekât 140, 148, nr. 1062. **Bu hadisin bir benzeri 1015 numara ile gelecek.**
- [490]. Buhârî, Tefsîr 7/5, nr. 4642. **Bu hadis 978 numara ile tekrar gelecek.**
- [491]. Nahl 16/125.
- [492]. Müslim, İmân 61, nr. 37.
- [493]. Müslim, İmân 60, nr. 37.
- [494]. Beyhakî, Şu'abü'l-îmân (Hâmid), X, 180, nr. 7348.
- [495]. Nahl 16/91.
- [496]. Mâide 5/1.
- [497]. İsrâ 17/34.
- [498]. Saf 61/2-3.
- [499]. Buhârî, İmân 24, nr. 33, Şehâdât 28, nr. 2682, Vesâyâ 8, nr. 2749, Edeb 69, nr. 6095; Müslim, İmân 107-108, nr. 59. **Bu hadis 1123 numara ile tekrar gelecek.**
- [500]. Müslim, İmân 109, nr. 59.
- [501]. Buhârî, Nikâh 68, nr. 5167.
- [502]. Zimmî, İslâm ülkesinde yaşayan gayr-i müslimdir.
- [503]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 253, nr. 289.
- [504]. Buhârî, Tıb 36, nr. 5740; Müslim, Tıb 41, nr. 2187.
- [505]. Buhârî, Tıb 35, nr. 5739; Müslim, Tıb 59, nr. 2197.
- [506]. Müslim, Tıb nr. 2188.
- [507]. Ebû Dâvûd, Tıb 15, nr. 3880.
- [508]. Tirmizî, Tıb 16, nr. 2058; İbni Mâce, Tıb 33, nr. 3511; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), VII, 200, nr. 7804.
- [509]. Buhârî, Enbiyâ 10, nr. 3371. **Bu hadis 395 numara ile daha önce geçti.**
- [510]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 171, nr. 208.
- [511]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 171, nr. 207.
- [512]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 168, nr. 205.
- [513]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 169, nr. 206.
- [514]. İbni Mâce, Edeb 55, nr. 3803; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 334, nr. 378.
- [515]. Âl-i İmrân 3/191-200.

[516]. Müslim, Mesâcid 33, nr. 537.

[517]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 255, nr. 293.

[518]. İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 272, nr. 315.

Nevevî bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemiştir.

[519]. Nesâî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Hamâde), s. 300, nr. 372; İbni Mâce, Sadakât 16, nr. 2424; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Berenî), s. 244, nr. 277.

[520]. Tirmizî, Birr 87, nr. 2035.

[521]. Buhârî, Cihâd 162, nr. 3036; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 135, nr. 2475.

[522]. İbrâhim 14/4.

[523]. Buhârî, Ezan 63, nr. 705; Müslim, Salât 178, nr. 465.

[524]. Buhârî, İlim 49, nr. 127 (bab başlığı).

[525]. Buhârî, İlim 43, nr. 121, Megâzî 77, nr. 4405, Diyât 2, 6869, Fiten 8, nr. 7080; Müslim, İmân 118-120, nr. 65.

[526]. Buhârî, Cum'a 26, nr. 917; Müslim, Mesâcid 44, nr. 544.

[527]. Buhârî, İtikâf 8, 11, nr. 2035, 2038; Müslim, Selâm 24, nr. 2175.

[528]. Buhârî, Eşribe 16, nr. 5615.

[529]. Buhârî, Vudû' 6, nr. 139; Müslim, Hac 266, nr. 1280.

[530]. Buhârî, İmân 19, nr. 27; Müslim, İmân 237, nr. 150.

[531]. Müslim, Tahâret 86, nr. 277.

[532]. Âl-i İmrân 3/159.

[533]. Müslim, İmân 95, nr. 55. **Bu hadisin kısa bir rivâyeti 929 numara ile geçti, tamamı 1222 numara ile gelecek.**

[534]. Ebû Dâvûd, Edeb 113, 114, nr. 5128; Tirmizî, Zühd 39, nr. 2369; İbni Mâce, Edeb 37, nr. 3745.

[535]. Hicr 15/88.

[536]. Buhârî, Rikâk 51, nr. 6563; Müslim, Zekât 68, nr. 1016.

[537]. Buhârî, Cihâd 72, 128, nr. 2891, 2989; Müslim, Zekât 56, nr. 1009.

[538]. Müslim, Birr 144, nr. 2626. **Bu hadis 746 numara ile daha önce geçti.**

[539]. Ebû Dâvûd, Edeb 18, nr. 4839.

[540]. Buhârî, İmân 30, nr. 94, 95. **Bu hadis 684 numara ile daha önce geçti.**

[541]. Buhârî, Edeb 112, nr. 6203; Müslim, Âdâb 30, nr. 2150. **Bu hadis 855 numara ile daha önce geçti.**

[542]. Ebû Dâvûd, Edeb 84, nr. 5002; Tirmizî, Birr 57, nr. 1992.

- [543]. Ebû Dâvûd, Edeb 84, nr. 4998; Tirmizî, Birr 57, nr. 1991.
- [544]. Tirmizî, Birr 57, nr. 1913.
- [545]. Tirmizî, Birr 58, nr. 1995.
- [546]. Nisâ 4/85.
- [547]. Buhârî, Zekât 21, nr. 1432, Edeb 36, 37, nr. 6027, 6028 Tevhîd 31, nr. 7476; Müslim, Birr 145, nr. 2627.
- [548]. Ebû Dâvûd, Edeb 116, 117, nr. 5131.
- [549]. Buhârî, Talâk 16, nr. 5283.
- [550]. Buhârî, Tefsîr 7/5, nr. 4642. **Bu hadis 934 numara ile daha önce geçti.**
- [551]. Âl-i İmrân 3/39.
- [552]. Ankebût 29/31.
- [553]. Hûd 12/69.
- [554]. Saffât 37/101.
- [555]. Zâriyât 51/28.
- [556]. Hicr 15/53.
- [557]. Hûd 12/71.
- [558]. Âl-i İmrân 3/45.
- [559]. Şûrâ 42/23.
- [560]. Zümer 39/17-18.
- [561]. Fussilet 41/30.
- [562]. Hadîd 57/12.
- [563]. Tevbe 9/21.
- [564]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 20, nr.3816; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 72, nr. 2433.
- [565]. Buhârî, Megâzî 79, nr. 4418; Müslim, Tevbe 53, nr. 2769.
- [566]. Buhârî, Gusl 23, nr. 283; Müslim, Hayz nr. 371.
- [567]. Buhârî, Hayz 13, nr. 314; Müslim, Hayz 60, nr. 332.
- [568]. Müslim, Kasâme 5, nr. 1675.
- [569]. Müslim, Nüzür 8, nr. 1641.
- [570]. Müslim, Âdâb 37, nr. 2154. **Bir yere girmek için izin isteme konusundaki hadîs-i şerîf 717 numara ile daha önce geçti.**
- [571]. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 19, nr. 3813; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 148, nr. 2484. Resûl-i Ekrem'in Abdullah ibni Selâm'a: **“Sen ölünceye kadar İslâm üzere yaşayacaksın”** buyurduğuna dâir hadîs-i şerîf 789 numara ile geçti.
- [572]. Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîh-i Müslim*, II, 21-25.

- [573]. Âl-i İmrân 3/104.
- [574]. A‘râf 7/199.
- [575]. Tevbe 9/71.
- [576]. Mâide 5/79.
- [577]. Müslim, İmân 78, nr. 49.
- [578]. Tirmizî, Fiten 9, nr. 2169.
- [579]. Mâide 5/105.
- [580]. Ebû Dâvûd, Melâhim 17, nr. 4338; Tirmizî, Tefsîr 6, nr. 3057; İbni Mâce, Fiten 20, nr. 4005.
- [581]. Ebû Dâvûd, Melâhim 17, nr. 4344; Tirmizî, Fiten 13, nr. 2174.
- [582]. Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîh-i Müslim*, II, 21-25.

19. DİLİ KORUMA BÖLÜMÜ

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾

“Yanında onu gözetleyip ağzından çıkan her sözü kaydeden biri vardır.”^[583]

﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبَالْمِرْصَادِ﴾

“Rabbin her an gözetlemektedir.”^[584]

Daha önceki bölümlerde, okunması müstehap olan duâ ve zikirlerden ve benzeri bilgilerden Allah Teâlâ'nın müsâade ettiği kadarını yazdım. Bu kitabın, sözle ilgili hükümleri kapsamı için, ağızdan çıkması mekrûh veya haram olan sözleri de onlara ilâve etmek ve kısımlarını açıklamak istedim. Bunlardan her dindar insanın bilmesi gereken şeyleri yazacağım. Yazacaklarımın birçoğu zâten bilinen şeylerdir. Bu sebeple onların çoğunun delillerini vermeyeceğim. Başarıyı nasip eden Allah'tır.

Gerekmedikçe Bir Şey Söylememek

Her ergin insan, ihtiyaç olmadıkça faydasız bir şey söylememelidir. Şâyet bir şeyi söylemekle susmak arasında fark yoksa onu söylememek sünnettir. Çünkü hiçbir sakıncası görülmeyen bir konuşma, bazen haram veya mekrûh bir konuşmaya dönüşebilir. Bu çoğu zaman veya genellikle böyle olmaktadır. Selâmette olmak gibisi yoktur.

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
لِيَضْمُتْ.

990. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah’a ve âhiret gününe îmân eden kimse ya hayırlı söz söylesin veya sussun.”^[585]

Ben şöyle derim: Sahîh olduğunda âlimlerin görüş birliği ettiği bu hadîs-i şerîf, ancak faydalı bir söz söyleneceği zaman konuşmak gerektiğini ortaya koyan açık ve kesin bir hükümdür. Söylenecek sözün faydalı olup olmadığına tereddüt edildiği zaman konuşmamalıdır. İmâm Şâfiî -Allah ona rahmet eylesin- şöyle demiştir:

“Bir kimse konuşmak istediği zaman, söze başlamadan önce düşünmelidir. Eğer söyleyeceği sözde bir fayda görüyorsa konuşmalıdır; faydalı olup olmadığına şüphesi varsa, şüphesi dağılana kadar konuşmamalıdır.”

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ.

991. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radiyallahu anh şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Resûlü! Hangi Müslüman daha fazîletlidir?” diye sordum.

“Dilinden ve elinden Müslümanlar’ın emniyette olduğu kimse” cevâbını verdi.^[586]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

رَجُلَيْهِ، أَضْمَنَ لَهُ الْجَنَّةَ».

992. Sehl ibni Sa'd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kim bana iki çenesi ve iki bacağı arasındaki organlarını (dili ile üreme organını) günah işlemekten koruma sözü verirse, ben de ona cennet sözü veririm.”^[587]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
فَأَنْزَلَنَ سَكِينَةً عَلَيْنَا ... وَثَبَّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا،

عَلَى الْأَسِرَّةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
الْمَغْرِبَ.

993. Ebû Hüreyre radiyallahu anh, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlemiştir:

“Kul, iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden cehennem, doğu ile batı arasından daha uzak bir yerine düşer gider.”^[588]

Buhârî'nin diğer bir rivâyetinde, “batı” kelimesi olmadan, “cehennem doğusundan daha uzak bir yerine düşer” şeklindedir.

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ

994. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kul, Allah Teâlâ’nın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeksizin söyleyiverir de Allah Teâlâ bu söz sebebiyle onun derecesini yüceltir. Yine bir kul Allah’ın gazabını gerektiren bir sözü hiç önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onu bu sözü yüzünden cehennemin dibine atar.”^[589]

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
تَعَالَى لَهُ بِهَا سَخَطُهُ إِلَى يَوْمٍ يَلْقَاهُ».

995. Bilâl ibni'l-Hâris el-Müzenî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kul, Allah’ın hoşnut olduğu bir sözü söyler, fakat onunla ne kadar çok sevap kazanacağını bilemez. Hâlbuki Allah, o söz sebebiyle, kendisine kavuşacağı kıyâmet gününe kadar o kimseden hoşnut olur.

Yine bir kul da Allah’ın gazabını gerektiren bir söz söyler, fakat o söz yüzünden ne kadar çok günah kazanacağını bilemez. Oysa Allah, o kimseye o kötü söz yüzünden kendisine kavuşacağı kıyâmet gününe kadar gazap eder.”^[590]

İnsan ağzından çıkan sözü iyi tartmalı, bin düşünüp bir söylemelidir. Düşünmeden söylediği fenâ bir söz âhiretini mahvedebilir. Basit sandığı güzel bir söz de onu cennete götürebilir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، غَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا نَفْسِهِ، قَالَ: «هَذَا».

996. Süfyân ibni Abdillâh radıyallahu anh şöyle dedi:
“Ey Allah’ın Resûlü! Bana sımsıkı sarılacağım bir iş söyle!” dedim.
Allah’ın Resûlü,
“**Rabbim Allah’tır de, sonra dosdoğru ol**” buyurdu. Ben,
“Ey Allah’ın Resûlü! Hakkımda (zararını göreceğimden) en çok endişe ettiğin şey nedir?” dedim. Allah’ın Elçisi, mübârek dilini eliyle tuttu ve:
“**İşte budur!**” buyurdu. [\[591\]](#)

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ اللَّهَ تَعَالَى، الْقَلْبُ الْقَاسِي».

997. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:
“**Allah’ı anmaksızın çok konuşmayın. Çünkü Allah’ı anmadan çok söz söylemek, kalbi katılaştırır. Katı kalpli olanların ise Allah’tan en uzak kimseler olduğu kesindir.**” [\[592\]](#)

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْجَنَّةَ. ٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

998. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah kimi, iki çenesi ve iki bacağı arasındaki organlarının (dili ile üreme organının) şerrinden korursa o kişi cennete girer.”^[593]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
تَبَوَّكَ هُوَ وَرَفِيقَانِ لَهُ، قَالَ: وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَى خَطِيئَتِكَ.

999. Ukbe bin Âmir radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, dedi:

“Ey Allah’ın Resûlü! Kurtuluş sebebi nedir?” diye sordum. Şöyle buyurdu:

“Aleyhine olacak sözlerden dilini tut, dışarıda bulunmaktan çok evinde oturmayı tercih et, kendi günahın için pişmanlık duyarak gözyaşı dök” buyurdu.^[594]

Toplumda kötülükler yaygınlaştığı, sokaktaki kargaşa herkesi etkilediği zaman, insan evinde oturmalı, böylece hem kendini hem aile fertlerini kötülüklerden korumaya çalışmalıdır.

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
اسْتَقَمْنَا، وَإِنْ اغْوَجَجْتَ اغْوَجَجْنَا.

1000. Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İnsan sabaha çıkınca, bütün organları dile başvurur ve ona yalvararak şöyle derler: Bizim haklarımızı korumakta Allah’tan kork! Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz sana bağlıyız. Eğer

sen doğru olursan, biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir, yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz.”^[595]

Vücudun bütün organlarının yöneticisi kalptir. Dil onun sözcüsüdür ve kalbin yapacaklarını dile getirir. Bu sebeple dilin söyleyeceği her söz, diğer organları bağlar.

۱۰۰۱. عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَعَهْدَكَ، أَوْ نَهْيًا عَنْ مُنْكَرٍ، أَوْ ذِكْرًا لِلَّهِ تَعَالَى».

1001. Mü'minlerin annesi Ümmü Habîbe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İnsanoğlunun ağzından çıkan her sözün kendisine faydası değil zararı vardır. Ancak iyiliği emretmesi, kötülükten sakındırması ve Allah Teâlâ’yı zikretmesinin kendisine faydası vardır.”^[596]

۱۰۰۲. عَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ ۝۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجِيُوشِ، وَإِقَامَةَ الصَّلَاةِ، عَرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعَدُوا وَأَكَلَ ۝۶۳۵. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
أُتِجُّونَ أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1002. Muâz ibni Cebel radiyallahu anh şöyle dedi:

“Ya Resûlallah! Benim cennete girmemi sağlayacak ve beni cehennemden uzaklaştıracak bir iş (amel) söyle bana” dedim.

“Çok büyük bir şey istiyorsun. Ancak bu, Allah’ın kolaylaştırdığı kişi için pek kolaydır: Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah’a kulluk edersin. Namazı dosdoğru kıalarsın. Zekâtı verirsin. Ramazan orucunu tutarsın. Gücün yeter, imkân bulabilirsen haccedersin” buyurdu. Sonra sözüne devamla:

“Şimdi sana hayır kapılarını haber vereyim mi? Oruç kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürmesi gibi günahın azabını söndürür. Kişinin gece yarısı kıldığı namaz da günahı söndürür” buyurdu.

Bundan sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şu âyet-i kerîmeyi okudu:

“Yataklarından kalkıp korku ve ümit içinde Rablerine duâ ederler. Kendilerine verdiğimiz nimetlerden başkalarına da harcarlar. Yaptıklarının karşılığında onlar için göz aydınlığı olacak ne gibi mü-kâfâtların hazırlandığını hiç kimse bilemez.”^[597]

Daha sonra Resûl-i Ekrem,

“Sana bütün işlerin başını, ana direğini ve doruk noktasını bildireyim mi?” diye sordu. Ben,

“Evet, bildir, yâ Resûlallah!” dedim.

“İşin başı İslâm, direği namaz, doruğu cihaddır” buyurdu. Sonra,

“Sana bütün bunların ölçüsünün kendisine bağlı olduğu şeyi (can damarını) bildireyim mi?” dedi. Ben,

“Evet, bildir, yâ Resûlallah!” dedim. Bunun üzerine Allah’ın Elçisi dilini tuttu ve:

“Şunu koru!” buyurdu. Ben,

“Ya Resûlallah! Biz konuştuklarımızdan da sorgulanacak mıyız?” dedim.

“Annen yokluğuna yansın, ey Muaz! İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin ürettikleridir!” buyurdu.^[598]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ».

1003. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kendisini doğrudan ilgilendirmeyen şeyi terk etmesi, kişinin iyi Müslüman olduğunu gösterir.”^[599]

٦٢٠. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ صَمَتَ نَجَا».

1004. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Susan kurtulur.”^[600]

Bu hadisin senedi zayıftır. Hadis meşhûr olduğu için, senedinin zayıf olduğunu belirtmek maksadıyla onu buraya aldım.

Yukarıda zikrettiklerim gibi pek çok sahîh hadis vardır. Yaşayıp uygulayanlar için bunlar yeterlidir. İnşallah ileride, gıybet konusunda, susmakla ilgili bazı hadisler gelecektir. Başarıyı nasip eden Allah'tır.

İlk İslâm büyüklerinin ve başkalarının bu konuda pek çok sözü vardır. Esâsen zikrettiğim hadîs-i şerîfler yanında onlara ihtiyaç olmamakla beraber, önemlilerinden birkaçını zikredeceğiz.

(Câhiliye döneminin şâir ve hatiplerinden) Kus ibni Sâide (ö. milâdî 600) ile Eksem ibni Sayfî (ö. milâdî 612) bir araya geldiler. Biri diğerine,

“İnsanoğlunun ne kadar kusurunu tespit ettin?” diye sordu. Diğeri şu cevabı verdi:

“İnsanoğlunun sayılamayacak kadar kusuru vardır. Ben bunlardan 8.000 tanesini tespit ettim. Fakat insanın bir özelliğini buldum; eğer bu özelliğini kullanırsa bütün kusurlarını örter.” Öteki:

“O özellik nedir?” diye sorunca, beriki:

“Dilini tutmaktır” dedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz İslâmiyet’ten önce, bu şâir ve hatiplerden Kus ibni Sâide’yi dinlemiştir.

(İlk büyük sûfîlerden) Ebû Alî Fudayl ibni İyâz (v. 187/803) -Allah ondan râzı olsun- şöyle dedi:

“Ağzından çıkan sözü kendi işi sayan kimse, lüzumsuz konularda pek konuşmaz.”

İmâm Şâfiî, (v. 204/820), -Allah ona rahmet eylesin- talebesi Rebî‘el-Murâdî’ye (v. 270/884) şöyle dedi:

“Bak Rebî‘! Seni ilgilendirmeyen bir söz söyleme! Şâyet böyle bir şey söylersen ona mahkûm olursun, o sana değil.”

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
أَحَقُّ بِطَوْلِ السَّجْنِ مِنَ اللِّسَانِ

1005. Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anh şöyle dedi:

“Uzun süre hapsedilmeyi en çok hak eden dildir.”^[601]

Bir başkası da şöyle dedi:

“Dil yırtıcı hayvan gibidir; onu bağlamazsan üzerine saldırır.”^[602]

Üstâd Ebü’l-Kâsım el-Kuşeyrî (v. 465/1072) -Allah ona rahmet eylesin- ünlü *er-Risâle* adlı eserinde şöyle dedi:

“Sükût selâmettir; asıl olan susmaktır. Yerinde konuşmak en üstün özellik olduğu gibi, vaktinde susmak da yiğitlerin harcıdır.

Sûfî Ebû Alî ed-Dekkâk (v. 405/1015) -Allah ondan râzı olsun- şöyle demiştir: **Hakkı söylemeyip susan dilsiz şeytandır.**”^[603]

Yine Ebü’l-Kâsım el-Kuşeyrî şöyle dedi:

“Nefisleriyle mücâdele edenler, konuşmanın pek çok tehlikesi bulunduğunu bildikleri için sükûtu tercih ederler. Bu tehlikeler arasında şunlar vardır: Nefis güzel konuşmaktan hoşlanır. İnsanlar güzel konuşanı över. Bu sebeple nefis, güzel konuşarak emsâli arasında öne çıkmayı arzu eder. Güzel konuşmanın daha başka tehlikeleri de vardır. Nefisleriyle mücâdele edenler işte bunlardan sakınırlar. Onların gayesi, nefisleriyle mücâdele ederek huylarını güzelleştirmektir.”^[604]

Tasavvuf erbâbı bu konuda şöyle şiirler söylemişlerdir:

*Ey insan koru dilini,
O bir yılandır sokmasın seni
Nice yiğitlerin korktuğu kimseleri,
Dilleri öldürdü ve doldurdu kabirleri*

Dil ve edebiyât âlimi Riyâşî (v. 257/871) -Allah ona rahmet eylesin- şöyle dedi:

*Yemin ederim çok günahım var.
Ümeyye oğullarının günahından bana ne!
Rabbim hesaba çekecek onları.
Ben değil, O bilir onların günahlarını.
Bana zarar vermez onların yaptıkları.
Şâyet ıslâh ederse Rabbim beni.*

١ - بَابُ تَحْرِيمِ الْغَيْبَةِ وَالتَّمِيمَةِ

1. GIYBET VE KOĞUCULUĞUN HARAM OLDUĞU

Gıybet ve koğuculuk yapmak (insanları çekiştirmek) en çirkin huylardan ikisidir. Bununla beraber insanlar arasında en yaygın olan bu iki huydur. Bunların etkisinde kalmayan pek az insan vardır. Bu iki huydan sakınmaya herkesin ihtiyacı olduğu için, açıklamaya onlarla başladım.

Gıybet Nedir? Gıybet; insanı, dile getirilmesinden hoşlanmadığı bir hâliyle anmaktır. Onun söylenmesinden hoşlanmadığı hâl; bedeninde, dininde, dünyasında, nefsinde, yaratılışında, ahlâkında, eşinde, hizmetçisinde, kölesinde, sarığında, elbisesinde, yürüyüşünde, hareketinde, gülümsemesinde, nefesine uymasında, asık suratlı ve güleryüzlü olmasında ve onunla ilgili başka şeylerde olabilir. Onun dile getirilmesini istemediği şeyi sözle, yazıyla, el veya kaş-göz yahut baş işaretiyle ve benzeri şekillerde ortaya koymak arasında fark yoktur; bunlar gıybettir.

İnsanın bedenle ilgili kusurlarını dile getirirken “kör, topal, çapaklı, dazlak, kısa, uzun, kara, sarı” demek gıybettir.

Dinle ilgili kusurlarını dile getirirken “günahkâr, hırsız, hâin, zâlim, namaz konusunda gevşek, temizlik konusunda ihmalkâr, ana-babasına

saygısız, zekâtı ehline vermez, gıybet etmekten çekinmez” demek gıybettir.

Dünya ile ilgili kusurlarını dile getirirken “edepsiz, herkesi küçük görür, hak tanımaz, geveze, obur, uykucu, vaktinde uyumayı bilmez, nereye oturacağını bilmez” demek gıybettir.

Birinin babasıyla ilgili konuşurken “Babası günahkârdır, (küçümsemek kastıyla) Hintlidir, Nabatlıdır, zencîdir, eskicidir, bezcidir, bakırcıdır, marangozdur, demircidir, dokumacıdır” demek böyledir.

Birinin huyu hakkında konuşurken “Huysuzun teki, kibirli, ikiyüzlü, aceleci, zorba, âciz, zayıf kalpli, saldırgan, asık suratlı, hayâsız” demek gıybettir.

Birinin elbisesi hakkında konuşurken Yeni geniş, eteği uzun, elbisesi kirli demek ve benzeri sözler söylemek de gıybettir. Benzeri şeyler bunlara kıyâs edilmelidir. Bütün bunlarda ölçü, bir kimseyi hoşlanmadığı şeylerle anmamaktır.

Ünlü âlim Ebû Hâmid el-Gazzâlî’nin (v. 505/1111) belirttiğine göre gıybetin, “bir kimseyi hoşlanmadığı bir şeyle anmak” demek olduğunda İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiğini söylemiştir. Bunu belirten sahîh hadisler aşağıda gelecektir.

Koğuculuk Yapmak (Birini Çekiştirmek, Nemîme) Nedir?

Gıybet etmek ve koğuculuk yapmak, insanların arasını bozmak için laf getirip götürmektir.

Gıybet ve koğuculuğun dindeki yerine gelince; İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiğine göre, gıybet de birini çekiştirmek de haramdır. Bunların haram olduğunu Kur’ân-ı Kerîm, Sünnet ve icmâ-i ümmet (İslâm âlimlerinin görüş birliği etmesi) delilleri açıkça göstermektedir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

١١ - بَابُ الْأَذَانِ فِي أَذْنِ الْمُؤَلَّدِ

“Birbirinizin gıybetini yapmayın.”^[605]

﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾

“Yazıklar olsun arkadan çekiştirenlere, başkalarıyla eğlenenlere.”^[606]

﴿هَمَّازٌ مَّشَاءٌ بَنِيمٍ﴾

“Durmadan başkasını çekiştirip söz taşıyana uyma.”^[607]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

1006. Huzeyfe radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Koğuculuk yapan (söz taşıyan) cennete giremez.”^[608]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ، وَأَمَّا الْآخِرُ فَكَانَ لَا يَسْتَرُ مِنْ بَوْلِهِ».

1007. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümadan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem iki kabrin yanından geçti ve şöyle buyurdu:

“Bu iki kişi, kendilerince büyük olmayan birer günahtan dolayı azap görüyorlar.”

Buhârî’nin rivâyetine göre ise şöyle buyurdu:

“Evet, aslında bu iki kişinin günahları büyüktür. Biri insanları çekiştirirdi (koğuculuk yapardı). Diğeri ise idrarından sakınmaz, iyice temizlenmezdi.”^[609]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
مَا تَقُولُ، فَقَدْ بِهِتَهُ.

1008. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Gıybet nedir, bilir misiniz?” Ashâb-ı kirâm,

“Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dediler. Allah’ın Resûlü,

“Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır” buyurdu. Sahâbîler,

“Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa ne dersiniz?” diye sordular. Allah’ın Elçisi şöyle buyurdu:

“Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa o zaman ona iftirâ ettin demektir.”^[610]

Gıybet, bir kimseyi, bulunmadığı yerde, “duyduğu zaman hoşlanmayacağı” bir özelliğiyle anmaktır. Nevevî yukarıdaki başlığın altında bunları büyük ölçüde saydı.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَنْهُ حِينَ طَوَّلَ الصَّلَاةَ بِالْجَمَاعَةِ: «أَفْتَانُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟»

1009. Ebû Bekre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Vedâ haccında Mina’da kurban kesme gününde îrad ettiği hutbesinde şöyle buyurdu:

“Bu gününüz, bu ayınız ve bu şehriniz saygı değer ve dokunulmaz olduğu gibi, kanlarınız, canlarınız ve namusunuz da aranızda saygı

değer ve dokunulmazdır. Tebliğ ettim mi?”^[611]

٧٠٦. وَرَوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَلَا تَغْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
٧٩٦. «أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ وَأَتَقَاكُمْ».

1010. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Resûlü! Safiyye’nin şöyle şöyle oluşu kusur olarak yeter” dedim. Râvilerden biri, bu sözle Hz. Âişe’nin, Safiyye’nin kısa boylu oluşunu kastettiğini söylüyor. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Ey Âişe! Öyle bir söz söyledin ki eğer o söz denize karışsaydı, onun suyunu bozardı.”

Âişe radiyallahu anhâ dedi ki, bir başka gün de Resûl-i Ekrem’e bir insanın durumunu taklid ederek hikâye etmiştim. Bunun üzerine de Allah’ın Elçisi şöyle buyurdu:

“Bana dünyanın en kıymetli şeylerini verseler, ben yine de bir insanı hoşlanmayacağı bir şekilde taklit ederek anmayı kesinlikle istemem.”^[612]

Hiz. Âişe annemiz, biz bu tür yanlışları yapmayalım diye kendisinin iki önemli hatasını ve Peygamber Efendimiz’in kendisine olan uyarısını anlatmıştır. Bu hadisten şunu da öğreniyoruz: Gıybet sadece sözle değil; el, kol, kaş, göz hareketleriyle de yapılabilir.

Ben derim ki: Gıybeti en fazla yasaklayan hadislerden biri veya en büyüğü bu hadistir. Gıybeti bu derece kötüleyen başka bir hadis bilmiyorum. Zira Allah’ın Resûlü, **“Kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir.”**^[613]

Biz hiçbir karşılık beklemeden veren Allah’tan lütfunu ve bizi her kötülükten korumasını niyâz ederiz.

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
تُقْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
أَعْرَاضَهُمْ».

1011. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Mi’râca çıkarıldığımda, bakırdan tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim.

‘Ey Cebrâil! Bunlar kimlerdir?’ diye sordum. Bana şu cevâbı verdi:

Bunlar (gıybet etmek suretiyle) insanların etlerini yiyenler, şeref ve nâmuslarına dil uzatanlardır.”^[614]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقٍّ».

1012. Saîd ibni Zeyd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Günahların en büyüğü, haksız yere bir Müslüman’ın şeref ve nâmusuna dil uzatmaktır.”^[615]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

1013. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Ona hıyânet etmez, yalan söylemez ve yardımı terk etmez. Her Müslüman’ın, diğer Müslüman’a ırzı, malı ve kanı haramdır. (Kalbine işaret ederek) Takvâ buradadır. Bir kimseye şer olarak Müslüman kardeşini hor ve hakîr görmesi yeter.”^[616]

Ben derim ki: Bu hadisin sağladığı kazanç ne kadar muazzam, verdiği fayda ne kadar çoktur! Başarıyı nasip eden Allah’tır.

٢- بَابُ بَيَانِ مُهِمَّاتٍ تَتَعَلَّقُ بِحَدِّ الْغَيْبَةِ

2. GIYBETİN TÂRİFİYLE İLGİLİ ÖNEMLİ BİLGİLER

Bir önceki bahiste şunu söyledik:

Bir kimsenin kendisi hakkında söylenmesini istemediği bir şeyi sözle, yazıyla, el veya kaş, göz yahut baş işaretiyle dile getirmek gıybettir. Genel olarak söylersek: Birinin, bir Müslüman’ın kusurunu başkasına anlattığı her söz ve hareket gıybettir ve haramdır.

Meselâ birinin kusurunu göstermek için topallayarak, başını aşağı eğerek veya başka şekilde yürümek bütün İslâm âlimlerine göre haramdır.

Ve bir yazarın kitabında bir başka yazarı kötülemek ve aşağılamak maksadıyla “O zât kitabında şöyle şöyle söylüyor” demesi haramdır. Ama böyle bir düşünceyle değil de başkaları onun yanlış görüşlerinin etkisinde kalmasın diye hatalarını, ilimdeki yetersizliğini söylemek gıybet değildir. Hatta bu mutlaka yapılması gereken bir öğüt ve görevdir. İnsanları uyarmak niyetiyle birinin yanlışını ortaya koymak sevap kazandıran bir davranıştır. Bir yazar veya başka birinin, “Bir cemâat veya bir topluluk şöyle şöyle

demiş ama bu yanlışdır, hatadır, cehâlettir, gaflettir” gibi sözlerle isim vermeden bir cemâati ve topluluğu tenkit etmesi gıybet değildir. Gıybet, belli bir şahsı veya belli bir cemâati isim vererek zikretmektir.

Haram olan gıybet, şu tür sözler sarf etmektir: “Bazı insanlar şöyle yaptı”, “bazı fakihler”, “âlim olduğunu söyleyen biri”, “bazı müftüler”, “kendisinin sâlih olduğunu iddiâ eden biri”, “zâhidlik taslayanlardan biri”, “bugün yanımıza gelen biri”, “bugün gördüğümüz biri...” Bu sözleri duyan bir şahıs, belli bir kimsenin kastedildiğini düşünürse işte o zaman gıybet olur. Çünkü bu sözler üstü kapalı da olsa o sözlerle belli kimseler anlatılmış olur.

Kendilerini âlim zanneden veya zâhid geçinen bazılarının yaptığı gıybet de haramdır. Çünkü onlar gıybeti üstü kapalı sözlerle değil de açıkça söylüyormuş gibi yaparlar. Onlardan birine: “Falanın hâli nasıldır?” diye sorulduğu zaman şu nevi cevaplar verir: “Allah bizi ıslâh etsin”, “Allah bizi affetsin”, “Allah onu ıslâh etsin”, “Allah’tan âfiyet dileriz”, “Bizi zâlimlerin (devlet adamlarının) kapısına gidip gelmekle imtihan etmediği için Allah’a hamd ederiz”, “Şerden Allah’a sığınırız”, “Allah bizi hayâsızlıktan korusun”, “Allah bize tövbe nasîb eylesin” derler veya buna benzer sözlerle, hâli sorulan kimseyi kötülerler. Bütün bu ifâdeler haram olan gıybettir.

Şöyle sözler de haram olan gıybete girer: “Falan kimse hepimizin yakalandığı derde tutulmuştur”, “Ne yapsın canım, hepimiz aynı şeyi yapıyoruz.” Gıybetin ölçüsü, daha önce de söylediğimiz üzere, karşı tarafa bir kimsenin kusurunu üstü kapalı bir şekilde anlatmaktır. Bundan önceki bahiste, gıybetin târifini yaparken zikrettiğimiz (1008 nolu) sahîh hadîs-i şerîfte bütün bunlar dile getirilmiştir.

Gıybeti Dinlemenin Haram Olduğu

Gıybet etmek haram olduğu gibi, yapılan gıybeti dinlemek ve onu tasdîk etmek de haramdır. Haram olan gıybete başlayan birini duyan kimsenin, kendisine mutlaka bir zarar geleceğinden korkmazsa, gıybet yapanı önlemesi gerekir. Şâyet önlemeye kalktığı takdirde kendisine bir zarar geleceğinden korkarsa, yapılan gıybeti kalbiyle reddetmesi ve yapabiliyorsa oradan kalkıp gitmesi gerekir. Bir kimse yapılan gıybeti sözüyle engelleyebiliyorsa veya konuyu değiştirebiliyorsa bunu mutlaka yapmalıdır; yapmazsa günaha girer. Şâyet diliyle “Sus, konuşma” dediği hâlde kalbiyle o gıybetin devam etmesini istiyorsa, İmâm Gazzâlî bunun “münâfıklık olduğunu, öyle demesinin kendisini günahkâr olmaktan kurtarmayacağını,

günahtan kurtulmak için o gıybeti kalbiyle reddetmesi gerektiğini” söylemiştir.

Bir kimse gıybet yapılan mecliste oturmak zorunda kalır, gıybeti önleyemez, gıybetin yapılmaması için çabaladığı hâlde sözünü dinletemezse ve o meclisten ayrılma imkânı da bulamazsa, yapılan gıybeti dinlemesi ve ona kulak vermesi kendisine haram olur. Onun orada yapacağı tek şey, Allah Teâlâ’yı hem diliyle hem de kalbiyle zikretmek veya sadece kalbiyle zikretmek yahut konuşulanları dinlememek için başka şey düşündürmektir. Bunu yaptıktan sonra dinlemediği veya kulak vermediği hâlde yapılan konuşmayı duyması ona zarar vermez. Gıybet yapanlar konuşmaya devam ettiği sırada oradan ayrılma imkânı bulursa, mutlaka ayrılması gerekir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبُجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ
الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“Âyetlerimizle alay edenleri gördüğünde, onlar başka bir konuya geçinceye kadar yanlarından uzaklaş. Eğer şeytan bunu sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zâlimlerle beraber oturma.”^[617]

Zâhid ve sûfî muhaddis İbrâhim ibni Edhem (v. 161/778) -Allah ondan râzı olsun- bir düğün yemeğine dâvet edilmiş ve oraya gitmişti. Dâvete gelmeyen birinden söz ettiler ve “O hantalın biridir” dediler. Bunun üzerine İbrâhim Edhem, “İnsanların gıybet edildiği bir yere gelmek sûretiyle bu kötülüğü ben de yaptım” dedi, oradan ayrıldı ve üç gün süreyle bir şey yemedi.”^[618]

Bu konuda söylenen manzûmelerden biri şudur:

Dilini kötü söz söylemekten koruduğun gibi, kulağını da kötü söz işitmekten koru!

Şuna dikkat et! Sen kötü bir söz duyduğunda, (bu sözü kabullenirsen) onu söyleyenle aynı günahı işlemiş olursun.

3. İNSAN GIYBETİ KENDİNDEN NASIL UZAKLAŞTIRIR?

Gıybetten uzak durmanın Kur’ân-ı Kerîm’de ve Peygamber Efendimiz’in sünnetinde pek çok delili vardır. Ben bunlardan pek azına işaret etmekle yetineceğim. Kendini gıybetten alıkoyabilen kimseye bunlar yeter, kendini gıybetten alıkoyamayana ise ciltler dolusu kitap yazılsa fayda vermez.

Esas olan, gıybetin haram olduğuna dâir yazdığımız delilleri insanın kendine anlatabilmesi, sonra da şu âyet-i kerîmeler üzerinde düşünmesidir:

﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾

“Yanında onu gözetleyip ağzından çıkan her sözü kaydeden biri vardır.”^[619]

﴿وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّئًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ﴾

“Siz o iftiranın basit bir şey olduğunu sanıyorsunuz. Oysa o, Allah katında son derece büyük bir günahdır.”^[620]

Konuyla ilgili olarak yukarıda (994 numara ile) zikrettiğimiz hadîs-i şerîflerden biri şudur:

أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْعَزَّو - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَنِيَّةٍ أَوْ فَدْفَدٍ: كَبَّرَ
بِهَا فِي جَهَنَّمَ

“Bir kul Allah’ın gazabını gerektiren bir sözü hiç önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onu bu sözü yüzünden cehennemin dibine atar.”^[621]

Bundan başka “Dili Koruma” ve “Gıybet” bahislerinde zikrettiğimiz hadîs-i şerîfler ile mâneviyât ehlinin dillerinden düşürmedikleri; “Allah benimledir”, “Allah benim şâhidimdir”, “Allah beni görmektedir” ifâdelerini de unutmamalıdır.

Tâbiîn âlimi Hasan-ı Basrî’den (v. 110/728) -Allah ona rahmet eylesin- rivâyet edildiğine göre, bir adam ona,

“Sen benim gıybetimi yapıyorsun!” dedi. O da ona,

“Benim yanımdaki kıymetin, sevaplarımı seninle paylaşacak seviyeye varmadı” dedi.

Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Abdullah ibni Mübârek (v. 181/797) -Allah ona rahmet eylesin- şöyle demiştir:

“Şâyet birinin gıybetini yapacak olsaydım, anamın ve babamın gıybetini yapardım, çünkü sevaplarımı almaya en lâıyk olanlar onlardır.”^[622]

وَحَنَكُهُ بِتَمْرَةٍ، وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَاتِ

4. YAPILMASI HELÂL OLAN GIYBETLER

Birinin gıybetini yapmak her ne kadar haram ise de bazı durumlar sebebiyle gıybet etmekte sakınca olmaz. Bu sakıncayı ortadan kaldıran şey, dinî ve sahîh bir gerekçe olup o gıybet yapılmadan elde edilmek istenen fayda sağlanamaz. Şu altı sebepten biriyle gıybet etmek mübâh olur:

Birincisi: Haksızlığa uğradığını söyleyerek şikâyetle bulunmak (tezallüm). Zulme uğrayan kimsenin devlet başkanına, hâkime, zâlimden hakkını alacak bir yetkiliye giderek ona: “Falan bana zulmetti”, “falan bana şunu yaptı”, “falan kimse bana âit olan şunu aldı” demesi veya buna benzer sözlerle şikâyetle bulunmasıdır.

İkincisi: Bir kötülüğü düzeltmek, yanlış yapanı doğru yola getirmek için yardım istemek. Bir kötülüğü önleme gücüne sahip olduğunu sandığı birine giderek: “Falan şöyle yapıyor, onu bundan alıkoy” demektir. Bu şikâyeti, bir kötülüğü önlemek için yapmalıdır. Şâyet maksadı kötülüğü önlemek değilse, böyle bir gıybeti yapmak haramdır.

Üçüncüsü: Fetvâ istemek ve meselenin dinî hükmünü öğrenmek. Bir kimse müftüye giderek şöyle der: “Babam, kardeşim veya falan kişi bana şöyle zulmetti, onun buna hakkı var mı yok mu? Ben ondan nasıl kurtulabilirim, hakkımı nasıl alabilirim, bana yapılan haksızlığı nasıl önleyebilirim?”

Fetvâ istemek, “Karım bana şöyle yapıyor”, “Kocam bana şöyle davranıyor” demekle veya benzeri sözlerle de olur. Gerektiğinde böyle yapmak câizdir. Günaha girmemek için şöyle demek daha uygundur: “Şöyle yapan bir adam hakkında ne dersin?”, “Şöyle yapan bir koca veya hanım hakkında ne dersin?” Böylece belli bir kimseyi göstermeden soru sorulmuş

olur. Bununla beraber belli bir kimsenin adını söylemek de câizdir. İnşallah (1018 numarayla) gelecek olan hadîs-i şerîfte görüleceği üzere, hanım sahâbîlerden Hind kocasını şikâyet ederek,

“Yâ Resûlallah! Ebû Süfyân çok cimri bir adamdır” dedi.^[623] Fakat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun böyle söylemesini yasaklamadı.

Dördüncüsü: Müslümanlar’ı kötü bir şey yapmaktan sakındırmak ve onların iyiliklerini istemek. Bunun şöyle çeşitleri vardır:

1. Kusurlu olan hadis râvilerini ve şâhitleri tenkit etmek. İslâm âlimleri bunun câiz olduğunda görüş birliği etmiştir; hatta yerine göre tenkit etmek şart olur.

2. Biriyle evlenme veya ortaklık kurma ya da emânet alma veya emânet bırakma yahut buna benzer konularda bir kimse fikir danıştığı zaman, ona öğüt vermek maksadıyla bu hususlarda bildiğini söylemek gerekir. Şâyet “onunla evlenmen, ortaklık kurman münâsip değildir”, “bunu yapma” gibi uyarılarla maksat hâsıl oluyorsa, söz konusu şahsın kusurlarını sayıp dökmek uygun değildir. Bu kadarı yetmiyor, o konuda daha fazla bilgi vermek gerekiyorsa, o zaman her şeyi açık açık anlatmak uygun olur.

3. Hırsızlık yapması, zinâ etmesi, içki içmesi veya daha başka yönleriyle bilinen bir köleyi satın alan birini gördüğü zaman, şâyet satın alan adam kölenin bu yönlerini bilmiyorsa, ona bildiklerini söylemek gerekir. Sadece köle konusunda değil, satılan başka malların kusurları hakkında bilgi sahibi olan birinin, o kusurlardan haberi olmayan alıcıya bildiklerini söylemesi îcâb eder.

4. Bir öğrencinin bid’atçı veya günahkâr (fâsık) birinden ders aldığını gören kimse, o öğrencinin bundan zarar göreceğinden endişeye kapılırsa, ona hocasının durumunu mutlaka açıklamalı ve bunu sırf öğüt vermek maksadıyla yapmalıdır. Bazen bu konuda hata edilmekte, çekememezlik duygusu işin içine karışmakta ve şeytan onu böyle davranmaya itmektedir. İşte bu sebeple bu konuda çok dikkatli ve uyanık olmalıdır.

5. Bir göreve atanan kimse, işin ehli olmadığı veya kötülüğü alışkanlık hâline getirdiği yahut başkası tarafından yanıtıldığı için işini gereği gibi yapmamaktadır. O zaman bu kimseyi âmirine şikâyet etmeli, onu görevden alıp yerine işe ehil birini getirmesini sağlamalıdır. Böylece âmirinin onunla ilgilenmesine, durumunu düzeltmesine ve kendini değiştirmesine imkân tanınmalıdır.

Beşinci: Bir kimse günahı veya dine aykırı işleri açıkça yapıyorsa, meselâ herkesin göreceği yerde içki içiyor, başkasının malına el koyuyor,

bir malı değerinden az fiyatla alıyor, haksız yere vergi topluyor, dinin izin vermediği işleri yapıyorsa, onun çekinmeden yaptığı bu haksızlıkları söylemek câizdir. Onun açıkça yaptıkları dışında başka ayıpları varsa, onların söylenmesini gerektiren gerekçeler de yoksa onun diğer kusurlarını söylemek haramdır.

Altıncısı: Târif etmek. Meselâ adam çapaklı, topal, sağır, kör, şaşı, yassı burunlu gibi bir lakapla biliniyorsa, onu sırf târif etmek maksadıyla bu lakaplarla anmak câizdir. Ama onu küçümsemek maksadıyla böyle anmak haramdır. Şâyet bu lakaplarla bilinen birini bu lakaplar söylenmeden tanıtmak mümkünse, onu bu lakapları söylemeden târif etmek daha uygundur.

Âlimlerin saydığı bu altı sebebe dayanarak, açıkladığımız şekilde birinin gıybetini yapmak günah değildir. Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 505/1111) *İhyâu ulûmi'd-dîn* adlı eserinde^[624] ve diğer âlimler, saydığımız sebeplerle gıybet etmenin câiz olduğunu söylemişlerdir. Sayılan bu sebeplerin gıybeti câiz kıldığına dâir sahîh ve meşhûr hadîs-i şerîfler vardır. Âlimler de bu sebeplerin çoğunun gıybeti câiz kıldığına ittifak etmiştir.

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ».
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «اِئْذَنُوا لَهُ، بِشَسِّ أَخِي الْعَشِيرَةِ».

1014. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem huzûruna girmek için izin istedi. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü,

“O, kabilesinin kötü adamıdır ama girmesine izin verin” buyurdu.^[625]

İmâm Buhârî, kötü ve şüpheli işler çeviren kimselerin gıybetini yapmanın câiz olduğuna bu hadîs-i şerîfi delil göstermiştir.

Peygamber Efendimiz'in “kabilesinin kötü adamı” dediği bu şahsın Uyeyne bin Hısn olduğu belirtilmektedir. Bu zât kaba ve câhil biriydi. Hz. Ebû Bekir'in halîfeliği döneminde dinden çıktı, Müslümanlar'a karşı savaştı, sonra tekrar Müslüman oldu.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي بِأَكْثَرِ مِنْ هَذَا فَصَبِرَ».

1015. Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (Huneyn savaşında elde edilen) ganîmeti (sahâbîler arasında) paylaştırdı. Ensâr’dan bir kişi,

“Vallâhi bu taksimde Muhammed, Allah’ın rızâsını gözetmemiştir” dedi.

Bunun üzerine ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gelerek adamın o sözünü haber verdim. Peygamber Efendimiz’in mübârek yüzü değişti ve şöyle buyurdu:

“Allah, Mûsâ peygambere rahmet etsin. O bundan daha ağır bir şekilde ithâm edilmişti de sabretmişti.”

Buhârî’nin bir rivâyetine göre Abdullah ibni Mes‘ûd, “Vallâhi bundan sonra Resûl-i Ekrem’e böyle sözleri söylemeyeceğim” dedi. [626]

İmâm Buhârî bu hadîs-i şerîfi, bir kimsenin din kardeşine, onun hakkında söylenen sözleri nakletmesine delil olarak getirdi.

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أَظُنُّ فُلَانًا وَفُلَانًا يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئًا».

1016. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Falan ve falanın dinimizden bir şey bildiklerini sanmam.”

Hadisin râvilerinden Leys ibni Sa’d şöyle dedi: “Resûl-i Ekrem’in kendilerinden söz ettiği kimseler münâfıklardan iki kişiydi. [627]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَصْحَابِ: لَا تُنْفِقُوا عَلَيَّ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
بِذَلِكَ، فَأَرْسَلَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي... وَذَكَرَ الْحَدِيثَ، وَأَنْزَلَ
اللَّهُ تَعَالَى تَصْدِيقَهُ: ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ﴾.

1017. Zeyd ibni Erkam radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yaptığı seferlerden birinde onunla birlikte yola çıkmıştık. Müslümanlar büyük bir yokluk ve sıkıntı içindeydi. Asker arasında bulunan (münâfıkların reisi) Abdullah ibni Übey, yandaşlarına şöyle dedi:

“Allah’ın elçisinin çevresinde bulunanlara sakın bir şey vermeyin ki onun yanından dağılsınlar. Eğer Medine’ye dönersek, güçlü olanlar (İbni Übey ve münâfıklar) güçsüzleri (Peygamber ve ashâbını) Medine’den mutlaka çıkarıp atacaktır.”

Ben de gidip bu olayı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem haber verdim. Peygamber aleyhisselâm Abdullah ibni Übey’e adam gönderip durumu soruşturdu... Hadisin râvisi Zeyd ibni Erkam hadisin tamamını rivâyet etti. İşte o zaman Allah Teâlâ Zeyd’in sözlerini doğrulayan, **“Münâfıklar sana geldikleri zaman...”** diye başlayan Münâfıkûn sûresini indirdi. [\[628\]](#)

Hadîs-i şerîfin devamından öğrendiğimize göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz Abdullah ibni Übey’i yanına çağırdı ve söylediği sözü ona hatırlattı. Fakat bu baş münâfık, öyle bir söz söylemediğine dair yemin üstüne yemin etti. Bunun üzerine bazı sahâbîler, “Zeyd, Resûl-i Ekrem’e yalan söyledi” dediler. İşte o zaman Allah Teâlâ Zeyd ibni Erkam’ın doğru söylediğini, münâfıkların ise yalan söylediğini belirten âyet-i kerîmeleri indirerek şöyle buyurdu: **“Münâfıklar sana geldiklerinde ‘Senin Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ederiz’ dediler. Allah senin kendi resûlü olduğunu**

elbette biliyor. Fakat Allah münâfıkların gerçekten yalancı olduklarına da şahittir.”

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
وَسَلَّمَ: إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ.. إِلَى آخِرِهِ.

1018. Ebû Süfyân’ın karısı Hind’in Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem söylediği şu söz de câiz olan gıybet konusundadır:

“Ebû Süfyân çok cimri bir adamdır.”^[629]

Hadisin devamından öğrendiğimize göre Hind, kocasının ona ve çocuklarına ihtiyaçlarına yetecek kadar bir şey vermediğini söyleyince, Allah’ın Resûlü ona: **“(Onun malından) Örf ve âdete göre, kendine ve çocuklarına yetecek kadar al”** buyurdu.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَرِّضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَنْ عَاتِقِهِ».

1019. Hanım sahâbîlerden Fâtıma Binti Kays’ın sorusu, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’in ona verdiği cevap da câiz olan gıybet konusundadır:

Resûl-i Ekrem Fâtıma binti Kays’a şöyle buyurdu:

“Muâviye malı olmayan fakirin biridir. Ebû Cehm ise sopasını omzundan indirmez.”^[630]

Kocası tarafından boşanan Fâtıma binti Kays, adları geçen iki sahâbînin kendisiyle evlenmek istediğini söyleyerek Resûl-i Ekrem’in görüşünü almak istedi. Allah’ın Resûlü zekâsı, güzelliği ve olgunluğu ile tanınan bu hanıma ikisiyle de mutlu olamacağını söyleyerek Üsâme bin Zeyd ile evlenmesini teklif etti, o da öyle yaptı. Bu konuda geniş bilgi için bk.

Kandemir, Çakan, Küçük, Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, VI, 475-478, nr. 1536.]

٥- بَابُ أَمْرِ مَنْ سَمِعَ غَيْبَةَ شَيْخِهِ أَوْ صَاحِبِهِ أَوْ غَيْرِهِمَا بِرَدِّهَا وَإِبْطَالِهَا

5.HOCASININ, ARKADAŞININ VEYA BİR BAŞKASININ GIYBET EDİLDİĞİNİ DUYAN KİMSE NE YAPMALI?

Bir Müslüman'ın çekiştirildiğini duyan kimse buna karşı çıkmalı ve gıybet edeni engellemeye çalışmalıdır. Onu sözle önleyemezse güç kullanarak önlemeye çalışmalıdır. Gıybet edeni eliyle ve diliyle önleyemezse o meclisi terk etmelidir. Hocasının veya üzerinde hakkı olan birinin yahut fazîletli ve sâlih bir insanın çekiştirildiğini duyan kimse bunu önlemeye daha çok çalışmalıdır.

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1020. Ebû'd-Derdâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Din kardeşinin ırz ve namusunu onu gıybet edene karşı savunan kimseyi, Allah da kıyamet günü cehennemden korur.”^[631]

٦٢٠. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
٦٣٥. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
تَرَاهُ قَدْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ؟»

1021. İtân ibni Mâlik radıyallahu anh, rivâyet ettiğı uzun ve meşhûr hadîs-i şerîfte şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (bizim evde) kalkıp namaz kıldırdı. (Namazdan sonra otururken) cemâattan biri,

“Mâlik ibni Duhşûm nerede?” dedi. Bir başka adam,

“O Allah ve Resûlü’nü sevmeyen bir münâfıktır” dedi.

Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“Öyle deme! Görmüyor musun o, Allah’ın rızasını dileyerek lâilâhe illallah diyor?” buyurdu.^[632]

Resûl-i Ekrem Efendimiz, bir Müslüman’ın bulunmadığı yerde onun aleyhinde konuşulmasına izin vermemiş ve gıybeti yapılan Müslüman’ı bizzat savunmuştur. Kaldı ki aleyhinde konuşulan Mâlik ibni Duhşûm, Bedir gazvesine katılmış bir sahâbî idi.

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
النُّخَالَةَ بَعْدَهُمْ.

1022. Tâbiîn âlimi Hasan-ı Basrî’den rivâyet edildiğine göre -Allah ona rahmet eylesin- Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in ashâbından Âiz ibni Amr, (Emevî vâlisi) Ubeydullah ibni Ziyâd’ın yanına girdi ve ona,

“Oğlum! Ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in, **‘Yöneticilerin en kötüsü, idâresi altındaki insanlara karşı katı ve kaba davrananlardır’**

buyurduğunu işittim, sakın sen onlardan olma!” dedi.

Ubeydullah ibni Ziyâd, Âiz radiyallahu anha:

“Hele sen otur! Çünkü sen Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’in ashâbının, onun kepeği gibi döküntü takımındansın” dedi. Âiz İbni Amr ona,

“Ashâb arasında onun kepeği gibi döküntü takımından olan var mıydı ki? Unun kepeği gibi döküntü takımından olanlar onlardan sonra ve onlar dışındakilerin arasından çıktı” dedi. [633]

Emevî emîri Yezîd’in vâlisi olan Ubeydullah ibni Ziyâd, Hz. Hüseyin’in Fırat nehrinden uzak tutulmasını emreden ve onunla birlikte 72 kişinin Kerbelâ’da şehid edilmesine sebep olan zâlimdi. Kendisine nasîhatta bulunan azîz sahâbî Âiz ibni Amr’a: “Sen ashâbın döküntü takımındansın” diyecek kadar da saygısızdı. Fakat Âiz ibni Amr radiyallahu anh, hiçbir sahâbînin döküntü takımından olmadığını söyleyerek onun hakaretini ağzına tıktı.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
وَلَا تَغْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَأَمَّ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

1023. Kâ’b ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, o tövbe etmesi olayını anlattığı uzun hadîs-i şerîfte şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Tebük’te ashâbın arasında otururken,

“Kâ’b ibni Mâlik ne yaptı?” diye sormuş. Bunun üzerine Benî Selime’den bir adam,

“Yâ Resûlallah! Elbiselerine ve sağına soluna bakıp gururlanması onu Medine’de alıkoydu” demiş.

Bunun üzerine Muâz ibni Cebel radiyallahu anh ona,

“Ne fena konuştun!” demiş. Sonra da Peygamber aleyhisselâma dönerek, “Yâ Resûlallah! Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz” demiş. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ise hiçbir şey söylememiş. ^[634]

Muâz ibni Cebel radiyallahu anh, arkadaşı Kâ'b ibni Mâlik'in aleyhinde konuşulduğunu duyunca, “Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz” diye onu savunmuştur.

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
بِذَلِكَ، فَأَرْسَلَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي... وَذَكَرَ الْحَدِيثَ، وَأَنْزَلَ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
حُزْمَتَهُ، إِلَّا نَصَرَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ نُصْرَتَهُ».

1024. Câbir ibni Abdillâh ve Ebû Talha el-Ensârî'nin rivâyet ettiklerine göre, Allah onlardan râzı olsun, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse, bir Müslüman'ın şerefine ve nâmusuna dil uzatıldığı yerde onu savunmaz, yardımsız bırakırsa, kendisine yardım edilmesini istediği bir yerde Allah Teâlâ onu yalnız ve yardımsız bırakır. Bir kimse de Müslüman'ın şerefine ve nâmusuna dil uzatıldığı yerde onu savunursa, kendisinin yardıma muhtaç olduğu bir yerde Allah Teâlâ da ona yardım eder.”^[635]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي

وَلَا تَغْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
شَيْنَهُ بِهِ، حَبَسَهُ اللَّهُ عَلَى جِسْرِ جَهَنَّمَ حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ».

1025. Muâz ibni Enes'ten rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse bir mü'minin şeref ve nâmûsunu, ona dil uzatan bir münâfığa karşı savunursa, -zannedersem Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu-: Allah Teâlâ kıyâmet günü onun bedenini cehennemden korumak üzere bir melek gönderir. Bir kimse de bir mü'mini lekelemek için, bir kusuru olduğunu ileri sürerek ona iftirâ ederse, Allah Teâlâ onu, iftirâsından temizleninceye kadar sırât köprüsünde bekletir.”^[636]

٦- بَابُ الْغَيْبَةِ بِالْقَلْبِ

6. KALP İLE GIYBET ETMEK

Kötü söz söylemek haram olduğu gibi, biri hakkında kötü zan beslemek (kötü şey düşünmek) de haramdır. Bir insanın kötülüklerini, kusurlarını bir başkasına anlatmak nasıl haram ise bunu içinden geçirmek sûretiyle biri hakkında kötü şey düşünmek de (sûizan) haramdır.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ﴾

“Zandan çok sakının.”^[637]

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِّبُونَ ثَبَاجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، فَدَعَا لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1026. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Zandan sakının. Çünkü zan (yersiz suçlama), sözlerin en yalanıdır.”^[638]

Zan ve sûizan, insanları tahmine dayanarak suçlamak demektir. Sûizan hem sözlerin en yalanı hem de en büyük günahlardan biridir.

Bu anlamda pek çok hadîs-i şerîf vardır. Kötü zan dediğimiz sûizan, kalbin bir başkası hakkında kötü bir hüküm vermesi demektir.

Bir de **“havâtır”** ve **“hadîsü’n-nefs”** vardır. Bunlar insanın irâdesi olmadan zihnine gelen, kalbine doğan düşüncelerdir. İnsan bu düşünceler üzerinde yoğunlaşmazsa, âlimlerin görüş birliği ettiği üzere, günah değildir. Çünkü bu düşünceler onun isteğiyle meydana gelmemiştir. Bunlardan sakınmak da elde değildir. Şu hadîs-i şerîfler bunu göstermektedir:

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
اللَّهُ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَكَلِّمْ بِهِ أَوْ تَعْمَلْ.

1027. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’deki bir rivâyete göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ümmetimin gönlüne gelen düşünceleri, onlar bunu dilleriyle söylemedikçe veya bizzat yapmadıkça Allah affeder.”^[639]

Resûl-i Ekrem Efendimiz, gelip geçici düşünceleri Allah Teâlâ’nın affedeceğini söylemektedir. Kalpten silinmeyecek şekilde gönle yerleşen kötü düşünceler ise kalp için bir tehlike ve gûnahtır.

Âlimler şöyle demiştir: Hadîs-i şerîfte sözü edilen “gönle gelen düşünceler”, kalbe yerleşmeyen fikirlerdir. Bu gelip geçici düşünceler gıybet olabilir, Allah’ı inkâr olabilir, başka bir şey olabilir; bunlar affedilir. Bir kimsenin kalbine gelip geçici bir düşünce olarak Allah’ı inkâr fikri gelir, o da bu düşünceyi hemen zihninden silerse kâfir olmaz, bunun bir sorumluluğu da yoktur.

“Vesveseye Kapılan Kimsenin Okuyacağı Zikirler” bahsinde şu sahîh hadis geçmiştir:

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

۵۹۷. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،

Ashâb-ı kirâm,

“Yâ Resûlallah! Söylemeyi bile büyük bir suç saydığımız bazı düşünceler kalbimizden geçiyor” dediler. Allah’ın Resûlü onlara,

“Gerçekten böyle bir şey hissettiniz mi?” diye sordu. Onlar da:

“Evet, hissettik” dediler. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“İşte gerçek îmân budur” buyurdu. ^[640]

Vesvese bahsinde buna benzer başka hadisler de zikrettik.

Îmâm Nevevî bu hadisin vesvese bahsinde daha önce geçtiğini söylemekte ise de orada veya kitabın başka bir yerinde bu hadisi zikretmedi. “Vesveseye Kapılan Kimsenin Okuyacağı Zikirler” bahsinde, 385 numara ile verdiği ve devamında zikrettiği bir başka hadis, bu hadîs-i şerîfi hatıra getirmektedir.

Hatıra gelen düşüncelerin affedilmesinin sebebi, bunlardan sakınmanın mümkün olmamasıdır. Yapılması gereken, böyle düşünceler akla geldiğinde onlar üzerinde durmamaktır. Zira bu tür düşünceleri zihinde büyütüp beslemek haramdır.

Gıybet ve benzeri günahlar zihne musallat olduğunda onları besleyip büyütmemek, çeşitli yorumlarla hemen zihinden atmak şarttır.

Îmâm Ebû Hâmid el-Gazzâlî *İhyâ’u ulûmi’d-dîn* adlı eserinde şöyle dedi:

“Kalbine kötü bir düşünce geldiğinde, o düşünce, şeytanın senin kalbine attığı bir vesvesedir. Onu hemen yalanlaman gerekir. Çünkü şeytan Allah’a isyân edenlerin en âsîsidir (fâsıkların en fâsıkı). Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **‘Ey îmân edenler! Eğer fâsıkın biri size bir haber getirecek olursa onu iyice araştırın. Yoksa bilmeden insanları incitir, sonra da yaptığınıza pişman olursunuz.’** ^[641] İblisi doğrulamak câiz değildir. Eğer ortada bir şeyin kötü olduğunu gösteren bir ipucu varsa, aksine de bir ihtimâl belirirse, kötü zan beslemek câiz değildir.

Kötü zannın (sûizan) alâmeti şudur: Birine karşı eskiden hissettiğin duyguyu hissetmezsin, ondan nefret edersin, ona soğuk davranırsın, saygı duymazsın, ikrâm etmezsin, onun başına gelen fenâlıktan dolayı üzülmeyizsin. Çünkü şeytan insanların kötülüklerini en küçük bir hayâl ile kalbe getirir. Mü’minin Allah’ın nuru ile baktığını söyleyerek senin çok anlayışlı, çok zeki olduğunu, çok uyanık olduğunu ileri sürer. Hâlbuki o

kimse bu düşünceye şeytanın aldatmasıyla, zihnini karanlıkta bırakmasıyla kapılmıştır.

Sözüne güvenilir bir kimse sana ‘Falan şahıs kötü biridir’ derse hem sana bunu söyleyen hem de onun kötü dediği şahıs hakkında sûizanda bulunmamak için, onun bu sözünü ne doğruyla ne de yalanla.

Bir Müslüman hakkında hatırına kötü bir düşünce gelirse, ona saygı duy ve ikrâmda bulun. Böyle yaparsan şeytan öfkelenir, senden uzaklaşır ve din kardeşine duâ ile meşgûl olacağından korkarak bir daha sana kötü zanda bulunmayı telkîn etmez.

Bir Müslüman’ın yanlış bir şey yaptığını kesin olarak görürsen, ona başkaları duymayacak şekilde öğüt ver de şeytan seni kesinlikle aldatıp da onun gıybetini yapmaya sevk etmesin.

Din kardeşine nasîhatte bulunurken, onun hatâsını bilmekten dolayı içinde bir sevinç hissetme. Böyle yaparsan o sana, senin büyük biri olduğunu gösterecek şekilde saygıyla bakar, sen de ona, onu küçümseyen bir gözle bakarsın. Böyle bir duyguya kapılmamak için, bir din kardeşini gûnahtan kurtardığını düşünmelisin. Sen yanlış bir şey yaptığın zaman nasıl üzülürsen, onun durumuna da aynı şekilde üzûlmelisin. O insanın hatâsını, sen ona öğüt vermeden bırakmasına, sen öğüt verdikten sonra bırakmasından daha çok sevinmelisin.” İşte İmâm Gazzâlî böyle demiştir.

Ben de derim ki: Bir kimsenin hatırına bir başkası hakkında kötü bir düşünce geldiğinde, o düşünceyi hemen terk etmesi gerektiğini söylemiştik. Bu, dinî bir fayda söz konusu olmadığı zaman böyledir. Ama dinî bir fayda varsa, o zaman bir kimsenin kusuru üzerinde düşünmek ve o kusuru araştırmak câiz olur. Nitekim “Yapılması Helâl Olan Gıybetler” bahsinde şâhidlerin, râvîlerin ve başkalarının kusurlarını açıklamamanın câiz olduğunu söylemiştik.

۷- بَابُ كَفَّارَةِ الْغِيْبَةِ وَالتَّوْبَةِ مِنْهَا

7. GIYBETİN KEFÂRETİ VE GIYBETTEN TÖVBE ETMEK

Bir günah işleyen kimsenin, hemen o gûnahtan tövbe etmesi gerekir. Bir günah Allah’a karşı işlenmişse ve kul hakkını ilgilendirmiyorsa bundan tövbe etmenin üç şartı vardır:

- * O günahı hemen terk etmek.
- * O günahı yaptığına pişman olmak.
- * O günahı bir daha yapmamaya karar vermek.

Yapılan günah kul hakkını ilgilendiriyorsa, ondan tövbe etmenin dört şartı vardır:

Üçü yukarıda sayılan şartlardır. Dördüncüsü ise:

- * Hak sahibine hakkını verip ondan kurtulmaktır.
- * Veya hak sahibinden kendisini affetmesini, hakkını helâl etmesini istemektir.

Gıybet eden kimsenin bu dört şartı yerine getirerek tövbe etmesi gerekir. Çünkü gıybet kul hakkıyla ilgilidir; gıybet ettiği kimseden mutlaka helâllik istemelidir.

Gıybet eden kimsenin, gıybetini yaptığı kimseye gidip: “Ben senin gıybetini yaptım, bana hakkını helâl et!” demesi yeterli midir? Yoksa nasıl gıybet ettiğini söylemesi gerekli midir?

Şâfiî âlimlerinin -Allah onlara rahmet etsin- bu konuda iki görüşü vardır:

Birinci görüşe göre, nasıl gıybet ettiğini açıklamak şarttır. Nasıl gıybet ettiğini açıklamadan adama hakkını helâl etmek doğru değildir. Bu tıpkı ne olduğunu, ne kadar olduğunu bilmediği bir malı helâl etmeye benzer.

İkinci görüşe göre, nasıl gıybet ettiğini açıklamak şart değildir. Çünkü gıybet mal gibi değildir, insanlar gıybet konusunda daha hoşgörülü davranır. Birinci görüş daha doğrudur. Çünkü insan bazı gıybetleri affettiği hâlde, bazısını affetmez.

Gıybet edilen kimse ölmüşse veya ortada yoksa ondan helâllik almak mümkün olmaz. Âlimler bu konuda bir çıkış yolu göstererek, onlar hakkında çokça istiğfâr ve duâ etmek ve onlar adına çokça hayır yapmak gerektiğini söylemişlerdir.

Gıybeti yapılan kimsenin, gıybetini yapana hakkını helâl etmesi müstehaptır; ama bunu yapmak zorunda değildir. Çünkü bu, sahip olduğu şeyi birine bağışlamak ve hakkından vazgeçmektir. Bu onun isteğine bırakılmıştır. Müslüman kardeşini gıybet etme günahının vebâlinde kurtarmak için ona hakkını helâl etmek son derece makbûl ve müstehap bir davranıştır. Kendisi de Allah Teâlâ’nın affedenlere vaadettiği büyük sevabı ve Cenâb-ı Hakk’ın muhabbetini kazanmış olur. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ﴿وَالْكَافِرِينَ الْغَائِقِينَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ، وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ “Onlar

öfkelerini yenerler ve insanların kusurlarını affederler. Allah da böyle güzel davrananları sever.”^[642]

Birini affetmek sûretiyle gönlünü hoşnut etmenin yolu kendi nefesine şöyle söylemektir: Olan olmuş, yapılanın önüne geçme imkânı kalmamıştır. Ayağıma kadar gelen sevâbı kaçırmamak ve Müslüman kardeşimi de günahından kurtarmak gerekir; çünkü Allah Teâlâ muhtelif âyet-i kerîmelerde şöyle buyurmuştur:

﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾

“Kim sabreder ve bağışlarsa, işte bu, azimli ve kararlı olunması gereken konulardandır.”^[643]

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾

“Sen af yolunu tut, iyiliği emret, kendini bilmez câhillere aldırma.”^[644]

Affetmeye teşvîk eden böyle çok âyet-i kerîme vardır.

۵۸۴. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ

۶۲۱. عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ

1028. Sahîh bir hadîs-i şerîfte Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Mü'min kul, din kardeşinin yardımına koştuğu sürece Allah da o kulun yardımcısıdır.”^[645]

İmâm Şâfiî -Allah ona rahmet eylesin- şöyle demiştir:

“Bir kimsenin rızâsı alınmak istenir fakat o buna yanaşmazsa o (kibirlendiği için âdetâ) şeytandır.”

İlk devir büyükleri şöyle bir kıt'a söylemiştir:

“Bana: ‘Falan sana kötülük etti; gencin aşâğılık duygusu içinde kalması utanç vericidir’ dediler.

Ben de dedim ki: O bize geldi ve özür beyân etti. Bizce günahın diyeti özür beyân etmektir.”

Gıybet edene hakkını helâl etme konusunda bu söylediğimiz, yapılması doğru olan harekettir.

Tâbiîn âlimi Saîd ibni Müseyyeb (v. 94/713), “Bana haksızlık edene hakkımı helâl etmem” demiştir.

Bir diğer tâbiîn âlimi Muhammed ibni Sîrîn de (v. 110/729) şöyle demiştir:

“Bir kimseye gıybet etmeyi ben haram etmedim ki şimdi helâl edeyim. Ona gıybet etmeyi haram eden Allah Teâlâ’dır. Allah Teâlâ’nın haram ettiği bir şeyi ben aslâ helâl etmem.”

Bu sözün İbni Sîrîn’e ait olduğunu söylemek ya rivâyet bakımından zayıftır veya yanlıştır. Çünkü gıybetini yapana hakkını helâl eden kimse, haram olan bir şeyi helâl kılmamakta, birinden alacağı hakkından vazgeçmektedir. Kitap ve sünnetteki deliller, affetmenin ve birine hakkını helâl etmenin güzel bir şey olduğu konusunda birbirini desteklemektedir.

Muhammed ibni Sîrîn’in sözünü, “Ben gıybetimin yapılmasını hiçbir zaman mübâh saymam” şeklinde anlamak mümkündür ve bu doğrudur. Şâyet bir kimse “Gıybetimi yapmak isteyenlere gıybetimi helâl ettim” dese, onun böyle söylemesi gıybet etmeyi mübâh kılmaz. Başkasının gıybetini yapmak haram olduğu gibi, o kimsenin gıybetini yapmak da aynı şekilde herkese haramdır.

Şu hadîs-i şerîfe gelince: **“Biriniz Ebû Damdam gibi olamaz mı? O sabahleyin evinden çıkınca ‘Şeref ve îtibârımı insanlara bağışladım’ derdi.”**^[646] Bu hadis, bana haksızlık eden kimseden dünyada da âhirette de hakkımı vermesini istemeyeceğim, demektir. Bu ifâde, bu sözü söylemeden önceki haklarını bağışladığını gösterir. Bu sözü söyledikten sonra kendisine karşı yapılan gıybetleri bağışladığını ayrıca belirtmesi gerekir. Başarıyı nasip eden Allah’tır.

٨- بَابُ فِي التَّمِيمَةِ

8. KOĞUCULUK (SÖZ TAŞIMAK)

Koğuculuk yapmanın haram olduğunu, bunun delillerini ve koğuculuk yapanlar hakkındaki tehditleri daha önce zikretmiştik. Fakat o bilgiler özet mâhiyetinde idi. Şimdi ise onları açıklayacağız.

İmâm Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 555/1111) -Allah ona rahmet eylesin- şöyle dedi:

“Koğuculuk, genellikle bir kimseye, ‘Falan şahıs senin hakkında şöyle söylüyor’ diyerek, onunla ilgili yapılan dedikoduyu nakletmektir. Koğuculuk bundan ibâret değildir. Koğuculuğun târifi şöyledir: Koğuculuk, açıklanması arzu edilmeyen şeyi açıklamaktır. Bir şeyin açıklanmasını arzu etmeyen kimse, dedikodu yapan şahıs olabilir veya o dedikodu kendisine anlatılan şahıs olabilir yahut üçüncü bir şahıs olabilir. Açıklanması arzu edilmeyen şeyin sözle, yazıyla, işaretle, îmâ ile veya benzeri yollarla ortaya dökülmesi arasında fark yoktur. Açıklanması arzu edilmeyen şey bir söz, bir davranış, bir ayıp veya başka bir husus olabilir. Koğuculuğun esası, bir sırrı ifşâ etmek, açıklanması istenmeyen şeyin üzerindeki örtüyü kaldırmaktır.

Bu durumda bir şahsın, başkalarının özel durumlarıyla ilgili olarak gördüklerini hiç kimseye söylememesi gerekir. Ancak gördüğünü başkasına anlatmak bir Müslüman’a fayda sağlıyor veya bir günahı önlemeye yarıyorsa, onu söylemekte bir sakınca yoktur. Bir kimsenin kendi şahsına âit bir malı sakladığını görüp de bunu bir başkasına söylemek koğuculuktur.”

İmâm Gazzâlî sözüne devamla şöyle dedi:

“Bir kimseye bir dedikodu iletilir ve ona ‘Falan senin hakkında şöyle söyledi’ denirse, bunu duyan kimseye altı şey gerekir:

Birincisi, o dedikoduyu yapanı onaylamamaktır. Çünkü dedikodu yapan günahkârdır. Verdiği haber kabul edilemez.

İkincisi, ona laf taşımamasını söyleyerek öğüt vermek, yaptığı işin çirkin olduğunu belirtmektir.

Üçüncüsü, o dedikoducuya Allah için buğz etmektir (nefret etmek). Çünkü zâten o, Allah katında kendisine buğz edilmiş bir kimsedir. Birine Allah rızâsı için buğz etmek ise vâciptir.

Dördüncüsü, kendisinden laf taşınan kimsenin kötü biri olduğunu düşünmemektir. Çünkü Allah Teâlâ, **إِجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ**: **Zandan çok sakının**”^[647] buyurmaktadır.

Beşincisi, birinden nakledilen dedikodunun doğru olup olmadığını araştırmaya kalkmamaktır. Çünkü Allah Teâlâ, **وَلَا تَجَسَّسُوا**: **Birbirinizin kusurunu araştırmayın**”^[648] buyurmaktadır.

Altıncısı, laf taşıyan kimseye yapma dediği bir şeyi kendisi de yapmamak ve kendisine nakledilen dedikoduyu başkalarına anlatmamaktır.”

* Şöyle bir olay anlatılır: Adamın biri halîfe Ömer ibni Abdilazîz (v. 101/720) radyallahu anha bir şahıs hakkında bir şey anlattı. Ömer ibni Abdilazîz o adama şunu söyledi:

“İstersen bize anlattığın bu haberi bir araştıralım. Şâyet yalan söylüyorsan o takdirde: ‘**Eğer fâsıkın biri size bir haber getirecek olursa onu iyice araştırm**’^[649] âyetinde sözü edilen fâsiklardan olursun. Yok doğru söylüyorsan o zaman da ‘**Durmadan başkasını çekiştirip söz taşıyana uyma!**’^[650] âyet-i kerîmesinde sözü edilen kötü kimselerden olursun. Eğer istersen seni affeder, bu meseleyi de kapatırız” dedi. Adam halîfeye,

“Ey mü’minlerin emîri, beni affet. Bir daha böyle bir şey yapmayacağım” dedi.

Bir adam (Büveyhî vezîri) Sâhib ibni Abbâd’a (v. 385/995) bir mektup yazdı, bir yetimin çok miktarda malı bulunduğunu söyledi ve ona bu malları almasını tavsiye etti. Sâhib ibni Abbâd mektubun arkasına şunları yazdı:

“Doğru bile olsa, koğuculuk çirkindir. Allah ölen adama rahmet eylesin. Yetimin işini rast getirsin. Malına bereket versin. Koğuculuk yapana da lânet etsin!”

٩- بَابُ النَّهْيِ عَنِ نَقْلِ الْحَدِيثِ إِلَى وِلَاةِ الْأُمُورِ إِذَا لَمْ تَدْعُ إِلَيْهِ ضَرُورَةٌ
لِخَوْفِ مَفْسَدَةٍ وَنَحْوِهَا

9. BİR KÖTÜLÜĞÜN YAYILMA ENDİŞESİ GİBİ CİDDİ BİR İHTİYAÇ OLMADIKÇA YÖNETİCİLERE SÖZ TAŞIMAMAK GEREKTİĞİ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْيُمْنَى، وَأَقَامَ فِي أُذُنِهِ الْيُسْرَى، لَمْ يَضُرَّهُ أُمُّ الصَّيَّيَانِ»

1029. Abdullah ibni Mes‘ûd radyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ashâbımdan hiç kimse bir diğeri hakkında, hoşlanmayacağım bir şeyi bana ulaştırmasın. Zira ben sizin yanınıza gönül huzûru içinde çıkmak istiyorum.”^[651]

۱۰- بَابُ النَّهْيِ عَنِ الطُّغْنِ فِي الْأَنْسَابِ الثَّابِتَةِ فِي ظَاهِرِ الشَّرْعِ

10. DİNİN AÇIKÇA BELİRLLEDİĞİ NESEPLERE DİL UZATMANIN YASAK OLDUĞU

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların hepsi yaptıklarından sorumludur.”

۵۷۰. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولٌ
عَلَيْهِ وَسَلَّمٌ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
النَّسَبَ، وَالْتِيَا حَةً عَلَى الْمَيِّتِ.

1030. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Nesebe dil uzatmak ve ölüye yüksek sesle ağlamak, halk arasında yerleşmiş küfür niteliği taşıyan iki huydur.”^[652]

Bu hadis 448 numara ile geçti ve orada açıklandı.

۱۱- بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْإِفْتِخَارِ

11. ÖVÜNME YASAĞI

﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾

“Siz kendinizi temize çıkarmayın; kimin takvâ sahibi olduğunu en iyi Allah bilir.”

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
عُرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

1031. İyâz ibni Hımâr radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ bana şöyle vahyetti:

Birbirinize karşı öylesine alçak gönüllü olun ki, kimse kimseye karşı aşırı davranıp zulmetmesin. Yine kimse kimseye karşı övünüp üstünlük taslamasın.”^[653]

١٢- بَابُ النَّهْيِ عَنِ إِظْهَارِ الشَّمَاتَةِ بِالْمُسْلِمِ

12. MÜSLÜMAN’IN BAŞINA GELEN FELÂKETE SEVİNME YASAĞI

٧٠٦. وَرَوَى أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
مِنَ الشَّيْطَانِ»

1032. Vâsile bin Eskâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kardeşinin uğradığı felâkete sevinme! Allah onu rahmetiyle o felâketten kurtarır da seni derde uğratar.”^[654]

۱۳- بَابُ تَحْرِيمِ اخْتِقَارِ الْمُسْلِمِينَ وَالشُّخْرِيَّةِ مِنْهُمْ

13. MÜSLÜMANLAR’I HOR GÖRMENİN VE ONLARLA ALAY ETMENİN HARAM OLDUĞU

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَذَابُ أَلِيمٍ»

“Mü’minlerden gönüllü olarak yüklü miktarda sadaka verenlerle, bir de ancak güçlerinin yettiğinden başka verecek bir şey bulamayan kimselerle alay edenler var ya, Allah da onlarla alay edecektir. Onlar için elem verici bir azap vardır.”^[655]

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
قَالَ: أَنَا أَضْرَمُ، قَالَ: «بَلْ أَنْتَ زُرْعَةٌ».

“Ey îmân edenler! Bir topluluk başka bir topluluğu alaya almasın; belki de o alaya aldıkları kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınları alaya almasın; belki de alaya aldıkları kendilerinden daha hayırlıdır. Birbirinizi de ayıplamayın; birbirinize kötü lakaplar takmayın.”^[656]

﴿وَنِلْ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾

“Yazıklar olsun arkadan çekiştirenlere, başkalarıyla eğlenenlere.”^[657]

Bu konuda sayılamayacak kadar çok sahîh hadis vardır. İslâm ümmeti de Müslümanlar’ı hor görüp onlarla alay etmenin haram olduğunda görüş birliği etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
حَصَّصْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ اتِّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
حَرَامٌ: دَمُهُ، وَمَالُهُ، وَعِرْضُهُ».

1033. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Birbirinizle hasetleşmeyin. Almayacağınız bir malın fiyatını müşteri kızıştırmak için artırmayın. Birbirinize kin ve nefret beslemeyin. Birbirinize darılıp yüz çevirmeyin. Birinizin satışı üzerine başka biriniz satış yapmasın. Ey Allah’ın kulları, böylelikle kardeş olun. Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulüm ve haksızlık yapmaz, yardımı kesmez ve onu hakîr görmez. –Peygamberimiz üç defa göğsüne işaret ederek buyurdular ki– Takvâ buradadır. Müslüman kardeşini hor ve hakir görmesi, bir kimseye şer olarak yeter. Her Müslüman’ın kanı, malı ve ırzı başka Müslüman’a haramdır.”^[658]

Ben derim ki: Düşünen bir kimse için bu hadîs-i şerîfin pek muazzam faydası ve pek çok yararı vardır.

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
عَزَّ وَجَلَّ لَهُمَا»

1034. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez.”

Sahâbînin biri,

“İnsan elbise ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder” deyince, Allah’ın Resûlü şunları söyledi:

“Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir.”^[659]

١٤- بَابُ غَلْظِ تَحْرِيمِ شَهَادَةِ الزُّورِ

14. YALANCI ŞÂHİTLİĞİN ŞİDDETLE YASAKLANMASI

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾

“Yalan sözden kaçın.”^[660]

غَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların hepsi yaptıklarından sorumludur.”^[661]

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
الرُّوزِ»، فَمَا زَالَ يُكْرِرُهَا حَتَّى قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ.

1035. Ebû Bekre Nüfey' ibni'l-Hâris radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“En büyük günahı size haber vereyim mi?” diye sordu. Biz de:

“Evet, yâ Resûlallah” dedik. Allah’ın Elçisi,

“Allah’a şirk koşmak ve ana-babaya itaatsizlik etmektir” buyurduktan sonra, yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve: “İyi belleyin, bir de yalan söylemek, yalancı şahitlik yapmaktır” buyurdu. Bu son cümleyi sürekli tekrarladı. Biz daha fazla üzülmesini arzu etmediğimiz için “keşke sussa” diye arzu ettik. [662]

Bu konuda pek çok hadîs-i şerîf vardır. Benim zikrettiklerim yeterlidir. Yalancı şahitliğin şiddetle yasaklandığında âlimler görüş birliği etmiştir.

۱۵ - بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْمَنِّ بِالْعَطِيَّةِ وَنَحْوِهَا

15. BAĞIŞ VE BENZERİ İYİLİKLERİ BAŞA KAKMA YASAĞI

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى﴾

“Ey îmân edenler! Başa kakıp gönül yıkmak sûretiyle hayırlarınızı boşa çıkarmayın.” [663]

Müfessirler bu âyet-i kerîmenin, yaptığınız hayırların sevâbını yok etmeyin, demek olduğunu söylemişlerdir.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَرِّضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تُبَيْحَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّمٌ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمٌ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
الْكَاذِبَ».

1036. Ebû Zer radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Üç sınıf insan vardır ki kıyâmet günü Allah onlarla konuşmaz, yüzlerine bakmaz, onları temize çıkarmaz. Hem de onlar için can yakıcı bir azap vardır.”

Râvî dedi ki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu cümleyi üç kere tekrarladı. Ebû Zer,

“Belli ki bunlar güzel şeylerden nasîbi olmayan, umduğunu bulamayıp zarara uğrayan kimselerdir. Ey Allah’ın Resûlü, bu şahıslar kimlerdir?” diye sordu. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de:

“Bunlar elbisesini kibirle yerlerde sürüyen, yaptığı iyiliği başa kakan ve yalan yere yemin ederek ticaret malını iyi bir fiyatla satmaya çalışandır” cevabını verdi.^[664]

١٦ - بَابُ النَّهْيِ عَنِ اللَّغْنِ

16. LÂNET ETME YASAĞI

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

«لَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ».

1037. Hudeybiye’de ağaç altında Resûl-i Ekrem’e bâat eden ashâb-ı kirâmdan olan Sâbit ibni’-d-Dahhâk radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Mü’mine lânet etmek onu öldürmek gibidir.”^[665]

عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا

1038. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Özü sözü doğru olan kimseye lânetçi olması yakışmaz.”^[666]

Müşriklerin Peygamber Efendimiz’e aşırı derecede eziyet ettiği günlerde ashâb-ı kirâm ona müşriklere lânet etmesini teklif ettiler. Allah’ın Resûlü sahâbîlere şu cevâbı verdi: “Ben lânetçi olarak değil, ancak rahmet olarak gönderildim.”^[667]

عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ

1039. Ebü’-d-Derdâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Lânet edenler, kıyâmet günü ne şefâatçi ne de şâhit olurlar.”^[668]

Kıyâmet gününde Peygamberimiz ve ümmeti, diğer peygamberlerin tebliğ vazifesini yaptıklarına şâhitlik edecektir. Şu âyet-i kerîme bunu göstermektedir: “Böylece **siz bütün insanlara şâhit olasınız**, Peygamber de size şâhit olsun diye sizi ölçülü ve dengeli bir ümmet yaptık.”^[669]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلٌ
وَلَا بِالنَّارِ».

1040. Semüre bin Cündeb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Birbirinize Allah’ın lâneti, gazabı ve cehennem azabı ile lânet ve bedduâ etmeyin.”^[670]

Peygamber Efendimiz mü’minlerin birbirlerine; “Allah sana lânet etsin”, “Allah’ın gazabına uğrayasın”, “cehennemde yanasın” diye bedduâ etmesini yasaklamıştır.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
الْفَاحِشِ، وَلَا الْبَذِيءِ».

1041. Abdullah ibni Mes’ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Olgun mü’min insanların ırz ve nâmusuna dil uzatmaz, lânet etmez, kötü iş yapmaz ve kötü söz söylemez.”^[671]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
إِلَى الَّذِي لَعِنَ، فَإِنْ كَانَ أَهْلًا لِذَلِكَ، وَإِلَّا رَجَعْتُ إِلَى قَائِلِهَا».

1042. Ebü'd-Derdâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kul, herhangi bir şeye lânet ettiğinde o lânet gökyüzüne çıkar, semânın kapıları ona kapanır. Sonra yere iner, yeryüzünün kapıları da ona kapanır. Sonra sağa sola bakınır, girecek yer bulamayınca lânet edilen kişiye gelir. Eğer gerçekten lânete lâyık ise onda kalır, değilse lânet edene döner.”^[672]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
عَلَيْهِ».

1043. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse lâneti hak etmeyen bir şeye lânet ederse, o lânet kendisine döner.”^[673]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثَنِيَّةٍ أَوْ فَدْفِدٍ: كَبَّرَ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «خُذُوا مَا عَلَيْهَا وَدَعُوهَا، فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ».
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَأَمَّ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
أَحَدًا.

1044. İmrân ibni'l-Husayn radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir seferde iken, devesinin üzerinde bulunan Medineli bir hanım, devesinin tutumundan sıkıldı ve ona lânet etti.

Resûlullah sallahu aleyhi ve sellem kadının sözünü duyunca,

“Devenin üzerindeki eşyâyı alın ve onu bırakın gitsin. Çünkü o deve lânetlenmiştir” buyurdu.

İmrân dedi ki: O deve hâlâ gözümün önündedir; insanların arasında gezinirdi de kimse ona ilişmezdi. ^[674]

Ben derim ki: Âlimler İmrân’ın babası Husayn’ın Müslüman ve sahâbî olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Doğru olan şudur ki Husayn hem Müslüman hem de sahâbîdir. Sahâbî olan baba ve oğlu hakkında kullanılan “radıyallahu anhümâ: Allah ikisinden de râzı olsun” ifâdesini onlar için de kullandım.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُصَاحِبْنَا نَاقَةً عَلَيْهَا لَعْنَةٌ».

1045. Ebû Berze radıyallahu anh şöyle dedi:

Genç bir hanım, üzerinde Müslümanlar’ın birtakım eşyalarının da bulunduğu bir deve üstünde bulunuyorken, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi görüverdi. Dağ yolunun dar yerine gelmişlerdi. Kadın,

“Deeh, Allahım bu hayvana lânet et!” deyip hayvanı sürmeye çalıştı. Bunun üzerine Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Lânetlenmiş bir deve bizimle birlikte bulunmasın!” ^[675]

Bir başka rivâyete göre, Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu: “لَا تُصَاحِبْنَا”
رَاحِلَةً عَلَيْهَا لَعْنَةٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى: Kendisine “Allah lânet etsin” diye bedduâ edilen bir deve bizimle birlikte bulunmasın.” ^[676]

Şahıs Belirtmeden Günahkârlara Lânet Etmenin Câiz Olduğu

Sahîh ve meşhûr hadislerde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

١٠٤٦ . «لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ».

1046. “İğreti saç takana da taktırana da Allah lânet etsin.”^[677]

١٠٤٧ . «لَعَنَ اللَّهُ آكِلَ الرِّبَا...».

1047. “Fâiz yiyene Allah lânet etsin.”^[678]

وَتَسْلِيمِ النَّصَارَى الْإِشَارَةَ بِالْأَكُفِّ.

1048. “Canlı sûreti (heykel) yapanlara Allah lânet etsin.”^[679]

١٠٤٩ . «لَعَنَ اللَّهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ الْأَرْضِ ...».

1049. “ Topraktaki sınırları bozanlara Allah lânet etsin.”^[680]

١٠٥٠ . «لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ، يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ ...».

1050. “Bir yumurta bile çalsa, Allah hırsıza lânet etsin.”^[681]

٦٣٥ . عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولٍ

...».

1051. “Ana-babasına lânet edene Allah lânet etsin. Kestiğini Allah’tan başkası adına kesene de Allah lânet etsin.”^[682]

اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ: «مَا أَخْرَجَكُمَا مِنْ بُيُوتِكُمَا هَذِهِ السَّاعَةَ؟» قَالَا:
وَالْمَلَائِكَةُ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ».

1052. “Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti, Medine’de bir bid’at çıkaran veya bir bid’atçıyı barındıran kimse üzerine olsun.”^[683]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
وَهَذِهِ ثَلَاثُ قَبَائِلَ مِنَ الْعَرَبِ».

1053. “Ey Allahım! Allah’a ve Resûlü’ne isyan etmiş olan Ri’l, Zekvân ve Usayye’ye (bu üç Arap kabilesine) lânet et.”^[684]

شَيْنُهُ بِهِ، حَبَسَهُ اللَّهُ عَلَى جِسْرِ جَهَنَّمَ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْهَا قَالَ».

1054. “Allah Yahudiler’e lânet etsin, ölü hayvanın içyağı onlara haram kılınmıştı, onu (erittiler) sattılar.”^[685]

قَالَ الرَّاوي: فَرَأَيْتُهُ ابْنَ ثَلَاثٍ وَتِسْعِينَ أَسْوَدَ الرَّأْسِ وَاللَّحْيَةِ.

1055. “Peygamberlerin mezarlarını mescid edinen Yahudiler’e ve Hıristiyanlar’a Allah lânet etsin.”^[686]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ayrıca “Kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye kalkışan kadınlara lânet etmiştir.”^[687]

Bütün bu hadîs-i şerîfler hem *Sahîh-i Buhârî* hem *Sahîh-i Müslim*’de, bir kısmı her ikisinde, bir kısmı da sadece birinde bulunmaktadır. Konuyu

uzatmamak için bu hadislerin metinlerine işaret etmekle yetindim, senedlerini zikretmedim.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَعَهْدَكَ،
رَأَى حِمَارًا قَدْ وُسمَ فِي وَجْهِهِ فَقَالَ: «لَعَنَ اللَّهُ الَّذِي وَسَمَهُ».

1056. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yüzüne damga vurulmuş bir eşek gördü ve şöyle buyurdu:

“Bu hayvanın yüzünü dağlayana Allah lânet etsin!”^[688]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
فِيهِ الرُّوحُ غَرَضًا».

1057. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ Kureyşli gençlerin yanından geçti, bir kuşu hedefe koymuş, ona ok atıyorlardı. İbni Ömer onlara şunları söyledi:

“Bunu yapana Allah lânet etsin. Çünkü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, **‘Canlı bir varlığı hedefe koyup ona atış yapanlara Allah lânet etsin’** buyurdu.”^[689]

Müslüman’a Lânet Etmenin Haram Olduğu

Hiçbir kusuru bulunmayan Müslüman’a lânet etmek haramdır. Müslümanlar bu konuda görüş birliği etmiştir. Kötü özellikleri bulunan kimselere lânet etmek ise câizdir. Bir önceki bahiste de geçtiği üzere “Allah zâlimlere lânet etsin”, “Allah kâfirlere lânet etsin”, “Allah Yahudiler’e ve

Hıristiyanlar’a lânet etsin”, “Allah günahı açıkça işleyenlere lânet etsin”, “Allah sûret yapanlara lânet etsin” denebilir.

İşlediği bir günahla bilinen birinin şahsına lânet etmek haram değildir. Hadîs-i şerîflerden anlaşıldığına göre Yahudiye, Hıristiyan, zâlîme, zinâ edene, tasvir yapana, hırsıza, fâizciye lânet edilebilir. İmâm Gazzâlî bunun haram olduğunu ancak Ebû Cehil, Firavun, Hâmân gibi kâfir olarak öldüğü bilinenlere lânet etmenin haram olmadığını söylemiştir. İmâm Gazzâlî şöyle demiştir:

“Çünkü lânet etmek, ‘Allah Teâlâ’nın rahmetinden uzak olsun’ demektir. Ama biz o günahkârın veya kâfirin hayatının nasıl son bulacağını bilemiyoruz... Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in şahıslarını kast ederek lânet ettiği kimselerin kâfir olarak öldüklerini bilmesi mümkündür... Bir kimsenin fenâlığı için bedduâ etmek ona lânet etmek gibi bir şeydir. Meselâ zâlîme; ‘Allah onun vücuduna sağlık vermesin’, ‘Allah ona selâmet vermesin’ gibi bedduâ etmek iyi bir şey değildir. Aynı şekilde bütün hayvanlara ve cansız dediğimiz varlıklara lânet etmek de kötü bir şeydir.”^[690]

Lâneti Hak Etmeyene Lânet Etmek

(Tefsîr âlimi) Ebû Ca’fer en-Nehhâs (v. 338/950) bazı âlimlerin şöyle dediğini nakletmiştir: “Bir kimse lâneti hak etmeyen birine lânet ederse, sözü biter bitmez, ‘Eğer lâneti hak etmiyorsa, ona lânet olmasın’ demelidir.”

Eğiticinin Kullanabileceği İfâdeler

İyiliği emreden ve kötülükten sakındıran birinin ve eğiticinin karşısındakine şöyle sözler söylemesinde bir sakınca yoktur: “Yazıklar olsun sana!”, “Ey hâli perîşân!”, “Ey kendine önem vermeyen!”, “Ey kendine yazık eden!” Yalana kaçmayacak şekilde böyle sözler söylenebilir. İftirâ denebilecek bir sözü açıkça, üstü kapalı bir şekilde veya dokundurma yoluyla da olsa söylememelidir. Bu ifâdeler eğitme, kötülüğü önleme ve sözün etkisini artırma maksadıyla söylenebilir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لَا تُغْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينُ، مُسْتَقْبَلُ
«ارْكَبَهَا» قَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ، قَالَ فِي الثَّالِثَةِ: «ارْكَبَهَا وَيْلَكَ».

1058. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Mekke'ye kurbanlık bir deveyi götüren bir adam gördü ve ona,

“Deveye bin!” buyurdu. Adam,

“Ama o kurbanlık” dedi. Allah’ın Resûlü tekrar,

“Ona bin!” buyurdu. Adam yine,

“Ama o kurbanlık” dedi. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem üçüncü defa şöyle hitap etti:

“Yazıklar olsun sana, ona bin!”^[691]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنُّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
لَمْ أَغْدِلْ».

1059. Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anh şöyle dedi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ganîmet malını taksîm ederken, Temîmoğulları kabîlesinden olan Zü'l-Huvaysıra onun yanına geldi ve:

“Yâ Resûlallah! Âdil davran!” dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona,

“Vah sana! Ben de âdil olmazsam, adâleti başka kim gözetir” buyurdu.^[692]

Bu olay, Huneyn gazvesinin yapıldığı gün (hicrî 8./mîlâdî 630. yıl), Mekke'ye 9 mil uzaklıktaki Ci'râne'de oldu. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, bu gazvede ganîmet olarak alınan külçe altınları ashâbına

dağıtıyordu. İşte o sırada Zü'l-Huvaysıra et-Temîmî Efendimiz'in yanına geldi ve bu saygısız sözleri sarf etti.

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ»، بَلَ السَّاعَةِ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْخَطِيبُ أَنْتَ، قُلْ: وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ».

1060. Adî bin Hâtim radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında bir konuşma yaptı ve: "Allah'a ve Resûlü'ne itaat eden doğru yolu bulmuş olur. Onlara karşı gelen ise doğru yoldan sapar" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona şunu söyledi:

"Sen ne kötü hatipsin. '**Onlara karşı gelen**' deme; (isimlerini ayrı ayrı söyleyerek) 'Allah'a ve Resûlü'ne **karşı gelen**' de."

Allah Teâlâ ile Resûl-i Ekrem'den "onlar" diye söz etmeyi Peygamber Efendimiz uygun görmemiştir. Çünkü "onlar" derken, Kâinâtın Rabbi ile O'nun Resûlü birbirinde eşitmiş gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır.

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
تَبُوكَ هُوَ وَرَفِيقَانِ لَهُ، قَالَ: وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٦٣٥. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ

1061. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Hâtûb ibni Ebî Beltea radiyallahu anhdan bir kölesi Hâtûb'ı şikâyet etmek üzere Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanına geldi ve:

"Yâ Resûlallah! Hâtûb kesinlikle cehenneme girecek" dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona şunu söyledi:

“Yalan söylüyorsun! O cehenneme girmeyecek. Çünkü o hem Bedir gazvesinde, hem de Hudeybiye bîatında bulundu.”^[693]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا وَيَبْقَى أَجْرُنَا لَنَا.

1062. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’den rivâyetimize göre, Ebû Bekir es-Sıddîk radiyallahu anh oğlu Abdurrahmân’a, onun misâfirlere akşam yemeği vermediğini öğrenince: “Behey anlayışsız herif!” diye bağırды.^[694]
Bu hadisin açıklaması, İsimler Bölümü’nde (835 numara ile) geçti.

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ: صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! بِسْمَا جَزَتْهَا». وَفِي رِوَايَةٍ: لَيِّرَانِي أَحْمَقُ مِثْلَكَ.

1063. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâ yanında başka elbiseleri olduğu hâlde, tek elbise giyerek namaz kıldı. Ona “Neden böyle yaptın?” diye sordular. O da “Sizin gibi câhiller görsün (böyle de namaz kılınacağını öğrensınler) diye böyle yaptım” dedi.^[695]

Bir başka rivâyete göre, “Senin gibi bir ahmak beni görsün diye yaptım” dedi.^[696]

يَدُهُ مِنَ الطَّعَامِ: “كُلْ”، وَتَكَرَّرَ ذَلِكَ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَتَحَقَّقْ أَنَّهُ اكْتَفَى مِنْهُ،
٣- بَابُ مَا يَقُولُهُ عِنْدَ عَقْدِ النِّكَاحِ

17. FAKİR, ZAYIF, YETİM, DİLENCİ VE BENZERİ KİMSELERİ KOVUP AZARLAMAMANIN YASAKLANDIĞI,

ONLARA YUMUŞAK SÖZ SÖYLEYİP TEVÂZÛ GÖSTERMEK GEREKTİĞİ

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ، وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ﴾

“Yetime sakın kötü davranma. Bir şey isteyeniyi azarlama.”^[697]

فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
تُفْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
شَيْءٌ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ»

“Sabah akşam sadece Rablerinin rızasını dileyerek O’na duâ ve ibâdet edenleri yanından kovma. Çünkü sen onların hesâbından sorumlu değilsin, onlar da senin hesâbından. Öyleyse niçin onları kovup da zâlimlerden olasın.”^[698]

فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
بِاسْمِي، وَلَا تَكْتُمُوا بِكُنْيَتِي».

“Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek O’na duâ ve ibâdet eden kimselerle beraber olmaya devam et. Dünya hayatının çekiciliğine kapılıp da gözünü onlardan ayırma.”^[699]

﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

“Mü’minlere kol kanat ger.”^[700]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَأَمَّ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَقَالَتْ: وَمَا يَضْحَكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي حَصَّيْنَاهُ كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ فَقَالَتْ: وَمَا يَضْحَكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا أَغْضَبْتُكُمْ؟ قَالُوا: لَا.

1064. Ashâb-ı kirâmdan Âiz ibni Amr radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir gün Ebû Süfyân, aralarında Selmân-ı Fârisî, Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî'nin de bulunduğu bir topluluğun yanından geçti. Onu gören bu Müslümanlar,

“Allah’ın kılıcı, Allah düşmanını haklamadı” dediler. Bunu duyan Ebû Bekir radıyallahu anh,

“Bu sözü Kureyş’in büyüğüne ve efendisine mi söylüyorsunuz?” dedi. Sonra da Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’in yanına gelerek bu olayı anlattı. O zaman Allah’ın Elçisi,

“Ebû Bekir! Bu sözünle belki de onları gücendirdin. Eğer onları gücendirdiysen Rabbini de gücendirdin demektir” buyurdu.

Hiz. Ebû Bekir hemen o yoksul Müslümanlar’ın yanına gelerek,

“Kardeşlerim! Yoksa sizleri gücendirdim mi?” diye sordu. Onlar da:

“Hayır, sana güvenmedik. (Allah seni bağışlasın, kardeş!)” dediler. ^[701]

١٢ - بَابُ الدُّعَاءِ عِنْدَ تَخْنِيكِ الطِّفْلِ

18. KULLANILMASI UYGUN OLMAYAN SÖZLER

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
حَصَّتْنَا كُلُّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
نَفْسِي، وَلَكِنْ لَيْقُلْ: لَقِسْتُ نَفْسِي».

1065. Sehl ibni Huneyf ve Âişe radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Hiçbiriniz ‘nefsim pis oldu’ demesin. Onun yerine ‘nefsim kötü oldu’ desin.”^[702]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَقِسْتُ نَفْسِي».

1066. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Hiçbiriniz kesinlikle ‘içim bulandı’ demesin. Onun yerine ‘nefsim kötü oldu’ desin.”^[703]

Ünlü hadis âlimi Ebû Süleymân el-Hattâbî (v. 388/998) şöyle demiştir: Bu iki hadiste geçen “şöyle denmesin, böyle densin” şeklinde işaret edilen iki fiil de esâsen aynı anlamdadır. Ama Resûl-i Ekrem ashâbına bir âdâb öğreterek, daha uygun olan kelimeyi kullanmalarını, çirkin kelimeleri kullanmamalarını öğütlemiştir.

Peygamber Efendimiz, insanların zihinlerinde kötü ve çirkin çağrışımlar uyandıracak kelime ve sözlerin kullanılmasını uygun görmemiştir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ.

1067. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“(Üzüme) kerm diyorlar; oysa kerm mü’minin kalbidir.”^[704]

«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: «فَإِنَّ الْكَرْمَ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ».

İmâm Müslim’in bir rivâyeti şöyledir: **“Üzüümü (ineb) kerm diye isimlendirmeyin; çünkü kerm müslimdir.”**^[705]

Yine İmâm Müslim’in bir başka rivâyeti şöyledir: **“Kerm, mü’minin kalbidir.”**^[706]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:

وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَقُولُوا: الْكَرْمُ، وَلَكِنْ قُولُوا: الْعِنَبُ وَالْحَبْلَةُ».

1068. Vâil ibni Hucr radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Siz (üzüme) kerm demeyin; onun yerine yaş üzüm ve üzüm asması deyin.”^[707]

Ben derim ki: Bu hadîs-i şerîfte anlatılmak istenen şudur: Câhiliye devrinde üzüme “kerm” dedikleri için, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem üzüme “kerm” demeyi yasaklamıştır. Bazıları bugün bile üzüme “kerm” demektedir.

(Hadis âlimi ve hâfızı) Ebû Süleymân el-Hattâbî ve başka âlimlere göre, Nebiyy-i Muhterem sallallahu aleyhi ve sellem üzüm anlamına gelen kerm kelimesinin güzelliğinin, insanları onun suyundan yapılan şaraba yönlendireceğinden endişe etti, bu sebeple kerm kelimesinin kullanılmasını uygun görmedi. Doğrusunu Allah bilir.

Araplar hem üzüm kütüğüne hem de üzüm suyundan yapılan şaraba “kerm” derlerdi. Kerm sözü insanların aklına Allah’ın haram kıldığı şarabı getirdiği için, Peygamber Efendimiz bu kelimenin kullanılmasını uygun görmemiştir. Kerm ile aynı kökten türeyen “kerîm (cömert)” kelimesi ise

Müslüman'ın özelliğidir. Allah'ın Resûlü, Müslüman'a mahsûs olan değerli bir özelliğin başka şeylere verilmesini doğru bulmamıştır.

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
زَوَّدَنِي الثَّقَوَى، وَاعْفِرْ لِي ذَنْبِي، وَوَجِّهْنِي لِلْخَيْرِ أَيْنَمَا تَوَجَّهْتُ.

1069. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse (kendini üstün görüp başkalarını küçümseyerek) ‘insanlar helâk oldu’ derse kendisi onların en fazla helâk olanı olur.”^[708]

Hadis âlimi ve hâfızı Ebû Abdillâh el-Humeydî (v. 488/1095) *el-Cem' beyne's-Sahîhayn* adlı eserinde şöyle dedi:

“Bir kimse insanlarla alay ederek, onları küçümseyerek ve kendini onlardan üstün görerek ‘insanlar helâk oldu’ dediği zaman, insanların en fazla helâk olanı kendisi olur. Çünkü hiç kimse Allah Teâlâ'nın mahlûkâtı yaratışındaki sırrı, bir şeyi neden öyle yaptığını bilemez. Âlimlerimizden biri böyle söylemiştir.”^[709]

(Hadis âlimi ve hâfızı) Hattâbî (v. 388/998) bu sözü açıklayarak şöyle demiştir:

“Bir kimse durmadan insanları ayıplar, onların kötülüklerini diline dolayıp ‘İnsanlar bozuldu, mahv oldu’ derse kazandığı günahlar yüzünden insanların en fazla helâk olanı, hatta onlardan daha beteri kendisi olur. Çünkü onların kötülüklerini söyleyip durması, kendini beğenmeye ve başkalarından üstün ve daha hayırlı biri olarak görmeye yöneltir, bu da onu helâk eder.”^[710]

İmâm Mâlik şöyle demiştir:

“Bir kimse, insanların dinî hayatında gördüğü bozulmadan dolayı üzülsün de ‘insanlar helâk oldu’ derse bence bunda bir sakınca yoktur. Ama bu sözü kendisini önemseyerek ve insanları küçümseyerek söylerse, o zaman bu söz sakıncalıdır; zâten hadîs-i şerîf de bunu yasaklamaktadır.”^[711]

Ben de derim ki: Bu sahîh senedle yapılan açıklama, üzerinde durduğumuz hadîs-i şerîf için yapılan yorumların en güzeli ve en vecîzidir. Hele bu yorum İmâm Mâlik gibi birinden -Allah ondan râzı olsun- geliyorsa daha da değerlidir.

Söylenmemesi Gereken Sözler

٦٤٠. عَنْ هُلُبِ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
النَّاسِ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
صَلُّوْا اللَّهَ عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا.

1070. Huzeyfe ibnü'l-Yemân radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Siz ‘Allah dilerse ve filanca dilerse’ demeyin. Fakat ‘Allah dilerse sonra filanca dilerse’ deyin.”^[712]

Hadis âlimi Hattâbî (v. 388/998) ve başka âlimler şöyle dediler:

“Peygamber Efendimiz’in bu hadîs-i şerîfi bizi bir edebe yöneltmektedir. Şöyle ki, Arapça’daki ‘vav’ atıf harfi (Türkçe’de ‘ve’ bağlacı) denkliği, ortaklığı, müşterekliği ifâde eder. Yine Arapça’daki (sonra anlamına gelen) ‘sümme’ atıf harfi ise bir şeyde ortaklığı, müşterekliği değil, zaman aralığını, tertibi ve sıralamayı ifâde eder. Böylece Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu hadîs-i şerîfiyle, Allah Teâlâ’nın dilemesinin, diğer varlıkların dilemesinden önce ve önde olduğunu öğretmektedir.”^[713]

* (Tâbiîn neslinden olan muhaddis ve fakîh) İbrâhim en-Nehaî (v. 96/714), “Allah’a ve sana sığınırım” demenin yanlış olduğunu söyler, bunun yerine “önce Allah’a, sonra sana sığınırım” demek gerektiğini belirtirdi.

Âlimler şöyle dediler: “Allah olmasaydı, sonra falan olmasaydı şöyle yapardım” demek doğrudur. Ama “Allah ve falan olmasaydı şöyle yapardım” demek (onları birbirine denk tutuyormuş gibi anlaşılabilceği için) yanlıştır.

* **‘Falan yıldızın batıp doğması sâyesinde yağmura kavuştuk’** demek doğru bulunmamıştır. Şâyet bir kimse bu sözü, yağmuru yağdıranın yıldız olduğuna inanarak söylerse kâfir olur (dinden çıkar). Ama bir kimse bu sözü, yağmuru yağdıranın Allah olduğuna inanarak söyler, yıldızın batıp doğmasının, yağmurun yağmasına işaret olduğunu kabul ederse kâfir olmaz. Bununla beraber Câhiliye devrinde (İslâm öncesinde) yaşayan kimselerin söylediği bir sözü sarf ettiği için yanlış yapmış olur. Bu sözler insanın dinden çıkmasına yol açacak veya açmayacak ifâdelerdir. Bu

bahisle ilgili sahîh hadisi, “Yağmur Yağdıktan Sonra Yapılacak Duâ” bahsinde (536 numara ile) zikrettik.

* “Şu işi yaparsam Yahudi veya Hıristiyan olayım”, “Şu işi yaparsam dinden çıkayım” gibi sözleri sarf etmek haramdır. Bir kimse bu sözü söyler ve bu sözle gerçekten de İslâm dininden çıkmayı kastederse, o şahıs hemen dinden çıkmış olur ve ona, dinden çıkanlara uygulanan işlem yapılır. Fakat bu sözle dinden çıkmayı kastetmezse kâfir olmaz; ancak haram bir şey yapmış olur, bundan dolayı da tövbe ve istiğfâr etmesi gerekir. Ayrıca o günahı derhâl bırakması, yaptığına pişman olması, bir daha aslâ böyle sözler sarf etmemeye karar vermesi ve istiğfâr ederek “lâilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah” demesi gerekir.

* Bir Müslüman’a “ey kâfir” demek, en ağır haramlardan biridir.

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
لَا تُغْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينِي، مُسْتَقْبَلِ
بِهَا أَحَدُهُمَا، فَإِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلَّا رَجَعْتُ عَلَيْهِ.

1071. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir adam din kardeşine ‘ey kâfir’ derse bu söz ikisinden birine döner. Eğer böyle denen kişi söylenildiği gibi ise söz doğrudur; yerini bulmuş olur. Aksi takdirde bu söz söyleyene geri döner.”^[714]

۶۰۴. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَلَيْسَ كَذَلِكَ، إِلَّا حَارَ عَلَيْهِ.

1072. Ebû Zer radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlemiştir:

“Kim bir adamı ‘ey kâfir’ diye çağırır veya ona ‘ey Allah’ın düşmanı’ derse, o adam da böyle değİLse bu söz, söyleyenin kendisine döner.”^[715]

Bir Müslüman diğEr bir Müslüman hakkında “Allahım! Onun îmânını söküp al!” diye bedduâ ederse günahkâr olur. Böyle bedduâ eden kâfir olur mu? Bu hususta âlimlerimizin iki görüşü vardır. Bunu Kâdî Hüseyin (v. 462/1069) *el-Fetâvâ* adlı eserinde bizim âlimlerimizden nakletmiştir. Bu iki görüşün en sahîh olanına göre o kimse kâfir olmaz. Buna delil olarak Hz. Mûsâ’nın şu bedduâsını bildiren âyet-i kerîme gösterilmektedir:

“Ey Rabbimiz! Onların (Firavun ve çevresindekilerin) mallarını helâk et. Kalplerini katılaştır ki o acı azabı görmeden îmân etmesinler.”^[716]

Her ne kadar “bizden öncekilerin şerîatı bizim de şerîatımızdır” desek de delile dayanarak çıkarılan bu hükmün îtiraz edilecek yönü vardır.

Kâfirlerin Müslüman’ı Dinden Çıkmaya Zorlaması

Kâfirler bir Müslüman’ı dinini terk et diye zorlasa, o da îmânını kesinlikle terk etmeden onların istediğİ sözü söylese, Kur’ân-ı Kerîm’in belirttiğİne ve İslâm âlimlerinin de görüş birliğİ ettiğİne göre o kimse kâfir olmaz. Böyle bir durumda, fazîletli olan, canını kurtarmak için kâfirlerin istediğİ sözü söylemek midir? Âlimlerimiz bu konuda beş görüş ileri sürmüşlerdir.

Birinci görüş: En sahîh ve en fazîletli olanı, ölümü göze alarak insanı dinden çıkaran sözü söylememektir. Bunun sahîh hadislerden ve ashâb-ı kirâmın -Allah kendilerinden râzı olsun- uygulamalarından pek çok delili vardır.

İkinci görüş: Fazîletli olan, canını kurtarmak için kâfirlerin istediğİ sözü söylemektir.

Üçüncü görüş: Hayatta kalması Müslümanlar için faydalıysa yani düşmana zarar vermeyi ve dinin hükümlerini uygulamayı umuyorsa, fazîletli olan kâfirlerin istediğİ sözü söylemektir. Şâyet umduğU gibi olmayacaksa, ölümü göze almak daha fazîletlidir.

Dördüncü görüş: Düşmanın zorladığİ kimse âlimlerden ve halkın önder kabul ettiğİ kimselerden biriye, fazîletli olan, halkın yanlış anlamaması için ölümü göze alıp eziyetlere katlanmasıdır.

Beşinci görüş: Düşmanın zorladığİ kimsenin **“Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın”^[717]** âyet-i kerîmesine göre, kendisinden istenen sözü söylemesi gereklidir. Bu görüş oldukça zayıftır.

Müslüman'ın Kâfiri Müslüman Olmaya Zorlaması

Bir Müslüman bir kâfiri Müslüman olmaya zorlar, o da kelime-i şehâdet getirirse, şâyet o kâfir gayr-i müslim devletin vatandaşı ise Müslümanlığı geçerli olur; çünkü kendisine yapılan baskı yerinde bir baskıdır. Şâyet Müslüman olmaya zorlanan kimse zimmî (İslâm ülkesinde yaşayan bir gayr-i müslim) ise Müslümanlığı geçerli olmaz; çünkü biz ona kendisini ve haklarını koruma güvencesi vermişizdir. Bu sebeple zimmîye yapılan baskı, haksız bir baskı olur. Bu konudaki zayıf bir görüşe göre Müslüman ona hakkı emrettiği için, o zimmî de Müslüman olur.

Kâfirin, Bir Başkası Tarafından Zorlanmadan Kelime-i Şehâdet Getirmesi

Bir kâfir, kendisini kimse zorlamadan kelime-i şehâdet getirirse duruma bakılır: Şâyet o kâfir, “Ben falanın ‘lâilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah’ dediğini duydum” şeklinde birinin hâlini hikâyeye ederek kelime-i şehâdet getirmişse, o kimse Müslüman olmuş sayılmaz. Böyle değil de bir Müslüman kendisine: “Haydi, ‘lâilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah’ de!” der, o da bu teklifi kabul ederek Kelime-i Şehâdet getirirse, Müslüman olur. Eğer bir kâfir birinin durumunu hikâyeye etmeden veya birisi kendisine Müslüman olması yönünde teklifte bulunmadan kelime-i şehâdet getirirse sahîh ve meşhûr olan görüşe göre o kimse Müslüman olur; âlimlerimizin çoğunluğu böyle söylemiştir. Başkasının İslâmiyet’i kabul etmesini hikâyeye edebileceğini dikkate alarak, onun Müslüman olmayacağını söyleyen de vardır.

Müslümanlar'ın Yöneticisine Halîfe Denmesi

Müslümanlar'ı yöneten devlet başkanına “Allah'ın Halîfesi (halîfetullah)” demek uygun olmaz. Ona **“halîfe”**, **“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in halîfesi”** ve **“mü'minlerin emîri** (emîrû'l-mü'minîn)” demek uygun olur.

Ebû Muhammed el-Ferrâ el-Begavî (v. 516/1122) -Allah ona rahmet eylesin- *Şerhu's-sünne* adlı eserinde şöyle demiştir:

“Müslümanlar'ı yöneten kimseye, âdil imâmlar gibi yaşamasa bile, Müslümanlar'ın işlerini yürüttüğü, onlar da kendisine itâat ettiği için **‘mü'minlerin emîri** (emîrû'l-mü'minîn)’ ve **‘halîfe’** demekte sakınca yoktur... Çünkü o devlet başkanı, kendisinden önceki yöneticilerin yerine

geçmiş ve onların makâmına oturmuştur...Fakat Âdem aleyhisselâm ile Dâvûd aleyhisselâmdan sonra kimseye ‘Allah’ın halîfesi (halîfetullah)’ denmez. Çünkü Allah Teâlâ Hz. Âdem için: **إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً**: **Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım**’^[718] buyurmuş, Hz. Dâvûd için de: ‘**يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ** Ey Dâvûd, Biz seni yeryüzünde halife yaptık’^[719] buyurmuştur.”^[720]

Tâbiîn muhaddislerinden İbni Ebî Müleyke’den (v. 117/735) rivâyet edildiğine göre, bir adam Ebû Bekir es-Sıddîk (v. 13/634) radyallahu anha, “Ey Allah’ın halîfesi!” deyince, Hz. Ebû Bekir ona, “Ben Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’in halîfesiyim ve bundan da hoşnutum” dedi.

Adamın biri Ömer ibni Abdilazîz’e (v. 101/720) -Allah ondan râzı olsun- “ey Allah’ın halîfesi!” diye hitap etti. O da adama şunları söyledi:

“Yazıklar olsun sana! Bana, benimle ilgisi olmayan bir şekilde hitap ettin. Anam bana Ömer adını vermişti. Eğer bana ‘Ömer’ diye hitap etseydin, kabul ederdim. Sonra yaşımla ilerledi, bana ‘Ebû Hafs’ künyesini verdiler. Eğer bana böyle hitap etseydin, yine kabul ederdim. Daha sonra beni yönetiminizin başına getirdiniz ve bana ‘emîrü’l-mü’mînîn’ dediniz. Bana böyle hitap etseydin, yeterli olurdu.”

Şâfiî fakîhi olan ve kadıların kadısı unvânıyla anılan Ebû’l-Hasen el-Mâverîdî (v. 450/1058) *el-Ahkâmü’s-sultâniye* adlı eserinde şöyle demiştir:

“Devlet başkanına ‘halîfe’ denir; çünkü o Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden sonra, onun yerine geçerek ümmetinin yönetimini üstlenmiştir... Devlet başkanına sadece ‘halîfe’ denebileceği gibi, ‘halîfetü Resûlillah: Resûlullah’ın halîfesi’ de denebilir. Âlimler halîfeye ‘halîfetullah: Allah’ın halîfesi’ denip denemeyeceğinde ihtilâf etmişlerdir. Bazıları, Allah’ın hukûkunu halk arasında uyguladığı için halîfeye ‘halîfetullah’ denebileceğini söylemiş ve delil olarak da şu âyet-i kerîmeyi göstermiştir:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ: **Sizi yeryüzünde halîfeler yapan O’dur.**’^[721] Âlimlerin büyük çoğunluğu ise halîfeye ‘Allah’ın halîfesi’ demeyi doğru bulmamış ve bunu söyleyenin günahkâr olacağını ifâde etmişlerdir.”^[722]

Ben derim ki: Kendisine ilk olarak ‘emîrü’l-mü’mînîn (mü’mînlerin emîri)’ denen, Ömer ibnü’l-Hattâb radyallahu anhdır. Bütün âlimler bunu böyle kabul etmiştir. Bazı câhillerin bu ifâdenin ilk olarak (peygamber olduğunu ileri süren) Müseylimetülkezzâb için kullanıldığını söylemeleri apaçık bir hata, çirkin bir cehâlet ve âlimlerin görüş birliğine aykırıdır.

Kendisine ilk defa ‘emîrû’l-mü’minîn’ denen kimsenin Ömer ibnü’l-Hattâb radiyallahu anh olduğu konusunda âlimlerin eserleri birbirini destekler.

Hadis âlimi ve hâfızı Ebû Ömer ibni Abdilber (v. 463/1071), ashâb-ı kirâmın hayatına dâir *el-İstî‘âb* adlı eserinde^[723] ilk önce Hz. Ömer’e ‘emîrû’l-mü’minîn’ dendiğini, ona neden bu ünvan verildiğini, Ebû Bekir radiyallahu anha da ‘halîfetü Resûlillah: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in halîfesi’ dendiğini belirtir.

Sultana ve Başkalarına Şehinşâh Demenin Haram Olduğu

Sultana ve diğer yöneticilere ‘şehinşâh’ demek kesinlikle haramdır. Çünkü bunun anlamı “melikler meliki” demektir. Allah’tan başka biri bu isimle nitelendirilemez.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْأَمْلَاجِ.

1073. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ katında en kötü isim, melikü’l-amlâk (melikler meliki) diye isimlendirilen kimsenin adıdır.”^[724]

Melikü’l-amlâk, mülkün yani kâinâtın sahibi demektir. Mülkün ve kâinâtın sahibi ise Allah Teâlâ’dır. Bu sebeple bir insana bu adın verilmesi büyük günahdır. Şu hadîs-i şerîf de bunu göstermektedir: **“Kıyâmet gününde Allah Teâlâ’nın en çok gazap edeceği en pis adam melikü’l-amlâk adını alan kimsedir. Allah’tan başka melik yoktur.”**^[725]

Biz bu konuyu ‘İsimler Bölümü’nde açıkladık; tebe-i tâbiîn âlimi Süfyân ibni Uyeyne’nin (v. 198/814), “melikü’l-amlâk ifâdesi (Farsça’daki) şâhânşâh (şehinşâh) tâbiri gibidir” dediğini belirttik.^[726]

Seyyid Kelimesinin Kullanılması

Kavminden üstün ve onlardan daha değerli olana ‘seyyid’ denir. Seyyid kelimesi ayrıca lider ve fazîletli kimse için kullanıldığı gibi, öfkesine yenilmeyen kimseye, soylu adama, mal sahibine ve kocaya da denir.

Fazîletli kimselere seyyid denebileceğine dâir, şu misâllerde olduğu gibi, pek çok hadîs-i şerîf vardır:

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
مَنْ لَا يَرْحَمُنَا».

1074. Ebû Bekre (Nüfey‘ ibni Hâris) radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ali’nin oğlu Hasan radiyallahu anhümâyı yanına alarak minbere çıktı ve şöyle buyurdu:

“Benim şu oğlum şerefli bir efendidir. Belki de Allah Teâlâ onun vasıtasıyla Müslümanlar’dan iki büyük topluluğun arasını düzeltir.”^[727]

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
شَكَّ.

1075. Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, (Ensâr’dan) Sa’d ibni Muâz yanlarına geldiği vakit Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ensâr’a,

“Efendiniz için (veya hayırlınız için) ayağa kalkın” buyurdu. Bu konudaki rivâyetlerden birinde de aynı şekilde “efendiniz (veya hayırlınız)” buyurdu.^[728]

Bir başka rivâyete göre ise râvi “veya” diye tereddüt etmeden “efendinize” buyurduğunu söyledi.^[729]

Resûl-i Ekrem'in bu hadîs-i şerîfi, hicretin 5. yılında Yahudi Benî Kurayza kalelerini kuşattığı, onların da İslâm'dan önceki dönemde müttefikleri olan Sa'd ibni Muâz'ın kendileri hakkında vereceği hükme razı olduklarını söyledikleri, Sa'd radiyallahu anhnın da Benî Kurayza'ya geldiği zaman söyledi.

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
«أَنْظَرُوا إِلَيَّ مَا يَقُولُ سَيِّدُكُمْ».

1076. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Sa'd ibni Ubâde radiyallahu anh,

“Yâ Resûlallah! Bir adam karısının yanında bir adam gördüğünde o adamı öldürebilir mi?” diye sordu. Bu rivâyetin sonunda Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Efendinizin şu söylediğine bakın!”^[730]

İmâm Nevevî bu hadisin sadece ‘efendi’ kelimesiyle ilgili kısmını zikretmiştir. Sa'd ibni Ubâde'nin sorusuna Peygamber aleyhisselâm, “öldüremez” diye cevap vermişti. Bu konudaki aşırı hassâsiyetiyle bilinen Sa'd ibni Ubâde, “Böyle bir şey olamaz, ben o adamı gebertirim” dedi. İşte bunun üzerine Allah'ın Elçisi, **“Efendinizin şu söylediğine bakın!”** buyurdu.

Seyyid kelimesinin kullanılmayacağına dâir hadîs-i şerîf:

۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
أَسْحَطْتُمْ رَبِّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ.

1077. Büreyde bin Husayb el-Eslemî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Münâfık, ‘seyyid (efendi)’ demeyin. Eğer onu efendi sayacak olursanız, Azîz ve Celîl olan Rabbinizi gücendirirsiniz.”^[731]

Münâfık, inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen kimsedir. Bu tutumuyla o, kâfirden de beterdir. Allah’a ve Resûlü’ne inanmayan birine ‘efendi’ diye değer vermek, Allah Teâlâ’yı gücendirir.

Ben derim ki: Tanınmış âlim Ebû Süleymân el-Hattâbî’nin (v. 388/998) *Me’âlimü’s-sünen* adlı eserinde belirttiği üzere, birbirine zıt gibi görünen bu hadislerin arası şöyle uzlaştırılır: İlmi ve dinin emirlerine uygun yaşaması gibi sebeplerle fazîletli ve hayırlı diye kabul edilen biri hakkında “Falan seyyiddir” demek ve ona “efendim” diye hitap etmekte bir sakınca yoktur. Böyle değil de adam günahkâr, dinin buyruklarına uymamakla suçlanan biriye ona seyyid (efendi) demek doğru değildir.^[732]

Köle ve Efendinin Birbirine Nasıl Hitap Edeceği

Kölenin efendisine: ‘sâhibim (rabbim)’ demesi uygun değildir. Bunun yerine ‘efendim, efendimiz’ demelidir. Efendinin de ona ‘kölem, câriyem’ demesi doğru değildir. Bunun yerine ‘delikanlım, kızım’ demelidir.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
عَرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَلْيَقُلْ: فَتَايَ، وَفَتَاتِي، وَغُلَامِي.»

عَرْضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَمَوْلَايَ.»

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
اللَّهُ، وَلَا يَقُلِ الْعَبْدُ: رَبِّي، وَلْيَقُلْ: سَيِّدِي.»

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفَتَايَ وَفَتَاتِي».

1078. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz kölesine şöyle demesin: ‘Sâhibinin (rabbinin) yemeğini getir!’, ‘Sahibinin abdest suyunu getir!’, ‘Sâhibine su ver!’

Köle de ‘efendim, velînimetim’ desin.

Yine biriniz kölesine: ‘kölem (kulum), câriyem’ diye hitap etmesin. Bunun yerine ‘delikanlım, kızım, oğlum’ desin!”^[733]

İmâm Müslim’in diğer bir rivâyeti şöyledir: **“Biriniz ‘sâhibim’ demesin; onun yerine ‘efendim, velînimetim’ desin.”**^[734]

Yine Müslim’in bir başka rivâyeti şöyledir: **“Hiç biriniz kölesine kesinlikle ‘kölem, câriyem’ demesin; çünkü hepiniz Allah’ın kulusunuz. Köle de ‘sâhibim (rabbim) demesin, onun yerine ‘efendim’ desin.”**^[735]

Yine Müslim’in bir başka rivâyeti şöyledir: **“Hiçbiriniz kölesine kesinlikle ‘kölem, câriyem’ demesin; çünkü hepiniz Allah’ın kulusunuz (kölesisiniz). Bütün kadınlarınız da Allah’ın kadın kullarıdır (câriyelerdir). Onun yerine ‘oğlum, kızım’, ‘delikanlım, hanım kızım’ desin.”**^[736]

Ben derim ki: Âlimler şöyle demişlerdir: ‘er-Rab’ kelimesi, lâm-ı ta‘rifli olarak, sadece ve özellikle Allah Teâlâ hakkında kullanılır. İzâfet terkîbi hâlinde ise ‘rabbü’l-mâl: mal sâhibi’, ‘rabbü’d-dâr: ev sâhibi’ şeklinde başka şeyler için de kullanılır.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
الصَّحِيحُ فِي ضَالَّةِ الْإِبِلِ: «دَعَهَا حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا».

1079. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, kaybolan deveye ne yapmak gerektiğini soran birine şöyle buyurdu:

“(Ondan sana ne?) Onu sâhibi (rabbi) buluncaya kadar kendi hâline bırak.”^[737]

١٠٨٠. وَالْحَدِيثُ الصَّحِيحُ: «حَتَّى يَهُمَّ رَبُّ الْمَالِ مَنْ يَقْبَلُ
صَدَقَتَهُ».

1080. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sahîh bir hadiste şöyle buyurdu:

“Mal sahibi (rabbü’l-mâl), vereceğim zekâtı acaba kim kabul eder, diye tasalanmadıkça kıyâmet kopmaz.”^[738]

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
وَالْعُنَيْمَةِ

1081. *Sahîh-i Buhârî*’deki bir hadise göre, Ömer radiyallahu anh (otlakları korumakla görevlendirdiği kölesine) şöyle dedi: “Az devenin sahibi (rabbi) ile az koyunun sahibinin (rabbinin) otlaktan faydalanmasına izin ver.”^[739]

“Rab” kelimesinin “sahip” karşılığında kullanıldığına dâir pek çok meşhûr hadis vardır.

Din âlimlerinin de ‘rab’ kelimesini ‘sahip’ karşılığında kullandıkları herkesçe bilinen bir husustur.

Âlimler şöyle demiştir: Kölenin efendisine ‘rabbim’ demesi mekrûh görülmüştür; çünkü rab sıfatı Allah’a mahsûs olduğu hâlde, Allah’tan başkası da bu sifata ortak edilmektedir.

Hadislerde geçen “Sâhibi (rabbi) buluncaya kadar deveyi kendi hâline bırak” ve “Az devenin sahibi (rabbi)” gibi ifâdelerde geçen ‘rab’ kelimesi, mükellef olmayan varlıkların sâhibi anlamında kullanılmıştır. Rabbü’l-beyt (ev sahibi), rabbü’l-mâl (mal sahibi) ifâdeleri de böyledir. Bu ifâdeleri kullanmakta da bir sakınca yoktur.

Yûsuf aleyhisselâmın hapishâne arkadaşına, “أَذْكُرُنِي عِنْدَ رَبِّكَ”: “Rabbinin (efendinin) yanında benden söz et” ifâdesinin iki cevâbı vardır.

Birinci açıklama: Hz. Yûsuf ona anladığı ve konuştuğu dille hitap etti. Mecbûr kalınca böyle hitap etmenin sakıncası yoktur. Nitekim Mûsâ aleyhisselâm da Sâmirî’ye, taptığı puta işaret ederek: “وَأَنْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ”: “Tapmakta olduğun ilâhına bak”^[740] demişti.

İkinci açıklama: Bu, bizden önce yaşayan bir milletin şerîatıdır. Bizim şerîatımız onların şerîatından farklı bir hüküm getirdiğinde, onların şerîatı bizi bağlamaz. Bu konuda âlimler arasında ihtilâf yoktur. Usûl-i fıkıh âlimleri şu konuda ihtilâf ettiler: Bizden öncekilerin şerîatı, bir konuda bizim şerîatımızın getirdiği hükme uygun veya aykırı değilse, onların şerîatının hükmü bizi bağlar mı bağlamaz mı?

“Mevlâ” Kelimesinin Kullanımı

Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs (v. 338/950) *Sınâ’atü’l-küttâb* adlı eserinde şöyle demiştir:

“Bir kimsenin yaratılmışlardan birine ‘mevlâm’ demesi doğru değildir. Bu konuda bütün âlimler aynı görüştedir.”

Ben derim ki: Daha önce ‘mevlâm: velînimetim’ demekte bir sakınca olmadığını söylemiştik. Bu iki görüş arasında bir çelişki yoktur; çünkü Nehhâs’ın doğru bulmadığı şey, bu kelimenin lâm-ı ta’rîf ile ‘el-mevlâ’ şeklinde kullanılmasıdır.

Yine Nehhâs, günahkâr olmayan birine ‘seyyid: efendi’ denebileceğini, fakat bu kelimenin Allah Teâlâ’dan başkası için lâm-ı ta’rîfli olarak ‘es-seyyid’ şeklinde kullanılamayacağını söylemiştir.

Buradan çıkan sonuç şudur: Günahkâr olmayan, dine aykırı davranışlarda bulunmayan bir kimse için, lâm-ı ta’rîfli olarak ‘el-mevlâ’ ve ‘es-seyyid’ demekte bir sakınca yoktur.

Rüzgâra Sövmenin Yasaklandığı

“Şiddetli Rüzgâr Estiği Zaman Ne Demeli?” başlığı altında (521-527 numara ile) geçen hadîs-i şerîflerden ikisinde rüzgâra sövmenin yasaklandığı belirtilmişti.

Ateşli Hastalıklara Sövmenin Yasaklandığı

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَلَى الْأَسْرِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
عَلَيْهِ وَسَلِّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
آدَمَ كَمَا يُذْهَبُ الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ».

1082. Câbir radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ümmü Sâib (veya Ümmü Müseyyeb)in yanına geldi ve:

“Ey Ümmü Sâib (veya Ümmü Müseyyeb)! Sana ne oldu, titriyorsun?” diye sordu. Ümmü Sâib,

“Sıtmaya yakalandım! Allah onun hayrını vermesin!” dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

“Sıtmaya sövme; çünkü körük demirin kirini ve pasını nasıl giderirse, sıtma da insanoğlunun hatâ ve günahlarını giderir.”^[741]

Horoza Sövmenin Yasaklandığı

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،

1083. Zeyd ibni Hâlid el-Cühenî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Horoza sövmeyin. Çünkü o namaz için uyandırır.”^[742]

563. hadiste horozla ilgili olarak Peygamber Efendimiz’in şöyle buyurduğunu görmüştük: “Horozların öttüğünü duyduğunuzda şunu bilin ki o bir melek görmüştür. Bu sebeple siz de o sırada dileklerinizi Allah’ın lütuf ve kereminden isteyin.”

Ölüye Câhiliye Halkının Sözleriyle Feryât Ederek Ağlamanın Yasaklandığı

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَعَوْدَكَ،
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَدَّعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ».

1084. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ölenin arkasından yanaklarını tokatlayan, yakasını paçasını yırtan, Câhiliye âdetine göre bağıra çağıra ağıt yakıp kendisine bedduâ eden bizden değildir.”^[743]

Muharrem Ayına Safer Demenin Yanlış Olduğu

Muharrem ayına safer demek mekrûhtur; çünkü bu Câhiliye devrinin âdetlerindendir.

Kâfir Olarak Ölen İçin Duâ Etmenin Doğru Olmadığı

Allah Teâlâ'dan kâfir olarak ölen birini bağışlamasını istemek haramdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

حَصَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
يَمْسَسُهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ

“Ne Peygamber’in ne de mü’minlerin; yakın akrabaları bile olsa, cehennemlik oldukları açığa çıktıktan sonra müşriklerin bağışlanmalarını Allah’tan dilemeleri uygun değildir.”^[744]

Bu anlamda hadîs-i şerîf de vardır. Müslümanlar bu konuda görüş birliği etmiştir.

Sözü edilen hadîs-i şerîf şudur: Peygamber Efendimiz, amcası Ebû Tâlib ölüm döşeginde iken, ondan âhirette kendisine şefâat edebilmesi için kelime-i tevhîdi söylemesini ısrarla istedi; fakat Ebû Tâlib, yanındaki müşriklerin de etkisiyle bunu kabul etmedi. Allah’ın Resûlü de ona, “Amca! Allah beni yasaklamadıkça, O’ndan seni bağışlamasını niyaz edeceğim” buyurdu. Bunun üzerine müşriklerin bağışlanması için duâ etmeyi yasaklayan yukarıdaki âyet-i kerîme nâzil oldu.

Bir Müslüman'a Haksız Yere Sövmenin Haram Olduğu

Dinin haklı bulacağı dinî bir sebep olmadan Bir Müslüman'a sövmek haramdır.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ: «يَزْحُمُكَ اللَّهُ، هَذَا رَجُلٌ مَزْكُومٌ».

1085. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Müslüman'a sövmek fâsıklıktır.”^[745]

Fâsıklık, doğru yoldan çıkmak, Allah'a isyan etmek demektir. Hiçbir Müslüman din kardeşine sövmek sûretiyle, dünyasını ve âhiretini perîşan edecek böyle bir felâketi göze alamaz.

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَدِي الْمَظْلُومَ.

1086. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Birbirine söven iki kişinin söylediklerinin günahı, mazlûm olan haddini aşıp ileri gitmedikçe, küfretmeyi başlatana yazılır.”^[746]

Halkın Tartışırken Kötü Söz Söylemesi

İnsanlar kavga ederken birbirine ‘eşek’, ‘teke’, ‘köpek’ gibi çirkin sözler sarf ederler. Bu sözler iki açıdan çirkindir. Biri, bu sözler yalandır, asılsızdır; ikincisi bu ifâdeler inciticidir. Ama birine ‘zâlim’ demek ve benzeri sözler söylemek böyle değildir. Çünkü kavga îcâbı bu tür sözler müsâmaha ile karşılanır; esâsen çoğu zaman da böyle sözler doğrudur. Zira kendine ve başkasına zulmetmeyen insan pek azdır.

Arap Dilinde Bazı Kullanım Hataları

Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs (v. 338/950), bazı âlimlerin ‘Yanımda Allah’tan başka kimse yok’ denmesini uygun görmediğini söylemiştir.

Ben de derim ki: Böyle bir ifâde çirkin olduğu için uygun değildir. Şöyle ki, istisnâ denince akla ilk gelen, istisnânın ‘muttasıl’ olmasıdır (Yani istisnânın iki tarafının da aynı cinsten olmasıdır.) ‘Yanımda Allah’tan başka kimse yok’ cümlesinde istisnânın iki tarafı kesinlikle aynı cinsten değildir (Çünkü bir tarafta Allah, diğer tarafta insan vardır). Bu sebeple buradaki istisnâ, munkatı‘ istisnâdır (Yani istisnânın iki tarafı ayrı cinstendir). Bu sebeple ‘Yanımda Allah’tan başka kimse yok’ cümlesi, ‘fakat yanımda Allah vardır’ diye takdir edilir. Bu takdir ise şu âyet-i kerîmeden alınmıştır : «عَلَى اسْمِ اللَّهِ إِيْلِسْ»^[747] Nerede olursanız olun O sizinledir.” Bu mânânın, “Yanımda Allah Teâlâ’dan başka kimse yoktur” diye ifâde edilmesi daha uygundur.

* Arap dili âlimi Nehhâs, (Arap dili kurallarına göre yanlış kullanılan bir ifâdeden söz ederek), ‘Allah’ın adıyla otur’ deneceği zaman «عَلَى اسْمِ اللَّهِ إِيْلِسْ» değil, «يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ» demek gerektiğini söylemiştir.

* Arap dili âlimi Nehhâs’ın naklettiğine göre, ilk devir âlimlerinden biri şöyle demiştir: “Oruçlu bir kimsenin ‘ağzımın üzerindeki şu mührün hakkı için’ diye yemin etmesi doğru değildir.” Bu âlim, sözünün doğruluğunu ispat etmek için de ‘çünkü mühür kâfirlerin ağzına vurulur’ demiştir. Bu zâtın getirdiği delil pek isâbetli değildir. Zira ‘ağzımın üzerindeki şu mührün hakkı için’ diye yemin etmenin hatâsı, Allah Teâlâ’dan başkası adına yemin etmektir. Böyle sözlerin yanlış olduğunu inşallah yakında ele alacağız. Zikredildiği şekilde yemin etmenin bir yanlışı budur. Bir diğer yanlışı da hiç de gerekmediği hâlde oruçlu olduğunu başkalarına duyurmaktır. Doğrusunu Allah bilir.

Câhiliye Devrinde Kullanılan Sözleri Kullanmamak Gerektiği

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ: «كُلِّ مِمَّا يَلِيكَ»

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾

1087. İmrân ibni'l-Husayn radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

“Biz Câhiliye devrinde: ‘Sevdiğin kimseyle Allah gözünü aydın etsin! Hayırlı sabahlar’ derdik. İslâm devrinde böyle söylememiz yasaklandı.”

(Hadisin râvisi) Abdürrezzâk es-San‘âni de şöyle dedi: (Hocam) Ma‘mer ibni Râşid şunu söyledi: “Bir kimseye: ‘Sevdiğin kimseyle Allah gözünü aydın etsin!’ demek doğru değildir. Ama: ‘Allah gözünü aydın etsin!’ demektedir sakınca yoktur.”^[748]

Ben derim ki: İmâm Ebû Dâvûd bu hadisi tâbiîn râvilerinden olan Katâde’den ve başka bir râviden rivâyet etmiştir. İlim ehli olan kimseler, bu tür rivâyetlere sahîh denemeyeceğini söylemişlerdir; zira Katâde güvenilir (sika) olmakla beraber, diğer râvinin güvenilir olup olmadığı bilinmemektedir. Bu rivâyetin de bilinmeyen birinden (meçhûl bir râvi) rivâyet edilmesi muhtemeldir. Böyle bir rivâyetten dinî bir hüküm çıkarılamaz. Bu rivâyetin sahîh olma ihtimâli de bulunduğu için, ihtiyatlı davranmalı ve yukarıdaki ifâdeyi kullanmamalıdır. Çünkü bazı âlimler meçhûl bir râviden yapılan rivâyeti delil olarak kabul ederler. Doğrusunu Allah bilir.

Üçüncü Bir Şahsın Yanında İki Kişi Birbiriyle Fısıldaşmamalı

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الْآخِرَ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ، مِنْ أَجْلِ أَنْ ذَلِكَ يُخْزِنُهُ.

1088. Abdullah ibni Mes‘ûd radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Üç kişi bir arada bulunduğunuzda, başka insanlara karışuncaya kadar, iki kişi, diğerini bırakıp fısıldaşmasın. Çünkü bu fısıldaşma onu üzer.”^[749]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
النَّاسَ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ

1089. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Üç kişi bir arada iken, diğerini bırakıp ikisi fısıldaşmasın.”^[750]

Bu hadisi Ebû Dâvûd şu ilâve ile rivâyet etti:

Bu hadisin râvilerinden Ebû Sâlih dedi ki: İbni Ömer’e: “Peki dört kişi olurlarsa?” diye sordum. “O zaman sakıncası yoktur” dedi.^[751]

Üç kişi bir arada iken, ikisinin mutlaka gizlice konuşması gerekiyorsa ve yanlarında dördüncü bir şahıs da yoksa üçüncü şahsın üzülmemesi için, ondan izin almak gerekir. Üçüncü şahsın yanında onun bilmediği bir dille konuşmak da doğru değildir.

Bir Kadının Güzelliğini Bir Erkeğe Anlatmanın Yasak Olduğu

Bir kadın, bir başka kadının vücut güzelliğini kocasına veya bir başkasına anlatmamalıdır. Ancak o kadınla evlenecek kimseye bundan söz etmekte sakınca yoktur.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا.

1090. Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kadın, başka bir kadınla çıplak vücutları birbirine temas ederek yatmasın. Sonra o kadını kocasına, kocası ona bakıp görüyormuşçasına anlatmasın.”^[752]

Dinimiz hadîs-i şerîfte geçen hususları yasakladığı gibi, erkeklerin de çıplak vücutları birbirine temas ederek yatmasını ve bir erkeğin, başka bir erkeğin özelliklerini ve niteliklerini kendi hanımına anlatmasını da yasaklamıştır.^[753]

“Allah Döllü Döşlü Eylesin” Diye Kutlamanın Uygun Olmadığı

Evlenen kimseye “Allah döllü döşlü eylesin (çocuk ve torun sahibi kılsın)” demek mekrûhtur. Bunun yerine şöyle demelidir:

Bârekellâhü leke ve bâreke aleyke

“Allah sana mübârek eylesin, her birinize eşini mübârek kılsın.”^[754]

Bunu Nikâh Bölümü’nde (809 numaralı hadiste) zikretmiştik.

Öfkelenen Kimseye Allah’tan Söz Etmemeli

Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs (v. 338/950) âlim, fakîh ve edebiyatçı Ebû Bekir Muhammed ibni Ebî Yahyâ’nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

“Aşırı derecede öfkelenmiş birine ‘Allah’ı hatırla!’ demek mekrûhtur. Çünkü kızgınlığı onu dinden çıkaracak sözler sarf etmeye itebilir. Aynı endişeyle böyle birine ‘Haydi Peygamber’e salavât getir!’ de dememelidir.”

‘Allah Biliyor ya Bu İş Böyle Oldu veya Olmadı’ Dememeli

Birçok kimse, yeminini bozarak günah işlemekten korktuğu veya Allah Teâlâ’ya saygı duyduğu düşüncesiyle ‘vallâhi’ diye yemin etmeye çekinir ve ‘Allah bilir ya böyle oldu’ veya ‘Allah bilir ya böyle olmadı’ gibi sözler söyler. Bunlar kötü sözlerin en çirkinlerinden biridir ve çok tehlikeli sözlerdir. Şayet bu ifâdeyi kullanan kimse söylediğinin doğruluğundan emîn ise mesele yoktur. Söylediği sözün doğruluğunda şüphesi varsa, bu ifâde son derece çirkindir. Çünkü Allah Teâlâ’ya iftirâ etmeye yeltenmiş, mâhiyetini kesin sûrette bilmediği bir şeyi Cenâb-ı Hakk’ın bildiğini ileri sürmüştür.

Bu sözde çok daha çirkin ve son derece ince bir yön vardır. O da Allah Teâlâ’nın bir şeyi, gerçek dışı bir şekilde bildiğini ileri sürmektir. ‘Allah bilir ya böyle oldu’ veya ‘Allah bilir ya böyle olmadı’ dediği şey gerçek dışıysa, o takdirde o kimse kâfir olur. İşte bu sebeple bu tür sözlerden şiddetle kaçınmak gerekir.

Duâda Dilekler Kesin İfâdelerle Belirtilmeli

Duâ ederken, “Allahım, dilersen -veya istersen- beni bağışla” demek mekrûhtur. Allah Teâlâ’dan ne isteniyorsa o kesin bir dille belirtilmelidir.

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَعَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،

لَهُ، وَالْوَقَارِ وَالسَّكِينَةِ حَتَّى يَأْتِيَكُمْ أَمِيرٌ، فَإِنَّمَا يَأْتِيَكُمْ الآنَ.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
يَتَعَاطَمُهُ شَيْءٌ أُعْطَاهُ».

1091. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz duâ ederken ‘Allahım! Dilersen beni bağışla; dilersen bana merhamet et!’ demesin. Ondan istediği şeyi kesin bir dille istesin. Çünkü Allah’ı zorlayan hiçbir kuvvet yoktur.”^[755]

İmâm Müslim’in diğer bir rivâyeti şöyledir:

“Fakat istediğini kesin bir şekilde istesin ve isteğini büyük tutsun. Çünkü vereceği hiçbir şey Allah’a büyük gelmez.”^[756]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
إِنْ شِئْتَ فَأَعْطِنِي، فَإِنَّهُ لَا مُسْتَكْرَهَ لَهُ».

1092. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Biriniz duâ ettiği zaman, dilediğini kesin bir dille istesin. Aslâ ‘Allahım! Dilersen bana ver!’ demesin. Çünkü Allah’ı zorlayan hiçbir kuvvet yoktur.”^[757]

Yemin Allah’ın İsim ve Sıfatlarıyla Olmalı

Allah Teâlâ’nın isim ve sıfatlarından başka bir şeyle yemin etmek mekrûhtur. Hatta Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, Kâbe, melekler, emânet, hayat, rûh gibi şeylerle yemin edilse bile mekrûhtur. En fenâsı da emânete yemin etmektir.

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
قَالَ: أَذْرَكُكُمْ الْمَيْتَ وَالْعِشَاءَ».

حَصَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
أَوْ لَيْسَ كُتْ».

1093. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Şüphesiz Allah Teâlâ, babalarınızın adıyla yemin etmenizi yasakladı. Yemin etmek isteyen kimse Allah’ın adıyla yemin etsin, yoksa sussun.”^[758]

Sahîh hadis kitaplarındaki bir rivâyete göre Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Yemin etmek isteyen kimse sadece Allah’ın adıyla yemin etsin, yoksa sussun.”^[759]

Emânete yemin etmek ise şiddetle yasaklanmıştır. Şu hadîs-i şerîf bunlardan biridir:

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا».

1094. Büreyde radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Emânete yemin eden kimse bizden değildir.”^[760]

Allah Teâlâ yeminlerin ‘vallâhi’ diye kendi adıyla yapılmasını istemiştir. İlâhî emânetlerden olan namaz, oruç, zekât, hac gibi buyruklar üzerine yemin eden kimse ise bu tür emânetleri Allah’ın adından daha üstün tutmuş olur. Zâten bu tür yeminler de yemin sayılmaz.

Alışveriş gibi ticârî işlemlerde, doğru söylense bile çok yemin etmek mekrûhtur.

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَالَ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي يُنْفِقُونَ، ثُمَّ يَمْحَقُونَ».

1095. Ebû Katâde radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlemiştir:

“Alışverişte çok yemin etmekten sakının. Yemin mala sürüm kazandırır; fakat sonra mahveder.”^[761]

Yeminin azı da çoğu da günahtır. Mallarını satarken yemin ettikleri takdirde çok kazanacaklarını zannedenler, kazandıklarının bereketini göremezler. Kazandıkları haram mal, bir şekilde telef olur.

Gökkuşağına ‘Kuzah Kuşağı’ Demek

Gökkuşağına ‘kuzah kuşağı’ demek mekruhtur.

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ النَّاسَ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ وَلَكِنْ قُولُوا: قَوْسُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَهُوَ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ».

1096. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Gökkuşağına “kuzah kuşağı” demeyin; çünkü ‘kuzah’ şeytanın isimlerinden biridir. Onun yerine ‘Azîz ve Celîl olan Allah’ın kuşağı’ deyin. Çünkü o, yeryüzünde yaşayanlar için bir emniyet işaretidir.”^[762]

Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ gökkuşağı hakkında şöyle demiştir: “Samanyolu galaksisi, gök kapılarından bir kapıdır. Gökkuşağı ise Nûh aleyhisselâmın kavminden sonra, suda boğulma olayının bittiğini gösteren bir emniyet işaretidir.”^[763]

İşlediği Kötülüğü İfşâ Etmenin Günah Olduğu

İşlediği günahı veya bir kötülüğü başkasına söylemek mekrûhtur. Böyle yapacağına, Allah Teâlâ'ya tövbe etmek, o günahı derhâl bırakmak, yaptığına pişman olup o günaha bir daha aslâ dönmemeye karar vermek gerekir. Yapılacak bu üç şey, tövbenin kabul edilmesi için gerekli şartlardır. Bu şartlar bir arada olmadan yapılan tövbe makbûl değildir.

Şâyet bir kimse yaptığı günahı hocasına, şeyhine veya o durumdaki birine, kendisine bu günahı kurtulma veya böyle günahları bir daha işlememe yolunu göstermesi ya da kendisini günah işlemeye yönelten sebebi bildirmesi yahut duâ etmesi gibi bir düşünceyle anlatırsa, bunda bir sakınca yoktur. Hatta bu maksatla anlatmak iyidir. Böyle bir fayda yoksa işlediği günahı başkasına anlatmak mekrûhtur.

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَكَذًا، وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ، وَيُضْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَلَيْهِ».

1097. Ebû Hüreyre radiyallahu anh şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“İşlediği günahları açığa vuranlar dışında, ümmetimin tamamı affedilmiştir. Bir adamın gece kötü bir iş yapıp Allah onu örttüğü hâlde, sabahleyin kalkıp ‘Ey falan! Ben dün gece şöyle şöyle yaptım’ demesi, açık günahlardandır. Oysa o kişi, Rabbi kendisinin kötülüğünü örttüğü hâlde geceyi geçirmişti. Fakat o, Allah’ın örttüğünü sabahleyin açıklıyor.”^[764]

Başkasını Aldatmanın Yasak Olduğu

İyiliği emretme, kötülükten sakındırma gibi bir amaç olmadan bir kimsenin kölesi, hanımı, oğlu, hizmetçisi gibi yakınlarını ayartmak haramdır.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ

“İyilik ve takvâda yardımlaşın, kötülükte ve düşmanlıkta birbirinize destek vermeyin.”^[765]

﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾

“Yanında onu gözetleyip ağzından çıkan her sözü kaydeden biri vardır.”^[766]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

1098. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir adamın karısını veya kölesini ayartıp aldatan bizden değildir.”^[767]

Allah Yolunda Yapılan Harcamalardan Söz Ederken Kullanılacak İfâdeler

Allah yolunda harcanan paradan söz ederken ‘infâk’ ve benzeri ifâdeler kullanılmalıdır: “Yaptığım hacda şu kadar infâk ettim”, “Katıldığım gazvede şu kadar infâk ettim”, “Misâfirlerime verdiğim ziyâfette şu kadar infâk ettim”, “Çocuklarımla sünnet düğününde şu kadar infâk ettim”, “Nikâhımda şu kadar infâk ettim” demelidir. Halktan bazılarının söylediği gibi “Verdiğim ziyâfette borçlandım”, “Yaptığım hacda şu kadar zarar ettim”, “Gittiğim seferde şu kadar kaybettim” dememelidir. Kısacası ibâdet ve tâat için yapılan harcamalardan söz ederken “infâk ettim” gibi ifâdeler kullanılmalıdır. Günah sayılan işlere harcanan paralar için ‘infâk’ tâbiri değil, “zarar ettim”, “borçlandım”, “kaybettim” gibi ifâdeler kullanılmalıdır.

Namazda İmâmın Okuduğunu Cemâatin Tekrar Etmemesi

İmâm namaz kıldırırken “إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” **Allahım! Yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz**”^[768] dediği zaman, cemâatten birçoğu aynı âyeti tekrar ederek “إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” diyor. Bu durum yasaklanan şeylerden biridir. Bunu yapmamalı, yapanları da bundan sakındırmalıdır. Âlimlerimizden Ebü'l-Hüseyn Yahyâ bin Ebi'l-Hayr el-Umrânî (v. 558/1163) *el-Beyân* adlı eserinde şöyle demiştir: “Maksadı Kur'an okumak değilse imâmın okuduğunu tekrar etmek namazı bozar.” Umrânî'nin bu sözü isâbetli değildir, görüşüne uyulmaz. İmâmın arkasında böyle okumamalıdır. Bu okuma namazı bozmasa bile, imâmın okuduğunu tekrarlamak mekrûhtur. Doğrusunu Allah bilir.

Alışverişle İlgili Bazı Yanlışlar

Bazı alışverişlerde alınan yersiz vergiler vardır; bu vergiler hakkında halkın ve benzeri kimselerin kullandığı şu tür sözler mutlaka yasaklanmalıdır. Şöyle diyorlar: “Bu sultanın hakkıdır”, “Sultanın hakkını vermen şarttır.” Bu haksız vergiler hakkında ‘haktır’, ‘şarttır’ gibi ifâdeler kullanılmaktadır. Bunlar dinin yasakladığı şeylerin kötülerinden ve sonradan ortaya çıkan şeylerin en çirkinlerindendir. Hatta âlimlerden biri, bu vergilerin hak olduğunu söyleyen kimsenin kâfir olduğunu ve dinden çıktığını söylemiştir. İşin doğrusu şudur: Bu verginin zulüm olduğunu bilmekle beraber, hak olduğuna inanmadıkça bir kimse dinden çıkmaz. Haksız olarak alınan bu paraya ‘harç’, ‘sultanın vergisi’ gibi isim vermek daha doğrudur. Başarıyı nasip eden Allah'tır.

Allah Rızâsı İçin Diyerek Bir şey İstemenin Mekruhluğ

Allah rızâsı için cennetten başka bir şey istemek mekruhtur.

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبُخْرُ، مُلُوكًا
«أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَآخِرَ عَمَلِكَ».

1099. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah'ın rızâsı adına sadece cennet istenebilir.”^[769]

Allah Teâlâ yücelerin yücesidir. O'nun yüce adını anarak ve ‘Allah rızâsı için’ diyerek birinden dünyalık bir şey istemek doğru değildir.

Allah rızâsı için bir şey isteyenı geri çevirmek doğru değildir.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
قَدْ كَافَأْتُمُوهُ».

1100. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah rızâsı için beni koru diyeni koruyup himâye edin. Allah adını anarak isteyene verin. Sizi dâvet edenin dâvetine uyun. Size iyilik yapana siz de iyilik yapın. Şayet verecek bir şey bulamazsanız, iyiliğine karşılık vermek istediğinizi göstermek üzere kendisine duâ edin.”^[770]

Allah Teâlâ, iyiliğin karşılığının iyilik olduğunu haber veriyor.^[771] İyiliğe bir iyilikle karşılık verecek imkânı olmayanlar, iyiliğini gördükleri kimseye duâ etmeli, meselâ “Allah seni hayırla mükâfâtlandırırsın (cezâkellâhu hayran)” demelidir. Böyle duâ eden kimse, kendisine iyilik edene karşılık vermiş olur.

Allah Ömrünü Uzun Etsin Demek

Yaygın olan görüşe göre, birine “Allah ömrünü uzun etsin” demek mekrûhtur.

Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs (v. 338/950) *Sınâ‘atü’l-kitâb* adlı eserinde, bazı âlimlerin “Allah ömrünü uzun etsin” demeyi doğru bulmadığını, bazılarının ise bunda bir sakınca görmediğini söylemiştir.

(Mâlikî fakîhi ve muhaddis) İsmâil ibni İshâk el-Cehdamî (v. 282/896) şöyle dedi:

“Yazışmalarında ‘Allah ömrünü uzun etsin’ sözünü ilk olarak kullananlar zındıklardır.”

Zındıklar, İslâmiyet’in getirdiği değerlere inanmayan, Peygamber Efendimiz’e dil uzatan ve inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen kimselerdir.

(Muhaddis, nahiv ve fıkıh âlimi) Hammâd ibni Seleme (v. 167/784) – Allah ona rahmet eylesin- şöyle demiştir:

“Önceleri Müslümanlar’ın yazışma tarzı şöyle idi:

‘Falandan falana, bundan sonra derim ki, sana selâm olsun. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah’a hamd ettiğimi sana bildiririm. Cenâb-ı Hak’tan Muhammed’e ve onun ailesine rahmet etmesini niyâz ederim.’

Fakat daha sonra zındıklar yazışmalarında ‘Allah ömrünü uzun etsin’ ifâdesini ortaya çıkardılar.”

Birine “Anam-Babam Sana Fedâ Olsun” Demek

Sahîh ve meşhûr görüşe göre, bir kimsenin bir başkasına: “Anam-babam sana fedâ olsun” veya “Allah beni sana fedâ etsin” demesinde bir sakınca yoktur. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* ile daha başka kitaplarda bulunan meşhûr hadisler bunu göstermektedir. Bunu söyleyen kimsenin ana ve babasının Müslüman veya kâfir olması arasında bir fark yoktur. Bazı âlimler ise ana ve baba Müslüman ise bu ifâdeyi kullanmanın doğru olmayacağını söylemişlerdir.

Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs (v. 338/950) şöyle dedi: “Anam-babam sana fedâ olsun” demeyi Mâlik ibni Enes mekrûh saymış, bazıları ise bunun câiz olduğunu söylemiştir.”

Kâdî İyâz da şöyle dedi: “Âlimlerin büyük çoğunluğu bu ifâdeyi kullanmayı câiz görmüş, fedâ olması istenen kimsenin Müslüman veya kâfir olması arasında bir fark görmemişlerdir.”

Ben de derim ki: “Anam-babam sana fedâ olsun” demenin câiz olduğuna dâir sayılamayacak kadar çok sahîh hadis vardır. *Sahîh-i Müslim* şerhine dâir kitabımda bu hadislerin bir kısmını zikrettim.

Münâkaşa Etmek, Tartışmak ve Düşmanlık Etmek

Yerilen sözler arasında münâkaşa etme, tartışma ve düşman olma ifâdeleri de vardır.

İmâm Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 505/1111) şöyle dedi:

Münâkaşa etmek (mirâ), karşısındakini küçük düşürmek ve ondan üstün olduğunu göstermek maksadıyla onun sözlerinde kusur bulmaya çalışmaktır.

Tartışmak (cidâl), kendi görüşünün haklı ve üstün olduğunu ortaya koymak için konuşmaktır.

Düşmanlık etmek (husûmet) ise bir malı veya başka bir şeyi elde etmek için ısrarlı şekilde konuşmaktır. Bu bâzen söze başlarken, bâzen de söylenen söze îtiraz etmek için yapılır. Münâkaşa ise sadece îtiraz etmek için yapılır. İmâm Gazzâlî böyle demiştir.^[772]

Tartışma bâzen haklı, bâzen de haksız yere yapılır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾

“Ehl-i kitap ile en güzel bir şekilde tartışın.”^[773]

﴿وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾

“Onlarla en güzel şekilde tartış.”^[774]

وَلَوْ أَغْلَمُ أَنَّ أَحَدًا أَغْلَمُ مِنِّي لَرَحَلْتُ إِلَيْهِ.

“Kâfirlerden başkası Allah’ın âyetleri hakkında tartışmaya girmez.”^[775]

Tartışma, doğru olanı savunmak ve onu ortaya çıkarmak için yapılırsa iyidir.

İmâm Şâfiî’nin şu sözü pek ünlüdür: “**Kiminle tartışmışsam, gerçeğin onun eliyle ortaya çıkmasını istemişimdir.**”

Tartışma, doğru olanın karşısında yer almak için ve bilgisizce yapılırsa bu kötüdür. Tartışmanın iyi veya kötü olduğu yönündeki deliller işte böyle anlaşılmalıdır. Mücâdele etme ve tartışma aynı anlamdadır. *Tehzîbü’l-esmâ ve’l-lugât* adlı kitabımda bunu geniş bir şekilde açıkladım.

Âlimlerden biri şöyle demiştir:

“Görüp anladığım kadarıyla dini en çok zayıflatan, çirkin şeylerden uzak durma özelliğini (mürüvveti) en fazla yıpratana, insanın ağzının tadını en ziyâde kaçıran ve kalbi en çok meşgûl eden şey **düşmanlık hissidir.**”

Eğer insan hakkını koruyup almak için husûmet beslemek zorundadır dersin, bunun cevâbını İmâm Gazzâlî şöyle vermiştir:

“En fazla tenkit edilen durum ve haksız yere veya bilgisizce düşmanlık edenler avukatlar ve benzeri kimselerdir. Onlar hangi tarafın haklı olduğunu öğrenmeden ve bilmeden dâvâyı alıp savunurlar.

Yerilen kimselerden biri de hakkını almak istemekle beraber, durması gereken yerde durmayan, karşısındakine eziyet etmek için ona aşırı şekilde sataşan ve yalan söyleyen kimsedir. Hakkını elde etmek için hiç de gerekli olmadığı hâlde, inadı yüzünden hasmını mağlûp etmeye çalışanlar da yerilmiştir.

Mazlûm olan kimsenin aşırıya kaçmadan, çekişmeden, karşısındakine eziyet etmeyi düşünmeden, delillerini ortaya koyarak şerîata uygun şekilde hakkını arayıp kendini savunması haram değildir.

En iyisi, elden geldiğince düşmanlık etmekten kaçınmaktır. Kavgaya tutuştuktan sonra ölçülü davranıp dile hâkim olmak pek zordur. Düşmanlık kalbi tutuşturur, öfkeyi bilir; öfke kazanı kaynayınca iki taraf birbirine kin besler, birbirinin kötülüğüne sevinir, sevincine üzülür, ırzına, nâmusuna dil uzatır. Düşmanlık başlayınca işte bütün bu fenâlıklar meydana gelir. Düşmanlık kalbi oyalar; insan namaz kılarken bile düşmanına vereceği cevabı düşünür ve Allah'ın emrettiği şekilde yaşama güzelliğini büsbütün yitirir.

Kısacası düşmanlık, tartışma ve münâkaşa etme gibi kötülüklerin başlangıç noktasıdır. Mecbur kalmadıkça düşmanlık kapısını açmamalıdır. İşte o zaman insan dilini ve kalbini düşmanlığın kötülüklerinden korumuş olur.”^[776]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَفَى بِكَ إِثْمًا أَنْ لَا تَزَالَ مُخَاصِمًا».

1101. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Düşmanlığı devâm ettirmen, günah olarak sana yeter.”^[777]

١١٠٢. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنَّ لِلْخُصُومَاتِ قُحْمًا.

1102. Ali radiyallahu anh şöyle dedi:

“Düşmanlıkların insanı tehlikeye atan yönleri vardır.”^[778]

Avurdunu Şişirerek Konuşmanın Kötülüğü

Boğazını ve gırtlığını zorlamak, avurdunu şişire şişire secili ve âhenkli konuşmaya çalışmak, ne kadar da güzel konuşuyor dedirtmek için yapmacık tavırlar takınmak ve yaldızlı sözler söylemeye gayret etmek çirkin ve zorlama tavırlardır. Sanatlı konuşuyor görüntüsü vermek için günlük konuşmalarda geçmeyen nâdir kelimeleri kullanmak da doğru değildir. Bir hatipten beklenen, karşısındakinin zorlanmadan, kolayca anlayacağı sözler söylemektir.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
الرِّجَالِ الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ كَمَا تَتَخَلَّلُ الْبَقَرَةُ».

1103. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Şüphesiz ki Allah Teâlâ, sığırın otu yerken ağzında evirip çevirdiği gibi, sözü ağzında evirip çevirerek lügat paralayan erkeklere buğz eder.”^[779]

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَسَلَّمَ قَالَ: «هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ». قَالَهَا ثَلَاثًا.

1104. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Söz ve davranışlarında ileri gidip haddini aşanlar helâk oldular.”
Resûl-i Ekrem bu sözü üç defa tekrarladı.^[780]

Müslüman sözünde, davranışında dengeli olacak, haddini aşmayacak, taşkınlık yapmayacaktır. Ağzına ve aklına geleni söylemeyecek, bin

düşünüp bir konuşacaktır.

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَتْ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،
«الْمُتَكَبِّرُونَ».

1105. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İyi huylu olanlarınız, içinde en çok sevdiğim ve kıyâmet günü bana en yakın mesâfede bulunacak kimselerdir. Güzel sohbet ediyor dedirtmek için uzun uzun konuşanlar, sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire laf edenler ve bilgiçlik etmek için lûgat parlayanlar ise en sevmediğim ve kıyâmet günü bana en uzak mesâfede bulunacak kimselerdir.”

Bunun üzerine ashâb-ı kirâm,

“Yâ Resûlallah! Güzel sohbet ediyor dedirmek için uzun uzun konuşanları, sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire laf edenleri biliyoruz. Fakat bilgiçlik taslamak için lûgat parlayanlar dediğiniz kimlerdir?” diye sorduklarında Allah’ın Resûlü,

“Kibirlenen kimselerdir” diye cevap verdi. ^[781]

Aşırılığa kaçmamak ve günlük konuşmalarda geçmeyen nâdir kelimeleri kullanmamak şartıyla, hutbe okurken ve vaaz ederken güzel sözler söylemek kınanmamıştır. Çünkü bu tür konuşmaların hedefi, kalpleri Allah Teâlâ’ya itâat etmek için duygulandırmaktır. Bunu sağlamak için de güzel ifâdeler kullanmak gerekir.

Yatsı Namazından Sonra Faydasız Konuşma Yapmamalı

Başka zamanlarda yapılması mübâh olan konuşmaları, yatsı namazından sonra yapmak mekrûhtur. Mübâh ifâdesiyle, yapılması ve yapılmaması arasında fark bulunmayan şeyi kastediyorum. Diğer vakitlerde yapılması haram veya mekrûh olan konuşmaları yatsı namazından sonra yapmak daha da haram ve mekrûhtur. Ama yatsı namazından sonra ilim müzâkere etmek, sâlihlerin hikâyelerini anlatmak, güzel ahlâktan bahsetmek ve misâfirle sohbet etmek gibi hayırlı işler üzerinde konuşmak mekrûh değil müstehaptır. Bu konuda pek çok sahîh hadis vardır. Bir mâzeret ve ortaya çıkan yeni bir durum sebebiyle bu vakitte konuşmakta bir sakınca yoktur. Zikrettiğim bu konuların her biri hakkında meşhûr hadîs-i şerîfler vardır. Ben bunların bir kısmını zikredecek, çoğuna da işaret etmekle yetineceğim.

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَرْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا.

1106. Ebû Berze radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yatsı namazından önce uyumayı, sonrasında da konuşmayı hoş karşılamazdı. [\[782\]](#)

Yatsı namazından sonra faydasız yere konuşanlar uykusuz kalır, bu yüzden fazîleti çok olan gece namazını kaçırrır, sabah namazına uyanamaz. Hatta yeterince dinlenemediği için gündüz yapması gereken işleri verimli bir şekilde yapamaz.

Yukarıda zikrettiğim sebepler dolayısıyla yatsı namazından sonra konuşmaya izin veren hadisler pek çoktur. Bazıları şunlardır:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٦٣٥. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ
﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾
﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ﴾

1107. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hayatının son günlerinde yatsı

namazını kıldırıp selâm verdikten sonra şöyle buyurdu:

“Gördüğünüz bu geceden başlamak üzere, tam 100 sene sonra bugün yeryüzünde olanlardan hiç kimse hayatta kalmayacaktır.”^[783]

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أُتَجِبُونَ أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1108. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yatsı namazını gece yarısına kadar geciktirdi. Sonra evinden çıkıp geldi, cemâate namazı kıldırды. Namaz bitince orada bulunanlara şöyle buyurdu:

“Gitmek için acele etmeyin. Size bir şey öğreteyim. Size bir müjdem var! İnsanlar arasında sizden başka bu saatte namaz kılan hiçbir kimsenin bulunmaması, Allah’ın sâdece size verdiği nimetlerinden biridir.” Veya şöyle buyurdu: **“Bu saatte sizden başka namaz kılmış kimse yoktur.”**^[784]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرْتُمُ الصَّلَاةَ.

1109. Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, ashâb-ı kirâm (yatsı namazını kılmak için) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi beklediler. Allah’ın Elçisi hemen hemen gece yarısına doğru onların yanına geldi ve kendilerine yatsı namazını kıldırdı. Enes radiyallahu anhdan sözüne devamla dedi ki: Sonra bize bir konuşma yaptı ve şöyle buyurdu:

“Dikkat edin, şimdi herkes namaz kılıp uyumuştur. Siz ise namazı beklediğiniz sürece hep namaz içinde oldunuz.”^[785]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
أَتَجِبُونَ أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1110. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümânın mü'minlerin annesi olan teyzesi Meymûne radiyallahu anhanın evinde yattığı geceyi anlattığı hadiste şöyle dedi:

“Nebiy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yatsı namazını kıldırdı. Sonra evine geldi, hanımıyla konuştu. Daha sonra:

‘Çocuk uyudu mu?’ diye sordu.^[786]

İmâm Nevevî’nin özet olarak rivâyet ettiği bu hadise göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem dört rekât namaz kıldıktan sonra yatıp uyudu. Daha sonra teheccüd kılmak üzere kalktı ve “çocuk uyudu mu?” diye sordu. İbni Abbas da kalktı ve Allah’ın Elçisi ile birlikte namaz kıldı.

«لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا»
«عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَرْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَإِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا»

Bu konudaki hadîs-i şerîflerden biri de Ebû Bekri’s-Sıddîk radiyallahu anhdan misâfirlerine yemek ikrâm etme olayıdır. Oğlu Abdurrahmân’ın

anlattığına göre Hz. Ebû Bekir yatsı namazını Resûl-i Ekrem ile birlikte kılıp evine geç geldi. Eve gelince de misâfirleri, hanımı ve oğluyla konuştu; konuşmaları devam etti.^[787]

Bu konuda sayılamayacak kadar çok hadis vardır; fakat zikrettiğimiz hadisler yeterlidir. Hamd Allah’a mahsustur.

Yatsı Namazına ‘Ateme’, Akşam Namazına ‘İşâ’ Demenin Mekrûh Olduğu

Bu konudaki sahîh ve meşhûr hadisler sebebiyle yatsı namazına ‘ateme’, akşam namazına da ‘işâ’ (yatsı) demek mekrûhtur.

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصُّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَرِيءٌ مِنَ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقَةِ.

1111. Abdullah ibni Mugaffel el-Müzenî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bedevîler, sizi etkileyip yatsı namazının adını kendileri gibi söylemenizi sağlamasınlar.” Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki: (veya hadisin râvisi Abdullah ibni Mugaffel el-Müzenî dedi ki) bedevîler akşam namazına (mağrip) ‘işâ’ derler.^[788]

Akşam namazına ‘ateme’ dendiğine dâir şöyle hadisler vardır:

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصُّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خَصَاصَةً.

1112. “Eğer insanlar sabah namazı ile yatsı namazındaki fazîleti bilselerdi, emekleyerek ve sürünerek de olsa bu iki namaza gelirlerdi.”^[789]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in yatsı namazına 'işâ' yerine 'ateme' demesinin iki açıklaması vardır.

Birincisi: Bu konudaki hadisler, yatsı namazına 'işâ' yerine 'ateme' denmesinin haram değil, tenzihen mekrûh olduğunu göstermektedir.

İkincisi: Yatsıya 'işâ' dendiğinde, onun akşam namazıyla karıştırılması ihtimâli bulunmaktadır.

Sabah namazına (günün erken saati anlamında) 'gadât' denmesine gelince, sahîh görüşe göre bunda bir sakınca yoktur. **Gadât** kelimesinin kullanıldığına dâir pek çok sahîh hadis vardır. Bazı âlimlerimiz sabah namazına 'gadât' denmesinin mekrûh olduğunu söylemişse de bu görüş müteber değildir.

Akşam ve yatsı namazlarına iki yatsı anlamında 'işâeyn' denmesinde bir sakınca yoktur.

Yatsı namazına son yatsı anlamında 'el-îşâü'l-âhira' denmesinde de bir sakınca yoktur. Dil ve edebiyât âlimi Asmaî'nin (v. 216/831) 'el-îşâü'l-âhira' (son yatsı) denemeyeceğini söylemesi apaçık hatadır.

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
الْعِشَاءُ الْآخِرَةَ.

1113. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Parfüm sürünen kadın, bizimle birlikte yatsı namazını (işâ-i âhire) kılmasın.”^[790]

Sahîhayn ve diğer hadis kitaplarında geçtiği üzere, sahâbeden pek çok kimse yatsı namazı için 'işâ-i âhire' ifâdesini kullanmıştır. Ben bütün bunları delilleriyle birlikte *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât* adlı kitabımda açıkladım. Başarı ancak Allah'ın yardımıyla kazanılır.

Sırrı İfşâ Etmenin Haram Olduğu

Yasaklanan şeylerden biri de sırrı ifşâ etmektir. Bu konuda pek çok hadîs-i şerîf vardır. Birine zarar vermek ve eziyet etmek söz konusu olduğunda sırrı

ifşâ etmek haramdır.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

1114. Câbir ibni Abdillâh radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse bir şey söyler, sonra da acaba duyan oldu mu diye sağına soluna bakınırsa, o söz sırdır, emânettir.”^[791]

Bir Adama Hanımını Neden Dövdüğü Sorulmaz

Gerekmedikçe bir adama karısına niçin vurduğunu sormak mekrûhtur.

“Dili Koruma Bölümü”nde, gerekmedikçe bir şey söylememeye dâir sahîh hadisler zikrettik (bk. 990-1005. hadisler). Orada «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ» : Kendisini doğrudan ilgilendirmeyen şeyi terk etmesi, kişinin iyi Müslüman olduğunu gösterir” sahîh hadisini de zikrettik.^[792]

٧٠٦. وَرُوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ.

1115. Ömer ibnü'l-Hattâb radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kişiye hanımını neden dövdüğü sorulmaz.”^[793]

Bu hadîs-i şerîfe aile mahremiyeti açısından bakmak gerekir. Bir erkeğin hanımına vurmasının, başkasını ilgilendirmeyen çok özel bir sebebi olabilir. Çünkü “kol kırılır, yen içinde kalır.” Bir adam hanımını İslâm şerîatının izin verdiği hâl ve şartlarda dövmüşse sorumlu olmaz. Aksi hâlde bunun hesâbını hem devlete hem de Cenâb-ı Hakk’a verir.

Şiir Söylemenin Dindeki Yeri

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفَبِّحْهُ فَبِّحْ».

1116. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şiir hakkında soru soruldu, o da şöyle buyurdu:

“Şiir bir sözdür; güzeli güzel, çirkini çirkindir.”^[794]

Bir şiirde dinî ve ahlâkî değerler övülüyorsa o şiir güzeldir. Bir şiirde de dinin yasakladığı şeyler övülüyor ve güzel gösteriliyorsa o şiir çirkindir.

Âlimler bu hadîs-i şerîfi şöyle açıkladılar: Şiir, düz yazı (nesir) gibidir. Fakat hep şiirle uğraşmak makbûl sayılmamıştır.

Sahîh hadislerde görüldüğü üzere Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şiiri dinlemiş, şâiri Hassân ibni Sâbit’e kâfirleri yermesini emretmiştir.

1117. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ حِكْمَةً

“Şiirin hikmet olanı vardır.”^[795]

1118. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْنًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شَعْرًا

“Bir kimsenin midasını irinle doldurması, hâfızasını şiirle doldurmasından daha hayırlıdır.”^[796]

Dinimiz şiir söylemeyi, şiir dinlemeyi yasaklamamıştır. Dinî değerlere aykırı olan, Müslümanlar’ı yeren şiirleri okumak, dinlemek ve ezberlemek yasaklanmıştır.

Bu meseleler, söylediğimiz ölçülere göre değerlendirilmelidir.

Kötü Söz ve Fenâ Konuşmanın Yasak Oluşu

Dinimizin yasakladığı şeylerden biri de kötü söz söylemek ve fenâ konuşmaktır. Bu konuda pek çok sahîh hadis bilinmektedir. Kötü söz ve fenâ konuşma dediğimiz şey, çirkin işleri asıl isimleriyle açık açık anlatmaktır. Söylenen şey gerçek de olsa, bunları anlatan doğru da söylemiş

olsa böyledir. Bu daha çok cinsel ilişki ve benzeri olayları anlatırken yapılır. Hâlbuki bunların üstü kapalı sözlerle ve anlatılmak istenen şeyi dile getiren düzgün ifâdelerle yapılması gerekir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de ve sahîh sünnet-i seniyyede bu üslûp kullanılmıştır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ﴾

“Oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmanız size helâl kılındı.”^[797]

﴿وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ﴾

“Eşlerinize verdiklerinizi onlardan nasıl geri alırsınız? Oysa sizler, evlenip birbirinizle beraber oldunuz.”^[798]

﴿وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ﴾

“Mehirlerini belirlediğiniz hâlde kendilerine dokunmadan onları boşarsanız...”^[799]

Bu konuda pek çok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf vardır.

Âlimler şöyle demiştir:

“Cinsel ilişki ve benzeri konuları, açıkça söylenmesinden utanılan ifâdelerle değil, ne demek istendiğini dile getiren üstü kapalı sözlerle anlatılmalıdır. Kadınla cinsel ilişkiyi ifâde eden ‘cimâ’ kelimesi yerine, ‘baş başa kalmak’, ‘yaklaşmak’, ‘beraber olmak’, ‘birleşmek’ gibi kelimeler kullanılmalıdır. Küçük abdest ve büyük abdestten söz ederken bunlar asıl adlarıyla değil, tuvalete gitmek, ihtiyâcını gidermek gibi ifâdelerle anlatılmalıdır. ‘Baras’ denilen alaca hastalığı, ağız ve koltuk altı kokusu gibi söylenmesi ayıp sayılan şeyleri, maksadı ifâde eden güzel sözlerle anlatılmalıdır. Burada söylemediğimiz diğer şeyler de böyledir.”

Sözünü ettiğimiz bu şeyleri kendi adlarıyla açıkça söylemek gerekmediği zaman, üstü kapalı bir şekilde anlatılmalıdır. Bunları açıkça söylemek gerektiğinde ise açıkça söylemelidir. Meselâ bu kelimeler bilmeyene öğretildiğinde, kendisiyle konuşulan kimsenin üstü kapalı sözü anlamadığı

veya yanlış anlamasından korkulduğu durumlarda onlar asıl adlarıyla söylenir. Söylenmesi uygun görülmeyen bu kelimelerin bazı hadislerde açık ifâdeleriyle kullanılması da böyle anlamak gerekir. Çünkü kendisiyle konuşulan kimsenin söyleneni anlaması, edep kurallarına uymaktan daha önceliklidir. Muvaffakiyet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılır.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيِّ».

1119. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Olgun mü'min kimseyi yermez, kimseye lânet etmez, çirkin iş yapmaz ve kötü söz söylemez.”^[800]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ»

1120. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Hayâsızlık nerede bulunursa orayı çirkinleştirir. Hayâ da nerede bulunursa orayı güzelleştirir.”^[801]

Ana-Babaya İyi Davranmak

Babayı ve anayı azarlamak, onlara kötü davranmak şiddetle yasaklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ عَلَيْهِ وَسَلِّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ وَقُلْ رَبِّ اذْهَبْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا»

“Rabbin şöyle emretti: Sadece Allah’a kulluk edin, anaya-babaya iyi davranın. Onlardan biri veya her ikisi yaşlanıp eline bakarsa onlara ‘öf’ bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle. Onlara merhamet gösterip alçak gönüllü davran ve kendileri için şöyle duâ et: Rabbin! Onlar beni küçükken nasıl şefkat ve sevgiyle büyüttülerse sen de onlara öyle merhamet eyle.”^[802]

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا ٥٩٧. عَنْ قَزَعَةَ قَالَتْ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ، «نَعَمْ، يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ، فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ، فَيَسُبُّ أُمَّهُ»

1121. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimsenin kendi annesine-babasına sövmesi büyük günahlardandır.” Bunu duyan ashâb-ı kirâm,

“Yâ Resûlallah! Hiç insan kendi ana-babasına söver mi, bu nasıl olur?” dediler. Resûlullah Efendimiz onlara şu cevabı verdi:

“Evet, söver; tutar birinin babasına söver, o da onun babasına söver; birinin annesine söver, o da onun annesine söver.”^[803]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «طَلَّقَهَا»

1122. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Çok sevdiğim bir kadınla evliydim. Babam Hz. Ömer o kadını beğenmiyordu. Bu sebeple bana,

“Onu boşa!” dedi.

Ben de boşamak istemedim.

Bunun üzerine Ömer radiyallahu anh Peygamber aleyhisselâma gelerek durumu anlatmış.

Peygamber aleyhisselâm da bana,

“O kadını boşa!” diye emretti.^[804]

Burada oğluna “Karını boşa!” diyenin Hz. Ömer olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü o adâlet timsâliydi ve kimseye haksızlık etmezdi. Hele bunu gelinine hiç yapmazdı. Anlaşılan gelinin bağışlanmayacak bir kusuru vardı. Abdullah da ona âşık olduğu için bu kusuru göremiyordu. Resûl-i Ekrem’in ona “O kadını boşa!” buyurması da bunu göstermektedir. Günümüzde ise durum öyle değildir. Özellikle de yaşlı anne ve babaların bu yöndeki isteği dikkate alınmamalıdır.

١٩ - بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْكَذِبِ وَبَيَانِ أَقْسَامِهِ

19. YALAN SÖYLEMENİN YASAKLANMASI VE YALANIN ÇEŞİTLERİ

Yalan söylemenin genel olarak yasak olduğuna dâir pek çok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf vardır. Yalan söylemek günahların en çirkinlerinden ve ayıpların en kötülerinden biridir. Yalanın haram olduğuna dâir apaçık deliller bulunduğu gibi, İslâm âlimleri de bu konuda görüş birliği etmiştir.

Bunları tek tek saymaya gerek yoktur. Burada önemli olan yalan gibi görüldüğü hâlde yalan olmayan sözleri göstermek ve ince yalanlara işaret etmektir. Sahîh olduğunda ittifak edilen şu hadîs-i şerîfler yalandan nefret ettirmeye kâfidir:

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
أَخْلَفَ، وَإِذَا أُوثِمَ خَانَ».

1123. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Münâfığın alâmeti üçtür:

Konuşunca yalan söyler.

Söz verince sözünde durmaz.

Kendisine bir şey emânet edilince hıyânet eder.”[805]

۶۰۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُمْ، كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ
عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ التَّقَاءِ الْجِيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ».
تَعَالَى، وَسَمَى وَشَرِبَ الْفَضْلَةَ.

1124. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Dört huy kimde bulunursa, o adam tam münâfık olur. Bir kimsede bu huylardan biri bulunursa, o huydan vazgeçinceye kadar onda münâfığın özelliklerinden biri var demektir. O dört huya sahip olan kimse;

Kendisine bir şey emânet edilince hıyânet eder.

Konuşunca yalan söyler.

Bir antlaşma yapınca sözünde durmaz.

Düşmanlık yapınca da aşırı gider.”^[806]

Münâfık, içinden inanmadığı hâlde inanıyormuş gibi davranan kimsedir. Bu iki hadîs-i şerîfte münâfığın dört belirgin özelliği sayılmıştır. Bu dört huyun hepsi bir kişide bulunuyorsa, o kişi katıksız münâfıktır. Bir kimsede bu dört huydan sadece biri bulunuyorsa, o kişi bu huyu terk edinceye kadar, münâfıklığın bir alâmetini taşımaya devam ediyor demektir. Bu hadislerde îtikâdî değil, amelî açıdan münâfık olan kimseden söz edilmektedir.

* Yalan gibi görüldüğü hâlde yalan olmayan sözlere misâl şu hadîs-i şerîftir:

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
النَّاسَ فَيَنْمِي خَيْرًا أَوْ يَقُولُ خَيْرًا».

1125. (Ukbe kızı) Ümmü Külsûm radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, o Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işitti:

“İnsanların arasını düzeltmek maksadıyla birinden ötekine uygun sözler taşıyan (veya hayırlı konuşan) yalancı sayılmaz.”^[807]

İmâm Müslim rivâyetinde şu ifâdeler yer almaktadır:

Ümmü Külsûm radiyallahu anhâ şöyle dedi:

“Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in, şu üç hâl dışında, halkın yalan söylemesine ruhsat verdiğini hatırlamıyorum:

1. Savaşta düşmanı yenmek için söylenen yalan.
2. Dargınların arasını düzeltmek için söylenen yalan.
3. Kocanın hanımına, hanımın kocasına ailenin geçimini sağlamak için söylenen yalan.”^[808]

Bu hadîs-i şerîf, bir fayda söz konusu olduğunda yalan söylemekte sakınca bulunmadığını açıkça göstermektedir.

Âlimler, yalan söylemekte sakınca bulunmayan konuları belirlemişlerdir. Gördüğüm kadarıyla bunu en iyi belirleyen Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 505/1111) olup şöyle demiştir:

“Söz, anlatılmak istenen şeyi dile getiren bir araçtır. Hâl böyle olunca, iyi şeyleri yalana başvurmadan elde etmek mümkünse, yalana ihtiyaç kalmayacağı için, yalan söylemek kesinlikle haramdır. İyi şeyleri elde etmek ancak yalan söylemekle mümkün olacaksa, o takdirde yalan câizdir. Şayet o iyi şeyleri elde etmek mübah ise yalan da mübahtır. İyi şeylerin mutlaka elde edilmesi gerekiyorsa o zaman yalan söylemek de gerekli olur.

Bir Müslüman, kendisine fenalık yapmak isteyen bir zâlimden kaçıp gizleniyorsa, o Müslüman’ı gizlemek maksadıyla zâlime yalan söylemek gerekir.

Yine kendisinin veya bir başkasının yanında bir emânet olsa da bir zorba ona el koymak istese, o emâneti gizlemek için yalan söylemek gerekir. Hatta bir kimse o zorbaya, almak istediği emânetin kendisinde olduğunu söylese, zorba adam da onu zorla elinden alsa, o şahsın kendisine bırakılan emâneti sahibine ödemesi gerekir. Zorba adam, emânet kendisinde bulunan kimseye yemin verse onun tevriye yaparak (bir kelimenin en uzak mânâsını kastederek) yemin etmesi gerekir. Tevriye yapmadan, o zâlime ‘istediğin şey bende yok’ diye yemin ederse, sahîh görüşe göre kefâret ödemesi gerekir. Bazı âlimler ise kefâret ödemesi gerekmez demiştir.

Bir kimsenin savaşta düşmana gâlip gelmek, arası bozulan iki kişinin arasını düzeltmek veya kendisine haksızlık edilen kimsenin gönlünü alarak onu haksızlık edeni affetmeye yöneltmek için yalan söylemekten başka yol yoksa yalan söylemek haram değildir.”^[809]

Bütün bu durumlarda tevriye yapmak en ihtiyatlı yoldur. (İki bahis sonra geleceği üzere) tevriye şudur: Söylediği söz yalan gibi görünse de esâsen yalan olmayan bir şeyi aklına getirerek konuşmaktır. Aklına böyle bir şey getirmeden yalan söylese bile, böyle bir durumda yalan söylemek haram değildir.

Ebû Hâmid el-Gazzâlî sözüne şöyle devam ediyor: “Bir kimse, şahsını veya başkasını ilgilendiren haklı işlerde yalan söyleyebilir. Şahsını ilgilendiren haklı iş şöyle olabilir: Zâlimin biri adamı yakalar, malını elinden almak için ‘malın nerede?’ diye sorar, o takdirde bu adam yalan söyleyebilir. Yahut devlet başkanı adama, kendinle Allah arasında kalan bir günahı işledin mi, diye sorduğunda, adam o günahını inkâr ederek, meselâ, ‘ben zina etmedim’ veya ‘ben içki içmedim’ diye cevap verebilir. Cezâyı gerektiren işler yapan ve suçunu itiraf eden birinin, daha sonra bu itirafından vazgeçebileceğine dâir meşhûr hadisler vardır. Başkasını

ilgilendiren haklı işe şöyle bir misâl verilebilir: Bir kimseye din kardeşinin bir sırrı sorulabilir, o da bilmediğini söyler.

Böyle durumlarda, yalan söylendiği takdirde doğacak zarar ile doğru söylendiği takdirde doğacak zarar karşılaştırılmalıdır. Şâyet doğru söylendiği zaman doğacak zarar daha fazla ise yalan söylenebilir. Durum bunun tersi ise veya hangi tarafın daha zararlı olduğuna karar verilemiyorsa, o takdirde yalan söylemek haram olur.

Yalan söylemenin câiz olduğu durumda, bu yalan bir kimsenin şahsını ilgilendiriyorsa onun yalan söylememesi uygun olur. Yalan söylemenin câiz olduğu durum başkasını ilgilendiriyorsa onun hakkının kaybolmasına göz yummak doğru değildir. Tedbirli ve ölçülü davranış şudur: Yalan söylemek gerekli olmadığı takdirde yalan söylememelidir.”^[810]

* Ehl-i sünnetin görüşü şudur: Yalan, gerçeğe aykırı olan asılsız sözdür. Yalanın bilerek söylenmesi ile bilmeden söylenmesi arasında fark yoktur. Aradaki fark şudur: Bilerek söylenen yalan günah, bilmeden söylenen yalan ise günah değildir. Âlimlerimizin bu konudaki delili Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’in şu hadîs-i şerîfidir:

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾

“Kim benim ağızımdan bilerek hadis uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.”^[811]

٢٠- بَابُ الْحَقِّ عَلَى التَّكْبِتِ فِيمَا يَخْكِيهِ الْإِنْسَانُ، وَالتَّنْهِي عَنِ التَّخْدِثِ

بِكُلِّ مَا سَمِعَ إِذَا لَمْ يَظَنْ صِحَّتَهُ

20. NAKLEDECEĞİ SÖZÜ ARAŞTIRDIKTAN SONRA SÖYLEMEK, DOĞRU OLDUĞUNU BİLMEDİĞİ TAKDİRDE HER DUYDUĞUNU ANLATMAMAK

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların hepsi yaptıklarından sorumludur.”^[812]

﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾

“Yanında onu gözetleyip ağzından çıkan her sözü kaydeden biri vardır.”^[813]

﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبَالْمُرْصَادِ﴾

“Rabbin her an gözetlemektedir.”^[814]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَسَلَّمَ قَالَ: «كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ».

1126. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Her duyduğunu nakletmesi kişiye yalan olarak yeter.”^[815]

İmâm Müslim bu hadîs-i şerîfi iki ayrı senedle rivâyet etmiştir. Biri (hiçbir râvisi atlanmadan, muttasıl olarak rivâyet edilen) bu senedir. Diğeri ise tâbiînden Hafs ibni Âsım'ın, Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan ismini vermeden mürsel olarak (Resûl-i Ekrem'den) rivâyet ettiği hadistir. Bu iki senedin en güvenilir olanı, Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan adı verilerek yapılan (muttasıl) rivâyettir. Çünkü güvenilir râvinin verdiği fazla bilgi makbûldür. Fıkıh ve usûl-i fıkıh âlimleri ile araştırmacı muhaddislerin tercih ettiği sahîh görüş budur.

Bir hadis iki ayrı senedle rivâyet edilir, bunlardan biri (sahâbî râvisi atlanıp) mürsel olarak, diğeri de (hiçbir râvisi atlanmadan) muttasıl olarak rivâyet edilirse, muttasıl olan hadis ötekine tercih edilir, o hadisin sahîh olduğu kabul edilir, böyle bir hadis hem ahkâm hem de diğerkonularda delil olarak kullanılır. Doğrusunu Allah bilir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ: أَضْعَرَ وَلِيدٌ يَرَاهُ

1127. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

“Her duyduğunu rivâyet etmesi insana yalan olarak yeter.”^[816]

Bu hadîs-i şerîfin Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anh tarafından rivâyet edilen bir benzeri *Sahîh-i Müslim*’de bulunmaktadır.

Bu konuda sahâbe ve tâbiînin pek çok sözü bulunmaktadır.

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
الرَّجُلُ: زَعَمُوا».

1128. Ebû Mes‘ûd el-Ensârî veya Huzeyfe ibnü'l-Yemân radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemın şöyle buyurduğunu dinledim:

“İnsanların ‘söylediklerine göre’ diye söze başlayıp konuşmaları ne fenadır!”^[817]

(Hadis âlimi ve hâfızı) Ebû Süleymân el-Hattâbî (v. 388/998) *Me‘âlimü’s-sünen* adlı eserinde şöyle dedi:

“Bu hadis şöyle bir uygulamadan dolayı söylenmiştir: Bir adam bir işini halletmek ve bir yere gitmek için yola çıkar, binitine biner, işini görene kadar da seyâhat eder. İşte Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de bir kimsenin konuşmasına ‘söylediklerine göre’ diye başlamasını, seyâhate çıkacak adamın binite binmesine benzetmiştir. İnsanlar, aslı esası olmayan

bir şeyden bahsedecekleri zaman ‘söylediklerine göre’ diye söze başlarlar. Bu söz, ‘duyduğuma göre’ demektir. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem böylesi sözleri yermiş, insanın hikâye edeceği bir haberin aslını araştırmasını, kesinlik kazanmayan bir sözü de nakletmemesini istemiştir.”^[818] Evet, Hattâbî böyle demiştir. Doğrusunu Allah bilir.

بَارَكَ اللهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ

21. TÂRİZ VE TEVRİYE (İĞNELEYİCİ SÖZ SÖYLEME ve İKİ ANLAMA GELEN SÖZÜN EN UZAK ANLAMINI KASTETME)

En önemli konulardan biri budur. Târiz ve tevriye çok kullanılan, bu sebeple herkesi ilgilendiren bir konudur. Bu konuyu özenle araştırmamız gerekir. Bunu bilen kimsenin onu düşünmesi ve gereğini yapması lâzımdır. Yalan söylemenin çok büyük günah, ağzına geleni söylemenin pek tehlikeli bir şey olduğunu söylemiştik. İşte bu bahis, sözünü ettiğimiz tehlikelerden kurtulmanın yolunu gösterecektir.

Tevriye ve târiz şu demektir: Mânâsı gayet açık bir söz söylemek fakat bu sözle, akla ilk gelen anlamından başka bir mânâyı kastetmektir. Bu bir tür aldatma ve kandırmadır.

Târiz ne zaman yapılabilir? Âlimler şöyle dediler: Birini aldatmayı gerektiren şer’î bir fayda veya yalan söylemekten başka çıkar yol bulunmazsa, o zaman târiz yapılabilir. Böyle bir gerekçe yoksa târiz yapmak mekrûhtur; ama haram değildir. Bir şeyi haksız yere elde etmek ve hakkı engellemek için yapılan târiz ise haram olur. Bu konuda ölçü budur.

Bu konudaki rivâyetlere gelince; bu rivâyetlerin bir kısmı târiz ve tevriyeyi sakıncalı görmekte, bir kısmı da bunlarda sakınca görmemektedir. Onlar da zikrettiğimiz ölçüye tâbidir.

Târizin sakıncalı olduğuna dâir rivâyet:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

لَقَيْتُمْ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ، فَاضْطَرُّوهُ إِلَى أَضِيقِهِ

1129. Süfyân ibni Esîd radiyallahu anh, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

“Senin, sana güvenip sözlerine inanan din kardeşine yalan söylemen en büyük hıyânettir.”^[819]

Tâbiîn âlimi Muhammed ibni Sîrîn (v. 110/729) -Allah ona rahmet eylesin- şöyle demiştir:

“İnce ve nükteli konuşan bir kimse için söz sâhası, yalana başvurmayacak kadar geniştir.”

Sakıncalı olmayan târize örnek:

Tâbiîn âlimi İbrâhim en-Nehaî (v. 96/714) şöyle demiştir:

“Biri hakkında söylediğin söz ona ulaşır, o da sana bunu sorarsa: ‘Ne dediğimi Allah bilir’ de! Böylece sen ‘O sözü söylediğimi Allah biliyor’ demiş olursun, öteki ise bu ifâdeden senin öyle bir şey söylemediğin sonucunu çıkarır.”

Yine İbrâhim en-Nehaî şöyle dedi:

“Oğluna ‘Sana şeker alayım’ deme. ‘Sana şeker alsam mı?’ de.”

İbrâhim en-Nehaî evdeyken onu biri sorar (o da onunla görüşmek istemezse), câriyesine (evde yok diye yalan söylememesi için) “Onu mescidde ara!” demesini söylerdi.

Bir başkası (görüşmek istemediği birine) oğlunun, “Babam daha önce evden çıkmıştı” demesini isterdi.

(Tâbiîn neslinin ünlü muhaddisi) Şa‘bî (v. 104/722), (görüşmek istemediği biri evine geldiği zaman) yere bir dâire çizer ve câriyesine şöyle derdi: “Parmağını bu dâirenin içine koy ve kapıya gelen adama ‘O burada yok’ de.”

Yemeğe dâvet edilen birinin, (o yemeği yemek istemediği zaman) “Ben niyetliyim” demesi de böyledir. Yemeğe dâvet eden onun oruçlu olduğunu zanneder, kendisi ise “ben niyetliyim” derken, “yemeğe gitmemeye niyetliyim” demiş olur. Bunun pek çok örneği vardır.

Bu gibi durumlarda bir kimse yaptığı tevriyeden dolayı yemin etse, kefâret ödemesi gerekmez. Bir şahıs bu tür yeminleri “vallâhi” diye veya “karım boş olsun” diye yapsa günaha da girmez, karısı da boş olmaz. Ama bir dâvâda hâkim “vallâhi” diye yemin ettirirse hâkimin verdiği yemin geçerlidir. Şâyet hâkim “karım boş olsun” diye yemin ettirirse bu yemin

geçerli değildir. Çünkü hâkimin böyle yemin ettirmesi câiz değildir. Geçerli olmayacak şekilde yemin ettirdiği için, hâkim de diğer insanlar gibidir. Doğrusunu Allah bilir.

İmâm Gazzâlî şöyle demiştir: İnsanı günâha sokan haram yalanlardan biri, [820] söylenmesi alışkanlık hâline gelen, “sana yüz defa söyledim”, “seni yüz defa aradım” şeklindeki abartılı sözlerdir. Bu sözler söylenirken bir şeyin kaç defa yapıldığı değil, birçok defa yapıldığı anlatılmak istenir. Ama bu abartılı ifâdeleri kullanan kimse, o sözü sadece bir defa söylemişse veya aradığı kimseyi bir defa aramışsa yalan söylemiş olur. Bu abartılı ifâdeleri kullanırken yüz defa söylediğini veya aradığını değil de birçok defa söylediğini veya aradığını kastederse yalan söylemiş olmaz. Ancak söylediğini veya aradığını iddiâ ettiği “yüz” sayısı ile gerçekte “söylediği” ve “aradığı” sayı arasındaki fark ne kadarsa o kadar yalan söylemeye teşebbüs etmiş olur.

Ben derim ki: Mübâlağanın câiz olduğunu ve onun yalan sayılmadığını şu hadîs-i şerîf göstermektedir:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
يَضَعُ الْعَصَا عَنْ عَاتِقِهِ، وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ فَلَا مَالَ لَهُ.

1130. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ebû Cehm, sopasını omzundan indirmez. Muâviye ise malı olmayan fakirin biridir.”[821]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, iki tâlibinden hangisi ile evlenmesinin uygun olacağını soran Fâtıma Binti Kays’a böyle buyurmuştu. “Sopasını omzundan indirmez” ifâdesi onun çok seyâhat ettiğini gösterir. Bu konuda geniş bilgi için bk. Kandemir, Çakan, Küçük, Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, VI, 475-478, nr. 1536.

Bu hadisin mübâlağa ifâde ettiği şuradan da anlaşılır: Malı olmayan birinin hiç değilse giyecek bir elbisesi vardı. Sopasını omzundan indirmeyen kimse, en azından uyurken ve başka durumlarda sopasını yere bırakıyordu. Muvaffakiyet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılır.

٢٢- بَابُ مَا يَقُولُهُ وَيَفْعَلُهُ مَنْ تَكَلَّمَ بِكَلَامٍ قَبِيحٍ

22. ÇİRKİN BİR SÖZ SÖYLEYENİN NE DİYECEĞİ VE NE YAPACAĞI

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَأِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾

“Şeytan seni kışkırtacak olursa hemen Allah’a sığın.”^[822]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
مُبْصِرُونَ

“Takvâ sahipleri, şeytanın etkisini içlerinde hissettiklerinde, hemen ne olup bittiğini düşünür ve gerçeği görececek hâle gelirler.”^[823]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ، الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾

“Yine o takvâ sahipleri, çirkin bir iş yaptıkları veya günah işleyerek kendilerine zulmettikleri zaman, Allah’ı hatırlayıp O’ndan günahlarının affını isterler. Zâten günahları Allah’tan başka da kim affedebilir ki? Onlar, işledikleri günahlarda bile bile ısrar etmezler. Onların mükâfâtı, Rableri tarafından bağışlanma ve içinde ırmaklar akan cennetlerdir. Onlar orada ebedî kalırlar. Böyle davrananların mükâfâtı ne güzeldir!”^[824]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٦٣٥. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ: تَعَالَ أَقَامِرُكَ، فَلْيَتَّصِدْ.

1131. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse ‘Lât ve Uzzâ hakkı için’ diye yemin edecek olursa hemen ardından ‘lâilâhe illallah’ desin. Yine bir kimse arkadaşına ‘Gel, seninle kumar oynayalım’ derse hemen sadaka versin.”[825]

Câhiliye devrinde Lât ve Uzzâ putları adına yemin edilirdi. Peygamber Efendimiz, İslâm’ın ilk yıllarındaki Müslümanlar’a, dil alışkanlığı ile böyle yemin etmeleri hâlinde ‘lâilâhe illallah’ demeleri gerektiğini öğretmiştir. Arkadaşına kumar oynamayı teklif etmenin cezâsının da fakire sadaka vermek olduğunu belirtmiştir.

* Bir kimse haram olan bir sözü söylese veya haram olan bir şeyi yapsa derhâl tövbe etmesi gerekir. Bu tövbenin üç esâsı vardır:

- O günahı derhâl bırakmak.
- Onu yaptığına pişman olmak.
- Onu bir daha kesinlikle yapmamaya karar vermek.

İşlenen günah kul hakkını ilgilendiriyorsa, bu gûnahtan tövbe etmenin dördüncü bir şartı vardır: O da haksız yere aldığını sahibine geri vermek veya hakkını helâl etmesini sağlamaktır. Bu konu daha önce açıklandı (bk. s. 429).

Tövbe ederken bütün günahlarından tövbe etmek gerekir. Şâyet sadece bir gûnahtan tövbe ederse, yaptığı o tövbe de geçerlidir.

Bir kimse işlediği bir gûnahtan düzgün bir şekilde tövbe etmiş, daha önce de söylediğimiz gibi bir süre sonra aynı günahı yapmışsa, bundan dolayı günahkâr olur ve tekrar tövbe etmesi gerekir. Yaptığı ilk tövbe bozulmaz. Ehl-i sünnetin görüşü budur. Mu‘tezile ise biraz önce sözünü ettiğimiz iki konuda farklı düşünür. Muvaffakiyet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılır.

23. MEKRÛH OLMADIĞI HÂLDE BAZI ÂLİMLERİN MEHRÛH SAYDIĞI SÖZLER

Değeri olmayan bir söze aldanmamak ve ona güvenmemek için bu bahis çok önemlidir.

* Önce şunu bilmelidir: Dinî hükümler beş tanedir. Bunlar: **Vâcib, mendup, haram, mekrûh ve mübahtır**. Bu hükümler ancak bir delil ile bilinir. Şerîatın delilleri ise mâlumdur. Delili olmayan bir şeyi önemsemek ve onu cevaplandırmaya kalkmak doğru değildir. Çünkü o bir belge özelliği taşımamakta, üzerinde durmayı da hak etmemektedir. Bununla beraber âlimler hiç de mecbur olmadıkları hâlde, bunların bir kıymeti olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır.

Bu girişi şunun için yaptım: Bir kimse bir şeyin mekrûh olduğunu söylemişse, ben de ‘o mekrûh değildir’ veya ‘o asılsızdır’ demişsem, bunu ispat etmek için bir delil getirmem gerekmez. Yine de bir delil getirmişsem, bunu mecbûr olmadığım hâlde yapmışımdır. Ben bu bahsi, bu konudaki yanlışı doğrudan ayırmak ve asılsız bir sözü söyleyen kimsenin şöhretine aldanarak onun sözünün doğru olduğunu kabul etmemek gerektiğini göstermek için açtım.

Bununla beraber mekrûh olmayan bir şeyin mekrûh olduğunu söyleyen o kimselerin değerini düşürmemek ve onlar hakkında kötü düşünülmesine meydan vermemek için adlarını söylemeyeceğim. Çünkü benim maksadım onları gözden düşürmek değil, onlardan nakledilen asılsız sözlerden uzak durulmasını sağlamaktır. Onlardan nakledilen sözü kendilerinin söylemesi veya söylememesi bir şeyi değiştirmez. Şâyet onlar söylemişse, isimlerini zikretmediğim için onların şöhretine bir zarar gelmez. Doğru olması muhtemel olan bazı sözleri kimin söylediğini belirteceğim. Böylece başkaları da o sözler üzerinde düşünür, benim görüşümden farklı olan bir görüş, daha önce aynı hükmü veren bir imâmın görüşüyle desteklenip kuvvet kazanır. Muvaffakiyet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılır.

Yanlış olduğunu söylediğim sözlerden biri şudur: Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs’ın (v. 338/950) *Şerhu Esmâ’illâhi sübhânehû ve te‘âlâ* adlı eserinde naklettiğine göre, bir âlim “Allah sana sadaka versin” sözünü uygun bulmamış, gerekçe olarak da “Sadaka veren kimse bunun sevâbını umar” demiştir.

Ben de derim ki: “Allah sana sadaka versin” sözünün hatalı olduğunu ileri sürmek açık bir hatâ ve çirkin bir cehâletin eseridir. Bu konuda öne

sürülen delil de son derece çürüktür. Çünkü ortada *Sahîh-i Müslim*'de bulunan şu hadîs-i şerîf vardır:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
الصَّلَاةُ: «صَدَقَةٌ تَصَدَّقُ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ، فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ».

1132. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet edildiğine göre, namazın kısaltılması konusunda şöyle buyurmuştur:

“(Yolculukta dört rekâtlık namazın iki rekâta indirilmesi), **Allah Teâlâ’nın size verdiği bir sadakadır. Onun verdiği sadakayı kabul edin.**”^[826]

“Allahım! Beni Cehennemden Âzat Et!” Sözü Hakkında

Yanlış olduğunu söylediğim sözlerden biri de şudur: Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs’ın (v. 338/950) biraz önce sözü edilen kimseden naklettiğine göre bu zât, “Allahım! Beni cehennemden âzat et!” sözünün yanlış olduğunu ileri sürmüş, gerekçe olarak da “Ancak sevap bekleyen kimse âzat edilir” demiştir.

Ben de derim ki: Bu iddiâ ve ileri sürülen gerekçe, hataların en çirkinlerinden ve şer’î hükümleri bilmemenin en rezîl örneklerinden biridir. Allah Teâlâ’nın dilediği kullarını âzat edeceğine dâir sahîh hadisleri bir kitapta toplamaya çalışsam, bu kitap okuyanları bıktıracak bir hacme ulaşır. Şu hadîs-i şerîfler sözünü ettiğimiz hadislerdendir:

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
مِنَ النَّارِ.

1133. “Kim (Müslüman) bir köleyi âzat ederse, Allah Teâlâ o kölenin her organına karşılık âzat edenin bir organını cehennem ateşinden kurtarır.”^[827]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
السَّلَامَ بَيَّنَّكُمْ.

1134. “Allah’ın cehennemden en çok kul âzat ettiği gün, arefe günüdür.”^[828]

“Allah’ın İsmiyle Şöyle Yapıyorum” Sözü Hakkında

Yanlış olan sözlerden biri, “Allah’ın ismiyle şöyle yapıyorum” demeyi bazı kimselerin yanlış kabul etmesi, gerekçe olarak da “Allah’ın ismi her şeyin üzerindedir” demeleridir.

Hadis ve fıkıh âlimi Kâdî İyâz (v. 544/1149) ve başka âlimler, bu sözü yanlış kabul edenlerin hatâ ettiklerini söylemişlerdir. Çünkü ortada şu sahîh hadis vardır:

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَلْسَلَامٌ عَلَيْكُمْ أَهْلَ

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ashâbına şöyle buyurmuştur:

“Kurbanınızı Allah’ın ismini anarak (besmele çekerek) kesin.”^[829]

“Allah Bizi Rahmetinin Karar Kıldığı Yerde Bir Araya Getirsin” Sözü Hakkında

Yanlış olan sözlerden biri de Arap dili ve tefsir âlimi Nehhâs’ın fakîh ve edîb âlimlerden biri olan Ebû Bekir Muhammed ibni Yahyâ’dan rivâyet ettiği şu sözdür:

“Şöyle deme: ‘Allah bizleri rahmetinin karar kıldığı yerde bir araya getirsin.’ Çünkü Allah’ın rahmeti bir yerde karar kılmayacak kadar geniştir. ‘Bize merhametinle rahmet et!’ de deme.”

Ben de derim ki: Bu iki sözün bir delili bulunduğunu bilmiyoruz. Zâten kendisi de bir delil zikretmemiştir. ‘Allah’ın rahmetinin karar kıldığı yer’ ifâdesiyle cennet kastedilmiştir. Bu sözün mânâsı, ‘Allah bizi ebedî kalınacak ve ikâmet edilecek yer olan cennette birleştirecek’ demektir. Cennete girenler, oraya Allah’ın rahmetiyle girerler. Sonra cennete girenler, orada ebedî olarak kalırlar; kazâlardan ve kederlerden emîn olurlar. Bütün bunlar da Allah’ın rahmetiyle gerçekleşir. Allah’tan rahmetinin karar kıldığı

yeri isteyen kimse, ‘Allahım! Bizi durulacak yerde rahmetinle bir araya getir’ demiş gibi olur.

“Bizi Cehennemden Korum”, “Bize Peygamberimizin Şefâatini Nasîb Eyle” Demek Hakkında

Yine Nehhâs, biraz önce adı geçen Ebû Bekir Muhammed ibni Yahyâ’nın şöyle dediğini söylemiştir:

“Allahım! Bizi cehennem ateşinden koru, dememelidir; yine ‘Allahım! Bize Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’in şefâatini nasîb eyle’ de dememelidir; çünkü şefâat mutlaka cehenneme girecek olan kimseler içindir.”

Ben de derim ki: Bu söz son derece yanlış ve apaçık bir cehâletin ürünüdür. İnsanların bu yanlış söze aldanacağından korkmasaydım ve bu söz bazı kitaplarda kaydedilmeseydi ondan söz etmeyecektim. Kâmil mü’minleri, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’in şefâat edeceği vaadiyle ibadetlere teşvîk eden nice sahîh hadîs-i şerîfler vardır. Şu hadîs-i şerîf ve benzeri hadisler bunu desteklemektedir:

۱۱۳۶. «مَنْ قَالَ مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي».

1136. “Kim müezzinin söylediklerini tekrarlarsa ona muhakkak şefâat ederim.”^[830]

Burada, 103 numara ile geçen şu hadîs-i şerîfi hatırlamalıyız: “Ezanı işittiğiniz zaman, müezzinin söylediklerini siz de söyleyin. Sonra bana salavât getirin. Çünkü bir kimse bana bir defa salavât getirirse, buna karşılık Allah ona on defa salât eder. Daha sonra benim için Allah’tan Vesîle’yi isteyin. Çünkü Vesîle, cennette Allah’ın kullarından bir tek kuluna lââyık olan bir makamdır. O kulun ben olacağımı umuyorum. **Benim için Vesîle’yi isteyen kimseye muhakkak şefat ederim.**”

Fakîh ve muhaddis Ebü’l-Fazl Kâdî İyâz (v. 544/1149) -Allah ona rahmet eylesin- şöyle derken ne güzel söylemiştir:

“İlk İslâm büyüklerinin (selef-i sâlihîn) -Allah onlardan râzı olsun- Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz’in şefâatini istedikleri ve buna ne kadar önem verdikleri meşhûr rivâyetlerle bilinmektedir... İşte bu sebeple şefâat sadece günahkârlara olacaktır diyerek şefâat istemeyi doğru bulmayanların bu iddiâlarının bir değeri yoktur. *Sahîh-i Müslim*’deki^[831] ve

diğer kitaplardaki hadisler, bazı kimselere hesâba çekilmeden cennete girmeleri, bazı kimselere cennetteki derecelerinin yükseltilmesi için şefâat edileceğini göstermektedir... Aklı başında olan herkes kusurunu itiraf eder, affa muhtaç olduğunu söyler, helâk edilen kimselerin arasında bulunmaktan korkar. Şefâat istemeyi doğru bulmayanların, ilâhî af ve rahmet için de duâ etmemeleri gerekir. Çünkü Allahım beni affet, Allahım bana merhamet et diye duâ etmek günahkâr insanlar içindir. Bu kimselerin iddiâları, hem ilk devir İslâm büyüklerinin hem de daha sonraki İslâm büyüklerinin yaptığı duâlara aykırıdır.”^[832]

“Rabbime, Kerîm Olan Rabbime Tevekkül Ettim” Sözü Hakkında

Yanlış olan sözlerden bir diğeri de yine Nehhâs’ın adı geçen zâtın naklettiği şu cümledir: “Ben ‘Rabbime, Kerîm olan Rabbime tevekkül ettim’ deme. Bunun yerine ‘Kerîm Rabbime tevekkül ettim’ de.”

Ben derim ki: O zâtın bu sözünün bir dayanağı yoktur.

Kâbe’yi Tavâf Etmeye ‘Şavt’ Denmesi Hakkında

Bazı âlimlerden nakledilen şu söz de bu yanlış ifâdelerden biridir: Onlar Kâbe’yi tavâf etmeye ‘şavt’ veya ‘devir’ denmesini mekrûh saymışlardır. Onlara göre birinci dönüş ‘tavfe’, ikinci dönüş ‘iki tavfe’, üçüncü dönüş ‘üç tavfe’ ve yedinci dönüş ‘tavâf’ denir.

Ben de derim ki: Bu söylediklerinin bir dayanağı bulunduğunu bilmiyoruz. Belki de ‘şavt’ ve ‘devir’ kelimeleri, İslâm öncesinde kullanıldığı için, onlardan söz etmeyi mekrûh saymışlardır. Esâsen şu hadîs-i şerîfte olduğu gibi bu kelimeleri kullanmanın bir sakıncası yoktur:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
يَأْمُرُهُمْ أَنْ يَزْمُلُوا الْأَشْوَاطَ كُلَّهَا إِلَّا الْإِبْقَاءَ عَلَيْهِمْ.

1137. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (umretü’l-kazâ için Mekke’ye geldiklerinde) ashâb-ı kirâma üç şavtta remel yapmalarını (hızlıca ve

çalımlı bir şekilde yürümelerini) emretti. Resûl-i Ekrem onlara acıdığı için tavâfın bütün şavtlarında koşmalarını emretmedi.^[833]

Hicretin 7. yılında Resûl-i Ekrem ve ashâbı, bir yıl önce yapamadıkları umreyi kazâ ediyorlardı. O sırada Mekkeli müşrikler, “Medine’nin havası Müslümanlar’ı hasta etmiş, güçsüz bırakmış” diye konuşmaya başladılar. Bunun üzerine Allah’ın Resûlü erkek sahâbîlere, güçsüz olmadıklarını müşriklere göstermek için, tavafın ilk üç şavtında remel yapmalarını emretmişti. İslâm ümmeti bu sünneti on beş asırdır uygulamaya devam etmektedir.

Ramazan Adı Hakkında

Yanlış ifâdelerden biri de “ramazan ayı” ifâdesini kullanmadan, ‘ramazanı tuttuk’, ‘ramazan geldi’ gibi sözler hakkında söylenenlerdir.

İlk devir âlimlerinden bir kısmının, ramazan ayından söz ederken, ‘ay’ kelimesini kullanmadan ‘ramazan’ denmesini mekrûh saydığı, tâbiîn âlimlerinden Hasan-ı Basrî ve Mücâhid ibni Cebr’in bu görüşte olduğu söylenmiştir; ancak muhaddis ve fakih İmâm Beyhakî (v. 458/1066) bu sözün onlara nispetinin zayıf olduğunu söylemiştir. Şâfiî âlimleri, ramazan ayının kastedildiğini gösteren bir işaret bulunmadan ‘ramazan geldi’, ‘ramazan girdi’, ‘ramazan hazır oldu’ denmesini mekrûh saymışlardır. Fakat cümlede ramazan ayının kastedildiğini gösteren ‘ramazanı tuttum’, ‘ramazanda terâvih kıldım’, ‘ramazan orucu farzdır’, ‘mübârek ay ramazan geldi’ gibi bir işaret varsa mekrûh değildir. Âlimlerimiz böyle demiş, iki büyük âlim de onu kitaplarında nakletmiştir. Onlardan biri olan “akda’l-kudât”^[834] unvânıyla anılan Ebü’l-Hasen el-Mâverdî (v. 450/1058) bunu (*Muhtasaru’l-Müzenî*’nin şerhi olan) *el-Hâvî* adlı eserinde,^[835] Şâfiî fakîhi Ebû Nasr İbnü’s-Sabbâğ da (v. 477/1084) *eş-Şâmil* adlı eserinde Şâfiî âlimlerinden nakletmişlerdir. Başka âlimler de bunu mezhebimize mensup âlimlerin görüşü olarak nakletmişler ve şu hadîs-i şerîfi delil olarak göstermişlerdir:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

اللَّهُ تَعَالَى، وَلَكِنْ قُولُوا: شَهْرُ رَمَضَانَ.

1138. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ramazan demeyin. Çünkü ramazan Allah Teâlâ’nın isimlerinden biridir. Onun yerine ramazan ayı deyin.”^[836]

Bu hadis zayıftır; onu eserine alan Beyhakî de bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Zâten bunun zayıf olduğu son derece açıktır; zira esmâ-i hüsnâ konusunda birçok eser yazıldığı hâlde, o yazarlardan hiçbiri ramazanı Allah Teâlâ’nın isimleri arasında zikretmemiştir.

Allah daha iyi bilir ya, bu konuda doğru olan, İmâm Buhârî’nin *es-Sahîh*’inde zikrettiği, muhakkık (araştırmacı) birçok âlimin de söylediği üzere, ramazan kelimesinin öyle veya böyle söylenmesi mekrûh değildir; çünkü bir şeyin mekrûh olduğunu din belirler. Dinin ramazan kelimesinin söylenmesiyle ilgili bir emri yoktur. Tam aksine bunun câiz olduğuna dâir *Sahîhayn*’de ve diğer kitaplarda sayılamayacak kadar çok hadîs-i şerîf vardır. Şâyet bu hadisleri toplamaya kalksaydım, yüzlerce hadisi bir araya getirebilirdim. Ancak bir hadis ile bile amaca erişilebilir. Şu hadîs-i şerîfler bunu göstermektedir:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَعَلَقْتُ أَبْوَابَ النَّارِ، وَصَفَدْتُ الشَّيَاطِينَ».

1139. Yine Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ramazan ayı geldiğinde cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar bağlanır.”^[837]

Bu hadîs-i şerîfin *Sahîhayn*’deki bazı rivâyetleri “رَمَضَانُ ادْخَلَ دَارًا”: ramazan girdiğinde” şeklindedir.^[838]

İmâm Müslim’in bir rivâyetinde “إِذَا كَانَ رَمَضَانُ”: ramazan olduğunda” şeklindedir.

Sahîh-i Buhârî’deki bir rivâyete göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

١١٤٠. لَا تَقْدُمُوا رَمَضَانَ

1140. “Ramazandan bir, iki gün önce oruca başlamayın.”^[839]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
رَمَضَانَ».

1141. “İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak.”^[840]

Buna benzer hadisler çoktur ve bilinmektedir.

Sûre İsimleri Hakkında

Yerinde olmayan sözlerden biri de bazı ilk devir âlimlerine nispet edilen, ‘Bakara sûresi, Nisâ sûresi, Duhân sûresi, Ankebût, Rûm, Ahzâb’ demenin mekrûh olduğu iddiâsıdır; onlara göre doğru olan ‘içinde Bakara’nın (inek) geçtiği sûre, içinde Nisâ’nın (kadınlar) zikredildiği sûre’ demektir.

Ben derim ki: Bu söz de yanlış olup sünnete aykırıdır. Bu isimler hadislerde, sayılamayacak kadar çok yerde geçmektedir. Meselâ bir hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
كَفَّاهُ».

1142. “Bakara sûresinin son iki âyeti (âmenerresûlü), onları geceleyin okuyan kimseye yeterlidir.”^[841]

Buna benzer sayılamayacak kadar çok hadîs-i şerîf vardır.

“Allah Teâlâ Şöyle Buyuruyor” İfâdesi Hakkında

Yerinde olmayan sözlerden biri de tâbiîn âlimlerinden Mutarrif ibni Abdillâh eş-Şihhîr’den (v. 95/713) -Allah ona rahmet eylesin- nakledilmektedir. O, ‘Allah Teâlâ kitabında şöyle buyuruyor’ demenin mekrûh olduğunu söylemiştir. Ona göre doğru olan, ‘Allah Teâlâ şöyle

buyurdu' demektir. Anlaşılan bu âlim, kelimenin muzâri fiiliyle kullanılmasını doğru bulmamıştır. Çünkü muzâri fiili şimdiki zamanı ve gelecek zamanı kapsar. Allah Teâlâ'nın buyruğu O'nun kelâmıdır; Allah Teâlâ'nın kelâmı ise kadîmdir (O'nun varlığının başlangıcı yoktur.)

Ben derim ki: Bu söz yerinde değildir. 'Allah Teâlâ şöyle buyuruyor' ifâdesi pek çok sahîh hadiste geçmektedir. Ben *el-Minhâc şerhu Sahîh-i Müslim* ve *Âdâbü'l-kurrâ (et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân)* adlı kitaplarımda buna işaret ettim. Nitekim Allah Teâlâ da "وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقُّ: Allah hakkı söyler"^[842] âyet-i kerîmesinde muzâri fiilini kullanmıştır. *Sahîh-i Müslim*'deki şu hadîs-i şerîf de bunu göstermektedir:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
أَمْثَالُهَا».

1143. Ebû Zer el-Gifârî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Azîz ve Celîl olan Allah, '**Kim bir hayır işlerse ona onun on misli vardır**' buyuruyor."^[843]

٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
قَالَ: «إِذَا تَغَوَّلْتَ لَكُمْ الْغِيلَانُ، فَتَادُوا بِالْأَذَانِ».

1144. *Sahîh-i Buhârî*'de: "Sevdiğiniz şeylerden başkaları için harcamadıkça gerçek iyiliğe ulaşamazsınız"^[844] âyet-i kerîmesinin tefsîrinde Ebû Talha el-Ensârî radiyallahu anhdan (muzâri fiilini kullanarak) şöyle dedi:

“Yâ Resûlallah! Allah Teâlâ, “Sevdiğiniz şeylerden başkaları için harcamadıkça gerçek iyiliğe ulaşamazsınız” buyuruyor.”^[845]

---

[583]. Kâf 50/18.

[584]. Fecr 89/14.

[585]. Buhârî, Edeb 30, 85, nr. 6018, 6136; Müslim, Îmân 74, 75, nr. 47.

[586]. Buhârî, Îmân 5, nr. 11Rikak 26; Müslim, Îmân 64, 65, nr. 41.

[587]. Buhârî, Rikâk 23, nr. 6474.

[588]. Buhârî, Rikak 23, nr. 6477; Müslim, Zühd 49, 50, nr. 2988.

[589]. Buhârî, Rikâk 23, nr. 6478.

[590]. Mâlik, Muvatta, Kelâm 2, nr. 5; Tirmizî, Zühd 12, nr. 2319; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3969.

[591]. Tirmizî, Zühd 60, nr. 2410; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3972; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* (Şelebî), X, 256, nr. 11425, 11426.

[592]. Tirmizî, Zühd 61, nr. 2411.

[593]. Tirmizî, Zühd 60, nr. 2409.

[594]. Tirmizî, Zühd 60, nr. 2406.

[595]. Tirmizî, Zühd 61, nr. 2007.

[596]. Tirmizî, Zühd 62, nr. 2412; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3974.

[597]. Secde 32/16, 17.

[598]. Tirmizî, Îmân 8, nr. 2616. **Bu hadis 1234 numara ile tekrar gelecek.**

[599]. Tirmizî, Zühd 11, nr. 2317; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3976. **Bu hadis 1218 numara ile tekrar gelecek.**

[600]. Tirmizî, Kıyâmet 50, nr. 2501.

[601]. Abdullah ibnü’l-Mübârek, *ez-Zühd* (A’zamî), s. 141, nr. 384.

[602]. Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (Abdülhalîm-Mahmûd), I, 249.

[603]. Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (Abdülhalîm-Mahmûd), I, 245.

[604]. Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (Abdülhalîm-Mahmûd), I, 247.

[605]. Hucurât 49/12.

[606]. Hümeze 104/1.

[607]. Kalem 68/11.

[608]. Buhârî, Edeb 50, nr. 6056; Müslim, Îmân 168, 169, 170, nr. 105.

[609]. Buhârî, Cenâiz 82, nr. 1378, Edeb 49, nr. 6055.; Müslim, Tahâret 111, nr. 292,

[610]. Müslim, Birr 70, nr. 2589; Ebû Dâvûd, Edeb 35, nr. 4874; Tirmizî, Birr 23, nr. 1934; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* (Şelebî), X, 268; nr. 11454.

[611]. Buhârî, İlim 9, 37, nr. 67, 105, Hac 132, nr. 1741; Müslim, Kasâme 29,30, nr. 1679.

[612]. Ebû Dâvûd, Edeb 35, nr. 4875; Tirmizî, Kıyâmet 51, nr. 2502.

[613]. Necm 53/3-4.

[614]. Ebû Dâvûd, Edeb 35, nr. 4878.

[615]. Ebû Dâvûd, Edeb 35, nr. 4876.

[616]. Tirmizî, Birr 18, nr. 1927.

[617]. En‘âm 6/68.

[618]. Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (Abdülhalîm-Mahmûd), I, 291.

[619]. Kâf 50/18.

[620]. Nur 24/15.

[621]. Buhârî, Rikâk 23, nr. 6478.

[622]. Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (Abdülhalîm-Mahmûd), I, 292.

[623]. Buhârî, Büyû‘ 95, nr. 2211; Müslim, Akdiye 7, nr. 1714. **Bu hadis 1018 numara ile tekrar gelecek.**

[624]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’d-dîn*, III, 152-153.

[625]. Buhârî, Edeb 38, 48, nr. 6032, 6054; Müslim, Birr 73, nr. 2591.

[626]. Buhârî, Edeb 53, 6059; Müslim, Zekât 140, 148, nr. 1062. **Bu hadisin bir benzeri 933 numara ile geçti.**

[627]. Buhârî, Edeb 59, nr. 6067.

[628]. Münâfikûn 63/1. Buhârî, Tefsîr 63/1, nr. 4903; Müslim, Münâfikîn 1, nr. 2772.

[629]. Buhârî, Büyû‘ 95, nr. 2211; Müslim, Akdiye 7, nr. 1714.

[630]. Müslim, Talâk 36, 1480; Ebû Dâvûd, Talâk 37, 39, nr. 2284; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), IX, 356, nr. 4049. **Bu hadis 1130 numara ile tekrar gelecek.**

[631]. Tirmizî, Birr 20, nr. 1931.

[632]. Buhârî, Salât 46, nr. 425; Müslim, İmân 54, nr. 33.

[633]. Müslim, İmâre 33, nr. 1830.

[634]. Buhârî, Megâzî 79, nr. 4418; Müslim, Tevbe 53, nr. 2769.

[635]. Ebû Dâvûd, Edeb 36, nr. 4884.

[636]. Ebû Dâvûd, Edeb 36, nr. 4883.

[637]. Hucurât 49/12.

[638]. Buhârî, Nikâh 45, nr. 5143, Edeb 57, 58, nr. 6064, 6066, Ferâiz 2, nr. 6724; Müslim, Birr 28, nr. 2563.

[639]. Buhârî, Talâk 11, nr. 5269; Müslim, İmân 202, nr. 127.

[640]. Müslim, İmân 209, nr. 132.

[641]. Hucurât 49/6.

[642]. Âl-i İmrân 3/134.

[643]. Şûrâ 42/43.

[644]. A'râf 7/199.

[645]. Müslim, Zikr 38, nr. 2699. **Bu hadis 458 numara ile geçti, 1028 numara ile tekrar gelecek.**

[646]. Bu hadîs-i şerîf 235 numarayla daha geniş bir şekilde geçmiştir.

[647]. Hucurât 49/12.

[648]. Hucurât 49/12.

[649]. Hucurât 49/6

[650]. Kalem 68/11.

[651]. Ebû Dâvûd, Edeb 28, nr. 4860; Tirmizî, Menâkıb 63, nr. 3896.

[652]. Müslim, İmân 121, nr. 67. **Bu hadis 448 numara ile daha önce geçti.**

[653]. Müslim, Cennet 64, nr. 2865; Ebû Dâvûd, Edeb 40, nr. 4895.

[654]. Tirmizî, Kıyâmet 54, nr. 2506.

[655]. Tevbe 9/79.

[656]. Hucurât 49/11.

[657]. Hümeze 104/1.

[658]. Müslim, Birr 32, nr. 2564.

[659]. Müslim, İmân 147, nr. 91.

[660]. Hac 22/30.

[661]. İsrâ 17/36.

[662]. Buhârî, Şehâdât 10, nr. 2654; Müslim, İmân 143, nr. 87.

[663]. Bakara 2/264.

[664]. Müslim, İmân 171, nr. 106.

[665]. Buhârî, Edeb 73, nr. 6105; Müslim, İmân 176, nr. 110.

[666]. Müslim, Birr 84, nr. 2597.

[667]. Müslim, Birr 87, nr. 2599.

[668]. Müslim, Birr 85, 86, nr.2598.

[669]. Bakara 2/143.

[670]. Ebû Dâvûd, Edeb 45, nr. 4906; Tirmizî, Birr 48, nr. 1976.

[671]. Tirmizî, Birr 48, nr. 1977.

[672]. Ebû Dâvûd, Edeb 45, nr. 4905.

[673]. Ebû Dâvûd, Edeb 45, nr. 4908; Tirmizî, Birr 48, nr. 1978.

[674]. Müslim, Birr 80, nr. 2595.

[675]. Müslim, Birr 82, nr. 2596.

- [676]. Müslim, Birr 83, nr. 2596.
- [677]. Buhârî, Libâs 83, 85, nr. 5937, 5940; Müslim, Libâs 115, 119, nr. 2122, 2124.
- [678]. Müslim, Mûsâkât 105,106, nr. 1597, 1598; Ebû Dâvûd, Büyû' 4, nr. 3333; İbni Mâce, Ticârât 58, nr. 2277.
- [679]. Buhârî, Büyû' 25, 113, nr. 2086, 2238, Talâk 51, nr. 5347.
- [680]. Müslim, Edâhî 43, 44, nr. 1978.
- [681]. Buhârî, Hudûd 7, nr. 6783; Müslim, Hudûd 7, nr. 1687.
- [682]. Müslim, Edâhî 43, 44, nr. 1978.
- [683]. Buhârî, Fezâilü'l-Medine 1, nr. 1870, İ'tisam 5, nr. 7306; Müslim, Hac 463, 464, nr. 1366.
- [684]. Buhârî, Cihâd 19, nr. 2814; Mesâcid 294, 297, 299; Müslim, Mesâcid 294, nr. 675. **Bu hadis 899 numara ile geçti ve orada açıklandı.**
- [685]. Buhârî, Salât 55, nr. 435; Müslim, Mûsâkât 72, nr. 1582.
- [686]. Buhârî, Cenâiz 61, 96, nr. 1330, 1390; Müslim, Mesâcid 19, nr. 529.
- [687]. Buhârî, Libâs 61, nr. 5885; Ebû Dâvûd, Libâs 28, nr. 4097; İbni Mâce, Nikâh 22, nr. 1904.
- [688]. Müslim, Libâs 107, nr. 2117.
- [689]. Buhârî, Zebâih ve's-sayd 25, nr. 5515; Müslim, Sayd ve'z-zebâih 59, nr. 1958.
- [690]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, III, 123-126.
- [691]. Buhârî, Edeb 95, nr. 6159; Müslim, Hac 371, nr. 1322.
- [692]. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3610; Müslim, Zekât 148, nr. 1064.
- [693]. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 162, nr. 2195.
- [694]. Buhârî, Mevâkitü's-salât 41, nr. 602; Müslim, Eşribe 176, 177, nr. 2057.
- [695]. Buhârî, Salât 11, nr. 370.
- [696]. Buhârî, Salât nr. 352; Müslim, Zühhd 74, nr. 3008.
- [697]. Duhâ 93/9-10.
- [698]. En'âm 6/52.
- [699]. Kehf 18/28.
- [700]. Hicr 15/88.
- [701]. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 170, nr. 2504. "Allah seni bağışlasın, kardeş!" ifâdesi hadisin metninde bulunmaktadır.
- [702]. Buhârî, Edeb 100, nr. 6179, 6180; Müslim, Elfâz 16, nr. 2250, 2251.

- [703]. Ebû Dâvûd,
[704]. Buhârî, Edeb 102, nr. 6183; Müslim, Elfâz 7, nr. 2247.
[705]. Müslim, Elfâz 8, nr. 2247.
[706]. Müslim, Elfâz 9, nr. 2247.
[707]. Müslim, Elfâz 12, nr. 2248.
[708]. Müslim, Birr 139, nr. 2633.
[709]. Humeydî, *el-Cem‘ beyne’s-Sahîhayn* (Bevvâb), III, 287.
[710]. Hattâbî, *Me‘âlimü’s-sünen*, IV, 132.
[711]. Ebû Dâvûd, Edeb 77, nr. 4983.
[712]. Ebû Dâvûd, Edeb 84, nr. 4980.
[713]. Hattâbî, *Me‘âlimü’s-sünen*, IV, 131, 132.
[714]. Buhârî, Edeb 73, nr. 6104; Müslim, Îmân 111, nr. 60.
[715]. Buhârî, Edeb 44, nr. 6045; Müslim, Îmân 112, nr. 61.
[716]. Yûnus 10/88.
[717]. Bakara 2/195.
[718]. Bakara 2/30.
[719]. Sâd 38/26.
[720]. Begavî, *Şerhu’s-sünne* (Arnaûd-Şâvîş), XIV, 75.
[721]. Fâtır 35/39.
[722]. Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultâniye*, s. 39.
[723]. İbni Abdilber, *el-İstî‘âb*, III, 1158.
[724]. Buhârî, Edeb 114, nr. 6206; Müslim, Âdâb 20, nr. 2143. **Bu hadis 832 numara ile daha önce geçti.**
[725]. Müslim, Âdâb 21, nr. 2143.
[726]. 832 ve 833. hadise bakınız.
[727]. Buhârî, Sulh 9, nr. 2704, Menâkıb 25, nr. 3629, Fezâilü ashâbi’n-nebî 22, nr. 3746, Fiten 20, nr. 7109.
[728]. Buhârî, Megâzî 30, nr. 4121; Müslim, Cihâd 64, nr. 1768.
[729]. Buhârî, Cihâd 168, nr. 3043.
[730]. Müslim, Liân 14, 16, nr. 1498.
[731]. Ebû Dâvûd, Edeb 83, nr. 4977.
[732]. Hattâbî, *Me‘âlimü’s-sünen*, IV, 155.
[733]. Buhârî, Itk 17, nr. 2552; Müslim, Elfâz 15, nr. 2249.
[734]. Müslim, Elfâz 15, nr. 2249.
[735]. Müslim, Elfâz 14, nr. 2249.
[736]. Müslim, Elfâz 13, nr. 2249.
[737]. Buhârî, İlim 28, nr. 91; Müslim, Lukata 5, nr. 1722.

[738]. Buhârî, Zekât 9, nr. 1412; Müslim, Zekât 60, nr. 157 (nr. 1012'den sonra).

[739]. Buhârî, Cihâd 180, nr. 3059.

[740]. Tâhâ 20/97.

[741]. Müslim, Birr 53, nr. 2575.

[742]. Ebû Dâvûd, Edeb 105, 106, nr. 5101.

[743]. Buhârî, Cenâiz 35, 38, 39, nr. 1294, 1297-1298, Menâkıb 8, nr. 3519; Müslim, İmân 165, nr. 103. **Bu hadis 445 numara ile daha önce geçti.**

[744]. Tevbe 9/113.

[745]. Buhârî, İmân 36, nr. 48, Edeb 44, nr. 6044, Fiten 8, nr. 7076; Müslim, İmân 116, nr. 64

[746]. Müslim, Birr 68, nr. 2587; Ebû Dâvûd, Edeb 39, nr. 4894; Tirmizî, Birr 51, nr. 1981.

[747]. Hadîd 57/4.

[748]. Ebû Dâvûd, Edeb 150, 151, nr. 5227.

[749]. Buhârî, İsti'zân 47, nr. 6290; Müslim, Selâm 37, 38, nr. 2184.

[750]. Buhârî, İsti'zân 45, nr. 6288; Müslim, Selâm 36, nr. 2183.

[751]. Ebû Dâvûd, Edeb 24, nr. 4852.

[752]. Buhârî, Nikâh 118, nr. 5240.

[753]. Tirmizî, Edeb 38, nr. 2793; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 304, 314, nr. 2774, 2873, II, 326, 447, 541, nr. 8301, 9774, 10990.

[754]. Ebû Dâvûd, Nikâh 35 36, nr. 2130; Tirmizî, Nikâh 7, nr. 1091; İbni Mâce, Nikâh 23, nr. 1905.

[755]. Buhârî, Daavât 21, 6339; Müslim, Zikir 9, nr. 2679.

[756]. Müslim, Zikir 8, nr. 2679.

[757]. Buhârî, Daavât 21, nr. 6338; Müslim, Zikr 7, nr. 2678.

[758]. Buhârî, Eymân 4, nr. 6646; Müslim, Eymân 3, nr. 1646.

[759]. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), X, 201, nr. 4359.

[760]. Ebû Dâvûd, Eymân 6, nr. 3253.

[761]. Müslim, Müsâkât 132, nr. 1607.

[762]. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, II, 309.

[763]. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* (Abdülbakî), s. 268, nr. 765; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), X, 243, nr. 10591.

[764]. Buhârî, Edeb 60, nr. 6069; Müslim, Zühd 52, nr. 2990.

[765]. Mâide 5/2.

[766]. Kâf 50/18.

[767]. Ebû Dâvûd, Edeb 126, nr. 5170; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 352, nr. 23368.

[768]. Fâtîha 1/5.

[769]. Ebû Dâvûd, Zekât 37, nr. 1671.

[770]. Ebû Dâvûd, Zekât 38, nr. 1672; Nesâî, Zekât 72, nr. 2567.

[771]. Rahmân 55/60.

[772]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, III, 118.

[773]. Ankebût 29/46.

[774]. Nahl 16/125.

[775]. Mü'min 40/4.

[776]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, III, 119.

[777]. Tirmizî, Birr 58, nr. 1994.

[778]. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), VI, 134, nr. 11438; aynı müellif, *es-Sünenü's-sagîr* (Kal'acî), II, 308, nr. 2110; aynı müellif, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Kal'acî), VIII, 293, nr. 11953

[779]. Ebû Dâvûd, Edeb 86, nr. 5005; Tirmizî, Edeb 72, nr. 2853.

[780]. Müslim, İlim 7, nr. 2670.

[781]. Tirmizî, Birr 71, nr. 2018.

[782]. Buhârî, Mevâkît 23, nr. 547; Müslim, Mesâcid 236, nr. 647.

[783]. Buhârî, İlim 41, nr. 116; Müslim, Fezâilü's-sahâbe nr. 2537.

[784]. Buhârî, Mevâkîtü's-salât 22, nr. 567; Müslim, Mesâcid 224, nr. 641.

[785]. Buhârî, Mevâkîtü's-salât 40, nr. 600.

[786]. Buhârî, İlim 41, nr. 117.

[787]. Buhârî, Mevâkîtü's-salât 41, nr. 602; Müslim, Eşribe 176, 177, nr. 2057. **Bu hadis 835 numara ile yine böyle özet olarak geçti.**

[788]. Buhârî, Mevâkîtü's-salât 19, nr. 563.

[789]. Buhârî, Ezan 9, nr. 615; Müslim, Salât 129, nr. 437.

[790]. Müslim, Salât 143, nr. 444.

[791]. Ebû Dâvûd, Edeb 32, nr. 4868; Tirmizî, Birr 39, nr. 1959.

[792]. Tirmizî, Zühd 11, nr. 2317; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3976 (1003. hadis).

[793]. Ebû Dâvûd, Nikâh 41, 42, nr. 2147; İbni Mâce, Nikâh 51, nr. 1986.

[794]. Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), VIII, 200, nr. 4760.

[795]. Buhârî, Edeb 90, nr. 6145; Ebû Dâvûd, Edeb 87, nr. 5010; Tirmizî, Edeb 69, nr. 2844.

[796]. Buhârî, Edeb 92, nr. 6154, 6155; Müslim, Şi'r 7-9, nr. 2257-2259.

- [797]. Bakara 2/187.
- [798]. Nisâ 4/21.
- [799]. Bakara 2/237.
- [800]. Tirmizî, Birr 48, nr. 1977.
- [801]. Tirmizî, Birr 47, nr. 1974; İbni Mâce, Zühd 17, nr. 4185.
- [802]. İsrâ 17/23-24.
- [803]. Buhârî, Edeb 4, nr. 5973; Müslim, İmân 145, nr. 89.
- [804]. Ebû Dâvûd, Edeb 119, 120, nr. 5138; Tirmizî, Talâk 13, nr. 1189.
- [805]. Buhârî, İmân 24, nr. 33, Şehâdât 28, nr. 2682, Vesâyâ 8, nr. 2749, Edeb 69, nr. 6095; Müslim, İmân 107-108, nr. 59. **Bu hadis 936 numara ile daha önce geçti.**
- [806]. Buhârî, İmân 24, nr. 34, Mezâlim 17, nr. 2459, Cizye 17, nr. 3178; Müslim, İmân 106, nr. 58.
- [807]. Buhârî, Sulh 2, nr. 2692; Müslim, Birr 101, nr. 2605.
- [808]. Müslim, Birr 101, nr. 2605.
- [809]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, III, 137.
- [810]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, III, 138.
- [811]. Buhârî, İlim 38, nr. 106-110, Enbiyâ 50, nr. 3461, Edeb 109, nr. 6198; Müslim, Zühd 72, nr. 3004.
- [812]. İsrâ 17/36.
- [813]. Kâf 50/18.
- [814]. Fecr 89/14.
- [815]. Müslim, Mukaddime 5, nr. 5.
- [816]. Müslim, Mukaddime 5, nr. 5.
- [817]. Ebû Dâvûd, Edeb 72, nr. 4972.
- [818]. Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen*, IV, 130.
- [819]. Ebû Dâvûd, Edeb 71, nr. 4971
- [820]. *İhyâu ulûmi'd-dîn*'in bir başka nüshasında ve onun şerhi olan Zebîdî'nin *İthâfü's-sâdeti'l-müttakîn* adlı eserinde “İnsanı günâha sokan haram yalanlardan biri” cümlesinin, **“İnsanı günâha sokmayan haram yalanlardan biri”** şeklinde olduğu belirtilmektedir (*El-Ezkâr* (Hımsî), s. 614, dipnot 1).
- [821]. Müslim, Talâk 36, 1480; Ebû Dâvûd, Talâk 37, 39, nr. 2284; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), IX, 356, nr. 4049. **Bu hadis 1019 numara ile daha önce geçti.**
- [822]. Fussilet 41/36.
- [823]. A'râf 7/201.

- [824]. Âl-i İmrân 3/135-136.
- [825]. Buhârî, Tefsîr 53/2, nr. 4860, Edeb 74, nr. 6107, İsti'zân 52, nr. 6301, Eymân 5, nr. 6650; Müslim, Eymân 5, nr. 1647.
- [826]. Müslim, Müsâfirîn 4, nr. 686.
- [827]. Buhârî, Keffârât 6, nr. 6715; Müslim, Itk 22-23, nr. 1509.
- [828]. Müslim, Hac 436, nr. 1348; Nesâî, Menâsik 194, nr. 3003; İbni Mâce, Menâsik 56, nr. 3014
- [829]. Buhârî, İdeyn 23, nr. 985; Müslim, Edâhî 1, nr. 1960.
- [830]. Bu hadîs-i şerîfin bir benzeri için bk. Müslim, Salât 11, nr. 384.
- [831]. Müslim, İmân 374, nr. 220.
- [832]. Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim* (İsmâîl), I, 566.
- [833]. Buhârî, Hac 55, nr. 1602; Müslim, Hac 240, nr. 1266.
- [834]. "Akda'l-kudât", Abbâsî halifesi el-Kâim-Biemrillâh'ın 429 (1038) yılında ve ilk defa Mâverdî'ye verdiği kadıların kadısı anlamında ve kâdılkudâtтан sonra gelen bir unvandır.
- [835]. Mâverdî, *el-Havî* (Muavviz-Âdil), III, 396.
- [836]. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), IV, 339, nr. 7904, 7905.
- [837]. Buhârî, Savm 5, nr. 1898; Müslim, Sıyâm 1, nr. 1079.
- [838]. Buhârî, Savm 5, nr. 1899, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3277; Müslim, Sıyâm 2, nr. 1079.
- [839]. Buhârî, Savm 14, nr. 1914; Müslim, Sıyâm 21, nr. 1082.
- [840]. Buhârî, İmân 2, nr. 8; Müslim, İmân 22, nr. 16. **Bu hadis 1227 numara ile tekrar gelecek ve orada kısaca açıklanacaktır.**
- [841]. Buhârî, Megâzî 12, nr. 4008. Fezâilü'l-Kur'ân 10, 27, nr. 5008, 5009, 5040; Müslim, Müsâfirîn 255, nr. 807. **Bu hadîs-i şerîf 256 numara ile daha önce geçti.**
- [842]. Ahzâb 33/4.
- [843]. Müslim, Zikir 22, nr. 2687.
- [844]. Âl-i İmrân 3/92.
- [845]. Buhârî, Tefsîr 3/5, nr. 4554.

20. ÖNEMLİ VE ÖZLÜ DUÂLAR VE ZİKİRLER BÖLÜMÜ

١ - بَابُ دَعَوَاتٍ مُهِمَّةٍ مُسْتَحَبَّةٍ فِي جَمِيعِ الْأَوْقَاتِ

1. HER ZAMAN OKUNMASI SEVAP OLAN ÖNEMLİ DUÂLAR

Bu bölümü, belli bir zamana ve belli bir hâle mahsûs olmayıp her zaman okunabilecek önemli duâları derlemek için kaleme aldık. Bu bahis oldukça geniştir; önemli duâların hepsi bir yana, onda birini bile burada toplamak mümkün değildir. Ben önemli duâların en mühimlerine işaret etmekle yetineceğim.

Duâların en önemlileri, Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin -Allah'ın salâtü selâmı onların üzerine olsun- ve seçkin insanların duâları diye zikrettiği duâlardır. Bu duâlar da oldukça fazla ve bilinen duâlardır.

Duâların en önemlilerinden biri de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem okuduğu ve başkalarına öğrettiği sahîh duâlardır. Bunlar da pek çoktur. Bu duâların bir kısmı daha önceki bahislerde geçmiştir. Ben burada, Kur'ân-ı Kerîm'de geçenlere ve daha önce verilen duâlara ilâve edilebilecek sahîh duâları zikredeceğim. Muvaffakiyet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılır.

٧٠٦. وَرُوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ».

1145. Nu'mân ibni Beşîr radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Duâ ibadetin ta kendisidir.”^[846]

En değerli zikir ve en kıymetli ibâdet duâdır. Peygamber Efendimiz bu gerçeği **“Duâ ibâdetin özüdür.”**^[847] diye ifâde buyurmuştur. İnsan Rabbine olan kulluğunu, O'nun huzurundaki hiçliğini, yoksulluğunu ve sadece O'na muhtaç olduğunu en iyi şekilde duâ ile ifâde eder.

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
لَا تُغْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ

1146. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem özlü duâları sever, özlü olmayan duâyı yapmazdı.^[848]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ.

1147. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah katında duâdan daha değerli bir şey yoktur.”^[849]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَالْكَزْبِ، فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءُ فِي الرِّخَاءِ».

1148. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sıkıntılı ve kederli zamanlarda yaptığı duâları Allah Teâlâ’nın kabul etmesini isteyen kimse, sıkıntısız günlerde çok duâ etsin.”^[850]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ».

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
دَعَا بِهَا، وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْعُوَ بِدُعَاءٍ دَعَا بِهَا فِيهِ.

1149. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem çoğu zaman şöyle duâ ederdi:

Allâhümme âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil âhireti haseneten ve kınâ azâben nâr

“Allahım! Bize dünyada da âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından korusun.”^[851]

İmâm Müslim kendi rivâyetinde şu bilgiyi ilâve etmiştir:

Enes ibni Mâlik sadece bir duâ etmek istediğinde bunu okurdu. Birkaç duâ edeceği zaman, onların arasında “rabbenâ âtinâ” duâsını da okurdu.^[852]

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
وَالْغَنَى

1150. Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî es'elükel hüda vettukâ velafâfe velğınâ

“Allahım! Senden af ve âfiyet dilerim. Allahım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim.”^[853]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَعَافِنِي وَارْزُقْنِي».

1151. Ashâb-ı kirâmdan Târik ibni Eşyem el-Eşcaî radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir kimse Müslüman olduğu zaman Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ona önce namaz kılmayı öğretir, sonra da şöyle duâ etmesini tavsiye ederdi:

Allâhümmağfirî verhamnî vehdinî ve âfinî verzuknî

“Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır, bana âfiyet ve hayırlı rızık ver.”^[854]

عَلَى الْأَسْرِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
وَارْزُقْنِي، فَإِنَّ هَؤُلَاءِ تَجْمَعُ لَكَ دُنْيَاكَ وَآخِرَتَكَ».

Yine Müslim’in Târik ibni Eşyem radiyallahu anhdan rivâyet ettiğine göre Târik ibni Eşyem, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi dinlerken bir adam geldi ve:

“Yâ Resûlallah! Rabbimden bir şey isteyeceğim zaman nasıl duâ edeyim?” diye sordu. Resûl-i Ekrem de şöyle buyurdu:

Allâhümmağfir lî verhamnî ve âfinî verzuknî

“Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, bana âfiyet ve hayırlı rızık ver, diye duâ et! Bu sözler senin hem dünya hem de âhiret için istemen gereken şeyleri ihtiva eder.”^[855]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَى طَاعَتِكَ».

1152. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ etti:

Allâhümme musarrifel kulûb, sarrif kulûbenâ alâ tâatik

“Ey kalpleri yönlendiren Allahım! Kalplerimizi sana itâate yönelt.”^[856]

Her şey Allah’ın idâresi altındadır. O her şeye dilediği gibi hükmeder. Kalpleri de sonsuz kudretiyle dilediği yöne çevirir.

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
مُخَالَفَةً لِلضَّوَابِ مَعَ أَنَّهُ ضَوَابٌ

1153. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Dayanılamayacak dertten, insanı helâke götürecekt tâlihsizlikten, başa gelecek fenalıktan ve düşmanı sevindirecek felâketten Allah’a sığın.”^[857]

Hadisin râvilerinden Süfyân ibni Uyeyne (v. 198/814), Peygamber aleyhisselâmın hadisteki dört şıktan **sadece üçünü** söylediğini ama hadisi rivâyet ederken bunlardan birini kendisinin ilâve ettiğini, fakat hangisini ilâve ettiğini bilemediğini söylemiştir. (Süfyân ibni Uyeyne’nin bunlardan sonuncusunu eklediği kanaati yaygındır.)^[858]

Bir başka rivâyette ise Süfyân ibni Uyeyne, “Bunlardan birini benim ilâve ettiğimi sanıyorum” demiştir.^[859]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي وَهَذِهِ ثَلَاثُ قَبَائِلَ مِنَ الْعَرَبِ».

1154. Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî eûzü bike minel aczi velkeseli velcübni velheremi velbuhli, ve eûzü bike min azâbil kabri, ve eûzü bike min fitnetil mahyâ velmemâti

“Allahım! Âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve cimrilikten sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım.”^[860]

وَفِي رِوَايَةٍ: «وَضَلَعُ الدِّينِ، وَغَلَبَةُ الرِّجَالِ».

Bir başka rivâyete göre Allah’ın Elçisi duâsında şöyle buyurdu:

...ve dalaid deyni ve galebetir ricâl

“...Borç altında ezilmekten ve zâlimlerin başa geçmesinden sana sığınırım.”^[861]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
«فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ، وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ»

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

1155. Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümânın Ebû Bekir radiyallahu anhdan rivâyet ettiğine göre, Hz. Ebû Bekir radiyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

“Bana namazımda okuyacağım bir duâ öğret” dedi. Allah’ın Resûlü de ona şu duâyı okumasını öğretti:

Allâhümme innî zalemtü nefsi zulmen kesîran ve lâ yağfirüz zünûbe illâ ente, fağfirli mağfireten min indik, verhamnî inneke entel gafûrur rahîm:

“Allahım! Ben kendime çok zulmettim. Günahları bağışlayacak ise yalnız sensin. Öyleyse tükenmez lütfunla beni bağışla, bana merhamet et. Çünkü affı sonsuz, merhameti nihayetsiz olan yalnız sensin.”[862]

Ben derim ki: Bu hadîs-i şerîf, “Namaz Zikirleri Bölümü”nde geçti (bk. 175. hadis). Orada açıkladığımız üzere bu hadis “**zulmen kesîran**” ve “**zulmen kebîran**” şekillerinde rivâyet edilmiştir. Duâ eden kimsenin bu iki rivâyeti birleştirerek şöyle demesi uygun olur: (ظَلَمْتُ كَثِيرًا كَبِيرًا: **zulmen kesîran kebîran**).

Her ne kadar bu duâ namaz bahsinde geçmişse de çok güzel, çok değerli ve sahîh bir duâ olduğu için, onu her yerde okumak münâsip olur. Hatta rivâyetlerden birinde geçtiği üzere Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimiz’e, “Namazımda ve evimde okuyacağım bir duâ öğret” demiştir.[863]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
«وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ»

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ»

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ عِنْدِي.

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

1156. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

“Allâhümmağfirîlî hatîetî ve cehlî ve isrâfî fî emrî ve mâ ente a‘lemü bihî minnî.

Allâhümmağfirîlî ciddî ve hezlî, ve hataî ve amdî ve küllü zâlike indî.

Allâhümmağfirîlî mâ kaddemtü vemâ ahhartü, vemâ esrartü vemâ a‘lentü, vemâ ente a‘lemü bihî minnî, ente’l-mukaddimü ve ente’l-muahhiru, ve ente alâ küllî şey’in kadîr

“Allahım! Günahlarımı, bilgisizlik yüzünden yaptıklarımı, haddimi aşarak işlediğim kusurlarımı, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla.

Allahım! Ciddi ve şaka yollu yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle. Bütün bu kusurların bende bulunduğunu itiraf ederim.

Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle. Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Sen her şeye kâdirsin.”^[864]

Bu hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz bize, hemen her tür günahın affı için son derece önemli, özlü ve kapsamlı bir duâ öğretmiştir. Bu duâyı sık sık okumalıyız.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، مُوَعِدُهُمْ وَالسَّاعَةَ أَذْهَى وَأَمْرٌ».

1157. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî eûzü bike min şerri mâ amiltü ve min şerri mâ lem a‘mel

“Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, yapmam gerekirken yapmadığım işlerin şerrinden sana sığınırım.”^[865]

Bu duâ bilerek ve bilmeyerek yaptığımız veya daha sonra yapabileceğimiz günahları kapsadığı gibi, yapmamız gerektiği hâlde yapamadığımız iyilikleri de kapsamaktadır.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، وَتَحَوُّلَ عَافِيَتِكَ، وَفَجْأَةَ نِقْمَتِكَ، وَجَمِيعَ سَخَطِكَ».

1158. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem duâlarından biri şu idi:

Allâhümme innî eûzü bike min zevâli ni‘metike, ve tehavvüli âfiyetike, ve fec’eti nıkmetike ve cemîi sahatike

“Allahım! Verdiğin nimetin yok olup gitmesinden, lütfettiğin âfiyetin bozulmasından, ansızın vereceğin cezâdan ve senin gazabını üzerime çekecek her şeyden sana sığınırım.”^[866]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ خَيْرَ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيِّهَا وَمَوْلَاهَا.

فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا».

1159. Zeyd ibni Erkam radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

“Allâhümme innî eûzü bike minel aczi vel keseli vel buhli vel heremi ve azâbil kabr.

Allâhümme âti nefsi takvâhâ, ve zekkihâ ente hayrû men zekkâhâ, ente veliyyühâ ve mevlâhâ.

Allâhümme innî eûzü bike min ilmin lâ yenfa‘ ve min kalbin lâ yahşa‘ ve min nefsin lâ teşba‘ ve min da‘vetin lâ yüstecâbü lehâ

Allahım! Âcizlikten, tembellikten, cimrilikten, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve kabir azabından sana sığınırım.

Allahım! Nefsime takvâ nasip et ve onu her türlü gûnahtan temizle; onu en iyi temizleyecek sensin. Ona yardım edip eğitecek sadece sensin.

Allahım! Faydasız ilimden, ürpermeyen gönülden, doyma bilmeyen nefisten ve kabul olunmayan duâdan sana sığınırım.”^[867]

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

« اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْأَلُكَ الْهُدٰى وَالسَّدَادَ ».

1160. Ali radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana, “Şöyle duâ et” buyurdu:

Allâhümmehdinî ve seddidnî

“Allahım! Beni doğru yola ilet ve o yolda başarılı kıl.”^[868]

Başka bir rivâyete göre ise şöyle buyurdu:

Allâhümme innî es’elükel hüdâ ves sedâd

“Allahım! Senden beni doğru yola iletmeni ve o yolda başarılı kılmanı niyâz ederim.”^[869]

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّاوى: وَلَا أَيُّهَا النَّاسُ ازْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا قَالَ: «قُلْ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي».

1161. Sa'd ibni Ebî Vakkàs radiyallahu anh şöyle dedi:

Bir bedevî Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve:

“Bana söyleyeceğim bir zikir öğret” dedi.

Allah’ın Resûlü ona şu zikri okumasını tavsiye etti:

Lâilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh, Allâhü ekber kebîrâ, velhamdülillâhi kesîrâ ve sübhânallâhi Rabbil âlemîn, lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil Azîzil Hakîm:

“Tek olan Allah’tan başka ilâh yoktur. O’nun bir eşi ve benzeri de yoktur. Kudreti ve saltanatıyla Allah en büyüktür. Bitip tükenmeyen hamd O’na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah’ın, yüceliğine yakışmayan kusurlardan çok uzak olduğunu söylerim. Günahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak Azîz ve Hakîm olan Allah’ın yardımıyla kazanılabilir.”

Bunun üzerine bedevî şöyle dedi:

“Bunlar Rabbim için söyleyeceğim zikirlerdir. Kendim için ne söylemeliyim?”

Resûl-i Ekrem de ona şu zikri söylemesini buyurdu:

Allâhümmağfir lî, verhamnî, vehdinî, verzuknî

“Allahım! Beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır ve bana hayırlı rızık ver.”^[870]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ».

1162. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme aslih lî dînillezî hüve ismetü emrî, ve aslih lî dünyâyelletî fihâ meâşî, ve aslih lî âhiretilletî fihâ meâdî, vec'alil hayâte ziyâdeten lî fî külli hayr, vec'alil mevte râhaten lî min külli şer

“Allahım! Bütün işlerimin başı olan dinim konusunda hatâya düşmekten beni koru. Yaşadığım şu dünyadaki işlerimin yolunda gitmesini sağla. Dönüp varacağım âhiretimi kazanmama yardım eyle. Hayatım boyunca daha çok hayır yapmama imkân ver. Her türlü kötülükten kurtulmamı sağlayacak bir ölüm nasip eyle.”^[871]

Allah’ın râzı olduğu tek din İslâmiyet’tir. İnsan İslâmiyet’in çizdiği sınırlar içinde yaşamalı, dünya işlerini Allah’ın istediği gibi yapmalıdır. İşte o zaman âhireti kolayca kazanır ve güzel ölümle Rabbine kavuşur.

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمْ كَانَ يَقُولُ:

عَلَيْهِ وَسَلَّمْ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
أَنْبَتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ.

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
الَّذِي لَا يَمُوتُ، وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ يَمُوتُونَ».

1163. Abdullah ibni Abbas radiyalluha anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

“Allahım! Sana teslim oldum, ben sana inandım, sana dayandım. Yüzümü, gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücâdele ettim.

Allahım! Beni saptırmandan yine sana, senin büyüklüğüne sığınırım - ki senden başka ilâh yoktur-. Ölmeyecek diri yalnız sensin. Cinler ve insanlar ise hep ölümlüdürler.”^[872]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولٌ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
سُئِلَ بِهِ أَعْطَى، وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ».

1164. Büreyde bin Husayb el-Eslemî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir adamın şöyle duâ ettiğini duydu:

Allâhümme innî es'elüke biennî eşhedü enneke entellâhü, lâilâhe illâ entel ehadüs samedüllezî lem yelid velem yûled velem yekün lehû küfüven ehad

“Allahım! Senden şu inancımla istiyorum: Kesin bir dille belirtirim ki sen kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah’sın. Sen teksin, herkes sana muhtaç, sen kimseye muhtaç değilsin, doğurmayan, doğmayan, hiçbir şey kendisine denk olmayansın.”

Allah’ın Resûlü ona şöyle buyurdu:

“Sen Allah’tan, istenildiği zaman verdiği ve duâ edildiği zaman da kabul ettiği ismiyle istedin.”^[873]

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ﴾

Bir başka rivâyete göre Allah’ın Resûlü o adama, “Sen Allah Teâlâ’dan **ism-i a’zam’ı** (en büyük ismi) **ile istedin**” buyurdu.^[874]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
أَغْضَبْتُكُمْ؟ قَالُوا: لَا.

1165. Enes ibni Mâlik radiyallahu anh, kendisinden rivâyet edildiğine göre, bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile oturuyor, bir adam da namaz kılıyordu. Adam namazdan sonra şöyle duâ etti:

Allâhümme innî es'elüke bienne lekel hamdü, lâilâhe illâ entel mennânü, bedîussemâvâti vel ardı, yâ zelcelâli vel ikrâm, yâ hayyü yâ kayyûm

“Allahım! Senden şöyle diyerek istiyorum: Hamd sadece sana mahsûstur. Senden başka ilâh yoktur. Sen bol bol ihsân edensin. Gökleri ve yeri yoktan var edensin. Sonsuz büyüklük ve ikrâm sahibisin. Her zaman diri olan, hiç ölmeyensin. Kâinâtı yöneten, her şeyin varlığı kendisine bağlı olansın.”

Bunun üzerine Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bu adam Allah’a, duâ edildiği zaman kabul ettiği, istenildiği zaman da verdiği ism-i a’zam’ı (en büyük ismi) ile duâ etti.”^[875]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
فِتْنَةَ النَّارِ، وَعَذَابَ النَّارِ، وَمِنْ شَرِّ الْغِنَى وَالْفَقْرِ».

1166. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şu sözlerle duâ ederdi:

Allâhümme innî eûzü bike min fitnetin nâri ve azâbin nâri ve min şerril gınâ vel fakr

“Allahım! Cehennem fitnesinden, cehennem azabından, zenginliğin ve fakirliğin şerrinden sana sığınırım.”^[876]

Zengin Müslüman malını Allah yolunda sarf etmeli, fakirleri koruyup gözetmelidir. Fakir de hâline râzı olmalı, sabrettiği takdirde büyük mükâfâtlar kazanacağını bilmelidir.

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَفَى بِكَ إِثْمًا أَنْ لَا تَزَالَ مُخَاصِمًا».

1167. Tâbiîn muhaddislerinden Ziyâd ibni Îlâka'nın rivâyetine göre, ashâb-ı kirâmdan olan amcası Kutbe ibni Mâlik radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî eûzü bike min münkerâtil ahlâki vel a'mâli vel ehvâ

“Allahım! Kötü ahlâklı olmaktan, fenâ işler yapmaktan ve yanlış inançlara sapmaktan sana sığınırım.”^[877]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ تُفْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ شَرٌّ مِيتِي».

1168. Şekel ibni Humeyd radiyallahu anh şöyle dedi:

“Yâ Resûlallah! Bana bir duâ öğret” dedim. Bunun üzerine bana şöyle buyurdu:

“Şöyle de:

Allâhümme innî eûzü bike min şerri sem‘î ve min şerri basarî ve min şerri lisânî ve min şerri kalbî ve min şerri meniyyî

Allahım! Kulağımın şerrinden, gözümün şerrinden, dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden ve cinsel organımın şerrinden sana sığınırım.”^[878]

Organlar dinin izin vermediği şekilde kullanılırsa insanın başına dert açar. İşte bu sebeple onların ilâhî yasakları çiğnemesinden Allah’a sığınmak gerekir.

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
وَسَيِّئِ الْأَسْقَامِ».

1169. Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî eûzü bike minel barasi vel cünûni vel cüzâmi ve seyyil eskâmi

“Allahım! Alaca hastalığından, akıl rahatsızlığından, cüzzam illetinden ve kötü hastalıklardan sana sığınırım.”^[879]

۵۸۰. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَدِيغًا».

بَلْ آذَنْ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ.

1170. Ashâb-ı kirâmdan Ebü'l-Yeser Kâ'b ibni Amr radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî eûzü bike minel hedmi ve eûzü bike minet teraddî ve eûzü bike minel garakı vel heremi, ve eûzü bike en yetehabbataniyeş şeytânü indel mevti, ve eûzü bike en emûte fî sebîlike müdbiran, ve eûzü bike en emûte ledîgan

“Allahım! Yıkıntı altında kalmaktan sana sığınırım. Yüksek bir yerden düşmekten sana sığınırım. Suda boğulmaktan, ateşte yanmaktan, yaşlanıp ele avuca düşmekten sana sığınırım. Ölürken şeytanın aklımı ve dinimi elimden almasından sana sığınırım. Senin yolunda savaştığım sırada düşmandan kaçarken ölmekten sana sığınırım. Zehirli bir hayvan tarafından sokularak hayatımı kaybetmekten sana sığınırım.”[880]

Ebû Dâvûd’un bir başka rivâyetinde “***minel gammi***: Kederden sana sığınırım” ifâdesi bulunmaktadır.[881]

“Yüksek bir yerden düşmek”; dağdan, damdan düşmek veya kuyuya düşmek anlamındadır.

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
أَهْوَى لِيَأْكُلْ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعْدُوا وَأَكَلَ
الضَّجِيعُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ، فَإِنَّهَا بَشَتْ الْبَطَانَةَ.

1171. Ebû Hüreyre radiyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemın şöyle duâ ettiğini söyledi:

Allâhümme innî eûzü bike minel cûi, feinnehû bi'sed dacîu, ve eûzü bike minel hıyâneti feinnehâ bi'setil bitânetü

“Allahım! Açlıktan sana sığınırım; açlık, insanı avucunun içine alan ne fenâ bir hâldir. Emânete hıyânetten de sana sığınırım; o ne kötü bir huy ve tabiattır.”[882]

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ، وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ». فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَأَمَّ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ الرَّجُلَ، قَالَ: «يَا ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ».

1172. Ali radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, efendisiyle anlaşmalı bir köle ona gelerek,

“Borcumu ödeyecek gücüm yok, bana yardım et” dedi. O da:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana öğrettiği duâyı ben de sana öğreteyim mi? Bunu okumaya devam ettiğin takdirde, üzerinde dağ kadar borç olsa bile Allah Teâlâ onu ödemene yardım eder. Şöyle duâ et, dedi:

Allâhümmekfinî bihelâlîke an haramike ve aġninî bifazlike ammen sivâke

Allahım! Bana helâl rızık nasib eyle ve beni haramlardan koru. Lütfunla beni senden başkasına muhtaç etme.”^[883]

Anlaşmalı köle, hürriyetini elde edebilmek için, belli bir bedel karşılığında efendisiyle anlaşma yapan kimsedir. Böyle bir köle çalışmak veya yardım toplamak sûretiyle o bedeli öder ve hürriyetine kavuşur.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، ٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ «اللَّهُمَّ أَلْهِمْنِي رُشْدِي، وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي».

1173. İmrân ibni'l-Husayn radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onun babası Husayn'a duâ etmesi için şu iki cümleyi öğretti:

Allâhümme elhimnî rüşdî ve eiznî min şerri nefsi

“Allahım! Beni senin doğru yoluna ilet. Ve beni nefsimin şerrinden koru.”^[884]

Nefis de tıpkı şeytan gibi insana devamlı surette kötü şeyler yapmayı telkîn eder. Onların kötülüklerinden ancak doğru yolu bulanlar kurtulur. Bu sebeple nefsin şerrinden Allah’a sığınmak gerekir.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
مَا يُعْجِبُهُ، فَلْيَدْعُ بِالْبَرَكَةِ».

1174. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî eûzü bike mineş şikâkî vennifâkî ve sûil ahlâkî

“Allahım! Hakka aykırı davranmaktan, münâfıklıktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım.”^[885]

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
عَلَى الْأَسْرِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِّيُونَ تَبَجَّ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْقُلُوبِ، ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ».

1175. Tâbiîn âlimlerinden Şehr ibni Havşeb şöyle dedi:

Ümmü Seleme radiyallahu anhâya,

“Ey mü’minlerin annesi! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem senin yanında bulunduğu zamanlarda en çok hangi duâyı okurdu?” diye sordum. O da şöyle dedi:

“Çoğu zaman şöyle duâ ederdi:

Yâ mukallibel kulûb! Sebbit kalbî alâ dînîk:

Ey kalpleri hâlden hale çeviren Allah! Benim kalbimi dininden ayırma.”[886]

النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

1176. Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

***Allâhümme âfinî fî cesedî ve âfinî fî basarî vec‘alhül vârise minnî.
Lâilâhe illallâhül halîmül kerîm, sübhânallâhi rabbil arşil azîm,
velhamdülillâhi rabbil âlemîn***

“Allahım! Vücuduma âfiyet ver. Gözlerime âfiyet ver ve ölünceye kadar onları sağlıklı kıl. Ceza vermede acele etmeyen ve hiçbir karşılık beklemeden veren yüce Allah’tan başka ilâh yoktur. Muazzam Arş’ın Rabbi olan Allah her türlü kusurdan uzaktır. Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun.”[887]

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
نَفْسِي وَأَهْلِي، وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ».

1177. Ebü'd-Derdâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Dâvûd aleyhisselâm şöyle duâ ederdi:

Allâhümme innî es’elûke hubbeke ve hubbe men yuhibbuke, vel amellelezzî yûbelliğunî hubbeke. Allâhümmec’al hubbeke ehabbe ileyye min nefsi ve ehlî ve mine’l-mâi’l-bârid

Allahım! Senden seni sevmeyi, seni sevenleri sevmeyi ve senin sevgine ulaştıracak amelleri sevmeyi dilerim. Allahım! Senin sevgini bana canımdan, ailemden ve soğuk sudan daha ileri kıl.”^[888]

Yüce Rabbimiz, kendi sevgisini kazanmanın yolunu Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle belirtmiştir: “(Ey Resûlüm!) **De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.**”^[889]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،

1178. Sa’d ibni Ebî Vakkàs radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir Müslüman herhangi bir sebeple Yûnus peygamberin balığın karnında iken yaptığı şu duâyı yaparsa Allah Teâlâ onun duâsını mutlaka kabul eder:

Lâilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minez zâlimîn

Allahım! Senden başka ilâh yoktur; sen her kusurdan ve ortaktan uzaksın. Şüphesiz ben kendine yazık edenlerden oldum.”^[890]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أُعْطِيَتِ الْعَافِيَةُ فِي الدُّنْيَا وَأُعْطِيَتْهَا فِي الْآخِرَةِ فَقَدْ أَفْلَحْتَ».

1179. Enes ibni Mâlik radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve:

“Yâ Resûlallah! Hangi duâ daha fazîletlidir?” diye sordu. Allah’ın Elçisi de ona,

“Rabbinden dünya ve âhirette âfiyet ve insanlardan selâmette kalmayı iste” buyurdu. Adam ertesi gün tekrar geldi ve:

“Yâ Resûlallah! Hangi duâ daha fazîletlidir?” diye sordu. Allah’ın Elçisi de ona aynı cevâbı verdi.

Adam üçüncü gün tekrar geldi, aynı soruyu sordu. Resûl-i Ekrem ona aynı cevâbı verdikten sonra şöyle buyurdu:

“Sana hem dünya hem de âhirette âfiyet verildiği takdirde, kurtuldun gitti demektir.”^[891]

Âfiyet, çok kapsamlı bir kelimedir. Allah’tan âfiyet isteyen kimse, hem bedenle ilgili hastalıklardan hem din, dünya ve âhiretle ilgili kötülüklerden ve arzu edilmeyen şeylerden kurtulmayı istemiş olur.

٦٠١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
عَلَى الْأَسْرِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» .

1180. Abbas ibni Abdilmuttalib radiyallahu anh şöyle dedi:

“Yâ Resûlallah! Bana Allah Teâlâ’dan isteyeceğim bir şey öğre!” dedim.

“Allah’tan âfiyet iste” buyurdu.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra tekrar yanına geldim ve:

“Yâ Resûlallah! Bana Allah Teâlâ’dan isteyeceğim bir şey öğret” dedim.

“Ey Abbas! Ey Resûlullah’ın amcası! Allah’tan dünya ve âhirette âfiyet iste” buyurdu.^[892]

٥٩٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، وَانْكَشَفَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْمُسْتَعَانُ، وَعَلَيْكَ الْبَلَاغُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ».

1181. Ebû Ümâme radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem birçok duâ okudu, fakat biz ondan hiçbir şey ezberleyemedik. Bunun üzerine,

“Yâ Resûlallah! Pek çok duâ okudun, biz onları ezberleyemedik” dedik. O zaman Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Size o duâların hepsini içine alan bir duâ öğreteyim mi? Şöyle deyiniz:

Allâhümme innî es’elüke min hayri mâ seeleke minhü nebiyyüke Muhammedün sallallahu aleyhi ve sellem. Ve neûzü bike min şerri mesteâzeke minhü nebiyyüke Muhammedün sallallahu aleyhi ve sellem. Ve entel müsteân, ve aleykel belâğ, ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâh

Allahım! Peygamber’in Muhammed sallallahu aleyhi ve selleminden senden dilediği hayırları ben de dilerim. Peygamber’in Muhammed sallallahu aleyhi ve selleminden sana sığındığı şerlerden biz de sana sığınırız. Yardım ancak senden beklenir. İnsanı dünya ve âhirette murâdına ulaştıracak sensin. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir.”^[893]

El-Ezkâr, Resûlullah Efendimiz’in yüzlerce duâsını ihtivâ etmektedir. Bu duâ ise onların özü, özeti durumundadır. Bu duâyı okuyunca sevgili

Peygamberimizin Allah'tan istediği her şeyi biz de istemiş, onun Allah'a sığındığı her şeyden biz de Rabbimize sığınmış oluyoruz. Ne güzel!

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلْظُّوا بِنَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ».

1182. Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Şu cümleyi ihmâl etmeyip sık sık söyleyiniz:

Yâ zel celâli vel ikrâm

Ey azamet ve kerem sahibi Allahım!”^[894]

“Zül celâli vel ikrâm”, esmâ-i hüsnâdan yani Allah Teâlâ'nın 99 isminden biridir. “Sonsuz büyüklük ve ikrâm sahibi olan Allah” demektir. Bazı âlimler bunun ism-i âzam olduğunu söylemiştir. İşte bu sebeple Allah Teâlâ'dan bir şey isterken bu mübârek isimle istemelidir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلْظُّوا بِنَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ».

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ».

عِنْدَ ثَلَاثٍ: عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَنُزُولِ الْغَيْثِ».

«اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ» وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ سَخِيمَةً قَلْبِي».

غَيْظَ قَلْبِي، وَأَجْزَنِي مِنَ الشَّيْطَانِ».

1183. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle duâ ederdi:

Rabbi einnî velâ tüin aleyye, vensurnî velâ tensur aleyye, vemkür lî velâ temkür aleyye, vehdinî ve yessir hüdâye lî, vensurnî alâ men beğâ aleyye, Rabbic‘alnî leke şâkiren, leke zâkiren, leke râhiben, leke mıtvtâan, ileyke muhbiten, ev münîben, tekabbel tevbetî, vağsil havbetî, ve ecib da‘vetî, vesebbit hucceî, vehdi kalbî, ve seddid lisânî, veslül sehîmete kalbî

“Allahım! Sana hakkıyla kulluk etmeme yardım eyle. Sana kulluk etmeme engel olacak insanları ve şeytanları başıma musallat eyleme. Beni nefsim ve düşmanlarıma gâlip getir, onlara mağlûb etme. Düşmanlarıma nasıl gâlip geleceğimi bana göster, onlara beni mağlûb etmenin yolunu gösterme. Doğru yolda yürümemi kolaylaştır. Bana zulmedenlere karşı bana yardım eyle. Beni nimetlerine çok şükreden, seni çok zikreden, senden çok korkan, sana çok itâat eden, sana boyun eğen, sana çok yalvaran ve kendini sana veren bir kul eyle. Tövbemi kabul buyur. Günahlarımı tamamen sil. Duâmı kabul buyur. İmânımı sağlamlaştı. Kalbimi senin yolundan ayırma. Dilime hakkı söylet. Kalbimdeki kötülükleri çıkarıp at.”^[895]

Tirmizî’nin rivâyetinde şu ifâde vardır: “***Evvâhen münîben***: (Yâ Rabbî!) Beni duygulu ve kendini tamamen Allah’a vermiş bir kul eyle.”

٦٢١. عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ
فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ.

1184. Bir başka hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“**Kim Müslümanlar’ın gelip geçtiği yola pisliğini atarsa Allah’ın lâneti onun üzerine olsun.**”^[896]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ:
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
قَضَيْتَ لِي مِنْ أَمْرِ أَنْ تَجْعَلَ عَاقِبَتَهُ رَشَدًا».

1185. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ona şöyle buyurdu:

“Şöyle de:

Allâhümme innî es'elüke mine'l-hayri küllihî âcilihî ve êcilihî, mâ alimtü minhü vemâ lem a'lem. Ve eûzü bike mineş şerri küllihî âcilihî ve êcilihî, mâ alimtü minhü vemâ lem a'lem. Ve es'elükel cennete vemâ karrabe ileyhâ min kavlin ev amelin. Ve eûzü bike minen nâri vemâ karrabe ileyhâ min kavlin ve amelin. Ve es'elüke hayra mâ seeleke abdüke ve resûlûke Muhammedün sallallahu aleyhi ve sellem. Ve eûzü bike min şerri mesteâzeke minhü abdüke ve resûlûke Muhammedün sallallahu aleyhi ve sellem. Ve es'elüke mâ kadayte lî min emrin en tec'ale âkibetehû raşedâ

“Allahım! Senden hem dünya hem de âhiret için gerekli olan, bildiğim ve bilmediğim bütün hayırları isterim. Hem dünyanın hem de âhiretin, bildiğim ve bilmediğim bütün kötülüklerinden sana sığınırım. Senden cenneti ve cennete yaklaştıracak söz ve işleri bana nasip etmeni niyâz ederim. Cehennemden ve cehenneme yaklaştıracak söz ve işlerden sana sığınırım. Kulun ve resûlün Muhammed sallallahu aleyhi ve selleminden senden istediği şeyleri ben de senden niyâz ederim. Kulun ve resûlün Muhammed sallallahu aleyhi ve selleminden sana sığındığı şeylerden ben de sana sığınırım. Benim başıma gelmesini takdir buyurduğun şeylerin sonucunu hayırlı kıl.”^[897]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ، وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ».

1186. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem duâlarından biri şöyleydi:

Allâhümme innâ nes'elûke mûcibâti rahmetike ve azâime mağfiretike vesselâmete min külli ismin vel ganîmete min külli birrin vel fevze bil cenneti ven necâte minen nâri:

“Allahım! Senin rahmetini kazandıracak, bağışlamayı sağlayacak işler yapmayı, her türlü gûnahtan uzak durmayı, bütün iyilikleri işlemeyi, cennete kavuşup cehennemden kurtulmayı nasip etmeni niyâz ederiz.”^[898]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ، وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ».

٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخُوضُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَرْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ».

1187. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yanına geldi ve iki ya da üç defa:

“Vah yaptığım günahlara, vah yaptığım günahlara!” dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona,

“Şöyle söyle” buyurdu:

Allâhümme mağfiratüke evsau min zünûbî ve rahmetüke ercâ indî min amelî

“Allahım! Senin affın benim günahlarımdan daha çoktur. Bana göre senin rahmetin benim yaptıklarımın daha ümit vericidir.”

Adam bu duâyı okudu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona,

“**Bir daha söyle**” buyurdu. Adam o duâyı bir daha okudu. Allah’ın Resûlü adama,

“**Bir daha söyle**” buyurdu. Adam o duâyı bir daha okudu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,

“**Haydi kalk! Allah Teâlâ günahlarını bağışladı**” buyurdu. [\[899\]](#)

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَتَنَّمَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾

1188. Ebû Ümâme radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ’nın ‘**yâ erhamerrâhimîn**: ey merhamet edenlerin en merhametlisi!’ diye duâ edenler için görevlendirdiği bir meleği vardır. Bir kimse üç defâ ‘yâ erhamerrâhimîn’ dediği zaman melek ona, ‘merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah sana yöneldi, haydi ne isteyeceksen iste’ der.” [\[900\]](#)

٢- بَابُ فِي آذَانِ الدُّعَاءِ

2. DUÂNIN ÂDÂBI

Hem ilk devir hem daha sonraki devirlerde yaşayan ve çeşitli görüşlere sahip olan fakîh, muhaddis ve âlimlerin çoğunun benimsediği görüşe göre duâ etmek müstehaptır.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾

“Rabbiniz buyurdu ki: Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim.”^[901]

﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾

“Rabbinize yalvara yakara ve sessizce duâ edin.”^[902]

Bu konuda bilinen pek çok âyet-i kerîme vardır.

Bu konudaki sahîh hadislerle gelince; bunlar son derece meşhûr ve zikredilmeye gerek duyulmayacak kadar bellidir. Biz yukarıda bu duâlardan yeteri kadarını zikrettik. Muvaffakiyet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılır.

İmâm Ebü’l-Kâsım el-Kuşeyrî (v. 465/1072) -Allah ondan râzı olsun- *er-Risâle* adlı eserinde şöyle dedi:

“Âlimler duâ etmenin mi yoksa başa gelene râzı olup susmanın mı daha fazîletli olduğunda ihtilâf ettiler. Kimileri daha önce okuduğumuz ‘**Duâ ibadetin ta kendisidir**’^[903] hadîs-i şerîfini dikkate alarak duâ ibâdetir ve insanın Allah Teâlâ’ya muhtaç olduğunu göstermesidir, dedi. Kimileri de Allah’ın hükmüne, kaderde yazılana boyun eğip sükût etmek daha fazîletlidir, dedi. Daha başkaları da bu iki durumu birleştirmeyi, diliyle duâ edip kalbiyle Allah’ın hükmüne râzı olmayı daha uygun gördü.”

İmâm Kuşeyrî sözüne devam ederek şöyle dedi:

“En münâsibi bunun vakte ve duruma göre değişeceğini söylemektir. Bazı durumlarda duâ etmek, sükût etmekten daha fazîletlidir; edep de bunu gerektirir. Bazı vakitlerde ise sükût etmek, duâ etmekten daha fazîletlidir. Bunu da edep gerektirir. Esâsen bu durum insanın hâline göre değişir; kalbinde duâ etmeye yatkınlık gören için duâ etmek, kalbinde sükût etmeye yatkınlık gören için de sükût etmek daha iyidir.”

İmâm Kuşeyrî sözüne şöyle devam etti:

“Şöyle demek daha doğrudur: Bir şeyde Müslümanlar’ın faydası veya Allah Teâlâ’nın hakkı söz konusu ise o zaman duâ etmek daha uygundur; çünkü bu bir ibadettir. Bir şeyde de senin menfaatin söz konusu ise o zaman da sükût etmek daha iyidir.”

Şu da İmâm Kuşeyrî’nin sözüdür:

“Duânın şartlarından biri de insanın yediği şeylerin helâl olmasıdır. İlk sûfîlerden olan Yâhyâ bin Muâz er-Râzî (v. 258/872) şöyle derdi: ‘(Yâ Rabbî!) Ben günahkâr bir kulum, sana hangi yüzle duâ ederim? Sen hiçbir karşılık beklemeden verensin, sana nasıl duâ etmem?’”

Duânın bir âdâbı da duâ ederken kalbin huzur içinde olmasıdır. Bunun delili inşallah ileride gelecektir.

Âlimlerden biri şöyle demiştir: “Duâdan maksat, kulun ihtiyaç içinde bulunduğunu ve yoksulluğunu Cenâb-ı Hakk’a arz etmesidir. Yoksa zâten Allah Teâlâ dilediğini yapacaktır.”^[904]

İmâm Ebû Hâmid el-Gazzâlî (v. 555/1111), *İhyâu ulûmi’-d-dîn* adlı eserinde şöyle demiştir:

“Duânın on âdâbı vardır:

Birincisi: Duâ ederken mübârek zamanları kollamaktır: Arefe günü, ramazan ayı, cuma günü, gecenin son üçte biri, seher vakitleri gibi.

İkincisi: Duâ ederken değerli hâlleri kollamaktır: Secde hâli, orduların çarpışmaya başladığı vakit, yağmur yağdığı zaman, namaz için kâmet getirildiği sırada ve namaz sonrası gibi.

Ben derim ki: Buna insanın duygulu olduğu zamanı da ilâve etmek gerekir.

Üçüncüsü: Duâ ederken kıbleye dönmek, elleri kaldırmak, duâ ettikten sonra elleri yüze sürmek.

Dördüncüsü: Duâ ederken sesi çok kısmamak ve fazla yükseltmemek.

Beşincisi: Kâfiyeli cümleler kurmaya çalışmamak. Bunu bazı âlimler, duâ ederken istenmeyecek şeyleri istemek diye açıklamışlardır. En iyisi, hadîs-i şerîflerde geçen duâlarla duâ etmektir. Çünkü herkes usûlüne uygun duâ etmeyi bilemez; bu yüzden de duâ ederken istenmeyecek şeyleri ister.

Âlimlerden biri şöyle demiştir: “Allah’a yalvara yakara ve O’na muhtaç olduğunu gösterecek şekilde duâ et, lügat paralamak sûretiyle duâ etme.”

Şöyle derler: “Âlimler ve Allah’ın velî kulları duâ ederken yedi cümleden fazla söylemezler.” Bakara sûresinin son âyetindeki “رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا: Ey Rabbimiz!

Eğer unuttur yahut hata edersek bizi cezalandırma” diye başlayan duâlar bunun en güzel örneğidir. Cenâb-ı Hak, kullarının yaptığı duâlardan söz ederken, yedi cümleden daha fazla örnek vermemiştir.

Bakara sûresinin son âyetinde yedi duâ vardır: Bu duâlarda Allah Teâlâ’dan unutma ve hata yüzünden cezalandırmaması, ağır yük

yüklememesi, güç yetmeyecek vazifeler vermemesi, af, mağfiret ve merhamet etmesi, bir de yardım etmesi istenmektedir.

Ben de derim ki: Allah Teâlâ kısa ve özlü duânın bir örneğini İbrâhim sûresinde, **وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا**, “**Yâ Rabbî! Burayı güvenli bir şehir yap**”^[905] diye başlayan âyetlerde vermektedir.

Âlimlerin benimsediği makbûl görüş, duâda bir sınırlamanın bulunmadığıdır. Yedi cümleden fazla duâ etmek mekrûh değildir. Hatta duâda Cenâb-ı Hak’tan çok şey istemek müstehap sayılmıştır.

Altıncısı: Duâ ederken Allah Teâlâ’ya yalvarıp yakarmak, alçak gönüllü olmak ve O’ndan korkup endişelenmek gerekir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
لِلشَّيْطَانِ فِيهِ نَصِيبٌ.

“Onlar hayır işlerinde yarışıyor, sevap umarak ve azaptan korkarak bize duâ ediyor ve sadece bize boyun eğiyorlardı.”^[906]

﴿أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾

“Rabbimize yalvara yakara ve sessizce duâ edin”^[907]

Yedincisi: İsteddiği şeyi kesin bir dille istemek, duâsının kabul edileceğine inanmak ve bu yöndeki ümidini hep canlı tutmaktır. Buna dâir pek çok ve bilinen deliller vardır.

Hadis âlimi Süfyân ibni Uyeyne (v. 198/814) -Allah ona rahmet eylesin- şöyle demiştir:

“İnsan kendi durumunu dikkate alarak duâsının kabul edilmeyeceğini düşünmemelidir. Çünkü Allah Teâlâ yaratılmışların en kötüsü olan İblis’in bile duâsını kabul etmiştir. İblis, **‘İnsanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana yaşama fırsatı ver’** demiş, Allah Teâlâ da ona, **‘Tamam, artık sen kendisine yaşama fırsatı verilenlerden birisin’**^[908] buyurmuştur.”

Şunu hiçbir zaman unutmayalım: Duâlarımız, yaptığımız güzel işler, ibadetler sebebiyle ve onlara bir karşılık olarak kabul edilmez; Allah Teâlâ

duâlarımızı tamamen kendi lütfu, keremi ve merhameti dolayısıyla kabul buyurur.

Sekizincisi: Israrla duâ etmeli, duâyı üç defa tekrarlamalı, duâm kabul edilmedi diye üzülmemelidir.

1199 numara ile okuyacağımız şu hadîs-i şerîf böyle bir üzüntüye meydan vermemektedir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: **“Rabbime kaç defa duâ ettim ancak duâmı kabul etmedi, diye acelecilik göstermedikçe, her birinizin duâsı kabul edilir.”**^[909]

Dokuzuncusu: Duâya Allah Teâlâ’yı zikrederek başlamak.

Ben derim ki: Allah Teâlâ’ya hamdû senâdan sonra, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme salâtü selâm etmek gerekir. Duâyı yine hamdû senâ ve salâtü selâm ile bitirmelidir.

Onuncusu: Duâ âdâbının ve duânın kabul edilmesinin en önemli şartı, günahlarına tövbe etmek, hak sahiplerine hakkını vermek ve bütün kalbiyle Allah Teâlâ’ya yönelmektir.”^[910]

Duânın Faydaları

İmâm Gazzâlî şöyle demiştir:

“Eğer şöyle denecek olursa: ‘Allah’ın takdir ettiği şeyi geri çevirmek mümkün olmadığına göre, duânın ne faydası var?’ Şunu iyi bil: Belâyı duâ ile geri çevirmek de Allah Teâlâ’nın takdiri ile olur. Duâ, belânın giderilmesine ve Allah’ın rahmetinin inmesine sebep olur. Bu tıpkı kalkanın kılıç darbesini engellemesi, suyun bitkilerin topraktan çıkmasına sebep olması gibi bir şeydir. Kalkan atılan oku önlediği gibi, duâ da belâyı önler. Ben ilâhî takdire inanıyorum diye silah taşımamak doğru bir şey değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ﴾

‘Silahlarını da yanlarına alarak tedbirli olsunlar.’^[911]

Allah Teâlâ hem olacak şeyleri hem de onların sebeplerini takdir buyurmuştur.

Daha önce de söylediğimiz gibi duâda birçok fayda vardır. Duâda kalbin huzûrunu sağlamak ve Allah Teâlâ’ya muhtaç olduğunu göstermek sûretiyle duâ etmek kulluğun ve Allah’ı bilmenin en üstün şeklidir.”^[912] Doğrusunu Allah bilir.

۳- بَابُ دُعَاءِ الْإِنْسَانِ وَتَوْشُّلِهِ بِصَالِحِ عَمَلِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى

3. İNSANIN SÂLİH AMELLERİNİ ARACI KILARAK DUÂ ETMESİ

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 ۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 ۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 ۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 حَصَّيْنَانَا كُلُّنَا أَجْمَعَيْنِ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
 وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
 قَبْلَهُمَا أَهْلًا، وَلَا مَالًا».

1189. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

“Sizden önce yaşayanlardan üç kişi bir yolculuğa çıktılar. Akşam olunca, yatıp uyumak üzere bir mağaraya girdiler. Fakat dağdan kopan bir kaya mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine birbirlerine,

“Yaptığımız iyilikleri anlatarak Allah’a duâ etmekten başka sizi bu kayadan hiçbir şey kurtaramaz” dediler.

İçlerinden biri söze başlayarak şöyle dedi:

“Allahım! Benim çok yaşlı bir annemle babam vardı. Onlar yemeklerini yemeden çoluk çocuğuma ve hizmetçilerime bir şey yedirip içirmezdim.”

Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ bu uzun hadisin tamamını zikretti. Bu hadiste şu ifâdeler yer almaktadır: Onların her biri yaptığı iyilikleri anlatırken şöyle dedi:

“Allahım! Eğer ben bu işi senin rızânı kazanmak için yapmışsam, başımızdaki sıkıntıyı uzaklaştır.”

Onların her birinin yaptığı duâdan sonra kaya biraz daha açıldı. Üçüncü adam da duâsını yaptıktan sonra mağaranın ağzını tıkayan kaya iyice açıldı, **“onlar da çıkıp gittiler.”**^[913]

Âlimlerimizden Kâdî Hüseyin (v. 462/1069) ve başkaları, yağmur duâsı bahsinde bu hadîs-i şerîfi delil göstererek, başına bir sıkıntı gelen kimsenin yaptığı iyiliklerden söz ederek duâ etmesinin müstehap olduğunu söylemişlerdir.

Bunu uygun görmeyip şöyle diyen de olmuştur: Yaptığı iyilikleri öne sürerek duâ eden kimse, Allah’a kayıtsız şartsız muhtaç olduğunu bir nevi göstermemiş olur. Hâlbuki duâda aranan şey, Allah’a muhtaç olduğunu ortaya koymaktır. Bununla beraber Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem mağarada mahsûr kalan üç kişinin yaptığı duâları, onları överek anlatmıştır. Bu da Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, mağara arkadaşlarının yaptığı yerinde bulduğunu göstermektedir. Muvaffakiyet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılır.

Duâ Hakkında Güzel Bir Olay

Duâ hakkında ilk devir âlimlerimizden gelen pek güzel bir olay vardır. Allah rahmet eylesin, fıkıh ve hadis âlimi Abdurrahmân el-Evzâî’nin (v. 157/774) naklettiğine göre, halk yağmur duâsına çıkmıştı. Tâbiîn zâhidlerinden Bilâl ibni Sa’d ayağa kalktı, Allah Teâlâ’ya hamdû senâdan sonra halka döndü ve:

“Ey burada bulunanlar! Yaptığınız günahları itiraf etmiyor musunuz?” diye sordu. Halk da:

“İtiraf ediyoruz” diye cevap verdi. Bunun üzerine Bilâl ibni Sa’d şöyle duâ etti:

“Allahım! Biz senin, **مَا عَلَى الْمُخْسِينَ مِنْ مَسْئَلٍ**: **İyi davranan ve dürüst olanlar kınanmaz**’^[914] buyurduğunu duyduk. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Senin affın sadece bizim gibi günahkârlara değil midir? Allahım! Bizi bağışla, bize merhamet eyle, bize yağmur ver” Bunları söyledikten sonra ellerini kaldırdı, halk da ellerini kaldırdı. Bunun üzerine yağmur yağmaya başladı.”

Bu mânâda şu beyti söylemişlerdir:

“Ben günahkârım, çok hatâ işledim. Allah’ın affı ise çok geniştir.

Günah olmasaydı, af da olmazdı.”

٢٠- بَابُ جَوَازِ تَكْنِيَةِ الرَّجُلِ بِأَبِي فَلَانٍ وَأَبِي فَلَانَةَ،

4. DUÂDA ELLERİ KALDIRMAK, SONRA ELLERİ YÜZE SÜRMEK

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
يَحُطُّهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ.

1190. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu teâlâ anh şöyle dedi:
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem duâ etmek üzere ellerini kaldırdığı
zaman, ellerini yüzüne sürmeden indirmezdi. [\[915\]](#)
Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ da Nebiyy-i Ekrem sallallahu
aleyhi ve sellemden buna benzer bir hadis rivâyet etti. [\[916\]](#)

٨١- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا نَزَلَ مَثَرًا

5. DUÂYI TEKRAR ETMENİN MÜSTEHAP OLDUĞU

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعْجِبُهُ أَنْ يَدْعُو ثَلَاثًا، وَيَسْتَغْفِرَ ثَلَاثًا.

1191. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre,
Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem duâ ve istiğfâr cümlelerini üçer defa
tekrar etmekten hoşlanırdı. [\[917\]](#)

٦- بَابُ الْحَثِّ عَلَى حُضُورِ الْقَلْبِ فِي الدُّعَاءِ

6. KALP HUZÛRU İLE DUÂ ETMEYE TEŞVİK

Duâ etmenin hedefi, daha önce de söylediğimiz gibi,^[918] kalbin huzûra ermesidir. Bunun sayılamayacak kadar çok delili vardır. Bunu söylemeye bile gerek yoktur. Yine de uğurlu ve mübârek olması için bir hadis zikrederim.

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
اللَّهُ تَعَالَى لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبٌ غَافِلٌ لَاهٍ».

1192. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yaptığınız duânın kabul edileceğine yürekten inanarak duâ edin. Çünkü Allah Teâlâ gaflet içinde ve dikkatsizce yapılan duâyı kabul etmez.”^[919]

۷- بَابُ فَضْلِ الدُّعَاءِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ

7. YANINDA BULUNMAYAN BİRİNE DUÂ ETMENİN FAZÎLETİ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ»

“Onlardan sonra gelenler de ‘Ey Rabbimiz’ derler. ‘Bizi ve bizden önce îmân etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde îmân edenlere karşı kin bırakma. Rabbimiz, muhakkak ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin.”^[920]

«وَاسْتَغْفِرْ لِدُنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ»

“Kendi günahın için ve mü’min erkeklerle mü’min kadınlar için Allah’tan af dile.”^[921]

Allah Teâlâ İbrâhim aleyhisselâmdan haber vererek şöyle buyurdu:

﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ﴾

“Hesap günü geldiğinde beni, annemi, babamı ve bütün mü’minleri bağışla, ey Rabbimiz!”

Allah Teâlâ Nûh aleyhisselâmdan haber vererek şöyle buyurdu:

تُفْلِحُونَ. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ

“Yâ Rabbî! Beni, anne-babamı, mü’min olarak evime girenleri, mü’min erkekleri ve mü’min kadınları bağışla.”^[922]

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَيْهِ وَسَلَّم إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
بِظَهْرِ الْغَيْبِ إِلَّا قَالَ الْمَلِكُ: وَلَكَ بِمِثْلِ.

1193. Ebü’d-Derdâ radiyallahu anı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

“Bir Müslüman, yanında bulunmayan bir din kardeşi için duâ ederse mutlaka melek ona, aynı şeyler sana da verilsin, diye duâ eder.”^[923]

عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرِضُوا عَلَيَّ غُرَازًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
وَسَلَّمَ: «مَا ظَنُّكَ بِأَتْنَيْنِ اللَّهِ ثَالِثُهُمَا؟».

Yine Ebü'd-Derdâ radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir Müslüman’ın, yanında bulunmayan din kardeşine yapacağı duâ kabul olunur. Bir kimse din kardeşine hayır duâ ettikçe, yanında bulunan görevli bir melek ona, ‘duân kabul olsun, aynı şeyler sana da verilsin’ diye duâ eder.”^[924]

٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
٥٨٦. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ:

1194. Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“En çabuk kabul edilen duâ, bir kimsenin yanında bulunmayan birine yaptığı duâdır.”^[925]

٤٤ - بَابُ مَا يَقُولُ مَنْ لَا يَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ وَيُدْعَى لَهُ بِهِ

8. KENDİNE İYİLİK EDENE DUÂ ETME VE BU DUÂNIN ŞEKLİ

Bu konuyla ilgili pek çok hadis, daha önceki bahislerde geçti. Bu duâların en güzellerinden biri şudur:

٧٠٦. وَرَوِيَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ،
٦٣٥. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ
أَبِيهِ وَمِمَّنْ هُوَ، فَإِنَّهُ أَوْصَلَ لِلْمَوَدَّةِ.

1195. Üsâme bin Zeyd radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kendisine iyilik edilen bir kimse, o iyiliği yapana şöyle duâ ederse ona en iyi şekilde teşekkür etmiş olur:

Cezâkellâhü hayran

Allah seni hayırla mükâfâtlandırırsın.”^[926]

Dili Koruma Bölümü’nde geçen sahîh bir hadiste Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğunu görmüştük:

لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينُهُ، مُسْتَقْبَلٌ
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
قَدْ كَافَأْتُمُوهُ».

“Size iyilik yapana siz de iyilik yapın. Şayet verecek bir şey bulamazsanız karşılık vermek istediğinizi göstermek üzere kendisine duâ edin.”^[927]

۹- بَابُ اسْتِجَابِ طَلَبِ الدُّعَاءِ مِنْ أَهْلِ الْفَضْلِ، وَإِنْ كَانَ الطَّالِبُ أَفْضَلَ
مِنَ الْمَطْلُوبِ مِنْهُ، وَالِدُّعَاءِ فِي الْمَوَاضِعِ الشَّرِيفَةِ

9. DUÂ İSTEYEN DAHA FAZİLETLİ OLSA BİLE, HAYIRLI KİMSELERDEN DUÂ İSTEMEK VE MÜBÂREK YERLERDE DUÂ ETMEK

Bu konuda sayılamayacak kadar çok hadîs-i şerîf vardır. Birinden duâ isteme konusunda âlimlerin görüş birliği vardır. Bunun en sağlam delili de şu hadîs-i şerîftir:

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
فَقَالَتُ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
دُعَائِكَ»، فَقَالَ كَلِمَةً مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا.
وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: «أَشْرِكْنَا يَا أَخِي فِي دُعَائِكَ».

1196. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemden umre yapmak için izin istedim, bana izin verdi ve şöyle buyurdu:

“Sevgili kardeşim, bizi de duâdan unutma.”

Allah'ın Resûlü bu sözyle bana öyle bir şey söylemiş oldu ki benim için dünyaya bedeldir.

Bir başka rivâyete göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sevgili kardeşim, bizi de duâna ortak et.”^[928]

١٠- بَابُ نَهْيِ الْمُكَلَّفِ عَنْ دُعَائِهِ عَلَى نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَخَادِمِهِ وَمَالِهِ
وَنَحْوِهَا

10. BİR KİMSENİN KENDİSİNE, ÇOCUĞUNA, HİZMETÇİSİNE, MALINA VE BENZERİ ŞEYLERE BEDDUÂ ETMESİNİN YASAK OLDUĞU

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
بِاللَّهِ، اغْتَصَمْنَا بِاللَّهِ، اسْتَعْنَا بِاللَّهِ، تَوَكَّلْنَا عَلَى اللَّهِ

1197. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kendinize bedduâ etmeyin, çocuklarınıza bedduâ etmeyin, hizmetçilerinize bedduâ etmeyin, mallarınıza da bedduâ etmeyin. Dileklerin kabul edildiği zamana denk gelir de bedduânız kabul edilir.”^[929]

وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ تَبِجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا لَكُمْ».

İmâm Müslim bu hadîs-i şerîfi *es-Sahîh*'inin sonunda şu ifâde ile rivâyet etti:

“Kendinize bedduâ etmeyin, çocuklarınıza bedduâ etmeyin, mallarınıza da bedduâ etmeyin. Dileklerin kabul edildiği zamana denk gelir de Allah bedduânızı kabul ediverir.”^[930]

١١- بَابُ الدَّلِيلِ عَلَى أَنَّ دُعَاءَ الْمُسْلِمِ يُجَابُ بِمَطْلُوبِهِ أَوْ غَيْرِهِ، وَأَنَّهُ لَا عَلَى طَاعَتِكَ».

11. MÜSLÜMAN'IN DUÂSI, ACELE ETMEDİĞİ TAKDİRDE, İSTEDİĞİ GİBİ VEYA BİR BAŞKA ŞEKİLDE KABUL EDİLİR

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السَّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعْدُوا وَأَكَلَ
إِجْلِسْ»

“Kullarım sana beni sorarlarsa, ben onlara pek yakınım. Bana duâ ettiğinde duâ edenin duâsına karşılık veririm.”^[931]

«أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»

“Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim.”^[932]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَلَيْهِ وَسَلِّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
قَالَ: «اللَّهُ أَكْثَرُ».

1198. Ubâde bin es-Sâmit radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yeryüzünde bir Müslüman Allah’tan bir şey dilerse günah bir şeyi istemediği veya akrabası ile ilgisini kesmeyi arzu etmediği sürece, Allah onun dileğini mutlaka yerine getirir veya ona vereceği şey kadar bir kötülüğü kendisinden giderir.”

Orada bulunanlardan biri,

“O takdirde biz Allah’tan çok şey isteriz” deyince Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de:

“Allah’ın lütfu, sizin isteyeceğiniz şeylerden daha çoktur” buyurdu.

[933]

Allah Teâlâ’nın lütfu değişik şekillerde tecellî eder. Bazen bizim istediğimizi hemen vermez, onun yerine bir kötülüğü üzerimizden kaldırır. Başımıza gelecek bir sıkıntımızın giderilmesi, bizim için daha hayırlı olabilir. Duâ ederken günah olan veya yakınlarımız ile aramızın açılmasına sebep olacak bir şey istersek, Allah Teâlâ duâmızı kabul etmez.

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَلَى الْأَسْرَةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
مِثْلَهَا».

Hâkim Ebû Abdillâh en-Nîsâbûrî’nin *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn* adlı hadis kitabında Ebû Saîd el-Hudrî radiyallahu anhdan olan rivâyetinde şu ilâve vardır: **“Veya Allah Teâlâ o kimseye istediği şeyin karşılığını âhirette verir.”**[934]

حَصَّشْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
عَلَيْهِ وَسَلَّم إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
دَعَوْتُ، فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي».

1199. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Rabbime kaç defa duâ ettim ancak duâmı kabul etmedi, diye acelecilik göstermedikçe, her birinizin duâsı kabul edilir.”^[935]

[846]. Ebû Dâvûd, Vitir 23, nr. 1479; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 40, nr. 3247, Daavât 1, nr. 3372; İbni Mâce, Duâ 1, nr. 3828; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ (Atâ), X, 244, nr. 11400.

[847]. Tirmizî, Duâ 1, nr. 3371.

[848]. Ebû Dâvûd, Vitir 23, nr. 1482.

[849]. Tirmizî, Daavât 1, nr. 3370; İbni Mâce, Duâ 1, nr. 3829.

[850]. Tirmizî, Duâ 9, nr. 3382.

[851]. Buhârî, Tefsîr 2/36, nr. 4522; Müslim, Zikr 27, nr. 2690. **Bu hadis 361 ve 749 numara ile daha önce geçti.**

[852]. Müslim, Zikr 26, nr. 2690.

[853]. Müslim, Zikr 72, nr. 2721; Tirmizî, Daavât 73, nr. 3489; İbni Mâce, Duâ 2, nr. 3832.

[854]. Müslim, Zikir 35, nr. 2697.

[855]. Müslim, Zikir 36, nr. 2697.

[856]. Müslim, Kader 17, nr. 2654.

[857]. Buhârî, Kader 13, nr. 6616; Müslim, Zikir 53, nr. 2707.

[858]. Buhârî, Daavât 28, nr. 6347.

[859]. Müslim, Zikir 53, nr. 2707.

[860]. Buhârî, Cihâd 25, nr. 2823; Müslim, Zikir 50, nr. 2706.

[861]. Buhârî, Daavât 36, nr. 2893.

[862]. Buhârî, Ezan 149, nr. 834, Daavât 17, nr. 6326, Tevhîd 9, nr. 7388; Müslim, Zikr 48, 2705. **Bu hadis 175 numara ile daha önce geçti.**

[863]. Müslim, Zikr 48, 2705

[864]. Buhârî, Daavât 60, nr. 6398; Müslim, Zikir 70, nr. 2719.
[865]. Müslim, Zikir 66, nr. 2716.
[866]. Müslim, Rikâk 96, nr. 2739.
[867]. Müslim, Zikir 73, nr. 2722.
[868]. Müslim, Zikir 78, nr. 2725.
[869]. Müslim, Zikir 78, nr. 2725.
[870]. Müslim, Zikir 33-36, nr. 2696, 2697. **Bu hadis 24 numara ile daha önce geçti.**

[871]. Müslim, Zikir 71, nr. 2720.
[872]. Buhârî, Tevhîd 7, nr. 7383; Müslim, Zikir 68, nr. 2717.
[873]. Ebû Dâvûd, Vitr 23, nr. 1493; Tirmizî, Daavât 64, nr. 3475; Nesâî, Sehv 58, nr. 1301; İbni Mâce, Duâ 9, nr. 3857.
[874]. Ebû Dâvûd, Vitr 23, nr. 1494; Tirmizî, Daavât 64, nr. 3475.
[875]. Ebû Dâvûd, Vitr 23, nr. 1495; Nesâî, Sehv 58, nr. 1300.
[876]. Ebû Dâvûd, Vitr 32, nr. 1543; Tirmizî, Daavât 77, nr. 3495; Nesâî, İsti'âze 16, nr. 5466; İbni Mâce, Duâ 3, nr. 3838.
[877]. Tirmizî, Daavât 126, nr. 3591.
[878]. Ebû Dâvûd, Vitr 32, nr. 1551; Tirmizî, Daavât 74, nr. 3492; Nesâî, İstiâze 4, 10, 11, 28, nr. 5444, 5455.
[879]. Ebû Dâvûd, Vitr 32, nr. 1554; Nesâî, İstiâze 36, nr. 5493.
[880]. Ebû Dâvûd, Vitr 32, nr. 1552; Nesâî, İstiâze 60, nr. 5533.
[881]. Ebû Dâvûd, Vitr 32, 1553.
[882]. Ebû Dâvûd, Vitr 32, nr. 1547; Nesâî, İstiâze 19, 20, nr. 5468, 5469; İbni Mâce, Et'ime 53, 3354.
[883]. Tirmizî, Daavât 111, nr. 3563. **Bu hadis 382 numara ile daha önce geçti.**

[884]. Tirmizî, Daavât 70, nr. 3483.
[885]. Ebû Dâvûd, Vitr 52, nr. 1546; Nesâî, İstiâze, 21, nr. 5471. **Nevevî bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemiştir.**

[886]. Tirmizî, Daavât 90, nr. 3522. **Bu hadisin başka bir rivâyeti 247 numara ile daha önce geçti.**

[887]. Tirmizî, Daavât 67, nr. 3480.
[888]. Tirmizî, Daavât 73, nr. 3490.
[889]. Âl-i İmrân 3/31.
[890]. Enbiyâ 21/87; Tirmizî, Daavât 82, nr. 3505. **Bu hadis 366 numara ile daha önce geçti.**

[891]. Tirmizî, Daavât 85, nr. 3512; İbni Mâce, Duâ 5, nr. 3848.

- [892]. Tirmizî, Daavât 85, nr. 3514.
- [893]. Tirmizî, Daavât 89, nr. 3521.
- [894]. Tirmizî, Daavât 92, nr. 3524.
- [895]. Ebû Dâvûd, Vitir 25, nr. 1510; Tirmizî, Daavât 103, nr. 3551; İbni Mâce, Duâ 2, nr. 3830.
- [896]. Taberânî, *el-Mu‘cemü’s-sağîr* (Emrîr), II, 77, nr. 811; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 296, nr. 665; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ* (Atâ), I, 158, nr. 470.
- [897]. İbni Mâce, Duâ 4, nr. 3846; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, VI, 134, 146, 147, nr. 25533, 25652.
- [898]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 706, nr. 1925.
- [899]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 728, nr. 1994.
- [900]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 728, nr. 1996.
- [901]. Mü‘min 40/60.
- [902]. A‘râf 7/55.
- [903]. Ebû Dâvûd, Vitir 23, nr. 1479; Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’ân 40, nr. 3247, Daavât 1, nr. 3372; İbni Mâce, Duâ 1, nr. 3828; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ* (Atâ), X, 244, nr. 11400.
- [904]. Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (Abdülhalîm-Mahmûd), II, 422-424.
- [905]. İbrâhim 14/35.
- [906]. Enbiyâ 21/90.
- [907]. A‘râf 7/55.
- [908]. A‘râf 7/14, 15.
- [909]. Buhârî, Daavât 22, nr. 6340; Müslim, Zikir 90, 91, nr. 2735.
- [910]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’d-dîn*, I, 303-306.
- [911]. Nisâ 4/102.
- [912]. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’d-dîn*, I, 328-329.
- [913]. Buhârî, İcâre 12, nr. 2272; Müslim, Zikir 100, nr. 2743. Bu hadîs-i şerîfin tamamını okumak için bk. **Kandemir, Çakan, Küçük, Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, I, 134-140, nr. 13.
- [914]. Tevbe 9/91.
- [915]. Tirmizî, Daavât nr. 3386.
- [916]. Ebû Dâvûd, Vitr 23, nr. 1485.
- [917]. Ebû Dâvûd, Vitr 25, nr. 1524. **Bu hadîs-i şerîf 1206 numara ile gelecek.**

[918]. bk. c. 1, s. 53

[919]. Tirmizî, Daavât 66, nr. 3479.

[920]. Haşr 59/10.

[921]. Muhammed 47/19.

[922]. Nûh 71/28.

[923]. Müslim, Zikr 86, nr. 2732.

[924]. Müslim, Zikir 87, 88, nr. 2733.

[925]. Ebû Dâvûd, Vitr 29, nr. 1535; Tirmizî, Birr 50, nr. 1980.

[926]. Tirmizî, Birr 87, nr. 2035. **Bu hadis 914 numara ile daha önce geçti.**

[927]. Ebû Dâvûd, Zekât 38, nr. 1672; Nesâî, Zekât 72, nr. 2567. **Bu hadis, 1100 numara ile geçen hadîs-i şerîfin ikinci yarısıdır. Orada hadîs-i şerîf hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır.**

[928]. Ebû Dâvûd, Vitr 23, nr. 1498; Tirmizî, Daavât 110, nr. 3562. **Bu hadis 602 numara ile daha önce geçti.**

[929]. Ebû Dâvûd, Vitir 27, nr. 1532.

[930]. Müslim, Zühd 74, nr. 3006.

[931]. Bakara 2/186.

[932]. Mü'min 40/60.

[933]. Tirmizî, Daavât 115, nr. 3573.

[934]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 670, nr. 1816.

[935]. Buhârî, Daavât 22, nr. 6340; Müslim, Zikir 90, 91, nr. 2735.

21. İSTİĞFÂR BÖLÜMÜ

İstiğfâr bölümü, bu kitabın en fazla değer verilecek ve uygulanıp yaşanacak bölümlerinden biridir. İstiğfâr bölümünü kitabın sonuna koymamın sebebi, hiçbir karşılık beklemeden ihsân eden Allah’tan, son nefesimizi istiğfâr ederek vermemizi lütfetmesini ümid ve temennî etmemdir. O’nun zâtından bu dileğimizi gerçekleştirmesini bana, sevdiklerime ve bütün Müslümanlar’a her türlü hayrı ihsân eylemesini niyâz ederiz. Âmîn.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

نَهَى عَنِ الْإِقْرَانِ. ثُمَّ يَقُولُ: إِلَّا أَنْ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ أَخَاهُ.

“Günahın için bağışlanma dile ve akşam-sabah Rabbini hamd ederek tesbih et.”^[936]

﴿وَاسْتَغْفِرْ لِدُنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾

“Kendi günahın için ve mü’min erkeklerle mü’min kadınlar için Allah’tan af dile.”^[937]

﴿وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ، إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾

“Allah’tan günahlarının affını dile. Çünkü Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.”^[938]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَالصَّادِقِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

“Takvâ sahiplerine içinden ırmaklar akan cennetler vardır; onlar orada ebediyen kalacaklardır; ayrıca tertemiz eşler de onlar içindir ve hepsinden önemlisi, Allah’ın hoşnutluğu vardır. Allah, kullarının yaptığını görmektedir. O takvâ sahipleri ki ‘Rabbimiz! Şüphesiz sana inandık, sen de bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateşin azabından koru’ derler. Bunlar sabreden, söz ve davranışlarında dürüst olan, Allah’ın emirlerine itaat eden, gereken yerlere infakta bulunan ve seher vakitlerinde Allah’tan affedilmelerini isteyenlerdir.”^[939]

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
يَسْتَغْفِرُونَ

“Oysa sen içlerinde iken Allah onlara aslâ azap etmez; istiğfâr ettikleri sürece de Allah onlara azap edecek değildir.”^[940]

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“Yine o takvâ sahipleri, çirkin bir iş yaptıkları veya günah işleyerek kendilerine zulmettikleri zaman, Allah’ı hatırlayıp, O’ndan günahlarının affını isterler. Zâten günahları Allah’tan başka da kim affedebilir ki? Onlar, işledikleri günahlarda bile bile ısrar etmezler.”^[941]

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
رَحِيمًا

“Başkalarına zarar verecek bir iş yapan veya kendine zulmeden kimse Allah’tan af dilerse Allah’ı çok bağışlayıcı, çok merhamet edici bulur.”^[942]

سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

“Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin ve O’na tövbe edin.”^[943]

Allah Teâlâ Nûh aleyhisselâmdan onun diliyle şöyle haber vermiştir:

﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا﴾

“Onlara dedim ki: Rabbinizden sizi bağışlamasını dileyin; çünkü O çok bağışlayandır.”^[944]

فَقَالَ: «كَيْفَ أَنْتِ يَا بُنَيَّةُ؟ وَقَبَّلَ خَدَّهَا».

Allah Teâlâ Hûd aleyhisselâmdan onun diliyle şöyle haber vermiştir:

“Ey kavmim! Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin ve O’na tövbe edin.”

İstiğfâr hakkında bilinen pek çok âyet-i kerîme vardır. Yukarıda zikrettiğimiz birkaç âyet-i kerîme ile bunlara işaret etmiş olduk.

İstiğfâr konusundaki hadîs-i şerîflere gelince, onlar sayılamayacak kadar çoktur; bununla beraber birkaç tanesini zikretmekle yetineceğim:

٥٨٠. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ.

1200. Ashâb-ı kirâmdan Egar ibni Yesâr el-Müzenî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bazen kalbimi çeşitli düşünceler kaplar. Ama ben Allah’a günde yüz defa istiğfâr ediyorum.”^[945]

Peygamber aleyhisselâmın kalbini hangi düşüncelerin kapladığını ünlü hadis âlimi Kâdî İyâz şöyle açıklıyor: “Bunlar, beşer olmaktan kaynaklanan çeşitli hâllerdir: **Ümmetin işleriyle meşgul olma, âilesinin işleriyle uğraşma, dostlarının ihtiyaçlarını giderme, düşmanlara karşı tedbîr alma, şahsî işlerini halletme, peygamberliğin kendisine yüklediği görevleri yerine getirme ve insan olarak üstlendiği vazifeleri yapma mecburiyetidir.**”^[946]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً.

1201. Ebû Hüreyre radiyallahu anh şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Vallâhi ben günde yetmiş defadan fazla, Allah’tan beni bağışlamasını diler, tövbe ederim.”^[947]

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَى الْأَسْرَةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
أَنْتَ.

1202. Şeddâd ibni Evs radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İstiğfârın en üstünü (seyyidü’l-istiğfâr) kulun şöyle demesidir:

Allâhümme ente rabbî, lâilâhe illâ ente, halaktenî ve ene abdûke, ve ene alâ ahdike ve va’dike mesteta’tü. Eûzü bike min şerri mâ sana’tü, ebûü leke bini’metike aleyye, ve ebûü bizenbî, fağfirlî feinnehû lâ yağfirüz zünûbe illâ ente

Allahım! Sen benim Rabbimsin. İbadete lâıyk senden başka ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzûrunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet. Şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur.”

Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti:

“Bir kimse seyyidü’l-istiğfârı sevâbına ve fazîletine bütün kalbiyle inanarak sabah okur da o gün akşam olmadan ölürse cennetlik olur. Bir kimse bu seyyidü’l-istiğfârı sevâbına ve fazîletine bütün kalbiyle inanarak akşam okur da sabah olmadan ölürse cennetlik olur.”^[948]

عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَازَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّةٍ أَوْ فَدَفِدَ: كَبَّرَ
فَأَخْبَرَهُمْ أَنِّي بَرِيءٌ مِنْهُمْ، وَأَنَّهُمْ بُرَاءٌ مِنِّي.

1203. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Biz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir yerde yüz defa şöyle dediğini sayardık:

Rabbiğfir lî ve tûb aleyye, inneke entet tevvâbürr rahîm

“Allahım! Beni bağışla ve tövbemi kabul eyle. Çünkü sen tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin.”^[949]

Fahr-i Âlem Efendimiz, günahları affedilmiş olduğu hâlde, bu kadar çok istiğfâr ederek Allah Teâlâ’ya kendisine lütfettiği nimetler için teşekkür ederdi. Sevgili Peygamberimiz bu davranışıyla bize bir edep dersi veriyor

ve sahip olduğumuz nimetler için Rabbimize şükretmemiz gerektiğini hatırlatıyor.

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
كُلَّ ضَيْقٍ مَخْرَجًا، وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا
لِيُضْمِتُ».

1204. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse istiğfârı dilinden düşürmezse Allah Teâlâ ona her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir kurtuluş yolu gösterir ve beklemediği yerden rızık verir.”^[950]

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّةٍ أَوْ فَدَفِدَ: كَبَّرَ
بِكُمْ، وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذَيَّبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ تَعَالَى فَيَغْفِرُ لَهُمْ».

1205. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Canım kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki siz hiç günah işlememiş olsaydınız Allah sizi yok eder, yerinize günah işleyip Allah’tan bağışlanma dileyecek bir millet getirir de onları bağışlardı.”^[951]

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

1206. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem duâ ve istiğfârı üçer defa tekrar etmekten hoşlanırdı. [952]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَعَهْدَكَ،
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
أَصْرًا مَنْ اسْتَغْفَرَ وَإِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً».

1207. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın bir âzatlı kölesinden rivâyet edildiğine göre, Ebû Bekir es-Sıddîk radiyallahu anhdan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu söyledi:

“İstiğfâr (tövbe) eden kimse, günde yetmiş defa günah işlese bile, günaha ısrar etmiş sayılmaz.” [953]

Allah Teâlâ kulunun samimiyetle tövbe etmesinden memnun olur. Bu onun Rabbini unutmadığını gösterir; önemli olan da budur. Bir kul bütün kalbiyle tövbe ettiği hâlde, nefsine yenik düşerek birçok defa günah işlese bile, Rabbi onun tövbesine değer verir.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
لَقِيتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا، لَا تَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةٌ».

1208. Enes radiyallahu anı şöyle dedi: Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Ey Âdemoğlu! Sen bana duâ ettiğın ve benden affını umduğın sürece, işlediğın günahlar ne kadar çok olursa olsun, onların büyüklüğüne bakmadan seni bağışlarım.

Ey Âdemoğlu! Günahların bulutlara ulaşsa, sonra benden seni affetmemi dilesen, günahlarını affederim.

Ey Âdemoğlu! Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla huzûruma gelsen, fakat bana hiçbir şeyi ortak tutmamış, şirke bulaşmamış olan, ben de seni yeryüzü dolusu mağfiretle karşılarım.”^[954]

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
كَثِيرًا».

1209. Abdullah ibni Bûsr radiyallahu anıdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Amel defterinde çok istiğfâr bulana ne mutlu!”^[955]

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ تَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
الْقِيَوْمِ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَ قَدْ فَرَّ مِنَ الزَّخْفِ».

1210. Abdullah ibni Mes‘ûd radiyallahu anıdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ’ya şöyle yalvaran kimse, savaştan kaçmış bile olsa günahları bağışlanır:

Estağfirullâh ellezî lâilâhe illâ hû, elhayyel kayyûme ve etûbü ileyh

Kendisinden başka ilâh bulunmayan, ebedî hayatla daima diri olan, her şeyin varlığı Kendisine bağlı olup kâinatı yöneten Allah’tan beni bağışlamasını diler ve günahlarıma tövbe ederim.”^[956]

Ben derim ki: Bu bahis oldukça geniştir; fakat konuyu kısa tutmak, daha iyi öğrenmeyi sağlar. Onun için de bu kadarla yetiniyoruz.

Estağfirullâh Demek

İstiğfârla ilgili olarak şöyle sözler söylenmiştir:

-Tâbiîn neslinin zâhid ve muhaddislerinden Rebî‘ bin Huseym (v. 65/685) şöyle demiştir:

“Biriniz **أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ**: Ben Allah’tan beni affetmesini ister ve O’na tövbe ederim’ demesin. (Bunlar geniş zaman kipi olduğundan) şayet dediğini yapmazsa hem günahkâr olur hem de yalan söylemiş olur. Bunun yerine, **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ**: Allahım beni bağışla ve tövbemi kabul buyur’ desin.”

Onun bu tavsiyesi yerindedir. (Zira **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ**: Allahım beni bağışla ve tövbemi kabul buyur” sözü bir hadîs-i şerîftir^[957]). Fakat **أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ**: Ben Allah’tan beni affetmesini isterim’ demenin günah ve yalan olduğunu söylemesi doğru değildir. Çünkü ‘estağfirullâh’ demek, ‘ben Allah’tan beni affetmesini isterim’ demektir. Burada bir yalan söz konusu değildir. Yukarıda (1210 numara ile) zikrettiğimiz Abdullah ibni Mes‘ûd’un rivâyet ettiği hadis, Rebî‘ bin Huseym’in görüşünü reddetmeye yeterlidir.

-İlk sûfîlerden Fudayl ibni İyâz’ın (v. 187/803) -Allah ondan râzı olsun- şöyle bir sözü vardır:

“Yaptığı günahı bırakmadan istiğfâr etmek, yalancılardan tövbesidir.”

-Kadın sûfîlerden Râbiatü’l-Adeviyye’nin (v. 185/801) -Allah ondan râzı olsun- şu sözü buna yakındır:

“Bizim istiğfârımız, pek çok istiğfâra muhtaçtır.”

-Bir bedevînin Kâbe’nin örtüsüne yapışarak şöyle dediği rivâyet edilir:

“Allahım! Günahı bırakmadan istiğfâr etmem aşağılık bir davranıştır. Af ve mağfiretinin genişliğini bile bile istiğfârı terk etmem ise âcizliktir. Bana ihtiyâcın olmadığı hâlde, lütfettiğin nimetlerle bana şefkatini gösteriyorsun. Ben ise sana muhtaç olduğum hâlde, günah işleyerek gazabını üzerime çekiyorum. Ey vaadettiği zaman vaadini yerine getiren, tehdit ettiği zaman

da bağışlayıp affeden! Muazzam günahlarımı muhteşem affının içinde eritip yok eyle, ey merhamet edenlerin en merhametlisi!”

بَابُ النَّهْيِ عَنْ صَمْتِ يَوْمِ إِلَى اللَّيْلِ

BÜTÜN GÜN SUSMANIN DOĞRU OLMADIĞI

۵۸۲. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ

۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

الْلَقَّاحُ:

1211. Ali radiyallahu anı şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden şöyle buyurduğunu işitip ezberledim:

“Erginlik çağına girdikten sonra yetimlik kalkar. Bütün gün susmak yoktur.”^[958]

Erginlik çağına girmeden babaları ölen çocuklara yetim denir. Bu hadîs-i şerîf erginlik çağına giren çocuğun artık yetim sayılmayacağını, malını istediği gibi yöneteceğini göstermektedir.

Hadis âlimi Ebû Süleymân el-Hattâbî (v. 388/998) *Me‘âlimü’s-sünen* adlı eserinde bu hadîs-i şerîfi şerh ederek şöyle demiştir:

“Câhiliye devrinde yaşayanların bir ibadeti de susmaktı. Onlardan biri bütün gün ve gece susmaya niyet eder, hiç konuşmayıp sükût ederdi. İslâmiyet gelince, böyle yapmaları yasaklandı; Allah’ı zikretmeleri ve hayır söz söylemeleri emredildi.”^[959]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
الْجَاهِلِيَّةِ، فَتَكَلَّمْتُ.

1212. Tâbiîn muhaddislerinden Kays ibni Ebî Hâzim -Allah ona rahmet eylesin- şöyle dedi:

Ebû Bekir es-Sıddîk radiyallahu anh, Ahmes kabilesine mensup Zeynep isimli bir kadının yanına gelmişti. Onun hiç konuşmadığını görünce,

“Bu kadına ne oldu ki konuşmuyor?” diye sordu. Orada bulunanlar,

“Suskunluk ibadeti yapıyor” dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ona,

“Konuş! Çünkü bu yaptığın iş helâl değildir; bu Câhiliye devri âdetlerindendir” dedi. Bu uyarı üzerine kadın konuştu.^[960]

Sükût orucu eski devirlerden beri vardı. Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Meryem’in böyle bir adağından söz edilir ve onun şöyle dediği belirtilir: **“Ben Rahmân’a susma orucu adadım, bu yüzden de bugün hiç kimseyle konuşmayacağım.”**^[961] Câhiliye Arapları da bir gün bir gece konuşmadan durmayı ibadet sayarlardı. İslâmiyet bu âdeti kaldırdı.

---

[936]. Mü’min 40/55.

[937]. Muhammed 47/19.

[938]. Nisâ 4/106.

[939]. Âl-i İmrân 3/15-17.

[940]. Enfâl 8/33.

[941]. Âl-i İmrân 3/135.

[942]. Nisâ 4/110.

[943]. Hûd 12/3.

[944]. Nûh 71/10.

[945]. Müslim, Zikr 41, nr. 2702.

[946]. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 554-555.

[947]. Buhârî, Daavât 3, nr. 6307.

[948]. Buhârî, Daavât 2, 16, nr. 6306, 6323. **Bu hadîs-i şerîf 202 numara ile geçti.**

[949]. Ebû Dâvûd, Vitir 26, nr. 1516; Tirmizî, Daavât 39, nr. 3434; İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3814.

[950]. Ebû Dâvûd, Vitr 26, nr. 1518; İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3819.

[951]. Müslim, Tevbe 11, nr. 2749.

[952]. Ebû Dâvûd, Vitr 25, nr. 1524. **Bu hadîs-i şerîf 1191 numara ile daha önce geçti.**

[953]. Ebû Dâvûd, Vitr 26, nr. 1514; Tirmizî, Daavât 107, nr. 3559.

[954]. Tirmizî, Daavât 98, nr. 3540.

[955]. İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3818.

[956]. Ebû Dâvûd, Vitr 26, nr. 1517.; Tirmizî, Daavât 118, nr. 3577. **Bu hadîs-i şerîf 239 ve 503 numara ile daha önce geçti**

[957]. Ebû Dâvûd, Vitr 26, nr. 1516; Tirmizî, Daavât 39, nr. 3434; İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3814.

[958]. Ebû Dâvûd, Vesâyâ 9, nr. 2873.

[959]. Hattâbî, *Me‘âlimü’s-sünen*, IV, 87.

[960]. Buhârî, Menâkıbü’l-ensâr 26, nr. 3834.

[961]. Meryem 19/26.

İSLÂM'IN TEMELİ OLAN OTUZ HADİS

Bu kitabın sonuna, inşallah onun güzelliğini tamamlayacak olan bazı hadîs-i şerîfleri ilâve etmeyi uygun gördüm. Bu hadisler İslâmiyet'in temelini oluşturan hadîs-i şerîflerdir. Ben bu hadisleri ilk önce (*Bustânü'l-ârifîn* diye bilinen) *Kitâbü'z-Zühd* adlı eserimin baş tarafında bir araya getirmiştım; onları başka kitaplarımda da genişçe ele almıştım. Bu kitapta da onlara işaret edeceğim.

Âlimler İslâm'ın dayandığı hadislerin hangileri olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onların söyledikleriyle benim eklediklerim otuz hadisi bulmaktadır. Bu hadisler şunlardır:

Birinci Hadis:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
عَلَيْهِ وَسَلِّمْ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
فَهَجَرْتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ».

1213. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yapılan işler niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kimin niyeti Allah’a ve Resûlü’ne varmak, onlara hicret etmek ise eline geçecek sevap da Allah’a ve Resûlü’ne hicret sevabıdır. Kim de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlenir.”^[962]

Bu hadîs-i şerîf 2 numara ile daha önce geçti ve orada açıklandı.

İkinci Hadis:

۵۹۷. عَنْ قَزَعَةَ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: تَعَالَ،
۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

1214. Âişe radiyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kim bizim bu dinimizde, ondan olmayan bir şey ortaya çıkarırsa o şey kabul edilmez.”^[963]

İslâmiyet’in iki ana kaynağı Kur’ân-ı Kerîm ve sünnet-i seniyyedir. Bu iki temel kaynakta yerini bulmayan, yani Allah ve Resûlullah tarafından onaylanmayan hiçbir şey kabul edilemez. Dinde dayanağı bulunmadığı hâlde sonradan ortaya çıkan şeylere “bid’at” denir ve reddedilir.

Üçüncü Hadis:

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۵۶۹. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمَّ حَرَامٍ، فَتَأَمَّ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
«أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَآخِرَ عَمَلِكَ».

1215. Nu’mân ibni Beşîr radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun helâl mi haram mı olduğunu bilmediği şüpheli konular vardır.

Şüpheli konulardan sakınanlar, dinini ve ırzını korumuş olur. Şüpheli konulardan sakınmayanlar ise gitgide harama dalar. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arâzinin etrafında otlatan çoban gibi ki onun bu arâziye girme tehlikesi vardır.

Dikkat edin! Her padişahın girilmesi yasak bir arâzisi vardır. Unutmayın ki Allah’ın yasak arâzisi de haram kıldığı şeylerdir.

Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalbdır.”^[964]

Helâli ve haramı din belirler. Bu sebeple onları bilmek kolaydır. Şüpheli şeyleri din belirlemediği için, halkın çoğu onları bilemez. Fakat iyi bir Müslüman’ın kalbi, bu konuda ona ışık tutar. Günaha bulaşmamak için, şüpheli şeylerden uzak durmak gerekir.

Dördüncü Hadis:

عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِمَارَ
فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَلَى الْأَسِرَّةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَازَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا».

1216. Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anh dedi ki:

Bize, doğru söyleyen, doğruluğu tasdîk ve kabul edilmiş olan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem haber verdi ve şöyle buyurdu:

“Sizden birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenir toplanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı hâline döner. Sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek, ona ruh üfler. Bu meleğe dört şeyi; anne rahmindeki canlının rızkını, ecelini, amelini, iyi biri mi yoksa kötü biri mi olacağını yazması emredilir.

Kendisinden başka ilâh olmayan Allah’a yemin ederim ki sizden biri, cennetliklerin yaptığı işleri yapar ve kendisi ile cennet arasında sadece bir arşın mesâfe kalır da sonra anne karnında yazılan yazının hükmü öne geçer, cehennemliklerin yaptığı işleri yapar ve cehenneme girer. Yine sizden biri cehennemliklerin yaptığı işleri yapar ve kendisi ile cehennem arasında bir arşın mesâfe kalır; sonra anne karnında yazılan yazının hükmü öne geçer ve o kişi cennetliklerin yaptığı işleri yapmaya devâm eder de neticede cennete girer.”^[965]

Hadisimizin sahâbî râvisi Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anh, hadisi rivâyete başlarken bizi uyarıyor ve diyor ki, bu hadisi benim aklım almadı demeyin, çünkü onu doğru söyleyen, doğruluğu Allah tarafından tasdîk edilen bir Peygamber söylemiştir. Tıp ilmi, ilerleme kaydettikçe, ana karnındaki cenîn hakkında âyet-i kerîmelerde ve hadîs-i şerîflerde verilen bilgilerin gerçeği dile getirdiğini kabul etmiştir.^[966]

Beşinci Hadis:

٥٨٤. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ
لَا تُعْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِينَهُ، مُسْتَقْبَلِ

1217. Hasan ibni Ali radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden şu hadisi duyup ezberledim:

“Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyene bak.”^[967]

1215 numaralı hadiste geçtiği üzere helâl de belli, haram da bellidir. Helâlle haramın arasında şüpheli şeyler vardır. Bize düşen şüpheli olduğunu anladığımız şeyleri terk etmek, şüpheli olmayan şeyleri yapmaktır. İyi Müslüman, günaha girerim korkusuyla, kalbinin yatmadığı şeyleri yapmaz.

Altıncı Hadis:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ».

1218. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kendisini doğrudan ilgilendirmeyen şeyi terk etmesi, kişinin iyi Müslüman olduğunu gösterir.”^[968]

İnsana faydalı olmayan lüzumsuz ve gereksiz şeylere mâlâyânî denir. İyi Müslüman, dünyasına ve âhiretine fayda vermeyen şeyleri yapmaz; hatta onlar hakkında konuşarak vaktini öldürmez.

Yedinci Hadis:

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا اسْتَوْدَعَ شَيْئًا حَفِظَهُ».

1219. Enes radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda îmân etmiş olmaz.”^[969]

İyi bir Müslüman olmaya gayret etmeliyiz. Bunun için de kimseyi kıskanmamalı, sahip olduğumuz güzel şeylere din kardeşlerimizin de sahip olmasını istemeliyiz.

Sekizinci Hadis:

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولٌ غَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا أَبَاكُمَا كَانَ يُعَوِّذُ بِهَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ.

لَا تُغْبِذْ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبَلٍ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ.

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَلَا تَعْدِرُوا، وَلَا تُمَثِّلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
وَعُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنْتَى يُسْتَجَابُ لَذَلِكَ.

1220. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ temizdir; sadece temiz olanları kabul eder. Allah Teâlâ peygamberlere neyi emrettiyse mü'minlere de onu emretmiştir. Cenâb-ı Hak Peygamberlere,

‘Ey peygamberler! Temiz ve helâl olan rızıklardan yiyin, sâlih ameller yapın’^[970] buyurmuştur. Mü'minlere de:

‘Ey îmân edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz ve helâl olanlarından yiyin’^[971] buyurmuştur.”

Resûl-i Ekrem daha sonra şunları söyledi:

“Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini gökyüzüne açarak, ‘Yâ Rabbi! Yâ Rabbi!’ diye duâ eder. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdâsı haramdır. Böyle birinin duâsı nasıl kabul edilir!”^[972]

Allah Teâlâ temizdir, kulunun da temiz olmasını ister; dışının kirlerden, içinin kötülüklerden arınmasını, helâl rızıkla beslenmesini arzu eder. Dinin emirlerine uygun yaşayan kimse, güzel bir insan ve fazîletli bir Müslüman olur.

Dokuzuncu Hadis:

١٧- بَابُ مَا يَقُولُ الْمَسَافِرُ إِذَا تَغَوَّلَتِ الْغِيَالُ

1221. “Birine Zarar vermek de zarar verene zararla karşılık vermek de yok.”^[973]

İyi Müslüman kimseye zarar vermez; kimsenin hakkını çiğnemez. Kendisine zarar vereni cezâlandırmaya kalkmaz. Kötülük yapanı affetmek pek değerli bir özelliktir.

Onuncu Hadis:

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
لَا تُغْبَدُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ
«لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ، وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».

1222. Temîm ibni Evs ed-Dârî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,

“**Din nasihattir** (samîmiyettir)” buyurdu. Biz kendisine,

“Ey Allah’ın Nebîsi, din kimin için nasihattir (samîmiyettir?) diye sorduk. O da şöyle buyurdu:

“Allah için, Allah’ın kitabı için, resûlü için, mü’minlerin yöneticileri ve bütün Müslümanlar için nasihattir (samîmiyettir).”^[974]

964 numaralı hadiste, bu hadisın kısa bir açıklaması yapıldı.

On Birinci Hadis:

۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
۵۷۲. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
مَسَائِلِهِمْ، وَاخْتِلَافُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ».

1223. Ebû Hüreyre radiyallahu anh, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlemiştir:

“Size neyi yasaklarsam ondan sakının ve size neyi emredersem onu da elinizden geldiği kadar yapın. Çünkü sizden öncekiler peygamberlerine çok soru sormaları ve aldıkları cevaplar konusunda ihtilâf etmeleri yüzünden helâk oldular.”^[975]

Dinimizin yasakladığı şeylerden uzak durmalı, emrettiği şeyleri gücümüz yettiğince yapmalıyız. Peygamber Efendimiz’in dinî konulardaki emirlerinin bağlayıcı olduğunu unutmamalıyız.

On İkinci Hadis:

۵۶۵. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
يُحِبُّكَ اللَّهُ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ».

1224. Sehl ibni Sa'd radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem huzûruna bir adam geldi ve:

“Yâ Resûlallah, bana öyle bir amel göster ki onu yaptığım zaman beni hem Allah sevsin hem de halk sevsin” dedi.

Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Dünyâya gönül verme ki Allah seni sevsin. İnsanların elindekine göz dikme ki halk seni sevsin.”^[976]

Müslüman, gönlünü dünyaya kaptırmamalı, âhiretin bitip tükenmeyen nimetlerini elde etmeye çalışmalıdır. İşte o zaman Allah'ın sevgisini kazanır. Mal ve makam insanların sevgilisidir. Onlar kendi sevgilisine el uzatmayanları çok sever.

On Üçüncü Hadis:

٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ تَبَجَّ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمَفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ».

1225. Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah'tan başka ibâdete lâayık ilâh bulunmadığına ve benim Allah'ın Peygamberi olduğuma gönülden inanan bir Müslüman, şu üç sebepten biri bulunmadıkça öldürülmez:

Birinci sebep, evlendikten sonra zinâ etmesidir.

İkinci sebep, bir kimseyi öldürmesidir.

Üçüncü sebep, dinini terk edip İslâm toplumundan çıkmasıdır.”^[977]

Bu hadîs-i şerîfe göre, evlendikten sonra zinâ eden kimse recm edilir. Bir şahsı öldüren kimseye, işlediği bu cinâyet yüzünden kısâs uygulanır. Dinini terk ederek İslâm toplumundan çıkan kimse de öldürülür.

On Dördüncü Hadis:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: الْغَزْوُ - كُلَّمَا أَوْفَى عَلَى ثِيَّةٍ أَوْ فَذَفِدٍ: كَبُرَ
بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى».

1226. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ben, Allah’tan başka bir ilâh bulunmadığına, Muhammed’in Allah’ın Resûlü olduğuna şehâdet edip namazı dosdoğru kılincaya ve zekâtı hakkıyla verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları takdirde, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. İslâm’ın gerektirdiği haklar ise bunların dışındadır. Onların gizli hâllerinin hesabı Allah’a âittir.”^[978]

“İslâm’ın gerektirdiği haklar”; kısası gerektiren bir suç işleyene kısas yapılması, nâmuslu bir kadına iftirâ edene veya birinin malını zorla elinden alana hak ettiği cezanın verilmesidir. “Gizli hâllerinin hesabı Allah’a âittir” ifâdesinin anlamı ise şudur: Bir kimse, başkalarına göstermeden evinde bir günah işliyorsa, bu onun özel hayatı olduğu için, bundan dolayı sorguya çekilmez; fakat gözlerden uzak bir yerde işlediği suçunun hesâbını Allah’a verecektir.

On Beşinci Hadis:

عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
٧٩٤. «أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ».

1227. Abdullah ibni Ömer radiyallahu anhumâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resulü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak.”^[979]

İslâmiyet bir binaya benzer. Kelime-i Şehâdet getiren, binanın temelini atmış olur. Diğer dört şartı yerine getiren de o temel üzerine İslâm binasını kurmuş olur.

On Altıncı Hadis:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمْ
أُنْكَرَ».

1228. Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhumâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Herkesi sırf iddiâsına bakarak dilediği verilecek olsa, birçok kimse, birçoklarının mallarını ve canlarını almaya kalkar. Lâkin iddiâ edenin delil getirmesi, inkâr edenin de yemin etmesi gerekir.”^[980]

Allah korkusu olmayan kimse, başkasının malında hak iddiâ eder. İşte bu sebeple dâvâcıdan iddiâ ettiği konuda delil getirmesi, dâvâlıdan da kendisinin haklı olduğuna dâir yemin etmesi istenir.

On Yedinci Hadis:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَتَسْلِيمَ النَّصَارَى الْإِشَارَةَ بِالْأَكُفِّ.

1229. Vâbisa bin Ma'bed radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem huzûruna geldi. Allah'ın Resûlü ona:

“(Vâbisa) **İyilik ve kötülüğün ne olduğunu sormaya mı geldin?**” buyurdu. O da:

“Evet” dedi. Peygamber aleyhisselâm şöyle buyurdu:

“**Kalbine danış. İyilik nefse güven veren, kalbi tatmin eden şeydir. Günah ise kalpte iz bırakan şeydir; başkaları fetvâ verse, nice fetvâlar verse bile günah, vicdanı rahatlatmayan şeydir.**”^[981]

Peygamber Efendimiz sahâbîsine neden “kalbine danış” buyuruyor? Çünkü yaptığı günahlarla özelliğini yitirmemiş bir kalpte ilâhî bir nur vardır.^[982] Böylesine temiz bir kalp iyiyi kötüden ayırt edebilir, doğru olanı gösterir ve düzgün fetvâ verir. Bir insanın içinde bulunduğu durumu başkaları yeterince bilemez, bu sebeple de doğru fetvâ veremez.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ - قَالَ الرَّاوى: وَلَا
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
بِأَرْضِ قَوْمِي، فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ.

Nevvâs ibni Sem'ân radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“**İyilik güzel ahlâktan ibarettir.**”

Günah ise kalbini tırmalayıp durduğu hâlde, insanların bilmesini istemediğin şeydir.”[983]

İyi Müslüman’ın kalbi ayna gibi saf ve berraktır. Kötü şey Müslüman’ın içini tırmalar, kalbini rahatsız eder, böylece o kötü şeyi yapmaması gerektiğini anlar. Birçokları o işi yapmakta sakınca olmadığını söylese bile, insan kalbinin verdiği fetvâyı dinlemelidir.

On Sekizinci Hadis:

٦٢٠. عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكُّونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَسَلَّمَ، فَسَأَلْنَاهُ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

1230. Şeddâd ibni Evs radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ her varlığa iyi davranılmasını emretmiştir. Öyleyse canlı bir varlığı öldürmeniz gerektiğinde, bu işi can yakmayacak şekilde yapın. Bir hayvanı boğazlayacağınız zaman, ona eziyet vermeyecek güzel bir şekilde kesin. Bu işi yapacak olan kimse bıçağını iyice bilesin, hayvana acı çektirmesin.”[984]

Kurbanlık hayvan güzel bir şekilde nasıl kesilecek? Hayvan, kesim yerine götürülürken itilip kakılmayacak, kesilmeden önce ona su verilecek, yere yatırılırken hırpalanmayacak, kesilen hayvan diğer hayvanlara gösterilmeyecek, kesimde kullanılacak bıçak gayet keskin olacak, bıçak hayvanın yanında bilenmeyecek ve ona gösterilmeden boğazına hızlıca sürülecek, kesim işi bittikten sonra hemen yüzmeye başlamayıp derisi soğuyana kadar beklenecek.

On Dokuzuncu Hadis:

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
عَبْدِي كُلِّ عَبْدِي الَّذِي يَذْكُرْنِي وَهُوَ مُلَاقٍ قِرْنَهُ».

1231. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah’a ve âhiret gününe îmân eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun.

Allah’a ve âhiret gününe îmân eden kimse komşusuna iyi davransın.

Allah’a ve âhiret gününe îmân eden kimse misâfirine ikrâm etsin.”[985]

Faydalı söz, insana sevap kazandıran sözdür. Komşuya iyi davranmak, onun ihtiyacını karşılamak ve başına gelecek kötülüğü önlemek demektir. Misâfire ikram etmek; evinde olan yiyeceği onunla paylaşmak, kendisine güler yüz gösterip tatlı söz söylemek demektir.

Yirminci Hadis:

٥٨٢. عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ التَّائِبِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
«لَا تَغْضَبُ».

1232. Ebû Hüreyre radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem,

“Bana öğüt ver!” dedi. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de ona,

“Kızma!” buyurdu.

Adam dileğini birkaç defa tekrar etti. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de her defasında ona,

“Kızma!” buyurdu. [986]

Öfkeyi büsbütün yok etmek mümkün değildir. Bu sebeple öfkeyi doğuran sebeplerden uzak durmaya çalışmalıdır. Resûlullah Efendimiz öfkesine hâkim olanı gerçek kahraman saymıştır.

Yirmi Birinci Hadis:

حَصَّيْنَا كُلَّنَا أَجْمَعِينَ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ: هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
عُرِضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ تَبَجَّ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً لَكُمْ غَيْرَ نِسْيَانٍ فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا.

1233. Ebû Sa'lebe el-Huşenî radiyallahu anhın rivâyet ettiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ bazı şeyleri farz kıldı, onları ihmâl etmeyin. Bazı günahlara yaklaşılmaması için sınırlar koydu, o sınırları aşmayın. Bazı şeyleri haram kıldı, o haramlara el uzatmayın. Bazı şeyleri de unuttuğu için değil size olan merhameti sebebiyle dile getirmedi, onları da araştırıp kurcalamayın.”^[987]

Allah Teâlâ'nın koyduğu sınırlara uymalı, farzları yapmalı, haramlara el uzatmamalıdır. Helâl mi haram mı olduğu bilinmeyen şeylerden de uzak durmalıdır.

Yirmi İkinci Hadis:

١٠٠٢. عَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: «سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ، بَلِ السَّاعَةُ
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ
 «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجُيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ،
 عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
 أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعْدُوا وَأَكَلْ
 ٦٣٥. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ
 ٦٠٤. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
 فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
 ٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
 عَرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثُبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
 أَلَسْتُمْ بِهِمْ؟»

1234. Muâz ibni Cebel radiyallahu anh şöyle dedi:

“Ya Resûlallah! Benim cennete girmemi sağlayacak ve beni cehennemden uzaklaştıracak bir şey söyle bana, dedim.

“Çok büyük bir şey istiyorsun. Ancak bu, Allah’ın kolaylaştırdığı kişi için pek kolaydır:

Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah’a kulluk edersin. Namazı dosdoğru kıalarsın. Zekâtı verirsin. Ramazan orucunu tutarsın. Gücün yeter, imkân bulabilirsen haccedersin” buyurdu. Sonra sözüne devamla,

“Şimdi sana hayır kapılarını haber vereyim mi? Oruç kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürmesi gibi günahın azabını söndürür. Kişinin gece yarısı kıldığı namaz da günahı söndürür” buyurdu.

Bundan sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şu âyet-i kerîmeyi okudu:

“Onlar yataklarından kalkıp korku ve ümit içinde Rablerine duâ ederler. Kendilerine verdiğimiz nimetlerden başkalarına da harcarlar. Yaptıklarının karşılığında onlar için göz aydınlığı olacak ne gibi mükâfâtların hazırlandığını hiç kimse bilemez.”^[988]

Daha sonra Resûl-i Ekrem,

“Sana bütün işlerin başını, ana direğini ve doruk noktasını bildireyim mi?” diye sordu. Ben,

“Evet, bildir, yâ Resûlallah!” dedim.

“İşin başı İslâm, direği namaz, doruğu cihaddır” buyurdu. Sonra,

“Sana bütün bunların ölçüsünün kendisine bağlı olduğu şeyi (can damarını) bildireyim mi?” dedi. Ben,

“Evet, bildir, yâ Resûlallah!” dedim. Bunun üzerine Allah’ın Elçisi dilini tuttu ve:

“Şunu koru!” buyurdu. Ben,

“Ya Resûlallah! Biz konuştuklarımızdan da sorgulanacak mıyız?” dedim.

“Annen yokluğuna yansın, ey Muaz! İnsanları yüzüstü veya burunları üstüne cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin ürettikleridir” buyurdu. [989]

Âhiret mutluluğunu elde edebilmek için, her şeyden önce Müslüman olmak ve İslâm’ın beş şartını yerine getirmek gerekir. Dilini tutan, birçok kötülüğe meydan vermez. Ağızdan denetimsizce dökülen sözler, insanı hem dünyada hem de âhirette büyük sıkıntılara sokar.

Yirmi Üçüncü Hadis:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
حَصَّيْنَاهُ كُلُّنَا أَجْمَعَيْنِ بِالْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَبَدًا، وَدَفَعْتُ
«أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ .... أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ»

1235. Ebû Zer el-Gıfârî ve Muâz ibni Cebel radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Nerede olursan ol, Allah’a karşı gelmekten sakın.

Kötülük yaptıktan sonra hemen iyilik yap ki o kötülüğü yok edesin.

İnsanlarla da güzel geçin.” [990]

Dinin en temel ilkesi “takvâ”, yani Allah’a karşı gelmekten sakınmaktır. Yapılan günahı yok eden ilaç ise iyilik yapmaktır. Mükemmel Müslüman’ın en belirgin özelliği, insanlarla iyi geçinmesidir.

Yirmi Dördüncü Hadis:

٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ أَهْوَى لِيَأْكُلَ، فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ حَتَّى تُطْفِئِيهِ، فَقَعْدُوا وَأَكَلْ تَأْتِيَا فَتَقْرَأَ عِنْدَهَا آيَةَ الْكُرْسِيِّ، وَ «إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ «اطْلُبُوا اسْتِجَابَةَ الدُّعَاءِ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجِيُوشِ، وَإِقَامَةِ الصَّلَاةِ، النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

1236. İrbâz ibni Sâriye radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize çok tesirli bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan dolayı kalpler ürperdi, gözler yaşardı. Bizler,

“Ey Allah’ın Resûlü! Bu konuşma, ayrılıp gitmek üzere olan birinin vedâ konuşmasına benziyor, bize bir tavsiyede bulun” dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

“Size Allah’a karşı gelmekten sakınmanızı, başınıza bir Habeşli köle bile geçse onu dinleyip itâat etmenizi tavsiye ederim. Çünkü benden sonra sağ kalanlarınız pek çok ihtilâf görecektir. O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-i Râşidîn’in sünnete dayalı uygulamalarına sarılmaktır. İşte bu sünnetlere sımsıkı sarılın. Sonradan ortaya çıkan bid’atlerden şiddetle kaçın. Çünkü her bid’at doğru yoldan çıkmaktır.”^[991]

Ümmetin içinde anlaşmazlıklar baş gösterince, tek çıkar yol, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in hadislerini okumak ve onların bize gösterdiği ışığı tâkip etmektir. Yolumuzu şaşırmamak için, Kur’an’a ve Sünnet’e uygun olmayan, dinde yeri bulunmayan ve sonradan ortaya çıkarılan davranışlardan uzak durmak gerekir.

Yirmi Beşinci Hadis:

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ».

1237. Ebû Mes'ûd el-Bedrî radiyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İlk peygamberlerden îtibâren halkın hatırında kalan bir söz vardır: Utanmadıktan sonra dilediğini yap!”^[992]

Hayâ dediğimiz utanma duygusu, ilk insandan beri vardır. Her peygamber ümmetine bunu tavsiye etmiştir. Çünkü insanı fenalıklardan koruyan hayâ duygusudur. Utanmayan kimse, her kötülüğü çekinmeden yapar.

Yirmi Altıncı Hadis:

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَرَضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرُ، مُلُوكًا
عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا، أَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: «نَعَمْ».

1238. Câbir ibni Abdillâh radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e,

“Ne buyurursunuz? Eğer ben farz namazları kılar, ramazan orucunu tutar, helâli helâl bilir, haramı haram bilip bundan başka da bir şey yapmasam cennete girer miyim?” diye sordu. Allah'ın Resûlü de:

“Evet” buyurdu.^[993]

Beş vakit namazı kılip ramazan orucunu tutmak şarttır. Allah Teâlâ'nın helâl kıldığı şeylerin helâl olduğuna inanmak, haram kıldığı şeylerin de haram olduğuna inanıp onları yapmamak esastır. Bunlar cennete girmek için yeterlidir. Diğer ibadetler ve hayırlar ise cennetteki derecelerin yükselmesini sağlar.

Yirmi Yedinci Hadis:

٦٤٠. عَنْ هُلْبِ الصُّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
قَالَ: «قُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ، ثُمَّ اسْتَقِمَّ».

1239. Süfyân ibni Abdillâh es-Sekafî radiyallahu anh şöyle dedi:
“Yâ Resûlallah! Bana İslâm’ı öyle anlat ki onu senden başkasına sorma
ihtiyacı duymayayım” dedim.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu:

“Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol.”^[994]

Âlimler şöyle demiştir:

Bu hadîs-i şerîf, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’in az sözle çok
mânâ ifade ettiği (cevâmiü’l-kelim) hadislerinden biridir ve şu âyet-i
kerîme’ye uygun düşmektedir:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ
يَخْرُجُونَ

**“Rabbimiz Allah’tır” deyip sonra da dosdoğru olanlar için ne bir
korku vardır, ne de keder.”**^[995]

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu şöyle dedi:

“Bu hadîs-i şerîfin mânâsı, Allah’a inanın ve O’na itâat edin, demektir.”

Yirmi Sekizinci Hadis:

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
عُرْضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا

وَالسَّاعَةِ.

1240. Ömer ibnü'l-Hattâb radiyallahu anhu'nun rivâyet ettiği, Cebrâil aleyhisselâmın Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme î mân, İslâm, ihsân ve kıyâmet hakkında sorular sorduğu, (*Sahîh-i Müslim* ve başka hadis kitaplarında yer alan) hadîs-i şerîf (de İslâm'ın temellerinden biridir).^[996]

Yirmi Dokuzuncu Hadis:

٥٧٠. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا، فَقَالَ: يَا غُلَامُ! إِنِّي أُعَلِّمُكَ
٥٦٩. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِم
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عُرِضُوا عَلَيَّ غَزَاةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَلَا تَجَسُّسُوا

فَقَالَتْ: وَمَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ»
٥٦٥. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
٥٧٢. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
الْعُسْرُ يُسْرًا».

1241. Abdullah ibni Abbas radiyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Bir gün Hz. Peygamber'in terkisinde bulunuyordum. Bana,

“Evlat! Sana birkaç söz belleteyim” dedi ve şöyle buyurdu: “Allah’ın emir ve yasaklarını gözet ki Allah da seni gözetip korusun. Allah’ın (rızâsını) gözet ki O’nu karşında bulasın. Bir şey isteyeceksen Allah’tan iste. Yardım dileyeceksen Allah’tan dile.

Ve şunu bil ki bütün bir ümmet toplanıp sana bir menfaat sağlamaya çalışsa Allah’ın sana yazdığından fazla bir şey veremezler. Yine bütün bir ümmet, el birliğiyle sana bir zarar vermeye kalksa Allah’ın sana takdir ettiği zarardan fazlasını veremezler. Çünkü artık kaderi yazan kalem yazmaz olmuş, yazdıkları değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir.”^[997]

Tirmizî’den başkasının rivâyetinde şu ilâve bulunmaktadır:

“Allah’ın emir ve yasaklarını gözet ki O’nu önünde bulasın. Bolluk içindeyken (emirlerine bağlı kalmak sûretiyle) Allah’a kendini sevdire ki O da sıkıntı zamanında seni tanıyıp sevsin. Şunu bil ki kaderine yazılmamış olan şey başına gelmez. Kaderine yazılan şeyden de kurtulman mümkün değildir. Bil ki Allah’ın yardımını sabırla, kalbin ferahlaması üzüntüyle beraberdir. Her güçlükte berâber bir kolaylık vardır.”^[998]

Kaderde yazılmayan başa gelmez, takdir olunan şey de değişmez. Bu gerçeğe gönülden inanmalı, vesveselere ve yersiz kuşkulara kapılmamalı ve Allah’a teslim olup tevekkül etmelidir.

Otuzuncu Hadis:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
عَرِّضُوا عَلَيَّ غُرَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزَكَّبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّتِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ،
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَلَّمَكَ

عَلَى الْأَسِرَّةِ، أَوْ مِثْلَ الْمُلُوكِ»، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَدْعُ اللَّهَ
الذُّنُوبَ وَلَا أَبَالِي، فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرَ لَكُمْ.

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ، فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ،

يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُ، فَاسْتَكَسُونِي أَكْسُكُمْ.

عَرَضُوا عَلَى غُرَاةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَفْجَرَ قَلْبٍ رَجُلٍ مِنْكُمْ، لَمْ يَنْقُصْ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا.

عَرَضُوا عَلَى غُرَاةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
أَنْقَى قَلْبٍ رَجُلٍ مِنْكُمْ، لَمْ يَرِدْ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا.

عَرَضُوا عَلَى غُرَاةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَى غُرَاةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
عَرَضُوا عَلَى غُرَاةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
٨١- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا نَزَلَ مَنْزِلًا

عَرَضُوا عَلَى غُرَاةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يَزْكِبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ، مُلُوكًا
لَا تُعْبَذُ فِي الْأَرْضِ، فَمَا زَالَ يَهْتَفُ بِرَبِّهِ، مَاذَا يَدِيهِ، مُسْتَقْبِلَ

1242. Ebû Zer radıyallahu anının Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden, onun Cebrâil aleyhisselâmdan, onun da Allah Tebâreke ve Teâlâ hazretlerinden rivâyet ettiğine göre Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

“Ey kullarım! Ben zulmetmeyi kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Artık birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! Siz gece-gündüz günah işlemektesiniz, ben ise günahları affeder ve buna aldırış etmem. Benden af dileyin ki sizi affedeyim.

Ey kullarım! Benim doyurduklarım dışında hepiniz açsınız. Benden rızık isteyin ki sizi doyurayım.

Ey kullarım! Benim giydirdiklerim dışında hepiniz çıplaksınız. Benden giyecek isteyin ki sizi giydireyim.

Ey kullarım! Sizden önce yaşayanlar, sizden sonra yaşayacak olanlar, insan ve cin hepiniz, en günahkâr bir kişinin kalbi ve duygusuna sahip olsanız, bu benim mülkümde en küçük bir şey eksiltmez.

Ey kullarım! Sizden önce yaşayanlar, sizden sonra yaşayacak olanlar, insan ve cin hepiniz, kalbi en temiz bir kul gibi olsanız, bu, benim mülkümde en küçük bir şey arttırmaz.

Ey kullarım! Sizden önce yaşayanlar, sizden sonra yaşayacak olanlar, insan ve cin hepiniz bir yerde toplanıp benden istekte bulunsalar, ben de her birine istediğini versem, iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden bir şey eksiltmediği gibi, bu da benim mülkümde hiçbir şey eksiltmez.

Ey kullarım! İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklarım, (sonra onları size gösteririm). Artık kim amel defterinde bir hayır bulursa, Allah’a hamd etsin. Kim de amel defterinde hayırdan başka bir şey bulursa, başkasını değil, sadece kendini kınasın.”^[999]

---

^[962]. Buhârî, Bed’ü’l-vahy 1, nr. 1, İmân 41, nr. 54; Müslim, İmâret 155, nr. 1907.

^[963]. Buhârî, Sulh 5, nr. 2697; Müslim, Akdiye 17, nr. 1718.

^[964]. Buhârî, İmân 39, nr. 52; Müslim, Mûsâkat 107, nr. 1599.

^[965]. Buhârî, Bed’ü’l-halk 6, nr. 3208, Enbiyâ 1, nr. 3332, Kader 1, nr. 6594; Müslim, Kader 1, nr. 2643.

^[966]. Bu hadîs-i şerîf hakkında daha geniş bilgi için bk. Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 43-47, nr. 397.

^[967]. Tirmizî, kıyâmet 60, nr. 2518; Nesâî, Eşribe 50, nr. 5711.

^[968]. Tirmizî, Zühd 11, nr. 2317; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3976. **Bu hadis 1003 numara ile daha önce geçti.**

^[969]. Buhârî, İmân 7, nr. 13; Müslim, İmân 71, nr. 45.

^[970]. Mû’minûn 23/51.

^[971]. Bakara 2/172.

^[972]. Müslim, Zekât 65, nr. 1015.

[973]. Mâlik, *Muvatta'*, Akdiye, 26, nr. 31; İbni Mâce, Ahkâm 17, nr. 2341; Dârekutnî, *es-Sünen* (Arnaût), IV, 51, nr. 3079, V, 407, nr. 4539.

[974]. Müslim, İmân 95, nr. 55. **Bu hadisin kısa bir rivâyeti 929, farklı bir rivâyeti ise 964 numara ile geçti.**

[975]. Buhârî, İ'tisâm 2, nr. 7288; Müslim, Hac 412, nr. 1337.

[976]. İbni Mâce, Zühd 1, nr. 4102.

[977]. Buhârî, Diyât 6, nr. 6878; Müslim, Kasâme 25, nr. 1676.

[978]. Buhârî, İmân 17, nr. 25; Müslim, İmân 36, nr. 22.

[979]. Buhârî, İmân 2, nr. 8; Müslim, İmân 22, nr. 16. **Bu hadis 1141 numara ile daha önce geçti.**

[980]. Buhârî, Tefsîr 3/3, nr. 4552; Müslim, Akdiye 1, nr. 1711.

[981]. Dârimî, Büyû' 2, nr. 2575; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 227, nr. 18162;

[982]. Zümer 39/22; Mutaaffifîn 83/14.

[983]. Müslim, Birr 14, 15, nr. 2553.

[984]. Müslim, Sayd 57, nr. 1955.

[985]. Buhârî, Edeb 31, nr. 6018; Müslim, İmân 74, 75, nr. 47.

[986]. Buhârî, Edeb 76, nr. 6116.

[987]. Dârekutnî, *es-Sünen* (Arnaût), V, 325, nr. 4396.

[988]. Secde 32/16, 17.

[989]. Tirmizî, İmân 8, nr. 2616. **Bu hadis 1002 numara ile daha önce geçti.**

[990]. Tirmizî, Birr 55, nr. 1987.

[991]. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, 4607; Tirmizî, İlim 16, nr. 2676.

[992]. Buhârî, Enbiyâ 54, nr. 3483, Edeb 78, nr. 6120.

[993]. Müslim, İmân 18, nr. 15.

[994]. Müslim, İmân 62, nr. 38.

[995]. Ahkâf 46/13.

[996]. Müslim, İmân 1, nr. 8. **Bu hadisin metni, tercümesi ve açıklaması için bk. Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I, 296-300.**

[997]. Tirmizî, Kıyâmet 59, nr. 2516.

[998]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 307, 308, nr. 2804.

[999]. Müslim, Birr 55, nr. 2577. İmâm Nevevî, kitabın bu sonuncu hadisini senediyle yani sahâbeden kendisine gelinceye kadar bu hadisi kimlerin kimlerden rivâyet ettiğini gösteren uzun isim zinciriyle birlikte

zikretmiştir. Halkımıza faydası olmayacağı düşüncesiyle o senedi burada vermedik.

SON SÖZ

Bu kitapta yazmayı arzû ettiğim şeyler burada son buldu. İkrâm sahibi Rabbim, çeşitli ilimlerin önemli konularından yazılması gereken çok güzel bilgileri yazmayı, hakîkatlerin dile getirilmesi gereken faydalı konularını kaleme almayı, Kur'ân-ı Kerîm'in bazı âyetlerinde nelerin kastedildiğini belirtmeyi, sahîh hadislerde anlatılmak istenen mânâyı beyân etmeyi, fıkhnın, kalple ilgili meselelerin ve başka bilgilerin anlaşılması zor olan yanlarını açıklamayı bana nasîb etti. Gerek bunlar sebebiyle, gerekse sayılamayacak kadar çok nimetleri dolayısıyla Allah'a hamd olsun. Beni bu hizmete yönlendirdiği, bu bilgileri toplamaya muvaffak kıldığı, işimi kolaylaştırdığı, bana yardım ettiği ve kitabı tamamlamayı lütfettiği için Cenâb-ı Hakk'a minnetimi sunarım. Hamd, minnet, lütuf, ihsân ve şükür O'nadır.

Rabbimin lütfundan şunu niyâz ederim: Sâlih bir kardeşin bana fayda verecek ve beni ikrâm sâhibi Rabbimin rızâsına yaklaştıracak olan duâsını nasîb eylesin. Hayır elde etmeye çalışan bir Müslüman'ın bu kitaptaki bilgilerden faydalanmasını, bana da o kardeşin Rabbimizin rızâsına uygun işler yapmasına yardımcı olmayı ihsân eylesin.

Hiçbir karşılık beklemeden veren, yarattıklarının ihtiyaçlarını karşılayan, merhametli Rabbime; benim, ana-babamın, bütün dostlarımın, din kardeşlerimin, bize iyilik edenlerin ve diğer Müslümanlar'ın; dinlerimizi, emânetlerimizi, işlerimizin âkıbetini ve bize ihsân ettiği her şeyi muhâfaza buyurması için bırakıyorum.

Yüceliğine yakışmayan kusurlardan çok uzak olan Rabbimden şunları da niyâz ederim: Hepimizi doğru yola iletsin, doğru yoldan sapmış olan ve doğru yola girmemek için ayak direyenlerin hâllerinden bizi uzak tutsun, doğru yolda yürümeye ve hayırlarımızı artırmaya muvaffak kılsın.

Noksan sıfatlardan çok uzak olan Rabbimden bize, rızâsına uygun sözler söylemeyi, güzel işler yapmayı, kalp gözü açık olanlar ile gönül erbâbının yolunda yürümeyi nasîb eylemesi için yalvarırım.

O, sınırsız cömertlik sahibidir; ilmi ve merhameti her şeyi kuşatan ve bol bol ihsân edendir. Beni başarılı kılacak olan da O'dur. Ben Allah'a tevekkül

ettim ve O'na tövbe ettim.

Bize Allah yeter, O ne güzel vekildir. Günahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak karşı konulmayan kudret sahibi ve her işi yerli yerince yapan Allah'ın yardımıyla kazanılabilir.

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur. Allah'ın en kapsamlı salâtı ve selâmı; zikredenler O'nu zikrettiği, zikretmeyenler O'nun zikrinden gâfil olduğu sürece bütün yaratılmışların en hayırlısı olan Efendimiz Muhammed'e, diğer peygamberlere, her birinin ailesine ve sâlih mü'minlere olsun.

Bu kitabı kaleme alan Ebû Zekerîyyâ Yahyâ bin Şeref en-Nevevî, Allah onun günahlarını affeyesin, şöyle der:

Ben bu kitabı 667 yılı Muharrem ayında tamamladım. Daha sonra ona bazı ilâvelerde bulundum. Bütün Müslümanlar'a bu kitabı başkalarına rivâyet etme icâzeti ve izni verdim.

Allah'ın salâtü selâmı Efendimiz Muhammed'e ve onun bütün ailesine olsun.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

Abdullah ibnü'l-Mübârek, *ez-Zühd* (nşr. Habîburrahmân el-A'zamî), Beyrut 1419/1998;

Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd, Mahmûd ibni'ş-Şerîf), I-II, Kahire, ts. (Dâru'l-Maârif);

Abdürrezzâk, *el-Musannef* (nşr. Habîburrahmân el-A'zamî), I-XI, Beyrut 1403;

Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, Riyad 1419/1998 (Bu baskıda cilt ve sayfa için 6 ciltlik Kahire 1313 neşri, hadis numaraları için 1 ciltlik Riyad 1419/1998 [Beytü'l-efkârî'd-düveliyye] neşri esas alınmıştır);

Begavî, *Şerhü's-sünne* (nşr. Şuayb el-Arnaûd-M. Züheyr Şâvîş), I-XV, Dimaşk-Beyrut 1403/1983;

Beyhakî, *ed-De'avâtü'l-kebîr* (nşr. Bedr ibni Abdillâh el-Bedr), I-II, Küveyt 2009;

-----, *ed-Delâilü'n-nübüvve*, I-VII, Beyrut 1405;

-----, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), I-XV, 1412/1991;

-----, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ), I-X, Beyrut 1424/2003;

-----, *es-Sünenü's-sagîr* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), I-IV, Karaçi 1410/1989;

-----, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid), I-XIV, 1423/2003;

Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbakî), Beyrut 1409/1989;

-----, *Sahîh-i Buhârî*'de hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

-----, *et-Târîhu'l-kebîr* (nşr. Muhammed Abdülmü'îd Han), I-VIII, Haydarâbâd-Dekken 1360-1380/1941-1960;

Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri), I-V, Beyrut 1424/2004;

Dârimî, *Sünen-i Dârimî*'deki hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Ebû Amr ibni's-Salâh eş-Şehrezûrî, *Fetâvâ* (nşr. Muvaffak Abdullah Abdülkâdir), Beyrut 1407;

Ebû Bekr ibnü'l-Arabî, *Âridatü'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî*, I-XIII, Kahire 1350-1352.

Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Ebû Nuaym el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliyâ*', I-X, Beyrut 1409;

Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), I-XIII, Dımaşk-Beyrut 1407/1987;

Ebü'l-Hasan el-Vâhidî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'ani'l-mecîd* (nşr. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd ve diğerleri), I-IV, Beyrut 1415/1994;

Ebü's-Şeyh, *el-Azame* (nşr. Rızâullah ibni Muhammed ibni İdrîs el-Mübârekfûrî), I-V, Riyad 1408;

Emîr es-San'ânî, *Sübülü's-selâm*, I-II, baskı yeri ve tarihi yok;

Gazzâlî *İhyâu ulûmi'd-dîn*, I-IV, Beyrut, tarihsiz (Dâru'l-Ma'rife);

Hâkim, *el-Müstedrek* (nşr. Mustafâ Abdülkâdir Atâ), I-IV, Beyrut 1411/1990;

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahlâkî'r-râvî* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), I-II, Riyad 1403/1983;

Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen*, Halep 1351/1932;

Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid* (nşr. Hüsâmüddîn el-Kudsî), I-X, Kahire 1414/1994;

Humeydî, *el-Cem' beyne's-Sahîhayn* (nşr. Alî Hüseyin el-Bevvâb), I-IV, Beyrut 1423/2002;

İbni Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut 1412/1992;

İbni Asâkir, *Târîhu Dımaşk* (nşr. Amr ibni Garâme el-Amrî), I-LXXX, Beyrut 1415/1995;

İbni Beşrân, Abdülmelik ibni Muhammed, *el-Emâlî (el-Cüz'ü's-sânî)* (nşr. Ahmed ibni Süleymân), Riyad 1420/1999;

İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Riyad 1409;

İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî*, I-XV, Beyrut 1379;

-----, *el-İsâbe* (nşr. Abdullah ibni Abdilmuhsin et-Türkî) I-XII, Kahire 1429/2008;

-----, *et-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Râfi'iyi'l-kebîr*, I-IV, Beyrut 1419/1989;

İbni Hibbân, *es-Sahîh* (nşr. Şuayb el-Arnaûd), I-XVI, Beyrut 1418/1997;
İbni Huzeyme, *es-Sahîh* (nşr. Muhammed Mustafâ el-A'zamî), I-IV, Beyrut 1391/1991;

İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce*'deki hadisler kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

İbni Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb*, I-VII, Beyrut 1411/1990;

İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsân Abbâs), I-VIII, Beyrut 1968;

İbnü'l-Ca'd, *el-Müsned* (nşr. Âmir Ahmed Haydar), Beyrut 1410/1990;

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî târîhi'l-ümem ve'l-mülûk* (nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ), I-XIX, Beyrut 1412/1992;

İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut 1415/1994;

İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (nşr. Kevser el-Berenî), Cidde-Beyrut, tarihsiz, (Dâru'l-kible);

Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim* (nşr. Yahyâ İsmâîl), I-VIII, Kahire 1419/1998;

Ma'mer ibni Râşid, *el-Câmi'* (nşr. Habîburrahmân el-A'zamî), (Abdürrezzâk es-San'ânî'nin *el-Musannef*'inin sonunda);

Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniye*, Kahire, tarihsiz (Dâru'l-hadîs);

-----, *el-Hâvi'l-kebîr* (nşr. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdilmevcûd), I-XIX, Beyrut 1419/1999;

Mehâmilî, *el-Emâlî* (nşr. İbrâhim el-Kaysî), Demmâm 1412;

Mehmet Yaşar Kandemir, *Hayatımıza Peygamber Modeli*, İstanbul 2017;

-----, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I-III, İstanbul 2012;

Müslim, *Sahîh-i Müslim*'deki hadisler, kitap ve hadis numarası esasına göre verilmiştir;

Müzenî, *el-Hâvî* (nşr. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-XIX, Beyrut 1419/1999;

-----, *el-Muhtasar*, I-VIII, Beyrut 1410/1990 (Şâfiî'nin el-Ümm'ü ile birlikte);

Nesâî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (nşr. Fâruk Hamâde), Beyrut 1406;

-----, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Hasan Abdülmün'im Şelebî), I-X, Beyrut 1421/2001;

-----, *Sünen-i Nesâî*'deki hadisler kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Nevevî, *El-Ezkâr* (nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Ca'bî), Beyrut 1425/2004; (nşr. Abdûh Alî Kûşek), Beyrut 1434/2013; (nşr. Selâhaddîn el-Hımsî, Abdüllatîf Abdüllatîf, Muhammed Ziyâd Şa'bân), Cidde 1439/2018;

- , *İrşâdü tullâbi'l-hakàik* (nşr. Abdülbârî Fethullah es-Selefî), I-II, 1408/1987;
- , *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, I-XX, Beyrut, tarihsiz (Dâru'l-fikr);
- , *el-Minhâc şerhu Sahîh-i Müslim*, I-XVIII, Beyrut 1392;
- , *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât*, I-IV, Beyrut, tarihsiz (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye);
- , *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân* (nşr. Muhammed el-Haccâr), Beyrut 1414/1994.
- Şâfiî, *el-Üm*, I-VIII, Beyrut 1410/1990;
- Taberânî, *ed-Duâ* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1413;
- , *el-Mu'cemü'l-evsat* (nşr. Târik ibni İvezullah ibni Muhammed-Abdülmuhsin ibni İbrâhim el-Hüseynî), I-X, Kahire 1415/1995;
- , *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Beyrut 1404/1984;
- , *el-Mu'cemü's-sağîr [er-Ravdu'd-Dânî]* (nşr. Muhammed Şekûr el-Hâc Emrîr), I-II, Beyrut-Ammân 1405/1985;
- Tecrîd Tercemesi*, (trc. Ahmed Naim-Kâmil Miras, I-XII, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tocrîd-i Sarîh tercemesi*), Ankara 1974;
- Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*'deki hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;
- , *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* (nşr. Muhammed Avvâme), Beyrut 1432/2011;
- Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnaûd ve diğçerleri), I-XXIII, Beyrut 1402/1982.

S O N

İSİM VE ESER FİHRİSTİ

Eser adları italik olarak dizilmiştir.

A

Abbâs ibni Abdilmuttalib **I**, 562, 590, 591, **II**, 562

Abde bin Ebî Lübâbe **I**, 169, 361

Abdûh Ali Kûşek **I**, 23

Abdullah ibni Abbâs **I**, 37, 44, 46, 102, 120, 194, 195, 199, 206, 210, 211, 224, 228, 229, 245, 280, 288, 289, 320, 360, 398, 405, 431, 440, 444, 449, 453, 458, 464, 464, 466, 482, 507, 538, 554, 571, 572, 578, 603, **II**, 26, 27, 81, 109, 195, 226, 239, 261, 298, 305, 318, 322, 324, 333, 334, 339, 340, 346, 347, 354, 371, 374, 375, 404, 446, 488, 496, 502, 531, 551, 565, 595, 616, 628

Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs **I**, 74, 100, 125, 148, 155, 238, 252, 327, 340, 357, 388, 412, 450, 490, 555, 564, 604, **II**, 85, 109, 125, 136, 161, 237, 247, 282, 399, 497, 510, 513, 542, 544, 581

Abdullah ibni Bekr el-Bâhilî **II**, 326

Abdullah ibni Büsr **I**, 75, **II**, 111, 256, 597

Abdullah ibni Ca'fer **I**, 408

Abdullah ibni Cüd'ân **I**, 535

Abdullah ibni Ebî Dâvud **I**, 356, 358, 359

Abdullah ibni Ebî Evfâ **I**, 198, 284, 515, 585, 593, 594, **II**, 28

Abdullah ibni Ebî Müleyke **I**, 466, 604, **II**, 466

Abdullah ibni Ebî Rebîa **II**, 321

Abdullah ibni Gannâm el-Beyâzî **I**, 275

Abdullah ibni Havvâ **I**, 524

Abdullah ibni Hubeyb **I**, 265

Abdullah ibni Mes'ûd **I**, 78, 169, 204, 223, 228, 232, 235, 267, 299, 371, 375, 439, 459, 483, 484, 486, 489, 501, 575, **II**, 71, 96, 110, 225, 233, 291, 308, 315, 328, 329, 337, 400, 417, 435, 440, 445, 477, 479, 482, 483, 498, 509, 518, 540, 568, 578, 595, 597, 598, 606, 607, 613

Abdullah ibni Mugaffel el-Müzenî **II**, 503
Abdullah ibni Mübârek I, 588, 589, 591, 592, **II**, 412
Abdullah ibni Osmân **II**, 268
Abdullah ibni Ömer **I**, 41, 48, 90, 105, 106, 109, 114, 175, 228, 230, 275, 321, 325, 364, 398, 416, 424, 486, 497, 503, 518, 522, 527, 534, 542, 556, 557, 576, 598, 602, 622, **II**, 53, 55, 56, 62, 67, 68, 77, 83, 99, 128, 155, 156, 179, 183, 201, 202, 252, 262, 280, 286, 305, 314, 334, 394, 451, 463, 482, 486, 492, 500, 511, 546, 576, 594, 614, 615
Abdullah ibni Selâm **II**, 127, 218, 384
Abdullah ibni Sercis **II**, 64
Abdullah ibni Übey ibni Selûl **II**, 276, 418
Abdullah ibni Yezîd el-Hatmî **II**, 56
Abdullah ibni's-Sâib **I**, 301
Abdullah ibni'z-Zübeyr **I**, 247, 500, 576, 577, **II**, 112, 205, 245
Abdullah, Hasan (r.a.)'ın oğlu **I**, 126
Abdurrahmân (Hz. Ebû Bekir'in oğlu) **II**, 455, 502
Abdurrahmân el-Evzâî **I**, 246, **II**, 209, 577
Abdurrahmân ibni Abdilkari **I**, 226
Abdurrahmân ibni Avf **I**, 388, 486, **II**, 344
Abdurrahmân ibni Cübeyr **II**, 108
Abdurrahmân ibni Ebî Bekre **I**, 256, 279, 409, 500, 558, **II**, 213, 405
Abdurrahmân ibni Ebî Ebzâ **I**, 283
Abdurrahmân ibni Ebî Leylâ **I**, 436, **II**, 278
Abdurrahmân ibni Semüre **I**, 559
Abdurrahmân ibni Şibl **II**, 168
Abdurrahmân ibni Şümâse **I**, 465
Abdülganî el-Ezdî **II**, 265
Abdülkerim el-Kuşeyrî **I**, 21, **II**, 340
Abdüllatîf Abdüllatîf **I**, 23
Abdûlmelik (Ömer ibni Abdilazîz'in oğlu) **I**, 498
Abdûlmelik ibni Abdilazîz el-Kuşeyrî **I**, 385
Abdûlmelik ibni Umeyr **II**, 311
Abdürrezzâk es-San'ânî **II**, 481
Âdâbü'l-kurrâ (*Et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân*) **I**, 30, 355, 362, 367, 372, 517, **II**, 535
Âdem (a.s.) **II**, 133, 466
Adî bin Hâtîm **II**, 367, 454

Ahmed ibni Abde ed-Dabbî **I**, 588
Ahmed ibni Atâ er-Rûzbârî **I**, 432
Ahmed ibni Ebü'l-Havârî **I**, 432
Ahmed ibni Hanbel **I**, 26, 57, 189, 195, 208, 222, 241, 531, **II**, 248
Ahmed ibni Hüseyin er-Remlî **I**, 22
Ahmed ibni İbrâhim ed-Devrakî **I**, 356
Ahmed ibni Muhammed el-Kastallânî **I**, 22
Ahmed Muhammed es-Seyyid **I**, 23
Âişe binti Ebî Bekir **I**, 43, 51, 52, 83, 84, 85, 91, 92, 108, 111, 151, 169, 191, 192, 202, 203, 205, 209, 225, 227, 237, 312, 313, 321, 328, 329, 330, 334, 372, 430, 441, 445, 446, 447, 461, 466, 470, 471, 525, 527, 533, 536, 537, 539, 547, 557, 565, 569, 570, 571, 579, 600, 606, **II**, 73, 82, 87, 91, 107, 121, 139, 180, 181, 184, 238, 239, 241, 244, 266, 268, 272, 273, 280, 293, 323, 333, 334, 347, 351, 369, 374, 381, 406, 415, 417, 458, 506, 538, 546, 553, 557, 559, 567, 604
Âiz ibni Amr **II**, 422, 457
Akra' bin Hâbis **II**, 180
Alâeddîn İbnü'l-Attâr **I**, 29
Alî bin Rebîa **II**, 61
Alî eş-Şorbacî **I**, 23
Alî ibni Ebî Tâlib **I**, 104, 170, 192, 195, 198, 203, 308, 238, 276, 310, 318, 392, 393, 415, 426, 444, 450, 507, 521, 595, **II**, 37, 61, 138, 180, 183, 217, 225, 241, 243, 269, 285, 298, 302, 303, 306, 333, 359, 362, 497, 599
Alkame bin Kays **I**, 261
Amelü'l-yevm ve'l-leyle **I**, 30, 47, 56
Âmir (ibni Ebî Vakkâs'ın oğlu) **I**, 527
Âmir ibni Rebîa **I**, 388, **II**, 350
Âmir ibni Sa'sa'a kabilesi **I**, 221
Ammâr ibni Yâsir **I**, 388, **II**, 129, 329
Amr ibni Abese **I**, 300, 346
Amr ibni Ahtab **II**, 115
Amr ibni Âs **I**, 465, 521, 528
Amr ibni Hazm **I**, 491
Amr ibni Luhayy **I**, 535
Amr ibni Meymûn **II**, 280
Amr ibni Şuayb **I**, 340, 412, **II**, 136, 237, 247, 282
Amr ibnü'l-Hamık **II**, 115

Ârizatü'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî I, 591

Âsiye II, 263

Atâ bin Ebî Müslim Abdillâh el-Horasânî **II**, 44, 46, 188

Atıyye bin Urve es-Sa'dî **II**, 293

Atıyye el-Avfî **I**, 122

Avf ibni Mâlik **I**, 193, 203, 422, 508

B

Bahrak (bk; Muhammed ibni Ömer el-Himyerî) **I**, 22

Bahrü'l-mezheb fî furû'ı mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î I, 592

Baybars (melik) **I**, 27

Bedreddîn ibni Cemâ'a **I**, 26

Bekr ibni Abdillâh **I**, 476

Berâ bin Âzib **I**, 309, 314, 316, 428, **II**, 36, 38, 39, 126, 181, 187, 190, 198

Berîre (r.a.) **II**, 374

Bessâm Abdülvehhâb el-Ca'bî **I**, 23

Bilâl ibni Hâris el-Müzenî **II**, 393

Bilâl ibni Sa'd **II**, 577

Bilâl-i Habeşî **I**, 121, **II**, 218, 457

Bişr ibni Abdullah **I**, 498

Büreyde bin Husayb el-Eslemî **I**, 129, 132, 290, 339, 538, **II**, 22, 299, 300, 364, 471, 487, 551

Büsr ibni Râî el-Eşcaî **II**, 309

Büstânü'l-ârifîn I, 30, **II**, 603

Büveytî **I**, 514

C

Câbir ibni Abdillâh **I**, 67, 79, 99, 152, 265, 327, 343, 347, 376, 392, 402, 563, 564, 571, 637, **II**, 31, 67, 75, 88, 91, 95, 100, 102, 113, 146, 174, 236, 240, 252, 254, 273, 281, 299, 301, 424, 450, 454, 455, 476, 492, 498, 505, 568, 584, 626

Câbir ibni Atîk **I**, 489

Câbir ibni Semüre **II**, 310, 311

Cebele ibni Sühaym **II**, 99

Cerîr ibni Abdillâh el-Becelî **II**, 152, 317, 322, 357, 360

Cüneyd-i Bağdâdî **II**, 340
Cüveyriye **I**, 63, 64, **II**, 261

D

Dâvûd ez-Zâhirî **II**, 234

E

Ebrehe **II**, 276
Ebû Abdillâh Ahmed ibni Süleymân ez-Zübeyrî **I**, 514
Ebû Abdillâh el-Halîmî **I**, 616
Ebû Abdillâh el-Humeydî **II**, 461
Ebû Abdillâh Yûnus ibni Ubeyd ibni Dînâr el-Basrî **II**, 72
Ebû Abdirrahmân en-Nesâî, **I**, 56
Ebû Âişe Mesrûk ibni Ecda' **II**, 278
Ebû Alî (veya Ebû Muhammed) Kadî Hüseyin el-Merverrûzî **I**, 183, 523, **II**, 136, 137, 141, 142, 166, 350, 464, 576
Ebû Ali ed-Dekkak **I**, 38, **II**, 400
Ebû Alî Fudayl ibni İyâz **I**, 21, 37, 43, 369, 516, **II**, 399, 598
Ebû Alî ibni Ebî Hüreyre **I**, 514
Ebû Amr **I**, 370, **II**
Ebû Amr ibni's-Salâh eş-Şehrezûrî **I**, 47, 524
Ebû Avâne **I**, 57
Ebû Ayyâş ez-Zürakî **I**, 277
Ebû Bekir Abdirrahmân ibni Muhammed ibni İshâk es-Sünnî **I**, 56, 57, 124, 290, 295, 307, 344, **II**, 316, 327
Ebû Bekir el-Beyhakî **I**, 216, 228, 229, 230, 239, 517, 549, **II**, 274, 532
Ebû Bekir es-Sıddîk **I**, 238, 239, 269, 396, 404, 464, 466, 526, 527, 561, 595, **II**, 113, 181, 184, 214, 215, 216, 231, 232, 245, 257, 268, 280, 317, 387, 416, 455, 457, 466, 467, 468, 502, 544, 596, 600
Ebû Bekir ibnü'l-Arabî **I**, 393, 591, **II**, 156, 161, 172, 203, 204, 208, 209, 343
Ebû Bekir Muhammed ibni Ahmed eş-Şâşî **II**, 142, 144, 158, 167
Ebû Bekir Muhammed ibni Ebî Yahyâ **II**, 484, 529
Ebû Bekr Abdullah ibni Ebî Dâvud **I**, 330, 331
Ebû Bekre Nüfey ibni'l-Hâris **II**, 441, 469
Ebû Berze Nadle bin Ubeyd el-Eslemî **I**, 490, **II**, 79, 284, 447, 499

Ebû Ca'fer en-Nehhâs **II**, 270, 452, 475, 480, 484, 493, 494, 526, 527, 528, 529, 530

Ebû Cehil **I**, 483, 534, **II**, 308, 451

Ebû Cürey Câbir ibni Süleym **II**, 145

Ebû Damdam **I**, 291, **II**

Ebû Dâvud **I**, 58, 599, **II**, 63, 137, 183, 233, 265, 481, 482, 556

Ebû Eyyûb el-Ensârî **I**, 66, **II**, 107, 325

Ebû Hâmid el-Gazzâlî **I**, 21, 26, 357, **II**, 100, 146, 220, 402, 415, 427, 433, 451, 494, 495, 514, 515, 522, 572, 574

Ebû Hâmid el-İsferâyînî **I**, 175

Ebû Hanîfe **I**, 163, 164, 222, **II**, 343

Ebû Humeyd es-Sa'îdî **I**, 124

Ebû Hüreyre **I**, 33, 40, 42, 45, 60, 65, 66, 78, 80, 82, 83, 92, 96, 110, 132, 133, 135, 153, 175, 176, 197, 206, 221, 236, 248, 250, 264, 266, 268, 269, 292, 311, 315, 317, 324, 325, 332, 335, 336, 343, 345, 346, 349, 374, 375, 376, 380, 382, 388, 389, 390, 391, 406, 420, 421, 425, 429, 443, 474, 481, 485, 502, 510, 511, 537, 544, 546, 570, 571, 601, 602, 642, **II**, 54, 58, 66, 84, 93, 96, 104, 107, 116, 117, 119, 120, 125, 126, 133, 143, 154, 163, 166, 177, 180, 194, 196, 197, 199, 200, 205, 208, 210, 230, 236, 255, 259, 260, 266, 273, 278, 281, 283, 287, 288, 290, 296, 299, 308, 326, 327, 330, 342, 345, 356, 367, 368, 371, 380, 390, 391, 392, 394, 398, 404, 408, 425, 436, 439, 444, 459, 461, 468, 470, 472, 479, 485, 489, 490, 504, 512, 518, 524, 532, 533, 538, 539, 542, 550, 556, 558, 579, 587, 593, 595, 608, 610, 612, 619, 620

Ebû Katâde Hâris ibni Rib'î **I**, 182, 342, 410, **II**, 46, 176, 319, 320, 487

Ebû Kerîme Mikdâm ibni Ma'dikerib **II**, 267, 278, 294

Ebû Leheb **II**, 275

Ebû Mâlik el-Eş'arî **I**, 62, 97, 270, 278

Ebû Mes'ûd Ukbe bin Âmir el-Ensârî el-Bedrî **I**, 313, **II**, 97, 331, 519, 625

Ebû Meysere Amr ibni Şurahbîl **I**, 52

Ebû Muhammed Abdullah ibni Yûsuf el-Cüveynî **I**, 397, 617

Ebû Muhammed el-Begavî el-Ferrâ **I**, 260, **II**, 185, 250, 274, 466

Ebû Muhammed el-Cüveynî (Rüknülislâm) **I**, 491

Ebû Muhammed Ferrâ el-Begavî **I**, 592

Ebû Muhammed ibni Abdisselâm **II**, 189

Ebû Muhammed Sehl ibni Abdillâh et-Tüsterî **I**, 38, 39, **II**, 183

Ebû Mûsâ el-Eş'arî **I**, 68, 71, 118, 225, 228, 297, 363, 383, 413, 415, 418, 480, 484, 545, 558, **II**, 30, 69, 70, 74, 169, 174, 198, 210, 213, 215, 217, 245, 248, 313, 373, 383, 384, 391, 501, 545

Ebû Nadre **II**, 183

Ebû Nasr İbnü's-Sabbâğ **I**, 552, **II**, 532

Ebû Nehîk **II**, 115

Ebû Ömer ibni Abdilber **II**, 468

Ebû Râfi' **I**, 504, 590, 591, **II**, 243, 304

Ebû Rigâl **I**, 535, **II**, 276

Ebû Rukayye Temîm ed-Dârî **I**, 356, **II**, 278

Ebû Sa'd Abdurrahmân ibni Me'mûn el-Mütevellî **I**, 385, 523, **II**, 130, 133, 135, 139, 141, 142, 144, 145, 151, 155, 156, 163, 164, 166, 178

Ebû Sa'de Üsâme bin Katâde **II**, 310

Ebû Saîd (bk. Hasan-ı Basrî) **I**, 498

Ebû Saîd Abdurrahmân ibni Mehdî **I**, 36, 496

Ebû Saîd el-Hudrî **I**, 42, 47, 74, 76, 86, 87, 111, 113, 122, 136, 148, 169, 198, 255, 282, 298, 322, 341, 434, 451, 453, 463, 474, 486, 599, **II**, 106, 107, 170, 211, 347, 386, 387, 395, 453, 470

Ebû Sa'lebe el-Huşenî **II**, 620

Ebû Sâlih Zekvân **I**, 240, 249, **II**, 482

Ebû Seleme **I**, 475, 476, 477, 479

Ebû Sellâm Memtûr el-Habeşî **I**, 272, 273

Ebû Süfyân **II**, 158, 414, 419, 457

Ebû Süleymân ed-Dârânî **I**, 432

Ebû Süleymân el-Hattâbî **I**, 37, **II**, 55, 77, 209, 459, 460, 461, 462, 471, 519, 600

Ebû Şâme el-Makdisî **I**, 26

Ebû Şüreyh el-Huzâî **II**, 119

Ebû Şüreyh Hânî el-Ensârî **II**, 264, 333

Ebû Tâhir ibni Cahşûye **II**, 51

Ebû Talhâ el-Ensârî **I**, 388, **II**, 78, 88, 249, 424

Ebû Tâlib **II**, 160, 478

Ebû Umeyr **II**, 271

Ebû Ümâme **I**, 454, 455, 548, **II**, 105, 147, 563, 569

Ebû Ümâme Suday ibni Aclân el-Bâhilî **I**, 98, 127, 153, 244, 254, 282, 328, **II**, 127, 289

Ebû Üsâme Selîm el-Hilâlî **I**, 23

Ebû Üseyd el-Ensârî **I**, 124, **II**, 250
Ebû Vâil Şakîk ibni Seleme **II**, 225, 328
Ebû Vehb el-Cüşemî **II**, 253
Ebû Vehb Muhammed ibni Müzâhim **I**, 588
Ebû Ya'lâ el-Mevsilî **I**, 287
Ebû Zekerîyyâ Yahyâ bin Şeref ibni Mürî, (bk; Nevevî) **I**, 25, **II**, 634
Ebû Zer el-Gîfârî (Cündeb) **I**, 61, 70, 79, 108, 258, 309, **II**, 175, 189, 368,
442, 464, 535, 623, 630
Ebû Zümeyl **I**, 431
Ebü'd-Derdâ **I**, 77, 292, 294, 295, 336, 419, **II**, 251, 278, 420, 444, 446,
560, 580, 581
Ebü'l-Abbâs Ahmed el-Bağdâdî **I**, 492
Ebü'l-Abbâs ibni Süreyc **I**, 230
Ebü'l-Atâhiye **II**, 306
Ebü'l-Beka Hâlid ibn-i Yûsuf ibni Sa'd ibni'l-Hasen **I**, 56
Ebü'l-Esved ed-Düelî **I**, 532
Ebü'l-Ezher (veya Ebû Züheyr) el-Emmârî **I**, 319
Ebü'l-Fazl Kâdî İyâz **II**, 528, 530, 592
Ebü'l-Ferec ibnü'l-Cevzî **I**, 591
Ebü'l-Feth Nasr ibni İbrâhim el-Makdisî **I**, 111, 115, 523
Ebü'l-Feth Süleym ibni Eyyûb er-Râzî **I**, 610
Ebü'l-Hasan Ali bin Ahmed en-Nisâbûrî **I**, 46
Ebü'l-Hasan el-Vâhidî **I**, 185, **II**, 134, 136, 139, 145, 149, 227
Ebü'l-Hasen Ali bin Ömer ed-Dârekutnî **I**, 57, 591, 592
Ebü'l-Hasen el-Kazvînî **II**, 51
Ebü'l-Hasen el-Mâverdî **II**, 130, 154, 163, 164, 172, 467, 532
Ebü'l-Hasen el-Medâinî **I**, 498, 499
Ebü'l-Heysem Mâlik ibnü't-Teyyihân **II**, 113, 121
Ebü'l-Hüseyn Yahyâ bin Ebi'l-Hayr el-Umrânî **II**, 491
Ebü'l-Kasım Abdülkerîm ibni Muhammed er-Râfî **I**, 30, 523, **II**, 274
Ebü'l-Kasım el-Begavî **I**, 183
Ebü'l-Kasım el-Kuşeyrî **I**, 38, 432, **II**, 400, 570, 571
Ebü'l-Kasım ibni Asâkir **II**, 268, 274
Ebü'l-Mehâsin Abdülvâhid ibni İsmâil er-Rûyânî **I**, 241, 517, 592
Ebü'l-Yeser Ka'b ibni Amr **II**, 555
Ebü't-Tayyib et-Taberî **I**, 242
Ed-Dekaik **I**, 30

Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî I, 30
Egar ibni Yesâr el-Müzenî II, 592
Eksem ibni Sayfî II, 399
El-Ahkâmü's-sultâniye II, 467
El-Azame I, 578
El-Basît fî tefsîri'l-Kur'ân I, 185, **II**, 227
El-Beyân I, 504, **II**, 491
El-Câmi' I, 155
El-Cem' beyne's-Sahîhayn II, 461
El-Edebü'l-müfred II, 179
El-Ensâb II, 278
El-Erbe'ûne'n-Nebeviyye I, 29
El-Etrâf II, 268
El-Ezkâr I, 18, 19, 21, 22, 23, 29, 33, 34, 57, 177, 545, **II**, 564
El-Fetâvâ I, 524, **II**, 464
El-Fütûhâtü'r-rabbâniyye ale'l-Ezkârı'n-Nebeviyye I, 22
El-Hâvî I, 502, **II**, 134, 532
El-Hâvi'l-kebîr II, 130
El-Îrşâd ilâ kavâtı'i'l-edilleti fî usûli'l-i'tikâd I, 399
El-İsti'âb II, 468
El-Kâfî I, 514
El-Maârif I, 500
El-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb I, 30, 474, 488, 505, 508, 544, 549, 559, 560
El-Menhelü'l-azbi'r-râvî I, 29
El-Mevzûât I, 591
El-Minhâc fî şerhi Sahîh-i Müslim ibni'l-Haccâc I, 29, **II**, 100, 535
El-Minhâcü's-sevî I, 29
El-Mu'cemü'l-evsat II, 259
El-Muharrer I, 30
El-Muhtasar I, 513, 514
El-Muvatta' I, 26, 57, 100, 556
El-Müseyyeb ibni Hazn II, 159
El-Müstazhirî II, 142
El-Müstedrek ale's-Sahîhayn I, 210, **II**, 299, 300
El-Müteka'l-muhtâr fî kitâbi'l-Ezkâr I, 22
Enceşe II, 266

Enes ibni Mâlik **I**, 93, 95, 97, 103, 111, 115, 126, 130, 154, 158, 169, 214, 254, 255, 257, 274, 286, 287, 291, 296, 303, 319, 324, 361, 362, 364, 373, 388, 391, 404, 406, 407, 417, 423, 424, 447, 454, 462, 467, 488, 500, 514, 531, 540, 545, 571, 572, 583, 600, 605, **II**, 19, 21, 24, 28, 30, 32, 40, 42, 43, 45, 53, 57, 69, 77, 78, 80, 88, 106, 112, 132, 134, 144, 155, 159, 161, 162, 181, 185, 187, 188, 190, 197, 235, 238, 249, 271, 273, 294, 299, 303, 344, 349, 369, 370, 371, 382, 407, 452, 485, 501, 509, 539, 540, 543, 552, 555, 561, 564, 596, 609

Enes ibni Nadr, **II**, 45

Ervâ binti Evs (veya Üveys) **II**, 312

Esmâ binti Ebû Bekir **I**, 561, **II**, 245, 272

Esmâ binti Umeys **I**, 409

Esmâ binti Yezîd **II**, 137, 152

Es-Sem'ânî **II**, 278

Es-Sünen (Dârimî) **I**, 555

Eşecc **II**, 219

Eş-Şâmil **II**, 532

Et-Takrîb ve't-teysîr **I**, 29

Et-Ta'lîk fi'l-mezheb **II**, 350

Et-Ta'lîka **I**, 523

Et-Tehzîb **II**, 274

Et-Terhîs fi'l-ikrâm **I**, 30, 534

Evs ibni Evs **I**, 389

Ezkârü'l-Ezkâr **I**, 22

F

Fâtıma (Hz. Ali'nin annesi) **II**, 37

Fâtıma binti Kays, **II**, 419, 523

Fâtıma-i Kübrâ (Hz. Fâtıma) **I**, 126, **II**, 153, 242, 243, 247

Fâtıma-i Suğrâ **I**, 126

Fedâle bin Ubeyd **I**, 256, 395

Firavun **I**, 534, **II**, 263, 451

G

Gâlib el-Kattân **II**, 140

H

Habîb ibni Ebî Sâbit **I**, 360
Hafs ibni Âsım **II**, 518
Hafsa binti Ömer **I**, 92, 316, 462, **II**, 231, 232
Hakem ibni Uteybe **I**, 361
Hâkim Ebû Abdillâh en-Nisâbûrî **I**, 210, **II**, 299, 587
Hâlid ibni Velîd **I**, 338, **II**, 94
Hâmân **II**, 451
Hammâd ibni Seleme **II**, 493
Haram ibni Milhân **II**, 43
Hârîce bin Salt **I**, 437, 439
Hâris el-Muhâsibî **I**, 37, **II**
Hârisü'l-A'ver **I**, 170, 171
Hasan ibni Alî **I**, 215, **II**, 180, 183, 243, 348, 607
Hasan-ı Basrî **I**, 497, 498, 499, 616, **II**, 412, 422, 532
Hassân ibni Sâbit **II**, 506
Hâtıb ibni Ebî Beltea **II**, 454
Hatîb el-Bağdâdî **I**, 394
Hatice (bint-i Huveylid) **II**, 378
Havle binti Hakîm **II**, 76
Havvât ibni Cübeyr **I**, 469, 470
Herakliyus **II**, 158
Heysem ibni Haneş **II**, 305
Hilyetü'l-mü'min fi'l-fürû' **I**, 241
Hind **II**, 419
Hûd (a.s.) **II**, 591
Humeyd ibni Kays el-A'rec **I**, 361, 497
Huzeyfe el-Mar'aşî **I**, 38
Huzeyfe ibnü'l-Yemân **I**, 81, 187, 190, 201, 202, 211, 309, 316, 501, 528,
II, 89, 315, 386, 403, 462, 519
Hülb (r.a.) **II**, 93
Hür ibni Kays **II**, 339, 375, 376
Hüseyin ibni Alî **I**, 393, **II**, 65, 243, 253, 348, 422
Hüseyin ibni İsmâil el-Mehâmilî **I**, 492

◀

İbni Allân es-Sıddîkî **I**, 22

İbni Ca'fer **I**, 398
İbni Cüreyc **I**, 497
İbni Ebî Zeyd **I**, 393
İbni Ebi'l-Melîh (bkz; Mübeşşir ibni Âmir) **I**, 157, **II**, 316
İbni Ferah el-İşbîlî **I**, 28
İbni Hacer el- Askalânî **I**, 22
İbni Kesîr **I**, 22, 370
İbni Kuteybe **I**, 500
İbni Mâce **I**, 57, 539, 548
İbni Müzeyn (Yahyâ bin İbrâhim) **II**, 203
İbni Şihâb ez-Zührî **I**, 446, **II**, 329
İbni Tolun **I**, 22
İbnü'l-Hasâsiye (Beşîr ibni Ma'bed) **I**, 540, **II**, 258
İbnü'l-Kas **I**, 492
İbnü'l-Kâtib es-Sûfî (Ebû Alî Hasan ibni Ahmed) **I**, 356
İbnü's-Salâh **I**, 29
İbrâhim (a.s.) **I**, 441, 596, 618, **II**, 133, 134, 376, 377, 580
İbrâhim el-Havvâs **I**, 367
İbrâhim el-Mervezî **II**, 228
İbrâhim en-Nehâî **I**, 370, **II**, 209, 462, 521
İbrâhim ibni Edhem **II**, 411
İbrâhim ibni Hâris el-Kureşî **I**, 286
İbrâhim ibni Münzir el-Hizâmî **II**, 306
İbrâhim ibni Sâlim **I**, 496
İhyâu ulûmi'd-dîn **I**, 357, **II**, 100, 146, 220, 388, 415, 427, 572
Îlâka bin Sühâr **I**, 439
İmâm Buhârî **I**, 36, 230, 233, 235, 239, 556, 557, 558, **II**, 160, 161, 240, 306, 392, 404, 416, 417, 533
İmâm Mâlik **I**, 57, 100, 215, 222, 241, 385, 507, 556, **II**, 156, 274, 461
İmâm Müslim **I**, 36, 63, 68, 233, 235, 236, 239, 345, 407, **II**, 162, 255, 263, 342, 459, 473, 514, 518, 533, 540, 584
İmâm Şâfiî **I**, 161, 164, 190, 207, 222, 229, 231, 232, 241, 381, 489, 492, 496, 499, 502, 508, 512, 513, 514, 518, 522, 543, 548, 549, 553, 554, 559, 567, 568, 574, 575, 577, 579, 580, 581, 594, 606, 613, 616, **II**, 32, 92, 142, 149, 274, 343, 400, 431, 495
İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî **I**, 241, 399, 492, **II**, 145
İmrân ibni Hittân **II**, 334

İmrân ibni'l-Husayn **I**, 457, **II**, 131, 382, 447, 481, 558
İrbâz ibni Sâriye **I**, 320, **II**, 624
İrşâdü tüllâbü'l-hakaik **I**, 29
Îsâ Mesih **II**, 377
İshâk (a.s.) **I**, 441, **II**, 348
İshak ibni Abdillâh ibni Ebî Talha **II**, 128
İshâk ibni Râhûye **I**, 208
İsmâil (a.s.) **I**, 441, 596, **II**, 348
İsmâil ibni İshâk el-Cehdamî **II**, 493
İtbân ibni Mâlik **II**, 421
İthâfü'l-ahyâr fî nükteti'l-Ezkâr **I**, 22
İyâs ibni Dağfel **II**, 183
İyâz ibni Hımâr **II**, 437

K

Ka'b ibni Mâlik **II**, 23, 160, 186, 379, 423
Ka'b ibni Ucre **I**, 233, 249
Ka'bü'l-Ahbâr **I**, 578
Kadı Abdülvehhâb **II**, 203
Kâsım en-Nurî **I**, 23
Kâsım ibni Muhammed **I**, 461, 466
Katâde bin Diâme es-Sedûsî **I**, 361, 598, 599, **II**, 186
Kays ibni Ebî Hâzim **II**, 600
Kays ibni Ubâd **II**, 36
Kaza'a **II**, 55
Kelede ibnü'l-Hanbel **II**, 171
Kitâbü Salâti'l-cum'a **II**, 130
Kitâbü'l-Üm **I**, 161, 543, 568, 579, 581, **II**, 32
Kitâbü's-Siyer **II**, 137
Kitâbü'z-Zühd **II**, 603
Kus ibni Saîde **II**, 399
Kuşeyrî, **I**, 39
Kutbe ibni Mâlik **II**, 554
Kuteybe bin Müslim **II**, 299

L

Lokman (a.s.) **I**, 398, 399

M

Makasidü'l-Îmâm en-Nevevî **I**, 30

Ma'kıl ibni Yesâr **I**, 285, 478, **II**

Mâlik ibni Duhşûm **II**, 421

Mâlik ibni Enes **II**, 494

Ma'mer ibni Râşid **II**, 481

Mansûr ibni Zâzân **I**, 356

Mâverdî **I**, 21, **II**, 134

Me'âlimü's-sünen **II**, 209, 471, 519, 600

Mecma'u'z-zevâid, **II**, 259

Mekhûl **I**, 579, **II**, 33

Mervân ibnü'l-Hakem **II**, 312

Meryem **I**, 398, 399, **II**, 377

Mesâilü tahmîsi'l-ganâim **I**, 30

Meymûn ibni Mihrân **I**, 468, 498

Mikdâd ibni Esved **II**, 114, 135, 212, 241

Minhâcü't-tâlibîn **I**, 30

Muân ibni Rifâ'a es-Selâmî **I**, 359

Muâviye bin Ebî Süfyân **I**, 42, 136, 152, 563

Muâviye bin Kurre bin İyâs **I**, 495

Muâviye bin Muâviye el-Müzenî **I**, 502, 513, 519, **II**, 289

Muâviye ibnü'l-Hakem es-Sülemî **II**, 354

Muaykib **II**, 102

Muâz ibni Cebel **I**, 253, 473, **II**, 20, 295, 358, 397, 423, 622, 623

Muâz ibni Enes el-Cühenî **I**, 87, 240, **II**, 107, 131, 291, 424

Muâz ibni Zühre **I**, 603

Muğîre bin Şu'be **I**, 246, 500, 558, **II**, 318

Muhâcir ibni Kunfûz **I**, 107

Muhammed Ali es-Sâbûnî **I**, 22

Muhammed ibni Ali ed-Dımaşkî el-Hanefî **I**, 22

Muhammed ibni İbrâhim et-Teymî **I**, 286

Muhammed ibni Nadr **I**, 385

Muhammed ibni Ömer el-Himyerî (bk; Bahrak) **I**, 22

Muhammed ibni Sîrîn **II**, 432, 521

Muhammed ibni Yahyâ bin Habbân **I**, 338

Muhammed ibni'l-Hanefiyye (Hz. Ali'nin oğlu) **I**, 216
Muhammed Ziyâd Şa'bân **I**, 23
Muhtasaru âdâbi'l-istiskâ **I**, 30
Muhtasaru Tabakâti'l-fukahâ **II**, 92
Muhtasaru'l-Müzenâ **II**, 532
Muhyiddîn en-Nevevî (bk; Nevevî) **I**, 25
Mukaddime **I**, 29
Mukattam ibni'l-Mikdâm **II**, 50
Mûsâ (a.s.) **II**, 223, 464
Mûsâ bin el-Mehdî **I**, 496
Mus'ab ibnü'z-Zübeyr **I**, 398, **II**, 268
Musarrif ibni Abdillâh eş-Şihhîr **II**, 535
Mübeşşir ibni Âmir (bkz; İbni Ebi'l-Melîh) **I**, 157
Mücâhid ibni Cebr **I**, 46, 356, 358, 361, **II**, 305, 532
Müntehabü Tabakati's-Şâfi'iyye **I**, 30
Münzir ibni Ebî Useyd **II**, 250, 260
Müseylimetülkezzâb **II**, 467
Müseyyeb ibni Râfi' **I**, 360
Müslim ibni'l-Hâris et-Temîmî **I**, 259
Müsned (Ahmed ibni Hanbel) **I**, 26, 57

N

Nadr ibni Şümeyl **I**, 171
Nâfi' **II**, 55, 202
Nesâî **I**, 216, 230, 307, 539
Netâicü'l-efkâr fî tahrîci ehâdisi'l-Ezkâr **I**, 22
Nevevî **I**, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 104, 177, 239, 253, 306, 355, 391, **II**, 104, 270, 405, 427
Nevfel el-Eşcaî **I**, 320
Nevvâs ibni Sem'ân **II**, 617
Nûh (a.s.) **II**, 65, 488, 591
Nu'mân ibni Beşîr **II**, 538, 605
Nübeyşetü'l-Hayr el-Hüzelî **I**, 636

O

Osmân ibni Affân **I**, 115, 271, 356, 456, 522, **II**, 216, 217, 223, 224, 231

Osmân ibni Ebi'l-Âs **I**, 430, 448
Osmân ibni Ebi'l-Âsî **I**, 571
Osmân ibni Huneyf **I**, 586

Ö

Ömer ibni Abdilazîz **I**, 498, **II**, 434, 467
Ömer ibni Ebî Seleme **II**, 86, 98
Ömer ibni'l-Hattâb (Ebû Hafs) **I**, 36, 55, 88, 112, 149, 169, 216, 218, 363, 395, 398, 463, 464, 468, 500, 507, 527, 532, 556, 562, 563, 568, 578, **II**, 59, 113, 216, 224, 231, 232, 263, 280, 297, 299, 310, 326, 334, 339, 340, 364, 365, 375, 376, 383, 384, 567, 468, 474, 505, 518, 578, 583, 603, 627

R

Râbiatü'l-Adeviyye **II**, 599
Ravzatü't-tâlibîn **I**, 30
Rebî' bin Huseym **II**, 598
Rebî' el-Murâdî **II**, 400
Rib'î bin Hirâş **II**, 171
Rifâ'a bin Râfi' ez-Zürakî **I**, 200
Risâle (Kuşeyrî) **II**, 340
Risâle fî ehâdîsi'l-hayâ **I**, 30
Risâle fî me'âni'l-esmâi'l-hüsnâ **I**, 30
Riyâşî **II**, 401
Riyâzü's-Sâlihîn **I**, 21, 22, 29

S

Sa'b ibni Cessâme **II**, 324
Sâbit ibni'd-Dahhâk **II**, 443
Sa'd ibni Ebî Vakkâs **I**, 69, 70, 72, 150, 159, 250, 358, 410, 411, 449, 460, 486, 527, **II**, 224, 310, 311, 312, 364, 549, 561
Sa'd ibni Hişâm ibni Âmir **II**, 333
Sa'd ibni Muâz **II**, 112, 470
Sa'd ibni Ubâde **I**, 365, 486, 487, 605, **II**, 112, 276, 471
Safiyye (r.a.) **II**, 362, 406
Safvân ibni Assâl **II**, 182
Sâhib ibni Abbâd (Büveyhî veziri) **II**, 434

Sahîhayn **II**, 170, 533
Sahîh-i Buhârî **I**, 21, 22, 29, 33, 39, 57, 58, 60, 101, 177, 210, 212, 233, 239, 243, 372, 445, 557, 559, **II**, 27, 48, 129, 160, 173, 306, 426, 450, 455, 474, 493, 533, 536
Sahîh-i Müslim **I**, 21, 22, 29, 33, 39, 57, 58, 68, 101, 124, 177, 210, 233, 372, 406, 429, 445, 509, 557, 559, **II**, 27, 173, 327, 333, 426, 450, 455, 493, 494, 518, 526, 530, 584
Sahnûn **II**, 204
Saîd ibni Cübeyr **I**, 44, 356, 497
Saîd ibni Hakîm **II**, 348
Saîd ibni Rebî **II**, 344
Saîd ibni Zeyd **I**, 111, **II**, 312, 407
Saîd ibnü'l-Müseyyeb **II**, 159, 262, 325, 432
Sâlim (r.a.) **I**, 556, **II**, 183
Sâlim ibni Ubeyd el-Eşcaî **II**, 204
Sehâvî **I**, 22
Sehl ibni Huneyf **II**, 21, 349, 458
Sehl ibni Sa'd es-Sâ'idî **I**, 111, 156, 243, **II**, 29, 153, 170, 250, 269, 331, 361, 391, 613
Selâhaddîn el-Hımsî **I**, 23
Seleme bin Ekva' **I**, 572, **II**, 37, 38, 46, 100, 206, 207, 308
Selmân **I**, 455
Selmân-ı Fârisî **II**, 457
Semüre bin Cündeb **I**, 61, **II**, 248, 254, 445
Sevbân (r.a.) **I**, 134, 219, 245, 272, 411
Sınâ'atü'l-küttâb **II**, 475
Suheyb ibni Sinân **II**, 73
Suyûtî **I**, 22, 29
Süfyân es-Sevrî **II**, 220
Süfyân ibni Abdillâh es-Sekafî **II**, 393, 626
Süfyân ibni Esîd **II**, 520
Süfyân ibni Uyeyne **I**, 446, **II**, 256, 468, 542, 573
Süheyb ibni Sinân **I**, 260
Süheyb-i Rûmî **II**, 457
Süheyl ibni Ebî Sâlih **I**, 420
Süleymân (a.s.) **I**, 419
Süleyman ibni Surad **II**, 292

Sünen (Ebû Ya'lâ el-Mevsilî) **I**, 287
Sünen-i Beyhakî **I**, 111, 230, 508
Sünen-i Dârekutnî **I**, 57
Sünen-i Ebî Dâvûd **I**, 21, 33, 57, 58, 190, 212, 241, 253, 264, 271, 317, 507, 555, 599
Sünen-i İbn-i Mâce **I**, 57
Sünen-i Kübrâ **I**, 57, 549
Sünen-i Nesâî **I**, 21, 22, 34, 57, 230
Sünen-i Tirmizî **I**, 33, 57, 63, 208, 393, 554, 587, **II**, 152, 224, 327

Ş

Şa'bî **I**, 171, 478, **II**, 521
Şeddâd ibni Evs **I**, 263, 326, **II**, 593, 618
Şehr ibni Havşeb **II**, 559
Şekel ibni Humeyd **II**, 554
Şemseddîn es-Sehâvî **I**, 29
Şeref ibni Mürî **I**, 25
Şerhu *Esmâillâhi sübhânehû ve teâlâ* **II**, 526
Şerhu *Sahîh-i Müslim* **I**, 500, **II**, 341, 385, 388
Şerhu's-sünne **I**, 260, **II**, 466
Şerhü'l-kebîr **I**, 30
Şeybe bin Rebîa **II**, 308
Şifâ-i Şerîf Şerhi **II**, 177
Şu'be bin Haccâc **I**, 451, **II**, 111

T

Tabakâtü'l-fukahâ **I**, 592
Taberânî **II**, 259
Takıyyüddîn es-Sübkî **I**, 28
Talha bin Musarrif **I**, 358, 360
Talha bin Ubeydillah ibni Kerîz **I**, 556, 597, **II**, 186, 379
Talk ibni Habîb **I**, 294
Târik ibni Eşyem el-Eşcaî **II**, 540, 541
Târîhu Dımaşk **II**, 274
Tâvûs **I**, 577
Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğat **I**, 30, 398, **II**, 75, 495, 504

Tehzîbü'l-Kemâl I, 26
Temîm ibni Eys ed-Dârî **II**, 366, 611
Tetimetü'l-İbâne I, 523
Tirmizî **I**, 113, 155, 208, 210, 216, 388, 393, 571, 587, 588, 591, **II**, 107, 137, 566, 629
Tuhfetü tüllâbi'l-fezâil I, 30
Tuhfetü'l-ebrâr fî nükteti'l-Ezkâr I, 22
Tuhfetü't-tâlibîn fî tercemeti şeyhine'l-imâm Muhyiddîn I, 29

U

Ubâde bin Samit **I**, 176, 333, **II**, 586
Ubeydullah ibni Rifâ'a **II**, 207
Ubeydullah ibni Zahr el-İfrikî, **II**, 260
Ubeydullah ibni Ziyâd **II**, 422
Ukaylî **I**, 591
Ukbe bin Âmir el-Cühenî **I**, 252, 265, 468, **II**, 107, 355, 395
Ukbe bin Ebû Muayt **II**, 308
Ulûmü'l-hadîs I, 394
Umâre bin Za'kere **II**, 31
Urve bin Zübeyr **I**, 575, **II**, 312
Utbe bin Rebîa **II**, 308
Utbî **I**, 644
Uyeyne bin Hısn ibni Huzeyfe bin Bedr **II**, 339, 375, 376, 416

Ü

Übey ibni Ka'b **I**, 307, 388, 571, **II**, 218, 383, 384
Ümâre bin Şebîb **I**, 306
Ümeyye bin Halef **II**, 308
Ümeyye ibni Mahşî **II**, 90
Ümmü Atiyye **I**, 485
Ümmü Habîbe **II**, 396
Ümmü Hâlid ibni Hâlid **I**, 89
Ümmü Hânî binti Ebî Tâlib (Fâhite) **II**, 153, 175
Ümmü Haram (Hala Sultan) **II**, 19, 20
Ümmü Hârise Rubeyyi' binti Nadr **II**, 382
Ümmü Külsûm (Ukbe kızı) **II**, 514

Ümmü Leylâ **II**, 278
Ümmü Râfi' Selmâ **I**, 160
Ümmü Sâib (veya Ümmü Müseyyeb) **II**, 476
Ümmü Seleme **I**, 94, 260, 288, 304, 305, 475, 477, 479, 480, **II**, 206, 242, 261, 346, 559
Ümmü Süleym **II**, 88
Ümmü'd-Derdâ **II**, 278
Üsâme bin Ahdarî **II**, 263
Üsâme bin Umeyr **I**, 157
Üsâme bin Zeyd **I**, 398, 487, 494, 620, **II**, 157, 266, 276, 320, 363, 582

V

Vâbisa bin Ma'bed **II**, 617
Vahşî bin Harb **II**, 101
Vâil ibni Hucr **II**, 460
Vâsile bin Eska' **I**, 512, **II**, 437
Vasît **I**, 26
Velîd ibni Utbe **II**, 308
Velîd ibni Velîd **I**, 427

Y

Yahya (a.s.) **II**, 376
Yahyâ bin Ebi'l-Hayr el-İmrânî **I**, 504
Yahyâ bin Muâz er-Râzî **II**, 571
Yahyâ bin Ya'mer **II**, 314
Yakub (a.s.) **II**, 377
Yâsîn ibni Yûsuf el-Merâkeşî **I**, 25
Yezîb ibnü'l-Esved el-Cüreşî **I**, 563
Yezîd (Emevî emîri) **II**, 422
Yezîd ibni Cârîye el-Ensârî **II**, 259
Yezîd ibni Na'âme ed-Dabbî **II**, 296
Yûsuf (a.s.) **II**, 222, 475
Yûsuf Ali **I**, 23
Yûsuf ibni Abdurrahman el-Mizzî **I**, 26
Yüseyre (r.a.) **I**, 73

Z

Zâhir ibni Ahmed es-Serahsî **I**, 241
Zâri' **II**, 179
Zehebî **I**, 22, 28
Zekeriya (a.s.) **II**, 376
Zeyd ibni Erkam **II**, 418, 547
Zeyd ibni Eslem **II**, 139
Zeyd ibni Hâlid el-Cühenî **I**, 580, **II**, 477
Zeyd ibni Hârise **II**, 184
Zeyd ibni Sâbit **I**, 337
Zeyneb binti Cahş **II**, 238, 242
Zeyneb binti Ebî Seleme **II**, 261
Ziyâd ibni Îlâka **II**, 554
Zübeyr ibni Avvâm **I**, 290
Zü'l-Huvaysıra et-Temîmî **II**, 453
Zünnûn el-Mısrî **I**, 39

فهرس الأحاديث النبوية والآثار

١٠٧٦	- رأيت الرجل يجد مع امرأته رجلاً، سعد بن عباد	٦٢٤	- آيون تايون عابدون، أنس
١١٠٧	- رأيتمكم ليلتكم هذه، ابن عمر	٩٣٦	- آية المنافق ثلاث، أبو هريرة
١١٢٤	- أربع من كن فيه كان منافقاً، عبد الله بن عمرو	٢٥٦	- الآيات من آخر سورة البقرة، أبو مسعود
٣٧٩	- أرجو أن تكون منهم، أبو هريرة	١٠٢٣+٩٧٩+٧١٢	- أبشر بخير يوم، كعب
٤٦٣	- أردت أن أرغم الشيطان، ابن عمر (ث)	٨٥٢	- أبو بكر عتيق الله من النار، عائشة
٣١٩	- أرسل إلي مجاهد، الحكم بن عتية (ث)	٥١٦	- أنت النبي ﷺ بواكي، جابر
٣٧٥	- أرسلني أبي إلى بني حارثة، سهيل بن أبي صالح	١٠٠٨	- أتدرون ما الغيبة، أبو هريرة
٥٩٧	- أستودع الله دينك وأمانتكم، ابن عمر	٩١٢	- أتى النبي ﷺ الخلاء فوضعت له وضوءاً، ابن عباس
٥٩٨	- أستودع الله دينك وأمانتكم، ابن عمر	٨٧٤	- أتى رسول الله ﷺ جبريل وهو يتوبك، أبو أمامة
٥٩٩	- أستودع الله دينكم وأمانتكم، عبد الله بن يزيد	٣٨٤	- أتى رسول الله ﷺ رجل يشكو إليه الوحشة، البراء
١١٩٤	- أسرع الدعاء إجابة، عبد الله بن عمر	٨٢٦	- أتى بالمعذر بن أسيد إلى رسول الله ﷺ، سهل بن سعد
٨٥٧	- أسقطت من النبي ﷺ سقطاً، عائشة	٤٩	- أتى رسول الله ﷺ بتياب، أم خالد
١٩١	- أشهد أن لا إله إلا الله، أنس	٣٩٢	- أتيت النبي ﷺ فأسلمت ثم علاقة بن صحار
٨٨٧+٣٩٨	- أصبح بحمد الله بارئاً، ابن عباس	٧٢٠	- أتيت النبي ﷺ فدخلت عليه ولم، كلدة بن الحنبل
٢٢٤	- أصبحنا على فطرة الإسلام، عبد الرحمن بن أبي	٧٢٣	- أتيت النبي ﷺ فدققت الباب، جابر
٢٢٥	- أصبحنا وأصبح الملك لله، ابن أبي أوفى	٥١٣	- أتيت النبي ﷺ وقد كُفئت، عبد الرحمن بن سمرة
٩٥٢	- أصدقها الفأل ولا ترد مسلماً، عتبة بن عامر	٧٢	- أتيت النبي ﷺ وهو يبول، المهاجر بن قنفذ
٨٣٥	- أعشيتهم؟ قالوا: لا، عبد الرحمن بن أبي بكر	٧٢٤+٧٠٢	- أتيت النبي ﷺ يوم الفتح وهو، أم هانئ
٨٨٢	- أعلمته؟ قال: لا، أنس	٨٢	- أتيت رسول الله ﷺ بوضوئه، أبو موسى
١٢٤	- أعوذ بالله السميع العليم، أبو سعيد الخدري	٦٩٥	- أتيت رسول الله ﷺ فقلت عليك السلام، أبو جري
٨٨	- أعوذ بالله العظيم، عبد الله بن عمرو	٤٤٤	- أتيت رسول الله ﷺ فقلت قد قتل، ابن مسعود
١٢٣	- أعوذ بالله من الشيطان الرجيم من، جبير بن مطعم	٩٣٠	- أتيت عائشة أسألها عن المسح على الخفين، شريح
٣٧٤	- أعوذ بالله منك، أبو الدرداء	٦٦٤	- أتيتوا أخاكم، جابر
٣٦٨	- أعوذ بكلمات الله التامة، عبد الله بن عمرو	٥٠	- أجديد هذا أم غسيل، ابن عمر
٩٤٤+٣٩٥	- أعيدكما بكلمات الله التامة، ابن عباس	٤١٧	- أجل إنني أوعك، كما يؤعك رجلان، ابن مسعود
٩٥٥	- أفتان أنت يا معاذ؟، معاذ بن جبل	١٦	- أحب الكلام إلى الله تعالى أربع، سمرة بن جندب
٢٢٧	- أفحسبتم أنما خلقناكم عبثاً، إبراهيم بن الحارث	٦٤١	- أحرام الضب يا رسول الله؟، خالد بن الوليد
٩٨٩	- أفضل الجهاد كلمة عدل عند، أبو سعيد الخدري	٤١٥	- أحسن إليها فإذا وضعت فالتني، عمران بن الحصين
٥٠٩	- أفضل الدعاء يوم عرفة، طلحة	٧٣٢	- أخذ رسول الله ﷺ ابنه إبراهيم فقبله، أنس
٢٢	- أفضل الذكر لا إله إلا الله، جابر	٥٤٨	- أخذ رسول الله ﷺ بيدي، عائشة
٦٦٣	- أفطر رسول الله ﷺ عند سعد بن معاذ، ابن الزبير	٤٤٧	- أخذ علينا رسول الله ﷺ في البيعة أن لا ننوح، أم عطية
٦٦٢+٥٥٧	- أفطر عندكم الصائمون، أنس	٩٢١	- أخذ عمر عن لحية رجل أو رأسه، عبيد الله بن بكر
٦٦٣	- أفطر عندكم الصائمون، ابن الزبير	٦٧٢	- أذيتوا طعامكم يذكر الله عز وجل، عائشة

- ٤٦٧ - أفلا كنتم آذنتموني، أبو هريرة
١٠٩ - أقامها الله وأدامها، أبو أمامة
٦٢٤ - أقبلنا مع النبي ﷺ وصفية رديفته، أنس
٣٩٣ - أقبلنا من عند النبي ﷺ فأتينا على، علاقة بن صحار
٣٠٧ - أقرب ما يكون الرب من العبد، عمرو بن عبسة
١٥٢ - أقرب ما يكون العبد من ربه، أبو هريرة
٥٦١ - أكثر دعاء النبي ﷺ يوم عرفة، علي بن أبي طالب
٣٨٤ - أكثر من أن تقول سبحان الملك القدوس، البراء
٣٩٧ - أكثروا ذكر هادم اللذات، أبو هريرة
٨١٤ - أكمل المؤمنين إيماناً أحسنهم خلقاً، عائشة
١٥ - ألا أخبرك بأحب الكلام إلى الله تعالى، أبو ذر
٢٨ - ألا أخبرك بما هو أيسر عليك، سعد بن أبي وقاص
٩٣١ - ألا أدلك على أعلم أهل الأرض بوتر، سعد بن هشام
٢٧ - ألا أدلك على كنز من كنوز الجنة، أبو موسى
٢٦٧ - ألا أدلكم على كلمة تنجيكم من الإشراك، ابن عباس
١١٨١ - ألا أدلكم على ما يجمع ذلك كله، أبو أمامة
٣٢٧ - ألا أريك برقية رسول الله ﷺ، أنس
٣٦٣ - ألا أعلمك كلمات تقوليهن عند، أسماء بنت عميس
١٨٤ - ألا أعلمكم شيئاً تدركون به من سبقكم، أبو هريرة
١٠٣٥ - ألا أنبئكم بأكبر الكبائر، أبو بكر
٣٤ - ألا أنبئكم بخير أعمالكم، أبو الدرداء
١١٠٩ - ألا إن الناس قد صلوا ثم رقدوا، أنس
٤٥٠ - ألا تسمعون! إن الله لا يعذب بدمع العين، ابن عمر
٦٦٨ - ألا رجل يضيف هذا؟ رحمه الله، أبو هريرة
١٣٨ - ألا وإني نهيت أن أقرأ القرآن راكباً، ابن عباس
١١٨٢ - أظفوا يا ذا الجلال والإكرام، أنس
٣٧٤ - ألعنك بلعة الله، أبو الدرداء
١١٣٠+١٠١٩ - أما أبو الجهم، فاطمة بنت قيس
٢٧٢ - أما إنك لو قلت حين أمسيت، أبو هريرة
٦٣٧ - أما إنه لو سئى لكفأك، عائشة
٩٢٣ - أما إنه يمنعني من ذلك أني أكره أن، شقيق (ث)
٧٨٦ - أما ترضى أن تكون مني بمتزلة هارون، سعد
٢٠٨ - أما لو قلت حين أمسيت، أبو هريرة
١٠١٩ - أما معاوية فصعلوك، فاطمة بنت قيس
٦٠٧ - أمان لأمتي من الغرق، الحسين بن علي
١٢٢٦ - أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا، ابن عمر
٥٢٨ - أمرنا ألا نتبع أبصارنا الكوكب، ابن مسعود (ث)
- ٧٥٧+٦٧٥ - أمرنا رسول الله ﷺ بسبع، البراء
٦٧٨ - أمرنا نبينا ﷺ أن نفشي السلام، أبو أمامة
١٨٩ - أمرني رسول الله ﷺ أن أقرأ، عقبة بن عامر
١١٣٧ - أمرهم رسول الله ﷺ أن يرملوا، ابن عباس
٩٩٩ - أمسك عليك لسانك، عقبة بن عامر
٢٠٧ - أمسينا وأمسى الملك لله، ابن مسعود
٩٢٠ - أن أيا أيوب تناول من لحية النبي ﷺ، ابن المسيب
٢٠٩ - أن أيا بكر قال يا رسول الله مرني بكلمات، أبو هريرة
١٠٦٤ - أن أبا مفيان أتى على سلمان، عائذ بن عمرو
١١٠ - أن أبا هريرة كان إذا سمع المؤذن، عبد الله بن ضمرة
٨٤٣ - أن حزننا جاء إلى النبي ﷺ، المسيب بن حزن
٩٨٢ - أن أخت الربيع جرحت إنساناً، أنس
١١٦٥ - أن أنساً كان مع رسول الله ﷺ جالساً، حفص
٧١٣ - أن أنساً مر على صبيان فسلم، ثابت البناني (ث)
٤٧٦ - أن ابن أبي أوفى كبر على، إبراهيم الهجري (ث)
٥٣١ - أن ابن الزبير كان إذا سمع الرعد، ابن الزبير (ث)
٨٠٢ - أن ابن عباس مثل عن البدينة إذا أزعجت، ابن عباس
٤٧٠ - أن ابن عباس صلى على، طلحة بن عبد الله (ث)
٤٢٣ - أن ابن عباس قال لعمر حين طعن، ابن عباس (ث)
٢٧٥ - أن ابن عمر أمر رجلاً إذا أخذ مضجعه، ابن عمر
٤٨١ - أن ابن عمر استحب أن يقرأ على، ابن عمر (ث)
٤٦٣ - أن ابن عمر دفن أبناً له، (ث)
٧٠٦ - أن ابن عمر سلم على رجل يهودي، قتادة (ث)
٧٣٦ - أن ابن عمر كان يقلل ابنه، عاصم بن محمد (ث)
٢٤٢ - أن ابن مسعود جعل له من يرقب له، أبو وائل
٣٩٤ - أن ابن مسعود قرأ في أذن مبتلى، حنشل الصنعاني
٨٣٥ - أن الصديق ضيف جماعة، عبد الرحمن بن أبي بكر
٩١٩ - أن الصعب أهدى إلى النبي ﷺ حمار، ابن عباس
٦٧٩ - أن الطفيل كان يغدو مع ابن عمر إلى، الطفيل (ث)
٤٩٧ - أن النبي ﷺ أتى البقيع، عائشة
٣٣٩ - أن النبي ﷺ أتى ليلة أسري به بقدرين، أبو هريرة
٨٢٢ - أن النبي ﷺ أمر بتسمية المولود، عبد الله بن عمرو
٢٩ - أن النبي ﷺ أمره أن يراعى بالتكبير، يسيرة
٢٧٤ - أن النبي ﷺ أوصى رجلاً إذا أخذ مضجعه، أنس
٦٦٢ - أن النبي ﷺ جاء إلى سعد بن عباد، أنس
٥٥٧ - أن النبي ﷺ جاء إلى سعد بن عباد، أنس
٤١٠ - أن النبي ﷺ دخل على أعرابي يعود، ابن عباس

- أن النبي ﷺ دخل على ابنه إبراهيم وهو يجود، أنس ٤٥٢
- أن النبي ﷺ دعا على الذين قتلوا الفراء، أبو هريرة ٨٩٩
- أن النبي ﷺ رأى رجلاً معه غلام، أبو هريرة ٨٣٨
- أن النبي ﷺ رأى رجلاً يسوق، أبو سعيد الخدري ١٠٥٩
- أن النبي ﷺ رأى على عمر ثوباً، ابن عمر ٥٠
- أن النبي ﷺ رأى في بيت أم سلمة جارية، أم سلمة ٩٤٠
- أن النبي ﷺ سأل أهله الأدم، جابر ٦٤٢
- أن النبي ﷺ صعد بالحسن المنبر، أبو بكر ١٠٧٤
- أن النبي ﷺ صلى الصلوات يوم الفتح، بريدة ٩٦٣
- أن النبي ﷺ صلى العشاء ثم دخل فحدث، ابن عباس ١١١٠
- أن النبي ﷺ علمهم التشهد، ابن مسعود ١٧١
- أن النبي ﷺ غير اسم عاصية، ابن عمر ٨٤٤
- أن النبي ﷺ فقد بعض أصحابه، قرة بن إياس ٤٦١
- أن النبي ﷺ قال قبل الفداء في، جبير بن مطعم ١٢٣
- أن النبي ﷺ قال لمن قال له رأيت رؤيا، أبو موسى ٣٠٤
- أن النبي ﷺ قضى بين رجلين، عوف بن مالك ٣٧٧
- أن النبي ﷺ كان إذا أراد الأمر، أبو بكر ٣٥٥
- أن النبي ﷺ كان إذا أفطر، معاذ بن زهرة ٥٥٣
- أن النبي ﷺ كان إذا أكره أمر، أنس ٣٥٨
- أن النبي ﷺ كان إذا اشتكى الإنسان، عائشة ٤٠٠
- أن النبي ﷺ كان إذا خاف قوماً، أبو موسى ٣٧١
- أن النبي ﷺ كان إذا خاف قوماً، أبو موسى ٥٧٧ + ٦١٩
- أن النبي ﷺ كان إذا خرج من بيته، أم سلمة ٥٦
- أن النبي ﷺ كان إذا خرج من منزله، أبو هريرة ٥٨
- أن النبي ﷺ كان إذا رأى الهلال، قتادة ٥٤٧
- أن النبي ﷺ كان إذا رأى الهلال، طلحة بن عبيد الله ٥٤٤
- أن النبي ﷺ كان إذا رأى ناشئاً، عائشة ٥٢٢
- أن النبي ﷺ كان إذا راعه شيء، ثوبان ٣٦٧
- أن النبي ﷺ كان إذا رفا الإنسان، أبو هريرة ٨٠٩
- أن النبي ﷺ كان إذا رفع رأسه من الركوع، أبو سعيد ١٤١
- أن النبي ﷺ كان إذا رفع رأسه، علي وابن أبي أوفى ١٤٠
- أن النبي ﷺ كان إذا رفع مائدته، أبو أمامة ٦٥٢
- أن النبي ﷺ كان إذا ركع، علي بن أبي طالب ١٣٢
- أن النبي ﷺ كان إذا فرغ من، أبو سعيد الخدري ١٩٣
- أن النبي ﷺ كان إذا فرغ من، أبو سعيد الخدري ٦٥٤
- أن النبي ﷺ كان إذا كان في سفر وأسحر، أبو هريرة ٢٠٦
- أن النبي ﷺ كان إذا لبس ثوباً، أبو سعيد الخدري ٤٥
- أن النبي ﷺ كان إذا نظر في، علي بن أبي طالب ٨٩١
- أن النبي ﷺ كان إذا همم الأمر، أبو هريرة ٣٥٩
- أن النبي ﷺ كان إذا وضع الميت، ابن عمر ٤٧٧
- أن النبي ﷺ كان يدعو بهؤلاء الدعوات، عائشة ١١٦٦
- أن النبي ﷺ كان يدعو في الصلاة، عائشة ١٧٣
- أن النبي ﷺ كان يعلم بعض بنائه، أم عبد الحميد ٢٢٢
- أن النبي ﷺ كان يعوذ الحسن والحسين، ابن عباس ٩٤٤
- أن النبي ﷺ كان يعوذ بعض أهله، عائشة ٤٠١
- أن النبي ﷺ كان يقرأ المسبحات قبل أن، العرياض ٢٦٨
- أن النبي ﷺ كان يقول إذا أخذ مضجعه، ابن عمر ٢٧٠
- أن النبي ﷺ كان يقول في آخر، علي بن أبي طالب ٢٥٠
- أن النبي ﷺ كان يقول في ركوعه عائشة ١٣٤ + ١٤٦
- أن النبي ﷺ لقي أبا هريرة وهو جنب، أبو هريرة ٩٨٠
- أن النبي ﷺ لم ير قرية يريد دخولها، صهيب ٦١٧
- أن النبي ﷺ مر على مجلس فيه أخلاط، أسامة ٧٠٨
- أن النبي ﷺ مر على نسوة فسلم، جرير بن عبد الله ٧٠٠
- أن النبي ﷺ جهر بالفنوت، أبو هريرة ١٦١
- أن النبي ﷺ كان إذا قام من الليل يتجهج، ابن عباس ٦٦
- أن امرأة أتت النبي ﷺ وهي، عمران بن الحصين ٤١٥
- أن امرأة سألت النبي ﷺ عن غسلها، عائشة ٩٨١
- أن بلالاً أخذ في الإقامة، أبو أمامة ١٠٩
- أن جابرأ صلى في ثوب واحد، ابن المنكدر ١٠٦٣
- أن جرير بن عبد الله قام خطيباً، زياد بن علاقة (ث) ٩١١
- أن خالد بن الوليد أصابه أرق فشكا، محمد بن يحيى ٢٩٥
- أن رجلاً أتى النبي ﷺ فقال: يا رسول الله، أنس ٩٧٣
- أن رجلاً أكل عند رسول الله ﷺ، سلمة بن الأكوع ٩٠٢ + ٦٤٨
- أن رجلاً جاء إلى الصلاة والنبي ﷺ يصلي، سعد ١١٦
- أن رجلاً جعل يمدح عثمان، المقداد ٧٧٣
- أن رجلاً خطب عند رسول الله ﷺ، عدي بن حاتم ١٠٦٠
- أن رجلاً ذكر عند النبي ﷺ فأنى عليه، أبو بكر ٧٧٥
- أن رجلاً زار أخاه في قرية أخرى، أبو هريرة ٧٥٠
- أن رجلاً سأل النبي ﷺ: أرأيت إن صليت، جابر ١٢٣٨
- أن رجلاً سأل النبي ﷺ: أي الإسلام خير؟، ابن عمرو ٦٧٣
- أن رجلاً شكوا إلى رسول الله ﷺ الآفات، ابن عباس ٢٣٠
- أن رجلاً ضير البصر، عثمان بن حنيف ٥٣٩
- أن رجلاً عطش إلى جنب ابن عمر، نافع (ث) ٧٦١
- أن رجلاً قال للبراء أفرتم يوم حنين، البراء ٥٨٦

- أن رجلاً قال للنبي ﷺ أوصني، أبو هريرة ١٢٣٢
- أن رجلاً قال يا رسول الله إن المؤذنين، ابن عمرو ١١٢
- أن رجلاً قال يا رسول الله إني أريد أن، أبو هريرة ٦٠١
- أن رجلاً كان عند النبي ﷺ فمر رجل، أنس ٨٨٣
- أن رجلاً من الكفار طعن خال أنس، أنس ٥٨٩
- أن رجلاً نشد في المسجد، بريدة ٩٥
- أن رجلاً يقال له أصرم، أسامة بن أخدري ٨٤٥
- أن رسول الله ﷺ أتى زمزم وهم يسقون، ابن عباس ٩١٧
- أن رسول الله ﷺ أخذ بيد مجذوم، جابر ٦٥٠
- أن رسول الله ﷺ أخذ بيد معاذ، معاذ ١٩٠
- أن رسول الله ﷺ أعتن بالصلاة، أبو موسى ١١٠٨
- أن رسول الله ﷺ أمر الحيتض بالخروج، أم عطية ٣١٦
- أن رسول الله ﷺ برىء من الصالفة، أبو موسى ٤٤٦
- أن رسول الله ﷺ مرّ بقرين، ابن عباس ١٠٠٧
- أن رسول الله ﷺ خرج إلى المقبرة، أبو هريرة ٤٩٤
- أن رسول الله ﷺ دخل على أعرابي يعود، أنس ٤١١
- أن رسول الله ﷺ دخل على أم السائب، جابر ١٠٨٢
- أن رسول الله ﷺ دخل على أم حرام فنام، أنس ٥٦٥
- أن رسول الله ﷺ ذكر يوم الجمعة، أبو هريرة ٥٠١
- أن رسول الله ﷺ رأى حماراً قد ومم، ابن عمر ١٠٥٧
- أن رسول الله ﷺ رفع إليه ابن لبته وهو في، أسامة ٤٥١
- أن رسول الله ﷺ ركب على حمار ليعود، أسامة ٨٥٩
- أن رسول الله ﷺ ركع ركوعه، عوف بن مالك ١٤٨
- أن رسول الله ﷺ سمع رجلاً يقرأ، عائشة ٣٢٩
- أن رسول الله ﷺ سمع رجلاً يقول، بريدة ١١٦٤
- أن رسول الله ﷺ صلى العشاء في آخر، ابن عمر ١١٠٧
- أن رسول الله ﷺ عاد سعد بن عباد، ابن عمر ٤٥٠
- أن رسول الله ﷺ علم حصيناً، عمران بن الحصين ١١٧٣
- أن رسول الله ﷺ في بعض أيامه، ابن أبي أوفى ٥٧٣
- أن رسول الله ﷺ قال في خطبته يوم، أبو بكر ١٠٠٩
- أن رسول الله ﷺ قال في ركوعه الطويل، حذيفة ١٢٩
- أن رسول الله ﷺ كان إذا أخذ مضجعه، أبو الأضر ٢٦٥
- أن رسول الله ﷺ كان إذا أخذ مضجعه، عائشة ٢٥٥
- أن رسول الله ﷺ كان إذا أراد أن يرقد، حفصة ٢٥٩
- أن رسول الله ﷺ كان إذا أوى إلى فراشه، أنس ٢٦٤
- أن رسول الله ﷺ كان إذا استوى على، ابن عمر ٦٠٤
- أن رسول الله ﷺ كان إذا استيقظ من الليل، عائشة ٤٤
- أن رسول الله ﷺ كان إذا رأى المطر، عائشة ٥٣٤
- أن رسول الله ﷺ كان إذا سجد، علي بن أبي طالب ١٤٧
- أن رسول الله ﷺ كان إذا سمع الرعد، ابن عمر ٥٣٠
- أن رسول الله ﷺ كان إذا قرع من الصلاة، المغيرة ١٨٢
- أن رسول الله ﷺ كان يتعوذ دبر، ابن أبي وقاص ١٨٧
- أن رسول الله ﷺ كان يجعل يمينه لطفامه، حفصة ٥٣
- أن رسول الله ﷺ كان يحرك شفتيه، صهيب ٢٠١
- أن رسول الله ﷺ كان يدعو إذا أصبح، أنس ٢٢٨
- أن رسول الله ﷺ كان يدعو الخرياق ذا، أبو هريرة ٨٥٤
- أن رسول الله ﷺ كان يُصلي أربعاً، ابن السائب ٢٤٤
- أن رسول الله ﷺ كان يطول في الركعة، أبو قتادة ١٢٧
- أن رسول الله ﷺ كان يُعجبه أن، ابن مسعود ١٢٠٦ + ١١٩١
- أن رسول الله ﷺ كان يعلمهم من، ابن عباس ٤١٦
- أن رسول الله ﷺ كان يعلمهم، عمرو بن العاصي ٣٦٨ + ٢٩٧
- أن رسول الله ﷺ كان يقول إذا أصبح، أبو هريرة ٢٠٥
- أن رسول الله ﷺ كان يقول إذا أوى إلى، أبو هريرة ٢٦٢
- أن رسول الله ﷺ كان يقول عند الكرب، ابن عباس ٣٥٧
- أن رسول الله ﷺ كان يقول عند دخول الخلا، أنس ٦٧
- أن رسول الله ﷺ كان يقول عند، علي بن أبي طالب ٢٦٣
- أن رسول الله ﷺ كان يقول عند، علي بن أبي طالب ٢١٧
- أن رسول الله ﷺ كان يقول في، عبد الله بن عمرو ٦٥٨
- أن رسول الله ﷺ كان يقول في، عبد الله بن عمرو ٦٣٠
- أن رسول الله ﷺ كان يقول في دبر الصلاة، أبو بكر ١٩٥
- أن رسول الله ﷺ كان يقول في ركوعه، عائشة ١٣١
- أن رسول الله ﷺ كان يقول في سجوده، أبو هريرة ١٥٣
- أن رسول الله ﷺ كان يكره النوم قبل، أبو هريرة ١١٠٦
- أن رسول الله ﷺ كتب: من محمد، أبو سفيان ٨٦١ + ٧٠٩
- أن رسول الله ﷺ لم يرد سفرأ إلا قال، أنس ٥٩٣
- أن رسول الله ﷺ لم يزل يفت في الصبح، أنس ١٥٨
- أن رسول الله ﷺ لما دخل البيت، أسامة ٥٥٩
- أن رسول الله ﷺ لما دنا ولاد فاطمة أمر، فاطمة ٨١٦
- أن رسول الله ﷺ مرّ في المسجد، أسماء بنت يزيد ٦٨٧
- أن رسول الله ﷺ نعى النجاشي، أبو هريرة ٤٦٦
- أن رسول الله ﷺ وجد علياً نائماً، سهل بن سعد ٨٥٣
- أن رسول الله ﷺ كان إذا استيقظ من الليل، عائشة ٢٨٩
- أن زينب كان اسمها برة، أبو هريرة ٨٤٠
- أن سعيد بن زيد خاصمته أروى، عروة بن الزبير ٩٠٤

- أن سلمة بن الأكوع قال فيه ، سلمة بن الأكوع (ث) ٥٨٥
 - أن طاووساً كان يقول إذا سمع ، الشافعي (ث) ٥٣٢
 - أن عائداً دخل على ابن ، الحسن البصري (ث) ١٠٢٢
 - أن عائشة اشكت ، القاسم بن محمد (ث) ٤٢٥
 - أن عائشة كانت إذا أرادت النوم ، عائشة ٢٨٣
 - أن عبداً لحاطب جاء رسول الله يشكو حاطباً ، جابر ١٠٦١
 - أن عثمان بن أبي العاصي شكاً إلى ، جبير بن مطعم ٤٠٣
 - أن علياً خرج من عند النبي ﷺ ، ابن عباس ٨٨٧ + ٣٩٨
 - أن علياً شرب قائماً ، التزالي بن سيرة ٩٦٠
 - أن علياً لما بارز مرجأ الخير ، سلمة بن الأكوع ٥٨٤
 - أن عمر أرسل ابنه عبد الله ، عمرو بن ميمون (ث) ٨٦٢ + ٤٨٣
 - أن عمر بن الخطاب ، عمر بن الخطاب (ث) ٥١٩
 - أن عمر بن الخطاب قال لما ، عمرو بن ميمون (ث) ٤٨٣
 - أن عمر كان إذا قُحطوا استسقى بالعباس ، أنس (ث) ٥١٥
 - أن فقراء المهاجرين أتوا رسول الله ، أبو هريرة ١٨٤
 - أن مالكاً سئل عن سلم على ، يحيى بن يحيى (ث) ٧٠٧
 - أن مجاهداً كان يختم القرآن ، ابن أبي داود (ث) ٣١١
 - أن مكاتياً جاء علي بن أبي طالب ، أبو وائل ٣٨٢ + ١١٧٢
 - أن منصور بن زاذان كان يختم ، الدورقي (ث) ٣١٠
 - أن نبي الله ﷺ كان إذا رأى الهلال ، قتادة ٥٤٦
 - أنا أعلمكم بالله وأتقاكم ، عائشة ٧٩٦
 - أنا أول من تشق عنه الأرض ، أبو هريرة ٧٩٥
 - أنا ابن الأكوع واليوم يوم ، سلمة بن الأكوع (ث) ٥٨٥
 - أنا الذي سميت أمي حيدرة ، علي بن أبي طالب (ث) ٥٨٤
 - أنا النبي لا كذب ، البراء ٧٩٣ + ٥٨٦ + ٥٨٣
 - أنا سيد ولد آدم ، أبو هريرة ٧٩٤
 - أنت علي الإسلام ، قيس بن عباد ٧٨٩
 - أنت مني وأنا منك ، البراء ٧٨٥
 - أنهم انتظروا النبي ﷺ ، أنس ١١٠٩
 - أهديت لرسول الله ﷺ شاة ، عائشة ٩١٨
 - أهل المدينة يعجبون ، إبراهيم بن المنذر (ث) ٨٩٧
 - أهلكتم أو قطعتم ظهر الرجل ، أبو موسى ٧٧٤
 - أو أملك أن الله تعالى نزع منكم الرحمة ، عائشة ٧٣١
 - أوصبيكم بتقوى الله والسمع والطاعة ، العرياض ١٢٣٦
 - أولى الناس بي يوم القيامة ، ابن مسعود ٣٤٢
 - أي الدعاء أسمع ؟ قال : جوف الليل ، أبو أمامة ١٧٩
- أي سعداً ألم تسمع إلى ما قال أبو حبيب ، أسامة ٨٥٩
 - أيام التشريق أيام أكل وشرب وذكر ، نيشة ٥٦٢
 - أيعجز أحدكم أن يكسب ، سعد بن أبي وقاص ٢٥
 - أيعجز أحدكم أن يكون كأيي ضمضم ، أنس ٢٣٥
 - أيما امرأة أصابت بخوراً ، أبو هريرة ١١١٣
 - أيما مسلم شهد له أربعة ، عمر بن الخطاب ٤٨٩
 - أين أنت من الاستغفار ، حذيفة ٩٠٨
 - أين كنت يا أبا هريرة ، أبو هريرة ٩٨٠
 - أيها الناس إنما صنعت هذا لتأتوا ، سهل بن سعد ٩٥٨
 - أيها الناس لا تتموا لقاء العدو ، ابن أبي أوفى ٥٧٣
 - إذا أخى الرجل الرجل فليساله عن ، يزيد بن نعمة ٨٨٤
 - إذا أتيت مضجعتك فتوضأ ، البراء ٢٥٧
 - إذا أحب الرجل أخاه فليخبره ، المقدم ٨٨١
 - إذا أخذت مضجعتك فقل ، الوليد بن الوليد ٣٨٣
 - إذا أراد أحدكم سفراً فليدع إخوانه ، أبو هريرة ٥٩٦
 - إذا أصبح أحدكم فليقل ، أبو مالك الأشعري ٢١٩
 - إذا أصبح ابن آدم فإن الأعضاء ، أبو سعيد الخدري ١٠٠٠
 - إذا أغمضت الميت فقل : باسم الله ، بكر بن عبد الله (ث) ٤٣٦
 - إذا أكل أحدكم طعاماً فليقل ، ابن عباس ٦٥٩
 - إذا أكل أحدكم فليذكر اسم الله تعالى ، عائشة ٦٣٢
 - إذا أنا قبضت فاحملوني ، عمرو بن ميمون ٨٦٢ + ٤٨٣
 - إذا أنا مت فلا تصحبني ، عمرو بن العاصي (ث) ٤٨٥
 - إذا أوى أحدكم إلى فراشه فليغض فراشه ، أبو هريرة ٢٥٤
 - إذا أويت إلى فراشك فقل ، بريدة ٢٩٦
 - إذا أويتما إلى فراشكما ، علي بن أبي طالب ٢٥٣
 - إذا أيقظ الرجل أهله ، أبو سعيد الخدري ١٠
 - إذا استيقظ أحدكم فليقل الحمد لله ، أبو هريرة ٤٠
 - إذا انتهى أحدكم إلى المجلس فليسلم ، أبو هريرة ٧١٥
 - إذا انصرفت من صلاة المغرب ، مسلم بن الحارث ١٩٩
 - إذا انفلتت دابة أحدكم بأرض فلاة ، ابن مسعود ٦١٥
 - إذا تئامب أحدكم فليمسك ، أبو سعيد الخدري ٧٧٢
 - إذا تزوج أحدكم امرأة أو اشترى ، عبد الله بن عمرو ٨١٠
 - إذا تغولت لكم الغيلا فنادوا بالأذان ، جابر ٦٢٠
 - إذا جاء الرجل يعود مريضاً فليقل ، عبد الله بن عمرو ٤٠٦
 - إذا جاء رمضان فتحت أبواب الجنة ، أبو هريرة ١١٣٩
 - إذا حدث الرجل بالحديث ثم التفت ، جابر ١١١٤
 - إذا حضرتم المريض أو الميت ، فقولوا ، أم سلمة ٤٣٧

- ٣٧٢ - إذا خفت سلطاناً أو غيره فقل، ابن عمر
- ٨٦ - إذا دخل أحدكم المسجد فليسلم على النبي، أبو أسيد
- ٨٧ - إذا دخل أحدكم المسجد، أبو هريرة
- ٦٣٣+٦٢ - إذا دخل الرجل بيته فذكر الله، جابر
- ٦٤ - إذا دخل بيتاً غير مسكون، مالك
- ٤٢٨ - إذا دخلت على مريض فمره فليدع، عمر بن الخطاب
- ٤٢٢ - إذا دخلت على مريض فتنفسوا له، أبو سعيد الخدري
- ١٠٩٢ - إذا دعا أحدكم فليعزم المسألة، أنس
- ٦٤٣ - إذا دعي أحدكم فليجب، أبو هريرة
- ٤٧٩ - إذا دفتنوني أقيموا حول، عمرو بن العاصي (ث)
- ٥٢٩ - إذا رأى أحدكم اليرق، عروة بن الزبير (ث)
- ٣٠١ - إذا رأى أحدكم الرؤيا يكرها، جابر
- ٢٩٩+٢٩٨ - إذا رأى أحدكم رؤيا، أبو سعيد الخدري
- ٣٠٣ - إذا رأى أحدكم رؤيا يكرها فليقل، أبو هريرة
- ٣٠٢ - إذا رأى أحدكم رؤيا يكرها، أبو هريرة
- ٩٤٧ - إذا رأى أحدكم ما يُعجبه في نفسه، سهل بن حنيف
- ٩٤٨ - إذا رأى أحدكم من نفسه وماله، عامر بن ربيعة
- ٨٦٥ - إذا رأيتم الحريق فكبروا، عبد الله بن عمرو
- ٧٧٣ - إذا رأيتم المذاحين فاحشوا في وجوههم، المقداد
- ٩٦ - إذا رأيتم من يبيع أو يبتاع في المسجد، أبو هريرة
- ٢٩١ - إذا رآه الله عز وجل إلى العبد المسلم، أبو هريرة
- ٧٠٤ - إذا سلم عليكم أهل الكتاب فقولوا، أنس
- ٧٠٥ - إذا سلم عليكم اليهود فإنما يقول أحدكم، ابن عمر
- ٦٨٩ - إذا سلم واحد من القوم أجزاء عنهم، زيد بن أسلم
- ١٠٣ - إذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل ما، عبد الله بن عمرو
- ١٠٢ - إذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما، أبو سعيد الخدري
- ٨٦٤ - إذا سمعتم نباح الكلاب، جابر
- ٨٦٣ - إذا سمعتم نباح الحمير فتعوذوا، أبو هريرة
- ١٩٦ - إذا صلى أحدكم فليبدأ بتحميد الله، فضالة بن عبيد
- ٤٧٣ - إذا صليتم على الميت فأخلصوا، أبو هريرة
- ٨٩٤ - إذا طنت أذن أحدكم فليذكرني، أبو رافع
- ٧٥٦ - إذا عطس أحدكم فحمد الله تعالى، أبو موسى
- ٧٦٢ - إذا عطس أحدكم فقل له، ابن عمر (ث)
- ٧٦٣ - إذا عطس أحدكم فليحمد الله، سالم بن عبيد
- ٧٦٩ - إذا عطس أحدكم فليشمت، أبو هريرة
- ٧٦٠+٧٥٤ - إذا عطس أحدكم فليقل، أبو هريرة
- ١٧٢ - إذا فرغ أحدكم من التشهد الأخير، أبو هريرة
- ١٣٠ - إذا قال أحدكم سبحان ربي العظيم، عتبة بن مسعود
- ١٠٧١ - إذا قال الرجل لأخيه يا كافر، ابن عمر
- ١٠٦٩ - إذا قال الرجل هلك الناس، أبو هريرة
- ١٠٤ - إذا قال المؤذن الله أكبر، عمر بن الخطاب
- ٢٩٢ - إذا قام أحدكم عن فراشه من الليل، أبو هريرة
- ١٠٨٩ - إذا كانوا ثلاثة فلا يتنازع أثاث، ابن عمر
- ١٠٨٨ - إذا كنتم ثلاثة فلا يتنازع أثاث، ابن مسعود
- ٥٤ - إذا لبستم وإذا توضأتم فابدؤوا، أبو هريرة
- ٦٩٣ - إذا لقي أحدكم أخاه فليسلم عليه، أبو هريرة
- ٩٠٦ - إذا لقيت أولئك فأخبرهم، ابن عمر (ث)
- ٤٤١+٣٤٠ - إذا مات ولد العبد قال الله، أبو موسى
- ٤٦٤ - إذا مت فلا تؤذنوا بي أحداً، حذيفة
- ٥ - إذا مرت من برأض الجنة، ابن عمر
- ٩٩ - إذا نودي للصلاة أدبر الشيطان، أبو هريرة
- ٣٥٤ - إذا هم أحدكم بالأمر فليركع، جابر
- ٣١٥ - إذا وافق ختم القرآن، سعد بن أبي وقاص
- ٣٨٨ - إذا وجدت في نفسك شيئاً فقل، أبو زميل
- ٥٢٥ - إذا وقعت كبيرة أو هاجت ريح، أنس وجابر
- ٦٠ - إذا ولج الرجل بيته فليقل، أبو مالك الأشعري
- ١٠١٨ - إن أبا سفيان رجل شحيح، هند بنت عتبة
- ٨٢٨ - إن أحب أسمائكم إلى الله عز وجل، ابن عمر
- ٩١ - إن أحدكم إذا أراد أن يخرج من المسجد، أبو أمامة
- ١٢١٦ - إن أحدكم يجمع خلقه في بطن أمه، ابن مسعود
- ١٠٧٣ + ٨٣٢ - إن أختع اسم عند الله تعالى، أبو هريرة
- ٤٢٤ - إن أفضل ما تعد شهادة، عمرو بن العاصي (ث)
- ٦٩٨ - إن أولى الناس بالله من يداهم بالسلام، أبو أمامة
- ١٠٧٤ - إن ابني هذا سيد، أبو بكر
- ١٢١٥ - إن الحلال بين وإن الحرام بين، التعمان بن بشير
- ٣٥٣ - إن الدعاء موقوف بين السماء، عمر بن الخطاب
- ٢٧٨ - إن الرجل إذا أوى على فراشه ابتدره، جابر
- ٦٦٤ - إن الرجل إذا دخل بيته فأكل طعامه، جابر
- ٩٩٥ - إن الرجل لينكلم بالكلمة، بلال بن الحارث
- ٤٣٥ - إن الروح إذا قبض تبعه البصر، أم سلمة
- ٥١٠ - إن الشمس والقمر من آيات الله، عائشة
- ٣٧٥ - إن الشيطان إذا نودي بالصلاة، سهيل بن أبي صالح
- ٦٣٥ - إن الشيطان يستحل الطعام، حذيفة
- ١٠٤٢ - إن العبد إذا لعن شيئاً صعدت اللعنة، أبو الدرداء

- ١١١٧ - إن من الشعر حكمة، أبي بن كعب
- ٦٤٥ - إن هذا اتبعنا فإن شئت أن تأذن له، أبو مسعود
- ٩٣ - إن هذه المساجد لا تصلح لشيء من هذا، أنس
- ٨٢٧ - إنكم تدعون يوم القيامة بأسمائكم، أبو الدرداء
- ٥١٨ - إنكم شكوتكم جذب دياركم، عائشة
- ١٢١٣+٢ - إنما الأعمال بالنيات، عمر بن الخطاب
- ٩٥-٩٢ - إنما بنيت المساجد لما بنيت له، بريدة
- ٧١٨ - إنما جعل الاستئذان من النظر، سهل بن سعد
- ٣٢٥ - إنما مثل صاحب القرآن كمثل الإبل، ابن عمر
- ٣ - إنما يُحفظ حديث الرجل، ابن عباس
- ٩٣٢ - إنما يلبس الحرير في الدنيا، عمر بن الخطاب
- ٩٠٦ - إنه قد ظهر قبلنا ناسٌ يقرؤون، يحيى بن يعمر (ث)
- ٨٠٠ - إنه لعهد النبي ﷺ إليّ أنه، علي بن أبي طالب
- ١٢٠٠ - إنه ليغان على قلبي، الأغر المزني
- ٢٤٤ - إنها ساعة تفتح فيها أبواب، عبد الله بن السائب
- ٩٥٩ - إنها صفة، صفة
- ١٠٠٧ - إنهما يعذبان وما يعذبان في كبير، ابن عباس
- ٧٩٧ - إني آبيت عند ربي، عائشة
- ٩٧٣ - إني حاملك على ولد الناقة، أنس
- ٧٢ - إني كرهت أن أذكر الله تعالى إلا، المهاجر بن قنفذ
- ٣٦٥ - إني لأعلم كلمة لا يقولها، سعد بن أبي وقاص
- ٨٧٨ - إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب، سليمان بن صرد
- ١٢ - إني لأقرأ جزئي، عائشة
- ٩٧٤ - إني لا أقول إلا حقاً، أبو هريرة
- ١٠٢٦ - إياكم والظن، أبو هريرة
- ٤٦٥ - إياكم والنعي، فإن النعي من عمل، ابن مسعود
- ١٠٩٥ - إياكم وكثرة الحلف في البيع، أبو قتادة
- ٦٣٤ - ائذن لعشرة، أنس
- ٧٨٠ - ائذن له ويشره بالجنة، أبو موسى
- ١٠١٤ - ائذنوا له بش أخو العشيرة، عائشة
- ١٢٣٥ - اتق الله حيثما كنت، أبو ذر ومعاذ
- ٩٦٦ - اتقوا النار ولو يشق تمرة، عدي بن حاتم
- ٤٩٨ - اتقي الله واصبري، أنس
- ٧٨١ - أثبت أحد، أنس
- ١٠٢٩+٤٤٨ - اثنتان في الناس هما بهم كفر، أبو هريرة
- ٧١٩ - اخرج إلي هذا فعلمه الاستئذان، ربعي بن حراش
- ١١٩٢ - ادعوا الله وأنتم موقنون بالإجابة، أبو هريرة
- ٩٩٤ - إن العبد ليتكلم بالكلمة من رضوان الله، أبو هريرة
- ٩٩٣ - إن العبد يتكلم بالكلمة ما يتبين فيها، أبو هريرة
- ٤٥٢ - إن العين تدمع والقلب يحزن، أنس
- ٨٨٠ - إن الغضب من الشيطان، عطية بن عروة
- ١٠٢٧ - إن الله تجاوز لأمتي، أبو هريرة
- ١٠٣١ - إن الله تعالى أوحى إليّ أن، عياض بن حمار
- ٥٩٤ - إن الله تعالى إذا استودع شيئاً حفظه، ابن عمر
- ١٢٢٠ - إن الله تعالى طيب لا يقبل إلا طيباً، أبو هريرة
- ٦٥٣ - إن الله تعالى ليرضى عن العبد يأكل الأكلة، أنس
- ٧٥٣ - إن الله تعالى يحب العطاس، أبو هريرة
- ٣٧٧ - إن الله تعالى يلوم على العجز، عوف بن مالك
- ١٢٣٣ - إن الله عز وجل فرض فرائض فلا، أبو ثعلبة
- ٧٦٥ - إن الله عز وجل يكره رفع الصوت، ابن الزبير
- ١٢٣٠ - إن الله كتب الإحسان على كل، شداد بن أوس
- ٨٤٦ - إن الله هو الحكيم وإليه الحكم، هانيء الحارثي
- ١١٠٣ - إن الله يفض البليغ من الرجال، عبد الله بن عمرو
- ١٠٩٣ - إن الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم، ابن عمر
- ٧٤٧ - إن المسلمين إذا التقيا فتصافحا، البراء
- ٩٨٨ - إن الناس إذا رأوا الظالم، أبو بكر
- ١٠٠٩ - إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم، أبو بكر
- ٦٠٣ - إن ربك سبحانه يعجب من عبده إذا قال، علي بن ربيعة
- ٥٣٩ - إن شئت دعوت وإن شئت صبرت، عثمان بن حنيف
- ١٠٢٢ - إن شر الرعاء الحطمة، عائذ بن عمرو
- ٩٢٤ - إن طول صلاة الرجل وقصر خطبته، عمار بن ياسر
- ٥٧٨ - إن عبيد كل عبيد، عمارة بن زعكرة
- ٣٧٤ - إن عدو الله إبليس جاء بشهاب، أبو الدرداء
- ٣٠٨ - إن في الليل لساعة لا يوافقها رجل مسلم، جابر
- ٧٩٢ - إن فيك خصلتين، ابن عباس
- ٤٥٩ - إن كل محدث بدعة، العرياض
- ١١٠٢ - إن للخصومات قحماً، علي بن أبي طالب (ث)
- ٥٥٦ - إن لله تعالى تسعة وتسعين اسماً، أبو هريرة
- ٣٠٩ - إن لله تعالى ملكاً موكلًا بمن يقول، أبو أمامة
- ١١٨٨ - إن مما أدرك الناس من كلام، أبو مسعود
- ١٢٣٧+٦٤٥ - إن من أحبك إليّ وأقر بكم مني مجلساً، جابر
- ١١٠٥ - إن من أدبى الربا الاستطالة، سعيد بن زيد
- ١٠١٢ - إن من أفضل أيامكم يوم الجمعة، أوس بن أوس
- ٣٤٤ -

- اذبحوا على اسم الله ، جندب بن سفيان ١١٣٥
 - اذكروا محاسن موتاكم، ابن عمر ٤٩١+٤٦٨
 - ارجع إليها فأخبرها أن لله تعالى ما أخذ، أسامة ٤٦٠
 - ارجع فصل فإنك لم تصل، أبو هريرة ٦٩٢
 - ارجع فقل: السلام عليكم أدخل، كلفة بين الحنبل ٧٢٠
 - اركبها، أنس ١٠٥٨
 - ازهد في الدنيا يحبك الله، سهل بن سعد ١٢٢٤
 - استأذن رجل من بني عامر على، ربعي بن حراش ٧١٩
 - استأذنت النبي ﷺ في، عمر بن الخطاب ١١٩٦ + ٦٠٢
 - الاستئذان ثلاث، أبو موسى ٧١٧
 - استرقوا لها، فإن بها النظرة، أم سلمة ٩٤٠
 - استسقى النبي ﷺ فسقاء يهودي، أنس ٩٣٨
 - استسقى رسول الله ﷺ فأتته بهاء، عمرو بن أخطب ٦٦٧
 - استغفروا لأخيك، عثمان بن عفان ٤٨٠
 - استقرض النبي ﷺ مني أربعين، عبد الله بن أبي ربيعة ٩١٥
 - استنصت الناس، جرير بن عبد الله ٩٥٧
 - اشفعوا توجروا، أبو موسى ٩٧٦
 - اطلبوا استجابة الدعاء، الشافعي (ث) ٥٨١+٥٣٥+١١٨
 - اعملوا فإنكم على عمل صالح، ابن عباس ٩١٧
 - اغزوا باسم الله في سبيل الله، بُريدة ٥٦٩
 - افتح لعثمان وبشره بالجنة، أبو موسى ٧٨٤
 - افطنت النبي ﷺ ليلة، عائشة ١٥٠
 - اقرأ قل يا أيها الكافرون، نوفل الأشجعي ٢٦٦
 - اقرؤوا (يس) على موتاكم، معقل بن يسار ٤٣٨
 - اقسمها (لشاة أهدتها له)، عائشة ٩١٨
 - انطلق ثلاثة نفر ممن كان قبلكم، ابن عمر ١١٨٩
 - انطلق نفر من أصحاب، أبو سعيد الخدري ٣٩٠
 - انظروا إلى ما يقول سيّدكم، أبو هريرة ١٠٧٦
 - بش الخطيب أنت، عدي بن حاتم ١٠٦٠
 - بش مطية الرجل زعموا، أبو مسعود أو حذيفة ١١٢٨
 - بارك الله عليك، جابر ٨٠٨
 - بارك الله لك في أهلك ومالك، عبد الله بن أبي ربيعة ٩١٥
 - بارك الله لك وبارك عليك، أبو هريرة ٨٠٩
 - بارك الله لك، أنس ٨٠٧
 - باسم الله أريقك، أبو سعيد الخدري ٤٠٩
 - باسم الله الرحمن الرحيم، أعينك، عثمان بن عفان ٤١٤
 - باسم الله الكبير، ابن عباس ٤١٦
 - باسم الله اللهم إني أسألك خير هذه السوق، بريدة ٨٨٩
 - باسم الله تربة أرضنا، عائشة ٤٠٠
 - باسم الله وعلى سنة رسول الله، ابن عمر ٤٧٧
 - باسم الله، أمنت بالله، بلال ٨٤
 - باسم الله، التحيات لله، ابن عمر ١٦٨
 - باسم الله، التكلاّن على الله، أبو هريرة ٥٨
 - باسم الله، اللهم إني أعوذ بك من الخبث، أنس ٦٨
 - باسم الله، اللهم صل على محمد، أنس ٨٩
 - باسم الله، توكلت على الله، أم سلمة ٥٦
 - باسم الله، وضعت جنبي، أبو الأضر ٢٦٥
 - باسمك اللهم أحيا وأموت، أبو ذر وحذيفة ٢٥١+٣٩
 - بحسب المرء من الكذب، عمر بن الخطاب ١١٢٧
 - البخيل من ذكرت عنده فلم، علي بن أبي طالب ٣٥٠
 - برى رسول الله ﷺ من الصالحة والحالقة، أبو برة ٩٠٥
 - بعثني أمي إلى رسول الله ﷺ، عبد الله بن بُشر ٨٣٤
 - بعثني أبي إلى رسول الله ﷺ، غالب القطان ٦٩١
 - بقيت أنا وأنت، أبو هريرة ٦٥١
 - بل أنا وأرأساه، القاسم بن محمد ٤١٩
 - بني رسول الله ﷺ يزنب فأولم، أنس ٨١١
 - بني الإسلام على خمس، ابن عمر ١١٤١+١٢٢٧
 - بينا نحن عند رسول الله ﷺ إذ عطس، سالم بن عبيد ٧٦٣
 - بينما أنا أمشي النبي ﷺ فإذا رجل، بشير بن معبد ٨٣٦
 - بينما أنا أمشي النبي ﷺ، بشير بن معبد ٤٩٩
 - بينما جارية على ناقه، أبو برة ١٠٤٥
 - بينما رسول الله ﷺ في بعض، عمران بن الحصين ١٠٤٤
 - بينما نحن جلوس عند، عمر بن الخطاب ١٢٤٠
 - الثاؤب الرفيع والعطسة، أم سلمة ٧٦٦
 - التحيات الطيبات الصلوات الزاكيات، عائشة (ث) ١٦٧
 - التحيات الطيبات الصلوات لله، أبو موسى ١٦٤
 - التحيات المباركات الصلوات الطيبات، ابن عباس ١٦٣
 - التحيات لله والصلوات والطيبات، عائشة ١٦٥
 - التحيات لله والصلوات والطيبات، ابن مسعود ١٦٢
 - التحيات لله، الزاكيات لله، عبد الرحمن القاري ١٦٦
 - تزوجت بكراً أم ثيباً؟، جابر ٨١٣
 - تزوجت يا جابر؟ قلت: نعم، جابر ٨٩٠
 - التسبيح للرجال، أبو هريرة ١٧٨
 - تسموا بأسماء الأنبياء، أبو وهيب ٨٣٠

٧٤٥	- تصافحوا بذهب الغُلّ، عطاء بن عبد الله	٧٤٥	- الحمد لله الذي أذاقني لذته، ابن عمر
٥٩٧	- تعال أودعك، ابن عمر	٧٤	- الحمد لله الذي أذهب عني الأذى، أنس وأبو ذر
٣٢٤	- تعاهدوا هذا القرآن، أبو موسى	٦٥٥	- الحمد لله الذي أطعم وسقى وسوّعه، أبو أيوب
١١٥٣	- تعوذوا بالله من جهد البلاء، أبو هريرة	٢٦٤	- الحمد لله الذي أطعمنا وسقانا، أنس
٥٤٨	- تعوذني بالله من شر هذا الغاسق، عائشة	٦٥٤	- الحمد لله الذي أطعمنا وسقانا، أبو سعيد الخدري
٤١٢	- تمام عبادة المريض، أبو أمامة	٥٥٤	- الحمد لله الذي أعانني فصمت، معاذ بن زهرة
٦٢٦	- توباً توباً لرينا أويأ، ابن عباس	٧١٠	- الحمد لله الذي أنقذه من النار، أنس
٦٠٨	- ثلاث دعوات مستجابات، أبو هريرة	٩٤٩	- الحمد لله الذي يتعمته تتم الصالحات، عائشة
٥٥١	- ثلاث لا ترد دعوتهم، أبو هريرة	٢٤١	- الحمد لله الذي خلّلنا اليوم عافيته، أبو سعيد
٦٨٠	- ثلاث من جمعهن فقد جمع الإيمان، عمار	٨٩٢	- الحمد لله الذي سوّى خلقي فعذّله، أنس
٦١	- ثلاثة كلهم ضامن على الله عز وجل، أبو أمامة	٦٣	- الحمد لله الذي كفاني وآواني، عبد الله بن عمرو
١٠٣٦	- ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة، أبو ذر	٢٧٠	- الحمد لله الذي كفاني وآواني، ابن عمر
٧٢١	- ثم صعد بي جبريل إلى السماء الدنيا، أنس	٦٥٨	- الحمد لله الذي منّ علينا وهدانا، ابن عمرو
١٧١	- ثم يُخَيَّر من الدعاء، ابن مسعود	٤٤٤	- الحمد لله الذي نصر عبده وأعز دينه، ابن مسعود
٥٧٥	- ثنتان لا تردان؛ الدعاء عند البأس، سهل بن سعد	٦٢٧	- الحمد لله الذي نصرك وأعزك، عائشة
١١٣	- ثنتان لا تردان؛ الدعاء عند النداء، سهل بن سعد	٢٤٢	- الحمد لله الذي وهب لنا هذا اليوم، ابن مسعود
١٢٢٩	- جئت تسأل عن البر والإثم؟، وابصة	٩٤٩	- الحمد لله على كل حال، عائشة
٩٠٧	- جاء الحق وذهق الباطل، ابن مسعود	٦٥٢	- الحمد لله كثيراً طيباً مباركاً فيه، أبو أمامة
٦٠٠	- جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال إني أريد سفراً، أنس	٨٠٦	- الحمد لله نستعينه ونستغفره، ابن مسعود
٢٠٨	- جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال ما لقيت، أبو هريرة	٨٩١	- الحمد لله، اللهم كما حسنت، علي بن أبي طالب
٦٨١	- جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال، عمران بن الحصين	٨٢٠	- حملتُ بعبد الله بن الزبير بمكة، أسماء
٦٦٩	- جاء رجل إلى رسول الله ﷺ فقال، أبو هريرة	٩٣٥	- الحياء رؤية الآلاء، الجندب (ث)
١١٨٧	- جاء رجل إلى رسول الله ﷺ فقال واذا نوباء، جابر	٨٩٦	- خذرت رجلٌ رجل عند ابن عباس، مجاهد (ث)
٦٦٨	- جاء رجل إلى رسول الله ﷺ ليضيفه، أبو هريرة	٣٩٢	- خذها فلعنمري لمن أكل يرقية، علاقة بن صحار
٣٩١	- جاء رجل النبي ﷺ فقال إن أخي وجع، ابن أبي ليلى	١٠٤٤	- خذوا ما عليها ودعوها فإنها، عمران بن الحصين
٢٢٨	- جاء غلام إلى النبي ﷺ فقال إني، ابن عمر	٩٨١	- خلني فرصة من مسك، عائشة
٤١٨	- جاءنا رسول الله ﷺ يعودني، سعد بن أبي وقاص	٥٧١	- خرج رسول الله ﷺ إلى الخندق، أنس
٥٨٨	- جعل المهاجرون والأنصار يحفرون الخندق، أنس	٦٧١	- خرج رسول الله ﷺ ذات يوم فإذا هو، أبو هريرة
٩٣٨	- جمّلَكَ الله، أنس	٧٢٥	- خرجت ليلة من الليالي فإذا رسول الله يمشي، أبو ذر
٦٨٢	- جاء رجل النبي ﷺ فقال السلام، معاذ بن أنس	٢٠٤	- خرجنا في ليلة مطر وظلمة، عبد الله بن غبيب
١٠٨٠	- حتى يهيم رب المال من يقل صدقته، أبو هريرة	١٠١٧	- خرجنا مع رسول الله ﷺ في سفر، زيد بن أرقم
٩٥٦	- حدثوا الناس بما يعرفون، علي بن أبي طالب (ث)	١٣٣	- خشع سمعي وبصري، علي بن أبي طالب
٤٨٤	- الحدوا لي لحداً، عامر بن سعد (ث)	١٨٨	- خصلتان لا يحافظ عليهما عبد، عبد الله بن عمرو
٣٤٤	- حضرنا عمرو بن العاصي، ابن شماس	٨٠١	- خطبنا ابن مسعود، أبو وائل
٩١٢	- حفظك الله بما حفظت نبيه، أبو قتادة	٦٧٤	- خلق الله عز وجل آدم على صورته، أبو هريرة
٧٥٨	- حق المسلم على المسلم خمس، أبو هريرة	٣٢٢	- خير الأعمال الجُلُّ والرحلة، أنس
٧٥٩	- حق المسلم على المسلم ست، أبو هريرة	٥٠٨	- خير الدعاء دعاء يوم عرفة، عبد الله بن عمرو

- ٣٠٥ - خيراً تلقاه، ابن زمل
- ٣٠٤ - خيراً رأيت، أبو موسى
- ١٢١٢ - دخل أبو بكر على امرأة من، قيس بن أبي حازم
- ٧٣٧ - دخل أبو بكر فكشف، عائشة (ث)
- ٤٢٦ - دخل النبي ﷺ على رجل يعود، أنس
- ٩٠٧ - دخل النبي ﷺ مكة يوم الفتح، ابن مسعود
- ٥٣٧ - دخل رجل المسجد يوم الجمعة، أنس
- ٢٢٣ - دخل رسول الله ﷺ ذات يوم، أبو سعيد الخدري
- ٤٣٥ - دخل رسول الله ﷺ على أبي سلمة وقد، أم سلمة
- ٨٧٩ - دخل عليّ النبي ﷺ وأنا غصبي، عائشة
- ٣٩٦ - دخل عليّ النبي ﷺ وقد خرج، بعض أزواج النبي
- ٧٨٢ - دخلت الجنة فرأيت قصراً، جابر
- ٤٨٢ - دخلت على أبي بكر وهو مريض، عائشة (ث)
- ٤١٧ - دخلت على النبي ﷺ وهو يوعك، ابن مسعود
- ٧٣٣ - دخلت مع أبي بكر أول ما قدم المدينة، البراء (ث)
- ١٢١٧ - دع ما يريك إلى ما لا يريك، الحسن بن علي
- ٦٤٥ - دعا رجل النبي ﷺ لطعام، أبو مسعود الأنصاري
- ١١٨١ - دعا رسول الله ﷺ بدعاء كثير، أبو أمامة
- ١١٤٥ - الدعاء هو العبادة، النعمان بن بشير
- ١٠٧٩ - دعها حتى يلقاها ربه، زيد بن خالد
- ٣٦٢ - دعوات المكروب: اللهم رحمتك أرجو، أبو بكر
- ١١٧٨+٣٦٦ - دعوة ذي النون، سعد بن أبي وقاص
- ٩٦١ - دفع رسول الله ﷺ من عرق، أسامة بن زيد
- ١٢٢٢+٩٦٤+٩٢٩ - الدين النصيحة، تميم الداري
- ٣٣ - الذاكرون الله كثيراً، أبو سعيد الخدري
- ٩٥١ - ذلك شيء يجدونه في صدورهم، معاوية بن الحكم
- ٣٨٧ - ذلك شيطان يُقال له خنزب، عثمان بن أبي العاصي
- ٥٥٢ - ذهب الظمأ وابتلت العروق، ابن عمر
- ٧٣٥ - رأيت أبا نضرة قتل خذ، إياس بن دَعْفَل (ث)
- ٥٨٧ - رأيت النبي ﷺ ينقل معنا التراب، البراء
- ٩٥٨ - رأيت رسول الله ﷺ وقف، سهل بن سعد
- ٣٠ - رأيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح، ابن عمر
- ٨١٧ - رأيت رسول الله ﷺ أُذُن في أُذُن الحسين، أبو رافع
- ٤٣٠ - رأيت رسول الله ﷺ وهو بالموت وعنده، عائشة
- ٣٠٠ - الرؤيا الصالحة من الله، أبو قتادة
- ١١٨٣ - رب أعني ولا تُعن عليّ، ابن عباس
- ١٥٧ - رب اغفر لي وارحمني واجبرني، ابن عباس
- ١٢٠٣ - رب اغفر لي وتب عليّ، ابن عمر
- ١٥٦ - رب اغفر لي، رب اغفر لي، حذيفة
- ١٠٨١ - رب الصريمة والغنيمة، عمر بن الخطاب (ث)
- ١٤٢ - ربنا لك الحمد ملء السماوات، ابن عباس
- ٧٦٧ - الرجل مزكوم، سلمة بن الأكوع
- ١٠١٥+٩٣٣ - رحم الله موسى لقد أودى، ابن مسعود
- ٣٢٩ - رحمه الله لقد أذكرني آية كنت أسقطتها، عائشة
- ٣٤٧ - رغم أنف رجل ذكرْتُ عنده فلم يصل، أبو هريرة
- ٥٢١ - الرياح من رُوح الله تعالى، أبو هريرة
- ٦٠٠ - زدك الله التقوى، أنس
- ٥٤١ - سألت ابن المبارك عن الصلاة التي، أبو وهب (ث)
- ٩٣٢ - سألت عائشة عن الحرير، عمران بن حصين
- ٩٥٢ - سئل النبي ﷺ عن الطيرة، عروة بن عامر
- ١١١٦ - سئل رسول الله ﷺ عن الشعر، عائشة
- ١٠٨٥ - سباب المسلم فسوق، ابن مسعود
- ٦٠٤ - سبحانه الذي ستر لنا هذا، ابن عمر
- ٥٣١ - سبحانه الذي يسبح الرعد بحمده، ابن الزبير (ث)
- ٣٥٩ - سبحانه العظيم، أبو هريرة
- ٩٨٣ - سبحانه الله! يس ما جزتها، عمران بن الحصين
- ٩٨٥ - سبحانه الله، ما ينبغي لأحد، عبد الله بن سلام
- ٢٤٩ - سبحانه الملك القدوس، أبي بن كعب
- ١٤٨ - سبحانه ذي الجبروت والملكوت، عوف بن مالك
- ١٩٣ - سبحانه رب العزة عما، أبو سعيد الخدري
- ١٤٤ - سبحانه ربي الأعلى، حذيفة
- ١٢٩ - سبحانه ربي العظيم، حذيفة
- ٥٣٢ - سبحانه من سبحت له، طاووس (ث)
- ١٣١ - سبحانهك اللهم ربنا وبحمدك، عائشة
- ١٤٥ - سبحانهك اللهم ربنا وبحمدك، عائشة
- ١٣٢ - سبحانهك اللهم ربنا وبحمدك، علي بن أبي طالب
- ٨٦٧ - سبحانهك اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله، أبو برزة
- ١١٩ - سبحانهك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك، عائشة
- ١٢١ - سبحانهك اللهم وبحمدك، عمر بن الخطاب (ث)
- ١٥٠ - سبحانهك وبحمدك لا إله إلا أنت، عائشة
- ٩ - سبق المفردون، أبو هريرة
- ١٤٦+١٣٤ - سبح قدوس، عائشة
- ٦٩ - ستر ما بين أعين الجن وعورات، علي بن أبي طالب
- ٥٥ - ستر ما بين أعين الجن وعورات بني آدم، أنس

- ١٥٤ - سجد وجهي للذي خلقه وشق سمعه، عائشة
- ١١٧٩ - سل ربك العافية، أنس
- ٨١١ - السلام عليكم أهل البيت ورحمة الله، أنس
- ٤٩٦ - السلام عليكم أهل الديار، بُريدة
- ٤٩٧ - السلام عليكم دار قوم مؤمنين أنتم، عائشة
- ٤٩٢ - السلام عليكم دار قوم مؤمنين، عائشة
- ٤٩٤ - السلام عليكم دار قوم مؤمنين، أبو هريرة
- ٤٩٥ - السلام عليكم يا أهل القبور، ابن عباس
- ٦٩٦ - السلام قبل الكلام، جابر
- ١١٨٠ - سلوا الله تعالى العافية، العباس
- ٨٢٩ - سم ابنك عبد الرحمن، جابر
- ٦٣١ - سم الله وكل يمينك، عمر بن أبي سلمة
- ١٤٠ - سمع الله لمن حمده ربنا لك، علي وابن أبي أوفى
- ١٣٩ - سمع الله لمن حمده، أبو هريرة
- ١٤٣ - سمع الله لمن حمده، رفاعة
- ٧٧٤ - سمع النبي ﷺ رجلاً يثني على رجل، أبو موسى
- ٣٥٢ - سمع رسول الله ﷺ رجلاً يدعو في صلاته، فضالة
- ٢٠٦ - سَمِعَ سامع بحمد الله وحسن بلائه، أبو هريرة
- ٧٨٧ - سمعت دف نعليك في الجنة، أبو هريرة
- ١٠٢٣ + ٩٧٩ + ٧١٢ - سمعت صوت، كعب بن مالك
- ٨٥٨ - سموا باسمي ولا تكونوا يكتيني، جابر وأبو هريرة
- ٨٤١ - سميت برة، فقال رسول الله، زينب بنت أبي سلمة
- ١٢٠٢ + ٢٠٢ - سيد الاستغفار، شداد بن أوس
- ٩٠٣ - شكوا أهل الكوفة سعداً إلى عمر، جابر بن سمرة
- ٥١٨ - شكوا الناس إلى رسول الله ﷺ فحوط المطر، عائشة
- ٢٩٦ - شكوا خالد إلى النبي ﷺ أرقاً، بريدة
- ٩٥٤ - شكوت إلى النبي ﷺ أني لا أثبت، جرير بن عبد الله
- ٢٩٤ - شكوت إلى رسول الله ﷺ أرقاً، زيد بن ثابت
- ٩٠٨ - شكوت إلى رسول الله ﷺ ذرب لساني، حذيفة
- ٦٠٣ - شهدت علياً أني بدابته ليركبها، علي بن ربيعة
- ٥٧٤ - صبح النبي ﷺ خير، أنس
- ٤٢٩ - صبح الجسم يا خوات، خوات بن جبير
- ١١٣٢ - صدقة تصدق الله بها عليكم، عمر بن الخطاب
- ٢٥٨ - صدقك وهو كذوب، أبو هريرة
- ٩٢١ - صُرف عنا سوء منذ أسلمنا، عبد الله بن بكر
- ٩٦١ - الصلاة أمامك، أسامة
- ٥٣٦ - صلى بنا رسول الله ﷺ صلاة الصبح، زيد بن خالد
- ٤٧١ - صلى رسول الله ﷺ على جنازة، عوف بن مالك
- ١٢٨ - صليت مع النبي ﷺ ذات ليلة فافتتح البقرة، حذيفة
- ٦٦٤ - صنع أبو الهيثم للنبي ﷺ طعاماً، جابر
- ٥٥٠ - الصيام جنة، أبو هريرة
- ٧٩١ - ضحك الله من فعالكما، أنس
- ٤٠٣ - ضحكك الله على الذي يأتكم، عثمان بن أبي العاصي
- ١١٢٢ - طلقها (لزوجته ابن عمر)، ابن عمر
- ١٧ - الطهور شطر الإيمان، أبو مالك الأشعري
- ١٢٠٩ - طوبى لمن وجد في صحيفته، عبد الله بن بسر
- ٤٠٤ - عادني النبي ﷺ، سعد بن أبي وقاص
- ٤١٣ - عادني رسول الله ﷺ وأنا مريض، سلمان
- ٣٥٢ - عجل هذا، إذا صلى أحدكم فليبدأ بتمجيد، فضالة
- ٣٢٦ - عرضت علي أجور أمتي حتى القذا، أنس
- ٧٥٥ - عطس رجلاً عند رسول الله ﷺ، أنس
- ١٦٥ - علمتني عائشة تشهد النبي ﷺ، القاسم بن محمد
- ٨٠٦ - علمنا رسول الله خطبة الحاجة، ابن مسعود
- ٢٤٦ - علمني النبي ﷺ أن أقول عند أذان، أم سلمة
- ١٧٥ - علمني دعاء أدعوه به، أبو بكر
- ١٥٩ - علمني رسول الله ﷺ كلمات، الحسن بن علي
- ٨٠٢ - على الخير سقطت، موسى بن سلمة
- ١١٠٨ - على رسلكم أعلمكم، أبو موسى
- ٦٩١ - عليك السلام وعلى أهلك السلام، غالب القطان
- ٦١٣ + ٦٠١ - عليك بتقوى الله والتكبير، أبو هريرة
- ٩١١ - عليكم باتقاء الله وحده، جرير بن عبد الله (ث)
- ٩٦٣ - عمداً صنعت يا عمر، بريدة
- ٩٣٦ - العين حق، أبو هريرة
- ٩٤١ - العين حق، ولو كان شيء سابق القدر، ابن عباس
- ٧٣ - غفرانك (عند خروجه ﷺ من الخلا)، عائشة
- ٨٥٦ - فأكتني بابك عبد الله، عائشة
- ١٥١ + ١٣٦ - فأما الركوع فعظموا فيه الرب، ابن عباس
- ٥١١ - فإذا رأيتم شيئاً من ذلك، أبو موسى
- ٥١٢ - فإذا رأيتموها فادعوا الله، المغيرة
- ٤٥٣ - فإذا وجبت فلا تكيبن باكية، جابر بن عتيك
- ٦٤٤ - فإن كان مفطراً فليأكل، وإن كان صائماً، ابن مسعود
- ٧٢٨ - فجعلنا نتياد من رواحنا فقبل يد النبي ﷺ، زارع
- ٧٢٩ - فدنونا من النبي ﷺ فقبلنا يده، ابن عمر
- ٧٤١ - فقام إلي طلحة بن عبيد الله، كعب بن مالك (ث)

- ٦٤٩ - فلعلكم تفترون؟ قالوا: نعم، وحشي
- ٩٣٣ - فمن يعدل إذا لم يعدل الله ورسوله، ابن مسعود
- ٩٢٧ - فوالله لأن يهدي الله بك رجلاً واحداً، سهل بن سعد
- ٥٠١ - فيه ساعة لا يوافقها عبد مسلم، أبو هريرة
- ٥٣٤ - قال يهودي لصاحبه: اذهب بنا، صفوان بن عثال
- ١٠٢١ - قام النبي ﷺ يصلي فقال أين مالك بن، عتيان
- ٣٧٤ - قام رسول الله ﷺ يصلي، أبو الدرداء
- ٧٣٠ - قبل النبي ﷺ الحسن بن علي، أبو هريرة
- ٧٤٢ - قد جاءكم أهل اليمن وهم أول من جاء، أنس
- ٦٦٩ - قد عجب الله من صنعكما بضيفكما، أبو هريرة
- ٧٣٨ - قدم زيد بن حارثة المدينة، عائشة (ث)
- ٩٧٨+٩٣٤ - قدم عبيدة على الحر بن قيس، ابن عباس
- ٧٣١ - قدم ناس من الأعراب على النبي ﷺ، عائشة
- ٤٨٩ - قدمت المدينة فجلست إلى عمر، أبو الأسود
- ٩٨٢ - القصاص، القصاص، أنس
- ١٢٣٩ - قل آمنت بالله ثم استقم، سفيان بن عبد الله
- ٢٣٠ - قل إذا أصبحت: باسم الله على نفسي، ابن عباس
- ١١٦٨ - قل اللهم إني أعوذ بك من شر، شكل بن حميد
- ١١٥٥+١٧٥ - قل اللهم إني ظلمت، عبد الله بن عمرو
- ١١٦٠ - قل اللهم اهذهني وسدني، علي بن أبي طالب
- ٢٩٤ - قل اللهم غارت النجوم، زيد بن ثابت
- ٢٠٩ - قل اللهم فاطر السماوات والأرض، أبو هريرة
- ١١٨٧ - قل اللهم مغفرتك أوسع من ذنوبي، جابر
- ٩٩٦ - قل ربي الله ثم استقم، سفيان بن عبد الله
- ١١٢ - قل كما يقولون فإذا انتهيت فسل، عبد الله بن عمرو
- ١١٦١+٢٤ - قل لا إله إلا الله وحده، سعد بن أبي وقاص
- ٢٠٤ - قل هو الله أحد والمعوذتين حين، عبد الله بن حبيب
- ١١٧٥ - قلت لأم سلمة: ما أكثر دعاء، شهر بن حوشب
- ٧٤٠ - قلت لأنس: أكانت المصافحة؟، قتادة (ث)
- ٣٨٨ - قلت لابن عباس ما شيء أجده في، أبو زميل
- ١٠١٠ - قلت للنبي ﷺ حبسك من صفة، عائشة
- ١٢٣٤ + ١٠٠٢ - قلت يا رسول الله أخبرني بعمل، معاذ
- ٩٩١ - قلت يا رسول الله أي المسلمين أفضل، أبو موسى
- ٩٩٦ - قلت يا رسول الله حدثني بأمر، سفيان بن عبد الله
- ٩٩٩ - قلت يا رسول الله ما النجاة، عقبة بن عامر
- ١١٦٨ - قلت: يا رسول الله علمني دعاء، شكل بن حميد
- ١٢٣٩ - قلت: يا رسول الله قل لي في، سفيان بن عبد الله
- ١١٨٠ - قلت: يا رسول علمني شيئاً أسأله الله، العباس
- ٨٦٩ - قلما كان رسول الله ﷺ يقوم من مجلس، ابن عمر
- ٨٥٣ - قم أبا تراب، سهل بن سعد
- ١٣٥ - قمت مع رسول الله ﷺ، فقام فقرأ، عوف بن مالك
- ٢٢٢ - قولي حين تصبحين: سبحان الله، بعض بنات النبي
- ٤٩٣ - قولي: السلام على أهل الديار، عائشة
- ٥٥٨ - قولي: اللهم إنك عفو تحب العفو، عائشة
- ١١٨٥ - قولي: اللهم إني أسألك من الخير كله، عائشة
- ٣٩٦ - قولي: اللهم مصغر الكبير، بعض أزواج النبي
- ١٠٧٥ - قوموا إلى سيدكم، أبو سعيد الخدري
- ١٠٨ - كان ﷺ إذا سمع المؤذن يقول: حي على، معاوية
- ٣٣٢ - كان ﷺ لا ينام حتى يقرأ (ألم تنزل)، جابر
- ٥٨٢ - كان أصحاب النبي ﷺ يكرهون، قيس بن عباد
- ٦٩٤ - كان أصحاب رسول الله ﷺ يتمشون، أنس
- ٣٦٠ - كان أكثر دعاء النبي ﷺ، أنس
- ٣١٨ - كان أنس إذا ختم القرآن جمع أهله، قتادة (ث)
- ٣١٧ - كان ابن عباس يجعل رجلاً يراقب، ابن عباس (ث)
- ٩٢٣ - كان ابن مسعود يذكرنا كل خميس، شقيق بن سلمة
- ٩٢٢ - كان الناس إذا رأوا أول الثمر، أبو هريرة
- ٩٧٦ - كان النبي ﷺ إذا أتاه طالب حاجة، أبو موسى
- ٨٦٧ - كان النبي ﷺ إذا أراد أن يقوم من المجلس، أبو برة
- ٥٩٩ - كان النبي ﷺ إذا أراد أن يودع، عبد الله بن يزيد
- ٥٥٢ - كان النبي ﷺ إذا أفطر، ابن عمر
- ٥٥٥ - كان النبي ﷺ إذا أفطر، ابن عباس
- ٩٥٠ + ٦٥ - كان النبي ﷺ إذا استيقظ من الليل، ابن عباس
- ٩٧٠+٦٨٤ - كان النبي ﷺ إذا تكلم الكلمة أعادها، أنس
- ٩٤٥ - كان النبي ﷺ إذا خاف أن يصيب، سعيد بن حكيم
- ٧٣ - كان النبي ﷺ إذا خرج من الخلا، عائشة
- ٧٤ - كان النبي ﷺ إذا خرج من الخلا، أنس وأبو ذر
- ٨٨ - كان النبي ﷺ إذا دخل المسجد، ابن عمرو
- ١٥٧ - كان النبي ﷺ إذا رفع رأسه من السجدة، ابن عباس
- ٦٠٦ - كان النبي ﷺ إذا سافر، عبد الله بن سرجس
- ٥٢٠ - كان النبي ﷺ إذا عصفت الريح، عائشة
- ٦١٤ - كان النبي ﷺ إذا علا نثرأ، أنس
- ٤٨٠ - كان النبي ﷺ إذا فرغ من دفن، عثمان بن عفان
- ٦١١ - كان النبي ﷺ إذا قفل من الحج أو العمرة، ابن عمر
- ٨٣٧ - كان النبي ﷺ إذا لم يحفظ اسم، جارية الأنصاري

- كان النبي ﷺ إذا نظر إلى السماء، ابن عباس ٦٥ + ٩٥٠
- كان النبي ﷺ إذا ودّع رجلاً أخذ بيده، ابن عمر ٥٩٨
- كان النبي ﷺ وجيوشه إذا علوا الثنايا، ابن عمر ٦١٠
- كان النبي ﷺ يعلمهم إذا خرجوا إلى المقابر، بريدة ٤٩٦
- كان النبي ﷺ يقول إذا انصرف من الصلاة، أنس ١٩٤
- كان النبي ﷺ يقول بين السجدين، حذيفة ١٥٦
- كان النبي ﷺ يكثر أن يقول في ركوعه، عائشة ١٤٥
- كان النبي ﷺ إذا استفتح الصلاة، علي بن أبي طالب ١٢٢
- كان النبي ﷺ إذا افتتح الصلاة، عائشة ١١٩
- كان النبي ﷺ لا ينام حتى يقرأ بني إسرائيل، عائشة ٢٢٩
- كان اليهود يتعاطسون عند رسول الله، أبو موسى ٣٥٧
- كان تحتي امرأة وكنت أحبها، ابن عمر ١١٢٢
- كان خير فرساننا اليوم أبو قتادة، سلمة بن الأكوع ٥٩١
- كان رجل يمر بالنبي ﷺ يرى دواب أصحابه، أنس ٦٨٣
- كان رسول الله ﷺ أحسن الناس خلقاً، أنس ٨٥٥
- كان رسول الله ﷺ إذا أتاه قوم، ابن أبي أوفى ٥٤٣
- كان رسول الله ﷺ إذا أشرف على أرض، عائشة ٦١٨
- كان رسول الله ﷺ إذا أصبح، ابن أبي أوفى ٢٢٥
- كان رسول الله ﷺ إذا أصبح، ابن أبي أوفى ٢٢٤
- كان رسول الله ﷺ إذا أفطر، معاذ بن زهرة ٥٥٤
- كان رسول الله ﷺ إذا أكل وشرب، أبو أيوب ٦٥٥
- كان رسول الله ﷺ إذا أمّر أميراً على جيش، بريدة ٥٦٩
- كان رسول الله ﷺ إذا أوى إلى فراشه، عائشة ٢٨١
- كان رسول الله ﷺ إذا استسقى، عبد الله بن عمرو ٥١٧
- كان رسول الله ﷺ إذا اشتدت، سلمة بن الأكوع ٥٢٤
- كان رسول الله ﷺ إذا انصرف من المغرب، أم سلمة ٢٤٧
- كان رسول الله ﷺ إذا انصرف من صلاته، ثوبان ١٨١
- كان رسول الله ﷺ إذا تعار من الليل، عائشة ٢٩٠
- كان رسول الله ﷺ إذا خرج إلى الصلاة، بلال ٨٤
- كان رسول الله ﷺ إذا دخل الخلا، ابن عمر ٧٠
- كان رسول الله ﷺ إذا دخل السوق، بريدة ٨٨٩
- كان رسول الله ﷺ إذا دخل المسجد، أبو هريرة ٥٠٤
- كان رسول الله ﷺ إذا رأى الهلال، ابن عمر ٥٤٥
- كان رسول الله ﷺ إذا رأى ما يحب، عائشة ٩٤٩
- كان رسول الله ﷺ إذا رجع من سفره، ابن عباس ٦٢٦
- كان رسول الله ﷺ إذا رفع يديه، عمر بن الخطاب ١١٩٠
- كان رسول الله ﷺ إذا سافر فأقبل الليل، ابن عمر ٦٢٢
- كان رسول الله ﷺ إذا سافر، عبد الله بن سرجس ٦٠٥
- كان رسول الله ﷺ إذا صلى الصبح، أم سلمة ٢٣١ + ٢٠٠
- كان رسول الله ﷺ إذا صلى الصبح، أبو برة ٦٢٥
- كان رسول الله ﷺ إذا غزا، أنس ٥٧٦
- كان رسول الله ﷺ إذا قام إلى، علي بن أبي طالب ١٧٤
- كان رسول الله ﷺ إذا قام إلى، أبو سعيد الخدري ١٢٠
- كان رسول الله ﷺ إذا قضى صلاته مسح، أنس ١٩١
- كان رسول الله ﷺ إذا نظر في المرأة، أنس ٨٩٢
- كان رسول الله ﷺ جالساً ورجل، أمية بن مخشي ٦٣٦
- كان رسول الله ﷺ في غزو، عائشة ٦٢٧
- كان رسول الله ﷺ كلما كان ليلة عائشة، عائشة ٤٩٢
- كان رسول الله ﷺ يأكل طعاماً، عائشة ٦٣٧
- كان رسول الله ﷺ يتكلم في حجري، عائشة ١١
- كان رسول الله ﷺ يعلمنا الاستخارة، جابر ٢٥٤
- كان رسول الله ﷺ يعوذ الحسن، ابن عباس ٣٩٥
- كان رسول الله ﷺ يقول في سجود القرآن، عائشة ١٥٤
- كان رسول الله ﷺ إذا أوى إلى فراشه جمع كفيه، عائشة ٣٩٩
- كان رسول الله ﷺ إذا أوى إلى، أبو ذر وحذيفة ٢٥١ + ٣٩
- كان رسول الله ﷺ إذا استجد ثوباً، أبو سعيد الخدري ٤٧
- كان رسول الله ﷺ إذا خرج من الخلا، ابن عمر ٧٥
- كان رسول الله ﷺ إذا دخل المسجد، أنس ٨٩
- كان رسول الله ﷺ إذا دخل رجب قال، أنس ٥٤٩
- كان رسول الله ﷺ إذا رجع إلى بيته، عبد الله بن عمرو ٦٣
- كان رسول الله ﷺ إذا سلم من الوتر، أبي بن كعب ٢٤٩
- كان رسول الله ﷺ إذا سمع المؤذن يتشهد، عائشة ١٠٦
- كان رسول الله ﷺ إذا شرب في الإناء تنفس، ابن مسعود ٦٦٠
- كان رسول الله ﷺ إذا طلعت، أبو سعيد الخدري ٢٤١
- كان رسول الله ﷺ إذا عطس وضع يده، أبو هريرة ٧٦٤
- كان رسول الله ﷺ إذا هب من الليل كبر عشرًا، عائشة ٤٣
- كان رسول الله ﷺ يؤتى بالصبيان فيدعو لهم، عائشة ٨١٩
- كان رسول الله ﷺ يتعوذ من الجان، أبو سعيد الخدري ٩٤٣
- كان رسول الله ﷺ يستحب الجوامع من الدعاء، عائشة ١١٤٦
- كان رسول الله ﷺ يعجبه التيمن، عائشة ٥١
- كان غلام يهودي يخدم النبي ﷺ فمرض، أنس ٧١٠
- كان في استقصاء في أمر، أحمد بن عطاء (ث) ٣٨٩
- كان في الجاهلية بيت لخنهم، جرير بن عبد الله ٩١٦
- كان كلام رسول الله ﷺ كلاماً فصلاً، عائشة ٩٦٩

- ١١٧٧ - كان من دعاء داوود، أبو الدرداء
- ٢٠٧ - كان نبي الله ﷺ إذا أمسى، ابن مسعود
- ٩٤٢ - كان يؤمر العائن أن يتوضأ، عائشة (ث)
- ٤٣٩ - كانت الأنصار إذا حضروا عند الميت، الشعبي
- ٨٤٢ - كانت جويرية اسمها برة، ابن عباس
- ٧٠١ - كانت لنا عجوز تأخذ من أصول، سهل بن سعد
- ٥٢ - كانت يد رسول الله ﷺ لظهوره، عائشة
- ٦٤٦ - كانت يدي تطيش في الصحفة، عمر بن أبي سلمة
- ٣٢٠ - كانوا يجتمعون عند ختم القرآن، مجاهد (ث)
- ٣١٣ - كانوا يحبون أن يختم القرآن، عمرو بن مرة (ث)
- ٢٨٦ - كانوا يعلمونهم إذا أروا إلى فرشهم، إبراهيم النخعي
- ١١٢٩ - كبرت خيانة أن تحدث أخاك، سفيان بن أسد
- ١٠٦١ - كذبت لا يدخلها، جابر
- ٤١١ - كفارة وطهور، أنس
- ١١٢٦ - كفى بالمرء كذباً أن يحدث بكل، أبو هريرة
- ١١٠١ - كفى بك إنعماً ألا تزال مخلصاً، ابن عباس
- ١٠٩٧ - كل أمي معافي إلا المجاهرين، أبو هريرة
- ٣٣٨ - كل أمر ذي بال لا يبدأ فيه بالحمد لله، أبو هريرة
- ٦٥٠ - كل باسم الله، ثقة بالله، جابر
- ٩٠١+٦٤٨ - كل يمينك، سلمة بن الأكوع
- ٨٠٤ - كل خطبة ليس فيها تشهد، أبو هريرة
- ٩٦٧ - كل سلامي من الناس عليه صدقة، أبو هريرة
- ٨٢٣ - كل غلام رهين بعقيقته، سمرة بن جندب
- ٣٩٣ - كل فلعمري من أكل برقية باطل، علاقة بن صحرار
- ١٠٠١ - كل كلام ابن آدم عليه لا له، أم حبيبة
- ٨٠٣ - كل كلام لا يبدأ فيه بالحمد لله، أبو هريرة
- ١٤ - كلمتان خفيفتان على اللسان، أبو هريرة
- ٦٣٤ - كلوا وسموا الله تعالى، أنس
- ٦٣٥ - كنا إذا حضرنا مع رسول الله ﷺ طعاماً، حذيفة
- ٦٠٩ - كنا إذا صعدنا كبرتنا، جابر (ث)
- ٦٢٣ - كنا إذا نزلنا سبحتنا، أنس
- ٨٩٥ - كنا عند ابن عمر فحدثت، الهيثم بن حنش (ث)
- ٤٧٨ - كنا في جنازة في بقيع الغرقد، علي بن أبي طالب
- ٦١٢ - كنا مع النبي ﷺ فكان إذا أشرقنا على واد، أبو موسى
- ٥٨٠ - كنا مع النبي ﷺ في غزوة فلقى العدو، أنس
- ٣٧٣ - كنا مع النبي ﷺ في غزوة، أنس
- ٥٣٣ - كنا مع عمر في سفر، ابن عباس (ث)
- ٦٨٥ - كنا نرفع للنبي ﷺ نصيبه من اللبن، المقداد
- ١٠٨٧ - كنا نقول في الجاهلية: أنعم، عمران بن الحصين
- ١٤٣ - كنا يوماً نصلي وراء النبي ﷺ، رفاعه
- ١٨٠ - كنت أعرف انقضاء صلاة، ابن عباس (ث)
- ٢٧٢ - كنت جالساً عند رسول الله ﷺ فجاء رجل، أبو هريرة
- ٨٧٨ - كنت جالساً مع النبي ﷺ ورجلان يستان، ابن صرد
- ١٢٤١ - كنت خلف النبي ﷺ يوماً، ابن عباس
- ٨١٥ - كنت رجلاً مدّاً، علي بن أبي طالب
- ٩٠٩ - كنت رديف رسول الله ﷺ فغثرت دابته، أبو المليح
- ٤٠٧ - كنت شاكياً فمر بي النبي ﷺ، علي بن أبي طالب
- ١٧٦ - كيف تقول في الصلاة؟، أبو صالح ذكوان
- ٢٤٥ - لأن أجلس مع قوم يذكرون الله عز وجل، أنس
- ١٩ - لأن أقول: سبحان الله والحمد لله، أبو هريرة
- ١١١٨ - لأن يمتلي جوف أحدكم قبحاً، أبو هريرة
- ١١٥٩ - لا أقول لكم إلا كما كان رسول الله ﷺ، زيد بن أرقم
- ١٢٢ - لا إله إلا أنت سبحانك ظلمت، علي بن أبي طالب
- ٢٨٩ - لا إله إلا أنت، سبحانك اللهم أستغفرك، عائشة
- ٣٥٧ - لا إله إلا الله العظيم الحليم، ابن عباس
- ٣٦١ - لا إله إلا الله الكريم العظيم، علي بن أبي طالب
- ٢٩٠ - لا إله إلا الله الواحد القهار، عائشة
- ٦١١ - لا إله إلا الله وحده لا شريك له، ابن عمر
- ١٨٣ - لا إله إلا الله وحده لا شريك له، ابن الزبير
- ١٨٢ - لا إله إلا الله وحده، المغيرة
- ٤١٠ - لا يأس طهور إن شاء الله، ابن عباس
- ١٠٩٠ - لا تبأشر المرأة المرأة، ابن مسعود
- ٧٠٣ - لا تبدؤوا اليهود ولا النصارى بالسلام، أبو هريرة
- ٥٧٩ - لا تتمنوا لقاء العدو، جابر
- ١٢٥ - لا تجزى صلاة، أبو هريرة
- ٣٤٥ - لا تجعلوا قبوري عيداً وصلوا عليّ، أبو هريرة
- ١٠٣٣ - لا تحاسدوا ولا تناجشوا ولا تباغضوا، أبو هريرة
- ٧٤٦ - لا تحقرن من المعروف شيئاً، أبو ذر
- ٩٦٨ - لا تحقرن من المعروف شيئاً، أبو ذر
- ٥٠٠ - لا تدخلوا على هؤلاء المعذبين، ابن عمر
- ٦٧٦ - لا تدخلون الجنة حتى تؤمنوا، أبو هريرة
- ٤٣٥ - لا تدعوا على أنفسكم إلا بخير، أم سلمة
- ١١٩٧ - لا تدعوا على أنفسكم، جابر
- ٤٩٠ - لا تسبوا الأموات، عائشة

- لا تسبوا الديك فإنه يوقف للصلاة، زيد بن خالد ١٠٨٣
- لا تسبوا الريح، أبي بن كعب ٥٢٣
- لا تُسمعن غلامك يساراً ولا رباحاً، سمرة بن جندب ٨٣١
- لا تصاحبنا ناقة عليها لعنة، أبو برزة ١٠٤٥
- لا تظهر الشماتة لأخيك، وائلة ١٠٣٢
- لا تغضب، أبو هريرة ١٢٣٢
- لا تغلبنكم الأعراب على اسم، عبد الله بن مغفل ١١١١
- لا تقارنوا فإن النبي ﷺ نهى عن، جبلة بن سحيم ٢٤٧
- لا تقدموا رمضان، أبو هريرة ١١٤٠
- لا تقل تبس الشيطان، أبو المليح ٩٠٩
- لا تقل ذلك، ألا تراه قد قال: لا إله إلا الله، عتيان ١٠٢١
- لا تقل عليك السلام، أبو جريئ ٦٩٥
- لا تقولوا الكرم ولكن قولوا العنب، وائل بن حجر ١٠٦٨
- لا تقولوا رمضان، أبو هريرة ١١٣٨
- لا تقولوا قوس قزح، ابن عباس ١٠٩٦
- لا تقولوا للمنافق سيد، بريدة ١٠٧٧
- لا تقولوا ما شاء الله وشاء فلان، حذيفة ١٠٧٠
- لا تكثروا الكلام بغير ذكر الله، ابن عمر ٩٩٧
- لا تكرر ما مرضاكم على الطعام، عقبة بن عامر ٤٢٧
- لا تلعنوا بلعنة الله، سمرة بن جندب ١٠٤٠
- لا تمار أخاك، ابن عباس ٩٧٥
- لا تسنا يا أخي من عمر بن الخطاب ١١٩٦+٦٠٢
- لا صلاة إلا بفاتحة الكتاب، عبادة بن الصامت ١٢٦
- لا ضرر ولا ضرار، أبو سعيد الخدري ١٢٢١
- لا وضوء لمن لم يذكر اسم الله عليه، أبو هريرة ٧٦
- لا ولكنه لم يكن بأرض قومي، خالد بن الوليد ٦٤١
- لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه، أنس ١٢١٩
- لا يؤمن عبد قوماً فيخص نفسه، ثوبان ١٦٠
- لا يبلغني أحد من أصحابي، ابن مسعود ١٠٢٩
- لا يتحلجن في صدرك شيء ضارعت به، هُلب ٦٤٠
- لا يتم بعد احتلام، علي بن أبي طالب ١٢١١
- لا يتمنن أحدكم الموت من ضر أصابه، أنس ٤٢٠
- لا يحل دم امرئ مسلم، ابن مسعود ١٢٢٥
- لا يدخل الجنة من في قلبه مثقال ذرة، ابن مسعود ١٠٣٤
- لا يدخل الجنة ثمام، حذيفة ١٠٠٦
- لا يرد الدعاء بين الأذان والإقامة، أنس ١١١
- لا يزال لسانك رطباً من ذكر الله، عبد الله بن يسر ٣٢
- لا يسأل الرجال فيم ضرب، عمر بن الخطاب ١١١٥
- لا يسأل بوجه الله إلا الجنة، جابر ١٠٩٩
- لا يسمع مدى صوت المؤذن، أبو سعيد الخدري ١٠١
- لا يفقه من قرأ القرآن في أقل من، عبد الله بن عمرو ٣١٢
- لا يقعد قوم، أبو سعيد الخدري ٧
- لا يقل أحدكم أطعم ربك، أبو هريرة ١٠٧٨
- لا يقول أحدكم نسيت آية كذا وكذا، ابن مسعود ٣٢٨
- لا يقول أحدكم جاشت نفسي، عائشة ١٠٦٦
- لا يقول أحدكم خشت، سهل بن حنيف وعائشة ١٠٦٥
- لا يقول أحدكم: اللهم اغفر لي إن، أبو هريرة ١٠٩١
- لا يكون اللعانون شفعاء ولا شهداء، أبو الدرداء ١٠٣٩
- لا ينبغي لصديق أن يكون لعاناً، أبو هريرة ١٠٣٨
- لست منهم (لأبي بكر)، ابن عمر ٧٧٧
- لعلك تسب الريح، الشافعي ٥٢٧
- لعن الله آكل الربا، ابن مسعود ١٠٤٧
- لعن الله الذي وسه، جابر ١٠٥٦
- لعن الله السارق يسرق البيضة، أبو هريرة ١٠٥٠
- لعن الله المصورين، أبو جحيفة ١٠٤٨
- لعن الله الواصلة والمستوصلة، ابن عمر ١٠٤٦
- لعن الله اليهود والنصارى، عائشة ١٠٥٥
- لعن الله اليهود، ابن عباس ١٠٥٤
- لعن الله من اتخذ شيئاً فيه الروح غرضاً، ابن عمر ١٠٥٧
- لعن الله من غير منار الأرض، علي بن أبي طالب ١٠٤٩
- لعن الله من لعن والديه، علي بن أبي طالب ١٠٥١
- لعن المؤمن كفتله، ثابت بن الضحاك ١٠٣٧
- لعن رسول الله ﷺ النائحة، أبو سعيد الخدري ٤٤٩
- لقد أمر النبي ﷺ بالعنافة في كسوف الشمس، أسماء ٥١٤
- لقد دعا الله تعالى باسمه العظيم، أنس ١١٦٥
- لقد سألت الله تعالى بالاسم الذي إذا سُئل، بُريدة ١١٦٤
- لقد سألت عن عظيم، معاذ ١٢٣٤+١٠٠٢
- لقد قلت كلمة لو مزجت بماء البحر، عائشة ١٠١٠
- لقيني رسول الله ﷺ هؤلاء، علي بن أبي طالب ٣٦١
- لقنوا موتاكم لا إله إلا الله، أبو سعيد وأبو هريرة ٤٣٤+٤٣٣
- لقيت إبراهيم ليلة أسري بي، ابن مسعود ٣٥
- لقيت عثمان فعرضت عليه حفصة، عمر بن الخطاب ٨٠٥
- لم يكن النبي ﷺ يدع هؤلاء الدعوات، ابن عمر ٢١٦
- لم يكن رسول الله ﷺ يريد سفرة، كعب بن مالك ٥٧٠

- ٧٢٢ - لما جلس النبي ﷺ على بئر البستان، أبو موسى
- ٧١١ - لما حضرت أبا طالب الوفاة، المسيب بن حزن
- ١٠١١ - لما عُرج بي مررتُ بقوم لهم أظفار، أنس
- ٩٣٧ - لما قدموا المدينة، نزل عبد الرحمن بن عوف، أنس
- ٥٩٠ - لما كان يوم أحد وانكشف المسلمون، أنس (ث)
- ١٠١٥ + ٩٣٣ - لما كان يوم حنين أثر، ابن مسعود
- ٥٤٥ - الله أكبر اللهم أهله علينا بالأمن، ابن عمر
- ٥٧٤ - الله أكبر، خربت خيبر، أنس
- ٥٨٩ - الله أكبر، فزت ورب الكعبة، أنس (ث)
- ٤٣٥ - الله اغفر لأبي سلمة، أم سلمة
- ١١٤٩+٧٤٩+٣٦٠ - اللهم آتنا في الدنيا حسنة، أنس
- ٢٢٨ - اللهم أسألك من فجأة الخير، أنس
- ٦٢٥ - اللهم أصلح لي ديني الذي جعلته، أبو هريرة
- ١١٦٢ - اللهم أصلح لي ديني الذي هو عصمة، أبو هريرة
- ٦٦٥ - اللهم أطعم من أطعمتي، المقداد
- ٦٥٧ - اللهم أطعمت وسقيت، عبد الرحمن بن جُبَيْر
- ٤٣٠ - اللهم أعني على غمرات الموت، عائشة
- ٥٣٧ - اللهم أغثنا، اللهم أغثنا، أنس
- ١١٧٣ - اللهم ألهمني رشدي، عمران بن الحصين
- ٢٨١ - اللهم أمتعني بسمعتي وبصري، عائشة
- ٦٦٦ - اللهم أمتعه بشيابه، عمرو بن الحمق
- ١٨١ - اللهم أنت السلام، ثوبان
- ٦٠٦ - اللهم أنت الصاحب في السفر، عبد الله بن سرجس
- ٢٧٥ - اللهم أنت خلقت نفسي، ابن عمر
- ٤٧٤ - اللهم أنت ربها وأنت خلقتها، أبو هريرة
- ٢٣٨ - اللهم أنت ربي لا إله إلا أنت، طلق بن حبيب
- ٥٧٦ - اللهم أنت عضدي ونصيري، أنس
- ٥٤٤ - اللهم أهله علينا باليمن والإيمان، طلحة
- ٥٩٣ - اللهم إليك توجهت، وبك اعتصمت، أنس
- ٥٧١ - اللهم إن العيش عيش الآخرة، أنس
- ٤٧٥ - اللهم إن فلان بن فلانة في ذمتك، وائلة
- ٦١٩+٥٧٧+٣٧١ - اللهم إنا نجعلك في، أبو موسى
- ١١٨٦ - اللهم إنا نسألك موجبات رحمتك، ابن مسعود
- ٥٨٨ - اللهم إنه لا خير إلا خير الآخرة، أنس
- ٢١٦ - اللهم إني أسألك العافية، ابن عمر
- ١١٥٠ - اللهم إني أسألك الهدى، ابن مسعود
- ١١٨١ - اللهم إني أسألك من خير ما سألك، أبو أمامة
- ٦١٨ - اللهم إني أسألك من خير هذه القرية، عائشة
- ٤٥ - اللهم إني أسألك من خيره، أبو سعيد الخدري
- ٥٢٠ - اللهم إني أسألك خيرا وخيرا ما فيها، عائشة
- ٢٣١+٢٠٠ - اللهم إني أسألك علماً نافعاً، أم سلمة
- ٥٩٠ - اللهم إني أعتذر إليك مما صنع هؤلاء، أنس
- ٢٥٠ - اللهم إني أعوذ برضاك من، علي بن أبي طالب
- ١١٦٩ - اللهم إني أعوذ بك من البرص والجنون، أنس
- ١٨٧ - اللهم إني أعوذ بك من الجبن، سعد بن أبي وقاص
- ١١٧١ - اللهم إني أعوذ بك من الجوع، أبو هريرة
- ٦٧ - اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث، أنس
- ٧٠ - اللهم إني أعوذ بك من الرجس، ابن عمر
- ١١٧٤ - اللهم إني أعوذ بك من الشقاق والتفاق، أبو هريرة
- ١١٥٤ - اللهم إني أعوذ بك من العجز والكسل، أنس
- ١١٥٩ - اللهم إني أعوذ بك من العجز، زيد بن أرقم
- ١٩٥ - اللهم إني أعوذ بك من الكفر والفقر، أبو بكر
- ١١٧٠ - اللهم إني أعوذ بك من الهم، أبو اليسر
- ١١٥٨ - اللهم إني أعوذ بك من زوال نعمتك، ابن عمر
- ١١٥٧ - اللهم إني أعوذ بك من شر ما عملت، عائشة
- ٥٢٢ - اللهم إني أعوذ بك من شرها، عائشة
- ١٧٣ - اللهم إني أعوذ بك من عذاب القبر، عائشة
- ١١٦٦ - اللهم إني أعوذ بك من فتنة النار، عائشة
- ١١٦٧ - اللهم إني أعوذ بك من منكرات، قطيبة بن مالك
- ٢٦٣ - اللهم إني أعوذ بوجهك الكريم، علي بن أبي طالب
- ٥٧٢ - اللهم إني أنشدك عهدك ووعدك، ابن عباس
- ٢٨٣ - اللهم إني أسألك رؤيا صالحة، عائشة
- ١٩٤ - اللهم اجعل خير عمري آخره، أنس
- ٨٣ - اللهم اجعل في قلبي نوراً، ابن عباس
- ١٠٨ - اللهم اجعلنا مفلحين، معاوية
- ٥٠٤ - اللهم اجعلني أوجه من توجه إليك، أبو هريرة
- ٥٢٦ - اللهم اجعلها رحمة، ابن عباس
- ١٥٥ - اللهم اجعلها لي عندك ذخراً، ابن عباس
- ٤٢١ - اللهم ارزقني شهادة في، عمر بن الخطاب (ث)
- ٥١٧ - اللهم اسق عبادك وبهائمك، ابن عمر
- ٥١٦ - اللهم اسقنا غيثاً مغيثاً، جابر
- ٩٠١ - اللهم اشدد وطأتك على مضر، أبو هريرة
- ٤٠٤ - اللهم اشف سعداً، سعد بن أبي وقاص
- ٥٦٠ - اللهم اعصمتا بدينك وطواعيتك، ابن عمر (ث)

- ٥٢٢ - اللهم صيِّباً هنيئاً، عائشة
 ٢٢٠ - اللهم عافني في بدني، أبو بكر
 ١١٧٦ - اللهم عافني في جسدي، عائشة
 ٤٠٧ - اللهم عافه - أو اشفه - علي بن أبي طالب
 ٩٠٠ - اللهم عليك بأبي جهل وعتبة بن ربيعة، ابن مسعود
 ٩٠٠ - اللهم عليك بقريش، ابن مسعود
 ٢٧٦+٢٠٩ - اللهم فاطر السماوات والأرض، أبو هريرة
 ٩١٢ - اللهم فقهه في الدين، ابن عباس
 ٢٥٩ - اللهم قني عذابك، حفصة
 ٥٣٠ - اللهم لا تقتلنا بغضبك، ابن عمر
 ٣٧٨ - اللهم لا سهل إلا ما جعلته سهلاً، أنس
 ٥٢٤ - اللهم لقحاً لا عقيماً، سلمة بن الأكوع
 ١١٦٣ - اللهم لك أسلمت وبك آمنت، ابن عباس
 ٦٦ - اللهم لك الحمد أنت قيم السماوات، ابن عباس
 ٤٧ - اللهم لك الحمد أنت كسوتني، أبو سعيد الخدري
 ٥٦١ - اللهم لك الحمد كالذي نقول، علي بن أبي طالب
 ٦١٤ - اللهم لك الشرف على كل شرف، أنس
 ١٣٢ - اللهم لك ركعت، علي بن أبي طالب
 ١٤٧ - اللهم لك سجدت، وبك آمنت، علي بن أبي طالب
 ٥٥٣ - اللهم لك صمت وعلى رزقك، معاذ بن زهرة
 ٥٥٥ - اللهم لك صمنا وعلى رزقك أفطرتنا، ابن عباس
 ٥٨٧ - اللهم لولا أنت ما اهتدينا، البراء
 ١١٥٢ - اللهم مصرف القلوب، عبد الله بن عمرو
 ٢٤٦ - اللهم هذا إقبال ليلك، أم سلمة
 ٨١٢ - لو أن أحدكم إذا أتى أهله قال: باسم الله، ابن عباس
 ٩٧٧ - لو راجعته، ابن عباس
 ١٢٢٨ - لو يُعطى الناس بدعواهم، ابن عباس
 ٩٨ - لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول، أبو هريرة
 ١١١٢ - لو يعلمون ما في الصبح والعتمة، أبو هريرة
 ٩١٩ - لولا أنا لمُحرمون لقبائنا منك، ابن عباس
 ٨٧٥ - ليس الشديد بالصرعة، أبو هريرة
 ١١٢٥ - ليس الكذاب الذي يُصلح بين الناس، أم كلثوم
 ١٠٤١ - ليس المؤمن بالطعان، ابن مسعود
 ٦١٦ - ليس رجل يكون على دابة، يونس بن عبيد الله (ث)
 ١١٤٧ - ليس شيء أكرم على الله تعالى من، أبو هريرة
 ٦٨٦ - ليس منا من تشبه بغيرنا، عبد الله بن عمرو
 ١٠٨٤+٤٤٥ - ليس منا من ضرب الخدود، ابن مسعود
 ٤٨٦ - اللهم اغفر لأهل يقع الغرق، عائشة
 ٤٧٢+٤٧٨ - اللهم اغفر لحينا وميتنا، أبو هريرة
 ٦٢٩ - اللهم اغفر للحاج ولمن استغفر له الحاج، أبو هريرة
 ٤٧١ - اللهم اغفر له وارحمه، عوف بن مالك
 ١١٥٦ - اللهم اغفر لي خطيئتي، أبو موسى
 ١٥٣ - اللهم اغفر لي ذنبي كله، أبو هريرة
 ٨٢ - اللهم اغفر لي ذنبي، ووسع لي في داري، أبو موسى
 ١٩٢ - اللهم اغفر لي ذنوبي، أبو أمامة
 ١٧٤ - اللهم اغفر لي ما قدمت، علي بن أبي طالب
 ٤٣١ - اللهم اغفر لي وارحمني، عائشة
 ١١٥١ - اللهم اغفر لي وارحمني، طارق بن أشيم
 ٩٠ - اللهم اغفر لي وافتح، فاطمة
 ٨٦٩ - اللهم اقسماً لنا من خشيتك، ابن عمر
 ١١٧٢+٣٨٢ - اللهم اكفني بحلالك، علي بن أبي طالب
 ١٠٥٣+٩٠٠ - اللهم العن رعلًا وذكوان، أبو هريرة
 ١٥٩ - اللهم اهدني فيمن هديت، الحسن بن علي
 ٩٤٥ - اللهم بارك فيه ولا تضره، سعيد بن حكيم
 ٩٢٢ - اللهم بارك لنا في ثمرنا وبارك لنا، أبو هريرة
 ٥٤٩ - اللهم بارك لنا في رجب وشعبان، أنس
 ٦٣٠ - اللهم بارك لنا فيما رزقنا، عبد الله بن عمرو
 ٦٦١ - اللهم بارك لهم فيما رزقهم، عبد الله بن بسر
 ٢٧٩ - اللهم باسمك ربي وضعت جنبي، عبد الله بن عمرو
 ٢٠١ - اللهم بك أحاول وبك أصاول، صهيب
 ٢٠٥ - اللهم بك أصبحنا وبك أمسينا، أبو هريرة
 ٩٥٤ - اللهم ثبتته واجعله هادياً مهدياً، جرير بن عبد الله
 ٦٦٧ - اللهم جملته، عمرو بن أخطب
 ٣٥٥ - اللهم خير لي واختر لي، أبو بكر
 ٦١٧ - اللهم رب السماوات السبع، صهيب
 ٢٦٢ - اللهم رب السماوات ورب الأرض، أبو هريرة
 ٤٠١ - اللهم رب الناس أذهب الباس، عائشة
 ٤٠٢ - اللهم رب الناس مذهب الباس، أنس
 ١١٤ - اللهم رب جبريل وإسرافيل، أسامة بن عمير
 ١١٠ - اللهم رب هذه الدعوة التامة، أبو هريرة
 ١٤١ - اللهم ربنا لك الحمد ملء، أبو سعيد الخدري
 ١٧٠ - اللهم صل على محمد عبدك، كعب بن عجرة
 ٥٤٣ - اللهم صل عليهم، ابن أبي أوفى
 ٥٣٤ - اللهم صيِّباً نافعاً، عائشة

- ١١١٩ - ليس منا من لطم الخدود، ابن مسعود
٣٨١ - ليسترجع أحدكم في كل شيء، أبو هريرة
٧٨٨ - ليهتك العلم أبا المنذر، أبي بن كعب
١٠٠ - المؤمنون أطول الناس أعتاقاً، معاوية
٣٧٦ - المؤمن القوي خير وأحب إلى الله، أبو هريرة
٦ - ما أجلسكم، معاوية
٧٤٩ - ما أخذ رسول الله ﷺ بيد رجل ففارقه، أنس
٤٥٦ - ما أخرجك يا فاطمة من بيتك، عبد الله بن عمرو
٦٧١ - ما أخرجكما من بيوتكما هذه الساعة، أبو هريرة
٢٨٥ - ما أرى أحداً دخل في الإسلام، علي بن أبي طالب
١٢٠٧ - ما أصغر من استغفر، مولى لأبي بكر
١٠١٦ - ما أظنُّ فلاناً وفلاناً، عائشة
٣١٠ - ما أنعم الله عز وجل على عبد نعمة، أنس
٨٤٥ - ما اسمك؟ قال: أصرم، أسامة بن أخطري
٨٤٣ - ما اسمك؟ قال: حَزَن، المسيب بن حزن
٣٧ - ما اصطفى الله تعالى لملائكته: سبحان ربي، أبو ذر
٥٠٧ - ما العمل في أيام أفضل منها في هذه، ابن عباس
٥٦٤ - ما بين قري ومثري، أبو هريرة
٢٤٣ - ما تستقل الشمس فيبقى شيء من، عمرو بن عبسة
٨٧٦ - ما تعدون الضَّرعة فيكم، ابن مسعود
٨٥ - ما خرج رجل من بيته، أبو سعيد الخدري
٥٩٢ - ما خلف أحد عند أهله أفضل من ركعتين، المقطم
١٩٢ - ما دنوت من رسول الله ﷺ في دبر كل، أبو أمامة
٦٣٦ - ما زال الشيطان يأكل معي، أمية بن مخشي
١٨ - ما زلت اليوم على الحالة التي فارقتك عليها، جويرية
٧٧٦ - ما ظنك بأتين الله ثالثهما، أبو بكر
٦٣٩ - ما عاب رسول الله ﷺ طعاماً قط، أبو هريرة
١١٩٨ - ما على الأرض مسلم يدعو الله، عبادة بن الصامت
١٠٢٣+٩٧٩+٧١٢ - ما فعل كعب، كعب بن مالك
٣٩٤ - ما قرأت في أذنه؟ قال: قرأت، ابن مسعود
١١٢٠ - ما كان الفحش في شيء إلا شأنه، أنس
٢٨٢ - ما كان رسول الله ﷺ منذ صحبته ينام حتى، عائشة
٢٨٤ - ما كنت أرى أحداً يعقل يتألم قبل، علي بن أبي طالب
٤٤٢ - ما لعبد المؤمن عندي جزاء إذا قبضت، أبو هريرة
١٠٨٢ - ما لك يا أم السائب تزفزين؟، جابر
٣٤٦ - ما من أحد يسلم علي إلا ردَّ الله عليّ، أبو هريرة
١٠٢٤ - ما من امرئ يخذلُ امرأ مسلماً في موضع، جابر
- ٤٢ - ما من رجل ينتبه من نومه فيقول، أبو هريرة
١٠٠٥ - ما من شيء أحق بالسجن من اللسان، ابن مسعود
٢٣٣ - ما من صباح يُصبح العباد إلا مُنادٍ، الزبير بن العوام
٤٤٠ - ما من عبد تصيبه مصيبة فيقول، أم سلمة
١١٩٣ - ما من عبد مسلم يدعو لأخيه بظهور، أبو الدرداء
٤١ - ما من عبد يقول عند رد الله تعالى روحه، عائشة
٢١١ - ما من عبد يقول في صباح كل يوم، عثمان بن عفان
٧٤٨ - ما من عيلين متحابين في الله، أنس
٨٧٣ - ما من قوم جلسوا مجلساً لم يذكروا الله، أبو هريرة
٨٧٠ - ما من قوم يقومون من مجلس لا يذكرون، أبو هريرة
٤٥٧ - ما من مؤمن يعزي أخاه بمصيبة، عمرو بن حزم
٢٧٧ - ما من مسلم يأوي إلى فراشه فيقرأ، شداد بن أوس
٧٤٣ - ما من مسلمين يلتقيان فيتصافحان، البراء
١١٣٤ - ما من يوم أكثر أن يعتق الله فيه عبداً، عائشة
٤٧٨ - ما منكم من أحد إلا قد كُتب، علي بن أبي طالب
١٢٢٣ - ما نهيتكم عنه فاجتنبوه، أبو هريرة
٥٢٦ - ما هبت ريح إلا جثا النبي ﷺ، ابن عباس
٣٧٩ - ما يمنع أحدكم إذا عُسِر عليه أمر، ابن عمر
٧٥٢ - ما يمنعك أن تزورنا أكثر مما تزورنا، ابن عباس
٢٢٩ - ما يمنعك أن تسمعي ما أوصيك به، أنس
٥٦٣ - ماء زمزم لما شرب له، جابر
٨٧٢ - ما جلس قوم مجلساً لم يذكروا، أبو هريرة
٢٣ - مثل الذي يذكر ربه والذي لا يذكره، أبو موسى
٤٩٨ - مر النبي ﷺ بامرأة تبكي، أنس
٧١ - مر رجل بالنبي ﷺ وهو يبول، ابن عمر
٤٩٥ - مر رسول الله ﷺ بقبور بالمدينة، ابن عباس
٦٩٩ - مر علينا رسول الله ﷺ في نسوة، أسماء بنت يزيد
٤٢٩ - مرضت فعادني رسول الله ﷺ، خوات بن جبير
٤١٤ - مرضت فكان رسول الله ﷺ، عثمان بن عفان
١٠٨٦ - المسنبان ما قالاً فعلى البادية، أبو هريرة
٩٦٥ - المستشار مؤتمن، أبو هريرة
٩٢٠ - مسح الله عنك يا أبا أيوب ما تكره، أبو أيوب
١٠١٣ - المسلم أخو المسلم لا يخونه، أبو هريرة
١٨٥ - معقبات لا يخيب قائلهن، كعب بن عجرة
٨٩٨ - ملائكة يوتهم وقيورهم ناراً، علي بن أبي طالب
٨٣٣ - ملك الأملاك مثل شاهان، سفيان بن عيينة (ث)
٧١٦ - من أجاب السَّلام فهو له، عبد الرحمن بن شبل

- ٨٦٨ - من أحب أن يكتال بالمكيال، علي بن أبي طالب
- ١٢١٤ - من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد، عائشة
- ١٠٥٢ - من أحدث فيها حدثاً، أنس
- ٥٠٦ - من أحيا ليلتي العيدين، أبو أمامة
- ٩٠٤ - من أخذ شيراً ظلماً طوقه إلى سبع، عروة بن الزبير
- ٥٩٥ - من أراد أن يسافر قليلاً لمن يخلف، أبو هريرة
- ٣٦٩ - من أصابه همٌّ أو حزنٌ فليدع بهذه، أبو موسى
- ١١٣٣ - من أعتق رقبة، أبو هريرة
- ٦٥٦ - من أكل طعاماً فقال: الحمد لله، معاذ بن أنس
- ٢٨٠ - من أوى إلى فراشه طاهراً، أبو أمامة
- ١١٠٠ - من استعاذ بالله فأعيذوه، ابن عمر
- ١٦٩ - من السنة أن يخفي التشهد، ابن مسعود
- ٨٣٩ (ث) - من العقوق أن تسمي أباك، عبيد الله بن زحر
- ١١٢١ - من الكباير شتم الرجل والديه، عبد الله بن عمرو
- ١١٦ - من المتكلم أنفاً، سعد بن أبي وقاص
- ٤٩ - من ترون نكسوها هذه الخميصة، أم خالد
- ٢٨٨ - من تعار من الليل فقال: عبادة بن الصامت
- ٧٩ - من توضعاً ثم قال: أشهد أن لا إله إلا الله، ابن عمر
- ٨٠ - من توضعاً فأحسن الوضوء ثم قال ثلاث مرات، أنس
- ٧٧ - من توضعاً فقال: أشهد أن لا إله إلا الله، عمر بن الخطاب
- ٨٦٦ - من جلس في مجلس فكثر فيه لغطه، أبو هريرة
- ٧٩٨ - من جهز جيش العسرة فله، أبو عبد الرحمن السلمي
- ٧٧١ - من حدث حديثاً فغسل عنده، أبو هريرة
- ١٢١٨+١٠٠٣ - من حسن إسلام المرء، أبو هريرة
- ٧٩٨ - من حفر بئر رومة فله، أبو عبد الرحمن السلمي
- ١٠٩٤ - من حلف بالأمانة فليس منا، بُريدة
- ١١٣١ - من حلف فقال في حلقه باللات، أبو هريرة
- ١٠٢٥ - من حمى مؤمناً من منافق، معاذ بن أنس
- ١٠٩٨ - من خبب زوجة امرئ أو مملوكه، أبو هريرة
- ٣١٤ (ث) - من ختم القرآن أية ساعة، طلحة بن مصرف
- ٨٨٨ - من دخل السوق فقال: لا إله إلا الله، عمر بن الخطاب
- ٩٢٥+١ - من دعا إلى هدى كان له من الأجر، أبو هريرة
- ١٠٧٢ - من دعا رجلاً بالكفر أو قال: عدو الله، أبو ذر
- ٩٢٦ - من دأ على خير فله مثل أجر فاعله، أبو مسعود
- ٣٤٩ - من ذكرت عنده فلم يصل عليّ فقد شقي، جابر
- ٣٤٨ - من ذكرت عنده فليصل عليّ، أنس
- ٩٤٦ - من رأى شيئاً فأعجبه فقال، أنس
- ٨٨٦ - من رأى صاحب بلاء فقال، عمر بن الخطاب
- ٨٨٥ - من رأى ميتاً فقال: الحمد لله، أبو هريرة
- ٩٨٦ - من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، أبو سعيد الخدري
- ٩٧ - من رأيتوه يُشند شعراً، ثوبان
- ١٠٢٠ - من رد عن عرض أخيه، أبو الدرداء
- ٥٦٦ - من سأل الله القتل من نفسه صادقاً، معاذ بن جبل
- ٥٦٨ - من سأل الله تعالى الشهادة، سهل بن حنيف
- ١٨٦ - من سبَّح الله في دبر كل صلاة، أبو هريرة
- ١١٤٨ - من سرَّه أن يستجيب الله له عند الشدائد، أبو هريرة
- ١١٨٤ - من سل سخيمته في طريق المسلمين، أبو هريرة
- ٩٩١ - من سلم المسلمون من لسانه ويده، أبو موسى
- ٩٤ - من سمع رجلاً ينشد ضالة في المسجد، أبو هريرة
- ١٩٧ - من صلى الفجر في جماعة ثم قعد يذكر الله، أنس
- ٣٤١ - من صلى عليّ صلاة صلى الله، عبد الله بن عمرو
- ٣٤٢ - من صلى عليّ واحدة صلى الله عليه، أبو هريرة
- ١٠٠٤ - من صمت نجا، عبد الله بن عمرو
- ١١٩٥+٩١٤ - من صنع إليه معروف فقال لفاعله، أسامة
- ٥٦٧ - من طلب الشهادة صادقاً أعطيها، أنس
- ٧٥١ - من عاد مريضاً أو زار أخاً، أبو هريرة
- ٤٠٥ - من عاد مريضاً لم يحضره أجله، ابن عباس
- ٤٥٥ - من عزى ثكلي كسي برداً في الجنة، أبو هريرة
- ٤٥٤ - من عزى مصاباً فله مثل أجره، ابن مسعود
- ٤٦٩ - من غسل ميتاً فكنتم عليه غفر الله له، أبو رافع
- ١٢١٠ - من قال استغفر الله الذي لا إله إلا هو، ابن مسعود
- ٢٣٢ - من قال إذا أصبح اللهم إني أصبحت، ابن عباس
- ٢١٨ - من قال إذا أصبح لا إله إلا الله وحده، أبو عياش
- ٢٣٤ - من قال إذا أصبح وإذا أمسى، بُريدة
- ٥٧ - من قال إذا خرج من بيته باسم الله، أنس
- ٢٧١ - من قال حين يأوي إلى فراشه، أبو سعيد الخدري
- ١٠٥ - من قال حين يسمع المؤذن، سعد بن أبي وقاص
- ١٠٧ - من قال حين يسمع النداء: اللهم رب هذه، جابر
- ٢١٤ - من قال حين يصبح أو يمسي: اللهم إني، أنس
- ٢٢٦ - من قال حين يصبح ثلاث مرات: أعوذ بالله، معقل
- ٢٠٣ - من قال حين يصبح وحين يمسي، أبو هريرة
- ٢١٥ - من قال حين يصبح: اللهم، عبد الله بن غنم
- ٢٢١ - من قال حين يصبح: فسبحان الله، ابن عباس
- ٨١ - من قال حين يفرغ من وضوئه، عثمان بن عفان

- ٢١٣ - من قال حين يمسي وضيت، رجل خدّم النبي ﷺ
- ٢١٢ - من قال حين يُمسي، ثوبان
- ٣١ - من قال وضيت بالله رباً، أبو سعيد الخدري
- ٣٦ - من قال سبحان الله وبحمده، جابر
- ٥٠٣+٢٣٩+١١٥ - من قال صبيحة يوم الجمعة، أنس
- ١٩٨ - من قال في دبر صلاة الصبح وهو ثابّ رجله، أبو ذر
- ٢٣٦ - من قال في كل يوم حين يُصبح وحين، أبو الدرداء
- ٤٠٨ - من قال لا إله إلا الله والله أكبر، أبو سعيد وأبو هريرة
- ٢١ - من قال لا إله إلا الله وحده لا شريك له، أبو هريرة
- ٢٤٨ - من قال لا إله إلا الله وحده، عمارة بن شبيب
- ١١٣٦ - من قال مثل ما يقول المؤذن، عبد الله بن عمرو
- ٢٠ - من قال: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، أبو أيوب
- ٢٣٧ - من قرأ (حم المؤمن) إلى (إليه المصير)، أبو هريرة
- ٨٩٣ - من قرأ آية الكرسي عند الحجامة، علي بن أبي طالب
- ٣٣٧ - من قرأ آية الكرسي وأول (حم)، أبو هريرة
- ٣٦٤ - من قرأ آية الكرسي وخواتيم سورة البقرة، أبو قتادة
- ٣٢١ - من قرأ القرآن ثم دعا، حميد الأعرج (ت)
- ٣٢٧ - من قرأ القرآن ثم نسيه، سعد بن عباد
- ٥٠٥ - من قرأ بعد صلاة الجمعة: (قل هو الله أحد)، عائشة
- ٣٣ - من قرأ سورة الدخان، أبو هريرة
- ٣٣٤ - من قرأ سورة الواقعة...، ابن مسعود
- ٣٣١ - من قرأ عشر آيات، أبو هريرة
- ٣٣٦ - من قرأ في ليلة: إذا زلزلت الأرض، أبو هريرة
- ٣٣٠ - من قرأ في يوم وليلة خمسين آية، أنس
- ٣٣٢ - من قرأ: (يس) في يوم وليلة، أبو هريرة
- ٨٧١+٢٨٧ - من قعد مقعداً لم يذكر الله فيه، أبو هريرة
- ٤٣٢ - من كان آخر كلامه لا إله إلا الله، معاذ بن جبل
- ٦٧٠ - من كان يؤمن بالله واليوم، أبو هريرة وأبو شريح
- ١٢٣١+٩٩٠ - من كان يؤمن بالله واليوم الآخر، أبو هريرة
- ٩١٠ - من كان يعبد محمداً فإن محمداً قد مات، أبو بكر
- ٥٣٨ - من كانت له حاجة إلى الله تعالى، ابن أبي أوفى
- ٨٧٧ - من كظم غيظاً وهو قادر على أن ينقذه، معاذ بن أنس
- ٧٣٠ - من لا يرحم لا يرحم، أبو هريرة
- ٤٨ - من لبس ثوباً جديداً، عمر بن الخطاب
- ٤٦ - من لبس ثوباً، معاذ بن جبل
- ١٢٠٤ - من لزم الاستغفار، ابن عباس
- ١٠٤٣ - من لعن شيئاً ليس له بأهل، ابن عباس
- ١٧٧ - من نابه شيء في صلاته، سهل بن سعد
- ٣٢٣+١٣ - من نام عن حزيه من الليل، عمر بن الخطاب
- ٦٢١ - من نزل منزلاً، خولة بنت حكيم
- ٦٣٨ - من نسي أن يسمي على طعامه، جابر
- ٨٣٨ - مَنْ هذا؟ قال: أبي، أبو هريرة
- ٩١٣+٧٢٦ - مَنْ هذا؟ قلت: أبو قتادة، أبو قتادة
- ٣٨٦ - من وجد من هذا الوسواس، عائشة
- ٩٩٨ - من وقاه الله تعالى شر ما بين لحيه، أبو هريرة
- ٨١٨ - من وُلد له مولود، الحسن بن علي
- ٩٩٢ - من يضمن لي ما بين لحييه وما بينه، سهل بن سعد
- ٦٦٩ - من يضيف هذا الليلة، أبو هريرة
- ٤٤٣ - الموت فزع، ابن عباس
- ٥٦٥ - ناس من أمتي عُرِضوا عليّ غزاة، أنس
- ٢٩٣ - نامت العيون وغارت النجوم، أبو الدرداء
- ٦٦١ - نزل رسول الله ﷺ أن أقرأ، علي بن أبي طالب
- ٨ - نزلت هذه الآية ﴿ولا تجهر بصلاتك﴾، عائشة
- ٦٤٢ - نعم الأدم الخل، جابر
- ٩٥٣ - نعم البيت الحنّام، أبو هريرة
- ١٣٧ - نهاني رسول الله ﷺ أن أقرأ، علي بن أبي طالب
- ٦٩٠ - هذا جبريل يقرأ عليك السلام، عائشة
- ٨٦٠ - هذا قبر أبي رغال، عبد الله بن عمرو
- ٤٥١ - هذه رحمة جعلها الله في قلوب عباده، أسامة
- ٩١٦ - هل أنت مريحي من ذي الخلصة، جرير بن عبد الله
- ٥٣٦ - هل تدرون ماذا قال ربكم، زيد بن خالد
- ٤٢٦ - هل تشتهي شيئاً؟، أنس
- ٥٤٦ - هلأل خير ورشد، قتادة
- ١١٠٤ - هَلَكَ المنتظمون، ابن مسعود
- همزة القطع،
- ٣٦٧ - هو الله، الله ربي لا شريك له، ثوبان
- ١١١٦ - هو كلام حسنه حسن، عائشة
- ٥٠٢ - هي ما بين أن يجلس الإمام، أبو موسى
- ٢٤٠ - هي ما بين جلوس الإمام، أبو موسى
- ١٠٦ - وأنا وأنا (للمؤذن إذا تشهد)، عائشة
- ٤ - وإذا أمرتكم بشيء، أبو هريرة
- ١٤٩ - وإذا سجد فليقل سبحان ربي الأعلى، ابن مسعود
- ٩٨٧ - والذي نفسي بيده لتأمرن بالمعروف، حذيفة
- ١٢٠٥ - والذي نفسي بيده لو لم تذبوا، أبو هريرة

- والله إني لأستغفر الله، أبو هريرة ١٢٠١
- والله إني لأول رجل رمى بسهم، سعد بن أبي وقاص ٧٩٩
- والله في عون العبد، أبو هريرة ١٠٢٨+٩٢٨+٤٥٨
- والله لقد أخذت من في رسول الله ﷺ، أبو وائل ٨٠١
- وجبت (لجنازة أنثى عليها خيراً)، أنس ٤٨٨
- وجع أبو موسى وجعاً فغشي عليه، أبو بردة ٩٠٥
- وجهنا رسول الله ﷺ في سرية، إبراهيم بن الحارث ٢٢٧
- وعظنا رسول الله ﷺ موعظة، العرياض ١٢٣٦
- وكلني رسول الله ﷺ بحفظ زكاة رمضان، أبو هريرة ٢٥٨
- ولد لأبي طلحة غلام، أنس ٨٢٥
- وُلد لرجل منا غلام فسماه القاسم، جابر ٨٢٩
- وُلد لي الليلة غلام فسميته أبي إبراهيم، أنس ٨٢٤
- وُلد لي غلام فأنيت به النبي ﷺ فسماه، أبو موسى ٨٢١
- وما يُدريك أنها رقية، أبو سعيد الخدري ٣٩٠
- ونهى رسول الله ﷺ عن كلامنا، كعب بن مالك ٧١٢
- ويحك قطعت عنق صاحبك، أبو بكر ٧٧٥
- ويلك ومن يعدل إذا لم أعدل، أبو سعيد الخدري ١٠٥٩
- يأتي الشيطان أحدكم فيقول: من خلق، أبو هريرة ٣٨٥
- يا أبا الدرداء! قد احترق بيتك، طلق بن حبيب ٢٣٨
- يا أبا بطن! إنما نغدو من أجل السلام، الطفيل (ث) ٦٧٩
- يا أبا بكر لعلك أغضبتهم، عائذ بن عمرو ١٠٦٤
- يا أبا بكر، لا تبك، أبو سعيد الخدري ٧٧٨
- يا أبا عمير! ما فعل النغير، أنس ٨٥٥+ ٩٧١
- يا أبا هريرة ٨٤٧
- يا أبت إني أسمعك تدعو، عبد الرحمن بن أبي بكر ٢٢٠
- يا أخي عز نفسك بما تعزي به غيرك، الشافعي (ث) ٤٦٢
- يا أرض ربي وربك الله، ابن عمر ٦٢٢
- يا أسيم، أسامة ٨٥٠
- يا أم المؤمنين! تقدمين على فرط، القاسم بن محمد ٤٢٥
- يا أم رافع إذا قمت إلى الصلاة فصبحي، أم رافع ١١٧
- يا أمير المؤمنين ولا كل ذلك، ابن عباس (ث) ٤٢٣
- يا أنجش، أنس ٨٤٩
- يا أنس! إذا هممت بأمر فاستخر ربك، أنس ٣٥٦
- يا أيها الناس أفشوا السلام، عبد الله بن سلام ٦٧٧
- يا أيها الناس إنكم تقرؤون هذه الآية، أبو بكر ٩٨٨
- يا أيها الناس اربعوا على أنفسكم، أبو موسى ٦١٢
- يا بن الخطاب لا تكونن عذاباً، أبو موسى ٩٨٤
- يا بن عوف إنها رحمة، أنس ٤٥٢
- يا بني إذا دخلت على أهلك فسلم، أنس ٥٩
- يا جبريل بم بلغ معاوية هذه المنزلة، أبو أمامة ٨٧٤
- يا حي يا قيوم برحمتك أستغيث، أنس ٣٥٨
- يا ذا الأذنين، أنس ٩٧٢
- يا رسول الله أي الدعاء أفضل، أنس ١١٧٩
- يا رسول الله إن الشيطان قد، عثمان بن أبي العاصي ٣٨٧
- يا رسول الله إن علمت ليلة القدر، عائشة ٥٥٨
- يا رسول الله إنا نأكل ولا نشبع، وحشي ٦٤٩
- يا رسول الله إنك تداعبنا، أبو هريرة ٩٧٤
- يا رسول الله إني أجد وحشة، الوليد بن الوليد ٣٨٣
- يا رسول الله ادع الله أن يهدي أم، أبو هريرة ٧٢٧
- يا رسول الله دلني على عمل، أم رافع ١١٧
- يا رسول الله علمنا كلمة، أبو مالك الأشعري ٢١٠
- يا رسول الله كل صواحي لهن كنى، عائشة ٨٥٦
- يا رسول الله منا رجال يتطايرون، معاوية بن الحكم ٩٥١
- يا رسول الله! الرجل منا يلقى أخاه، أنس ٧٤٤+٧٣٩
- يا رسول الله! ما لك عن فلان، سعد بن أبي وقاص ٩٦٢
- يا رسول الله: إن الله يقول ﴿لن تنالوا﴾، أنس ١١٤٤
- يا سلمان شفى الله سمكك، سلمان ٤١٣
- يا صاحب السبيتين، بشير بن معبد ٨٣٦+٤٩٩
- يا عائش، عائشة ٨٤٨
- يا عبادي إني حرمت الظلم على نفسي، أبو ذر ١٢٤٢
- يا علي! ألا أعلمك كلمات إذا، علي بن أبي طالب ٣٧٠
- يا عم! ألا أصِلُّك، ألا أحبك، أبو رافع ٥٤٢
- يا عم! قل لا إله إلا الله، المسيب بن حزن ٧١١
- يا عمر ما لفيك الشيطان سالكاً، سعد بن أبي وقاص ٢٨٣
- يا عويش! قولي اللهم اغفر لي ذنبي، عائشة ٨٧٩
- يا غلام زودك الله التقوى، ابن عمر ٦٢٨
- يا غلام سم الله تعالى، وكل، عمر بن أبي سلمة ٦٤٦
- يا غلام! إني أعلمك كلمات، ابن عباس ١٢٤١
- يا غثر، أبو بكر (ث) ١٠٦٢+٣٥
- يا فلان! أيما كان أحب إليك، قرة بن إياس ٤٦١
- يا قدام، المقدم ٨٥١
- يا مالك يوم الدين، أنس ٥٨٠+٣٧٣
- يا محمد أشتكيت، أبو سعيد الخدري ٤٠٩
- يا محمد! أشهد جنازة معاوية، أبو أمامة ٨٧٤

٧٦٨	- يُشَمَّتُ العاطسُ ثلاثاً، عبد الله بن رفاعه	٨٨٣+١٩٠	- يا معاذ! والله إني لأحبك، معاذ بن جبل
٢٦	- يُصيح على كل سلامي من أحدكم صدقة، أبو ذر	١١٧٥	- يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك، أم سلمة
٣٨	- يعقد الشيطان على قافية رأس أحدكم، أبو هريرة	٢٤٧	- يا مقلب القلوب والأبصار ثبت قلوبنا، أم سلمة
١١٤٣	- يقول الله عز وجل: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ﴾، أبو ذر	١٢٠٨	- يابن آدم إنك ما دعوتني، أنس
١٠٦٧	- يقولون الكُزَمُ، إنما الكُزَمُ، أبو هريرة	٦٨٨	- يجرىء عن الجماعة إذا مروا، علي بن أبي طالب
٥٤١	- يكبر ثم يقول سبحانك اللهم، أبو وهب	٧٦٧	- يرحمك الله (لرجل عطس عنده)، سلمة بن الأكوع
٣٠٦	- ينزل ربنا كل ليلة إلى السماء الدنيا، أبو هريرة	١١٩٩	- يستجاب لأحدكم ما لم يعجل، أبو هريرة
٧٧٠	- يهديكم الله ويصلح بالكم، أبو موسى	٧١٤	- يُسلم الراكب على الماشي، أبو هريرة